

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Samlinger

til

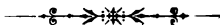
Jydsk Historie og Topografi.

~~~~~  
2. Række. I. Bind.  
~~~~~

Udgivet

af

det jydsk historisk-topografiske Selskab.

Aalborg.

Marinus M. Schultz's Forlag.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet.

1886—88.

Indhold.

	Side.
1. Præsternes Indtægter i Andst Herred 1690. Ved Vilhelm Bang.	1.
2. Præstens Indtægter paa Hirtsholmen 1656. Ved samme.....	16.
3. Præstekaldene i Ginding Herred. Efter Indberetningerne af 1690. Af J. Kinch.	19.
4. Om den gamle Ridderborg Starkjær samt lidt om Gaarden Hesselbjerg i Gjerning Sogn. Ved J. Christensen.....	32.
5. Om Overtro før og nu i det nordlige Vendsyssel. Af A. Peter Gaardboe.	46.
6. Sæby bys vide- og vedtægtsbreve af 1655 og 1685. Meddelt af Dr. jur. V. A. Secher.	61.
7. Høgsted Bys Grandebrev. Af afdøde Lærer Lavst Røjkjær.	73.
8. Estvadgård og dets Gods i det 18de Århundrede. Ved J. Kinch.	82.
9. Meddelelse fra Bestyrelsen.....	104.
10. Familien Hegelund i Viborg. Ved Vilhelm Bang.	105.
11. Kontrakt mellem en afgaaende og en tiltrædende Præst. Ved samme.	112.
12. Om Udvandringen fra Agger og Harboere. Af H. C. Strand- gaard....	115.
13. Lidt om Sandflugten i ældre Tider. Af afd. Lærer L. Røj- kjær.....	124.
14. Krejlerliv. Af Lærer Joh. Skjoldborg.	131.
15. 2 Breve fra Rektor Bhie i Ribe. Meddelt af J. Kinch.	134.
16. Meddelelser om Slægten Secher (Siker), anmeldt af J. Kinch.	141.
17. Om Rigsraad Niels Clementsøn til Avnsbjerg og hans Børn. Meddelt af V. A. Secher, Dr. jur., og A. Thiset, Assistent i Gehejmearkivet.	143.
18. Historiske Efterretninger om Havnø og dens Ejere. Af Exam. jur. V. Fribert.	252.
19. Minder fra 1848. Af pens. Skolelærer C. Mortensen.	361.
20. Epitaphium i Sjørsløv Kirke over Steen Jørgensen til Avnsbjerg. Meddelt af Sagfører J. S. Møller.	367.
21. En Hørers Afskedigelse fra Skolen. Meddelt af D. H. Wulff.	369.
22. Kong Frederik den Tredjes Skjøde af 17de Juni 1667 til Borg- mester Fædder Hansen i Skagen paa Toldergaarden i Skagen. Meddelt af Prokurator N. Winther.....	382.

23.	Historiske Efterretninger om Udtørringen af Gaardbo Sø i Raabjerg Sogn. Af A. Peter Gaardboe.	384.
24.	Jylland, Studier og Skildringer til Danmarks Geografi af Prof. Ed. Erslev. Anmeldt af J. Kinch.	388.
25.	Regnskab for 1885—6.	390.
26.	Ældre Kaldsbreve for Sognepræster. Efter N. Lachmann ved M. H. Rosenørn.	393.
27.	Oldtidsminder i den vestlige Del af Rinds og Gislum Herreder. II. Ved W. Dreyer.	408.
28.	To Bidrag til Tychonius's Karakteristik. Ved Vilhelm Bang.	422.
29.	En Trolddomssag 1686. Meddelt af D. H. Wulff.	428.
30.	Historiske Efterretninger om Havnø og dens Ejere. Af V. Fribert (fortsat).	435.
31.	Bidrag til Kolding kommunale Skolers Historie. Af Skoleinspektør Th. Siersted.	559.
32.	Regnskab for 1887.	576.
33.	Meddelelse fra Bestyrelsen.	578.
34.	Register til anden Række første Bind. Ved D. H. Wulff. ..	579.

Præsternes Indtægter i Andst Herred 1690.

Ved Vilhelm Bang.

I Aaret 1690 var der udkommet en kongelig Befaling til Landets Præster om, at de skulde indsende Beretning om deres Indtægter og om enkelte andre, Præstekaldene vedkommende, Sager; en lignende Ordre var tidligere gjentagne Gange givet og efterlevet. Idet her meddeles et Uddrag af den Indberetning, der blev givet for Andst Herred i Ribe Amt, skal jeg forudsende den Bemærkning, at det er taget af en Afskrift, skrevet omtr. 1750 af Jens Buch, der 1732—59 var Sognepræst i Hjarup-Vamdrup og i nogen Tid Provst i Andst Herred. Manuskriptet findes i Hjarup Præstearchiv, hvorfra det ved Hr. Pastor Finds Velvillie er laant mig. Det indledes med en Fortegnelse over Herredets Provster siden Reformationen; men da denne Liste ikke meddeler Andet, end hvad der tidligere er kjendt andetsteds fra, har jeg udeladt den saa vel som de Præstefortegnelser, der findes anførte ved hvert enkelt Pastorats Beskrivelse, undtagen i Hjarup-Vamdrup, der er det eneste Kald, for hvilket hidtil ukjendte Bidrag leveres til Præsterækken. Ligeledes har jeg undladt at anføre Navnene paa de forskjellige Tofter og Vange, der hørte til Præstegaardene, da disse Navne kun kunne have en aldeles lokal Interesse, samt nogle andre mindre betydelige Oplysninger.

Man faaer ved disse Optegnelser et ganske godt Indblik i Livsforholdene i Præstegaardene for henved 200 Aar siden; især naar man betænker, hvor faa Fold Udsæden under Da-

tidens usle Landbrug plejede at give, maa man tilvisse undres over, at Præsterne have havt Mere ud af Jorden end netop det daglige Brød. Tienden var ogsaa saa ringe og Offeret saa knapt, at det falder mærkeligt, naar man alligevel i de gejstlige Skifteretsprotokoller kan træffe ganske velhavende Dødsboer i Præstegaardene i de Tider. Men kunde end Præsterne leve af deres Indtægter, er det dog i højeste Grad forunderligt, at Degnene kunde leve af det, der var dem tilstaaet til Livets Ophold; det synes virkelig, som de maa have levet af Luften, med mindre de »per fas eller per nefas« have havt andre Indtægter¹⁾ end dem, der nedenfor anføres, af hvilke de endda skulde yde Afgift til Kolding Skole. Uheldigt er det, at det ikke findes opgivet, hvor stort Accidents-Offeret (for Brudevielser, Barnedaab osv.) var; betydeligt har det næppe været, naar man slutter efter det ringe Folketal, idet der i de to store Sogne Lejrskov og Jordrup til en Tid kun var i Alt 9 Par gifte Folk. I det Hele taget er det mærkeligt at se, hvorledes de sørgelige Spor, som Krigen 1657—60 havde traadt, endnu 30 Aar efter vare saare langt fra at være udslettede. — Det vil ses, at Stilen i Manuskriptet for største Delen er moderniseret.

Lejrskov og Jordrup.

Decimantes udi Erst²⁾ Sogn bestaaer af 44 Smaagaarde.

Udi Jordrup Sogn foruden Annexgaarden af 14 Gaarde, som moxen ere øde.

Korntienden oppebæres i Kjærven og er, ligesom Aarbørringen er til; i det Højeste og Bedste kan det ikke bedrage sig uden Rug 30 Tønder, Byg 18 Tdr., Havre 5 Tdr.

I Jordrup Sogn: Rug 10 Tønder, Byg 6 Tønder.

Kvæg-Tienden i begge Sogne: Lam 16, Grise 5, Kalve 4, Gæs 4, 1 Bistade hvert tredie Aar, 1 Føl hvert fjerde Aar.

Reditus festuales.

1. Offer til de tre store Højtider kan bedrage sig til hver Offrings-Dag i Lejrskov Sogn 15 Sldr., i Jordrup Sogn 4 Sldr.

---

¹⁾ Præsten i Verst synes saaledes at have havt den Forpligtelse at give Degnen Davre.

²⁾ Erst = Lejrskov.

2. St. Hans Rente¹⁾ bekommes ikke.
3. Jule Rente¹⁾ slet Intet.
4. Paaske Rente¹⁾ ikke heller.

Ædificia.

Præstegaarden, som i Fjendernes Tid ganske blev ruineret og nedbrudt, saasom den ligger ved alfar Vej, bestaaer nu igjen af 4 Smaahuse, og gives deraf aarlig til de Fattiges Direktører Rentepenge 6 Rdlr. Præstegaardens tilliggende Grund og Ager i Marken bestaaer af 4 Otting Jorder over al Lejrskov Mark, og ligger i Ren lige mellem Bøndernes; derforuden har Præsten lidet Flunch-Jord (?) ved Udsiden, og en Toft omkring Kirken, hvori er noget Agerjord og Engjord, og en liden Tidsel-Toft ved Gaarden.

Kan saaes til Præstegaarden: Rug 7 Tønder, Byg 3 Tønder, Havre 10 Tønder; Boghvede 20 Skpr. Højbjergningen til Præstegaarden er meget ringe, ikke over 20 Læs. Nørskov og Vesterskov Haver ligge endnu øde og ugjærdede siden Fjendetiden.

Præstegaardens Taxt ved Landmaalingen er 7 Tdr. 1 Fdkr. 1 Alb.

Inventarium til Præstegaarden: ingen.

Til Præstegaarden ere tvende Huse i Lejrskov, hvortil ingen Jord uden en lille Kaalgaard til hver, og nyder Præsten en Dags Arbejd om Ugen af hver.

Annexgaarden i sin Bygning bestaaer af 4 Smaahuse, og nyder Præsten deraf alle tre Parter af Tienden; ellers gaaer deraf intet Hartkorn, men en Bring Smør, et Brændesvin, 3 $\frac{1}{2}$ Gjæsteri, 2 lange og 2 stakkede Ægter om Aaret. Til Gaarden kan saaes: Rug 3 Tønder; Byg 10 Skpr.; Havre 3 Tdr.; Boghvede 4 Skpr. Ligger dertil 2 Otting Jord over al Jordrup Mark. Kan avles dertil 20 Læs Hø. Er derforuden en Toft ved Gaarden, hvori noget Agerjord og noget Engjord. Er taxeret for 4 Tdr. 1 Skp. 1 Alb., hvorefter den ogsaa skatter.

Inventarium til Præstegaarden findes intet.

---

¹⁾ Disse tre Renter udelades i det Følgende, da hverken Præster eller Degne i Andst Herred fik Noget deraf; de eneste vare Degnen i Sest, som i Paaskerente fik 4 Snese Æg, samt Præsten i Hjarup, der fik lidt St. Hans Rente.

Beneficia.

1. Mensalia: ingen.
2. Tillæg, som kan agtes pro auctuario stipendii, findes intet.
3. Legata: ingen.
4. Afgift af Sædegaarden: intet.
5. Ildbrand findes ikke til Præstegaarden i Lejrskov, men til Annexgaarden er noget Skov, hvoraf Præsten nyder noget Lidet; bruger ellers mestendels Tørv og Klyne. — Olden bliver sjælden til, og naar der bliver noget, kan det ikke være uden to Svins Olden, som Præsten kan tilkomme.

Gravamina.

Pension til Enker eller Andre gives ikke. Decimantium Formindskelse tager daglig til, synderlig i Jordrup Sogn, hvor Sognefolkene ere mestendels forarmede og tiggefærdige; hvorfor bekommes et ganske ringe Offer og Tiende.

I Lejrskov Sogn har i mange Aar været slet Tilstand siden det sidste fjendtlige Indfald, da der efter Fjendetiden fandtes i Lejrskov Sogn ikkun 6 Par Ægtefolk, og i Jordrup Sogn 3 Par, hvorover Præsten i mange Aar derefter bekom en armelig baade Offer og Tiende, som med Tingsvidne er at bevise, og er endnu helt slet; og findes siden 3 Gaarde øde uden Bygning i Sognet. Til Præstegaarden er ikkun ringe Højbjerg, hvorover vi mangle lidt Hø og Foder.

Hospitia pauperum et scholæ publicæ er her ikke.

Documenta publica findes ikke, uden Sal. og højlovlig Ihukommelse Prinds Christian den Femtes Brev, dateret Haderslev 26 August 1626, hvori af synderlig Naade er undt og bevilget Præsten i Lejrskov for Avlingens Ringhed, og fordi den ligger saa ved Alvejen, Kirkens Tiende af Lejrskov Sogn for et halvt hundrede Rdlr. aarlig, hvilket min sal. Formand og jeg i nogle Aar nydt have. Men efter denne onde Tid formedelst Decimantium Formindskelse, som samme Tid blev øde og døde, og Tiendens Ringhed i mange Aar derefter, have været højlig nød- og forarsaget at opsige og afstaa den, og Sognefolkene den igjen antog og endnu have. — Hvorfor jeg allerunderdanigst er bøjgørende, at samme Kirketiende aller-naadigst igjen maatte mig forundes og bevilges for samme 50 Rdlr. Det er dog kun 3 Aar siden, at Kirken har nydt sin fulde Afgift af Bønderne.

Degnens Indkomst af begge Sogne.

Degnetjenesten forrettes af en Substitut, som Renten oppebærer, og bekommer aarlig ved Juletider en Skp. Rug af hver Helgaard, og kan samme Korn bedrage sig in Alles (!) af begge Sogne — $6\frac{1}{2}$ Tønder. Hvoraf han pensionerer til Tredie-Lektie-Hører i Kolding Skole 6 Sldr. Offeret til hver af de tre store Højtider kan være ungefehr 7 & danske. Ingen Degne-Boel eller Skole-Hus.

Sest.

»Seested« haver i gammel Tid været et Annexsogn til Vonsild Hovedsogn med sit Annex Dalby under Haderslevhus Amt i Hertug Hans's Tid; men udi (NB.) Ihukommelse Konning Friderici II. Tid ved en kjærlig Overdragelse kommet under Koldinghus for sin bekvemme Situations Skyld.

Decimantes bestaaer af $18\frac{1}{2}$ Gaarde, og kan bekomme af dem tilsammen i Korntienden, eftersom mine Formænd og jeg altid haver annammet Tienden i Kjærven, og bekommer aarlig i det Højeste: Rug 16 Traver; Byg 24 Traver; Havre 16 Traver. Kvægtienden er ikkun ringe: 1 Kalv, 2 Lam, 2 eller 3 Grise, 1 Føl sjelden, og høre alle de tre Parter til.

Offer til de tre store Højtider, da er den af de saa faa Gaarde helt slet for mig fattig Mand; mangan Offerdag har ikke bedraget sig 10 Sldr. Er det højt, da kan jeg naae 32 Sldr. over alt (o: i Alt).

Præstegaarden har jeg antaget øde, efter den sidste Krigs-tid, der Polakkerne drog af Landet, og har ikke formaaet at faa den »i sin Esse«, for mange paakommende Kontributioner og Skatter, og giver til Rente for hende 6 Rdlr.

Dens Kapacitet udi Grunden anlangende, da er der tre Marker med Agre til Præstegaarden lige med Kronens Bønder.

Ellers har jeg efter min sal. Formands Død stædt og fæstet en Kirkejord, som han i Fæste havde og kaldes Skouterup Mark, med nogle andre Særstykker, som ligge ogsaa paa Sest Mark, hvoraf jeg giver aarlig til Kirken fem Ørter Korn, og derforuden Kvartalskatter deraf; og er den Kirkejord anslagen for højt i Matrikullen efter Land-Mælernes¹⁾

¹⁾ En Landmaaler kaldes endnu bestandig i denne Del af Jylland en »Landmæler«, hvorimod man ved en »Landmaaler« forstaaer en Landskabsmaaler.

Taxt, for 8 Tdr. 6 Skpr. Hartkorn. Præstegaardens Taxt i Matrikulen staaer for Taxt 5 Tdr. 2 Skp. 3 Fdk.; dens Kjøb og Værd er ikkun slet og har endnu aldrig været under Vurdering. Inventarium er her ikke til Præstegaarden. Der er tre Huse, som min Formand har ladet oprette paa Præstegaardens Grund, hvilke jeg vedligeholder, og have de en liden Del Jord i Brug af Præstegaardens Jord, nyder nogen Arbejd af dem, og giver hver af dem mig 5 g danske om Aaret. Annexgaard findes ikke til Præstegaarden.

Beneficia. Mensalia tillagt mine Formænd 2 Ørter Havre, 2 Svin og 2 Læs Ved, som jeg aarlig nyder i Haderslev Amtstue for Kaldets Ringheds Skyld; men det er mange Aar forvildet, og ikke kommet mig til Del, førend for to Aar siden, da er allernaadigst mig samme efter min ydmygste gjorte Ansøgning assigneret igjen, og i Fremtiden skal nyde. Ildebrand haves nødtørftig af Præstegaardens Skov, og fri Olden altid nydet til mine Svin, naar Skoven giver Frugt.

Gravamina. Pension til Enken er aarlig 6 Ørter Korn, 3 Rdlr., et fedt Svin, 2 fede Gæs, og holder hende 2 Køer og 4 Faar. — Pension til Andre er min store Folkeløn og mine Børns Opdragelse og Underholdning til Guds Frygt og Lærdom. — Decimanternes Formindskelse, idet de forarges Dag efter Dag, for de mange Skatter og Udgifter, og næppe lig kan naae deres fulde Sæd, saa det findes altfor meget til Formindskelse. — Mangel paa Hø og Foder er ikke alene af nogle Aars Misvæxt, men det er mærkeligt, at Engjorden har aldrig været saa børdig i min som i min Formands Tid; hvor før 5 Læs Engbund har været, kan jeg ikke faa 2 Læs.

Her ere ingen saadanne Hospitia Pauperum, men en liden Ler-Hytte er Skolens Hus.

Documenta publica ere et Par gamle, fast ulæselige Tings-Vidner. — —

Udi Seested Sogn er *Degn* Anders Hansen.

Af Decimanterne, bestaaende udi 18½ Gaarde, bekommer han aarlig til Jul for hans Tjeneste Rug 3 Tønder, Penge 1 Sldr., Støvlepenge 2½ g .

Offer til de tre store Højtider, da bekjender han udi sin Sandhed sig ikke at have bekommet mere end 2 g 1 β . Paaske-Rente 4 Snese Æg.

Hus-Værelse har han i den østre Part af Skolens Hus (o: den oven nævnte »lille Lerhytte«).

Pension giver han til Kolding Skole, som er 10 & danske.

Hjarup og Vamdrup.

(Manuskriptet supplerer Præsterækken hos Wiberg I, 622 og Suppl. Side 63, idet det anfører som Nr. 1: Mikkell Kjeldsen; Nr. 2: Daniel Mikkelsen; Nr. 3: Samuel Danielsen; Nr. 4: Lauge Andersen Barsbøl; denne sidste maa ikke forvexles, hvilket Wegener synes at have gjort i Hist. Efterr. om A. S. Vedel S. 248, med dennes Søn Lauge Andersen Vedel, der døde som Præst ved Katrine Kirke i Ribe.)

Decimantes. I Hjarup Sogn og By ere saa mange Decimanter som Gaarde, nemlig tretten; og tiende samme Decimantes Præsten deres Korntiende i Kjærven, og som Afgrøden er til. Kan bekommes af hver: henved en Trave Rug, halvanden Trave Byg, halvanden Trave Havre. I Vamdrup Sogn ere og saa Decimantes, som Gaarde, nemlig 26 til Koldinghus, halvfjerde i Bastrup til Haderslevhus; en halv Gaard i Bastrup og tre i Holt til Østerby Ladegaard, som og er i Vamdrup og til de velb. Adel til Trøjborg. — Hvilke forskrevne Decimantes, Østerby Ladegaard, undtagen, tiende undertiden i Kjærven og undertiden i rent Korn, eftersom hvert Aar bliver tinget; og kan nu ikke mere bekommes af hver Decimante end en Td. Rug for alle Slags Korn formedelst stor Misvæxt og Bøndernes Armod. — Kvægtiende af begge Sogne er og underskedlig, og ikke et Aar som et andet, eller saa meget som i forrige Tider; er bekommet sidste Aar: 5 Kalve, 12 Lam, 4 Grise, 6 Gæs, 1 Bistok.

Offer paa hver af de tre store Højtider henved 20 Sldr., med Officerers og Rytteres. Til St. Hans Dag gives af hver Gaard i Bastrup og Holt en liden Ost, og af hver Ko 2 m& Smør.

Ædificia. Præstegaardens Bygning blev af nogle de polske Krigsfolk i Krigstiden 1659 afbrændt, og har Præsterne siden, en efter anden, beboet en halv Kronegaard i Hjarup, og deraf siden kontribueret til Koldinghus og nu til Rytterhold. — Hans kongl. Majestæt har allernaadigst Anno 1681 til samme Præstegaards Opbyggelse bevilget 1 Rdlr. af hver Kirke uden Forskjel i Ribes Stift, saavel de, som ere under Jure Patro-

natus, som kongl. Maysts. egne. Men af samme Penge ere endnu ikke indkommet uden 28 Rdl. 2 Mark af kgl. Maysts. Kirker. Af hvilke Penge og Præstens egen ringe Middel er bekostet og opbyggt et Ladehus¹⁾.

Til Præstegaarden kan saaes, som Indtægterne og Vangene ere til, i det Højeste Rug 4 Tdr., Byg 6 Tdr., Havre 8 Tdr. Ved Præstegaarden er ingen Toft eller Have, uden en lille Kaalhave og et lidet Stykke Engjord. Næst vesten op til Kirkegaarden er en liden Toft og to andre smaa Tofter ved Byen, som i gammel Tid ere mageskiftede for andet Præstegaardsjord i Marken. — Ingen sær Jord i Marken til Præstegaarden uden i den Mark Meldskaffve ni smaa Agre, kaldes Bredland. Det andet Jord til Præstegaarden, som er halvtredie Otting, ligger i Lod og Leje med Bøndernes; to Agre i hver Fald. Præstegaardens Taxt efter Landmaalingen er 8 Tdr. 2 Skpr.

Hans kgl. Maj. har og allernaadigst forundt Præsten samme Præstegaards Bygning, og derfor til de Fattiges Direktører i Kjøbenhavn, af hvis Kollekt han efter højstbemeldte kgl. allern. Bevilling af Kirkerne i Riber Stift til bemeldte Præstegaards Opbyggelse kan bekomme, betales 100 Rdlr.

Inventarium til Præstegaarden ingen. Til Præstegaarden ere tvende Huse i Hjarup, hvortil er ingen Jord uden en liden Kaalgaard, og vinder Præsten af samme Huse, af hvert en Ugedags Arbejde.

Annexgaarden i Vester-Vandrup blev og i samme Krigstid Anno 1659 afbrændt, er nu igjen bygget med 3 Huse; og har Præsterne altid nydt af samme Gaard alle tre Tiender af Korn og Kvæg, og Landgilde en Ørte Rug og et Brændsvin, hvilket nu tillige med Kongens Part Landgilde af samme Gaard er udlagt til Rytterhold. Til samme Annexgaard kan saaes, som Indtægter og Vangene ere til, i det Meste: Rug 4 Tdr.; Byg halvanden Tde.; Havre 1 Tde.; Boghvede 2 Tdr. Til samme Annexgaard ere ingen Særjorder, er lige i Jord og Eng med de andre Gaarde, som og ligger i Lod og Leje med de andre paa Marken. Ingen Inventarium. Har ikke været fri for Skat, siden den blev øde antagen og bebygget.

Beneficia: Fri Ildebrand og Olden.

¹⁾ Det eksisterer endnu og er trods sin Ælde meget solidt.

Gravamina: 1. At ovenbem. Østerby Ladegaard, som ligger i Vamdrup Sogn (kgl. Majestæts Vildbane og Frihed) og de velb. Adel til Trøjborg sig tilegner, giver hverken Tiende eller Offer eller Fyldestgjørelse i nogen Maader (efter kgl. Majts. Lov), uanset de derefter med Landstingsdom ere tilkjendte Præsten at fyldestgjøre, hvilket ikke endnu er efterkommet. — 2. Al den Landgilde, Præsten plejer at nyde af Annexgaarden i Vester-Vamdrup, 1 Ørte Rug og 1 Brændevin, er hannem uden nogen Refusion fratagen og til Rytterhold udlagt. — 3. Decimantes, om de ikke formindskes i Tal, saa formindskes deres Tiende og Offer formedelst deres Armod, at de fleste i Vamdrup Sogn deres Avl ikke kan drive. — 4. Til Præstegaarden er kun ringe Højbjergning, som forarsager Mangel paa Hø og Foder.

Degne-Renten af Hjarup og Vamdrup Sogne, som er en Skjæppe Rug af hver Gaard, er lagt til Førstelektie-Hører i Kolding Skole. Degnetjenesten forrettes af en Substitut, som oppebærer Renten og deraf giver Pension til bemeldte Førstelektie-Hører, aarlig 4 Sldr. Offer paa hver af de 3 store Højtider i begge Sogne er 2 Sldr. — Ingen Degne- eller Skole-Hus. Ved Vamdrup Kirke er et lidet Stykke Jord, kaldes »Degns Toft«, hvorpaa et Degne- og Skole-Hus for det hele Sogn efter »kongl. allernaadigste højlovligste Ihukommelse Christiani Qvarti« Bevilling skulde opsættes, og er ikke efterkommet. Gives af samme liden Toft Skat til Koldinghus. (Jep Hansen, Substitut.)

Andst og Gjesten.

Decimantes i Andst og Gjesten Sogne ere 54½ Gaarde og 3 Boliger med nogen Sæd til, og kan bekommes i Korn-tiende: Rug 33 Tønder, Byg 12 Tdr., Havre 5 Tdr., Boghvede 3 Tdr.; Kvægtiende: 5 Kalve, 16 Lam, 6 Grise, 6 Gæs, og undertiden 1 Bistok.

Offer til de trende store Højtider kan bekommes i begge Sogne 58 Sldr.

Ædificia. Præstegaarden, hvilken bestaaer af 4 Huse. Præstegaardens Kapacitet i Grunden med dens tilliggende Marker og Agre haver sig som følger: Til Præstegaarden ligge 3 Ottinger Jorde paa Gamst Mark, som ere skiftede i 10 Indtægter, i hvilke Præstegaardens Jord ligger imellem Bymæn-

denes Agre i hver Indtægt. Til Præstegaarden ligger en liden Ager-Toft ved den nørre Side af Gaarden, og en liden Eng-Toft ved den søndre Side. Til Præstegaarden kan saaes i det Højeste: Rug 8 Tdr., Byg 3 Tdr., Boghvede 3 Tdr.; nogle Aaringer 4 Tdr. Havre, og nogle Aaringer er ingen Havre for Indtægternes Skarpheds Skyld. Engene, som høre til Præstegaarden, ligge ogsaa iblandt Bøndernes Enge. Til Præstegaarden ligger noget Jord paa Øster-Gjesten Mark, hvoraf Præsten skatter for 5 Skpr. 1 Fdk. 2 Alb. Hartkorn efter den nye Matrikul, men efter den forrige for 2 Tdr. Fornævnte Jord kan ikke bruges til Præstegaarden, fordi det er saa vidt fraliggende, og derfor lejes bort aarlig for 2 Slette-daler, og indtil Landmaalingen skete udi 14 Aar (o: for 14 Aar siden), bekom jeg Intet deraf, fordi Jorden var forvildet, og skattede dog deraf efter 2 Tønder Hartkorns Taxt. Til Præstegaarden er fire smaa Skov-Engskifter.

Præstegaardens Taxt i Matrikullen 6 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. 2 Alb.; den er indkjøbt for 100 Rdlr. Anno 1672 den 18 Juni af sal. Mag. Hans Laugesen Vedel, fordem Sognepræst til Andst og Gjesten Sogne og Provst over Andst Herred; og er den afhændet igjen til mig, hans Efterkommer efter Vurdering for 200 Rdlr. af hans Arvinger efter hans Død. Inventarium til Præstegaarden findes ikke.

Huse, som Præstegaarden tilhøre, med Afgift og Beskaffenhed: 1. Et lidet Hus paa Præstegaardens Grund vesten for Gaarden, hvoraf gjøres eller gives, lige som man vil lægge Jord dertil af Præstegaardens Jord, men gør gemenlig 6 Dages Arbejd. — 2. Et lidet jordløst Hus i Glipstrup; gjøres og aarlig deraf til Præstegaarden 6 Dages Arbejd. — 3. Et Hus i Vester-Gjesten med en liden Toft til, som er anskreven i den nye Matrikul at skatte efter 3 Fdk. 1 Alb. Htkorn; men efter den forrige Matrikul skattede jeg af samme Hus og Toft for 4 Tdr. Hartkorn, og det var mig i 14 Aar en meget tung Byrde; af fornævnte Hus bekommes aarlig 2 Rdlr.

Annexgaarden; i sin Bygning derpaa ere 4 Huse. Af Annex yde Indbyggerne aarlig til Præsten: Rug 10 Skpr., Byg 12 Skpr. eller 20 Skpr. Gryn; 3 &; 1 Svin. Til Annexgaarden kan saaes Rug 8 Tdr.; Byg 2 Tdr.; Boghvede 2 Tdr.; Havre somme Aaringer 2 Tdr., somme intet. Til Annexgaarden ligger 4 Ottinger Jorder paa Andst Mark iblandt

menige Indbyggernes Agre, i 9 Indtægter. Til Annexgaarden findes intet Inventarium; den skatter efter 6 Tdr. 4 Skpr. Htk. — Dens Bebyggere gjør Ægt og Arbejde til Koldinghus; dog gamle Folk have vel refereret, at det har fulgt Gamst Præstegaard tilforn¹⁾.

Beneficia. 1. Mensalia. Af et Væring i Glipstrup ydes til Præsten aarlig 5 Skpr. Rug. — 2. Tillæg, som kan agtes pro auctuario stipendii, findes her ikke. — 3. Legata, ingen. 4. Afgift af Sædegaarden, ingen. — 5. Fri Ildebrand og Olden. — Af Annexgaardens Skov i Andst nyder Præsten nogen Hjælp til Ildebrand, men Olden har der i 16 Aar ikke været.

Gravamina. 1. Pension til Enken: Min Hustrus Moder har jeg givet Pension paa 16de Aar. — 2. Pension til Andre gives ikke. — 3. Decimantium Formindskelse; udi Andst og Gjesten Sogne ere 4 Gaarde øde; og til den hele By Liden-Andst ganske ringe Sæd, fordi Indbyggerne ere nylig tilkomne, og den eneste Jord ligger udyrket endnu, siden fra Fjendernes Tid. Til den By Revsinghoved i Gjesten Sogn ligger ogsaa efter Indbyggernes Relation den eneste og bedste Jord i store Lyng, fordi Indbyggerne ere forarmede og kunne ikke forskaffe sig de Midler til at ørke den stærke lyngbegroede Jord med. Og disse tvende Byer vare efter gamle Folks Relationer de bedste Byer med Kornsæd her i Sognene før Fjendernes Tid. — 4. Mangel paa Hø og Foder: Græsningen er skarp og meget elendig om Sommeren, naar det er tørre Aaringer; og Højerringen er moxen altid meget ringe; for alle Engene ere Mose og Kjærbund, som ligger dertil.

Hospitia pauperum og *scholæ publicæ* er her ikke.

Documenta publica, som Præstens Indkomst vedkommer, fandt jeg ingen for mig; men jeg har allerunderdanigst ansøgt og bekommet Hs. kgl. Majts allernaadigste Konfirmations Brev paa fri Fiskeri i Andst Sø, dateret 20 Oktbr. 1674, hvilket mine Formænd af Alders Tid ogsaa nydt have.

Degnens Indkomst udi Andst og Gjesten Sogne. Han bekommer ved Jule-Tider en Skjæppe Rug af hver Gaard, kan beløbe sig til sammen 5 Tønder. — Nok samme Tid tillige med Kornet i rede Penge 3 &. — Offer til de trende

¹⁾ Altsaa været fri for Ægt o. Lign.

store Højtider 7 K hver Føst; er tilhobe 5 Sldr. 1 K . — Pensionerer aarlig til Kolding Skole 4 Sldr. 2 K .

(Anders Jessen, Substitut.)

Verst og Bække.

Decimantes i begge Sogne bestaae i 31 $\frac{1}{2}$ smaa Gaarde; Korntienden kan i det Højeste undertiden naaes og beregnes for 35 Tdr. Htkorn.; Kvægtienden er meget liden; i det Højeste kan undertiden naaes 7 Lam, 1 Kalv.

Offer til de 3 store Højtider, 19 Sldr.

Ædificia. Præstegaarden angaaende, da bestaaer den af 3 gamle, meget brøstfældige Huse, hvortil er slet aldeles ingen Haver, uden en liden Kaalhave. Jorden til Præstegaarden ligger iblandt Bøndernes, som bestaae af 139 Agre, smaa og store, af hvilke den tredie Del ligger i Lyng og er ikkun ganske ringe Jord; herforuden er der en liden Toft af 7 Agre bestaaende ved Gaarden. Præstegaardens Taxt i Matrikullen er 5 $\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn, og er den sat højere end nogen af Bøndernes, som have dog lige saa meget Jord og Eng, og en Del langt mere og bedre Eng; formoder allerunderdanigst, at det i Naade vorder anset. — Præstegaardens Kjøb og Værdi angaaende, da er den vurderet for 100 Rdl., hvilke aarlig forrentes; men forventer, at nogen Lindring allernaadigst vorder gjort, saasom Bygningen er ikkun ganske slet og behøver stor Reparation.

Annexgaarden. I Bygningen er den ganske slet, bestaaer af 3 smaa ravende Huse. Landgilden med sin Hævning skulde være 20 Rdlr., men formedelst de Paaboendes store Armod ganske liden. Sæden ganske ringe, kan saaes nu af de Paaboende Rug 6 Tdr., Byg 2 Tdr. 4 Skpr. Jorden dertil ligger iblandt de andre Bymænds, og bestaaer af 128 Agre, smaa og store, af hvilke næsten den halve Del ligger i Hede. Hø kan ungefehr avles 40 Læs ond Hø. Giver Skat som andet gejstligt Gods.

Beneficia ingen; Mensalia ingen; Tillæg intet; Legata ingen; Afgift af Sædegaarde ingen.

Ildebrand nydes af Skoven til Fornødenhed, som er ikkun ganske ringe Træ; Olden bliver sjelden til.

Gravamina. 1. Pensioner, da giver jeg til Hr. Søren

Nielsen 5 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg; 4 Rdlr. hver Offerdag; et halvt Slagte-Nød hver Mikkelsdag og 2 Faar, og skal holde ham 2 Køer paa Foder. Til sal. Hr. Anders Hoës Enke aarlig 4 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg; 2 Rdlr. hver Offerdag, 1 Rdlr. hver Paaske. — Decimantium Formindskelse, den tager daglig til; i Asbo ere 4 hele Gaarde ganske, i Bække een halvt øde; de andre ere ogsaa saa forringede, at de, som tilforn kunde give 1 Tde. Hartkorn, næppe 3 Skjæpper. I Verst er ogsaa en halv Gaard ganske øde, de andre ogsaa saa slette, at en Del næppe giver 2 Skpr. til Tiende. — Mangel paa Hø og Foder, da er den stor; næppe 9 Læs Hø, og det ondt, kan avles; Avlingen er kun ganske slet derfor iligemaade. Og Misvæxt har jeg havt.

Hospitia pauperum ingen; *schola publica* ingen.

Documenta publica, som Præstens Indkomster vedkommer, ingen.

En liden Toft, som ligger ved Verst Kirke, hvilken Præsten af gammel Tid har havt for Degnens Davre, og er givet dertil af samtlige Bymænd, har altid været skattefri, men nu skattes af den for 7 Skjæpper 2 Alb. Hartkorn.

Degnen angaaende, da har han ingen Degnebolig, men boer i et lidet Gadehus, som samtlige Bymænd tilhører, til hvilket er intet Andet end som en liden Kaalhave. Af Sognene nyder han 1 Skp. Hartkorn af en Helgaard, $\frac{1}{2}$ af en halv, og et Fdkr. af en Fjerdepart. Til de tre store Højtider kan hans Offer bedrage sig ungefæhr ved 3 Sldlr.

Skanderup.

Decimantes ere i Sognet 37. Korntiende, enten den oppebæres i Kjærven eller rent Korn, kan beløbe sig: Rug 20 Tdr.; Byg 8 Tdr.; Havre 10 Tdr.; Boghvede 4 Tdr. — Kvægtienden, saavidt som Præsten tilkommer, kan ikke overgaa 4 Slettedalers Værd.

Offer til de tre store Højtider er hver Gang 10 Rdlr.

Ædificia. Præstegaarden har i gammel Tid ligget paa Nagbøl Hede nordvest for Kirken paa en Toft, som kaldes »Tamisbølle« efter en papistisk Præst ved Navn Hr. Thomas, som boede der sidst, og siges at være ihjelslagen af Nagbøl Bymænd, fordi han ikke efter deres Begjæring vilde lade

Præstegaarden flytte ned til Byen, hvilket hans Efterkommere nødtes til at indgaae; og blev den saa sat i Nagbøl, hvor den nu staaer; dens Bygning er gammel og paa adskillige Steder brøstfældig.

Præstegaardens tilliggende Grund er 4 Otting Jord over al Nagbøl Rettighed, saa og 4 Otting Stue-Jord i 5 Indtægter paa Lunderskov Mark, som altsammen er lodskiftet og ligger paa sine Steder iblandt Bøndernes. Foruden bem^{te} Jorder er Præstegaarden tilhørende 3 smaa Ager-Tofte, den første ligger østen fra Kirken, kaldes »Degne-Toft«; den anden, nordøst fra Kirken, er med Siigfald og Skjelstene ansat, næst norden op til et gammelt Byggested paa Skanderup Mark, som kaldes Karls-Bygge; den tredje ligger nordvest fra Kirken paa Nagbøl Hede, hvor Præstegaarden i gammel Tid har staaet; den er omgrøftet med et gammelt Dige og kaldes »Tamisbølle«. De tvende af forbem^{te} Tofter ligger i Lyng paa Bymændenes fælleds Fægang og ere Præsten derfor til ingen Nytte. — Præstegaardens Taxt i Matrikulen er Hartkorn 7 Tdr. 1 Skp. 2 Alb. — Præstegaardens Bygning er efter kgl. Taxt betalt til de Fattiges Direktører i Kjøbenhavn med 100 Rdlr. og paa Skifte efter min sal. Fader og Formand er den mig tilsat for samme Værd. — Inventarium findes intet.

Huse, som Præstegaarden tilhøre, ere to; det ene i Nagbøl, som er bygt paa Ager-Ende af Præstegaardens Jord, og har ingen anden Tillæg end en Kaalhave ved Huset; dets aarlige Afgift er 1 Rdlr. — Det andet i Skanderup er bygt paa en halv Otting Jord, Præstegaarden tilhørende, hvilket i den nye Matrikel af Forseelse er kaldet en Annexgaard; dets aarlige Afgift til Præsten er 2 Rdlr.

Fri Ildebrand og Olden nyder Præsten af Præstegaardens Skov, saa og af den halve Otting Jord i Skanderup.

Gravamina. Pension, som jeg giver min Moder til sit Ophold af Kaldets Indkomst, er 4 Tdr. Rug, 3 Tdr. Byg, 2 Tønder Boghvede, 4 fede Gæs, 6 Lam, 1 fedt Svin og 6 Sldr. rede Penge. Pension til andre gives af Præstegaarden ikke, dog har jeg mig at beklage, at af en halv Otting Præstegaards Jord paa Skanderup Mark fordres siden Matriklens Indrettelse alle Slags Kontributioner til Amtstuen, uanset bem^{te} Jord er en Del af Præstegaardens tilliggende Grund, som med sældgamle Dokumenter kan bevises, og burde derfor

at nyde de samme Immuniteter som andre Præstegaardsjorder, hvilket jeg ydmygst begjærer af den højgunstige Øvrighed at maatte konsidereres til det Bedste, paa det den ringe Indkomst, som de Gamle have lagt til Præstens Ophold, ved dette Paalæg ikke skal forringes.

Decimantes her i Sognet formindskes meget, saasom to hele Gaarde og tre Bolshuse, som er Avling til, ere slet øde, og en stor Del ganske forarmede, saa baade min sal. Fader i sin Tid og jeg den korte Tid, Kaldet har været mig uværdig betroet, har lidt stor Skade hos fattige Folk, som har begjæret Dilation paa deres Tiendes Levering, og derefter ikke har havt Evne til at betale.

Højjering og Græsning til Præstegaarden er meget ringe, saa der paa al Præstegaardens Grund ikke kan avles Mere end 20 Læs ondt Hø i det Højeste, som alt sammen, en ringe Del undtagen, falder paa kold og moseagtig Bund. Denne Mangel kunde uden Nogens Skade hjælpes, om det saa maatte behage min højgunstige Øvrighed ved et ringe Tillæg, dersom mig alleneste maatte tillades at indhegne en liden Plads af Præstegaardens Skov paa et bekvemt Sted, 3 eller 4 Læs Hø; dets Indhegning vil jeg forpligte mig at lade gjøre ved Grøft og Dige, saa Skoven ved Gjærdsel-Hug derover ej skal ske nogen Skade.

Documenta publica, som Præstens Indkomst vedkommer, ere: 1. En Herredstings Dom, udstedt af Andst Herreds Ting Anno 1494, hvorved den forommeldte halve Otting Jord paa Skanderup Mark er Nægbøl Præstegaard tildømt; 2. Sal. og højlovlig Ihukommelse Kong Hanses Konfirmation paa det Samme, udgiven Anno 1495.

Hospitia pauperum, scholæ publicæ ere her i Sognet ingen.

Degnens Indkomst af Skanderup Sogn. Degnebolig er her ingen, ikke heller nogen Grund, hvorpaa Degnebolig kan opsættes. Korn, som Degnen nyder aarlig, er 4 Tønder Rug. Offer til hver af de tre store Højtider 5 $\frac{1}{2}$ danske. Af denne ringe Indkomst gives aarlig Pension til Kolding Skole 2 Rdlr.

Præstens Indtægter paa Hirtsholmen 1656.

Ved Vilhelm Bang.

Medens det i foranstaaende Artikel var Præsternes Indtægter i en Del af det sydlige Jylland, og da mest Kornindtægterne, der anførtes, skal her som en Sammenligning, eller maaske rettere Modsætning, meddeles hvad Præsterne havde at leve af paa Hirtsholmen, — et Kald, der nu i fem Aar har staaet ledigt af Mangel paa Ansøgere. Korn nævnes ikke, men har Præsten holdt meget af Fisk, har han kunnet faa sin Lyst styret. Hirtsholmen havde indtil 1638 været uden Kirke og uden Præst; de daarlige økonomiske Forhold, hvori den første Præst, Hr. Peder Andersen Knudstrup, befandt sig i 1646, ses af dette Tidsskrifts 7de Bind Side 248. Senere har det dog bedret sig noget, idet Beboerne 1656 gik ind paa at underholde deres Præst »hæderlig, sømmelig og nødtørftig«. At Efterkommerne efter de Mænd, der 1656 havde indgaaet denne Forpligtelse, gjentagne Gange søgte at slippe fri derfor, ses af Sognets Liber daticus, der har været mig laant, og hvori er indført en Afskrift af ovennævnte Forpligtelse, der lyder saaledes:

»Vi efterskrevne Jens Rasmussen, Peder Nielsen, Jens Suder etc., boende paa Hirtsholmen, liggende under Horns Herred, med menige Indbyggere sammesteds, efter vores gunstige og gudfrygtige Øvrighed, ærlig og velbyrdig Mand Christen Skeel til Hammelmose sin synderlige foregaaende gudelige Betænkning, samt med vores egen og alle Indvaaneres Bevilgning, Vidskab, fri Villie og Samtykke have vedtaget og ind-

gaaet, Mand efter Mand, for os og vore Efterkommere, mens Verden staaer, hæderligen, sømmeligen og nødtørfteligen, at forsørge og underholde vores Sognepræst og Sjælesørger der sammesteds, Mand efter Mand, der, Gud ved lovlig Kald, sammeledes vores gunstige og gudfrygtige Øvrigheds Samtykke, os tilforordnes, som for Gud og den christne Øvrighed forsvarelige være kan, og det paa efterfølgende Viis og Maade:

1. At forskaffe og forsyne ham en bekvem, sømmelig og skikkelig Residence eller Præstegaard at bo paa, og den aarlig ved Bygning, Hævd og Lige ved Magt holde uden Præstens Omkostning. — 2. Af hvert Par Ægtefolk, der haver deres Fiskeri-Brug og »Hantering« paa Landet, hvad enten de ere bosiddende eller ikke, skal gives aarligen 1 Rdlr., men hver Enke en halv Rdlr. — 3. Af hver Skude, som herfra Landet udsejler og igjen kommer kastendes Anker her for Hirtsholmen, skal gives ham hver Rejse 1 Rigsort, item af hver Jagt 1 Rigsm $\frac{1}{2}$, og hver Baad 1 $\frac{1}{2}$, hver Rejse de komme tilbage og sætte forangivne Sted. Iligemaade de af Landets Indbyggere, som fragte bort deres Skuder, Jagter og Baade til Andre, enten af Hirtsholmens Indbyggere eller Fremmede, at give Præsten forangivne Rettighed deraf, hvergang der gjøres Rejse med dem, og strax paa Timen forestille ham forberørte Pendinge, efterat Rejsen er gjort. — 4. Af hver Baad, som er fuldt Selskab og bruger Flynderfiskeri, skal gives ham 300 tørre Flyndere; item, hvor fire Mand findes paa een Baad, skal gives ham 200 tørre Flyndere. Sammeledes af hver Baad, der fisker Kuller, gives 20 Stkr. store og ydefærdige Kuller. Saa og Makrel-Fiskende, af hver Baad 2 Makrel hver Dag, saa tidt de fare ud at »dyrre«. Fremdeles af Torske-Fiskeriet ogsaa at give ham 2 Torsk af hver Baad. Herforuden de Fremmede, som fiske her under Landet, hvert Selskab at give ham 100 tørre Flyndere. — 5. Hans Flyndergarn at skaffe ham ud med Baadene, den ene Dag med en, den anden Dag med en anden Baad, uden hans Bekostning. — 6. De af Landsaatterne, der have Skuder, Jagter og Baade, at tage hans Fisk med sig til Marked, at sælge paa andre Steder, ham til Nytte, og nyde den samme Penge eller Værd, de sælge deres egen Fisk for, og det efter hvert Skibrums Capacité, Begreb og Beskaffenhed. — 7. At føre ham selv og hans Folk her fra Holmen over til Vend-

syssel og tilbage igjen uden Betaling. Det Samme er at forstaa om Mel, Malt, Gryn, Sild eller Brændefang, og alt andet Mere, som til hans Husholdning fornødent gjøres, iligemaade at føre over fra fast Land her til Holmen. — 8. Er ham af Øvrigheden forlovet at holde om Sommeren 2 Køer paa Græsningen. — 9. Naar Vrag strander, da ham lige saa god og forsvarlig Lod at gives, som en anden Mandsperson fanger. Item naar Noget bjerges for skibbrudne Folk, da at give ham i lige Maader sin Del og Part af Bjergelønnen, som en anden Mand bekommer. — 10. Til Offer paa hver af de høje Fester, navnlig Juledag, Paaskedag og Pintsedag, skal gives Præsten af hver Mandsperson en halv Rigsm&, af hver Kvindespersion 4 Skill.; unge Folk og Tjenestefolk give hver efter sin Vilkaar. Item skal og gives ham Offer af Brudfolk, Børn som døbes, samt Barselkvinder, og naar han i Ligbegængelse prædiker over vores Døde, da at betale ham derfor.

Forangivne Præsteløn, hvad Navn den have kan, skal Kirkeværgerne aarligen indkræve, saa Præsten derudover ej tager Skade i nogen Maader, saafremt de ej vil svare dertil for Øvrigheden og stande til Rette som vedbør.

Disse forberørte Artikler og Punkter at opfylde og fuldkomment fast uryggeligen og uforkrænkeligen at holde tilforpligter vi os med menige Almue sammesteds, Alle og Enhver, Ingen undtagen; sammeledes vore Efterkommere.

Dette til Vitterlighed og Bekræftelse have vi vore Hænder her underskrevet og Signeter hostrykte. Og herhos paa det Underdanigste og Ydmygste begjære af vores velbemeldte gunstige Øvrighed, saa og vores Herredsprovst, hæderlige og vellærde Mand Hr. Hans Eriksen i Mosbjerg, at de disse forangivne Artikler med os til ydermere Vitterlighed og Stadfæstelse ubesværgede ville underskrive. Skrevet paa Bangsbo Aø. 1656. <

Præstekaldene i Ginding Herred.

Efter Indberetningerne af 1690.

Af J. Kinch.

Lignende Indberetninger fra Sognepræsterne om deres Kalds Indtægter og øvrige Forhold ved Året 1690 som de, Hr. Pastor Bang i Føvling og Holsted Sogne her foran har meddelt i Uddrag for Andst Herreds Vedkommende, findes i Ribe Stiftsarkiv for alle eller idetmindste for de fleste af Stiftets Herreder. Jeg vil tillade mig her at meddele et Uddrag af disse Indberetninger fra Ginding Herred, idet jeg derved følger omtrent den samme Fremgangsmåde, som Pastor Bang har fulgt. Jeg håber, at man vil finde, at disse Indberetninger have endel Interesse, allerstørst vistnok ved de Oplysninger, som de give om Landets daværende usle Tilstand. Agerbruget var i Forfald, og Befolkningen må på mange Steder være aftagen, idet mange Gårde og Huse stode øde. Dette Forhold var saa meget sørgeligere og betænkeligere, som Grunden dertil ikke, således som f. Ex. i Andst Herred, kunde ligge i tilfældige og forbigående Omstændigheder. Medens den på det sidstnævnte Sted kunde søges i den sidste svenske Krig og dens Følger, som der fremhæves så stærkt endnu efter 30 Års Fred, men dog vare ifærd med at tabe sig noget, nævnes disse slet ikke i Ginding Herred, som ifølge sin Beliggenhed havde lidt langt mindre ved Krigen. Det er påfaldende, at medens Arent Berntsön 1656 i sin »Danm. Riges frugtbare Herlighed« omtaler Hardsyssel, måske nok lidt overdrevent, som en af de bedste, ja næsten som den bedste (mest vel-

stående) Del af Danmark, er Tilstanden neppe et halvt Hundrede År derefter bleven saa slet. Som en Hovedgrund hertil nævner Præsten i Ejsing Hoveriet. Det var vist også først i den sidste Halvdel af det 17de Arhundrede, at Hoveriet blev rigtig trykkende for Bonden ved Herregårds-Avlingernes Udvildelse; men en anden Grund til Agerbrugets Forfald, som Præsten måske ikke turde nævne, var vistnok den store Forøgelse af Skattebyrden, som fulgte med Enevoldsmagten, og som gav Staten for en kort Tid en tilsyneladende større Styrke ligeoverfor Udlandet, men som vistnok var for stor efter Landets daværende Næringsforhold og derfor vistnok bidrog meget til at udsuge dets Marv. — Hermed forbandt sig måske mere almindelige, europæiske Forhold, idet Trediveårskrigen havde efterladt megen Forarmelse i en stor Del af Evropa.

Til Sammenligning med disse Indberetninger fra 1690 kan tjene de tilsvarende Præste-Indberetninger fra 1649. De ere dog mindre oplysende med Hensyn til Landets Tilstand. De have ikke den stående Rubrik: Tiendeydernes Aftagen. Præsterne omtale heller ikke nogen sådan Aftagen, over hvilken de dog vistnok selv uden Opfordring vilde have klaget sig, hvis den allerede på den Tid i nogen Grad havde været fremtrædende. I et enkelt Sogn her i Herredet klages der vel allerede 1649 over, at Tienden var formindsket noget i de sidste År; men Grunden søges ikke i øde Gårde, heller ikke så meget i Svenskens sidste Indfald som i de sidste Års Misvæxt. — Af Havre sådes der dengang ligesom 1690 Lidet eller Intet i Herredets Sogne på Grund af Jordens Skarphed; kun i Sæl Sogn dyrkedes den allerede dengang noget mere; af Boghvede sådes ligeledes kun Ubetydeligt. — I nogle af Sognene, navnlig Estvad og Rönbjerg, er Korntienden taget betydelig af fra 1649 til 1690. Derimod er Kvægtienden gennemgående tiltagen. Også Højtidsofferet er snarere tiltaget end aftaget.

Indberetningerne fra 1690 ere affattede efter et opgivet Skema. Dette fremgår dels af deres store Overensstemmelse i Formen, dels af en enkelt Præsts Ytring, at hans Beretning er affattet efter Kong. Majestæts allernådigst forelagte Methode.

Det må rimeligvis være på Grund af en Forglemmelse, at der ingen Oplysning kræves om Akcidensernes Størrelse.

Indberetningerne fra 1649, i hvilke den opgives, vise dog, at disse Indtægter i det 17^{ende} Århundrede vare små. Et Par af Herredets Præster angiver dem til omtr. 2 sl. Dr. årlig. I Sael synes Menigheden dog at have ofret bedre, da Præsten der ansætter et »Brudeoffer« til 3 à 10 g , ja i enkelte Tilfælde endogså derover, en Barsedåb til højest 12 β , en »Barselkvind« til 1 à 2 g .

Blandt de Opgivelser, som fordres 1690, er også, om der er Skoler eller Hospitaler i Sognet, og om Præstegården har noget (fast) Inventarium; men begge disse Spørgsmål besvares gennemgående med »nej«.

Det første Spørgsmål angår Præsterækken siden Reformationen. Hr. Pastor Bang har for Andst Herreds Vedkommende ikke fundet Anledning til at medtage disse Rækker, fordi de ikke indeholde Andet end, hvad der findes hos Wiberg. For Ginding Herreds Vedkommende er Forholdet et andet, idet der her ikke er et eneste Pastorat, ved hvilket Indberetningerne ikke i mere eller mindre væsentlig Grad udfylder og berigtiger Wibergs Opgivelser. Denne Del af Jylland hører vistnok i det Hele taget til dem, om hvilke Wiberg har været mindst godt underrettet.

Om Sognene Ryde og Hodsager findes Intet her, fordi de vare Annexer til Hovedkirker, som lå i andre Herreder.

Haderup Præstekald.

Som *Præster* siden Reformationen nævnes: 1. Hr. Hans Jensen. — 2. Hr. Kristen Graversen. — 3. Hr. Jens Kristensen Ølby. — 4. Hr. Kristen Jensen. — Wiberg har den samme Række med Undtagelse af, at han kalder Nr. 1 Hans Kristensen. Det rette Navn er dog Hans Mogensen; thi Guds Legems Dag 1545 var Hr. Hans Mogensen i Haderup med om at udstede et Tingsvidne af Ginding Herredsting om, at M. Mads Hvid gjorde sin Lavhævd på Vejlgård som Rønbjerg Sogns rette Præstegård.

Præstens *Korntiende* havde 1689 udgjort 19 Td. Rug og 8 Td. Byg. Havre sådes ikke i hele Sognet på Grund af Jordens Sandagtighed og Skarphed. — Kvægtienden udgjorde i det Højeste 8 eller 9 Lam, 2 til 4 Kid og 2 à 3 g , ofte mindre.

Højtidsofferet plejede at være 7 sl. Dr. eller lidt mere til hver Højtid. — I S. Hans Rente havdes en liden Ost af hver Hel- eller Halvgårds-Kone efter hendes gode Villie og Vilkår til Værdi 8 el. 10 Skill. i det Højeste. Mange gave dog af Modvillighed eller Fattigdom Intet. — Påskerente nævnes ikke.

Præstegårdens udvendige Mål var 54 Trin i Længden og 48 i Bredden, og den bestod af 4 små ikke sammenbyggede Huse. — Dens Jorder lå i 10 Års »skarpe« Indtægter, og i hvert Års Indtægt havde Præsten sin Del lig med Bøndernes. De vare ansatte til 5 Td. 4 Skj. 2 Fj. 1 Alb. Hartkorn, og der kunde årlig sås 8 Td. Rug, 2½ Td. Byg eller lidt mere, samt 1 el. 2 Skj. Boghvede; men undertiden avledes neppe Udsæden.

Tidligere havde Trandum været Annex til Haderup; men i sal. Iver Juels Tid var Kirken bleven nedbrudt, Beboerne lagte under Sevel Sogn, og Annexgården, Trandum Kirkegård, gjort til Adelsgods.

Beneficier. 1. Kong Kristian d. 4de havde tillagt Kaldet et lille Stykke Eng af Holstebro Bispegårds Enge, kaldet Vindeskov Eng og Krat Eng og beliggende 1 Mil fra Præstegården, men dog i Sognet, mod en årlig Afgift af 8 Tiendedels-Skj.¹⁾ Rug. — 2. En adelig Familie på Bustrup i Salling havde givet Landgilden af Gården Koldkure i Resen Sogn i Fjends Herred, som var 1½ Td. Rug og 1½ Td. Byg årlig, for en Sjølemesse. Efter Reformationen var Messen bleven forandret til en Prædiken hver Fredag i Fasten, som også kaldtes en Rejseprædiken for den adelige Familie, fra hvilken Gaven var kommen. Halvdelen af Indtægten havde Præsten dog for at levere Brød og Vin til Kirkens Brug²⁾.

Brandselet var Hedetørv, da der ingen Skov fandtes i nogle Miles Nærhed.

¹⁾ I Hard-Syssel deltes Tønden nemlig i 10 Skj.

²⁾ I et senere Dokument siges, at det var Fru Anna Kathrine Friis, Tønne Juuls til Tårupgård, som havde bestemt Indtægten til Afholdelsen af den ovennævnte Fasteprediken, for at hun kunde høre Præsten, når hun kom til sit Gods der i Egnen. Deraf kommer vel Udtrykket »Rejseprædiken«. Ved samtidige Dokumenter søgtes det tillige godtgjort, at de 3 Td. Korn tilkom Præsten alene, hvorimod samme Gård tillige ydede Kirken 2 Tiendedels-Skj. Korn til Brød og Vin.

Tiendeydernes Formindskelse. Ode vare 1 hel og 4 halve Gårde, 4 Boliger (Bol), 1 Gadehus og 2 Møller (Hagbro og Hvolbæk).

Ejsing Præstekald.

Præster siden Reformationen: 1. Hr. Peder Jensen 1539. — 2. Hr. Kristen Knudsen fra 1568, senere tillige Provst¹⁾. — 3. Hr. Knud Kristensen 1618, tillige Provst. — 4. Hr. Knud Pedersen Hørdum af Thy 1629. — 5. Hr. Søren Jensen Bjerregård af Koed Sogn 1632. — 6. Hr. Søren Rasmussen Malmø 1665. — Nr. 1, som mangler hos Wiberg, kaldes i et Dokument af 1544 (»Familien Rosenkrantz«, II., S. 218) Peder Markvardsen. — Nr. 4 nævnes hos Wiberg med Tilnavnet Vilberg, som neppe er rigtigt, ligesom Formodningen om, at han var en Præstesøn fra Vildbjerg, efter det Ovenstående ikke kan være rigtig.

Korn tienden var forledet År 8 Læs, 11 Kjærv Rug, 3 Læs 1 Trave Byg og 4 Læs Havre, Kvægtienden i Almindelighed 10 Lam, 2 Gjøes og 5 ♂ i Penge til hvert Lod.

Höjtidsofferet udgjorde i Alm. 9 Rdl. ved hver Höjtid, deri iberegnet det fra Herregården Langtind. — I S. Hans Rente havdes en Ost af hver Helgård, en halv så stor af hver Halvgård; de gaves dog kun af dem, som vare nogenlunde ved Magt, ialt omtrent en Snes. — Påskerenten var en Snes Æg af hver Gårdmand, tilsammen omtr. 10 Ol.

Om *Præstegården* siges kun, at den bestod af 4 Længer. Jorderne vare tildels meget sandede. Hartkorn: 6—4—1—2. — Af et Præstegården tilhørende Hus havdes 1 ♂ Smør²⁾.

Beneficia. 2 Gårde i Sognet ved Navn Møgeltved og Tyndeeg, med Afgift 12 Td. Korn og 1½ Ask Smør³⁾, bleve af Kong Hans tildømte Præsten mod Afholdelsen af en ugentlig Sjølemesse. Efter Reformationen var denne bleven ombyttet med en Onsdagsprædiken, som holdtes endnu, skjönt Præsten i 10 År Intet havde fået derfor, eftersom Bønderne bleve således medtagne ved Arbejde og på anden Måde af den,

¹⁾ Om en Søn af ham se ved Sal.

²⁾ Et Harbopund Smør regnedes i Alm. for ⅓ Td. eller 24 Mark Smør.

³⁾ En Ask Smør var ⅓ eller ⅓ Td.

som havde Herligheden, at Præsten ikke kunde nyde sin Rettighed. — Samme Tid, Fredagen før Cantate År 1500, bleve 2 Bol perpetuerede til Præsten, for at han derfor skulde holde Vin og Brød til Kirken; af denne Indtægt erholdtes Noget, medens Andet resterede¹⁾.

Af Landting gaves foruden Højtidsofferet, som var 2 Rdl. ved hver Højtid, årlig 2 Td. Rug og 2 Ørter Byg istedetfor Tiende. Af Ladegården Nygården gaves derimod hverken det Ene eller det Andet.

Fri *Ildebrand* kunde have af Tørv og Lyng, men ingen Oldengjæld, heller ikke Skov.

Gravamina (Byrder og Besværinger). Tiendeyderne forringedes, idet den, som tidligere kunde tiende et helt Læs Korn, nu neppe kunde yde 10 Kjærv, da de på Grund af Hoveriet hverken kunde drive eller gjøde deres Jorder ordentligt. Deres Antal formindskedes tillige, idet mange Gårde og adskillige Huse vare øde, deriblandt en stor Gård ved Navn Lundgård, hvis Jorder for 19 År siden bleve lagte under Nygården²⁾.

¹⁾ Kong Hanses Dom, som er aftrykt i Hofmans »*Fundationer*«, IV., S. 633 fl., går ud på, at Landgilden af 2 Gårde i Gedelby i Ejsing S. og 2 andre Gårde i samme Sogn, Møgeltved og Tyndeeg, skulde tilfalde Sognepræsten. Af de 2 første Gårde skulde Præsten tillige have Herligheden, medens derimod Fru Inger (Gyldenstjerne) af Stensballegård (en Datter af Niels Eriksen Gyldenstjerne, efter hvem hun arvede Langtind i Ejsing S., men gift med Hr. Niels Timmesen Rosenkrantz til Stensballegård) skulde have de 2 sidstnævnte Gårde, Møgeltved og Tyndeeg, i Værge og Forsvar (o: have Herligheden over dem). Præsten skulde for sin Indtægt holde en ugentlig Messe hver Onsdag for Fru Ingers Olddemoder (vort »Old-moder«, da Oldemoder i det ældre Sprog betyder Bedstemoder), Fru Karen Aags og hendes Efterkommeres Sjæle. — Landgi den af de 2 sidste Gårde angives i Dommen til 12 Ørter Korn og 1½ Ask Smør. — Det er nok værdt at lægge Mærke til, hvorledes Herskabet (på Langtind), idetmindste efter Præstens Opgivelse, benyttede sin Herlighedsret over de 2 Gårde således, at der ingen Landgilde kunde blive til Præsten. Dette kunde vel især ske derved, at Herlighedsejerne tog en overdreven stor Indfæstning og krævede et trykkende Hoveri.

²⁾ Det er altså ikke rigtigt, når det hos Trap hedder, at Nygården først blev oprettet af Niels Linde langt ind i det 18de Århundrede.

Sael Præstekald.

Præster siden Reformationen: 1. Hr. Mads Kristensen fra 1516 til 1547. — 2. Hr. Jøns Madsen (forekommer 1549 og 1573). — 3. Hr. Enevold Kjeldsen, som i sin Alderdom havde Hr. Holger Kristensen, født i Ejsing Præstegård, til Kapellan. De døde begge samme År. — 4. Hr. Kristen Jensen, født i Velling, afstod Kaldet og døde i Kjøbenhavn¹⁾. — 5. Hr. Kristen Pedersen Nørkjær, hvis Fader var Ridefoged og Forpagter på Hindsels i Thy, blev kaldet på Marie Bebudelses Dag 1629. Han fandt Præstegården næsten øde og opbyggede den med stor Bekostning, var Præst i 53 $\frac{1}{2}$ År og Provst i 8 År og døde 1682, d. 1. Septbr., i sit 76de År. — 6. Hr. Las Tygesen, født i Vistorp i Haderup S. 1631, var 1673 bleven ordineret til Formandens Kapellan og Efterfølger. — — Herved rettes i flere Henseender Wibergs Angivelser.

Tiendeyderne vare mange i Tallet, men for Størstedelen ringe af Avling og Formue, da de fleste Gårde vare små; kun 7 havde 7 Td. Hartkorn eller derover. På Grund af Beboernes Armod fik Jorden på de fleste Steder ikke den tilbørlige Gjødning og Dyркelse. Korntienden havde derfor forrige År kun udgjort 16 $\frac{1}{2}$ Læs 7 $\frac{1}{2}$ Kjærv Rug, 9 Læs 43 $\frac{1}{2}$ Kjærv Byg, 8 Læs 41 $\frac{1}{2}$ Kjærv Havre. Af et Læs Rug eller Byg kunde fås 9 til 12 Skjepper; af Havren blev Intet tærsket af Mangel på Hø. — Kvægtienden havde samme År udgjort 10 Lam, 1 Gås og 1 sl. Dr. 3 ♂ 6 ♀ i Penge. Da der ingen usædvanlig Misvæxt var det År, kunde der sjelden ventes Mere.

Højtidsofferet var hvergang af Bønderne omtr. 12 sl. Dr., af en adelig Ladegård (Vinderupgård) for alslags Indkomst ved hver Højtid 3 sl. Dr. Denne Gård havde endnu 1655 været bebod af Bønder og tiendet og ofret bedst af alle. — I S. Hansdags Rente havdes en Ost på 3 til 6 Skålpund af hver hele eller halve Gård; men det var ikke Alle, som virkelig ydede den. — Påskerenten var 1, højst 2 Snese Æg af hver Gård og af de bedste Boliger (Bol).

Præstegården bestod af 4 Længder. Stue-, Kjøkken- og

¹⁾ Han forekommer som Præst i Sael 1619 (Ny kirkeh. Saml., VI., S. 546.)

Bryggershuset vare Korshuse (Bindingsværk); de øvrige Bygninger derimod vare byggede på Suler og Ås¹⁾. — Jorderne lå i Byens 8 Årstægter. Hartkornet var 10—5—1—1. — Et jordløst Hus til Præstegården havde nu i 30 År været øde.

Beneficier. En Gård i Feld i Ryde S. skulde efter Jordebogen årlig give 1½ Ørte Rug, 1½ Ørte Byg, 1 Td. Havre, 1 Lam, 1 Hardbopund Smør, 1 Skovvogn, 1 Skovsvin, 5 $\mathcal{L}$ Trælpenge, 2 Høns, 12 Snese (?) Ål, 1 Skj. Havregryn. Et Bol i Sael S., Damgård kaldet, skulde give 1 Ø. Rug, 1 Ø. Byg, 1 Hardbopund Smør, 1 Skovsvin, 1 Skovvogn, 2 Høns, — Ål og 2 Dr. I nuværende Tider kunde dog Afgiften ikke fås fuldt ind. — Endnu et Hus ved Damgård havde skyldt et Hardbopund Smør og gjort nogle Dages Arbejde. — Fremdeles var der et ringe Bol i Sael By, som i Matriklen var ansat til 1 Td. 1 Skj. 2 Fjk. Hartkorn og tidligere havde skyldt 1 Ø. Rug, ½ Ø. Byg, ½ Hardbopund Smør, ¼ Skovvogn og 1 Dr. i Trælpenge, hvilken Afgift dog heller ikke nu kunde fås fuldt.

Brændsel af Tørv og Lyng kunde bekommes, men med meget Besvær og helt ringe. Skov og Olden fandtes ikke.

Gravamina: Præsten havde i 8 År måttet give sin Formand, som tillige var hans Hustrus Fader, en årlig Pension af 24 Td. Korn, en Trediedel af Offer og andre Højtidsindtægter, frit Brændsel, Foder og Græs til 4 Kjør og 10 Får og til Dyrkningen af den Jord, som han selv vilde vælge af hver Årsindtægt. — *Tiendeydernes Formindskelse:* Efterhånden vare 4 hele og 6 halve Gårde blevne øde, foruden at Tienden var tabt af Vinderupgård og af en Gård i Bjert, hvis Marker vare lagte under Rydhave. De øvriges Tiende var formindsket meget ved Beboernes Armod.

Sevel Præstekald.

Præster siden Reformat.: 1. Hr. Niels Villadsen, kaldet til Sevel og Tranum 1558, død 1606. Havde til Medtjener sin Søn, Hr. Iver Nielsen fra 1598 til 1602, da han døde af Pest. — 2. Hr. Bertel Lavridsen fra 1603; døde som Provst 1636. — 3. Hr. Jørgen Friis, removeret 1643. — 4. Hr.

¹⁾ Om denne Byggaingsmåde se dette Tidsskrift, IX., S. 340—47.

Søren Kristensen Gjødstrup, d. 1650. — 5. Hr. Knud Jørgensen Kolding, d. 1670. — 6. Hr. Hans Gregersen Hvid, d. 1689. — 7. Hr. Villads Johansen Borchsenius. — De 2 første ere Wiberg ubekjendte, hvorimod han har en Hr. Enevold 1557. — Bertel Lavridsen havde tidligere været Præst i Sunds.

Korntienden var samme År 24 Td. Rug og 6 Td. Byg foruden ganske lidt Havre til Hjælp til Fodring (et påfaldende Forhold mellem Kornsorterne). — Kvægtienden var 10 Lam og 3 & 8 β i Penge.

Offeret kunde i det Højeste udgjøre 10 sl. Dr. ved hver Højtid. Påskerenten havde forrige År udgjort 2 Snese Æg. S. Hans Renten gaves efter Enhvers gode Villie; egentlig skulde den være en lille Ost af hver Gård, som den ellers kunde rigtig bekommes.

Præstegården bestod af 4 Længder, Salshus, Fæhus, Ladehus og Staldhus; den var 30 Favne lang, 18 bred. — Agrene lå i Byens 9 Årstægter. Fremdeles havdes 2 Tofter, nemlig Kirketoft, bestående af 5 Agre i Syd og Nord og Hovedageren i Øst og Vest, — og Vestertoft, 12 Agre i Øst og Vest og Hovedageren i Syd og Nord. Hartkornet var 5—3—2—1.

Beneficier: Samtlige Lodsejere i Stubbergård havde forundt Præsten for Præstegårdens Ringheds Skyld en Jord, som kaldtes Kjæregårds Jord, og som i alle Årstægter lå i Fald med Præstegårdens Jord.

I Sædegården Stubbergård vare følgende Participanter: 1. Kongen. — 2. to Jomfruer Rantzau. — 3. Jomfru Anna Kathr. Akkeleje¹⁾. — 4. Fru Mette og Jomfru Maren Ulfeldt. — 5. Fru Margr. Redtz. — 6. Mogens Rosenkrantz. Foruden anseligt Højtidsoffer var der af Gården tidligere givet Præsten 4 Td. Rug istedetfor Tiende; men Hr. Borchsenius havde hidtil Intet fået, og det vilde vel være vanskeligt at få Noget af alle Participanterne.

Af fri *Skovspart*, Brændsel eller Svinsolden var der Intet på en skovløs Egn. Hedetørv havdes sammen med Bønderne.

¹⁾ Denne Dame var en Datter af Knud Gabrielsen Akkeleje, Landsdommer i Halland, i hans andet Ægteskab med Dorthea Munk; hun var født 1687 og døde 1707. (»Adeis-Aarbog« 1884, S. 16, hvorpå Hr. Gehejmeråd Rosenørn har gjort mig opmærksom.)

Gravamina. Tiendeydernes Antal aftog således ved øde og ubesatte Gårde, at man måtte frygte for, at den halve Del af Sognet snart skulde blive øde. Øde og ubesatte vare således fortiden 9 hele og $9\frac{2}{3}$ halve Gårde, 1 Trediedels og 1 Fjerdedels Gård, $1\frac{1}{2}$ Bol og 1 Gadehus.

Estvad og Rönbjerg Præstekald.

Præster siden Reformat.: 1. Mester Mads Hvid til Estvadgård. — 2. Hr. Peder, som kom fra Kaldet. — 3. Hr. Mads Pedersen Juel levede 1587, bode på Vesterligård og skal være død »i den store Død, som kaldes Boldød¹⁾ anno 1602«. — 4. Hr. Kristen Nielsen Brun, d. 1641. — 5. Hr. Erik Nielsen Brun, d. 1666. — 6. Hr. Jakob Rasmussen Juel, d. 26. Juni 1689. — 7. Hr. Lavr. Jensen Holst, kaldet til Mødtjener og Successor 1684, dog først ordin. 8 Decbr. 1686. — De 4 første af disse nævnes ikke af Wiberg. Smlg. mine Bemærkninger i dette Tidsskrift, IX., S. 68, hvoraf det ses, at den Hr. Peder, som ovenfor nævnes som Nr. 2, hed Peder Lavridsen og 1583 havde en Strid med Peder Munck til Estvadgård. Et Kongebrev af 18 Novbr. pålægger Lensmanden på Ribarhus og Kapitlet at dømme i denne Sag, uanset at Præsten havde indstævnet Sagen for Kongen. Det er rimeligvis denne Sag, der var Grunden til, at Præsten, som det ovenfor siges, kom fra Kaldet, eftersom vi 4 År efter træffe en ny Præst i dette.

Estvad S. havde 25 Gårde, 12 Bol, dels øde, dels besatte, dels gode, dels onde, — Rönbjerg S. 13 Gårde, 2 Bol. — *Korntienden* udgjorde omtr. 6 Læs Rug, 3 Læs Byg og 1 Læs Havre, og i Skjeppen 13 Td. Rug, $6\frac{1}{2}$ Td. Byg. — *Kvægtienden* var 6 à 7 Lam og 2 à 3 $\frac{1}{2}$ i Penge. Tienden af Bier, Gjæs og Høns var ubetydelig.

¹⁾ Om denne Pest, som herskede År 1602 og tildels det nærmest foregående og nærmest efterfølgende År, og som især blev fordærlig derved, at den var udbredt over hele Danmark, findes en Mængde Opgivelser i Mansas »Folke sygdommenes og Sundhedsplejens Hist. i Danm.«, S. 257—62; han kjender dog ikke det særlige Kjendnavn »Boldøden«, som her tillægges den. Smlg. S. 26, hvor det siges, at Hr. Iver Nielsen i Sevel døde af samme Pest.

Höjtidsofferet udgjorde tilsammen 26 sl. Dr., S. Hans Offeret var en Ost af hver Gård efter Giverens Affektion, den største på 8 Skålpund, — Påskerenten af hver Gård en Snes Æg og en Kage, af hvert Bol en Snes Æg.

Præstegården lå i 4 Rækker, 28 Favne i Længden, 20 i Bredden i udvendigt Mål. Dens Agerland opføres i 23 forskellige Marker, dens Eng i 5 forskellige Stykker. Hartkornet opgives ikke. — 2 Gadehuse gave tilsammen 9 sl. &.

Annexpræstegården i Vejlgård i Rönbjerg Sogn stod for nyt Hartkorn 5—2—2—2.

Beneficier: Et Bol i Mogenstrup af nyt Hartkorn 3—2—1. Afgiften opgives ikke.

Afgift af Estvadgård efter den velbårne Husbonds Behag, og som det syntes ham, Præsten kunde meritere: Offer til hver Höjtid 2 Rdl., af Korn tilfor 4 Td. Rug, 4 Td. Byg og 4 Td. Havre, nu forbedret med 2 Td. af hvert Slags; men Præstens Formand bekom i nogle År slet Intet.

Brændselet var dårlige Sandtørv og små Lyng; vilde man have det bedre, måtte man have det efter Bevilling eller tilkjøbs. — Olden var ingen, »såsom her i Eggen er ikke Skov på nogle Mile«.

Gravumina. Årlig 2 Rdl. Gjæsteri af Præstegården til Lundenæs.

Tiendeydernes Formindskelse. Af Sognenes ovenfor anførte Beboelsessteder vare i Estvad S. 3 Gårde og 2 Bol, i Rönbjerg 2¹/₂ G. øde, og af de øvrige var Størstedelen snart af lige Beskaffenhed.

Bording Præstekald.

Præster siden Reformationen: 1. Hr. Simon. — 2. Hr. Anders Jensen. — 3. Hr. Jakob Kristensen. — 4. Hr. Niels Sørensen. — 5. Hr. Peder Sørensen. — Af disse nævnes de 2 første ikke af Wiberg, som ikke anfører nogen Præst i Bording før Klavs Grummesen, som skulde være ordineret 29 Maj 1593. Dette er imidlertid åbenbart urigtigt. En Klavs Grummesen, som havde været Biskoppens Amanuensis, blev 29 Maj 1599 ordineret til Præst (Hegel. Alman.) og havde altså ikke været Præst før. Det angives ikke, til hvilket Præstekald han blev ordineret; men det var vistnok til Bord-

bjerg og Ryde, hvor også Wiberg anfører ham fra 1599 af. At han 1593 er bleven Præst i Bording, er også umuligt af den Grund, at den ovennævnte Anders Jensen var Præst der både 1584¹⁾ og 1619²⁾. — Nr. 3 kjender Wiberg kun efter hans Fornavn. — Nr. 4, Niels Sørensen Skads, var Præst 1638³⁾ og deles af Wiberg i 3 Personer: Niels Sørensen, Niels Nielsen og Niels Sørensen Skads.

Tienden af Sognets 28 hele og halve Gårde kunde beløbe sig til 28 Td. hårdt Korn. Der avledes altså, da Præsten havde dobbelt Tiendepart (se nedenfor), i Gjennemsnit kun omtr. 15 Td. Korn (Rug og Byg) på hver Gård. — Kvægtienden glemmer Præsten at anføre.

Offer til hver Højtid 6 sl. Dr. 2 $\frac{1}{2}$, som dog År for År forringedes. Til S. Hans Dag (af hver Gård) en Ost, som dog ikke kunde bekommes af Alle.

Præstegården bestod af 4 Huse: i Syd et »Isæt-Hus«⁴⁾, 10 Fag på 4 Alens Stolper og 9 Alen inden Vægene, — i Vest et Isæt-Hus på 6 Fag og Stald og Ladehus 6 Fag, ligeledes 4 Alens Stolper og 9 Alen inden Vægene, — i Nord en Lade, som var et Åshus med 3 Alens Stolper og 8 Alen inden Vægene, — i Øst Stald og Fæhus, også et Åshus med 3 Alens Stolper og 6 Alen inden Vægene. Men Præstegården var endnu ikke kommen til fuldkommen Bygning, efterat den for få År siden (1670) var afbrændt. — Jorderne bestode af 8 Årsintægter. Hartkornet var 2—7—1—1.

Beneficier: Kongens Anpart af Korn- og Kvægtienden var tillagt Kaldet for dets Ringheds Skyld (ved Kongebrev af 1556).

¹⁾ Kirkehist. Saml., 3die R., II. S. 210.

²⁾ Ny kirkehist. Saml., VI., S. 546.

³⁾ O. Nielsen: Ribe Stifts Beskriv. 1638, S. 123, hvor »Skedde« opåtvivlelig er en Fejllæsning.

⁴⁾ Denne Bøvnelse ved jeg ikke at have truffet andensteds. Den kunde her opfattes som dannende Modsætningen til »Åshus«; men jeg skulde dog snarere antage, at den betyder »Våningshus«, og således danner Modsætningen til det følgende »Stald, Lade og Fæhus«. »Isæde« vilde altså svare til det oldnordiske eller norske »iseta«, om end dette efter Fritzner kun forekommer i Betydningen »Indesidden med fremmed Ejendom«. Mon så ikke det vendsysselske »Isterad«, hvis Oprindelse Molbech ikke kan forklare, kunde være en Sammentrækning af »Isæterad«?

Gravamina: En Enke i Kaldet nød årlig 6 Td. Korn, 1 Hardbopund Ost og 6 sl. Dr. foruden hendes daglige Ophold.

Af 4 Gårde fik Præsten hverken Offer eller Tiende og af nogle af de andre kun en ringe Del, eftersom Sognet var ganske forarmet.

Det kunde bevises med Tingsvidner, at en Gård, som lå Vesten op til Præstegården, og som nu var øde, oprindelig havde hørt til den.

Brændsel måtte hentes i et fremmed Stift. (Dette har dog ikke stort at betyde, da Sognet lå på Grændsen af Viborg Stift.)

Om den gamle Ridderborg Starkjær samt lidt om Gaarden Hesselbjerg i Gjærning Sogn.

Ved J. Christensen.

Vore ældste Herresæder, der i den første Halvdeel af Middelalderen grundlagdes og beboedes af de da fremtrædende Adelsslægter, vare de saakaldte Ridderborge. De vare i Reglen, idetmindste her i Jylland, for Jagtens Skyld anlagte i Nærheden af de daværende store, vidtstrakte Skove, og deels for at yde Borgens Besidder Sikkerhed mod fjendtligt Overfald og tildeels for Fiskeriets og Samfærdselens Skyld tillige anlagte enten paa udgaaende Odder i større Søer eller ved seilbare Vandløb, hvor en mindre Aa eller Bæk udgød sig i den større Aa og ved at opdømmes dannede en Holm, paa hvilken Borgen kunde ligge omgivet med Vand. Disse Borge vare oprindelig i Almindelighed af et ringe Omfang, blot bestaaende af en enkelt Bygning, undertiden med et noget fastere, fremskudt liggende Porttaarn, der dannede et Yderværk eller Værn for Hovedbygningen. I nogen Afstand fra Borgen laae Staldbygningerne og længere borte den egentlige Avlsgaard, hvis Bestyrer skulde sørge for, at Borgen blev forsynet med Korn og andre Fornødenheder. Af saadanne Ridderborge laae ikke mindre end sex i en Række langs med det midterste Stykke af Gudenaas Vandløb.

Den øverste og maaskee den største af disse Ridderborge var Dyrnæs — senere feilagtig benævnet Dynnes — i Juulsø ved Foden af Himmelbjerget. Paa en fra Søens Nordside udgaaende Landtunge, der ved en Overskjæring kunde skilles

fra Fastlandet, laae denne Borg omgiven af den store Juulse, den næststørste i Gudenaadalens Søers Række. Borgruinen fremviser endnu Borgens Omfang paa den hidtil ikke udgravede Voldplads. Naar og af hvem denne Borg er opført, kan nu neppe oplyses, dog kan det med Føie antages, at den er fra Begyndelsen af Valdemarernes Tid eller maaske før, idet den har havt større Betydning i Grev Geerts Tid, da han lod det være sig magtpaaliggende at komme i Besiddelse af den. Efterat den ligesom andre vigtige Borge i Jylland var bleven indløst af Kong Valdemar Atterdag, overdrog han 1360 ved et Skjøde- og Gavebrev Dyrnæs til Ridder Palle Jensen (Hase?). Fra Slægten Hase gik Borgen med mere Gods i Linaa Sogn som Pant over til den rige Hr. Eluf Elufsen Ridder, hvis Datter, gift med Ridder Laurits Hvas til Ormstrup, erholdt Dyrnæs, Lavend og mere Gods som Medgift. Efter Laurits Hvas's Død 1430 overdrog hans Enke Fru Thore Dyrnæs til Biskop Ulrik Stygge i Aarhus, og forblev den derefter i Bispestolens Eie indtil Reformationen, og Borgen stundede da mod sin Undergang.

Næst nedenfor Dyrnæs, hvor Remstrup paa falder i Langsø, opførte Erik Mus i Slutningen af det 14de Aarhundrede Ridderborgen Silkeborg paa en ved Aaens Udløbs høire Bred udgaaende Landtunge, som kunde omgives med Vand. Borgen blev anlagt omtrent samtidig med, at Dronning Margrete 1396 havde udstedt sit Forbud, at Ingen maatte anlægge Fæste, Barfred og Borge i Jylland, saa Silkeborg hører til en af de yngste Borge og var mærkeligt anlagt paa den nærliggende Remstrup Byes Eiendom. Som Fædrearv gik Borgen med mere Gods i Linaa og flere Sogne over til Erik Mus's Datter Thora, gift 1410 eller 12 med Ridder Laurits Hvas til Ormstrup, og efter hans Død 1430 kom Silkeborg og tilliggende Gods faa Aar efter i Aarhus Bispestols Eie. Det er troligt, at den af Erik Mus opførte Borg har været let Træbygning, liggende paa den vandrige bløde Grund. Det er derimod sandsynligt, at Biskopperne have opført den store Borgbygning, der stod ved Midten af forrige Aarhundrede, og af hvis nu udgravede Levninger sees det tæt nedrammede Pæleværk, hvorpaa Bygningen har været opført. Paa den modsatte Side af Aaen laae Ladegaarden, der siden benyttedes som Hovedgaard.

Henved et Par Miil nordlig for Silkeborg, nedenfor Byen Borre i Veierslev Sogn, laae den fordums Ridderborg Illensborg ved Borreaaens Udløb i Gudenaee; men da denne Borg forhen er omtalt i Beskrivelsen over Veierslev og Aigt Sogne i Saml. VI. B., S. 281, skal den ikke her videre omtales.

Paa det nordøstlige Hjørne af Høibjerg Sogn ligger det Tange, til hvilket Stammefædrene for den ældgamle Adelslægt Rosenkrands skrev sig, og den derved forhen liggende Borg hørte sammen med det ved Jyllands Østkyst værende Hovedstamsæde Hevringholm. Ihvorvel der et Stykke sønden for Tange By i den øverste Kant af Gudenaadalens Mosebelte findes Spor af en ældgammel Voldplads og en Deel sammendyngede Steen, er dette dog neppe det Sted, hvor den egentlige Ridderborg har staaet, idet her ikke ere de sædvanlige Betingelser tilstede, da her ikke gives noget Værn til Beskyttelse mod fjendtligt Overfald. Skjøndt der nu ikke mere er Løvninger tilstede eller kjendelige Spor tilbage af nogen Bygning eller Borgvold paa den Tange eller Landtunge, der dannes ved Tangeaaens Udløb i Gudenaee, og hvor en lidt ophøiet Banke ved Høivande er ganske omflydt, kan der være stor Rimelighed for at antage, at her har været den Plads, hvor Ridderborgen har staaet. Denne Borgbygning maa efter sin lave Beliggenhed paa den bløde Engbund, ligesom de fleste andre Borge fra hiin Tid, have bestaaet af let og let forgængeligt Bygningsmateriale, som forlængst er hensmulret, bortført og udjævnet af Gudenaeeens stærke Strømning og Isflager i Vintertiden, der netop her formedelst Aaens Fald fremdrives med en meget stor Kraft. Paa dette Sted vare alle de Betingelser tilstede, som ønskedes ved disse ældste Herresæder; den laa i umiddelbar Nærhed af betydelige Skove, ved tvende fiskerige Aae og med en fri Udsigt saavel i Syd opad til Ans som især nedad den brede Gudenaadal mod Øst, samt med en Vandvei, som kunde beseiles med Baade til Randers og derfra til Hevringholm, en Reise, der kunde endes paa en Sommerdag. Borgens Ladegaard laae i Midten af Tange By og beboedes senere af Adelsfolk.

Henved en Miil nedenfor Tange paa den modsatte Side af Gudenaee laae Ridderborgen Starkjær nordvestlig i Gjærning Sogn, og tæt neden for denne paa modsatte Side af Aaen Borgen Kjællinghøl, den sjette og sidste af Ridderborgenes

Række ved Gudenaæ. Af dette de gamle Ruders Stamsæde ere endnu kjendelige Løvninger af Voldstedet tilbage.

Ridderborgen Starkjær laae paa en noget ophøiet Voldplads tæt ved Gudenaæ imellem Engen og Mosebeltet, omgiven af Grave, der fik deres Tilløb fra en lille Bæk som Afløb fra nogle Kilder under de ovenfor liggende Bakker, saa Borgen kunde være omgiven med Vand, naar behøvedes. Ogsaa denne Borg maa, efter Voldstedets ringe Omfang at skjønne, have som sædvanligt været af en ringe Udstrækning og maaskee kun bestaaet af en eneste Bygning, af hvis Grundvold nu ikke mere er Spor tilbage, og som for Grundens Skyld maa have bestaaet af lette Træbygninger ligesom ved Illensborg og Tange. Ei heller findes her, ligesaalidt som ved de andre Borge, Spor af Taarnbygning eller Muursteen og Muursteensbygninger, saa her egentlig ikke er andet tilbage end den Plads, Borgen har ligget paa, men som maaskee snart formedelst Opdyrkning af Terrainet vil være ukjendelig.

Borgens Ladegaard laae et Stykke høiere oppe i Dalen ovenfor det egentlige Mosebelte paa en noget fastere Grund. Hvorledes denne Gaards Bygninger oprindelig have været, vides ikke; men efter Borgens Forfald er Ladegaarden tagen til Brug som Beboelsesleilighed, og det derværende Vaaningshuus, bestaaende af meget gammelt Egebindingsværk af svært Tømmer, som stod indtil forrige Aarhundredes Slutning, er da i denne ældre Tid bleven opført og benyttet af de senere Eiere til Beboelse. At dette er skeet for flere Aarhundreder siden, kunde tilnærmelsesviis skjønnes af den meget gamle Bygningsmaade. Af de til Borgen hørende Markjorder var den største Deel Moser og Kjærstrækninger, og deraf har Borgen sandsynligviis faaet sit Navn efter det i disse Kjær voxende Stargræs; thi neppe har Fugleslægten Stær — der vel af Almuen benævnes Star — givet Anledning til Navnet, idet disse Fugle ikke kunde have Tilhold i den skovløse Gudenaadal. Det er forøvrigt først ved dette Aarhundredes Begyndelse, at Navnet Starkjær er moderniseret til Stærkjær. Imellem disse Mose- og Kjærstrækninger og den ovenfor liggende Bakkerække laae de til Starkjær hørende dyrkede

Markjorder af den samme sandede Beskaffenhed som Jorderne i hele Gudenaadalen. Ovenfor Bakkestrøget paa Høilandet laae henved en Trediedeel af Gaardens Jorder, overalt i den ældre Tid bevoxede med tæt Skov, der strakte sig ned igjennem Tværdalene. Af disse fordums mægtige Skove er kun faa Løvninger tilbage i Dalene, mest bestaaende af Elleskov, medens de nu beboede og dyrkede Markjorder endnu bære Navne som Bøgebjærg, Rysholt og flere, der minde om de tidligere Skove.

Om Ridderborgens Eiere og Besiddere i den tidligere Middelalder haves som sædvanligt i denne paa forhistoriske Efterretninger saa sparsomme Tid, saavidt vides, ingen skriftlig Beretning, allerhelst da Starkjær ikke var en af de største eller betydeligste Borge. Starkjær nævnes først, da Hagen Tygesen 1399 paa Vincentsdag, 22. Januar, udstedte et Pantebrev til Eluf Elufsen Ridder som brugeligt Pant, som paa den Tid var almindelig Brug, saa denne formuende Mand herved kom i Besiddelse af Starkjær eller idetmindste en Anpart deraf. Ved at nævne Hagen Tygesen, der foruden Starkjær ogsaa eiede to Gaarde i den tæt ved liggende By Danstrup, hvilke Gaarde han ogsaa 1399 pantsatte til sin Datter, føres man uvilkaarlig paa den Tanke, at den tæt nedenfor Starkjær liggende Hagenstrup Mølle, ved hvilken der forhen maa have været en nu forlængst nedlagt By Hagenstrup, kan have faaet sit Navn efter ham eller efter en af hans Forfædre af samme Navn. Da de fleste Torper ere udgaaede fra Adelbyerne noget før og under Valdemarernes Tid indtil denne Hagen Tygesens Levetid, er det saare rimeligt, at denne By og Mølle kunde være anlagt og have faaet Navn efter ham eller hans Slægt, skjøndt ingen tilstrækkelige Beviser eller Vished derom haves.

Den ny Panthaver af Starkjær, Eluf Elufsen Ridder, var født i Norge, men levede og virkede her i Danmark i Kong Valdemar Atterdags og Dronning Margretes Regjeringstid og nævnes, dog med nogen Usikkerhed, 1340; men det veed vi med Vished, at hans Virksomhed i Danmark falder i Løbet af de 34 Aar fra 1374 til 1408, og at han var død forinden 1418. Han var saavidt vides gift med en Datter af Niels Ibsen (Gyldenstjerne) til Asdorp (Aastrup i Nærheden af Hjørring); saavidt det sees, var hun død før 1406. Vi vide

ikke, hver eller paa hvilken Gaard han havde sit Sæde; vi vide kun, at han var en meget formuende Mand, der eiede en stor Deel Jordegods i Midten af Jylland. Hans Datter — hendes Navn kjende vi ikke — var gift med Ridder Laurits Hvas til Ormstrup og maa være død inden 1410. Det sees forøvrigt ikke, at Hr. Eluf Elufsen havde flere Børn end denne Datter. Mærkeligt nok, at denne virksomme, formuende og indflydelsesrige Mand ikke med et eneste Ord nævnes hos Hvitfelt.

Hr. Eluf Elufsen oplod St. Poulsd. 1404, vistnok i sin høie Alder, sin Ret som Panthaver til Starkjær til sin beslægtede, Væbneren Eluf Jensen; men forinden denne blev Panthaver til Starkjær, var en Henrik Langlouf tillige Medeier og udstedte 1415 Pantebrev paa sin Andeel til Peder Lykke, og blev der Palmesøndag 1419 af denne Henrik Langlouf udstedt Skjødebrev til Peder Lykke paa Starkjær med mere Gods i Houbjerg Herred. Foruden de nævnte, Panthaveren Eluf Jensen og Anpartseieren Peder Lykke, var ogsaa en tredje Medeier til Starkjær, en Niels Pallesen. Af disse tre samtidige Deeltagere udstedte først Eluf Jensen Væbner — Palmesøndag 1419 Skjødebrev til Bispestolen i Aarhus — paa Starkjær og Starkjær Fang, og Torsdagen næst efter Paaske samme Aar for mere Sikkerheds Skyld et nyt Skjødebrev paa hans og hans Hustrues Ret udi Starkjær. Dernæst udstedte Medeieren Niels Pallesen Philippi-Jacobidag (1. Mai) 1419 Skjødebrev til Biskoppen paa Starkjær og alt hans Gods i Houbjerg Herred, og endelig den tredje Medeier Peder Lykke den 4de Søndag efter Paaske samme Aar Skjødebrev til Biskop Bø paa Starkjær med mere Gods i Houbjerg Herred. (Æld. Ark. Reg. II. Bind S. 86 og 87.)

Efter disse Forhandlinger med Starkjærs tidligere Eiere og Panthavere kom Biskop Bo Mogensen Porse forinden sin Død, den 23. December 1424, paa Aarhus Bispestols Vegne og efter at han endnu for en Sikkerheds Skyld fra Eluf Jensen 1420 havde erhvervet et Opladelsesbrev paa et Pant udi Starkjær, som Hr. Eluf Elufsen havde pantsat, — i rolig Besiddelse af Starkjær med sine tilliggende Jordeiendomme og Skove, en Eiendom, hvis Betydning forøgedes ved det dengang saa betydelige Fiskeri af Lax, Ørreder, Helt og forskellige andre Ferskvandsfiak i den da saa fiskerige Gudena. De

følgende Biskopper have sandsynligviis ladet Starkjær bestyre ved en Official, indtil Starkjær som et Lehn blev overdraget til den os fra Silkeborg og Ormstrup bekendte Adelsmand Ove Øvesen Daa.

Denne Ove Daa — ogsaa kaldet Lange Ove — blev 1433 gift med Ridder Laurits Hvas den Yngres Enke Thore Mus, der siden hendes Mands Død 1430 havde boet hos sine Børn paa Ormstrup. Ove Daa eller Lange Ove eiede sin Fædrenegaard Lerbæk tæt ved Veile, og er det maaskee allerede gaaet noget tilbage med hans Formuesomstændigheder, da han indlod sig i Ægteskab med den da endnu kun noget over 40 Aar gamle Enke, som ikke var uden Formue, idet hun endnu ikke heelt havde afstaaet sit Fædrenegods Silkeborg med flere dertil hørende Eiendomme. Efter deres Ægteskab flyttede de til Silkeborg, der vel paa den Tid tildeels var i Bispestolens Eie, men som først efter nogle Aars Forløb 1436 ved lovligt Skjødebrev af Ove Daa paa sin Hustrues Vegne blev med det dertil hørende Gods fuldstændig overdraget til Aarhus Bispestol. Efter denne Overdragelse forblev Ove Daa som Biskoppens Befalingsmand paa Silkeborg og nævnes endnu som saadan 1439; men efterat han i Aaret 1438 havde overdraget sin Gaard Lerbæk til Biskop Ulrik Stygge, er han maaskee som Erstatning og Gjengjæld af Biskoppen forundt Starkjær i fri Forlehning i hans og hans Hustrues Levetid, hvilken sidste Kirken ikke var nogen mindre Erkjendtlighed skyldig for al hendes Opofrelse af hele sit Familiegods som Gave til Bispestolen. Da Ove Daa ikke nævnes senere end 1439 som Bispens Befalingsmand paa Silkeborg, maa den nævnte Overdragelse som Lehnsmand paa Starkjær være foregaaet omtrent 1440 eller 41¹⁾.

Da Ove Daa i Documenter af 1439 og 1460 nævnes som Hr. Lange Ove (Æld. Ark. Reg. II. B. S. 9 og 87), maa han have været Ridder og saaledes indtaget en fremragende Plads blandt sine Jevnlige og har levet som en hædret Mand med sin Hustru Fru Thore paa Starkjær i Fred og Rolighed deres øvrige Levetid og nød tillige den Behagelighed at bo i Nærheden af deres Familie paa Ormstrup. Efter hvad der

¹⁾ Som Biskoppens Official paa Silkeborg nævnes 1464 en Erik Christensen (Fasti), og har han formodentlig været Ove Daa's Eftermand.

i det Foregaaende er anført om Ove Daas og især om hans fromme Hustru Fru Thores Velvillie og Gavnildhed mod Kirker, er det saare rimeligt, at de ofte har haft Besøg af de især Fru Thore forhen saa vel bekendte Augustinermunke fra Tvilum Kloster, da dette kun laae en Miil fra Ormstrup og fra Silkeborg, og Veien gik umiddelbart forbi Klosterets Port, naar Hr. Laurits Hvas og Fru Thore jevnlig færdedes imellem disse deres to Eiendomme, og efter hvad der anføres i et Thingsvidne ved Middelsom Herredsting af 1447 — meddeelt i Jydske Saml. 2det B. S. 176 — angaaende et Skjødes Udstedelse paa et Skovskifte i Hjermind Skov, hvorved en Jeppe Monsen var nærværende og her kaldes Præst i Starkjær, synes det, som om en af disse Munke har haft stadigt Ophold paa Starkjær, idet han i Documentet benævnes saaledes.

At denne saakaldte Starkjær Præst har været en Munk fra Tvilum Kloster, kan ikke paatvivles, naar man veed, at Tvilum Kloster eiede en betydelig Deel Jordegods i det ligeoverfor Starkjær liggende Middelsom Herred, og navnlig eiede Klosteret paa den Tid en Gaard, Lundthinggaard, i Hjermind med en Fjerding og en Trething Bol udi Fællig og lodskift over al Hjermind Mark (Æld. Ark. Reg. II. S. 60 og 61), saa at her, ligesom det var sædvanligt, Klosteret lod en Munk møde ved denne Retshandling angaaende en Skov eller Bymark, hvori Klosteret havde Deel, for at paasee dets Tarv og Rettighed. Saaledes sees det, at Provsten Jens Pedersen af Tvilum Kloster selv var tilstede ved Houlbjerg Herredsting 1478 angaaende et Skjæl imellem Skovskifter i Skjød Sogn, og ved samme Herredsting mødte ligeledes 1485 Provsten Poul Mikkelsen af Tvilum Kloster¹⁾ i Anledning af et Skjæl imellem Skjød Byes og Koldbæk og Sølvsteens Marker, alt for at varetage Klosterets Tarv, hvor det eiede Lod og Deel i Markjorderne. (Gamle Breve meddeelt i »Jydske Saml.« 8de B. S. 303.) At denne Jeppe Monsen, der benævnes »Præst i Starkjær« og mødte paa Tvilum Klosters Vegne paa nævnte Middelsom Herredsting, er den

---

¹⁾ Paa denne Poul Mikkelsens Ligsteen i Tvilum Kirke findes hans Dødsaar efter D. Atlas angivet som 1590, skal være 1490, hvilken Feil er fremkommet ved, at et lille c foroven foran D er formedelst Slid blevet ukjendeligt.

samme »Jeyb Mogenssøn«, som var tilstede paa Houlbjerg Herredsting 1467 og 1478 og nævnes her Præst i Houlbjerg, kan være meget sandsynligt, men dog ikke vides med nogen Vished. Det kan med nogenlunde Sikkerhed antages, at Fru Thore er død inden Aaret 1457, da der dette Aar fandt et Familieskifte Sted mellem hendes Børn, som antyder, at der er foregaaet en Forandring i Forholdene. Hun har, efter hvad der nærmest kan antages, opnaaet en Alder af imellem 65 og 70 Aar.

Efter det Forhold, hvori Ove Daa og Hustru Fru Thore havde staaet til Aarhus Biskopper, fandt disse maaskee, at Ove Daa besad nogle Rettigheder til Starkjær fremfor enhver anden Lehnsmand, hvorfor daværende Biskop Jens Iversen Lange maa have fundet det rettest at faae slaaet fast, at Ove Daa, eller som han i Registraturen kaldes Lange Ove, ikke besad Rettigheder, der traadte Kirkens Eiendomsret for nær, hvorfor han 1460 maatte udstede et Bekjendelsesbrev, at han havde Starkjær i Forlehnning. (Æld. Ark. Reg. II. B. S. 87.) Naar han døde, er os aldeles ubekjendt (see ogsaa F. Hvass »Medd. om Pers. og Fam. af Navnet Hvas« 3. D. S. 10 og ff.).

Hvem der efter Ove Daa har været Befalingsmand paa Starkjær, er os ligeledes ubekjendt, da Starkjær, saavidt vides, kun nævnes en eneste Gang i det paafølgende Tidsrum af omtrent 60 Aar indtil Reformationen, i Anledning af et Sandemands og Ridemandstog 1529 om Markeskjællet imellem Danstrup Mark og Starkjær Mark. Eftersom Biskoppen i Aarhus ikke havde nogen anden Tilsynsmand over det til Bispestolen hørende Jordegods i Houlbjerg Herred end den paa Starkjær boende Befalingsmand, er det troligt, at denne har ført Tilsynet med det øvrige Bispegods. Der er forhen i vore historiske Beretninger bleven anført, at næsten hele Houlbjerg Herred var kommet under Bispestolen i Aarhus; men dette forholder sig ikke ganske saaledes. Foruden Starkjær, som den største Eiendom, havde Bispestolen en Deel Strøgods i Herredet, hvilket især forøgedes ved, at Eggert Vesteni af Østergaard i Vellev Sogn gav i sidste Halvdeel af det 15de Aarhundrede næsten hele sit Jordegods, henved 30 Gaarde, Skove og andre Besiddelser i Herredet, til Bispestolen i Aarhus. Derimod eiede de tre Klostre Tvillum, Alling Kloster og Essenbæk Kloster en endnu betydeligere Deel

Strøgods i Herredet, og Biskoppen i Viborg eiede Hovedgaarden Ormstrup med dens tilliggende Gods i Sal og Gullev Sogne. Saaledes var Houlbjerg Herred paa faa Undtagelser nær kort før Reformationen deelt imellem Geistligheden; det var kun lidet, de tre Herregaarde Bidstrup, Hagedsted og Tulstrup havde tilbage af deres Jordegods.

Under Biskoppernes sidste Eiendomstid skal Borgen Starkjær være bleven forladt og øde, og Ladegaarden blev benyttet som Beboelsesleilighed og derefter benævnet Starkjær, et Navn, den siden har havt.

Ved Reformationen blev alt Geistlighedens betydelige Jordegods lagt under Kronen, og Gaarden Starkjær kom under Dronningborg Slots Lehn, hvilket nærmest fremgaar af, at Starkjærs og de fleste af Houlbjerg Herreds Brevskaber kom til Dronningborg og Herredet siden laae under dette Slots Lehn indtil 1660. Starkjær maa nu være bleven bestyret af en Foged, der vel en Tid har boet paa Gaarden; men dens egentlige Bestyrelse og Tilsyn er siden kommet under Dronningborg Slots Ridefoged og Herredsfoged i Houlbjerg Herred Lars Jensen Leth, som boede paa Enslevgaard ved Vellef og døde 1600. Det er os ubekjendt, naar Starkjær er gaaet over fra Kronen til den senere Eier af Herresædet Hagsholm, hvad vel neppe er skeet i den Tid, Familien Vesteni var Eier af Gaarden; men efter at Rigsraad Manderup Parsbjerg i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede var bleven Eier af Herresædet, erhvervede han det meste af Houlbjerg Herred og lagde det som Fæstegods under Hagsholm, der har ført dette Navn indtil vor Tid, og Starkjær maa da have deelt Skjæbne med det øvrige Gods og blevet en almindelig Fæstegaard, idet der aldrig er omtalt, at nogen Familie udenfor Bondestanden har beboet Starkjær siden Parsbergs Tid. At Starkjær Skov har været i god Stand i Parsbergernes Tid, kan sees af det Syn, som foretoges efter Svenskekrigen 1645, da der berettes, at i Hesselbjerg og Starkjær Skove blev af Fjenden omhuggen 150 Bøge og 80 Ege, og at Skovene i denne Krig ere blevne haardt medtagne, kan skjønnes af, at i den tæt ved liggende Hvorslevgaards Skov blev huggen ikke

mindre end 1200 Bøge og 430 Ege, og der er fortalt, at Skovene ogsaa led stor Overlast i Krigsaarene 1657—1659; Resten af Starkjær Skov forsvandt inden Aarhundredets Udgang paa lidt nær, der blev tilovers i Dalstrøgene og Tværdalene.

Kort Tid efter at Kammerraad Ferslev i Aaret 1780 var bleven Eier af Friisholt Gaard og Gods, blev der især paa Grund af Bymarkernes forestaaende Udskiftning af Fællesskab af daværende Besidder af Grevskabet Frisenborg og nævnte Friisholt Eier foretaget et Mageskifte, hvorved Grevskabet erholdt 2 Gaarde i Gjærning og 4 Gaarde i Danstrup af samlet Hartkorn 35 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., og herfor erholdt Friisholt Gaarden Starkjær paa 21 Tdr. 2 Skpr. » Fdkr. 2 Alb., Hesselbjerg og Enggaard i Gullev, begge med 14 Tdr. 2 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb., tilsammen med Starkjær 35 Tdr. 5 Skpr. 1 Alb. Hartkorn. Efter at Starkjær ved dette Mageskifte var lagt under Friisholt Fæstegods, blev Gaarden i det følgende Aar af Kammerraad Ferslev ved Salg afhændet til en Syd-slesviger Rømmer; men da denne efter nogle Aars Forløb gik i Armod og ikke var istand til at udrede den tilbagestaaende Kjøbesum for Gaarden, og da dens Markjorder gik heelt ud af Drift, blev der af Kammerraad Ferslev anlagt Sag mod Rømmer til Fratrædelse af Gaarden. Det sees af den Kjøbekontrakt, der blev oprettet, da Ferslev 1798 solgte Friisholt Gaard og Gods til daværende Premierløjtnant Halling, at denne Sag paa den Tid endnu ikke var tilende. I Kontraktens § 5 er anført: »Om Stærkjærgaarden svæver der Proces imellem Sælgeren og nu afdøde Rømmer, hvis Enke forfølger Sagen, som nu staaer ved Høiesteret. Denne Gaard sælges derfor under det Vilkaar, at Kjøberen skal modtage den i den Stilling og under de Forpligtelser, Høiesteretsdommen maatte paalægge Sælgeren; dog uden at udrede enten Mulkt eller Omkostninger, om dette uformodentlige Tilfælde skulde indtræffe . . . .». I det følgende Aar faldt Dom i Sagen, og Enken maatte fratræde og forlade Gaarden, som var i en øde og forfalden Tilstand. Starkjær blev næste Aar 1800 af daværende Ritmester Halling solgt til tvende Mænd fra Flensborgegnen, Hans Henrik Hansen og Nikolai, der i Fælledsskab købte Gaard og tilliggende Eiendomme og deelte alt lige imellem sig. Nikolai beholdt den gamle Stærkjærgaard og, de

fleste af dens Bygninger, hvorimod Hans Henr. Hansen byggede paa sin Marklod lidt høiere oppe i Dalen mod sydøst en ny Gaard, som er den nuværende Stærkjærgaard. Lidt vesten for Gaarden blev af denne første Eier anlagt et betydeligt Teglbrænderi, der saaledes siden Aarhundredets Begyndelse er drevet og endnu er i god Drift. Ved den ny Skyldsætning er denne Gaard med sine 133 Tdr. Land ansat til 7 Tdr. Hartkorn. Eieren af den egentlige Hovedparcel, Nicolai, gik efter faa Aars Forløb i Armod og solgte sin Gaards Markjorder i Parceller, saa der blev sex Gaarde paa denne Halvdeel af Starkjær Mark foruden lige saa mange mindre Parcelsteder, tilsammen med lidt over 13 Tdr. Hartkorn. Paa den Plads, hvor den fordums Starkjærgaard stod, er nu kun en lille Gaard eller Boelsted tilbage.

Hesselbjerg.

Da denne Gaard i Slutningen af forrige Aarhundrede samtidig med Starkjær blev lagt ind under Friisholt Gods, kan det maaskee ikke være upassende som Bilag at tilføie en lille Beretning om den.

I en Afstand af 500 Alen sydvest for Starkjær paa en imellem en lille Bæk og Gudenaadalen udskydende Bakkekams sydlige Skråning ligger den gamle Gaard Hesselbjerg. Denne større Gaard blev ved Bymarkernes Udskiftning 1785 deelt imellem den daværende Fæsters tvende Sønner, saa hver fik en Gaard paa 4 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. Hartkorn med Forpligtelse begge at forrette Hoveri til Friisholt Hovedgaard, da Gaarden forhen havde været hoverigjørende til Aylsgaarden Aldrup i Hvorslev Sogn. Denne Hoveriforpligtelse blev dog ikke af lang Varighed, idet Gaardene ved Friisholt Bøndergodeses Salg i Aarene 1803—4 gik over til fuldstændig Eiendom.

Gaarden Hesselbjerg omtales allerede 1407, idet en Hr. Claus Krumpen Ridder udsteder et Pantebrev paa Hesselbjerggaard, ligesom der ogsaa fra samme Tid fandtes — i Silkeborg Arkiv — et gammelt Skjødebrev fra 1425 af Hr. Thomas Jensen paa Hesselbjerg, Hesselbjerggaard og Fang (og Mikkelstrup; samt et gammelt skrøbeligt Skjødebrev af Fru

Sophie Olufsdatter, Hr. Claus Krumpens Efterleverske, af samme Aar paa Hesselbjerg og Hesselbjerg Fang, Mikkelsestrup og Mikkelsestrup Fang. (Æld. Ark. Reg. II. B. S. 85—86.) Den her omtalte, nu forlængst forsvundne By Mikkelsestrup maa i sin Tid have ligget et Stykke sydøst for Hesselbjerg henimod Hovedbyen Gjærning, fra hvilken By denne Torp maa være udgaaet, da ingen Torper udgik fra eenligt liggende Gaarde. Denne lille By maa være undergaaet i Grevens Feide eller kort Tid derefter, da der i de sidste hundrede Aar ikke er i Folkemunde bevaret et eneste Sagn som Minde om den. Om dens Markjorder og Skove ere lagte under Hesselbjerg som nærmest beliggende eller under Gjærning, kan nu ikke vides eller skjønnes. Det fremgaaer ikke af Registraturen, til hvem Ridder Claus Krumpens Enke Fru Sophie skjødede Hesselbjerg og Byen Mikkelsestrup; men da Hr. Claus Krumpen i dette Aar 1425 var ved Døden afgaaet, kan det med temmelig Sikkerhed antages, at Godset er overdraget til Emkloster som en Sjølegave for den Afdødes Sjel, med hvilket Kloster det sees, at den Afdøde og hans Familie har staaet i Forbindelse, ligesom ogsaa Skjødebrevet fandtes i Silkeborg Arkiv, hvor de fleste af Emklosters Breve forefandtes. Samme Aar 1425 skjænkede Fru Sophie betydeligt Jordegods til Maribo Kloster, rimeligviis ogsaa for Sjølemesser for den Afdøde. Det var altsaa kun sex Aar, efter at Starkjær kom i Kirkens Eie, at ogsaa Hesselbjerggaard og daværende By Mikkelsestrup kom i Geistlighedens Haand, hvor disse Eiendomme ere forblevne i rolig Hævd indtil Reformationen. Hesselbjerggaard er da ligesom Starkjær kommet under Kronen og lagt under Dronningborg Lehns Bestyrelse, indtil den gennem Tidens Løb har deelt Skjæbne med Starkjær og ligesom denne er lagt ind under Hagsholms Gods og siden kommen til Frisenborg Grevskab.

I ældre Tider hørte til Gaarden Hesselbjerg en betydelig Skov, hvilket selve Gaardens Navn antyder, liggende paa det høie Jordstrøg vesten og norden for Gaarden, som allerede omtalt ved Beretningen om Starkjær Skov. Der er endnu Spor tilbage af denne fordums Herlighed, idet der langs Bakkerne og i Dalstrøgene findes Buske og Smaatræer af forskjellig Art som Levninger af den forhen tætte Skov, ligesom Bregner voxer overalt omkring paa Lyngbakkerne, og Navnet

Bøgebjerg er ligeledes et varigt Minde om Skovens Beskaffenhed.

Ved den syd og vest for Bakkestrækningen forbiløbende Bæk har i ældre Tid ligget en Vandmølle, af hvis Dæmninger endnu sees Løvninger, og en Bakke paa Gullev Mark, lige over for Hesselbjerg, har endnu Navn af Møllebjerg. Naar denne Mølle er nedlagt, vides ikke, men maaskøe omtrent paa samme Tid, som Byen Mikkølstrup er forsvunden, da heller ikke om denne Møllens Tilværelse er noget Sagn tilbage.

Hesselbjerg, der i Pont. D. Atlas kaldes en »eenlig Gaard«, stod for samlet Hartkorn 9 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. og blev, som forhen anført, ved Markens Udskiftning deelt i tvende Gaarde, og eies begge endnu af den daværende Familie. Den østre Gaard er samlet og er nu skyldsæt for 5 Tdr. Hartkorn, hvorimod der er frasolgt den vestre Gaard to Parceller, saa Hovedparcellen kun har 3 Tdr. 4 Skpr. (største Parcel paa 6 Skpr. og en mindre paa 2 $\frac{1}{2}$ Fdkr. Hartkorn). Til Hesselbjerg ligger ligesom til Starkjær gode Engstrækninger langs med Gudena, i hvilken der ogsaa paa visse Tider af Hesselbjerg og Starkjær Beboere drives noget Fiskeri, der dog i de senere Aar er blevet formindsket, fordi Frisenvold Fiskergaard afspærrer for de bedre Fiskearters Opgang ad Aaløbet for at lægge deres Yngel paa den lavere Vandstand.

Om Overtro før og nu i det nordlige Vendsyssel.

Af A. Peter Gaardboe.

Da Overtroen jo lidt efter lidt har maattet og fremdeles maa vige for den tiltagende Oplysning, navnlig mere Kjendskab til Naturlovene, maa det i kulturhistorisk Henseende have stor Interesse at samle og til Efterslægten overlevere saa megen Oplysning som muligt om denne fra Menneskeslægstens lavere Kulturtrin uadskillige Svaghed. At Oplysningen i Vendsyssel ikke er mindre god og Overtroen saaledes heller ikke større hos de lavere stillede Samfundsklasser end i de andre Landsdele, har jeg havt Lejlighed til personlig at overbevise mig om. Ligesaa vist som det er, at Overtroen er taget meget af i de sidste 50 Aar, lige saa sandt er det ogsaa, at der endnu er mere tilbage af den, end man skulde tro, og det ikke alene hos den almindelige Landbostand og da navnlig den kvindelige Befolkning; men selv hos de mere Oplyste og Dannede kan man endnu træffe paa Individier, der ikke have kunnet frigjøre sig for denne fra vore Forfædre overleverede Fordom, til hvis Udryddelse absolut fordres en betydelig bedre almindelig Oplysning, men om hvis Nødvendighed den store Hob desværre endnu har altfor dunkle Begreber.

For at give en lettere Oversigt over disse mine Meddelelser, vil jeg fremsætte dem saaledes, som jeg har samlet dem, om denne Egns Hovednæringsveje, Landbrug og Fiskeri samt forskjellige andre Forhold i Livet, og begynde med

I. Overtro ved Landbrug.

a. Ligesom man troede og til Dels endnu troer, at onde Mennesker ρ : »Skarnsfolk« ved Fandens Kunster kunde tage Mælken af Ens Køer, saaledes troede man ogsaa, at slige Mennesker kunde tage Naboernes Avl, hvilket skulde kunne forebygges ved i Sædtiden, Før- og Efteraar, at lægge en »Glød« i det første Læs Gjødning, der kjørtes ud, og blev der saa ogsaa kastet en Saltsten paa hver Ager, umiddelbart før den skulde saaes.

b. Som Middel mod Mus anvendtes om Høsten, idet man satte det første Neg i Laden, følgende Trylleformular: »Der Mus har Du Dit, lad saa mig beholde mit«.

c. Paa Bunden af det Kar, hvoraf Koen blev vandet første Gang efter at have kælvet, lagdes en Kniv og ligeledes paa Bunden af Spanden, i hvilken den blev malket første Gang efter Kalvningen, og skulde det ved disse Midler kunne forebygges, at »Skarnsfolk« ikke kunde tage Mælken af Koen. Andre satte en Kniv eller et andet skarpt Instrument med Egen vendt nedad over Døren, gennem hvilken Koen skulde ud til Vand, hvilket ogsaa anvendtes, første Gang Creaturene skulde paa Græs om Foraaret. Nytaarsmorgen blev der stiltiende givet hvert Kreatur 3 Ax af hvert Slags Sød, for at Ingen ved Trolddom skulde fratage dem Ædelysten. Naar en Person eller et Kreatur var forhexet, skulde Manden gaae paa Kirkegaarden en Søndag, Tirsdag eller Fredag Aften og stille sig ved vestre Ende af Kirken med Ansigtet vendt mod Øst, og skulde han saa under den højre Fod tage 3 Haandfuld Jord (»Kirkens Muld«) og i Stedet derfor lægge lige saa megen Jord, som var taget udenfor Kirkegaarden. De 3 Haandfulde »Kirkens Muld« blev saa bunden paa den Forhexede tilligemed et Stykke »Flyvrøn« (af et Rønnetræ, som er voxet paa et andet Træ), hvilket alt skulde udføres stiltiende. De to nævnte Dele (»Kirkens Muld« og Flyvrøn) bleve ogsaa brugte som Amulet til at sætte over Døre eller gjemmes paa andre Steder i Husene, og en gammel Tømmermand har fortælt mig, at han flere Gange ved Reparation paa gamle Huse har fundet samme, og havde vedkommende Husejere forsikret ham, at det ikke var dem bekendt, at disse Gjenstande var

gjemte i Huset, og kunde de maaske undertiden have helliget der i Aarhundreder. Naar en Ko ikke kunde faaes med Kalv, — »løb igjen« — blev der paa et Sted, hvor 3 Markskjel stødte sammen, under den højre Fod taget 3 Haandfulde Jord, som blev lagt i det Vand, hvoraf Koen drak første Gang, efterat den havde været ved Tyr.

d. St. Hans Aften lagdes Ild (en lille »Glød«) i Mælke-spanden, hvorpaa der saa malkedes 3 Stænk af hver Ko, hvilket skete for at forebygge Uheld paa Køerne og navnlig til Beskyttelse mod »Forgjærelse«, og maatte den nævnte Ubetydelighed af Mælk ikke nydes af Mennesker, men blev kastet i Svinetønden.

e. Naar en Mand bekom et nyt Kreatur, maatte det ikke komme i Hus, før der 3 Gange var bleven kastet Ild over det, nemlig over Hovedet, midt over Ryggen og over Lænden. Nogle ansaae det for tilstrækkeligt at lade Dyret gaae over en Glød, som blev lagt udenfor Fodstykket af Staldøren.

Paa Gaarden K. i et Sogn i Nærheden af Frederikshavn var man for omtrent 10 Aar siden meget plaget med Hexeri, mod hvilket der blandt andet blev anvendt følgende Midler. Manden skulde sove — og laae virkelig ogsaa — en hel Nat i en aaben Grav paa Kirkegaarden, hvilket skulde hjælpe mod Hexeriet paa Folkene; men med Kreaturene var der ogsaa stadig noget i Vejen, og for at faae dette i Rigtighed havde den afbenyttede Hexemester ordineret, at der skulde graves en Grønsværs Tørv saa stor, at der i samme kunde gjøres et Hul af saa stort Omfang, at en Hest kunde bringes der igjennem 3 Gange; men da dette en Nat skulde iværksættes af Manden og Konen, vare de saa uheldige, at Tørv'en gik i Stykker, idet de vilde bringe Hesten derigjennem. Denne blev nemlig sky, og ved at den stødte sig løs fra Manden og derefter gjorde nogle voldsomme Spring, opskræmmedes en i Nærheden liggende Hare, hvilket blev anset for et meget slemt Varsel, da dette Dyr, som senere bliver omtalt, har spillet og endnu spiller en betydelig Rolle i Overtroens Historie, og da Manden sandsynligvis heller ikke sov godt i Graven paa Kirkegaarden, var det ikke sært, at det ikke blev bedre med Hexeriet i K., hvilket en forslagen Vagabond, som drøv

omkring paa Egnen, ogsaa havde faaet Nys om, og indfandt denne sig saa en skjøn Dag i K., hvor han udgav sig for »en klog Mand« og blev derfor meget gjæstfrit modtaget. Til denne Hexemesters Kure udfordredes Medicin, og da denne, som han foregav, ikke kunde faaes paa Apoteket i Frederikshavn, men derimod nok paa Apoteket i Hjørring, og »den kloge Mand« helst selv vilde besørge dette Indkjøb, lod Manden ham kjøre til Hjørring, hvor han forsvandt tilligemed de Penge, Rejseklæder og Fødevarer, hvormed han var bleven forsynet i K., hvor han heller ikke senere lod sig se. Imidlertid døde Manden i K., og det blev bedre med Uheldet paa Kreaturene, hvorimod Enken stadig væk var »forgjort«, indtil en anden »klog Mand« ordinerede, at hun skulde bruge mørkeblaa Brilller med store Glas, og maatte hun saa passe nøje paa, at ingen kom til at se hende i Øjnene uden igjennem de nævnte Brilller, som Meddeleren heraf saa hende gaae med flere Gange.

II. Ved Fiskeri.

A. *Fra Aalbæksbugten.*

Ogsaa Fiskerødskeer troede man, og troer tildels endnu, at »Skarnsfolk« kunde »forgjøre« eller, som det mere almindeligt benævnes, forhexe, og det var ikke sjælden, at der blev søgt Raad herfor hos »kloge Folk«, uagtet de Fleste selv kjendte og ogsaa anvendte adskillige Beskyttelsesmidler herimod. Naar et Flyndervaad var færdigt, blev der 3 Gange kastet Ild gennem en Maske ved »Flodtættet« lige over Kalven — den Del af et Vaad, hvori Fisken samles —, ligesom der ogsaa blev skaaret et Kors i den øverste Ende paa hver af de to »Stave« — smækre Træstokke —, til hvilke Vaadet er hæftet med hver Ende. Naar det hændte, at der, naar man »stenede« et Bundgarn, faldt en Sten paa Jorden, maatte denne ikke tages op eller bruges denne Gang. Naar et Bundgarn blev »stenet« i Stuen, maatte den aabne Ende af »Kloven«, paa hvilken det var trukket, vendes »tefram« (ud ad), naar Garnet blev baaren ud af Stuedøren, for at give god Fangst. For at beskytte et nyt Bundgarn mod »Forgjørelse« og tillige gjøre det mere »lyksomt te Faangst« var

det (og er endnu) Brug at binde et Stykke Staal paa det, naar det første Gang skulde sættes i Havet. Naar man drog ud paa Fiskeri, var det for 30 Aar siden almindelig Brug, at hver Mand, efterat Baaden var roet ud over Revlerne, bad en Bøn, og blev der under denne »holdt paa Aarerne« $\circ$: Baaden laae stille. Saaledes bad vore hedenske Forfædre jo ogsaa Guderne om Held til deres Ledingsfærd.

B. Fra Skagen.

Naar et nyt Vaad var complet færdigt, blev et brændende Lys ført igjennem »Ørebaandet«¹⁾ og Enden af »Kalven« $\circ$: Sækken. Som et almindeligt Præservativ mod Forhexelse af ny Fiskeredskaber brugtes og bruges tildels endnu at kaste et Glas Brændevin²⁾ i Vaadet, Bundgarnet eller Bakkerne³⁾, hvilket Middel blev anvendt mod alt »Skidteri«. Et andet Beskyttelsesmiddel var, at en Maske blev brændt i hver Halvdel af Vaadet eller Bundgarnet.

For at bevirke god Fangst var det, og er endnu, Brug, at der, den første Gang Torskebakkerne i det ny Aar skulde sættes i Havet, blev medbragt en Endeskorpe (»Skalk«) af et nyt Sigtebrød, som skulde ligge paa Bakktruget, og blev denne »Skalk«, samtidig med at den sidste Krog gik af Truget, kastet i Havet, hvilket skulde bevirke god Fangst hele Aaret. Der maa ikke siges Tak, naar en Fisker laaner eller tigger Agn af en anden, da Fiskene saa ikke ville bide paa Krogene, ligesom der heller ikke maa bandes eller sværges, hverken naar man »æuede« (satte Agn paa Krogene) Bakkerne eller naar Bundgarnene bleve »stenene« (forsynede med Sænkestene). Mange ældre Fiskere holdt og holde endnu strængt over, at ingen Fremmed, navnlig Fruentimmer, maatte se, naar Bundgarnene bleve »stenene«, og var det især med Hensyn til god Fangst uheldigt, hvis det var et gammelt Kvindfolk. Naar det første Menneske, en Fisker, naar han var paa Vej til Stranden, mødte, var en gammel Kjærling,

¹⁾ De Stik paa »Tællerne«, hvormed disse fæstes til »Stavene«.

²⁾ I Skagens gamle Tingbøger har jeg først set Brændevin nævnt i Midten af sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede.

³⁾ Et Lineredskab med Kroge.

var han overbevist om, at Fiskeriet vilde mislykkes eller andet Uheld ramme ham, og han vendte derfor hjem igjen og tog ikke paa Havet denne Dag. Fiskerne af den sidste Menneskealder tage det vel ikke saa nøje med at møde et gammelt Kvindfolk; men det er ganske vist, at de Fleste ere meget misfornøjede med et saadant Møde, naar man er paa Vej til Stranden. Endnu tro de fleste Fiskere, at det vil medføre Ulykke at nævne Mølle eller Præst paa Havet. I Stedet for Mølle bruges Ordet »Trindel« og i Stedet for Præst »Lodden Anders«.

Af og til høres der endnu Tale om, at der er bleven set Varsler for Strandinger, og det er bleven fortalt af aldeles troværdige og ellers oplyste Folk, at de om Natten ved at færdes paa Stranden have seet Skibe staae paa Revlerne; men naar man er kommen nærmere til Stranden, er Synet forsvunden; men det skal saa altid have slaaet til, at et Skib efter længere eller kortere Tids Forløb er strandet netop paa det Sted, hvor den illusoriske Stranding er bleven seet. Da en Strandfoged en Nat gik over Klitten til Stranden, hørte han i Nærheden af denne Nødskrig fra Søen og saae ogsaa et stort Skib staae paa Revlen; men da han kom ned paa Forstranden, var baade Skib og Mandskab forsvunden, og da det var maanelyst og klart Vejr, kunde det ikke være et virkeligt Skib, der var forlist, og der drev heller ikke hverken Lig eller Vragstykker i Land; men paa samme Sted indtraf ogsaa kort Tid efter en Stranding, af hvis Besætning en Del druknede. Fiskerne ville ofte have set brænde Lys paa de Steder, hvor Strandinger senere indtræffe. Knagen og Bragen i Vragbjelker og Kahytsdøre, anbragte i Huse, ansees ogsaa som Varsel for Strandinger.

Hr. Toldforvalter Lauritzen i Skagen, som har været saa venlig at meddele mig disse Oplysninger, mener, at Overtroen dog snart vil være udryddet der; i alt Fald fremtræder den ikke saa aabenlyst som tidligere, og de, som endnu ikke have formaaet at frigjøre sig for den, søge at skjule det, saa godt de kunne, for ikke at gjøre sig latterlige for de mere Oplyste.

III. Ved Tyveri.

I forrige Tider og endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede kunde Overtroen, ved Siden af Datidens mindre gode Retspleje, vistnok i visse Henseender have sin Nytte, og jeg betvivler ikke, at for Ex. Tyveri, som dengang gik mere i Svang, modvirkedes lige saa meget, om ikke mere, ved Frygt for de saakaldte Hexemestre, der foregave at kunne vise igjen og slaae Øjne ud, som ved Politøvrigheden. For 50 Aar siden var Tyveri, som ikke sjælden var forenet med Indbrud, mere almindeligt end i vor Tid, og Mange stjal ganske vist i hine Tider, da Fattigforsørgelsen var meget utilstrækkelig, ogsaa af Nød og Trang, og det er den stigende Velstand og tiltagende Oplysning, som har forandret disse Forhold.

Degnen Søren Nielsen i Raabjerg Sogn — død 1855 —, bekjendt for sin sjældne Jovialitet og store Snildhed, havde en udbredt Praxis med »at vise igjen« og »slaae Øjne ud«, og var man især overbevist om, at han grundigt forstod den sidstnævnte Branche af den sorte Kunst. Det blev nemlig almindelig antaget, at han ved overnaturlige Kunster havde slaaet det ene Øje ud paa sin Kone, med hvem han var meget karrig, og havde hun derfor engang, som hun selv fortalte, taget sig selv til Rette i Pengeskabet; men Degnen savnede snart sine Penge og lod nu som sædvanlig sine Ord »forlyde med«, at hvis ikke Pengene kom tilbage, skulde det nok blive kjendt paa Tyven. Pengene, som Degnen nok ikke troede Konen havde taget, kom ikke tilbage; men en skjøn Dag havde den sidstnævnte et Øje mindre, og denne tilfældige Begivenhed var det nok, som især skaffede den meget raffinerede Degn den store Anseelse, han i en længere Aarrække nød med Hensyn til at kunne vise igjen, og det var ikke sært, om man i hin Tid var bange for at blive Gjenstand for Udøvelsen af hans sorte Kunst, og dette forstod Søren Nielsen ogsaa mesterlig at føre sig selv og Andre til Nytte. Saasnart noget var stjaalet, henvendte man sig strax til »Dini« (Degnen), og det slog ham sjælden fejl at vise det Stjaalne igjen, det vil sige, faae Tyven til at bringe det tilbage. Den Bestjaalne havde jo i Reglen En eller Anden mistænkt for Tyveriet, og naturligvis forstod »Dini« at faae dette frittet ud, hvorefter han saa fik fat paa den Mistænkte, som, naar det var den

Skyldige, hellere, da Degnen altid lovede at fortie Sagen, vilde levere det Stjaalne tilbage end miste et Øje. Degnen var saaledes paa en Gang baade sig selv og Andre til Tjeneste, og fik han ikke contant Betaling for sin Ulejlighed — Penge vare dengang mere sjældne end nu —, fik han alligevel altid rigelig Godtgjørelse for sine Mesterstykker i Fisk, Æg o. s. v. — For omtrent 60 Aar siden levede i Raabjerg Sogn en forfærdelig Gnier, som havde overgivet sine sammenskrabede Penge til en Søster, som, da Broderen, der levede ugift, var død, nægtede at have hans Penge i Forvaring, hvilket de øvrige Arvinger vare overbeviste om ikke forholdt sig rigtig, og de søgte derfor Raad hos retskyndige Folk, men uden noget Resultat. Endelig kom de i Tanker om, at Degnen, som de vidste kunde vise igjen, maaske ogsaa kunde hjælpe i det foreliggende Tilfælde, og de bleve ikke skuffede i deres Forventning; thi efterat Sagen var bleven ham forebragt og han havde havt Søsteren, der havde Pengene i Forvaring, under Behandling, varede det ikke længe, før hun gav denne for Medarvingerne behagelige Forklaring, at nu havde hun fundet Lasses — Gnieren hed Lars — »de bitte rød Penge-skrin« i en Tørvestak.

For omtrent 50 Aar siden fandtes der i det nordlige Vendsyssel ikke saa faa Hexemestre, som gave sig af med flere forskjellige »Sorte Kunster«, f. Ex. vise igjen, kurere forhexede o: »forgjorte« Mennesker og Creature helt ned til Høns, stille Blod, signe, vise Væggetøj og Mus hen, skaffe Folk deres Smør igjen, som man troede onde Mennesker havde taget, naar man ikke kunde faae Smør i Kjærnen, hvilket nu sjældent slaaer fejl, men tidligere var af Mangel paa Kjendskab til Mejeridriften meget almindeligt; men der gaves næppe Nogen, der med Hensyn til at vise igjen i Snildhed kunde stikke Degnen i Raabjerg, om hvem man ved, at han, naar han troede at have for sig en mere end almindelig durkdreven Tyv, der hørte hjemme i Sognet, tog Kirkebogen frem og yttrede derhos: »ja, her æ no Kirkebogen, no skal a te aa si, om a ka find Dit Navn«, og efter at have bladet frem og tilbage, udbød han: »jo, her haar a et«, hvorpaa han med megen Værdighed fremtog af et Skab en Bog, hvis Titelblad var trykt med store røde Bogstaver, og som der skulde gives den tilstedeværende Synder Lejlighed til at se. Degnen lod

nu, som han med stor Opmærksomhed læste i Bogen, og lod tillige af og til et gjennemborende Blik glide hen over den Mistænkte, til hvem han endelig henvendte den Bemærkning: »Ja, ja, no ka Do betink Dæ paa et te i Mohn (Morgen); æ Do skyldte, aa Do int testaaer et, gjæller et jo æ Yv (Øje)«, og naar den Bestjaalne nu havde mistænkt den Skyldige, endte Forhandlingen hos Degnen i Reglen med en aaben Tilstaaelse, og saaledes fortjente han ofte lidt til at bøde paa sine tarvelige Indtægter med, da Tyven, hvem Degnen lovede den strængeste Tavshed, jo maatte bøde lidt enten med Fisk eller Penge.

IV. Ved forskellige Forhold i Livet.

a. At møde en Skruptudse eller finde en saadan i Nærheden af sin Bopæl blev, og bliver endnu, anset for et slemt Varsel. Man antog nemlig dette Dyr for at være en forvandlet Hex, som derfor altid blev taget med en Ildtang og brændt. Det samme troede man, naar en Hare løb over Vejen, paa hvilken man gik eller kjørte. Ved at spytte tre Gange efter den troede man at kunne tilintetgjøre dens Tryllemagt.

b. Naar Præsten i gamle Dage »læste i Hatten«, naar han kastede »Muld« paa et Lig, troede man, at han derved formenten den Døde at »gaae igjen«. Flere gamle Folk have fortalt Meddeleeren heraf, at det i Begyndelsen af dette Aarhundrede endnu var almindelig Skik, at Præsten paa store Bededag, medens Højmessesalmen blev sungen, gik ud af Kirken, og troede man saa, at han ved Hjælp af den sorte Kunst gjorde noget, for at de Døde i Almindelighed ikke skulde »gaae igjen«. Flere Gamle have ogsaa fortalt mig, at man paa samme Tid ofte paa store Bededag i Kirken hørte en dæmpet, jamrende Lyd, som man mente kom fra Djævelen, som man troede befandt sig saare ilde, navnlig under den lange Bøn.

c. Ved Barnedaab maatte Konen, som bar Barnet, nøje passe paa, naar hun vendte sig for at gaae fra Præsten, at hun kunde faae »Kristentøjet« til at berøre dennes Kjole, da Barnet saa, naar det voxte op, kunde blive »nemt« til at lære at læse.

d. En Børnesygdom, som kaldes »Dørspænd«, bestaaer i, at Barnet ikke kan trives og navnlig ikke kan komme til at gaae. Denne Sygdom troer man fremkommer, naar en svanger Kone gaaer igjennem en Dør, i hvilken et Barn umiddelbart i Forvejen har staaet og spændt sine Arme ud til begge Dørstolper. Denne Sygdom skal kunne kureres paa Kirkegaarden, og er der endnu i vor Tid gjerne en Husmandskone, som i en vis Kreds i Sognet gjør en Forretning af at rejse til Kirken med saadanne syge Børn, hvilket maa ske stiltiende og ved Nattetid. Midlet, som anvendes, bestaaer i, at der paa Kirkegaarden graves en Tørv, hvori gjøres et Hul saa stort, at Barnet kan puttes der igjennem, hvilket maa gjøres tre Gange. Naar man i Frostvejr ikke kan grave Tørv, tages af den sidst tilkastede Grav tre Tørv, af hvilke de to stilles op paa Enden og lægges saa over disse en tredie Tørv, og gjennem den saaledes dannede Aabning puttes det syge Barn ogsaa tre Gange. Forestillingen om og Troen paa Aarsagen til denne Sygdom er endnu temmelig almindelig i flere Sogne i det nordlige Vendsyssel.

Ildsaarelse er en Sygdom, som man troer Barnet faaer, ved at Moderen under Svangerskabet gaaer over Ild. Barnet bliver overmaade hudløst, navnlig mellem Benene. Denne Sygdom kureres ved at veje Barnet over Ild.

Sømbyld (»Sembøld«) kaldes en Sygdom med mange sorte-blaa Smaabylder af Størrelse som et Sømhoved, og som man troer Barnet faaer, naar Moderen under Svangerskabet har siddet paa en Kiste med Jærn-Beslag og lige over et af Sømmene i dette. Sygdommen skal kunne hæves ved at faae Barnet til at sove i Kisten, medens Moderen sidder paa den.

Naar et Barn, som ikke skal være sjældent, er bleven »skøjseet«, skal det kunne kureres ved at trække det igjennem 2 Tørv, over hvilke en 3die er lagt, af en ny Grav, hvorefter Moderen skal gaae 3 Gange omkring Kirken og hver Gang røre ved Kirkedøren. Paa Tilbagevejen skal der gaaes over Kirkegaardsdiget, og Barnet maa ved Hjemkomsten ikke komme ind ad Døren, men puttes igjennem et Vindue, og maa det Hele udføres stiltiende. — Ved at være »skøjseet« forstaaes i det nordlige Vendsyssel, at Barnet er bleven set af et løsaagtigt Kvindfolk — en »Skøj« o: Skjøge —, og er Sygdommen den samme, som nu kaldes den engelske Syge.

Mange tro endnu, at Sygdommen kan kureres ved at faae Barnet til at sove i en Særk, som tilhører det Kvindfolk, der har »skøjseet« Barnet, men »Skøjen« maa ikke være vidende derom.

e. Ved Bryllupper bliver det anset for et slemt Varsel, om Brudeparret kommer til Kirken »under aaben Grav«, det vil sige en Grav, der som Følge af en forestaaende Begravelse ikke er tilkastet. Man troer saa, at den ene af Brudeparret snart dør. Samme Betydning tillægger man ogsaa det Tilfælde, naar det ene af Brudelysene brænder stærkere end det andet, og troer man, at den, hvis Lys først er udbændt, skal dø først. At gjøre Holdt med den Vogn, paa hvilken Brudeparret befinder sig, skal heller ikke varsle noget godt, og det samme troer man, naar begge Hestene have »gjødet« samtidig, før der kjøres til Kirke.

f. Før man kjørte »af Sted«, enten det var til Markarbejde eller til en længere Rejse, blev der med den ene Fod gjort et Kors foran hver Hest, hvilket kaldtes at »ussen«, og havde der været to Mænd om at spænde for, spurgte den ene gjerne den anden: »haa do »ussent« ved Øggen?« Naar man spændte Hestene fra, blev der spyttet gennem hver Trækpude.

g. Før man tog et nyt Klædningsstykke paa, blev der — og bliver endnu af ældre Folk — spyttet tre Gange gennem samme, paa en Frakke eller Trøje gennem det ene Ærme, paa en Vest gennem det ene Armhul og paa et Par Buxer gennem den ene Buxe. Det samme brugtes ved nye Fruentimmerklæder.

h. Naar, som ikke var sjældent i gamle Dage med Daidens mindre gode Jagtredskaber, en Skytte flere Gange i Træk skød forbi til en Hare, som blev truffen paa en og samme Plads, troede Jægeren, det var en forvandlet Hex, det vil sige, man mente, at en i Nærheden boende klog Kone vilde paa denne Maade drille Jægeren; men denne skulde ved at anraabe Haren 3 Gange med den formodede Hexes Navn kunne fremmane denne. Lykkedes dette ikke, troede Skytten alligevel, at der var et eller andet mistænkeligt ved Haren, og det var almindelig antaget, at en saadan ikke kunde skydes, medmindre der blev lagt lidt tre Gange arvet Sølv mellem Haglene i Bøssen.

At møde en gammel Kjærling, især en rødøjet, naar man gik ud paa Jagt, troede næsten enhver Jæger for 50 Aar siden — og mange troe det vistnok endnu — absolut maatte betyde Uheld, hvilket man dog var overbevist om kunde forebygges ved at kysse Kjærlingen, og det er bleven Forfatteren fortalt af en gammel troværdig Jæger, at han med Held havde anvendt dette Middel, som vel ikke smagte godt, men var dog, syntes han, bedre end at vende hjem igjen eller gaae en hel Dag med Uheld paa Jagten.

Efterfølgende Hexeformularer ere for omtrent 10 Aar siden blevene fundne mellem en gammel afdød Kones Efterladenskaber. Forfatteren har personlig kjendt Konen, som fortalte ham, at hun — som i mange Aar var Enke — havde været meget plaget med Hexeri saavel paa Kreaturer som Folk, men havde dog endelig opnaaet at lære saa meget af de Hexemestre og kloge Koner, hun havde brugt, at hun kunde hjælpe sig selv og undertiden ogsaa en god Ven i de fleste Tilfælde. Optegnelserne ere, med lidt Forandring i Stilen, fra hendes egen Haand.

At stille Blod.

Der var en Mand, han red til Tings, han vidste Ret, men dømt Uret. Stat Blod i Christi Flod, saavist som denne Mand udi Helvede staaer. I Navn Gud Fader, Søn og Helligaand. — Skal læses 3 Gange og derefter Fadervor 1 Gang.

At stille løbske Heste.

Stat Bæster for mig, som Christus har lidt Død og Pine for mig. I Navn G. F., S. og H. Fadervor 1 Gang.

At stille en Sværm Bier.

Du lille Fugl, hvor vil Du hen, hvi vil Du flyve over Mark og Eng, vend tilbage paa Dine Ben og fald til Jorden som en Sten. I Navn G. F., S. og H. Fadervor 1 Gang.

Mod Hexeri.

Er det Onde Dig paaført i Djævelens Navn, saa gaaer det nu bort i den sammes Navn igjen. Bort Satans List, min Frelser er Jesus Christ. Klip saa i Panden 3 Klip, og tag

alle de Haar i Haanden, der afklippes, og læg tillige i Haanden en Seddel med 9 Kors og lidt Flyv Røn. Saa skal Du have Knuptørv Ild paa Arnestedet, og naar Du saa lægger Haarene og det andet paa Ilden, sig saa: er det Onde Dig paaført i Djævelens Navn, saa brænd nu op i den sammes Navn igjen. Bort Satans List, min Frelser er Jesus Christ. Stik saa i Kors $\times$ med Saxen ned paa det, indtil det alt-sammen er opbrændt, saa er alt det Onde forbi og borte.

Naar en Væv er forhexet.

Er der Nogen, der har taget Lykken fra Væven i Djævelens Navn, og ligesom Lucifer er Himmerig forbuden, saa skal Troldmennesker være forbuden at gjøre Væven mere Skade. I Navn G. F., S. og H. Fadervor 1 Gang.

Mod Uheld til at lave Smør.

Er der Nogen, der har taget Smørlykken i Djævelens Navn, da skal den komme igjen i den samme Mands Navn. Bort Satans List, min Frelser er Jesus Christ. Fadervor 1 Gang.

Naar en Brønd er forhexet.

Tag 9 Slags Træ og tænd Ild i dem alle, læg dem saa paa en Tallerken og gæk til Brønden og gaae ret om samme. I første Omgang kastes 3 Stykker Ild i Brønden, under anden Omgang 3 Stykker og i tredie Omgang de sidste 3 Stykker. Saa er det gjort til Rette.

At signe for Vred (Forstuvning).

Jesus ned ad Bjerget red, hans højre Fod han vred, han satte sig paa Bjerget at signe, Led i Led, Kjød i Kjød, Aare i Aare. I Navn G. F., S. og H. Fadervor 1 Gang.

At signe for Orm.

I Ormel jeg besværges Eder ved den levende Gud, at I forlader det af Gud skabte Billede. Er I hvid eller rød, da skal I dø, er I sorte eller graa, da skal I forgaae. I skal ikke mere æde hans (hendes) Kjød eller drikke hans Blod, før I har lært disse Ord: I Navn G. F., S. og H. Styrk det af Gud skabte Billede. Fadervor 1 Gang.

At signe for Lus.

Jeg forbyder Dig, Du Lus! at bide i Hud og at slide i Kjød. I Navn G. F., S. og H., og saa stryge fra Hovedet 3 Gange hen ad Ryggen.

At signe for Gigt.

Den Værk og Gigt, som Du har, skal forlindres Dig saa reen, som Jesus lod sig føde af en Jomfru foruden Meen. I Navn G. F., S. og H. Fadervor 1 Gang.

At signe for Hugormbid.

Hjorten kom gangendes frem og heldede med Takkerne sine; hvi helder Du med Takkerne Din? Jeg maa vel helde med Takkerne min, da den Hugorm har bidt mig. Det skal ikke skade Dig, det skal falde ned i Jorden paa død Mands Ben. I Navn G. F., S. og H. Dette læses 3 Gange og derefter Fadervor 1 Gang.

*Formular at bruge mod Hexeri («Forgjørelse»)
i Almindelighed.*

Nu i Jesu Christi Navn, Du almægtige Abrahams Gud og Isaks Gud og Jacobs Gud, giv mig nu Naade og bevar mig naadeligen og bønør mig naadeligen paa denne min Beden for Jesu Christi Skyld, som lod sig føde i en Oxestald blandt Kreaturer og Bæster, saa de maatte se ham; men se Du nu naadelig til os i vor Elendighed med vores Kreaturer og Bæster, Føl, Køer, Kalve, Faar, Svin, Gæs og med hvad Navn det nævnes kan, og Jordens Grøde og det naadeligen velsigne fra alle onde Øjne, som komme fra Djævelens og Troldmenneskers og deres Kunster med deres Trolddom; saa bedes Du, almægtige Gud, at Du vil være vor Skjold og Beskjærmelse og velsigne os fra alle de Troldmennesker og fra Djævelens Forgjørelse, som disse Kreaturer kan være paalagt, at de forbistrede Troldmennesker ikke skal have Magt i vore Huse og Gaarde, i hvad Materie det være kan, eller hvad Kulør det have kan; stat os bi med Din Hjælp og beskjærm os fra alle onde Mennesker og fra Djævelens Trolddomsforgjørelse, som Kreaturerne kan være paalagt af de forbandede Troldmennesker her i vore Huse og Gaarde, i hvad Maade det er gjort og med hvad Navn det nævnes kan og i hvad

Materie det er, i Guld, Sølv, Staal, Kobber, Messing, Tin eller Bly, eller om det er udi Træ eller i nogen aaben Røve indsat eller nogen Steder udi Husene indsat ude eller inde eller udi Gaarden eller Gaardens Grund eller Ejendom, Ager eller Eng, eller om det er Sten udi Huller indsat, eller om det er udi Jorden nedgravet, eller om det skulde være gjort i Ilden, Vinden eller i Vandet, i Diger eller paa Kirkegaarden, udi døde Menneskers Ben, indsat eller knøt i Knuder inde i Huset eller ude i Gaarden, da skal de selv opløse den Strop, o Herre Jesu Christ, for det Baand Skyld, som Du selv blev bunden med, det baade Djævelen og Verden kunde frygte for det uskyldige Blod, som flød af Dig paa Korset, og for Lam-mets Blod, som blev udstedt (?) imellem Templet og Alteret, og oplod Gud Faders Velsignelse, saa fri og frels Dine i Jesu Christi Navn og alt det, som er bunden eller knøt i Husene eller i Gaarden, som kan være begravet eller nedsat til at fordærve Mennesker eller andre Kreaturer eller andre Ting med, som den tilhører, tag det selv Herre Jesu Christ for Din Pine og Døds Skyld, for Din Himmelfarts Skyld, hjælp, kjære Herre Gud, fra alle Troldmennesker og deres For-dærvelse!!!

Sæby bys vide- og vedtægtsbreve af 1655 og 1685.

Meddelt af Dr. jur. V. A. Secher.

Af den art kommunale bestemmelser, som i almindelighed kaldes vide- og vedtægtsbreve, er efterhånden en del blevet fremdraget. I sin fremstilling af »Den danske panterets historie indtil Kristian V.'s lov«, Kbh. 1869, meddeler Matzen s. 95 anm. 5 en fortegnelse over de den gang bekendte, trykte og utrykte. Siden den tid ere flere blevne meddelte i disse samlinger, men alt i alt bliver det dog kun et forsvindende tal, som endnu er kommet frem. Det er imidlertid af stor vigtighed for behandlingen af den side af vor retsudvikling, som skaffede sig udtryk gennem disse vedtægter, at så mange som mulig gøres tilgængelige; hvad der kan bringes ud af dem til belysning af retshistorien¹⁾, har Matzen i sin anførte bog vist med hensyn til panterettens historie. Ønskeligst vilde det naturligvis være, om man kunde få alle bevarede videbreve samlede i ét eller flere bind, men da indtil videre tilfældigheden vil komme til at råde over, hvad der blev optaget i en sådan samling, i hvilken stykkerne dog helst burde ordnes i visse grupper, må foreløbig en spredt offentliggørelse være den vej, der bør gås, og derfor fremdrages også her Sæby bys videbreve, som aldeles tilfældig ere komne mig i hænde derved, at der fra Sæby bys arkiv, som følge af de i de senere år fra kongerigets arkiv udgæede planmæssige undersøgelser af de provinsielle arkiver, er blevet afleveret til nævnte arkiv en

¹⁾ Om deres betydning som retskilder se Matzen a. st. s. 91—93.

lille samling ældre dokumenter, blandt hvilke de to videbreve findes.

Det ældste, skrevet på to sammensyede ark, er stærkt medtaget af slid, særlig på midten, da arkene have været foldede sammen på tværs. Herved ere nogle linjer midt på siderne blevne mere eller mindre ulæselige. Hvad der har kunnet udfyldes ved gætning er sat i [ ], medens der de steder, hvor hullerne ikke kunde fyldes, med prikker er angivet, hvor mange bogstavers plads det ulæselige stykke indtager. Det yngre brev er bedre bevaret og frembyder ingen vanskeligheder. I underskrifterne ere angivelserne: med egen haand, eller: manu propria, udeladte.

Det vilde føre for vidt her at komme ind på en undersøgelse over principerne for udgivelsen af historiske aktstykker, og dette er så meget mindre nødvendigt, som jeg i indledningen til »Samling af kongens rettertings domme 1595—1604«, Kbh. 1881—83, har udtalt mig udførlig derom. Da imidlertid behandlingen af de nedenfor meddelte aktstykker er ny i dette tidsskrift, og måske en og anden af dets medarbejdere kunde mene, at der var grund til at følge det af mig givne eksempel, skal jeg under henvisning til det nævnte skrift her kortelig meddele følgende om den af mig anvendte fremgangsmåde.

Ligesom jeg på den ene side må anse det for urigtigt at udgive ældre historiske aktstykker i deres helhed i en moderniseret omskrivning eller oversættelse, kan jeg på den anden side ikke indse, at det bringer noget som helst udbytte at udgive aktstykker fra slutningen af det 15. århundrede af, når man da ikke har ganske specielle formål i sproglig retning for øje, i den tilfældige form og med den regelløse retskrivning, i hvilken skriveren har gengivet dem. En stor del af bogstavsammenhobningerne m. m. kan med lethed fjæernes til lettelse for læsningen og uden skade for indholdet; grænsen for, hvad man vil tage med, og for, hvad man vil slette, er naturligvis som alle grænser vilkårlig og kan drages snævrere eller videre, men den må altid nøje angives. På følgende måde tror jeg dog, at man uden skade kan gå frem med aktstykker fra slutningen af det 16. årh. af¹⁾. Store bogstaver anvendes kun

---

¹⁾ Lignende regler ere alt blevne opstillede for svensk af E. Hildebrand, og for tysk af Weizsäcker.

efter punktum og i navne, ordene skilles ad og forbindes, ligesom også skilletegn sættes efter meningen og uden hensyn til aktstykkernes brug. — Romertal ombyttes med arabiske. — J beholdes eller sættes for i overalt i begyndelsen af en stavelse, når en selvlyd følger på, ellers sættes altid i, altså: jomfru, icke. — Hvor der står u, v og w sættes v for medlyden, u for selvlyden uden hensyn til, hvad aktstykket har, altså: hvis, vel, uendelig, ud. Forbindelserne fu, ffu, ffv og ffw ombyttes med fv, derimod beholdes uf og ug for v, altså: skouf, loug. — Y ombyttes med i i forbindelserne ey og øy og hvor det står for i. — Selvlydsfordobling bevares kun ved: aa. — Medlydsfordobling bevares kun mellem to selvlyd i usammensatte ord, altså: befaling, bevisse, og hvor medlydene høre hver til sin stavelse, altså: voddret. — I danske ord ombyttes c med k, altså: samtøkt, undtagen når det står for g, da c beholdes, altså: acte, bract, oc. — Ck som tegn for k ombyttes med dette bogstav, altså: skal, men beholdes som tegn for kk, altså: icke, smøcke. — Ch som tegn for k ombyttes med dette, altså: fik, skal; som tegn for kk ombyttes med ck, altså: icke; som tegn for g beholdes det, altså: macht, och. — For dt og dtt sættes: 1. t i fortids tillægsform af udsagnsordene, altså: befriit, fult, sagt, sket, anvent, begynt, holtes, sent. 2. d, når udenfor fortids tillægsform l eller n går foran, altså: ald, giæld, skyld, end, hand, kand; end videre sættes d i de forkortede fortidsformer, altså: begierid, dristed, svarid. — H efter d og g slettes, altså: med, dag; th i begyndelsen af en stavelse i stedordene ombyttes med d, altså: dem, det, ellers slettes kun h, altså: at, rente, siette. — Qu ombyttes med kv, altså: kvæg, kvinde. — Sz for s ombyttes med s, undtagen mellem to selvlyd, hvor hvert bogstav hører til sin stavelse, ti så sættes ss, altså: løse, løsøre, bevise, disse, gressit. — Z ombyttes i danske ord med s, altså: gods, mends, og x beholdes uændret. — I navne kan det jævnlig være rigtigst at beholde, hvad aktstykkerne have, og dette bør man også gøre i tvivlstilfælde ved andre ord.

I.

Vide och vedtegt om strandhaugen och den jord, som præsten, hæderlige och vellærde mand her Christen Christensøn Bistrup, nu i hefd och brug hafver, beliggende paa norderside af forskrefne strandhauge.

Eftersom udi nogle aar stoer uskikkelighed med lucke om strandhaugen sig hafver tildraget, saa mange hafver lit stoer skaade paa korn och græs; til slig umiddel och skaade at forekomme och at enhver richtigen kunde vide, hvor och hvor vit hand skal aarligen lucke och holde vid hefd och lige fraa rette heneds tid aarlig skal angaa och til høe och kornd inhøstid vorder, daa hafver vi underskrefven saaledis raad-sommelig eragted dermed efter denne dag och aarligen at skal holdis til bedre samdregtig enighed at begaae, som efterfølgende puncta indholde:

1.

Henisdag¹⁾ skal her efter aarligen begyndis i senisten den 8. maji, och hvilken af lodseierne, som hafver enten ager eller eng [udi] fornefnde have och mark i mellom de tven[de] . . . . . fraa S . . . . . Kochis jord . . . . . side och till . . . . . her paa maaen, ... jord, sognepræsten her Christen Christen[sen] Bistrup nu i hefd och brug hafver, begyndendis fraa vester ende, fraa forskrefne sønderst kaast²⁾ och siden ned til hafvet, och icke inden fierde dag der nest efter, som blifver den 12. maji, hafver sine lucker ferdige saa ustraffelige, som det sig bør, skal hafve forbrut pendinge: try slette mark. —

2.

Och skal enhver digge och lucke med stender³⁾ som efterfølger: først paa vester side och indtil ofven⁴⁾ bemelte her Christens jord skal enhver lucke och digge epter førige lod-

---

¹⁾ Hegnsdag.

²⁾ Et forfaldent dige, som er grot igen, Molb. Dial. leks.

³⁾ Stænger.

⁴⁾ Orig. har: ofver.

skifte och derpaa serlig antegnelse, och som dennem med rette tilkommer. Dernest skal her Christen selvver lukerne for vester och øster ende om den jord, hand hafver vid samme hauge beliggende paa norder side, aarligen til forskrefven tid lade luoke och holde vid lige under forskrefven pendingis straf. Paa norder side af samme jord fraa det vesterste at begynde och øster ned tilkommer:

Lavrids Tamstrup: 24 fafne¹⁾. — Johanne, salig Christen Tamholtis: 8 fafne. — Peder Andersøn: 12 fafne. — Jesper Pedersøn: 8 fafne. — Lavrids Christensøn: 5 fafne. — Sefrin Knudsøn: 5 fafne. — Peder Lavridsøn svin: 5 fafne. — [her Christen] selvver: 15 [fafne]. — [Lavrids] Nielsøn Rus: 15 fafne. — Christen Lavridsøn: 3 fafne. — Otte Christensøn: 6 fafne. — Anders Soelsbek: 3 fafne. — Anne Jørgensdaatter snediker: 3 fafne. — Peder Stephensøn: 4¹/₂ fafne. — Christen glarmester: 2 fafne. — Mickel skomager: 7 fafne. Jens Kat: 1¹/₂ fafn. — Anders feldbereder: 3 fafne. — Sefrin Langtved: 2 fafne. — Niels Sefrinsøn: 2 fafne. — Peder Christensøn tolder: 15 fafne. — Niels Jensøn byefoged: 1¹/₂ fafn. — Dirich Gertsøn: 2 fafne. — Lavrids Christensøn: 2 fafne. — Jørgen snediker: 4 fafne. — Jesper Pedersøn: 1¹/₂ fafn. — Christen Lavridsøn svin: 4 fafne. — Johanne Tamholtis: 2 fafne.

Sønden strandhafve becken fraa øster ende af her Christens jord och ned i stranden skal settis stendelucker af disse efterskrefne:

Inger Olufsdatter: 2 fafne. — Lavrids Nielsøn Rus: 2 fafne. — Clavs Nielsøn skolemester: 20 fafne. — Lavrids Simonsøn: 14 fafne. — Peder Andersøn: 3 fafne. — Anders Soelsbek: 4 fafne. — Jesper Pedersøn: 3 fafne. — Mickel Jensen skomager: 21 fafne. — [Peder] Lavridsøn svin: 3 fafne. — . . . . . [fafne].

3.

Hves stender²⁾, digger och lucker, som enhver findis

1) Orig. har her og på de følgende steder kun et f med det almindelige nedad til højre trukne pennestreg, som angiver en forkortelse. Videbrevet 1685 § 1 viser imidlertid, at der skal læses: fafne.

2) Stænger.

anskrefven for, skal under tilbørlig straf holdis vid lige och hefd aarligen fraa forskrefne dag och til hœ och korn gandske och aldellis vorder aarligen indhøsted. Men dersom nogens lucker midlertid blifver brøstfeldig, skal markmanden det strax gifve den til kiende, som lucked tilhører, at det strax blifver ferdig giort, och sker det icke och anden mand derofver lider nogen skaade, lidet eller meget, stande icke alleniste til rette for skaaden, medens endog pantis for fire dobbelt lucked kunde kaaste at ferdig gøris med.

4.

Och paa det at ingen underslef der med skulle indfalde, daa skal dertil aarligen 4 mend af tinget udnefnis, som samme lucker och digger skal taxere, om de ere saa lovlige, som det sig bør.

5.

Samme 4 mend skal med byesvennene och markmand och uden al domb hafve fri forlof at indgaae i dends hus, som nogen brøst findis hos, och der at tage fuld verd eller pant for, hvis de med rette kand hafve at klage ofver, och hvo dennom nogen ofverlast beviser, stande derfor til rette efter loven.

6.

Ingen skal med stifted eller modvillighed sine hester, kvæg, svin, gieder, faar eller gies i samme mark inddrivte fraa den dag, den blifver aarligen liust i hegnet, och til dette samme aars afgrøde gandske deraf blifver udført, men hvo noget der inde vil hafve, skal sette det i tyre¹⁾ paa sit eget til eufrit gifvis, och hvo befindis derimod at giøre, skal hafve forbrut pendinge: sex slette mark. Men om nogen mands hester eller kvæg i midler tid indkommer i forskrefne have och mark, skal markvochteren²⁾ føre det i den fold, som enhver skal hielpe til at opsettis k . . . . paa . . . . igste sted, och . . . . . ge eier . . . . . der af bekomer det strax til kiende, at skaaden kand taxeris, det foldtaget³⁾

¹⁾ I tøjn.

²⁾ Den samme, som oven for kaldes markmanden.

³⁾ Det i folden indtagne fæ.

kand udkomme och markmanden for sin umage kand blifve til freds stillet.

7.

Hvilken af forskrefne mark och haves lodseiere, som denne vide icke vil vedtage och sig der efter rette, stande icke aldeniste til rette och bæde som nu meldet er, medens end ochsaa derforuden tage den skaade hos sig selvver, som hånd der efter kunde hende paa græs, korn eller kvæg.

8.

Och at saa ubredeligt holdis skal, som nu er meldet, hafver vi dette med egne hender underskrevet, tegnet och undersørglet¹⁾. Acterit Sæbye den 9. Maji 1655.

C. C. Bidstrup. Lauridtz Nielsen Rus. Peder Christensen.
Peder Andersen. Otte Henrichsen. Madtz Lauridtzten Kolbroe.
Andris Girdzmandt. Madtz Nielsen. Michell Jensen.
Niels Jensen. Christen Pouelsen.

Anno 1664 den 1. maj hafver jeg dete for min person underskrefven.

Christen Christensen.

Claus Nielsøn.

Lest paa Sæbbye byes ting onsdaggen dend 9. maii anno 1655.

Lest paa Sæbbye byeting onsdaggen den 16. maii anno 1655.

Leest udenfor Sæby kierkedøer for menige borgerskab, som kieren daa søgte, søndagen den 11. maii anno 1662 efter at gudstieniste var forrettet.

Leest paa Sæbye byeting anno 1668 den 27. maii.

Leest paa Sæbye byeting 1667 den 15. mai.

Leest paa Sæbye byeting onsdagen den 10. maii 1671.

---

¹⁾ Segl findes dog ikke på videbrevet.

II.

Stempel

Nr. 9. En rix ort.

Som vedtecht om gerder oc hegne, hyrder oc markmand her paa steden at indrette høilig behøfves oc loven saadant tillader, saa hafver vi underskrefne efterfølgende poster for os oc alle her paa steden, som det vedkomme kænd, indgaaed oc slutted, hvilked enhver umodsigelig oc uden fleste stemmers sambytte uforanderlig sig skal efter rette saa vel som lide oc undgielde alt, hvis derimod forbyrdes, oc det uden nogen persons anseelse eller utidige paaskudders forevendelse i nogen maader, nemlig:

1.

Skal alle lucker om alle marker oc tofter her til byen forsvarlig vere lukte oc alle steds gabelukte¹⁾, sampt ledene, hvor fornøden indkiørseler er, vere ferdig oc henkte i det aller seneste inden den 8. maii hvert aar, och folden vere gandske ferdig med led oc laaes inden den 14. dito nest efter. Den det ei efterkommer eller ei inden forskrefne dag skaffer til fold-[en til]stede, hvad hand med rette bör, eller ei forsvarlig sine lucker ved lige holder indtil den dag efter, at alt kornet af samme mark er gandske indhøsted, bøder for hver fafven, som enten ulukte eller efter markmandens eller naboer[s] paamindelse ei uden ophold forferdiges, 2 sk., oc videre lide efter loven pagina 481²⁾.

2.

Strandhafvens markmand skal af fleste jordeiende hvert aar vere antagen oc bestelt inden den 1. martii; skal med sin plichtig tilsuon oc opvartning anfange den 1. maii. Føehyrdene, svinhyrden oc faarehyrden skal vere bestelt oc antaget inden den 14. februari hvert aar, oc skal svinehyrden begynde at drifve den 1. maii oc vedblifve til Michaeli dag. Deris kost oc løn er som følger:

¹⁾ Gablukke o: tillukke, en åbning eller et gab i gærdet, Molb. Dial. leks., hvor henvisningen til Junge: Den nordsæll. landalmue, bör rettes til 335 for 380.

²⁾ D. L. 3. 13. 39, hvor efter han skal tiltales for retten.

Markmanden, en de lange agere fra norder led oc indtil Tverhafven er 1 dags koest och lønnen 3 sk. Udi beggi Tverhafverne er af hver stæk ager eller eng lønnen 1 sk. oc kosten 1 dag af toe stæcker. Sænden Tverhafverne nedens veien holdes 1 dag af toe stæcker oc gifver af hver stæcke til løn 2 sk. Nye strandhafve, som er alt vesten veien, holdes en dags koest af 3 stæcker oc lønnes af hver stæcke 1 sk.

Fæhyrden holdes af hver koe 1 dag. Af stude, ungnøed eller kalfve hver toe 1 dag, oc lønnes af hver nøed uden undersked 4 sk. Alle, som har fæmon paa byens græs, skal holde byens hyrde en dag af hvert nøed, hver omgang lige saa fuldkommelig som de gik hoes hannem, mens lønner hannem icke deraf; saa lunge hand tilstedes dreng at holde, nyder hand kosten lige saa hoes alle uden undersked.

Svinehyrden eller beggi, om de tvende er eller blifver, holdes af hver 2 store svin 1 dag, samt af 4 foege eller grise, som ofver 16 uger gammel kand erachtes at vere, holdes 1 dag. Hans løn er af stoer svin 1 sk. oc af hver 2 foege eller saadanne grisse 1 sk.

Faarehyrden bestelles paa egen kost oc gifves af hvert faar eller lam om sommeren 4 sk. oc om vinteren 3 sk.

Gaaer bemelte markmand eller hyrder nogen med kosten forbi, bøde for hver dag, det sker, 8 sk. eller straffes med kielderen, oc hvor fæhyrden er i hold, skal hand oc vere i arbeide, om det begieres, naar hand icke for guds veirlig skyld med fæet kand vere i mark[en]. Markmandens løn skal vere hannem rigtig betalt hvert aar inden sti. Michaeli dag. Fæhyrdens haltparten til paaske, oc helten til Mickelsdag. Svinehyrdens oc faarehyrdens inden Mickelsdag. Hvo dennem ei samme deris løn til forskrefne tider betaler, skal, om de 3 gange der om er paamint, siden gifve lige saa meget til straf, som de bemelte markmand eller hyrde plichtig er. Den som dennem ei kosten holder eller betaler, naar hand rettelig tilfalder oc hold tilsiges, bøde for hver dag 8 sk. oc hyrden fornøilig betale uden ophold, for han holdte sig selvver eller hvor hand kosten medlertid bekom.

3.

Ingen maa tyere paa andens ager eller eng. Gjør han

det, betaler hand skaaden og bøder $\frac{1}{2}$ hvervægt efter løven pagina 954¹⁾.

4.

Ingen maa kiøre med torfve igiennem strandhaven, ti den dermed betredes eller betreffes skal gifve til straf for hver læs 8 sk., og det saa lunge der korn i marken er. Item leger nogen vei eller uden forlof kiører med mæg eller tang over en andens jord, uden der sne eller tælle²⁾ [er], saa den adelles ingen skaade gjør, da bøde hand hver gang for hver læs 8 sk.

5.

Af alt løest kvæg, som treffes i nogen mark til skaade, bædes af en hest, hoppe eller foelle, koe, stud ellers aars nød 2 sk., 1 kalf, svin, faar eller lam 1 sk., 4 grise 1 sk. og 2 gies 1 sk., og der foruden eieren skaaden skaadesløes at betale, mens er det hyrdesløes kvæg, da betalles forskrefne strafpenge dobbelt.

6.

Af hver koe, som i byen holdes eller hafves, skal gifves aarlig 4 sk. til en goed tyr at holde, og skal samme tyer vere bestelt inden den 1. september aarlig til aarsdagen forsvarelig at holdes for penge 3 rixdaler, som skal vere betalt inden ste. Hans dag eller siden betalles dobbelt hvis det overløber, eller og icke tilstrækker, skal richtighed for.

7.

Hvo der tilsiges eller befales at med vere, naar pantens skal eller løckers brøstfeldighed efterses, og han det uden løvlig aarsage eller forfald nøchter, gifve til straf hver gang 8 sk., og vere den første, som til saadan forretning igien tilsiges skal, mens er hand løvlig forhindret, gaaes hand den gang til heste gang forbi.

8.

Hvo ei sine strafpenge inden 8 dages forløb efter at hand derom er advaret, betaler, hand betale siden dobbelt eller pantens derfor.

¹⁾ D. L. 6. 14. 14.

²⁾ Den frosne del af jordskorpen.

9.

Alt hvis som til pant vorder tagen, skal den skyldige igien med penge indløse inden alle helgen dag saa vit det da er falden for. Sker det ei, da vere det forbrut efter derom lovens tilhold pagina 478¹⁾. Siden selges det til byens nette det dyreste ske kand.

10.

En hver, som af andens mands jord i brug hafver, skal deraf svare oc derved lidde lige som det vaar hans eiendom, oc hvis forseelse mod denne vedtecht af tiennestefolk eller hyrdene begaaes, svare eieren eller hoesbunden self oc søge eller korte dennem alt i deris lön igien.

11.

Saa skal aarlig vere en jordeiende borger, der døchtig er oc icke nogen sted bortsegler eller faer, vere beskicket her ofver at holde oc i ringeste et aar ved blifve. Hand skal nyde til lön half parten af alle strafpenge. Siden skal resten delles, helten til husarme, oc resten til byens beste anvendes²⁾. Forsømmer samme mand at lade krefve eller pante, da skal hand strafpengene self dobbelt betale, oc skal hand hafve byens tiennere til dends forretning fuldkommeligen at befale.

12.

Saa skal aarlig til paaske et richtig kvægregister fattes, hvor efter hyrdene lønnes oc holdes skal. Bekommer nogen efter den tid noget kvæg eller noget fragaar, skal de til forandring strax i acht tages.

13.

Paa alle marklucke skal lovlig reb efter loven³⁾ gange, oc skal de steder oc pladser, som Tverhafverne eller alle andre steder der icke paa luckerne støder eller hidintil icke er holt locke af, taxeres paa penge i steden for locke, oc hvis penge i saa maade bekommes, deraf skal strandstender, foldledene

¹⁾ D. L. 3. 13. 83.

²⁾ Jfr. D. L. 3. 13. 82.

³⁾ D. L. 3. 13. 88.

oc hvor ickun for en mark ganske liden locke er, nemlig ved Søndermark eller andet saadant til anvendes, saa som det alle til tienniste er oc lighed der ved erholdes kand. Hvilken, som ej efter samme taxering inden 1. februari sine penge betaler, skal siden betale dobbelt eller pantes.

Endelig saa skal denne vedtecht aarlig ved Philippi Jacobi dags tid paa tinget ord fra ord oplæses, da gandske menigheden dertil skal vere indkalden oc ellers ingen deraf nechtes rigtig copie at bekomme, naar de den self bekoste vil. Det øfrige, som marker, gerder, fællede, uskaaerne heste, svin, geder, vinter- oc vaaersæd eller andet vedkommer, hafver hver sig efter loven at forholde oc for skaade befri, oc at denne forskrefne vedtecht i alle omstendigheder ubrødelig holdes skal, hafve vi den med voris egne hender oc sædvanlig nafne eller boemerker underskrefvit.

Sæbye den . . . martii anno 1685.

Lauritz Christensen.	Madtz Lauridsen.	
Christianus Jerslevius.	Christen Rhuus.	Madtz Nielsen.
Niels Christensen.	Søren Andresøn bødker.	
Jørgen Sørensen.	Peder Rhuus.	P. Lauwsøn.
Herman Samuelson Gesmel.	Peder Jørgensen.	
Christen Michelsen.	Otte Michelson.	Søffren Nielsen.
Anders Jensen.	Christen Olufsen.	Seren Kilsen.
Olof Andersen Bøge.	Niels Andersen.	Anders Mickelson.
Jens Christenson.	Christen Poelsen lam.	
Søffren Christensen.	Hans Christophersen.	

Lest paa Sæbye byeting den 29. april 1685.

Lest paa Sæbye byeting onsdagen den 5. maii anno 1686.

Lest paa Sæbye byeting den 4. maii 1687.

Lest paa Sæbye byeting den 9. maii 1688, da borgerskabet var tilsagt at møde dend at herre.

Høgsted Bys Grandebrev.

Af afd. Lærer Lavst Røjkjær.

Flere Gange omtales i Tingbøgerne, at der paa Tinget blev læst Vide- eller Grandebrev for en eller anden By, og dog findes det ikke indført i Tingbogen; derfra undtages dog det her meddelte for Høgsted By i Vrejlev Sogn; det staaer i Børglum-Jerslev Herreders Tingbog for 1689, er oprettet 1685, og lyder saaledes:

1. Skal grandgiveligen af dem, som tilforordnet Grandfogder ere, agtes, at hvilken Mand eller Kvinde der forsømmer Prædiken og Guds Ords Tjeneste 2 Søndage eller to hellige Dage næst efter hinanden, enten Vinter eller Sommer, uden lovlig Forfald, skal bøde derfor til Granderne 1 Ort og desforuden at lide efter Loven og bøde til de fattige $\frac{1}{2}$ Ort.

2. Hvo der ikke haver sine Gaarde-Lukker, Enge-Lukker og Gade-Lukker ustraffelige oplukt til St. Valborgdag, og Lukkerne omkring Marken 8 Dage efter i det allerseneste, bøde til Granderne 1 Ort, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Lod Sølv, til de fattige 4 β .

3. Hvo der driver i fælleds Indmark med deres Kvæg efter den Tid eller i Høstens Tid eller paa Efterhøsten, førend Grandefogderne med 6 Mænd det indgaar og samtykker, skal give Granderne 1 Ort og til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre.

4. Hvo der graver nogen Slags Tørv i grøn Jord uden samtlig Bymændenes Villie og Hosbondens Samtykke, bøde til Granderne 1 Ort, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre, og desforuden at lide og staa Hosbonden til Rette for ulovlige Græfter.

5. Ingen maa tage Tægte-Fæ og fremmed Kvæg til Græs, være sig hvem det være kan, uden menige Granders Minde og Samtykke; hvo derimod gjør, bøde til Granderne 1 Ort og til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre.

6. Hvo som indtager en andens Kvæg, være sig Heste, Hopper, Stude, Kør, Kalve, Svin, Grise, Faar, Gjæs, Høns eller Ænder, da give de, Kvæget tilhører, den, som det indtager, 1 dansk Skilling af hver stort Hoved, saa og af Svin, af hvert Faar, Gjæs, Høns og deslige 1 β og sætte Pant for Skaden og den betale efter Dannemænds Sigelse, og dersom nogen ej sit indtagne Kvæg vil affordre eller udbede, og han derom er bleven lovligen advaret ved 2 Personer, og Kvæget derefter kommer til Skade, da haver han, som Kvæget ejede, Skade for Hjemgjæld, og hvis han ej den gjorte Skade betaler inden 3 Solemærker, bør han desforuden at bøde til Granderne $\frac{1}{4}$ Ort og til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Rdlr., for hvilke Grandfogderne og 2 Mænd skal pante.

7. Ingen maa lade nogen uskaarne Heste løbe løs enten i Kjør eller Hede at fordærve Byens Hopper imod Kongl. Maj. allernaadigst derom udgangne Forordning; hvo derimod gjør, bøde til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre, og desforuden at staa til Rette efter Loven.

8. Hvo der pløjer eller falder anden Mands Eng eller Korn ned, hvad enten med Plov eller i andre Maader, han betale Ejermanen Skaden efter Dannemænds Sigelse og desforuden bøde til Granderne 1 Ort, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre, og endda lide efter Loven.

9. Ingen maa holde Svin i Tøjr i Indmarken; hvo herimod gjør, skal pantes, for hver Gang det befindes, for $\frac{1}{2}$ Ort til Granderne, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Rixmark.

10. Hvo som holder enten Heste, Kør eller andet Kvæg i Tøjr udi Indmarken, skal tøjre paa sit eget, hver Mand uden Skade, og holde sit Kvæg i forsvarlige stærke Tøjrer baade i Fællig og paa sit eget, og maa ingen dermed trække andenstøds ind end fra den rette alfare Vej, ikke heller maa nogen sætte noget Kvæg lidet eller stort paa Rønerne imellem Kornet, ej heller tøjre for nogens Kornager-Ende, videre end af Arlds Tid sket er, eller holde hverandre af de Brænde, som ligger for Agerenderne, som enhver har Fællig udi, ej heller maa nogen, i hvem det være kan, slaa eller plukke

Græs paa Renerne eller imellem Kornet at give til Kvæg enten i Mark eller andensteds eller trække med Agerrørene, førind Kornet bliver indhøstet; hvo herimod gjør, bøde til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden 3 Skp. Havre.

11. Skal vi Høgsted Bymænd samtlige holde en fælleds Hyrde til vores Faar, og skal hver Mand vogte ret, en Dag af hver 2 Faar, og skal enhver lade jage sine Faar til Hyrden, naar han raaber, og hente dem igjen, naar han kommer til Byen med dennem, og skal ej heller nogen af Granderne bortføre paa anden Græsning end i Byen deres Faar, Lam, Gjæs, Ænder eller Grise til at forsvige Kongens, Kirkens eller Præstens Tiende; hvo herimod gjør bøde til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden og Tiendetageren 1 Lod Sølv.

12. Ingen Svin, strax Vaarrugen er saaet, skal bevilges at komme udi Indmarken, uden de haver forsvarligen Ring i Næsen, eller og slet at holdes af Indmarken; hvo sig herimod lader finde modvilligen, skal give til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden 4 Skp. Havre, og desforuden at lide efter Loven for Svine-Vraad, om det skulde befindes.

13. Hver Mand skal pligtig være at holde sine Grise, Gjæs, Høns og andet Kreatur af Kornet; dersom nogens befindes i Kornet og derover dræbes eller faar Skade, da give den, som Skaden gjør, intet derfor, desforuden skal den, som saaledes Uhegn holder, bøde til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden 3 Skp. Havre.

14. Skal menige Bymænd være pligtig at gjøre Bror og Vaser til Granders Bedste, hvor Behov gjøres, naar de af Grandefogderne tilsiges; hvem herimod modvillig findes, haver forbrudt til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden 3 Skp. Havre.

15. Hvo der pløjer fra sin Næste eller slaar hannem fra med Høle, lide efter Loven og bøde til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden 4 Skp. Havre.

16. Hvo der ikke holder sit Kvæg lidet eller stort af Ager, Korn og Enge, efter at Hegn er optagen og Hegnetiden er, og Ager og Enge af 4 Mænd og Grandfogderne er lyst i Hegn, hvilket skal ske til St. Valborg Dag eller 8 Dage efter i det seneste, han skal bøde til Granderne 1 Lod Sølv, til Hosbonden 1 Td. Havre, til de fattige 6 β .

17. Hvo som beder med sit Plovkvæg, skal bede paa sit eget, hver Mand uden Skade, hvis ikke, bøde til Granderne

$\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden 4 Skp. Havre, desforuden betale Skade efter Dannemænds Sigelse eller pantas derfor.

18. Naar nogen Udenbys-Kvæg eller Kreatur kommer udi nogens Eng eller Korn i Hegnets eller Uhegnets-Tid, da skal samtlige Granderne være forpligtet at gjøre et med hverandre og tage det i Hus, udi hvis Ager eller Eng det indfindes; hvo som ikke vil medfølge eller skaffe nogen med paa hans Vegne, skal bøde til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden 4 Skp. Havre.

19. Dersom Indtægte-Fæ kommer noget til Skade derudi, skal alle Granderne i Byen være lige delagtige, og Skaden samtlige at betale, undtagen det lovlig kan bevises, hos hvem for^a. Kvæg befindes i Huse hos, dermed ulovligen at have omgaaets, da dem selv at lide; hvis nogen skulde befindes at ej med gode vil betale den Skade, som i saa Maade kan forsaarsages med Kvægets Medfart, bøde til Granderne 1 Ort, til Hosbonden 4 Skp. Havre og derfor strax at pantas.

20. Skal Grandfogderne med Hosbøndernes Fuldmægtige i det mindste en Gang om Ugen efterse alle Byens Lukker og Diger, om der befindes nogen Brøst, og dem strax tilsiger, som Brøstfaldet paa ligger at lukke, at han det samme Dag forfærdiger, saa forsvarlig som det sig bør, eller pantas for $\frac{1}{2}$ Ort til Granderne, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre, og til Fuldmægtigen for hans Opsyn og Umage 1 Td. Havre.

21. Hvo som forsætlig slaar nogen Led aaben og dem ej igjen strax lukker, saa længe Kornet staar paa Marken, bøde til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort og til Hosbondens Fuldmægtig 1 Ort.

22. Skal menige Grander her i Byen, naar de af Grandefogderne bliver tilsagt at møde paa Grandestævne, hvo sig her udi findes forsømmelig og ikke selv eller noget Bud lader møde, bøde til Granderne for hver Sinde 2 β .

23. Hvo der svær paa Grandestævne eller tager Guds Navn forfængelig, truer eller bander nogen af sine Grander, bøde til Granderne 1 Ort, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre, til de fattige 8 β , til Hosbondens Fuldmægtige, som herom skal lade inquirere, $\frac{1}{2}$ Lod Sølvs, som Grandefogderne og de 4 Mænd strax skal udpante.

24. Ingen maa paa Grandestævne eller i nogen anden særlig Forsamling med ærerørige eller Skjældsord hinanden

overfuse eller tilsige under Bøder til Granderne 1 Ort, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Lod Sølv, til de fattige 8 β og desforuden at lide efter Loven.

25. Menige Grander skal være forpligtet at følge med Grandfogden at pante dem, som bryder imod forskrevne Artikler eller nogen af de efterfølgende Poster; den, som udebliver, bøde til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort og til Hosbondens Fuldmægtige, som dennem derudi til Rette skal forhjælpe, 1 Skp. Havre.

26. Hvo der er falden til at pantes og gjør Modværg eller skader nogen og derover selv faar Skade, haver sig det for Hjemgjæld og desforuden at stande til Rette, saasom Sagen sig kan afrejse efter Loven.

27. Hvo som ikke indløser sit Pant i rette Tid, som Loven tilholder, bøde til Granderne foruden Pantet $\frac{1}{2}$ Ort og til Hosbondens Fuldmægtige, som herudi skal være behjælpelig, 2 Skp. Havre.

28. Skal 2 af Gaardmændene her udi Byen have denne Grandebrev og Vedtægt et Aar, og andre 2 et andet Aar og saa fremdeles; hvis nogen iblandt os skulde befindes saa uvillig eller efterladen, at dens Hosbond eller Fuldmægtig, hvis Tjener han er, ikke kjender ham dulig eller dygtig nok til at være Grandfoged, skal det staa Hosbondens Fuldmægtige frit fore at sætte en anden i hans Sted af hans Medtjenere, hvis Fuldmægtigen og de fleste af Granderne kjender ham dygtig dertil til samtlige Bymænds Gavn og Bedste.

29. Hvem som er Grandfoged, skal pligtig være at gjøre hver Mand Ret og Skjæl; hvis de skulde findes forsømmelig imod nogen af denne Vedtægt indmeldende Poster og ikke gaar de andre deres Grander for med god Exempel, skal hvilken af Granderne, som ser deres Kvæg at gjøre Skade, have den samme Ret over Grandfogderne, saasom de haver over samtlige Grander, og Grandfogderne ej at se igjennem Fingre med nogen eller dølge med nogen enten for en eller anden Aarsag Skyld, saasom for Slægt eller Svogerskab, Gunst eller Gave, ej heller maa lægge nogen af Granderne for Had, den ene mer end den anden, men alle at lade ske lige god Ret og Skjæl, og enhvers Brøst at angive, som de for Gud og deres gunstige Øvrighed eller Fuldmægtige vil vedstaa og være bekendt. Hvis Fuldmægtigerne befindes forsømmelige

formødelst nogen af omrørte Aarsager Skyld og ikke straffe dem for Uskikkelighed, Guds Fortørnelse og Misbrug, som hidindtil blandt os med Uhegn paa Eng og Korn haver gaaet i Svang, skal de bøde til Granderne 1 Lod Sølv og til Hosbonden 2 Lod Sølv, til de fattige $\frac{1}{2}$ Ort, og Grandfogderne lige Straf at være undergivne.

30. Hvad den fleste Part af Granderne samtykker til Byens og Udenbyens-Naboers Bedste, Uskikkelighed og Skade at forekomme mere end før sket er eller i eftermeldte Poster kan være forglemt til menige Mands Bedste, skal de andre derudi samtykke, og hvis de det ikke vil indgaa, betale Skaden, hvis derpaa kan følge og bøde til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre, til Granderne 1 Ort.

31. Hvem som aarligen bliver af Hosbøndernes Fuldmægtige forordnet at være Grandfogder, skal have denne af os samtlige samtykte underskrevne og forseglede Vide og Vedtægtsbrev, saa længe de ere Grandfogder, udi god Forvaring til alle vores Efterretning, og den ikke lade blive øde, som med den forrige sket er; saafremt den kommer noget til Skade for Forvarings Skyld, da at bøde til Granderne 1 Ort, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre, til de fattige 1 $\mathcal{L}$ danske.

32. Ingen af os efter denne Dag, i hvem det end være maa, maa understaa sig at forøve nogen Tørveskjær eller grave eller lade grave nogen Digtørv, Brændtørv eller andre Tørv udi vores fælleds Græsning og Fædrifter eller nogensteds i grøn Jord enten i Fællig eller Endelt videre end endelig kan fornøden gjøres, enten til Hængtørv eller Møntørv, dog skal det ikke være nogen tilladt dennem udi grøn Græsnings-Jord at grave, uden det sker med vore Hosbønders eller deres Fuldmægtiges Minde, og da Grandfogderne med 4 Mænd at udvise, hvor det mindst er Byens og Udenbyens-Naboers Fædrifter og Græsning uden Skade; ejheller skal nogen af os understaa sig at bruge nogen Fællig enten i Drift og Grøft enten i denne By eller vor Naboers, som udenfor Byen er boendes, videre end Fællig efter Loven kan taale. Skulde sig nogen fordriste at gjøre nogen Tørveskjær i fælleds Fædrifter, norden, sønden, vesten eller østen for Byen, ihvor det være kan, skal have forbrudt, hvergang det sker, til Granderne 2 Ort, til Hosbonden 1 Td. Havre, til de fattige 1 $\mathcal{L}$, og Grandfogderne tillige med 4 Mænd derfor at pante, og

de skyldige desforuden at staa til Rette efter Loven eller være i Hosbondens Minde.

33. Ingen efter denne Dag skal eller maa fordriste sig til noget at indhegne eller indlukke noget af Byens fælleds Græsning, Kjær eller Fædrifter, videre end som af Arilds Tid haver været indlukt, uden det sker med samtlige vores Hosbønders Villie og Samtykke; hvo herimod gjør, have forbrudt til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre, til de fattige 1 $\mathcal{K}$ og derforuden at staa til Rette efter Loven.

34. Ingen af Gadebyggerne og Husefolk skal have Tilbedelse at grave nogen Digtørv, Brændtørv eller andre Tørv, ej heller Knoptørv udi fælleds Fædrift, Kjær eller Moser videre, end som de af Grandefogderne og 4 Mænd bliver udvist, men dog ingen at tillades at grave i grøn Kjær eller Fædriften; hvo som herimod findes, bøde til Granderne 1 Ort, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre.

35. Ingen af Granderne uden eller inden By skal understaa sig at lade noget af sit Kvæg komme udi Engene enten i Hegnets eller Uhegnets-Tid, i hvad Slags Kvæg det være kan, undtagen vores Heste og Hopper, som dog ikke maa komme udi Engene, førend Høet er indhøstet. Hvem herimod findes, skal have forbrudt til Granderne 2 Ort, til Hosbonden $\frac{1}{2}$ Td. Havre, til de fattige $\frac{1}{2}$ $\mathcal{K}$.

36. Ingen skal eller maa trække med deres Heste eller Kvæg over nogens Eng, i hvem det end tilhører, enten i Hegnets eller Uhegnets-Tid, ej heller kjøre eller gjøre nogen Vej over en Mands Ager mere end over samtlige Bymænds, uden samtlige deres Minde og Samtykke; men skal Kør trækkes ad den rette alfare Markvej, som af Arilds Tid været haver; ikke heller skal eller maa nogen formene sine Naboer og Grander i Byen deres Vandsteder i Brønde eller Kjær, saafremt de ikke trækker over Eng eller Korn; hvo herimod gjør, haver forbrudt til Granderne 1 Ort, til Hosbonden 4 Skp. Havre.

37. Hvem som haver Enge, skal være hannem uforment at kjøre med sit Hø over de andres Skifter, som af Arilds Tid sket er, uden hver Mands Modsigelse, dog at kjøre, hvor Engene er haardest, og ikke videre end en Gang paa et Sted; hvo herimod gjør, haver forbrudt til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden 3 Skp. Havre.

38. Ingen maa tillades at tøjre paa Stubberne, førend samtlige Bymænd faar vores Korn af den Vang, uden det sker med Grandfogdernes og de fleste af Bymændenes Samtykke, ej heller maa nogen af os begynde at høste, førend de samtlige derom samtykker; hvo herimod forser sig, skal have forbrudt til Granderne 1 Lod Søl, til Hosbonden 4 Skp. Havre.

39. Ingen maa lade sig finde efter Solens Nedgang paa de Støder, de ingen Fællig haver, udi Høstens Tid med nogen Førsel, være sig enten med Kjærve eller Rivelse; hvem i saa Maade betrædes, bøde til Granderne 1 Ort, til Hosbonden 4 Skp. Havre og desforuden at staa til Rette efter Loven, saasom for vitterlig Tyveri; hvis nogen saa skulle befindes paa ulovlige Støder og ikke Middel haver at betale med, da at lide paa Kroppen efter Loven.

40. Skal her i Byen være en Fjæl eller Stok med samtlige Bymændenes Navne paa, som Heste og Vogn haver; hos hvem den findes, skal bortføre de arme hidførte, halte og Krøblinger, som ikke selv kan gaa, og det til næste By, eller hvor de vil hen, og den, som saa haver ført, skal Fjællen eller Stokken bære til sin Nabo, som næst efter ham skal føre, paa det de fattige ikke for længe skal opholdes, og naar alle i Byen saaledes haver ført, skal det igjen begynde paa den første og saa fremdeles; men om saa skulde befindes, at den, som med Rette skulde føre og Fjællen hos fandtes, kunde være i Hosbondens Arbejde og ikke kunde ventes hjem førend Aftenen, og sine Bæster kunde være udtrækket, da skal hans næste Nabo, som ikke er i Øvrighedens Forfald, føre de hidførte Krøblinger til næste By, og den anden, som ikke var hjemme, en anden Gang for hannem igjen at bortføre, som sagt er; hvo som befindes forsømmelige eller modvillige, haver forbrudt til Granderne $\frac{1}{3}$ Ort, til Hosbonden 3 Skp. Havre, til de fattige 4 .

41. Aabenterp, Nør og Sønder-Li Mænd skal ikke være forpligtet til at møde paa Grandstævne, medmindre de selv haver noget at klage eller foregive eller nogen af Høgstød Grander haver dennem at beskyldte noget udi forskrevne Poster, da skal de tilsige disse at møde paa Grandstævne til at svare til, hvad Poster imod dennem kan haves, undtagen i Høst og Højfjerrings Tid, da skal Grandfogderne om Søndagen dennem en vis Tid paa Eftermiddagen advare, at de kan møde paa

Grandstævne til at fornemme, om noget dennem er vedkommende i Høstens Tid eller andet. Udebliver nogen i saa Maade, bøde til Granderne $\frac{1}{2}$ Ort, til Hosbonden 4 Skp. Havre.

Dette forskrevne af os samtlige at være vedtagen og samtykt, som af os ubrødeligen i alle Ord og Punkter holdes og efterkommes skal, bekræfte vi en Del af os med vore egne Hænders Underskrift og Bomærkers Undertegnelse og en Del vores Signeters Undertrykkelse og venligen ombedet vores gunstige Hosbønder, den højædle velb. Frue Helvig Krabbe sal. Oberst Peder Juels til Vrejlevkloster, den højædle og velb. Frue Margitte Juel, sal. Oberst-Lieutenant Poul Rantzau til Havrholm, saa og velagtbare og fornemme Peder Hansen udi Bundgaard paa sin gode Hosbønds, den ærlige, dyderige og gudelskende Matrone Bodel sal. Mag. Ruumands i Roskilde hendes Vegne, item vores kjære Sjælesørger, den hæderlige og vellærde Mand Hr. Kristen Rubecksen Humble, Sognepræst til Vrejlev og Hæstrup Menigheder, dette med os at forsegle og underskrive. <

Estvadgård og dets Gods i det 18de Århundrede.

Ved J. Kinch.

Hensigten ved denne Afhandling er fornemmelig at fremstille Forholdene på et Bøndergods i det vestlige Jylland i forrige Århundrede; men nogle Bidrag til Stiftelsen Estvadgårds Historie i det samme Tidsrum ville dog blive medtagne. Skildringen af Godsforholdene vil give et stærkt Indtryk af, hvor ussel Fæstebondens Stilling var på den Tid i den Egn, og hvor ringe og usikre Godsejernes Indtægter af deres Bøndergods vare. Ved Århundredets Begyndelse var, som det synes, det allerlaveste Standpunkt endnu ikke nåt, idetmindste på dette Gods. Det synes først at være sket under Frederik den Fjerdes langvarige Krig med Sverrig. Ved Århundredets Midte synes Forholdet dog at være en Smule forbedret, skjönt det endnu må kaldes meget dårligt. Omtrent 1784 bliver Tilstanden kjendelig bedre; men først ved Århundredets Slutning spores der væsentlige Fremskridt. — En så langsom Fremgang i en så lang, næsten uafbrudt, Fredstid er det vanskeligt at forklare tilfulde. Jorderne ere ikke usædvanlig slette, hvorimod Hoveriet vistnok har været temmelig trykkende for den Del af Bønderne, som ydede det fuldstændigt, medens andre kun gjorde halvt Hoveri.

Vi ville nu betragte Forholdene noget nærmere i de forskjellige Perioder, i hvilke Århundredet passende kan inddeles.

En af Hovedkilderne til Kundskab om Godsets Tilstand er Estvadgårds Fæsteprotokol, indrettet 1719 af Gårdens

daværende Ejer, Anders Pedersen Brøndorf, hvis fulde Navn tilligemed hans Hustrus, Sophia Holst, findes på en Lysekroner, som han 1711 skjænkede til Estvad Kirke. Han var en større Hæregårdsejer, som foruden Estvadgård ejede Nærrælkjær i Tversted Sogn og Linderumgård og Egeberg i Ugilt Sogn, alle i Vendsyssel. I Ugilt Kirke blev han begravet¹⁾. — I den ovennævnte Fæsteprotokol har han ladet indføre de af ham, idetmindste siden 1710, udstedte Fæstebreve såvelsom flere, der vare udgivne af hans Formand i Besiddelsen af Estvadgård, Oberstløjtnant Fred. Chr. Rantzau, vistnok med den Bestemmelse, at Bogen skulde indeholde alle de da gjældende Fæstebreve. Fremdeles indeholder den de efter 1719 tilkommende Fæstebreve, ikke blot i Brøndorfs Tid, men lige indtil Århundredets Slutning. — Det sidste af Brøndorf udstedte Fæstebrev er dateret d. 23de Juni 1725. Et Par af dem ere på Faderens Vegne udfærdigede af Sønnen »H. S. Brøndorph« eller »Henrik Brøndorff Andersen«, som måske er den Samme.

Vi ville nu se, hvad vi kunne lære af Fæstebrevene fra Rantzaus og Brøndorfs Tid. De ere i denne Periode temmelig kortfattede, men give dog tilstrækkelig Oplysning om Godsets og Befolkningens sørgelige Tilstand. Af det store Antal Fæstebreve er der kun 3, alle fra den tidligere Del af Perioden (1700 og 1710), i hvilke det har været Godsejeren muligt at opnå Stedsmål eller Indfæstning af den nye Fæster, i det første Tilfælde 18, i de 2 sidste 10 sl. Dr., og selv uden Indfæstning har det været vanskeligt at få Stederne bortfæstede. Ved en stor Del af de bortfæstede Steder siges det, at de forrige Fæstere vare borttrømte eller fraflyttede eller at de havde »kvitteret« dem på Grund af Fattigdom eller på Grund af Mishandling af Gården. Flere af de nye Fæstere gives for nogen Tid frie for Hoveri og Landgilde, nogle forsynes af Godsejeren med Kreaturer og Sæd. Derimod må de forpligte sig til at istandsætte de forfaldne, i et Tilfælde »næsten øde« Bygninger. En Gård på 15 Td. Hartkorn bortfæstes på den Betingelse, at Fæsteren skal have Hjælp til Dyrkningen af de øvrige Fæstere i Sognet.

Men endogså på så billige Vilkår var det vanskeligt at

¹⁾ Alt, efter D. Atlas.

få Stederne besatte med Fæstere. Der synes at have været ligefrem Menneskemangel på Godset og i Omegnen. I den Henseende havde Brøndorf en stor Hjælp af sit Gods i Vendsyssel, navnlig Nørre-Elkjær, hvorfra han fik temmelig mange Fæstere ned til Estvadgård. Andre fik han fra Fly Sogn, hvor han havde købt noget forhenværende Ryttergods ligesom i Agerbæk (Sal Sogn).

Ikke liden Oplysning om Bøndernes Formuesforhold få vi af Godsets Skifteprotokol for Årene 1719—25. Af det ikke ringe Antal Boer, som behandles i denne Tid, er der kun 2, i hvilke der er et ubetydeligt Overskud. Den højeste Vurdering i en Gårdmands eller Gårdkones Bo findes i en Gård i Øxenvad i Dølby Sogn på $7\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn, og den beløber sig dog kun til 187 Rdl. og giver ikke engang et Overskud. Efter Forordn. af 15. Januar 1701 ansættes nemlig det Antal Heste, som skal findes ved Gården, til 8, hver beregnet til 11 Rdl.; men heraf fandtes kun 6; tilsammen vurderede til 51 Rdl. Herpå bliver altså Boet skyldigt til Godsejeren 37 Rdl. Fremdeles mangle nogle Avlsredskaber, og Bygningernes Brøstfældighed anlås til 92 Rdl. 1 $\mathcal{K}$. Gjæld til andre Personer findes ikke; men alligevel bliver der Underskud.

Sølv findes ikke anført i noget Bo; men måske kan lidt være stukket tilside. Af Kobber, Tin og Messing findes også kun Ubetydeligt, som i den ovennævnte Gård i Øxenvad en Kobber-Grukjedel, et Messing-Bækken og en Lysestøge (af Træ?) med Messing-Pibe. I et af de 2 Boer, der have Overskud, men som dog kun vurderes til 120 Rdl., findes et Tinfad til 2 $\mathcal{K}$ og en Tinflaske til 1 $\mathcal{K}$. — I en Gård findes i Almindelighed Sængklæder til 3 Sænge, hver med Over- og Under-Dyne, 1 el. 2 Hovedpuder og i Reglen 2 »Hylskener« (Hylsklæder). En nogenlunde velstående Mand's Gangklæder bestå af: et Par sorte Vadmels Buxer, et Par Skindbuxer, en Skindtrøje med gråt Vadmels Dræt og Messingknapper, en hvid Vadmels Trøje med Hægter, en gammel rød Do: med Messingknapper, 2 Par Strømper, et Par gamle Sko; en Klædeshue med Ræveskind om, en Hat og et Par grå Vanter.

Den 1. Maj 1725 holdtes den første Samling i Størvboet efter en Gårdmand. Dette Bo, som dog var et af dem, i hvilke der var Overskud, afgiver et interessant Eksempel på,

hvor ussel Foderstanden kunde være ved Forårets Begyndelse. Enken bad næmlig om, at Registreringen måtte blive udsat, da Kreaturerne formedelst den store Fodertrang, der var dette Forår, vare »meget forarmede« og nu ikke kunde vurderes til Nogenting. Den 26. Maj fik hun atter Udsættelse af samme Grund, hvorfor Vurderingen først foregik d. 13. Juni; Kvæget vurderedes da omtrent til de sædvanlige Priser.

Efter Hofmans »Foundationer«, IV, S. 629 fl. var det på Grund af Konkurs, at Estvadgård gik ud af Brøndorfernes Besiddelse, og efter »Da. Atlas« skal Sekretær Johan Severin Benzon allerede 1719 have købt Gården. Dette er dog, som vi have set, ikke rigtigt, da Brøndorf endnu i 1725 udsteder Fæstebreve, hvorimod det næste, som er dateret 20. Febr. 1727, er underskrevet af Benzon. En Del af Bøndergodset skal ifølge Hofman ved Konkursen være bleven fraskilt Gården. — Benzon var en Søn af Hans Benzon til Skjersø og Kirsten Glud. Han opbyggede Borgegården af Grundmur og gjenopførte Ladegården efter en Ildebrand. Han døde 1741, og hans Enke, Friderica Lovise Glud, en Broderdatter af sin Svigermoder, 1745. I begges Tid er Fæstebogen meget ufuldstændig ført, ligesom der overhovedet var Uorden i Godsbestyrelsen. En Mængde Fæstebreve må være blevene udstædt uden at blive indførte i Fæstebogen. Herom og om anden Uorden vil der findes Vidnesbyrd i det Følgende.

Den 7. Marts 1745; kort før sin Død, havde Fru F. L. Glud, sal. Sekretær Benzons, ved sit Testamente oprettet af Estvadgård en Stiftelse, i hvilken 6 Fruer og 6 Jomfruer af adelig Stand (både hun selv og hendes Mand hørte til den helt nybagte Adel) skulde nyde frit Ophold og en Hævning i Penge af 40 eller, om muligt, 50 Rdl. Desuden ejede hun i Viborg tæt ved Domkirken en Gård, som hendes Mand havde opført på en Grund, som han 1727 havde købt af Iver Rosenkrantz til Rosenholm. Den bestemte hun til Fribolig for 7 Præsteenker eller andre Enker, som tillige skulde have hver 10 Rdl. årlig af Estvadgård. For ikke at tale om nogle mindre Legater, skulde Fruens Søstersøn, Løjtnant Joh. Mart. Heim ved 1ste bergenhuiske Regiment, og hans ægte Descendenter, af hvilke han dog ved sin Død ingen synes at have efterladt sig, årlig nyde 200 Rdl. af Stiftelsen, en betydelig Bårde for denne. Foruden Estvadgård og dets Gods tillige-

med Estvad Sogns Konge- og Kirke-Tiende ejede Stiftelsen Konge-Korntienden af Hvidbjerg Sogn i Salling og af Brøndum Sogn, rimeligvis også det i Salling; fremdeles var den for 1000 Rdl. Aktionær i Banken i Kjøbenhavn, hvilke Penge gavede et meget godt Udbytte.

Fru Benzon havde bestemt, at Bestyrelsen af Stiftelsen skulde overtages af 2 af Enkefruerne og 2 af Jomfruerne. Denne Bestemmelse var neppe ganske praktisk, og ved Stifterindens Død var der tillige den Vanskelighed, at de 6 Fruer-pladser endnu ikke var besatte, hvorimod hun i sit Testamente havde udnævnt de 6 Jomfruer. Ifølge en Forespørgsel fra vedkommende Amtmand, Justitsråd Chr. Teilmann til Endrupholm, Amtmand over Lundensø og Bøvling Amter, pålagdes det derfor ved en kongelig Resolution af 9. Septbr. 1745 denne at indstille det fornødne Antal Enkefruer til at nyde Del i Stiftelsen; hvorhos det pålagdes ham at varetage Klosterets Administration, indtil det var kommet i tilbørlig Stand. Fruerne bleve nu udnævnte, og en af dem, Fru Anna Kjerulf, bestemtes til Priorinde med forhøjet Hæving, skjönt Stifterinden i sit Testamente ikke taler om noget sådant Fortrin i Titel og Indtægt. Fru Anna Kjerulf var Enke efter Justitsråd Severin Benzon til Visborggård og Havnø; efter Mandens Død havde hun måttet gjøre Opbud, og hendes Ejendomme vare blevne solgte 1730. Såvidt jeg véd, havde hendes Mand ikke været beslægtet med Sekretær Benzon til Estvadgård, men begge hørte til forskjellige, nyadlede Familier af samme Navn. Fru Kristine Valkendorf, sal. Kapitain Scharffenbergs, udnævntes til »adjungeret Frue«, i hvilken Egenskab hun skulde deltage med Priorinden i Klosterets Bestyrelse.

Ordningen af Boet og Indrettelsen af Stiftelsen har rimeligvis krævet en Del Tid og Bekostninger; thi ved Teilmanns Død d. 2. Januar 1749 havde de udnævnte Fruer og Jomfruer endnu ingen Fordel nydt af Stiftelsen, hverken Underhold eller Penge. De 2 ovennævnte Enkefruer klagede derfor til Kongen herover og over, at Teilmann intet Regnskab havde aflagt før sin Død; de meddelte tillige, at de havde anmodet Etatsråd, Amtmand over Dueholm, Ørum og Vestervig Amter, Verner Rosenkrantz til Krabbesholm, om at påtage sig Klosterets Administration, og bede Kongen om at stadfæste dette Valg. Dette sker, og det pålægges Rosenkrantz at kræve

Regnskab af Teilmanns Arvinger. Da Regnskabet nu blev aflagt, havde Rosenkrantz adskillige Udsættelser at gjøre mod dette til et Beløb af 1680 Rdl., som formentlig med Urette vare førte Klosteret til Udgift eller førte for lidt til Indtægt. Striden skulde påkjendes 1750 i Viborg af en Kommission, hvis Medlemmer vare Grev Chr. Friis og Landsdommer, Etatsråd Peder Marsvin til Trudsholm. Det kom til et Forlig, hvorefter Arvingerne næste År udbetalte 1050 Rdl. foruden de 1200 Rdl., som de tidligere havde udlagt. Dog var Sagen ikke uden Fortræd og Pengespilde for Klosteret, som Rosenkrantz ytrer i sin Besvarelse på en Klage fra Løjtnant Heim af 1751 over, at han endnu kun har fået 700 Rdl. af Stiftelsen istedetfor de 200 Rdl., som han skulde haft årlig siden 1745. Rosenkrantz erklærer, at det ikke var muligt at udrede alle Legater strax, men at det skulde ske, såsnart det kunde ske uden Klosterets store Inkommoditet. — Først 1753 synes den fælles Husholdning på Stiftelsen at være trådt i Kraft; idetmindste begynder de årlige Regnskaber for den først med dette År.

Klosterets Hovedindtægt bestod i Forpagtningsafgifterne af Hovedgården og af Avlsgården Nørkjær. I de første År havde en Landsdommer Schinkel begge i Forpagtning; 1749 havde han en Strid med Bestyrelsen om, hvor megen Jord der behøvedes til de 40 og 12 Td. Byggsæd, som han efter Kontrakten måtte så, henholdsvis til Estvadgård og til Nørkjær. Hvorlænge han beholdt Forpagtningen, kan jeg ikke se; men 1754 udgjorde Afgiften henholdsvis 1100 og 400 Rdl.; for Nørkjær gik den dog snart ned til 370 Rdl. Under disse Forpagtningssummer var tillige Indtægten af Stiftelsens Tiender indbefattede, idet Estvad Sogns Tiender oppebares i Kjærven til Estvadgård, og Hvidbjerg og Brøndum Tiender til Nørkjær.

Vi ville nu vende tilbage til vor Hovedgjenstand for at se, hvilke Oplysninger de bevarede Kilder give om Bøndergodsets Tilstand omtrent ved Midten af Århundredet. Det vil da være passende at give en kortfattet Oversigt over Estvadgård Gods efter Jordebogen, som følger med Foged-Regnskabet for 1748—49:

Estvadgård Hovedgård.

Flødersø Mølle hørte under Hovedgårdstaxten. Afgiften opføres med 44 Td. Mel og 2 Td. Smør. 1756 bortfæstes

den påny mod Afgift af 45 Td. Rugmel, foruden 2 Rdl. af noget tilliggende Jord.

Stampemøllen. Afgift: 13 Rdl. 2 $\frac{1}{2}$. 1754 udlejes den til et Par Mænd i Skive for 13 Rdl. årlig og Tilberedelsen af 2 Deger Skind.

Brårup Mark i Skive Sogn tilhører, som det synes, Estvad Kirke. Skive Borgere give årlig af den 1 Td. Rug og $1\frac{1}{4}$ Td. Byg efter Kapitelstaxten.

Estvad Sogns Konge- og Kirke-Tiende. Den første udgjør 12 Td. 7 Skj. « Fjk. $2\frac{2}{5}$ Alb. Hartkorn, den sidste 13—3—«— $2\frac{2}{5}$.

Brøndum Kongetiende. Hartkorn: 9—1—1—1.

Hvidbjerg Do. Hartkorn: 13—2—2—2.

Nørkjær. Bortforpagtet.

Sevel Sogn: 2 Gårde i Sevel By, Hjelm Mølgård, 2 Gårde og 2 Boliger i Mogenstrup, Krejlgård, 6 G. i Sepstrup.

Estvad Sogn: Damgård, 6 G. og 2 Bol. i Bers, Nikkelborg (har i flere År været øde), 1 G. i Smøllerup, 1 G. i Toftum (den anden henlagt under Fløndersø Mølle), 8 G., 3 Bol og 5 Huse (som hver gjøre en Ugedag) i Estvad By, 4 G. i Hesselberg, 16 G. i Kisum og 10 Huse sammesteds, hvoraf de 8 kun gjøre en Ugedag, de 2 tillige give en lille Landgilde.

Rönbjerg Sogn: Bisgårdssted (et Bol), 2 G. i Sønderby, Primdal, 6 Gårde og 4 H. (det ene Natmandens, som holder Skorstenene rene) i Rönbjerg, Neder Vejlgård (2 G.), Vesterligård (2 G.).

Dølby Sogn: 2 G. i Trustrup, hvoraf 1 øde, 1 G. i Øxenvad.

Fly Sogn: 8 G., 2 Bol og 4 Huse.

Rosenkrantz forøgede Godset, idet han 1762 købte den dobbelte Gård Karstoft i Sevel S. på over 8 Td. Htk. af Jost Hæg på Kvalholm for 1264 Rdl., 1764 Birkholm i Estvad S. (omtr. $11\frac{1}{2}$ Td. Hk.) for 1400 Rdl., og 1772 Svane i Skive S. for 700 Rdl. Det er ubegribelig høje Priser, som Ejendommene aldeles ikke have kunnet forrente. Efter »Dansk Atlas« (1769) udgjorde Bøndergodset 269 Td. 3 Skj. « Fjk. $2\frac{2}{5}$ Alb. Hk., Hovedgårdstaxten 74—6—«—2, Mølleskylden 11—5—1—«—Tienderne over 26 Td. — 1780 købtes endnu Gården Stenholm i Sevel S. af Grev A. Fr. Tramp til Krabbesholm.

Efter Jordebogen for 1748—49 skulde Indtægten af Bøndergodset være: 313 Rdl. 1 $\frac{1}{2}$ 12 β i Penge, 71 Td. $4\frac{1}{2}$ Skj. Rug, 17 Td. 4 Skj. Byg, 37 Læ 8 $\frac{1}{2}$ Smør, 22 Får, 11 Gjæs og 22 Höns.

Hofman giver dette Gods 1759 i sine Foundationer (IV, S. 630) det Skudsmål, at det var dels ringe, dels opsætsigt. Tilstanden var tilvisse meget dårlig; den havde langtfra forbedret sig således, som man kunde have ventet efter 30 til 40 Fredsår. En Forbedring mærkes dog måske deri, at der med en enkelt Undtagelse 1754 ikke mere tales om Steder, hvis tidligere Fæstere ere borttrømte; men der nævnes rigtignok flere, som de har måttet forlade af Armod. Kvægsygen er nu kommen til som en ny Årsag til Forarmelse; nøjagtigere Oplysninger om dens Ødelæggelser findes dog ikke. — Det er endnu et meget almindeligt Tilfælde, at Herskabet må forsyne den nye Fæster med Besætning og Sædekorn samt Fødekorn for den første Sommer og dertil eftergive Skatter og Landgilde for enkelte År. Som oftest vare Bygningerne forfaldne, så at Herskabet må give Tømmer til deres Istandsættelse eller til helt nye Huse (f. Ex. 1 el. 2 Stykker til en Ås; thi Åshuse vare vistnok almindelige). Under sådanne Omstændigheder er det naturligt, at Indfæstninger ere næsten ukjendte. De eneste Undtagelser gjøre en Gård på 6 Td. Hartkorn, som kun gjorde halvt Hoveri, og som 1753 gav en Indfæstning af 8 Rdl., og så Flyndersø Mølle, som 1756 bortfæstedes mod en lignende af 80 Rdl. De Tilfælde, i hvilke Herskabet slipper billigst, i Almindelighed uden Opførelser, ere, når den tidligere Fæster eller hans Enke afstår Stedet til en Anden, f. Ex. en yngre Slægtning; det anføres da undertiden i Fæstebrevet, at Indfæstningen eftergives imod, at den nye Fæster påtager sig den eller de Gamles Underholdning lige med sin egen eller sin Hustrus såvelsom deres Begravelse; men sådanne Afståelser ere ikke hyppige.

Landgilden ansættes snart i Penge, snart i Korn. I første Tilfælde udgjør den ved Gårde, som gjøre fuldt Hoveri, i Gjennemsnit 1 Rdl. pr. Td. Hartkorn, og ved Gårde, som gjøre halvt Hoveri, næmlich Højbjergning og lidt andet Arbejde, omgrent det Dobbelte. I Korn er Landgilden gjerne mindre end Hartkornet, og undertiden må det ved nye Bortfæstelser yderligere nedsættes.

Som Exempler på Bortfæstninger fra denne Tid kan anføres:

D. 1. Novbr. 1754 bortfæstes Neder-Vejlgård, som den tidligere Fæster var römt fra. Hartkornet er 2 Td. 3 Skj. 4 Fjk. 2 Alb. På Grund af Stedets Ringhed og Brøstfældighed gives der den nye Fæster 26 Rdl. (til Kreaturer og Inventar), og han forsynes med det Fornødne indtil næste Sommer. Herskabet istandsætter Husene. Fæsteren får Frihed for Skatter indtil næste Forår og for Landgilden i 3 År, efter hvilken Tid den skal ydes med 1 Rdl. 4 & årlig. Fuldt Høveri.

Samtidig bortfæstes en Gård i Fly, hvis forrige Fæster for Armod er dømt fra Gården. Hartkorn 4 Td. 7 Skj. Den nye Fæster får 40 Rdl. til Bæster og Andet og 10 Rdl. til Tømmer, hvorhos Herskabet selv har ladet opsætte 16 Bindinger Hus. Til Fødekorner er leveret ham 4 Td. Rug og 3 Td. Byg. Landgilden nedsættes fra 9 Rdl. 2 & til 7 Rdl. 2 & ; men han får Frihed for den og Skatterne for samme Tidsrum som Forrige. Fuldt Høveri.

Den 4. Juli 1755 bortfæstes en Gård i Estvad, som ligeledes på Grund af Armod er fradømt den tidligere Fæster. Hartkorn 3 Td. 1 Skj. Den nye Fæster får 36 Rdl. til Forøgelse af Besætningen og Frihed for Landgilden (3 Td. Rug og 4 Skj. Byg) i 3 År. Herskabet istandsætter Bygningerne og forsyner Fæsteren med Fødekorner indtil Høsten. Fuldt Høveri.

Den 21. Oktbr. 1755 bortfæstes en Gård i Fly, som den forrige Fæster på Grund af Alder og Skrøbelighed har afstået til en Fremmed. Hartkorn 3 Td. 7 Skj. Klosteret vil opføre et nyt Indhus og give Tømmer til Istandsættelsen af Ladehuset. Fæsteren får Frihed for Landgilde og Skatter dette og næste År, 10 Rdl. til Besætningens Forbedring og 2 Td. Havre til Udsæd i Foråret. Han skal give den forrige Fæster og hans Hustru Ophold og Føde.

Den 11. Decbr. samme År bortfæstedes Primdal (næsten 7 Td. Hk.) til en »fri« Karl, som dels af denne Grund, dels fordi han vil søgte Enken, fritages for Indfæstning. Dog er dette ikke nok: han får Frihed for dette og næste Års Landgilde og Skatter, Tømmer og Tag til Husenes Istandsættelse og fremdeles 4 Td. Byg og ligeså mange Td. Havre, rimæ-

ligvis til Udstød. Derimod skal han rigtignok overtage Omkostningerne ved den forrige Fæsters Begravelse og lidt Gjæld. Den fremtidige Landgilde er 16 Rdl. Intet Hoveri undtagen Højbjergning som af en halv Gård.

Man skulde tro, at det var fordelagtige Betingelser for Overtagelsen af en større Gård; men inden et År var den nye Fæster død, og der måtte større Opofrelser til for at få en i hans Sted. En sådan overtog Gården med dens Ind- og Ud-Bo samt Besætning, bestående af 5 Heste, 5 Kjør, 2 Kvier, 5 Stude, 2 Studekalve, Får og 2 Svin. Han skaf have 100 Rdl. til Forøgelse af Besætningen; Herskabet skal bygge et nyt Indhus på 12 Fag og har leveret Fæsteren 3 Td. Rug, 1 Td. Malt og 4 Skj. Byg. Tillige nedsættes Landgilden til 12 Rdl., og Fæsteren fritages endda for den i dette og næste År. Som Godsets øvrige »frie« Bønder fritages han for Hoveri med Undtagelse af Højbjergningen. — Hvis vi blot anså de Indrømmelser, som der måtte gjøres den nye Fæster, til 200 el. 250 Rdl., og ansatte den årlige Landgilde i Forening med det ringe Hoveri til 25 Rdl., vilde der altså, selv uden at beregne nogen Rente, hengå 8 el. 10 År, inden Klosteret kunde få nogen Indtægt af Gården udover sit Udlæg, og så blev det endda tvivlsomt, om Fæsteren til den Tid kunde udrede sin Landgilde.

Den 3. April 1756 bortfæstes Vesterligård i Rønbjerg Sogn, af Hartkorn $3\frac{1}{2}$ Td. Gården er i forholdsvis god Stand. Den nye Fæster modtager den med den tilstedeværende Besætning: 4 Heste og 1 Føl, 8 store Fæhøveder og 2 Kalve, 9 Færehøveder og 1 Svin, 2 Vogne, hvoraf 1 beslagen, og andre Avlsredskaber, fremdeles med Indbo: Bord, Bænke, Sægesteder med nogle Sængeklæder, Kjedel, Kar m. m. Han får 10 Rdl. og Korn til Forårssæd og Sommerføde, men skal udrede enkelte Restancer og Omkostningerne ved Formandens Begravelse, »som af Stedet burde udredes«. Han får Frihed for Landgilden (4 Rdl. 2 K) og tildels for Skatter for indeværende År. Sædvanligt Hoveri, dels til Estvadgård, dels til Nørkjær.

Den 16. April 1756 bortfæstes en Gård i Kisum på omtrent $3\frac{1}{2}$ Td. Hk., som var ledig ved Dødsfald. Der medfølger en ret god Besætning; dog får Fæsteren 10 Rdl. til en Hest og 3 Rdl. til en Ko; fremdeles Sædebyg, Sæde-

havre og Fødekor. Herskabet skal opsætte 10 Fag Hus. Landgilden for indeværende År eftergives; for Fremtiden er den 1 Td. Rug og 1 Td. Byg.

Vi se af disse temmelig i Flæng udtagne Exempler, hvor store Opoffrelser Herskabet måtte gjøre for at holde Godset besat, dels ligefremme Udgifter, dels Opgivelser af Landgilde og Skatter for længere eller kortere Tid. Når det så endda havde været gjort med disse forbigående Opoffrelser; men her til kom, som allerede antydet, nye, store Tab derved, at Fæsterne så ofte ikke kunde opfylde deres Forpligtelser. Især i de første År efter Fru Benzons Død og Klosterets Oprettelse træffe vi stadig en Mængde Restancer og de dermed følgende Skridt til disse Restancers Inddrivelse. Noget bidrog dog vistnok hertil den Uorden, som der i Fruens Tid havde været i Godsbestyrelsen:

Allerede 1746 måtte Ridesfogden, Jens Madsen Neergaard, stævne 10 Bønder i Fly for Fjends og Nørlyngs Herreders Ret for resterende Skatter og Landgilde. Bønderne benægtede for største Delen Restancerne. De må ikke have fået Fæstebreve på deres Steder; thi de påstå, at deres Landgilde ikke er så stor, som der nu fordres af dem. De påstå også, at de ingen Kvittringer have kunnet få af den afdøde Frue for de Penge, som de have betalt hende. Neergaard havde vel d. 30te April haft Bønderne for sig og ladet dem dels erklære, dels underskrive, at de erkjendte Restancernes Rigtighed; men det oplystes, at han ved den Lejlighed havde sagt til dem, at denne Afregning ikke skulde komme dem »til Næg og Skade« i nogen Måde, idet han kun vilde have den for sin egen Rigtigheds Skyld. Herom ytrer Herredsfogden i sin Dom af d. 30te August uden Omsvøb, at man »lettelig kunde slutte, »at Afregningen kun var gjort for at fange de enfoldige »Bønder og derved tvinge dem til højere Afgift end sædvanligt«. De frifandtes derfor, eftersom der ikke var holdt de befalede Afregningsbøger, for at betale Mere, end de selv tilstode, at de skyldte, og denne Dom blev under 6. Decbr. 1747 fuldstændig stadfæstet af Landstinget.

1746 vare fremdeles nogle Restanter indstævned for Salling Herreders Ting. De undskyldte sig ligeledes med, at de ikke havde kunnet få Kvittringer af Fruen, og slap vistnok dermed. Derimod fik Neergaard d. 10de Juni samme

År Dom over 34 Restanter i Ginding Herred, og Herredsfogeden indfandt sig d. 11te og 12te Januar 1747 for at gjøre Udlæg hos 7 Bønder i Kisum. Hos de 5 af dem udlagdes Kvæg, som de dog fik Tilladelse til at beholde hos sig selv i 4 Uger, hvis de til den Tid kunde indløse det. De fleste andre af de 34 havde dog heller ikke betalt, hvorfor Neergaard under 5te Marts 1748 tager ny Dom over 22 Fæstere i samme Herred. Af disse 22 høre de fleste til de tidligere 34, og af Restanceberegningerne for hver enkelt sees, at der kun var indfriet Lidt af den gamle Gjæld, men kommen ny til, så at adskillige af dem havde Restancer for flere År.

Den 6te Juni 1749 tager Neergaard atter Dom ved Ginding Herreds Ret over ikke mindre end 42 Fæstere (af ialt 89), tilsammen for 749 Rdl. 12 β resterende Landgilde og Skatter. De dømmes til at betale inden 14 Dage eller have deres Fæste forbrudt. Den 1ste Decbr. gjøres Udlæg, dog kun hos 5 af disse Mænd; det sker også her i Kjør, som dog blive stående i 14 Dage hos dem til Indløsning. — Det var egentlig et dårligt Middel, Herskabet havde i en sådan Udpantning: tager det Kjærne, og Fæsteren ingen nye kan anskaffe, vil han endnu mindre kunne betale sine Skatter og Afgifter næste År eller vedligeholde Bygningerne. Tages så Fæstet fra ham, hvilket skulde være det yderste Middel, må Herskabet, som vi have set, forsyne den nye Fæster, hvis det da lykkes det at få en sådan, med den manglende Besætning og selv istandsætte Husene. Udlæget synes i Virkeligheden også mest kun at være anvendt som en Trusel; thi efter Regnskaberne kom der aldrig noget Synderligt ind af de ældre Restancer.

Den 16de Marts 1750 havde Neergaard dernæst 7 Bønder i Fly (af 14) på Fjends Nørlyngs Herreders Ting på Grund af Restancer og den ene, Peder Jensen, tillige for uforsvarlig Omgang med Gården. Sidstnævntes hele Bo var kun vurderet til 39 Rdl. 4 $\&$ 12 β , medens Gårdens Byggefæld alene var 93 Rdl. 4 $\&$ 2 β , hvorhos de 4 Hesté, som skulde være ved Gården, anslås til 40 Rdl., og Vogn, Plov og Harve til 11 Rdl. 2 $\&$ (ingen af Delene synes at have været tilstede). Fremdeles var Restancen på Landgilden 5 Rdl. 2 $\&$, de forestående Skatter 3 Rdl. 2 $\&$ 3 β , og Bondens Skyld for en Hest, som var bleven leveret ham 1747, 12 Rdl. Hertil kom endnu

Sæde- og Føde-Korn og Folkeløn for Foråret og Sommeren. Påstanden går for hans Vedkommende ud på, at han skal have sit Fæste forbrudt og i Mangel af mindelig Betaling arbejde i Viborg Tugthus, indtil han har afbetalt sin Gjæld. — Peder Jensen klager over, at han er en svag og skrobelig Mand, som ikke har Kræfter til at drive sin Jord; af den Grund er det gået tilbage for ham, og han kan ikke længere blive ved Stedet. — Under Sagen fremlægges hans Fæstebrev af 10. Febr. 1647, altså kun 3 År gammelt; Gården stod for 4 Td. 2 Alb. Hk.; Landgilden var i Jordebogen ansat til 4 Td. Rug, 1 Lø 4 Ø Smør og 1 Får; men da dette var for Meget, og Fæsteren ikke vilde gå ind derpå, havde Amtmand Teilmann med de tilstedeværende Fruers og Jomfruers Samtykke modereret den til 5 Rdl. 2 Ø foruden Hovariet. — Af de tiltalte Fæstere havde de 4 under Sagens Gang betalt deres Restance; de 3 øvrige dømmes til at betale inden 15 Dage eller lide Exekution, Peder Jensen tillige til at have sit Fæstebrev forbrudt.

Heldigvis ere Fogedregnskaberne for de 4 År 1747—1751 bevarede. Man ser af dem med Sikkerhed, hvor Meget Landgilden efter Jordebogen skulde udgjøre (a), hvor Meget der var kommet ind (b), hvor Meget der bortfaldt på Grund af Eftergivelse eller, fordi Stederne vare øde (c), og hvor store Restancerne vare (d).

1748—49.

	Penge.	Rug.	Byg.	Smør.	Får.	Gjæs.	Höns.
a.	313. 1. 12.	71 $\frac{1}{2}$ Td.	17 $\frac{1}{2}$ Td.	37 $\frac{1}{4}$ Lø.	22.	11.	22.
b.	204. «. 12.	5 —	« —	4 —	1.	1.	«.
c.	31. 1. «.	6 $\frac{1}{2}$ —	« —	3 $\frac{1}{8}$ —	2 $\frac{1}{2}$.	2.	4.
d.	68. «. «.	60 —	17 $\frac{1}{2}$ —	30 $\frac{1}{8}$ —	18 $\frac{1}{2}$.	8.	18.

hvorved bemærkes, at af de Penge, der vare opførte som indkomne, vare de 50 Rdl. dog ikke virkelig indbetalte, hvorfor de føres til Udgift igjen.

For de følgende År er Landgilden kun ansat i Penge og Rug således:

1749—50.

Skulde udgjøre	439 Rdl.	5 Ø	6 β	og	12 $\frac{1}{2}$ Td. Rug,
frigivet eller øde	50 —	1 —	« —	og	4 —
Restance	74. —	« —	« —	og	2 —

1750—51.

Skulde udgjøre	434 Rdl. 1 $\mathcal{L}$ 10 β	og	12 $\frac{1}{2}$ Td. Rug,
frigivet eller øde	33 — 5 - « -	og	2 — —
Restance	29 — 4 - « -	og	« — —

Dette År er i det Hele temmelig gunstigt; af ældre Restancer indkom 33 Rdl. 3 $\mathcal{L}$, men, såvidt man kan se, intet Korn.

Når vi fra det Overskud, som Jordebogs-Indtægterne gave, drage Understøttelser, som vare ydede Fæsterne, Tabet på Skatterne og Lønningen til Ridefogden (Godsforvalteren), først 70, senere 40 Rdl. (de sidste rimeligvis med fri Kost), så bliver Netto-Udbyttet af hele Bøndergodset højst ubetydeligt. Dertil kom rigtignok Hoveriet, som bevirkede, at Hovedgården og Nørkjær kunde drives billigt og give så god en Indtægt, som er omtalt S. 87; men af det Gods, som gjorde fuldt Hoveri, var dette, idetmindste ved Estvadgård, også omtrent den eneste reelle Fordel.

Blandt Indtægterne på Fogedregnskaberne vil jeg endnu nævne en, som ikke er ganske ubetydelig, nemlig den Afgift, som Bønderne gave for Tilladelsen til at grave Tørv eller slå Lyng på Heden, hvilken Afgift i Regnskabsåret 1749—50 udgjorde 73 Rdl. 3 $\mathcal{L}$ 12 β ; men denne Hede hørte upåtvivlelig til Herregården. Fortiden har denne noget Skov, og det er vel rimeligt, at Skoven ikke har været mindre eller ringere i forrige Århundrede; men hverken findes i Regnskaberne Spor af nogen Indtægt af denne Skov eller af Benyttelsen af Bygningstømmer fra den. Det Brændsel, som leveres Forpagterne, er kun Tørv og Lyng. Mulig har man dog på selve Stiftelsen benyttet Brændsel fra Skoven. — Blandt Udgifterne kan måske fortjene at anføres, at der hver Uge uddeltes 24 β til de Fattige i Estvad og Rönbjerg Sogne, og at der efter Regnskabet for 1750—51 betaltes Fru Scharffenbergs, Ridefogdens og Kudskens Offer »med Natmandens Børn i Rönbjerg, da han ingenlunde kunde få nogen til at bære det eller stå Fadder til det, med mindre Begyndelsen gjordes her fra Gården«. De 3 Personers Offer udgjorde henholdsvis 1 $\frac{1}{2}$ Rdl., 3 $\mathcal{L}$ 1 β og 12 β .

Til yderligere Skildring af Fæstebondens Stilling på den Tid meddeles følgende Historie:

Bonden Jens Hansen havde allerede i 10 År bebod Krejlegård i Sevel Sogn og i den Tid svaret Landgilde og Skatter ordentlig og i enhver Henseende opført sig tilbørligt; men han havde ifølge den i Benzons og hans Enkes Tid herskende Uorden aldrig fået noget Fæstebrev. Heraf vilde Fruen benytte sig, da der 1743 blev en Gård ledig i Kisum, som hun ikke kunde få bortfæstet på anden Måde. Hun lod derfor den 2. Septbr. sin daværende Ridefoged, Kristofer Schyum, foreslå Bonden at flytte hen til denne Gård; men det vilde Bonden ikke. Krejlegård var rigtignok kun på $1\frac{1}{2}$ Td. Hk., men nu i god Drift, medens Gården i Kisum vel havde noget større Hartkorn, men var halv øde, og Bygningerne forfaldne.

Da Ridefogden meldte Fruen Bondens Vægning ved at flytte, befalede hun ham, at han uden videre skulde lade Bondens Sager føre hen til Gården i Kisum. Han sagde hertil, at »det kunde han ikke forsvare«, og »afskedigede sig fra Fruen«. Han forlod virkelig næste Mikkelsdag sin Tjeneste, og den ovennævnte, mindre samvittighedsfulde Neergaard kom i hans Sted ¹⁾.

Næste Dag sendte nu Fruen sin Tjener, Kristofer Larsen, kun 18 År gammel, og sin Ladegårdskarl med 6 tilsagte Bøndervogne af Godsæt til Krejlegård med Ordre til at føre Alting bort. De traf Jens Hansen udenfor i Gården. Han vægrede sig endnu ved at flytte og bad om Tilladelse til først at tale med Fruen, hvilket Tjeneren tilstod ham, og han begav sig da med 2 andre Mænd på Vejen til hende; men Tjeneren var reden forud for at anmelde dem og fik det Svar, at hun ikke vilde tale med dem; det skulde blive ved Bestemmelsen.

Jens Hansen havde lukket Salshusdøren; men i den ene (nordre) Ende af samme Hus var Fårestien, hvortil Døren stod åben. Igjennem den gik da Tjeneren ind og oplukkede indenfra Salshusdøren. Derefter lod han Indbo og Avlsredskaber pakke på de 6 Vogne. Selv Mandens og Konens Sængklæder vilde han have taget med, men lod dem dog på de Tilstedeværendes Bøn blive tilbage. Det Øvrige blev kjørt til Gården i Kisum og indsat der. Sammestedshen blev Besæt-

¹⁾ Det er rimeligvis denne Schyums Kone, hvem Fru Benzon i sit Testamente skjænkede 200 Rdl. (se Hofman: Fundat.), så at Fruen ikke synes at have taget ham hans Selvstændighed altfor ilde op.

ningen, 4 Kjør, 1 Kvie, 2 Kalve og 28 Får, dreven. De 2 Heste bleve derimod drevne til Estradgård og kom derfra tilbage til Krejlegård for at anvendes ved Jordens Dykning. En ny Mand blev næmlig snart indsat i Gården, dog uden at få Fæste; men Jens Hansen blev også boende der. Over det bortflyttede Indbo optog Tjeneren en Fortegnelse; men der skete ingen Vurdering af det, og Sæden tilligemed Høet blev ikke engang »talt eller målt«. Begge Dele bleve efterladte til Brug for den nye Fæster, skjönt 3 Læs af Høet vare kjøbt af Jens Hansen andenstedsfra. — Årsagen til hele denne ulovlige Fremgangsmåde synes virkelig ikke at have været noget Uvænskab hos Fruen mod Jens Hansen, men kun det Ønske at slippe ud af Forlegenheden med den Gård i Kisum, som hun ikke på anden Måde kunde få bortfæstet, og den Mening, at Jens Hansen ingen Ret havde til Fæstet, når han intet Fæstebrev havde.

Jens Hansen vilde dog ikke finde sig i denne Behandling. Den 10de Septbr. sendte han Fruen en skriftlig Rekvisition, hvori han erklærede, at han vilde være tilfreds, hvis hun vilde tilbagelevere ham hans Bo og give ham Fæstebrev på de samme Betingelser, på hvilke han hidtil havde besiddet Stedet. Fruen lod herpå kun tegne, at der var et Sted tillavet for ham i Kisum, til hvilket han forderligst havde at forføje sig med den Lydighed, som en Bonde var sin Husbond pligtig. — Jens Hansen skrev da til den ovennævnte Justitsråd Teilmann, Amtmand over Lundens og Bøvling Amter, og anmodede ham som den, »der af Kongen var beskikket til at forsvare Bonden«, om at bemyndige Kammerråd Voigt i Holstebro, som han havde formået til at påtage sig hans Sag, til at føre denne for Retten. Det er åbenlyst også Kammerråden, som har skrevet såvel Rekvisitionen til Fru Benzon som sidstnævnte Brev. — Amtmanden talte med Fruen om Sagen og fik hende til at love, at hun vilde levere Bonden hans forrige Gård tilligemed hans Bo tilbage, dog kun af Godhed, da han, som intet Fæstebrev havde, formentlig ingen Ret havde til Gården. Bonden vilde dog ikke nøjes hermed, men fordrerede en ikke ubillig Erstatning af 44 Rdl., dels for den Skade, Avlingen havde lidt, dels for hans Omkostninger ved Familiens Underhold og ved Forfølgelsen af hans Ret. Da Fruen ikke vilde tilslutte sig herpå, gjentog Bonden under 17de Decbr. sin

Begjæring til Amtmanden om Bemyndigelse for Kammerråd Voigt til at føre hans Sag, og truede med, hvis den ikke opfyldtes, da at henvende sig til Kongen. Amtmanden gav da, om end noget tvært, under 31te Decbr. Kammerråden den forlangte Bemyndigelse som Prokurator i denne Sag.

Voigt lod derpå d. 21de Februar og 6te Marts 1744 optage et Tingsvidne over det, som var passeret ved Boets Bortførelse, hvorved Fru Benzons egne Folk og de Bønder, som efter hendes Tilsigelse vare mødte med deres Vogne, enstemmigt vidnede i Overensstemmelse med den af mig givne Fremstilling. Derefter lod han ved By- og Herredsskriver Jak. Senius som Notarius publicus d. 3die Juni forelæse for Fruen en ny Requisition, hvori han fordrede hendes Erklæring, om hun vilde afgjøre Sagen ved at udbetale Jens Hansen 294 Rdl. 4 $\mathcal{K}$, hvorved de fratagne Kreaturer og Avlsredskaber samt Sæden beregnedes til 109 Rdl. 4 $\mathcal{K}$, hans, Konens og 4 Börns Underholdning i 42 Uger à 1 $\mathcal{K}$ 8 β for hver Person til 63 Rdl. og Omkostningerne ved Sagens Behandling med lange Rejser til Amtmanden med Andet til 120 Rdl. Desuden skulde hun tilbagelevere det bortførte Indbo ubeskadiget og endelig enten lade ham få Krejlegård igjen på samme Vilkår som tidligere og give ham Fæstebrev på Gården eller også give ham og hans Familie Fripas, så at de kunde søge deres Brød, hvor de vilde.

Fruen lovede at svare næste Formiddag, til hvilken Tid Byskriveren med hans Vidner atter indfandt sig, og Fruen da dikterede dem sit Svar, som gik ud på, at hun kun kunde betragte dette Forslag som gjort pro forma, hvorfor hun opfordrede Kammerråd Voigt til enten selv eller ved en Aanden at indfinde sig og forhandle med hende.

Hertil har Kammerråden ikke fundet sig foranlediget. Den 7^{ende} Avgust lod han derfor udtage Stævning over Fruen, hendes Tjener, hendes Ladekarl og de 6 Bønder til at møde i Retten d. 14de s. M. De Første lode hverken møde den Dag eller de 2 senere Retsdage, til hvilke Sagen udsattes, hvorimod Bønderne mødte og undskyldte sig med, at Alt, hvad de havde gjort, havde de gjort efter deres Herskabs Befaling. Voigts Irettesættelse går ud på det Samme, som indeholdtes i den sidste Requisition, han havde sendt Fruen; kun sættes Pengeerstatningen nu til 349 Rdl. 3 $\mathcal{K}$ 10 β , hvoraf han beregner sig selv 30 Rdl.

Dommen afsagdes d. 16de Oktbr. af By- og Herreds-Foged Cordt Jacobsen. Bøndernes Undskyldning tages for gyldig. Fruen dømmes til at tilbagelevere eller erstatte Jens Hansen, hvad der var frataget ham, og derhos enten gjenindsætte ham i Krejlegård og give ham et Fæstebrev på den, lydende på den tidligere af ham ydede Landgilde af 4 Rdl., — eller også give ham og hans Familie Fripas. Desuden skal hun erstatte ham Tab og Omkostninger, som dog nedsættes meget betydeligt fra Kammerrådens opskruede Fordringer, næmlig til 30 Rdl. Tjeneren nævnes ikke i Dommen, rimeligvis på Grund af sin Ungdom, og fordi han »endnu ikke havde nydt den hellige Nødvere«; men Ladekarlen dømmes som Hovedmand under Voldsgjerningen i en Bøde af 3 Gange 40 Mark Sølv, at udbetale med 60 Rdl., for hvis Udredelse i Tilfælde af hans Uformuenhed Fruen ifølge Lovens 3—19—2 skal hæfte.

Jens Hansen indstævnedes denne Dom for Landstinget »til Stadfæstelse og Skjærpelse«. Han vil have Erstatningen til sig forhøjet og alle Deltagerne straffede. Sagen gjordes anhängig d. 2den April 1745. Fru Benzon var død kort efter Stævningen, som er dateret d. 27de Februar, hvorfor Amtmand Teilmann indtræder på Stervboets Vegne i hendes Sted. — Dommen, som afsagdes d. 23de Februar 1746, lyder på, at Erstatningen til Bonden sættes op til 100 Rdl., men hendes Tjenere og Bønder fritages for Tiltale.

Denne Sag såvelsom den tidligere (S. 92) fremstillede mod Bønderne i Fly vise os, at Bonden kunde finde tilbørlig Værn såvel hos Øvrigheden som hos Domstolene. Det var Amtmandens Pligt at tage dem under sin særlige Beskyttelse, og Domstolene vare ikke utilbøjelige til at give dem deres fulde Ret.

Vi have ovenfor set, at Fæsterne på Estvadgårds Gods af Hofman beskyldes for at være »opsøtsige«. Ved denne Beskyldning, som udentvivel skrives sig fra Herskabet, sigtes vel tildels til de her anførte Sager, i hvilke dog Rotten var på Fæsternes Side. Af andre Stridigheder mellem Herskabet og Bønderne kjender jeg kun, at de Sidste 1753 vægrede sig ved at bjerge Høet på nogle Engstykker ved Estvadgård og Nørkjær, som ikke tidligere vare høstede af dem. Udfaldet af denne Sag kjender jeg ikke.

Omtrent fra 1760 af begynder Bøndernes Stilling forsvækket at vise sig gunstigere, som det nu kun er undtagelsesvis, at et Fæstested bliver ledigt på anden Måde end ved Dødsfald. Sønnerne få oftere Exspektance-Breve på Fædrenes Gårde, så at det viser sig, at et Fæste anses for et Gode, som man søger at bevare i Slægten. I sådanne Tilfælde ydes der Intet fra Herskabets Side; men Indfæstning forlanges og gives endnu ikke. Ved andre Bortfæstelser er det derimod endnu det Almindelige, at den nye Fæster får Eftergivelse af 1 eller 2 Års Landgilde, og at han må understøttes med Sæde- og Æde-Korn og med Bygningshjælp. Omtrent fra 1784 af bortfalder dog denne Understøttelse i Regelen, og nu begynder der snart efter lang Tids Forløb påny at blive Tale om Indfæstning, som slet ikke er forekommen i omtrent 30 År. Mærkeligt nok, forekommer den førstegang 1787 ved et Hus på 2 Fjerd. Hk., som den forrige Fæster har forladt på Grund af Fattigdom. Den udgjør 10 Rdl. Samme År bortfæstes en Gård på 7 Td. Hk.; Fæsteren skal erstatte, hvad Mangler der måtte findes ved Overleveringen, men »fritages til Erstatning for Indfæstning«.

Endnu er Indfæstning langt fra almindelig. Allerede næste År (1788) forekommer den dog 3 Gange, men er rigtignok kun lille: for en Gård med 4 Td. Hk. gives 10 Rdl., for en anden med 6 Td. Hk. 16 Rdl., for en tredje med næsten 5 Td. Hk. 20 Rdl. 1789 gives for et Smødested i Estvad 16 Rdl.; men samme År må en tiltrædende Gårdfæster have Hjælp til et Plovhest og til Sommerføde, en anden må også have Understøttelse, og i sådanne Tilfælde er der naturligvis ingen Tale om Indfæstning. 1792 giver derimod en Søn, hvem Faderen afstår sin Gård, 80 Rdl. Fæstebrevet indeholder, at han tilbørlig skal underholde, føde og klæde Faderen, og hvis denne helst vil være for sig selv, give ham sømmelig Bolig med Brændsel. Han skal fremdeles give ham Foder og Græs til 1 Ko og 2 Får; som Faderen selv kan udtage af Gårdens Besætning, Sæng, Kiste, Sæng og Gang-Klæder, hvilket alt sammen ved Faderens Død tilfalder Fæsteren eller Gården.

Samme År gives 40 Rdl. i Indfæstning for en Gård på 7 Td. Hk.; men endnu i de følgende År er det hyppigere, at Herskabet må levere både Sæde og Føde-Korn og give Hjælp til Anskaffelse af Kreaturer, end at det kan få Indfæstning. Forøgelse af Landgilden er der aldrig Tale om. Først

1800 nås en Indfæstning af 100 Rdl., og det i 3 Tilfælde, af en Gård i Mogenstrup og en anden (halv) Gård i Karstoft, hver på omtrent $4\frac{1}{2}$ Td. Hk., og af en tredje, »halve Bersholm«, med 5 Td. Hk.; de ere alle frie for almindeligt Hoveri, og Landgilden er for den ene 16, for den anden 20, og for den tredje 19 Rdl.

1793 var Hoveriet blevet bestemt ved en Hoveriforening, som blev indgået i Dagene fra d. 4de til d. 7de Febr. i Amtmandens Nærværelse; men allerede 1808 blev det fuldstændig afløst; i Regelen med 25 Rdl. for fuldt Hoveri af en Halvgård. — 1797 var Udskiftningen foregået og havde foranlediget nogle mindre Forandringer i Fæstestedernes Hartkorn og Landgilde.

Med Gårdene fulgte hyppigt et Inventarium, ikke blot af Besætning og Avlsredskaber, men også af Indbo, undertiden mere ufuldstændigt, men undertiden i al sin Fuldstændighed. Da f. Ex. Primdæl på 7 Td. Hk. (s. S. 88) bortfæstedes 1781, tiltrådtes det med Ind- og Udbo efter en vedhæftet Inventariliste, hvorefter man ser, at i Virkeligheden alt Indbo medfulgte, og dette Indbo var ikke ganske ringe. Der fandtes blandt Andet 6 Sølvskeer (14 Lod), et Sølvbæger (6 Lod), 7 Tintallerkener, 4 Tinfade, 1 Par Tinstager, en Messingstage og en Messing-Lysesax, et gammelt Urværk, en Jærnkakkelovn, en Alkovestæng med Over- og Under-Dyne, 3 Puder, et gammelt Lagen og et Hølsklæde, af Bøger en Bibel og en Huspostil; fremdeles den afdøde Fæsters Klæder: en gammel Lædervest med 3 Dusin Salvknapper, en blå Klædes Rejseskjole, en Do. Kjole og Vest, en sort Klædes Kjole og Vest foruden Vadmel Klæder, 2 Par Læder-Buxer, hvorefter det ene var sort, 4 Halsklude, 2 Kraver og 2 Halværmer og 2 Fløjels-Huer. I Østerstuen fandtes ligeledes Jærnkakkelovn og en Alkove med 2 Dynes, 2 Hovedpuder og Blågarnslagener, en anden Alkove med Hørgarnslagener; men i hvilken Underdynen manglede. Foruden de 2 Stuer nævnes 3 Kamre, Fræmmers (som det synes, Køkken), Bryggers, 6 gamle og unge Heste, 4 Kjør, 2 Kvier, 4 Stude, 32 Får og 2 Svin. — Efter en meget lignende Inventariliste bortfæstes næste År Nikkelborg; men det oplyses ikke, hvorledes et så fuldstændigt Indbo i nogle Tilfælde kom til at følge med Fæstet.

1776 var et uheldigt År for Bønderne: Ikke mindre end 29 af Estvadgårds Fæstere i Ginding Herred bleve dømt til en Bøde af 30 Rdl. hver for at have brændt og falholdt Brændevin. Mølleren i Flyndersø Mølle havde gjort sig skyldig

i den samme Forseelse; men han skulde, fordi han var udenfor Bondestanden, betale 40 Rdl.

Uagtet Tilstanden på Godset åbenlyst blev bedre og bedre, pådrog Fæsterne sig dog også i Slutningen af Århundredet undertiden store Restancer, som det var vanskeligt eller umuligt at inddrive. 1797 erhvervedes således Dom over 41 Fæstere i Ginding Herred. Forvalteren, Hornstrup¹⁾, indstillede derefter til Klosterets Bestyrelse, at der gjordes Udlæg hos 14 af Fæsterne, dog kun for en Del af Restancerne. Resten, mener han, ikke kan inddrives, uden at Klosteret vil lide for meget derved og få en Del øde Gårde. — Under 15. Septbr. 1800 indkaldes igjen 52 Fæstere i Ginding Herred, meget over Halvdelen af det hele Antal, for resterende Skatter, Landgilde og (for 8s Vedkommende) for gjorte Forstrækninger. Restancerne udgjøre da i det Hele 853 Rdl. > ½ 7¼ β i Skatter — 250 Rdl. 5 ½ 5¹⁰/₁₂ β, 90 Td. 4 Skj. Rug og 58 Td. 2 Skj. Byg i Landgilde — og 83 Rdl. 3 ½, 6 Td. Rug, 1 Td. Byg og 14 Td. 3 Skj. Havre i Forstrækninger.

Bortrømninger forekomme endnu. 1777 vare endog et Par Fæstere løbne bort, måske tildels på Grund af de store Bøder for Brændevinsbrænding, som vare idømte det foregående År. I de nærmest påfølgende År findes 4 Exempler på bortrømte Bønderkarle fra Godset. Der lyses først 3 Gange efter dem fra Prædikestolen, dernæst 3 Gange til Tinge.

Det var således ikke forunderligt, at General-Krigskommissær Fønss som Stiftelsens daværende Eforus af Hensyn til Bøndergodsets såvelsom Hovedgårdens dårlige Tilstand (1801?) indstillede, at Stiftelsens samtlige Ejendomme bortsolgtes ved offentlig Avktion, og at Kancelliet bifaldt dette Forslag ved Skrivelse af 6. Februar 1802; men da det gjorte Bud forkastedes, bestemte Kancelliet under 29. August s. År, at Herregården skulde udparcelleres, og Godset sælges til Beboerne. Udførelsen af Arbejdet hermed overdroges til Landinspektør Ludv. Wessenberg. Fra den Tid af findes heller ingen nye Fæstebreve udstedte; men naturligvis varede det endnu nogle År, førend Godset var solgt. — I Maj 1805 solgtes Stiftelsens Indbo ved Auktion og udbragtes til 2020 Rdl. Om Damernes fælles Husholdning varede fuldt så længe, ved jeg ikke. Jeg har ikke fundet Husholdnings-Regnskaber længere end til 1793. — Den 28.

¹⁾ Han var 1795 kommen i Otto Marsvin Laurbergs Sted, som igjen 1756 havde afløst Jens Madsen Neergaard.

Avgust 1801 bevilligedes det, at Gården i Viborg (»Benzensgård«) må sælges til Bygmester Stilling for de 2070 Rdl., som han havde budt ved den afholdte Avktion; Stiftelsen skulde give Enkerne 20 Rdl. årlig istedetfor den frie Bolig.

Med Hensyn til Klosterets indre Historie i denne Periode vil jeg meddele, at Fru Anna Kjørulf døde d. 20de Februar 1759 og efterfulgtes som Priorinde af Rebeca Anna Weiss, afg. Løjtnant Sehesteds. Fru Sehested levede kun til d. 26de Febr. 1763, og i hendes Sted trådte da Mette Marie Moldrup, afg. Kancelliråd Kruses. — Verner Rosenkrantz døde 1776, og hans Søn, Baron J. Rosenkrantz til Villestrup, indtrådte da som Eforus i hans Plads. — Efter Fru Kruses Død blev Majorinde W. Stagemeier d'Archenschock 1779 Priorinde, men efterfulgtes allerede 3 År senere af Fru M. C. Hauch, født Schrader. Denne resignerede til 1ste Avgust 1792 som Priorinde til Fordel for en Fru Bibow, skjönt denne ikke var Konventualinde, hvorfor Fru Hauch også idetmindste indtil det Regnskabsårs Slutning oppebærer Hævningen som sådan.

Da Stiftelsen trådte i Virksomhed, bestemtes Hævningen til 60 Rdl. årlig for Priorinden og 40 Rdl. for de øvrige Damer; men 1756 blev det nødvendigt at nedsætte den med en Fjerdedel. Efter nogen Vaklen sattes den 1769 igjen op til det Oprindelige.

Enkelte Damer indtingede sig i den første Tid på Stiftelsen mod en årlig Betaling for Kost og Logis, således 1754 en Majorinde Rosenkrantz (Eforus's Svigerinde) for 80 Rdl. årlig. En Fru Mette Arenfeldt, som 1757 var bleven indskreven i Klosteret mod de almindelige Indskrivningspenge, 100 Rdl., indtoges samtidigt i Klosteret for 50 Rdl. årlig for Kost og Logis, hvilken Betaling naturligvis faldt bort, da hun 1759 blev Konventualinde. For Regnskabsåret 1776—77 betaler en Konferentsrådinde Trappaud 90 Rdl. i Kostpenge, næste År 60 Rdl.; derefter bliver også hun Konventualinde. — 1774, d. 29de Decbr., tillodes det ved en kongelig Bevilling, at Generalkrigskommissær og Generalauditor J. E. E. Schmidts Datter, Jomfru Catharina Frederica Schmidt, måtte optages som overtallig (»surnumerær«) Konventualinde mod en Indbetaling af 2000 Rdl. — Ved en kongelig Resolution af 7. Septbr. 1775 var det fremdeles tilladt gifte Rangspersoner at lade deres Hustruer indskrive i Klosteret, for i sin Tid som Enker at nyde godt af det.

Regjeringen viste Stiftelsen den Velvilje at eftergive den $\frac{1}{4}$ pr. C^{to} Skatten for de År, i hvilke den intet Overskud havde.

Således tilbagebetalles i Regnskabsåret 1782—83 denne Skat for fire År med 348 Rdl. 2 $\mathcal{K}$, og ligeledes tilbagebetalles ifølge Rentekammerets Skrivelse af 29. Juli 1797, »som sædvanligt«, 89 Rdl. 4 β , fordi det foregående Års Indtægt ikke havde kunnet dække Udgiften.

Forpagtningsafgiften af Estvadgård, som tidligere havde været 1100 Rdl., var 1763 stegen til 1200 Rdl., 1769 til 1300 Rdl. og 1789 til 1400 Rdl. 1795 skulde Gården bortforpagtes påny på følgende Betingelser: Estvad Sogns 2 Tiender hørte, ligesom tidligere, ind under Forpagtningen; men den store Hede var udenfor den. Forpagteren skulde fodre og græsse 7 Heste, 14 Kjør og 30 Får for Klosteret. Det fornødne Brændsel anvises Forpagteren i Lyng, Lyngtørv og Skodtørv. Rimeligvis ere disse Betingelser de samme, som de tidligere havde været. Hvor stor Forpagtningssummen blev 1795, kan jeg ikke oplyse.

Nørkjær bortforpagtedes 1756 (?) til O. M. Laurberg for 18 År. Hvidbjerg og Bryndum Tiender ere indbefattede under Forpagtningen. Laurberg vedbliver tillige at være Klosterets Fuldmægtig (Ridefoged), sålænge han opfører sig tro og vindskibelig. Der anvises ham Brændsel af samme Slags, som anført ved Estvadgård. Afgiften er nu igjen 400 Rdl. — Denne Kontrakt fornys på samme Vilkår 1774 og 1789.

Indtægten af Forpagtningerne er således stegen noget, men egentlig ikke meget, i Løbet af Århundredet.

Meddelelse fra Bestyrelsen.

Om Valget paa Selskabets Embedsmænd for Aarene 1886—90 er udstedt følgende Erklæring:

Ved Optællingen af de indkomne Stemmesedler til Valg af det jydsk historisk-topografiske Selskabs Embedsmænd for Aarene 1886—90 fandtes, at de fleste Stemmer faldt paa den hidtilværende Bestyrelse, som saaledes blev gjenvalgt, hvorefter Pastor V. Bang i Bækbølling og Dr. phil. O. Nielsen i Kjøbenhavn havde de fleste Stemmer og saaledes bløve Suppleanter.

Til Revisor gjenvalgtes Justitsraad Juell med Apotheker Strøyberg til Suppleant og til Decisor Kjøbmand L. K. Kier med Kæmner Godskesen til Suppleant.

Aalborg d. 12te Januar 1886.

A. H. Nielsen.

V. Windé.

D. H. Wulff.

Familien Hegelund i Viborg.

Ved Vilhelm Bang.

Det var saare langt fra, at Sæderne forbedredes her i Landet ved Reformationen; tværtimod møder der os i det første Aarhundrede efter denne saadanne Udbrud af Raahed og blodige Slagsmaal, især fremkaldte ved Drukkenskab, at det næppe kan tænkes at have været værre fat i den katholske Tid; og det endogsaa i saadanne Kredse, hvor man mindst skulde have ventet Sligt, ikke alene blandt raa Bønder og stridslystne Adelsmænd, men ogsaa i den højere Borgerstand i Kjøbstæderne, ja selv blandt Gejstligheden. Enkelte Familier synes i den Grad at have havt Lysten til Slagsmaal indpodet i sig, at de forskjellige Medlemmer ved deres vilde Lidenskabers Udbrud voldte deres egen Fordærv og Undergang. Betegnende er den Skildring, som Hr. Overlærer Kinch i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi« 1ste Bind Side 219 til 304 har givet af, hvorledes det gik Raadmanden i Ribe Anders Sørensen Klyn og hans Slægt; selv havde han i sin Ungdom begaaet et Drab, der dog ikke medførte videre ubehagelige Følger for ham; de fleste af hans Sønner slægtede Faderen paa, og en af dem maatte endog 22 Decbr. 1604 lade sit Liv for Bøddelsværdet paa Grund af et Mord, han havde begaaet den trettende samme Maaned. Den Sorg oplevede Anders Klyn imidlertid ikke, han havde halvsvvende Aar i Forvejen faaet sit Banesaar af Herredsfogden i Gjording Herred Søren Jensen Bramminge i sin Svigersøn Biskop Peder Jensen Hegelunds Hus.

Denne Biskop Hegelund var af en Familie, som i det sextende Aarhundrede var meget anset i Jylland, og som især blomstrede i Viborg, hvor den stammede fra, samt i Ribe, hvor, blandt andre Medlemmer af Slægten, Biskoppens Fader Jens Hegelund døde 1571 som Borgermester. Men paa en aldeles paalidelig Maade at samle de mange Personer, der i det sextende og syttende Aarhundrede bare Navnet Hegelund, til een Slægt, vil vistnok aldrig lykkes. Magister Christen Eriksen, Præst ved Sortebrødre Kirke i Viborg (død 1711), har i sin Beskrivelse over Viborg By, der findes i Haandskrift paa Universitetsbibliotheket i Samlingen Additamenta Nr. 80, paa Side 405 og følgende meddelt nogle Oplysninger om en Gren af Slægten, og det fremgaaer heraf, at adskillige af Biskop Hegelunds nære Slægtninge vare saadanne Slagsbrødre, at han næppe med Rette har kunnet lade sin Hustru høre Noget om hendes Families Bedrifter paa det Omraade. Nogle Exempler paa, hvorledes det gik galt med Medlemmer af Slægten, skulle her anføres efter Chr. Eriksens ovenomtalte Manuskript.

En Broder til Biskop Hegelunds Fader hed Peder Christensen Hegelund; han var Borgermester i Viborg og gift med Karen Pedersdatter, Datter af den meget ansete Raadmand i Viborg Peder Jensen Trane.

En af deres Sønner hed Jakob Pedersen Hegelund; om ham fortæller C. Eriksen, at han kom i Klammeri med en Kramboddreng ved Navn Diderik von Altan, som tjente en Kjøbmand, boende i Kolding, ved Navn Henrik von Kolin; thi da Jakob kom gaaende i St. Mogensgade og saa Lys i en Krambod lige ud for Mag. Jens Blochs Hus, spurgte han, hvad de gjorde saa silde med Lys i Kramboden; Drengen spurgte, hvad det kom ham ved, og da de nu begyndte at bruge Mund, kom en Kjøbmand ved Navn Hans Jakob først til Svalen¹⁾ med sin Krambodsvend Christoffer, springende ud

---

¹⁾ Man erindre, at Kramboderne som oftest havde Vinduer ud til Gaden, og at Handelen plejede at foregaa ud af disse til Kjøberne, der da maatte staa udenfor, men af Hensyn til disse byggedes der ofte en Svale eller Bislag ud mod Gaden. Molbech forklarer Ordet Svale: en Udbygning eller Gang udenpaa et Hus, med Tag over, men aaben mod den ene Side.

fra Jens Blochs Hus, hvor de logerede; de fik fat paa Jakob Hegelund, slog ham ned til Jorden og traadte paa ham; da han rejste sig op igjen, slog bemeldte Kramboddreng, Diderik von Altän, ham i Hovedet med en Sten, saa han svimlede over Ende. Da hans Forældre havde faaet ham hjem, hvor de boede i en grundmuret Gaard til Gaden, levede han endnu nogle Dage; men efter hans Død blev Diderik von Altän, der var rømmet strax efter Gjerningen, 24 Oktober 1575, da Niels Trane var Byfoged, af Sandemændene svoret fra sin Fred; ligeledes blev en Person ved Navn Jørgen Garben voldsvoret, fordi han havde Jakob Hegelunds Øxe og Pig hos sig, hvilke Jakob havde i sin Haand, da denne Ulykke skete. Ligesaa blev En ved Navn Diderik Tydsk, der tjente Christen Finch, Borger i Aalborg, som ogsaa havde været med ved Gjerningen, dømt fra sin Fred ved Viborg Landsting 30 Juni 1576.

Denne Jakob Hegelund synes dog at have været forholdsvis uskyldig i det Slagsmaal, der kostede ham Livet; han har vistnok været ugift, hvorimod en Broder til ham, Peder Trane, der var opkaldt efter sin Morfader, var gift med Mette Sørensdatter og Fader til i det Mindste tre Børn, da han 1587 yppede en Strid, der endte med hans Død. Christen Eriksen fortæller derom saaledes: »Peder Trane blev ihjelslagen 10 Juli 1587 i Nytorveyden af en Bartskjær i Viborg ved Navn Christen Henriksen om Aftenen, som Vægteren raabte ti. Thi som de tilførn havde været i Klammeri med hverandre, mødtes de ved Enden af Nytorveyden, som da ikke kaldtes Nytorveyden, men alene Gyden, som gik fra St. Hans Kirkegaard (thi Nytorvet var ikke da indrettet); og var Begyndelsen paa deres Klammeri denne: Dér de begge med Stridsøxer, som i de Dage vare brugelige, gik til en Kjøbmand Thomas Jensens Krambod, som endnu stod aaben, begyndte de begge at lægge sig over Kramboddissen, og der begyndte de at kaste Ord til hinanden, indtil det kom til Næverne; siden gik de ind paa hinanden med deres Stridsøxer og holdt ved saa længe, at de omsider foer paa hinanden og tumlede omkuld; men da en Hoftjener kom gaaende og saae denne Skjærmydsel, gik han og en af Vægterne frem og fik den ene fra den anden; men dette uagtet gik de sammen paany og hug paa hverandre med Stridsøxerne, og i det Samme bekom Peder Trane sin

Rest og styrtede omkuld, at han aldrig taledede et Ord mere. Da Sagen om slikt Drab blev ageret, blev Christen Henriksen Barts kjær efter lang Proces dømt til Bod, fordi Peder Trane først havde overfaldet ham, og maatte han give Peder Tranes Børn 400 Slettedalere, hvilken Bod Christen Barts kjærs Hustru Anne Jensdatter, som da boede i Nykjøbing, betalte 8 Oktober 1589.«

Chr. Eriksen giver i Anledning af denne Sag følgende Beskrivelse af de Vaaben, som i hine Dage voldte saa mange Ulykker: »Bemeldte Stridshamre vare gjorte saa lange paa Skaftet, at en Mand kunde staa og støtte sig derpaa, thi Øxen var ovenpaa temmelig bred, og paa Øxehammeren var en Pig, saa man baade kunde hugge med Øxen og slaa et Hul med Piggen; derpaa var et langt tykt Skaft og Jernskinner paa begge Sider af samme Øxe, som gik langs ned paa Skaftet, ved hvilke Skinner Øxen sad fast, saa den ikke kunde gaa af Skaftet; og saadanne Øxer havde hver Mand i gamle Dage i Haanden i Stedet for en Stok, naar de gik ud; men siden brugte de Stridshamre, som vare ligesaadanne, undtagen at der i Stedet for Øxen var en Hammer at slaa med.«

Peder Trane efterlod, som ovenfor anført, ved sin pludselige, men selvforskyldte, Død, mindst 3 Børn, 2 Døtre og en Søn. Den ene Datter, Maren, blev gift med Peder Pedersen, Sognepræst ved Sortebrødre Kirke i Viborg; deres Datterdatter Anna var gift med den senere Præst ved samme Menighed Christen Eriksen, af hvis efterladte Manuskript disse Meddelelser tildels ere hentede; da han altsaa var saa nøje forbundet med den paagjældende Familie, kan man være temmelig sikker paa, at hans Meddelelser i alt Fald i denne Henseende maa være paalidelige. — Peder Tranes anden Datter, Anne, blev gift med Hans Christensen Skriver, Borger i Viborg, og det vil næppe være uden Interesse at erfare, at blandt deres talrige Efterslægt er Familien Blicher; deres Datterdatters Sønesøns Sønesøn var Steen Steensen Blicher¹⁾. — Peder Tranes efterladte Søn hed Christen Pedersen Hege-
lund; han var født 1578, var altsaa ni Aar gammel, da hans

¹⁾ Ogsaa paa anden Maade hørte St. Blicher ind under denne Familie, idet han var Dattersøns Dattersøns Dattersøn af ovennævnte Præst Peder Pedersen og Hustru Maren.

Fader kom saa ynkeligt af Dage; men han har ikke ladet sig afskrække af dette advarende Exempel: den 22de Februar 1599 dræbte han en Borger i Viborg ved Navn Jens Viskum, som var gift med Anne Lauridsdatter, hvis Fader en »fornem Borger« i Viborg Laurids Nielsen var gift med Anne Hegelund, en Søster til de ovenomtalte Jakob Hegelund og Peder Trane, saa at Christen Hegelund altsaa var kjødeligt Søkendebarn til den Kone, han ved sin Voldsdaad gjorde til Enke.

Jens Viskum boede i St. Mogensgade, og da Christen Hegelund om Aftenen den 22de Februar 1599 »vel beskænket« gik forbi Jens Viskums Dør med en Kaarde og hørte, at de vare lystige der inde, slog han til Vinduerne med Kaarden, hvorfor Jens Viskum i en Hast tog et »Fæderspyd«, og løb ud af Huset dermed. Da Christen Hegelund nu gik ned ad Gaden mod St. Mogens's Port, løb Jens Viskum efter ham, skjøndt de, som vare i Huset, nemlig Knud Knudsen og Niels Christensen, vilde holde ham tilbage, at han ej skulde gaa ud; men han stødte Knud Knudsen til Side og kom ud efter Christen Hegelund; da de nu stødte sammen, stak han Jens Viskum med sin »Degen«, saa han strax styrtede død om paa Stedet. Da nu dette kom til Proces ved Lands Lov og Ret; blev Christen Hegelund af Sandemænd svoret Manddød over d. 19de Marts samme Aar, da Iver Lauridsen var Byfoged i Viborg. Derefter blev samme Sandemændstov indstævnet for Landstinget og af Mogens Juul til Søbygaard, den Tid Landsdommer i Nørrejylland, underkjendt d. 19de November 1603; da blev Christen Hegelund dømt til Bod, fordi Jens Viskum selv var løben efter Christen, af hvem han fik sin Bane. Derefter betalte Christen Pedersen Hegelunds Stedfader Borgermester Morten Hvass, som da havde hans Moder Mette Sørensdatter, tilligemed andre hans Slægt og Venner, fuld Mandebod, og stillede den afdødes Broder, Hustru og Søkende tilfreds, at de gave ham Aarfejde, som det kaldtes paa de Tider, det er: Forsikkring, at de ikke vil trætte eller fejde med ham mere om fornævnte Jens Viskums Død, men lade ham blive i Fred, hvilken Aarfejde hans Venner fik beskrevet 1604 den sidste April; thi Christen Hegelund var rømt, strax efter at Gjærningen var sket, og kom ikke til Viborg igjen før 26de August 1605, da velbyrdige Christen Holck til Højgaard, kongl. Maj.'s Høvedsmand paa Hald Slot,

lod ved sin Fuldmægtig Frederik Bøgvad, da Ridefoged paa Hald, lyse Kongens Fred over bemeldte Chr. P. Hegelund paa Viborg Byting, da Jørgen Sørensen Hegelund var Byfoged, og var han saa hjemme en kort Tid. Siden rejste han til Ribe for at besøge sine Venner, hvor han omsider Anno 1606 ved Døden afgik og blev begravet sammesteds i Domkirken. Men førend han døde, perpetuerede han 100 Rigsdaler til fattige Skolebørn, hvoraf de i Viborg Skole skulde have Renten af de 50 Rdl. aarlig, og de i Ribe Skole Renten af de andre 50 Rdl. aarlig.

Christen Eriksen synes ikke at have kjendt Noget til, paa hvad Maade Christen Pedersen Hegelund mistede Livet; det var som en Nemesis, der kom over ham; thi det er netop ham, om hvem Kinch meddeler i sin Ribe Bys Hist. II., S. 261, at da han med en Frænde Jens Nielsen d. 5te August 1606 vilde forlade Ribe, hvor Christen Hegelund sikkert ikke har undladt at muntre sig dygtigt efter de Aar, han tvungen af Omstændighederne har maattet holde sig i Ro, uvist hvor, — og hans Rejsefælle Jens Nielsen vilde affyre et »Æres-skud« paa Vognen, var han saa uheldig at træffe Christen Hegelund, saa denne kort efter døde; de 100 Rdl. vare den Bøde, som Jens Nielsen maatte give for Vaadedrabet; det kan altsaa kun uegentlig siges, at det var Chr. Hegelund, der skjænkede denne Sum til de nævnte Skoler; i alt Fald var det da kun aldeles indirekte, og næppe med hans gode Villie, at det skete.

Et fjerde Barn af Peder Christensen Hegelund og Karen Pedersdatter Trane skal til Slutning anføres; det gik dog bedre med hende end med hendes Brødre, hendes Brodersøn og hendes Søsterdatters Mand; men hendes Død fremkaldte en Familietvist, der ikke har kunnet undlade at være højst uhyggelig for alle de Paagjældende. Hun hed Margrethe Hegelund og var først gift med Iver Pedersen Skriver i Viborg, i hvilket Ægteskab der 1555 fødtes en Søn, Peder Iversen, som blev Dr. med. og Provincialmedicus i Viborg, samt Kantor i Viborg Domkapitel. Efter Iver Pedersens Død blev hun gift med Raadmand Niels Andersen i Viborg og ved ham Moder til to Børn, Elisabeth Nielsdatter og Anders Nielsen; men strax efter at have født denne Søn Anders, døde hun, og det nyfødte Barn døde kort efter. Nu mente

Peder Iversen, at han og Halvsøsteren Elisabeth Nielsdatter vare Arvinger efter deres fælles Moder, og at de altsaa skulde dele hendes Part af Gaarden Tostrup udenfor Viborg, der havde tilhørt hendes Moder Karen Trane. Raadmanden Niels Andersen paastod imidlertid, at da den Søn, hvis Fødsel havde voldt Moderens Død, havde overlevet sin Moder en ganske kort Tid, maatte Sønnen, det spæde Barn, være berettiget til at arve sin Del efter Moderen, og at Faderen Niels Andersen da skulde være sin Søns Arving. Niels Andersen havde giftet sig efter sin første Hustrus Død med en Kirsten Jensdatter; medens Arvesagen stod paa, døde han 1588, men hans Enke forfulgte Sagen videre, og efter en langvarig Proces havde hun endelig Held til at vinde Sagen, saa Arven blev hendes.

For at give Læserne en lettere Oversigt over Personerne i disse mindre hyggelige viborgske Interiører, skal jeg tilføje følgende lille Slægttavle.

Peder Christensen Hegelund, gift med Karen Trane.

Børn:

- I. Peder Trane Hegelund, 1587 ihjelslaet af Bartskjær Christen Henriksen.
Søn: Christen Pedersen Hegelund, dræbte 1599 Jens Viskum; 1606 dræbt i Ribe af Jens Nielsen.
  - II. Jakob Pedersen Hegelund, 1575 dræbt af Diderik von Altän.
  - III. Anna Hegelund, gift med Laurids Nielsen.
Datter: Anna Lauridsdatter, gift med Jens Viskum, som 1599 dræbtes af C. P. Hegelund.
  - IV. Margrethe Hegelund, hvis Død fremkaldte en uhyggelig Familieproces om Arven.
-

Kontrakt mellem en afgaaende og en tiltrædende Præst.

Ved Vilhelm Bang.

Den sædvanlige Maade, hvorpaa for et Par hundrede Aar siden Præster, naar de følte, at de bleve saa svage og aflægs, at de ikke kunde varetage deres Embede, søgte at faa Gjerningen besørget og selv blive forsørgede i deres Alderdom, var som bekjendt, at de afstod (»oplod«) Kaldet til en yngre Mand, der da svarede en Afgift til den afgaaede Præst, og efter dennes Død blev virkelig Sognepræst, men da skulde udrede en Pension til den eventuelle Enke. Det var jo en nem Maade for en Præst saaledes at sikkre sin Søn eller Svigersøn Embedet; men da der undertiden kom uheldige Forhold heraf, blev en saadan Opladelse forbudt ved kongelig Resolution af 10de August 1597, hvilket blev indskærpet paa flere Landemoder. Men man vidste snart at faa Dispensation fra denne Bestemmelse eller at omgaa Resolutionen paa den ene eller den anden Maade, saa Alt blev ved omtrent at gaa i den gamle Gænge. Som ganske betegnende for Datiden skal jeg efter Andst Herreds Provsteprotokol anføre følgende:

Contract imellom Ærværdige Høylærde Mag. Nils Peder-
søn Kragelund Sognepræst til Erst¹⁾ og Jorup Sogne og
Hæderlige og Vellærde Peder Bertel-
søn Friede, S. S. Theol. Studiosum oprettit udi fornevnte Sogners afstaaelse lyde ord fra ord som følger.

Udi den Hellig Trefoldigheds navn. Anno 1695 d. 27
Maj er Sluttit og indgaait een Venlig og kiærlig Contract

---

¹⁾ Erst = Lejrskov.

imellom Mig underskrevne Niels Pedersøn Kraglund i Leerskov Sogne Præst till Leerskov og Jorup Menigheder og Proust i Andst Herrit paa den eene og Mig Peder Bertelsøn Friede S. S. Theol. Stud. paa den anden siide, Saaledisz som efter følger.

1. At Jeg Mag. Niels Pedersøn Kragelund efter guddommeligt providence og paarørende gode Venners Villie og samtykke haver til Ecteskab forlovit Velbem. Peder Bertelsøn Friede med min Kiære Datter Bodild Nielsdatter Kragelund.

2. Vil Jeg paa Hans Ko. Maytts. Aller naadigste Behag om det allerunderdannigst erlangis kand till hannem afstaa og oplade mit nu havende Præstekald og Embede baade udi Læyrskov og Jorup Sogner, paa den maade, at hand Min Lifestid begge fornefnte Kirckers Menigheder i Mit sted skall forestaa og betiene, og imidler tiid, saa Længe Jeg lever, med min Kiære forbemelte Datter nyde, oppebærge, beholde og efter egen Behag sig nøttig giøre ald visze og u-visze Præstelig indkomst af Jorup Sogn, saavel som af Annex-Gaarden sammesteds, diszligeste ogsaa Min paaboende Præstegaards avling udi Læyrskov, hvilcket ovenbemelte altsammen Velbem. Peder Bertillsøn Friede og min fornefnte Kiære Datter Bodild Nilsdatter maa antage og tilltræde, saasnart Hand af Hans Velædle Høyærværdighed Biscopen till omrørte Præste Kald er Vorden Ordinerit, mens mig self ald den stund og saa længe Jeg lever forbeholder at nyde ald den visze og u-visze Præstelig indkomst af Leerskov Sogn.

3. Naar Jeg ved Døden er afgangen om min Kiære Hustru Anna Pedersdatter Moltbek mig overlever, da hende efter min Død af Peder Bertelsen Friede at nyde Jorup Sogen till sin affect, lige paa den maade som hand det nydt haver.

4. Lover Jeg Peder Bertilsøn Friede at saasnart Jeg till det Hellige Prædike Embede i omrørte Læyrskov og Jorup Sogner bliver ordinerit, da strax at indtræde i Ecteskab¹⁾ med min nu forlovede kiærste Bodild Nilsdatter Kragelund og mig imod Hende og Hendis Kiære Forældre, Sødskinde og Ved-

¹⁾ Vilde en Præst være ganske sikker paa at faa sin Datter forsørgt paa den Maade, gjorde han ellers fornuftigst i at lade Brylluppet gaa foran Opladelsen, da der haves Exempler paa, at En og Anden, efter at have faaet Kaldet, vilde søge at liste sig fra Forpligtelsen til at tage Paahængen.

kommende at skicke og forholde som En Hæderlig Mand og retsindig Guds ord tienner i all maade forsvarlig anstaar.

5. Lover Jeg Mag. Niels Kragelund at overlevere till bemelte Peder Bertelsøn Friede og Min kiære Datter Bodil Nielsdatter 4 Hæster 4 Køer 2 arbeids Vogne med tillbehørige redskab, saa og Ploug, Harve, saa vit som till Gaardens avling behøvisz, samt 10 faar og havende lam. Alt dette lover Jeg ¹⁾, som i den 5te post er melt de tvende Søstre efter derisz Salige Forældris Død.

6. Afstaar Jeg till Meer Ermelte Peder Bertilsøn Friede og min K. Datter Bodild Nilsdatter till deris fornøden Huus Værelse ald Stuehuset indtill den store stue, med Brøgers og Baggers sampt den daglige Stue, Sængeskammer, Læsekammer med loft og alt hvad der findis og tillhøerer, En Jernkakeovn En Brøgerkiædell 3 Brøger Kar Dog paa den Maade at Jeg Mag. Niels Kragelund og min Hustru Anne Pedersdatter nyde samme Kedel og Kar upaa anckitt, samt tillgang till Brøgerssz og Baggers Voris lifs tiid.

At overskrefne poster skall af os paa Begge sider, sickeligen og uryggeligen holdis, haver Vi tvende eens lydende underskrevne Contracter imellom os oprættit, og Venligen ombedit, nu hos og offver Værende Ærværdige Her Nilsz Nielszøn Kragelund Sogne Præst i Vahrde. Kongl. Maytts. Tolder Sigⁿ Jens Bertillsøn Tavle, saa og Ko. Ma. Birkeskriver Sigⁿ Jep Jenszøn Med os till Vitterlighed og fuldkommen forsickring at underskrive.

Actum Læyrskov, Anno, die et loco ut supra.

N. P. Kraglund m. m.

P. B. Friede mp.

Till Vitterlighed

Efter Begiæring till Vitterlighed

Niels Kragelund.

Jensz Taulou.

Iligemaade efter Begiæring till Vitterlighed

J. Jensøn Broballe.

¹⁾ Jeg, nemlig Peder B. Friede; det falder lidt underligt, at der tales om de »salige Forældre«, medens de endnu ere levende; Meningen er naturligvis: Jeg, P. B. Friede, lover, efter mine Svigerforældres Død, at yde mine Svigerinder, hvad der kan tilkomme dem. N. P. Kraglund døde allerede samme Aar 1695. — Det ene af Vitterlighedsvidnerne, J. Taulou, blev senere P. B. Friedes Svigerfader, idet hans Datter Vibekke blev Hr. Friedes anden Hustru.

Om Udvandringen fra Agger og Harboøre.

Af H. C. Strandgaard.

Imens der i de senere Aar er skeet og skeer en af alle paaagtet Udvandring fra vort Land over til Amerika, er der her hjemme foregaaet en mindre, stedlig Udvandring, der muligvis ikke er kjendt af andre end dem, der bo omkring ved Limfjorden; og dog har ogsaa den sin Betydning. Det er Udvandringen fra Agger og Harboøre.

Det er nemlig saaledes, at der, siden Vesterhavet i 1825 brød ind i Limfjorden, er skeet en ikke ubetydelig Udvandring fra de nævnte Sogne til Limfjordsegnene, saa at der nu boer Havboer rundt omkring ved Limfjordens Bredder, især fra Havlandet af indtil Løgstør.

Grunden til denne Udvandring er ikke den, at Havboerne ere blevne kjede og trætte af deres Hjemegn, men det er Nøden, der tvinger dem der til. Det er jo saaledes, at Havet ligesom bortskyller deres Fædrenejord under deres Fødder, og der er ikke Udsigt til andet, end at det efterhaanden vil bortskylle den lave Landstrimmel, som de nævnte Sogne ligge paa¹⁾. I alt Fald er det et farefuldt Liv, Beboerne leve der.

---

¹⁾ Allerede i forrige Aarhundrede gives i Danske Atl. V. 460 en sørgelig Skildring af Agger Sogns Tilstand: »Og ligesom Vandflod paa den ene Side efterhaanden underskjærer og bortstjæler Landet, saa har Sandflugten paa den anden Side saaledes medhandlet deres Grund og Ejendom, som forud med 28 Plove blev dreven, at de har saa godt som ej mindste Plet Agerjord og Eng tilbage.« Og paa et andet Sted i samme Værk — V. 413 — staaer der: »Og saasom det

At Havboerne ikke flytte længere mod Nord eller Syd paa Kysten, hvor de kunde vedblive at bruge Havet, men ned ved Limfjorden, er vistnok fordi de have særegent Kjendskab til Egnene der omkring. De have nemlig fra gammel Tid af drevet Aalefiskeri omkring paa Fjorden om Sommeren¹⁾.

Hvert Foraar droge de ud med deres Pulsvaad, lejede sig for kortere eller længere Tid ind hos Beboerne paa Kysterne og fiskede, hvor Fangsten bedst vilde lykkes. Paa disse Fiske-toure, der vel nok hørte til den skønneste Del af Havboens Liv, og som de kunde komme med til fra de vare Drengene til de bleve gamle Mænd, have de lært at kjende de mange yndige, fiskerige Bugter, der ere her nede, og faaet Syn paa de gode Smaahjem omkring ved Stranden. Og naar de saa skulle drage bort fra deres Hjemstavn, saa ligger det nær for Havboerne at flytte her ned, hvor de ere godt kjendte, og hvor de kunne komme til at leve nogenlunde det samme Liv ved Fiskeri som hjemme. Her kunne de komme til at bo sikre for Oversvømmelse.

Jeg vil her tillade mig at fremkomme med nogle Træk af enkelte udvandrede Havboers Liv samt paapege de Steder, hvor de fleste af dem bo, dels efter, hvad jeg selv kjender dertil, og dels efter Meddelelser fra forskjellige Mænd omkring ved Fjorden, som jeg har henvendt mig til.

Før Vesterhavets Indbrud i Aaret 1825²⁾ laa der 4 Huse

---

er kun ringe og lidet som de avle, saa kan det ej række til Ophold, end sige til Sæd, hvor ud over de maa enten købe deres Sædekorn, om de have Midler dertil, eller og tigge det, som sker gemeenlig hvert Aar.«

¹⁾ Danske Atl. V. 461: »Midt om Sommeren i en vis tilladt Tid fare Aggerboerne ned i Limfjorden, lægge sig under Salling, Mors og Thy og med deres Pulsvaade drive en stærk Aalefangst.« Se ligeledes D. Atl. V. 415.

²⁾ Saa vidt det kan skjønnes af D. Atl., begyndte Havet først med faa Aars Mellemlum at bryde ind i Fjorden fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede, og der nævnes — V. 832 — 3 Overgange, nemlig Julenat 1717, Nyaarsdag 1720, »da hele Landet blev oversvømmet af Havet og stod i yderste Fare for at undergaa«, samt 1760. Alle-

i Toft By paa den lave Landtunge syd for Agger og ikke langt fra det Sted, hvor Agger Kanal dannedes. Hvert af disse Steder havde Jord og Græsning til en Ko eller to samt til en Snes Faar. Det ene Hus beboedes af Niels Pedersen Nabe. Han havde 5 Sønner, af hvilke de 3 endnu ere til. Den næstældste Søn, Laust, var sendt i Skole paa Thyborøn, da Oversvømmelsen kom. Han mindes det Syn, da han saa sit Fædrenehus tilligemed de tre andre rage op af Vandet. De andre Sønner vare hjemme. Oversvømmelsen kom saa hurtigt og saa voldsomt, at Beboerne bleve afskaarne fra at flygte. Vandet omringede Husene og trængte ind i Stuen. Folkene søgte Tilflugt paa Lofterne. Niels Naves Kone maatte ogsaa op paa Loftet¹⁾ med sine Børn; men Manden blev ved at gaa omkring i Huset og redde af deres Ejendele, hvad han kunde. Faarene og Koen bleve trukne op paa Høgulvet. Tilsidst gik han i Vand til Hofterne og maatte da ogsaa ty til Loftet. Bølgerne sloge mod Huset og skvulpede snart igjennem Stuen under dem; thi Væggene faldt. Hjørnestolperne bleve dog staaende; men hvad der nærmest holdt Huset var nok Skorstensmuren. Ogsaa var der et Stendige vest for Huset, som for en Tid dæmpede Bølgerne.

Manden plukkede Hul i Taget og krøb op paa Mønningen, hvor han sad ventende paa Hjælp. Endelig, endelig kom da

rede den Gang nævnte Værk udkom, 1769, klages der — V. 460—61 — over, at Fiskeriet forringes ved Havets Indbrud. »Heltfiskeriet gav ogsaa for nogle og tredive Aar siden god Fordel, men ved idelig Oversvømmelse af Havet i Fjorden, hvor af man ej vidste tilforn, har Fiskene ved det salte Vand faaet Afsky at komme saa langt op.«

Ifølge Geografisk Tidsskrift 2 B. Side 132—136 har der været 5 store Oversvømmelser i dette Aarhundrede, nemlig: 15—16 Jan. 1818, 3 Febr. og 28 November 1825, 8 Januar 1839 og 1862.

- 1) At de oftere havde maattet gjøre det og at deres Hus laa lavest, sees af de Optegnelser i Vestervig og Agger Præstekalds »Liber Daticus« om Oversvømmelsen 1818, der ere meddelte i Geografisk Tidsskrift 2 B. Side 132: »Vandet stod højt over Landet mellem Toft og Agger, gik ind i Toftboernes Huse — især mistede Niels Nabe, som boer lavest, 2 Læs Hø og 2 Læs Ildebrændsel. I hans Hus stod Vandet 2 Fod højt næsten i 24 Timer.«

Sønnerne sige, at Huset blev flyttet hen paa et højere Sted paa Marken, rimeligvis efter denne Oversvømmelse 1818.

en Baad fra Thyborøn og frelste dem. Da havde de stakkels Mennesker siddet paa Loftet i halvandet Døgn.

Da Vandet sank, havde Havet overskyttet deres Agre og Enge med et tykt Lag Sand og Grus. Husene bleve brudte ned og førte om til Lyngs paa Thyholm, hvor der blev kjøbt Jord til de 4 Familier, som nu flyttede her til, thi Toft By ophørte at være til fra den Tid af. Hver Familie fik saa stort et Stykke Jord, at den kunde holde et Par Køer.

Her i Lyngs døde Niels Pedersen Nabe, men Sønnerne vandrede videre ud. En af dem, Peder Nielsen, bosatte sig paa Thyborøn og blev gift med en Kvinde der fra. Men Havet blev ogsaa ham for haardt. Saa brød han sit Hus ned og sejlede med Tømmeret af det og hvad han ellers ejede ned i Fjorden til Vile Sogn i Salling. Her gav en nogle Aar før ankommen Broder ham Byggeplads med Udsigt over Fjorden op til Ottesund. Og her stod det samme lille Bindingsværkshus i mange Aar, som oprindelig havde staaet ved Havlandet. Snart kom to af deres Brødre til, Laust og Christen Nielsen, og bosatte sig i Vile. En fjerde Broder, Søren Nielsen, var, som anført, bleven bosat her nogle Aar før (1835). To Mænd fra Vile vare nemlig druknede ud for Lemvigsbugten paa en Rejse til Havlandet, og strax vare to unge Havboer, som laa nede ved Fjorden paa Fiskeri, flyttede her til og vare blevene gifte med Enkerne. Den ene var nævnte Søren Nielsen, den anden Lars Clemmensen, begge levende endnu. Endelig kom den femte Broder, Mads Hast, og bosatte sig ved Strømhuset i Nautrup Sogn.

De to af Brødrene vare gifte med Søstre, Døtre af Smeden i Lyngs. Disse Kvinder droge en tredie Søster med, som blev gift med en Havbo og boer i Vile, samt 4 af deres Brødre, alle Smedde, som bleve bosatte omkring i Salling. Senere kom endnu et Par Havboer til Vile, nemlig Joseph Grøn og Joseph Nielsen, saa der er nu en hel lille Koloni af disse og Børn og Børnebørn af de først ankomne.

Den gamle Havbokone, som havde boet i flere Aar i Toft og var bleven frelst ovenud af Taget paa sit Hus og ført til Thyholm, flyttede med sin Søn, Laust, til Vile og atter derfra med ham til Thorum i Salling, hvor hun nu er død. Hun udmærkede sig ved sin forbausende Styrke og Udholdenhed i at bære. Hun bar som gammel Kvinde ofte 4—5 Skjæpper

Rug til Mølle for sine Børn fra Vile til Dalmøllen i Harre, en Vejlængde af omtr. $\frac{3}{4}$ Mil. Det var Øvelsen i at bære Fiskekurven ved Havlandet, der her kom igjen.

En af de første Havboer, der bosatte sig i Salling, var dog Anders Eriksen i Grønnerup. Han boede ved Langerhuse, da Havets Indbrud skete i Februar 1825. Ogsaa han maatte fly paa Loftet med sin Hustru og sine Børn. En gammel Bedstefader, Lars, som han havde i Huset, vilde ikke forlade Sengen, fortælles der. Først da Vandet var voxet saa højt, at det gik over Sengestokken ind til ham, gav han efter. Havet skyllede, efter Familiens Udsagn, thi Anders Eriksen er død, en Kanal tæt forbi hans Hus og saa dyb, »at man kunde stikke en 7 Alens Sprød ned i den uden at finde Bund«¹⁾.

Da Vandet var sunket, gjorde Anders Eriksen sig rede til at drage bort og i Foraaret 1825 flyttede han med Tømmeret af sit Hus og øvrige Ejendom til Grønnerup, hvor han lejede sig lidt Jord og opførte sit Hus paa Stranden. I Førstningen drev han Fiskeri sammen med Havboer, som kom ned til ham. Siden oprettede han en privat Overfart til Nykjøbing, som efterhaanden udviklede sig til en ikke ubetydelig Færgefart og blev en Næringsvej for ham. Havnefoged Jens Andersen paa Glyngøre, der er opfødt ved dette Færgævæsen, er en Søn af ham.

En Broder til Anders Eriksen, Lars Eriksen, bosatte sig paa Hannæs; en anden Broder, Peder Eriksen, kom senere til Vile. En Søn af denne sidste var bleven gift med en Enke i Sæby, og to andre vare blevne bosatte i Vile. Disse Sønner droge ham her ned. Den gamle Peder Eriksen havde stedse sin Ligkiste staaende færdig og var vel flyttet med den fra Havlandet. Man brugte den som Møbel til at gjemme Linned og Tøj i.

Ved Siden af Anders Eriksen bosatte en anden Havbo sig, som hed Laust Pedersen. En tredie Havbo, Jøhse, der først boede i Vile og siden i Grønnerup, er muligvis den første Havbo, der bosatte sig i Salling.

¹⁾ Dette stemmer nogenlunde med hvad der er meddelt i Geografisk Tidsskr. 2 B. Side 134: »Ved Langerhuse gjorde Havet sig en Aabning, som oprindelig var 150 Al. bred og 10 Alen dyb.«

Nogle af de første Havboer, der bosatte sig paa Mors, vare Anders Nielsen og Peder Toft paa Refshammer. Ogsaa de boede ved Langerhuse, da Havet i 1825 brød ind i Fjorden. Peder Toft havde boet der i en 15—16 Aar og havde et Hjem med Jord til et Par Køer; men Havet ødelagde efterhaanden deres Ejendom, saa at de tilsidst aldeles ikke kunde holde Kreaturer der. Efter Oversvømmelsen i 1825 vare de saa forarmede, at de maatte lade deres Kreditorer tage, hvad der var, og drage bort.

I Foraaret 1826 flyttede de da herved med Tømmeret hugget færdigt til deres Huse. Ejeren af Dueholm havde givet dem Lov til at bosætte sig paa Refshammer uden Fæsteafgift, men saaledes, at de Bygninger, de opførte, skulde høre Gaarden til som Fæstehuse. Anders Nielsen og Peder Toft, hvis Hustruer vare Søstre, opførte deres Huse tæt ved hinanden og med Udsigt fra Vinduerne op over Sallingsund, idetmindste til Kaas Bredning. Husene staa endnu og beboes af deres Børn og Slægt. Som et Minde fra Havet findes i Peder Tofts Hus et Navnebrædt af et Skib opsat over Kjøkkendøren.

Nogle Aar efter kom en tredje Havbo til Refshammer, nemlig Ole Peter Markussen, sædvanlig kaldet »Ole Pejter«. Han var gift med en Søster til Anders Nielsen og Peder Tofts Hustruer og var vandret ud fra Langerhuse sammen med dem, men boede først i nogle Aar ved Skjærbek i Sejerslev, paa det nordlige af Mors.

De første Havboer, der bosatte sig paa Refshammer, ere alle døde saa nær som Ole Pejter. Han, der nu er saa gammel, at han ikke længere kan fiske, men kun binde Fiskergarn, mindes endnu den Nat, da Havet brød ind og ødelagde hans Hjem. Han var gaaet ud tillige med sin Fader og en Søster for at dæmme for Havet; men som de arbejdede herpaa, brød det igjennem, og Vandet løb med rivende Fart over i Fjorden. De skyndte sig nu til Huset; Moderen søgte op paa Loftet med de mindste Børn; Mandfolkene bleve foreløbig uden for og kastede Jord for Dørene.

Ud paa Natten kom en Nabo næsten nøgen vadende gjennem Vandet med sin Hustru paa Ryggen. Disse Folk, der havde haft Kartegilde i deres Hus Aftenen før, vare vaagnede ved, at Vandet gik ind i Sengen til dem, og vare i Forfærdelse flyede over til Ole Pejters Hjem, der laa noget

højere. Da Manden i Mørket sprang ud af Sengen, stod han dybt i Vand, og Kurvene med Uld flød omkring i Stuen.

I flere Aar var kun to eller tre Huse paa Refshammer; nu er der snart en hel lille Fiskerby der, tildels beboet af Børn og Slægtninge af de først ankomne. Og der er i det hele flyttet mange Havboer til Mors, saa at der vel nu findes flere Havbofamilier i hvert Sogn paa Østsiden af Øen fra Nykjøbing og nord paa. Paa Dueholms Mark nævnes saaledes 3 Havboer¹⁾, i Faarup 2, i Alsted 3, i Tødsø 1, i Sønderdraaby 5, i Ejerslev 3, i Sejerslev 4 og i Jordsby 6 indvandrede Havboer.

Paa den sydlige Del af Mors nævnes blot Lars Øer og Thomas Kragelund fra Harboøre. Af disse kom den første som Færgekarl til Sillerslevøre og den anden som Fisker, og begge ere blevne gifte med Kvinder fra Mors.

Paa Hannæs, hvor, som tidligere anført, Lars Eriksen for flere Aar siden bosatte sig, er nu bleven en lille Samling af Havboer. I en Meddelelse der fra nævnes: i Øsløs 1, i Vesløs 1, i Arup 5, alle gifte og for det meste med flere Børn.

Paa Thyholm bo endnu to Børn af de Toftboer, som kom til Lyngs efter Oversvømmelsen 1825, og i de Huse, som de opførte, nemlig: Peder Gravesen og Niels Larsen Toft.

Efter Oversvømmelsen i 1839 kom 5 Familier fra Thyborøn til Hellerød i Søndbjerg Sogn, hvor de købte en Udmarkslod og delte i 5 Dele, saa hver fik Jord til et Par Kær. Disse fem Familier havde i alt 17 Børn, og tillige medfulgte to gamle, nemlig: Anders Jeppesens Moder og Søren Pejters Svigerfader, Christen Nielsen.

Senere ere tre Familier komne til Serup i Odby Sogn, og der nævnes endnu et Par Havboer sammesteds.

I Smerup i Hvidbjerg Sogn er Gregers Jensen, som kom hertil fra Harboøre med sin Hustru 1851 og købte sig et Hus, samt Christen Æskildsen Noermark, ligeledes fra Harboøre, der for henved 30 Aar siden købte sig en Gaard her og lever ved Landbrug. I Lemvig og Struer er flere Havbofamilier, hvoraf nogle ernære sig som Fiskehandlere.

---

¹⁾ Ogsaa et af Husene paa Dueholms Mark har tidligere staaet ved Havet og blev flyttet her til 1856 af Ole Pedersen Maah.

I Ertebølle, Strandby Sogn, paa Himmerlandskysten, bo 4 Havboer, og paa Rønbjerg i Bjørnsholm Sogn bosatte Olemmen Larsen fra Tøtt sig kort efter Oversvømmelsen 1825.

I Junget og Thorum Sogne i Salling er flere Havboer, i Selde en enkelt.

Paa intet Sted er der dog indvandret saa mange Havboer til ét Sogn, som til Jegindø. Her er der — efter en Meddelelse fra April 1884 — ikke mindre end 49 Mennesker af Havboslægt, unge med gamle. Den første, som flyttede her til, var Ole Larsen, som kom her 1841, men senere har bosat sig i Lime i Salling; og efterhaanden ere flere komne, især efter 1862.

Paa Øen Fur, hvor man skulde synes de samme Betingelser vare for Havboerne til at leve, er der derimod ingen. En enkelt, som under Benævnelserne »æ Havmand« har boet der i flere Aar, er nu flyttet til Junget i Salling.

Paa Strækningen mellem Løgstør og Hals kjendes kun en enkelt Havbo, nemlig den gamle Veteran Christen Olesen i Holmsø, Haverslev Sogn. Han skal være født i Stausholm i Harboøre i Aaret 1791, var indkaldt til Krigstjeneste fra 1809 til 14 og var i de tre sidste Aar i engelsk Fangenskab. For over 60 Aar siden vandrede han ud og boede først i Ejerslev paa Mors. Siden var han en kort Tid bosat i Vadum ved Nørresundby; men her kunde han kun se en lille Stribe af Fjorden. Der fra flyttede han til Holmsø, hvor han stedsø har ernæret sig ved Fiskeri.

Den første Slægt af udvandrede Havboer ere fornemmelig Fiskere. Om end en saadan Havbo erholder Avling til et Par Kreaturer, kan det dog nok hændes, at han alligevel ikke selv udfører det dermed forbundne Arbejde, men holder en fremmed til at tærse for sig. Det er ikke, fordi der ikke i Stormdage gjerne kunde blive Tid dertil, eller fordi Havboen er magelig; men han er nu en Gang ikke opfodt ved dette Arbejde. Han sidder maaske hellers inde og binder Fiskergarn i Stedet for, og heri har han gjerne en Færdighed, der staaer ved Siden af Hedebondens i Strømpestriking. De

første udvandrede Havboer tale Havbomaalet temmelig klangfuldt, selv efter at have boet her nede i mange Aar, og især der, hvor baade Mand og Kone begge ere Havboer.

Med Børnene af dem er det anderledes; de blandes mere med den Befolkning, de opvoxe iblandt. De tilegne sig lettere Egnens Dialekt, hvor de bo, og de komme maaske tidlig ud at tjene og vænnes til Landbrug og Kreaturers Røgt.

Men man vil dog nok finde, at ogsaa Sønner af udvandrede Havboer gjerne bosætte sig ved Kysten.

Lidt om Sandflugten i ældre Tider.

Af afd. Lærer Lavst Røjkjær.

I. Vrendsted og Tise Sogne.

I Slutningen af 17. Aarhundrede har Sandflugt gjort stor Skade i de nævnte Sogne, og som det synes ødelagt store Strækninger og tvungen en Del Beboere til at flytte deres Huse. Dette stadfæstes ved nogle Tingsvidner, som ere optagne paa Jerslev Herreds Ting, og som her meddeles.

1675 vidnedes om *Aasendrup* By følgende:

»6 Synsmænd vidnede, at eftersom de af Tinget var tilnævnt at syne, hvad Skade Sandflugt havde gjort i *Aasendrup*, da havde de været over samme Syn og først set Gjørtrud Pedersdatters Gaard, som skylder aarlig for 10 Tdr. Hartkorn, hvilken Gaard er, paa dens Ejendom og Endelt og paa Husene, den halve Part af Sandflugt øde. Kjæld Lavrensens Gd. skylder knap 10 Tdr. Hartk., af dens rette Ejendom er den halve Part af Sandflugt øde og fordærvet. Mads Nielsens Gd. skylder knap 13 Tdr. Hartk., paa dens rette Ejendom den halve Part øde og fordærvet af Sand. Kristen Simonsens Gd. skylder knap 8 Tdr. Hartk., den er paa de to Parter af Ejendom slet øde og fordærvet af Sand. Povl Larsens Gd. skylder 10 Tdr. Hartk., den er paa Ejendom de to Parter slet øde af Sandflugt. Oluf Bruns Bolig skylder godt 5 Tdr. Hartk., er paa Ejendom den halve Part slet øde af Sandflugt; det hjemled de for et fuldt Syn.«

En af de andre Gaarde i samme By blev synet dette Aar af 4 Md., og vidnede de, at af dens Bygninger vare to Huse

slet borte, to vare nedfaldne og laa paa Jorden, og et hængte paa Støtter »og saa de en »Hauffue«, hvori de syntes der kunde saas 14 Tdr. Byg, som af Sandflugt er ganske fordærvet og øde«.

En af Byens Mænd fremstod s. A. paa Tinget og lod kundgjøre, at han opsagde sin Gaard, som hørte til Hammelse, »da dens Mark var ganske øde af Sandløb, og han den derfor og for Arbejdspaalæggelse ej længere kunde besidde«.

I de følgende Aar har Sandflugten taget mere og mere til, da der 1680 forekommer flere Tingsvidner om Aasendrup By, hvilke give et mørkere Billede af Tilstanden.

Saaledes vidnede 4 Synsmænd, »at de havde synet Niels Madsens Gaard i Aasendrup, og saa samme Gd. var slet fordærvet af Sandflugt, baade Huse, Brønde, Vanddam og Mødingsteder, saa der paa Steden (sic) ikke mere kan bygges, saasom nogle Huse er af Sand nedertrykt, nogle endnu staa paa Støtter og er paa Fald, saa de ikke mere kan hjælpes paa den Sted. Belangende Jord i Marken og ved Husene, da er der over de to Parter ganske fordærvet af Sand og ikke kan dyrkes. Belangende den Gaard, Niels Jespersen og Kirsten Kristensdatter ibor, da havde de efterset, at de to Parter af dens Ejendom var fordærvet af Sand. Belangende deres »Grifft« (Tørvegroft) til bemeldte Gaardsparter, saa er det ganske fordærvet af Sand, saa de ingen Nytte eller Brugelighed kan have deraf.«

4 Synsmænd havde efter Herredsfogdens Befaling synet den Gaard i Aasendrup, Per Rod ibor, »de var da først ved et Fald Jord ved Gaarden liggendes, hvorudi kunde saas 14 Td. Byg, som nu af Sandflugt er ødelagt og ganske fordærvet; det andet Jord i Marken, som var det bedste Jord der til Gaarden, er deraf de to Parter slet øde og fordærvet, den $\frac{1}{3}$ Part, som er af det vageste, er nogenledes ved Magt, dog Sandflugt der for Haanden at befrygte det iligemaade vil fordærve. Belangendes »Drift« (Uddrift, Udmark) og Groft der til Gaarden saavel som andres der i By er slet øde og fordærvet af Sand.«

4 Synsmænd vidnede, at de havde synet de tre Gaardes Eje i Aasendrup, som Peder Nielsen, Jens Andersen og Thomas Thomsen bor paa, »da først saa de de tre Mænd deres Agerjord, saa dem syntes ikke at kunne være ved Magt mer

end femte Parten deraf, det andet fordærvet af Sand. Dernæst saa de deres Fædrift og Tørvegøft, som var ganske øde og ikke synt andet end hvid Sand. Iligemaade synet de for- Mænd deres Huse og Gaardsrum, som paa det meste af Sand er underlagt og fordærvet, og det Bolig, Thomas Thomsen ibor, der er Husene ganske af Sand underlagt, saa ingen Huse var der at finde. Syntes dem, at den ringe Del af Jord og Huse, som endnu er nogenledes ved Magt, skal ikke længe være for den store Fremgang, Sandflugten sammesteds har.«

4 Synsmænd fremstod og vidnede, at de efter Aasendrup Bymænds Forlangende af Tinget var udnævnt til at syne samme Bys Tilstand; »først havde de set deres Drift og Græsning at være af Sand ganske overløben, saa intet nyttig Græsning derpaa fandtes, deres Ildebrand iligemaade ganske ødelagt og fordærvet. Dernæst saa de deres Agerjord, som meget med Sand var overløben og ikke synes, at deres Sædejord kunde være ved Magt mere end $\frac{1}{3}$ Del, undtagen den Gaard, Peder Nielsen bor paa, synes ikke at kunne være uden $\frac{1}{3}$ Del ved Magt. Ellers er overalt en stor Del Huse af Sand nedtvungen og en Del slet borte og af Sand fordærvet, og frygtes endnu større Skade, om videre Storm eller Uvejrr paakommer.«

Om *Vrensted* By findes 2de Tingsvidner, for Aaret 1680, saaledes lydende:

4 Synsmænd havde tilligemed Herredsfogden og Skriveren synet 5 Gaarde i Vrensted By, de tre beboet hver af 1 Mand, den 4de brugte Præsten, og den 5te boede der 3 Mænd i. I deres Jord saaedes Vaarrug, Byg og Avre, og vare de alle meget brøstfældige paa Bygning. »Belangende deres Drift og Gøft, da er det meste og bedste Knubtørvgrøft og Fædrift paa den vestre Side af Byen af Sandflugt mestendels fordærvet; ellers findes nogen Sandtørvgrøft og skarp Græsning øster til Byen, hvilken er helt vagt.«

4 Synsmænd og Sognepræsten havde efter Bymændenes Forlangende synet Byens Ejendom, og havde da set, »at paa den søndre Kant af Byen af deres bedste Græsning, som er udi Bredden 704 Favne, udi Længden 1415 Favne, hvilken er af Sandflugt ganske øde, undtagen et lille Stykke ungefær 38 Favne, som er ikke slet øde. Nok paa den Nør-Kant af

Byen et andet Stykke til al Byen, er udi Bredden 787 Favne, som og er øde. Belangendes Knubtørv, da havde de ikke til al Byen saa meget som at grave et Læs Tørv paa, uden i deres Enge, hvilken er dem til ikke ringe Skade, eftersom Sandflugt det slet haver fordærvet og Tid efter anden mere og mere tiltager.«

Det er sikkert nok, at denne skadelige Sandflugt først har taget sin Begyndelse efter 1662, thi i Matriklen for dette Aar siges, at der baade til Vrensted og Aasendrup Byer findes »megen god Græsning og Tørveskjær«.

Om Sandflugten i Tise Sogn melder et Tingsvidne for Aaret 1675.

»6 Synsmænd kundgjorde, at de var udnævnt af Tinget til at syne, hvad Skade Sandflugten havde gjort i Tise, Filholm, Stavad og Manne, da havde de først været i Filholm og set en Gaard¹⁾ paa 7 Tdr. Hartkorn, den halve Part af dens Ejendom er øde; nok 1 Gd. paa godt 7 Tdr. Hartkorn, de to Parter øde. Manne 1 Gd. 7¹/₂ Tdr. Hartkorn, de to Parter øde. Jens paa Kjæret, 2 Tdr. Hartkorn, den halve Part øde. Stavad 1 Gd. paa 24¹/₂ Tdr. Hartkorn, deraf er den halve Part øde, dels af Sandflugt, dels af Vand. Tise By: først 1 Gd. 10 Tdr. Hartk., den halve Part øde; 1 Gd. 8 Tdr. Hartk., de to Parter øde; 1 Gd. 8 Tdr. Hartk., de to Parter øde; 1 Gd. 8 Tdr. Hartk., de to Parter øde; 1 Gd. 8 Tdr. Hartk., halv Parten øde; 1 Bol 2¹/₂ Tdr. Hartk., halvt øde; 1 Gd. 13 Tdr. Hartk., de to Parter øde; 1 Gd. 8 Tdr. Hartk., ¹/₂ Parten øde; 1 Gd. godt 9 Tdr. Hartk., de to Parter øde; 1 Bol 4¹/₂ Tdr. Hartk., ¹/₂ Parten øde; 1 Gd. 8 Tdr. Hartk., ¹/₂ Parten øde; 1 Bol 4¹/₂ Tdr. Hartk., de to Parter øde; 1 Bol 4¹/₂ Tdr. Hartk., ¹/₂ Parten øde; 1 Gd. 8 Tdr. Hartk., ¹/₂ Parten øde; 1 Bol 4¹/₂ Tdr. Hartk., ¹/₂ Parten øde; 1 Gd. 8 Tdr. Hartk., ¹/₂ Parten øde; 1 Gd. 8 Tdr. Hartk., de 3 Parter øde; 1 Gd. 8 Tdr. Hartk., ¹/₂ Parten øde; 1 Bol 4 Tdr. Hartk., ¹/₂ Parten øde; 1 Bol 4¹/₂ Tdr. Hartk., de to Parter øde; 1 Bol 1¹/₂ Tdr. Hartk., de to Parter øde; nok 1 Gd. 10 Tdr. Hartk., den ¹/₂ Part øde, og 1 Bol 1 Tdr. Hartk., halv Parten øde.«

¹⁾ Beboerens Navn er her ligesom i det følgende udeladt; ligeledes Skpr. og Fdkr. af Hartkornet.

Her tilføjes nogle Meddelelser af et Par Mænd fra de nævnte Sogne. Nu er der langs vesten om Vrensted Sogn en stor Flade, bestaaende af Kjær og Overdrev. Hele denne Strækning bærer Spor af, at Sandet i sin Tid har gaaet derover, thi naar man deri graver en Grøft, træffer man under den 4—6 Tommer tykke Overskjold et Lag af Klitsand og derunder igjen et Lag Muldjord. Den nordlige Del af Fladen har en Gang været Mose, da der endnu graves Tørv, men Tørvejorden er dækket af $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ Alen Sand. Det er maaske næppe 100 Aar siden, at Sandflugten hørte op, eftersom en 92aarig Mand i Vrensted By fortæller, at hans Fader sagde, han kunde huske Kjæret i saadan Tilstand, at der hist og her laa Sanddynger, og naar det stormede af Vesten, hvirvledes Sandet op over Byen. En stor Del af denne sandoverfløjne Strækning er i de senere Aar opdyrket, og der er bygget over 20 Smaasteder, som holde en Besætning fra 2 Køer til 1 Hest og 4—5 Køer.

I Tise Sogn findes nu ikke andre Spor af Sandflugt, end at der er en Strækning udyrket Jord Øst for Tise By af omtr. $\frac{2}{3}$ Fjerdingsvejs Længde og $\frac{1}{3}$ Fjerdingsvejs Brede, hvor der træffes sammenføgne Bakker af Klitsand, som dog for længe siden ere overgroede med Grønsvær.

2. Furreby Sogn.

Derom gives Oplysning i Børglum Herreds Tingbog for 1677. Dette Aar havde Jakob Stegelmand nemlig sine Tjenere, 29 Mænd i Furreby, 2 Md. i Furreby Mølle foruden nogle flere, indstævnet for resterende Landgilde; men de fremlagde et Synsvidne, hvorudi 4 Mænd tilkjendegive, at de vare udnævnte af Tinget til at syne Furrebys Tilstand, og hvad Skade Sandflugt havde gjort paa denne Byes Ejendom, og havde de da set, »Jens Klemmensens Gaard, skylder aarlig $9\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn, den er baade paa Husene, Ager og Eng de 2 Parter slet øde. Jesper Lavrsens Gd., $9\frac{1}{2}$ Tdr. Hartk., de 2 Parter af samme Gds. Jord overløben med Sand og ikke kan saas. Jens Sørensens Gd., $9\frac{1}{2}$ Tdr., de 2 Parter er ganske øde og overløben med Sand. Niels Bruns Gd., $6\frac{1}{2}$ Tdr., de to Parter af samme Gd. øde og ikke kan dyrkes. Peder Hellesens Gd., $9\frac{1}{2}$ Tdr., er ogsaa de 2 Parter overløben med Sand og ikke

kan dyrkes. Mikkel Jensens Gd., 5 Tdr., er øde og ingen Huse paa samme er dygtig. Niels Madsens Gd., $4\frac{1}{2}$ Tdr., er og slet øde baade Huse og Jorden. Erik Pedersens Gd., $4\frac{3}{4}$ Tdr., deraf er de to Parter slet øde af Sandflugt. Mads Nielsens Gd., $3\frac{3}{4}$ Tdr., er Jorden ganske øde og ingen Huse staar der. Jens Jensens, $2\frac{1}{2}$ Tdr., er slet øde baade Huse og Jorden. Thomas Jensens, 4 Tdr., deraf er de 2 Parter øde Husene og Jorden. Helle Lavrsens, $3\frac{1}{2}$ Tdr., deraf de 2 Parter slet øde af Sandflugt. Jens Kristensens, $3\frac{1}{2}$ Tdr., er slet øde baade Huse og Jord. Mads Thybos, 2 Tdr., deraf de 2 Parter slet øde. Furreby Mølle . . . . . og haver lidt stor Skade baade af Vand og Sand, saa den kun kan tjene den halve Møllenskyld.◀ To af Furreby Mænd fremlagde endvidere deres Fæstebreve, udstedte 1674, hvoraf ses, at de hver havde fæstet $\frac{1}{2}$ øde Gaard, hvorfra Mændene vare borttrømte, og hedder det i samme Breve »fordi der ingen Huse er paa samme Gaards Part, skal Fæsteren være fri for Stedsmaal og for Landgilde i 3 Aar, om han denne Gaard kan faa opbygget og siden give, som det sig bør.◀

Samme Aar som dette Tingsvidne optoges, lod Amtsskriveren paa Børglum Herredsting læse følgende Brev: »Saa som Jakob Stegelmand rester en stor Del Penge-Contributioner (226 Rdlr.) af hans øde og forarmede Gods her i Amtet, og ingen Udgang ses, hvorved Resten kunde bekommes, da hermed befales Herredsfogden i Børglum Herred, at I paa hans Vegne lader Medtjenerne udi Furreby, Vrejlev, Em, Vraa, Lyngby og Torslev Sogne forbyde, at de aldeles intet svarer til deres førnævnte Hosbond, førend samme Restance var deraf betalt.◀ Det var altsaa de forskjellige »kongelige Skatter«, som stod til Rest, hvad der var almindeligt i disse Tider. 1681 synes det, som om hele Furreby var iblandt det Gods, som for resterende Skatter var tildømt Kongen, da Amtsskriveren dette Aar paa Herredstinget lod læse en »Opskrift paa hans kongelige Majestæts tildømte øde Gods her i Herredet, hvorledes det er besat, og hvad Indkomst deraf for Aaret 1680 er indkommen.◀ Deri forekommer den korte Bemærkning: »Furreby Sogn og By, hele Furreby haver skattet i alle Skatter for 1680 af $24\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn saa og 24 Rdlr. for Landgilde og Arbejde, og af 2 Gadehuse 18 β , sandflugten.◀

Nogle Oplysninger, som en i Furreby boende Mand har givet mig, kunne maaske knyttes hertil. Nu er der næsten ingen Sandklitter ved Furreby, men man pløjer og saar helt ud til Havbrinken, saa det er kun lidt af Byens Jord, som ikke er under Ploven; men at Sandet en Gang har gaaet over den dyrkede Jord, ses tydelig langs Havet, hvor man i Brinken $\frac{1}{2}$ Alen neden under Sandet finder Plovfurer af Muldjord. I den sidste Menneskealder ere omtr. 140 Tdr. Land af den sandoverfløjne Jord indtagne til Dyrkning, men givte ikke stort Udbytte, da Kornet, som gror derpaa, saare let forbrændes, og i tørre Somre avles der saare lidt. Den største Part af den opdyrkede Jord maa i sin Tid have været Eng eller Mose, da der under Sandlaget findes et Lag Tørvejord. Furreby Bæk, som nu i et dybt Leje og med mange Krumninger baner sig Vej til Havet, har ogsaa en Gang i Tiden forandret sit Løb, thi Furreby Vandmølle har før ligget paa et andet Sted, hvor man endnu ser Levning af Mølle-dammen, hvortil Bækken den Gang maa have gaaet. Det er sandsynligt, at Sandflugten har tvunget Bækken til at søge sig et nyt Løb, og da Bækken flyttede, har den tvunget Mølleren til at gjøre ligesaa. Ellers har Havet i den senere Tid været en slem Nabo for Furreby. En 91aarig Mand, som bor i Byen, vil vide, at Havet i hans Levetid ud for Furreby har borttaget et Stykke Land af omtr. $\frac{1}{3}$ Fjerdingsvejs Brede, og der, hvor Havet nu gaar, et Stykke fra Land, fandtes fordum en Brønd, saa man deraf kunde slutte, at der paa det Sted har været Beboelse i gammel Tid. Et Sagn fortæller endvidere, at Havet en Gang skal have bortskyllet en hel By, som laa vester ud for Furreby. De fleste Steder i Furreby ere i den sidste Menneskealder flyttede længere ind i Landet.

Krejlerliv.

Af Joh. Skjoldborg.

Nærværende korte Skildring er ikke nogen udtømmende historisk Fremstilling af Emnet fra først til sidst i stort og smaat, men en Udsigt over Krejlerlivet, saadan som det har udfoldet sig i Mands Minde, særlig paa en bestemt Egn. Hvad der ikke er efter levende Kilder, er selvlevet og selvset.

Ved Krejlere forstodes Folk, som kjørte omkring paa Landet og falbød Potter, Sild eller sligt, eller Folk, som paa smaa Skibe sejlede omkring og solgte lignende Varer. Den sidste Slags Krejlere have hjemme paa Limfjorden og findes vist næppe andre Steder. De ere netop ejendommelige for Limfjorden, og det er dem, vi her have for Øje.

Ordet Krejler, tidligere Kregel, stammer maaske fra det oldnordiske kringja = fare omkring (Kringla-Kreds). Den omdragende Færd, som heri antydes, er netop et væsentlig Særkjende for Krejlere.

Der fandtes Krejlere i Haverslev og Bejstrup, maaske ogsaa andre Steder, men det aldeles overvejende Tal var fra Hannæs. Paa denne Halvø ligger Øsløs, hvor der findes en Gade, som kaldes Skippergade baade før og nu, officielt og privat, og det er naturligt, at den har faaet sit Navn efter Krejlerskipperne. For en Menneskealder siden taltes ialt sytten Krejlere paa Hannæs, og i Skippergade boede næsten ikke andre Slags Folk den Gang. Hus laa ved Hus i en lang Række, hver med et tilhørende Jordstykke til en Ko eller saa. Krejlerne levede nemlig ikke udelukkende af denne Næringsgren, men drev som oftest et større eller mindre Landbrug ved Siden af. Hos mange blev efterhaanden Landbruget Hovedsagen, og ikke faa Ungersvende have paa denne Maade

tjent sig op til Velhavere, thi Krejleriet var i gamle Dage en rigtig god Forretning.

Til et saadant Krejlerbrug hørte et lille Fartøj, en Dæksbaad, som kaldtes en Kaag. Den var fladbundet af praktiske Hensyn, nemlig for at den kunde flyde ind over Grundene saa nær Land som mulig i alle Kroge og Vige, hvor Kunderne fandtes. Som Følge af denne Bygning laa disse Kaage næsten al Tid krængede paa Siden under Sejladsen, selv ved ringe Vind, og vare derfor lette at kjende, naar de kom sejlende; de førte ogsaa al Tid barket Sejl. Endvidere vare de yderst daarlige Krydsere og udmærkede sig i det hele taget ikke ved deres Hurtighed¹⁾. Der var som oftest to Mand om Bord i en saadan Fregat, og tit vare de i Fællig.

Krejlerens Fart var saaledes: Om Vaaren ved Paasketid lagde Kaagene ud og fór til Kvols efter jyske Potter. Træsko og andre Trævarer forsynedes de med fra Silkeborgegnen. Til Egnen syd for Aalborg kom de ogsaa. Den Gang vare de fleste Bymænd i Siem, Gaardmænd og Husmænd, syssel-satte med Pottemageriet. Hannæsboerne har stedse været et fittigt og stræbsomt Folk, der nyttede Tiden vel. I de lange Vinteraftener snoede man Simer (Halmreb) i stor Masse, og de overflødige fik Krejlerne og anvendte i Byttehandel med de Siem-Pottemagere. Fra Egnene ved Mariagerfjord fik de ogsaa Trævarer. Naar Kaagen var ladet, begyndte Udsalget til Høkere og Kjøbmænd langsmed Limfjordens Kyst flere Mil ind i Landet. Havde man udsolgt, tog man fat forfra. Om Høsten faldt man i Ro for at passe Avlingen, men fortsatte siden, ofte til Isen stundum lukkede Vandet.

Om Vinteren levede man godt og drak tæt paa Vikingewis, man holdt længe Jul, men glemte dog ikke Forretningen. Om Sommeren fik man nemlig gjerne en Del Penge til Gode; disse maatte inkasseres, Ordre indsamles, samt ny Bestilling gjøres. Disse Rejser foregik al Tid til Fods. Dermed gik saa Vinteren.

Kaagene landede stedse paa et bestemt Sted, der fik Navn

¹⁾ Desuden glimrede Skipperne nok ikke ved Mod og Uforfærdethed. Det fortælles om én af dem, at han laa i Løgstøer henved et Fjerdingaar og turde og kunde ikke komme af Sted for Vind og Strøm. Han gik med en Fjer i Munden; naar Vinden formaaede at røre denne, turde han ikke sejle, i modsat Fald kunde han ikke.

af Kaaglænding, som det bærer endnu. Hvert Efteraar blev Kaagene trukket paa Land op over Stranden. Denne Dag imødesaa's med spændt Forventning af den yngste Del af Hantjønnet, den greb med uimodstaaelig Magt de unge Sjæle og drog med en mystisk Tillokkelse. Ved dette Arbejde, der egentlig var besværligt, hjalp saa mange af Byens Folk, som kunde faa Tid. Et Anker blev gravet ned oppe paa Land; til det og Kaagen blev fastgjort Tov og Tallier, og nu heves og haledes der af fuld Kraft samtidig med, at en anden Part af Mandskabet satte Ryggen mod Kaagen og skød efter. Men der var Orden i Tingene, det gik efter Kommando. Naar det lød: Ho-ov!, saa lagdes Kræfterne til Rette. — Sæt væk! saa faldt man i. Den Dag var der fuldstændig Frihed, Lighed og Broderskab, især med Hensyn til Madkurven og Dunken. Alle vare mer eller mindre »paa Støvlerne«, der var »Liv i Kludene«, og straalende Humør farvede det hele. Det viste sig gjerne henad Dagen, at enkelte Individier havde nyttet Friheden i Forhold til Dunken saa inderligt, at det blev for overvældende, hvorfor saadanne trak sig tilbage til en eller anden Grøft eller Lavning. Festlighederne vare imidlertid ikke endte med denne Dag. Hver Kaagejer maatte særskilt holde Gilde, Kaagbojl, og her gik det ofte meget varmt til. Disse Gjæstebud kunde strække sig noget hen ad Vinteren og blev undertiden slaaede sammen med Julegilde.

Den Gang købte man ikke dér Træsko, Potter eller Kar hos Høkerne, men hos Grossererne selv. Disse havde ogsaa Kommissionsforretninger af mangehaande Art. Krejlerne var i det hele taget et Samkvemsmiddel mellem Verden og Hannæs, der ligger noget afsluttet. Skulde man til Staden (Løgstør eller Thisted), tog man ofte med dem. Og selv af den Grund havde Løgstør vist mere Søgning fra Hannæs end nu, da man kører til Thisted.

Den Gang blomstrede Fiskeriet ogsaa, og indtil 50 Harboøre-Boere laa her paa Fjordfiskeri. Alle disse Sejlingsfolk prægede til Dels Byen Øsløs, der den Gang var en Modsatning til, hvad den nu er: venlig i skikkelig Stiltfærdighed.

Det er gaaet tilbage med Krejleriet, og det hører til det, der forsvinder. Nu findes kun to Mænd, som delvis leve af den Næringsvej, der i sin Tid har givet Brød til saa mange Munde.

2 Breve fra Rektor Bhie i Ribe.

Meddelte af J. Kinch.

Mag. Henrik Pedersen Bhie, som i Årene 1700 til 1712, da han døde, var på 1 Gang Rektor og Konrektor ved Ribe Domskole, giver i de 2 nedenfor trykte Andragender en meget sørgelig Skildring af sine Skolebørns ydre Vilkår. Grunden til, at disse i den seneste Tid vare blevne så meget forværrede, søger han dels deri, at den tidligere frie Spisning i Hospitalet var bleven afløst med utilstrækkelige Kostpenge, som Disciplene tildels anvendte på en mindre heldig Måde, dels i Fattigvæsenets Ordning ved den kong. Forordning af 24 Septbr. 1708, som havde indført et tvunget Fattigvæsen, men som efter Rektorens Ytringer synes, som rimeligt var, at have indvirket skadeligt på den private Godgjørenhed og navnlig at have gjort en betydelig Indskrænkning i den Frispisning, som Disciplene hidtil havde nydt hos Byens Borgere. Når han derfor foreslår, at Fattigvæsenet også skal understøtte fattige Disciple, er dette hans Forslag måske taget til Følge. Idetmindste ser man, at det 1712 og senere har forsynet fattige Disciple med Bøger¹⁾. — Man skulde ellers synes, at da samtlige Disciples Antal i Skolen ved Rektor Bhies Død 1712 kun skal have været 14, var det ikke så dårligt, når Skolen kunde disponere over 12 (el. 11) hele Kostpengeportioner fra Hospitalet, hvis 2 $\frac{1}{2}$ om Ugen efter daværende Pengeforhold dog må have kunnet dække det Meste af Kosten, og tillige

---

¹⁾ Se »Månedstidende for Ribe Stift«, S. 15. 31.

havde andre Understøttelser at uddele. Hvis der alligevel var Grund til at klage, må Skolebørnene i deres Helhed virkelig have været så yderlig fattige, som Rektoren fremstiller dem; men Grunden til, at således næsten kun de Allerfattigstes Børn besøgte Skolen, medens de mere Velhavende sendte deres Børn andensteds hen eller lode dem få privat Undervisning, må have ligget i det dårlige Rygte, i hvilket Skolen ved flere uheldige Rektorer var kommen, måske dog mindre ved Bhie end ved hans Formænd. I detmindste synes han ved denne Løjlighed kraftigt nok at tage sig af sin Skole.

1. Høybaarne Hr. Grefve af Schach
 Høybiudende Hr. Stifts Befalings Mand
 og
 Veledle Høyærværdige Hr. Biscop
 Naade Gunstig öfrighed.

Paa fattige Skoole Børns vegne foraarsages Jeg for Deres Høygreflig Excell. og veledle høyærværdighed at indgive denne min ydmygeligste Memorial; at saa som ved hans Kongl. Ma. høypriseligste og allernaadigste forordning om fattige af dato 24 Septemb. 1708 bliver afskaffet de fattiges omløben i Byen og for dörrene, og fattige skoelebörn derudover, siden byens Indvaanere giver en vis aarlig pension til de fattiges underholdning, Indtet kand faae her i byen til sin fødø, mens nu forleden, udi dend allerhaardeste og strængeste vinter, maatte søge ud paa landet om Noget til lifs ophold, I hvor vel de derved leed stor frost og kuld, hvor af eendeel baade udi hænder og føder ere angrebne, mens nu paa landet er og ingen vinter hielp for dennem at forvente, siden det ogsaa der paa de fleeste steder er allerede saaledes indrettet, med de fattige, efter allerhöyst be^m Kongl. Ma. allernaadigste villie, at og ingen der maa omløbe. Og I hvor vel her ved skoelen er Communitet efter fremfarne høyloflige Kongers og vores itzige allernaadigste Konges mildhed og naade, saa dog siden spisningen udi samme Communitet udi forhen værende nu sal. Hr. Stift Amtmand Spechhanes og sal. Biscop Lodbergs tiid er bleven ophævet, og en Discipel for heel kost ugentlig til-lagt 2 & d. for halv kost 1 & d. af de 12 koster¹⁾ som er

¹⁾ Af de 12 Koster vare de 8 hele og de 4 øvrige delte; 8 halve.

til fattige skoele börn henlagt, hvor af de som niuder kosten icke kand holde sig med føde ugen ud, men haver maat søge een dags kost hos een, og en anden dags kost hos en anden af de medlidende af byens Indvaanere, Indtil saadant nu formedelst ovenbe^m aarsag nesten gandske ophører, de fattige foruden af de nederste lectier, der tilforn ved spisningen i Communitetet kunde som Exspectanter¹⁾ niude god lifs ophold af de overblefne lefninger og absentium (de Fraværendes) portioner, at de kunde vel subsistere, og der af saadanne fattige ere da blevne mange brave Mænd. Men maa nu i dend Sted slige fattige enten lide hunger eller sult, eller forlade skoelen, hvis ruin og undergang der paa endelig maa følge; Thi hvad rige og formuende folk er angaaende, da holder de enten deris börn hiemme under privat information, eller sætter dem til Pugskoeler paa landet, som disvære nu omstunder er gandske gemeent (o: almindeligt); saa at det er ichun fattige börn som mand snart maa holde skoelen ved lige med, og naar de icke kand niude nogen lefnets Subsistence nödes de til imod deres villie at forlade skoelen, og her omsider paa dend maade vil ingen skoele blive, hvor af dog baade i mine formænds og hidindtil i min tiid ere blant fattige udkomne til Academiet mange dygtige Subjecta, som icke her efter vil ske, med mindre det maatte behage dend naadegunstig övrighed, anden anordning med de fattige skoelebörn at giöre, eller nogen middel til deris Subsistence at udfinde: Thi foruden ovenbe^m 12 koster, som efter fundatzen ere henlagt til de överste lectier, haver skoelen ingen middel til de fattige at underholde, uden hvis Rente som kand falde af de faae Capitaler som ere til skoelen, for hvilchen de klædes til Stⁱ Thomæ dag, og af hvad som fra klæder bliver til overs kand niude hver en ringe deel i penge, som lidet kand forslaae til en maaneds kost, mindre til heel aars føde; Eftersom alle Accidentier ved skoelen gandske foruden (sic) snart ophører, saa at skoele börn paa deris part af liig som begravis til begge kircher kand icke have et heel aar igiennem over 4: 5 à 6 Rixdr, og ved brudeviesler, börnedaab og kirchegang slet indtet. I hvor vel der paa havis hans Kongl. Ma. Hr. faders sal. og höyloflig Ihu-

1) Disse vare 8 i Tallet og kunde spise, hvad de egentlige Kostgjængere levnede.

kommelse C. 5te befalling, at der over saadant saa vel her som ved andre skoeler her i Rigerne skulle forfattes en visse Taxt. Efter saadan beskaffenhed formedelst skoelens beneficiers ringhed og forringelse, bönfalder ieg til dend naade gunstige öfrighed, paa fattige skoete börns vegne, at de vilde lade sig saadanne fattige börns nödtörft gaee til hierte, og ved dend Inddeeling, som er skeet i byen, og distribution som der efter skeer ugentlig, give befalling til de fattiges Inspecteurer, at de der af ogsaa lader fattige skoete börn niude nogen deel til Subsistence, som ellers af sult og hunger enten maa Crepere eller skoelen forlade, og af sædvanlig bevaagenhed imod skoelen og dens fattige lemmer der udi naade gunstig assistere, at de beneficier og Indkomster som til skolen ere henlagt maatte komme udi nogen bedre stand, End de nu ere, og indtil de maatte komme udi forrige skik naade gunstig tillade, at de som niuder penge for kosten, maatte saalenge faae nogen tillæg i penge ugentlig, at de derfor kunde have kosten, saalenge spisningen ophörer i Communitetet, som vilde være gafnlig for skoelen, om igien maatte blive ind rettet, saa som Jeg uden saadan deris naade gunstig assistence, hielp og omsorg umuelig kand holde skoelen ved liige, eller have dend udi dend stand, som dend vel burde være. Den allerhöyeste Gud selv som saa meget urgerer börns optugtelse vil med sin velsignelse og beskiermelse visse- ligen belønne saadan dend naade gunstig öfrigheds omsorg hielp og bistand, som de beviser fattige skoete lemmer til baade kirchers og skoelers gafn og bæste i fremtiden. I det övrige nest min allerydmygeligste respects formelding forbliver

Deris Höygreff. Excell^{cia}

Ribe d. 29. Jan.
1709.

og
Deris veledle Höyærværdigheds
allerydmygste Tiener
H. P. Bhie
m. m.

I Anledning af denne Skrivelse udgik virkelig under 28. Maj s. År Stiftsövrighedens Ordre til Hospitalets Forstander eller Spisemester, Morten Henriksen Evendorph, om at lade Spisningen igjen træde i Kraft fra d. 1. Oktober, og det ikke blot for Skolens Disciple, men ogsaa for de egentlige Lemmer,

under Anførelse af, at dens Afløsning 1684 kun havde været bestemt til at være midlertidig og aldrig var bleven approberet af Kongen. Den havde heller ikke forbedret Hospitalets Stilling, men skadet Skolens Frekvens, som nu var så ringe, at Disciple af 2den og 3die Klasse nøde Kostpenge, fordi der ikke var det fornødne Antal Disciple i de øverste Klasser til at besætte Pladserne med. Endnu mindre mentes den at ville blive for Fremtiden, hvis Spisningen ikke indførtes påny.

Under 13. Juli tilsender Stiftsøvrigheden Forstanderen endvidere en Liste over, hvad der vilde behøves til en fuldstændig Bespisning; men d. 10. Septbr. svarer han, at der vil behøves mere, og d. 16. s. M., at Hospitalet ikke har Evne til at afholde Spisningen i Natura; til Indførelsen af denne vilde desuden fordres en stor Driftskapital eller Kredit, som han ikke kan skaffe tilveje. — Herved har rimeligvis Stiftsøvrigheden Intet vidst at gjøre. — Et Par År senere sendte da Rektoren den følgende nye, temmelig skarpe Skrivelse:

2. Høy Edle og Velbaarne Hr. Estats Raad¹⁾
 og Stifts Befallings Mand
 Vel Edle Høyærværdige Hr. Biscop,
 Høy biudende Herrer!

For de høy bydende Herrer maa underskrefne klagelig andrage, hvorledes dend af hans Kongl. Ma. forordnede Spisemester udi Riber Communitet og Hospital, Morten Henricksen Evendorph, ej alleene imod sin bestallings tilhold, og de kongl. høypriselige Fundatzer om samme Communitet og Hospital (der Jeg vil formode ingen kand hafve magt til at ophæfve, forandre og dispensere ofver, uden hans Ma. self) Men end og tvert imod den for 2 aar siden hannem fra da værende hr. Stifts Befallings Mand Gref Schach og Biscoppen tilstillede respective Ordre om at spise Scholen efter god gl. viis og skick (hvilchen Ordre hand og sidder ofverhørrig) aldeles med saadan spisnings ophold ruinerer og forderfver Scholen; Thi for 2 R som en Discipel faar der har heel kost, kand ingen Discipel nogenstæds i byen faa kosten, til med saa ere saa-

¹⁾ Henr. Ernst Calnein havde samme År afløst Grev Schack som Stiftsamtmand.

danne pænger, som Disciplerne faar udi hænder tit aarsag til En og anden u-dyd, og af Börnene til it og andet blifver udgifven, at naar Foreldrene udi deris logementer skal giøre Røgenskab, de da ej alleene maa betale for hvad de 2 R , som Een der har heel kost nyder, ej kand tilstrække, men og for hvad Börnene af be^m kostpænger til andet, og tit til u-nytte hafver udgifvet, foruden andre Scholen til stor afgang af spisningens ophæfvelse dependerende ulempe, hvor om Jeg til forn hafver til de høybydende Herrer gifvet tid efter anden baade Een og anden allerydmygeligst supplique; Ogsom Jeg icke tör understaa mig Tvert imod kongl. Fundatzer, og denne høye Øfrigheds Ordre, der for 2 aar siden er tilstillet spise mesteren i Communitetet og Hospitalet, om at giøre anfang paa nye med spisning efter gl. viis og skick, lengere at tage imod de 4re Rdr. 1 R d. som plejer at skickis til uddeelingen til Schole börn i stæden for kosten, og kand icke være at ligne imod kosten, som Disciplerne i forrige tider in natura nödt hafver, som alt til forn i mange aar der om indgifne Memorialer er bevislig giort. Disciplerne ogsaa der ofver nu udi 4re ugger hvercken hafver faaet kost eller pænge for kost; Thi af foranförte aarsager hverchen tör Jeg tage lengre imod pænger, med mindre hans kongl. Ma. haand er derfor, at de gl. Fundatzer skal være aldeeles ophæfvede, icke heller ere de pænge, som for kosten hid indtil ere leverede, æquivalent imod kosten in natura, at Scholen der ofver nu i langsommeligt tid og aar efter anden fra dend tid spisningen ophæfvedis, hafver merchelig aftaget, og maa omsider gandske undergaae, med mindre der igien efter gl. viis blifver spiset i Communitetet; Da efter saadan beskaffenhed er der intet andet tilbage for Disciplerne ved Scholen, end at de enten maa gandske forlade Scholen og drage andenstæds, eller de, som icke hafver Foreldre, der fra landet kand indskicke dem noget til føde, maa gaa omkring paa landet at tigge udi Een uge, hvad de kand holde sig af ved Scholen udi Een anden ugge¹⁾; Thi i byen er ingen hielp og almisse at vente. Vil derfor allerydmygeligst beede og formode, at de høy biudende Herrer vil kalde for sig spise mesteren Morten Evendorph, og Een gang for alle hannem til Rætte sætte, fordi hand efter sin bestal-

¹⁾ Denne Bemærkning minder om Forholdene i svenske Skoler i ældre Tid.

lings og de kongl. Fundatzers tilhold icke spiser Scholen, men sidder Deris respective Ordre til hannem ofverhörrig, og holder sig baade sin bestalling og Fundatzerne u-esterrættelig, saa som Scholen her ellers gandske maa undergaa, som vel i tiden icke kan være forsvarlig, alleene Jeg vil allerydmygeligst formode, at være der for undskylt, saa som Jeg ej kand giøre vidre der ved end andrage Scholens nödtörft for Dends naade gunstige Öfrighed. Og skulle vel være megit, skulle dog hverchen spisemesterens bestalling, eller de kongl. Fundatzer, eller Hr. Stiftamtmands og Biscopens ordre kunde formaa dend forornede (sic) spisemester til at spise Scholen, men hannem være tillat at trafiquere og handle med indkomsterne; og gifve En ringe deel til Scholen udi pænge i stæden for kosten in natura, da det dog er meest tienlige være til spisningen, som Closters indkomst bestaar udi. Jeg henstiller her med denne min ydmygste andragelse til de høy biudende Herrers naade gunstige resolution, Ogsom Jeg icke begiærer vidre, end hvad spisemesterens bestalling, de höyprikelige Fundatzer, og Deres Egen Höy respective ordre for 2 aar siden spisemesteren tilstillet om formelder, saa vil Jeg og formode her udi Deris naade gunstige bifald og bönhörelse. I öfrige næst min ydmygste respects og Recommendations formælding forblif

Höy Edle og velbaarne Hr. Stiftsbefalingsmands
og

Veledle höyærværdige Hr. Biscopens

Ribe d. 19de Octobr. allerydmygste Tiener

Anno 1711.

H. P. Bhie

m. m.

Denne Skrivelse foranledigede Stiftsövrigheden til at udstede en ny Ordre af 21. Jan. 1712 til Forstanderen om, at Spisningen skulde begynde igjen d. 1. Maj. Denne Skrivelse kjendes forövrigt kun af Evendorphs Svar af 4. Februar, der endnu stadig gör Indvendinger. Han beder først om Udsættelse, indtil hans Regnskaber, som henstode ureviderede siden 1. Maj 1691, altså i 20 År, vare afgjorte, for at det kunde vise sig, hvorledes hans Mellemværende med Hospi

talet var. Denne Revision kunde måske finde Sted i Sommerens Løb. Dernæst bemærker han, at fortiden alt Fornødent til Bespisningen manglede, så at den vilde kræve et stort Forskud. Derimod kunde han nok til November være forsynet med det Fornødne, f. Ex. Kjør til Malkning. Der måtte dog også opføres et nyt Spiseværelse for Disciplene, da det forrige var nedblæst før hans Tid. — Alligevel blev det aldrig til Noget med den nye Spisning i Natura. Derimod forøgedes hver enkelt Portion af Kostpengene, rigtignok kun med 3 *ß*, idet den ene Portion faldt bort, og dens Beløb fordeltes mellem de øvrige. Dette er rimeligvis gået til på følgende Måde: En af Rektor Bhies Formænd, Mag. Gregers Fog, var bleven afskediget for dårlig Æmbedsførelse. Af Nåde havde Kongen tilstået ham en Discipel-Portion og 2 Fattig-Portioner af Hospitalet. Da han på denne Tid var død, synes man at have benyttet hans Portion på den angivne Måde.

1712 døde, som ovenfor anført, Rektor Bhie. Derefter kom Mag. Falster til Skolen, først som Konrektor, derpå som Rektor, og nu blev Skolen snart besøgt også af Andre end af de Allerfattigstes Börn.

Meddelelser om Slægten Secher (Siker).

Samlede af Dr. jur. V. A. Secher. Kbh. 1885.

(Anmeldt af J. Kinch.)

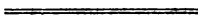

Dette Skrift kan siges at være af særlig jydsk Interesse, fordi Familien Secher ikke blot selv, såvidt vides, stammer fra Jylland, men også i sine ældre Slægtled ved Giftermål kom i Forbindelse med lutter jydsk Familier, hvoraf flere ikke have haft en ringe stedlig Betydning, især som velhavende, tildels rige, Kjøbmandsslægter, fornemmelig i Ålborg og Randers, tildels også i Århus. Til de bekendteste Mænd blandt disse høre Borgmester Niels Jakobsen i Randers og hans 2 Sønner, Lægen Sören Hofman og Dr. juris Peder

Lassen, Justitiarius i Højesteret og en af de vigtigste Medarbejdere på Danske Lov. Peder Lassen stiftede Familielegater, af hvilke Familien Secher endnu nyder godt. Også Familierne de Hemmer og von Ginchel i Ålborg fortjener at nævnes, såvelsom Familierne Grotum i Randers og Mørche i Århus og Præstefamilien Anchersen. Om flere af Kjøbmandslægterne har Hr. Secher fremdraget interessante Oplysninger af de ovennævnte Byers Arkiver, som han synes meget omhyggeligt at have undersøgt.

Selve Familien Secher kan ikke forfølges længere tilbage i Tiden end til 2 Brødre, Kristen og Niels Mikkelsen Secher, som dreve Søfart og Handel i Århus i Slutningen af det 17de og Begyndelsen af det 18de Århundrede. Den første efterlod ingen Børn; men fra den anden nedstammer hele den nuværende, meget udbredte Slægt. Selv døde han ung; men hans Enke giftede sig igjen med Ole Olesen, Handelsmand i Århus. Denne Mand erhvervede sig stor Formue og købte de 3 Herregårde Skårupgård, Sødringholm og Kærbygård. Sønnen Niels Nielsen Secher blev Præst i Udbyneder og Ejer af Sødringholm foruden stor, anden Rigdom, og ved Arv efter ham og hans ugifte Søster fik hans 4 Sønner hver sin Herregård og store Kapitaler. Blandt Sønnesønnerne kunne mærkes Jørgen Mørch Secher til Skafføgård og Jakob Bergh Secher til Katholm. Den Sidste blev ligesom Andre af Familien ødelagt ved de ulykkelige Landboforhold i den første Del af dette Århundrede.

Forfatteren har medtaget det Lidet, som vides om en dansk adelig Familie Siker, som levede i Middelalderen; men om den står i nogen Forbindelse med den nuværende Slægt Secher, er aldeles uvist.

Om Rigsraad Niels Clementsøn til Avnsbjerg og hans Børn.

Meddelt af V. A. Secher og A. Thiset¹⁾.

Efterhaanden som hvert enkelt Tidsrum og hver enkelt Gren af vort Fædrelands Historie gjøres til Gjenstand for selvstændig Forskning og grundig Undersøgelse, ændres i Mangt og Meget den fra Fortiden overleverede Opfattelse af Begivenheder og Personer. Hist og her viser det sig vel, at et og andet berømt Navn ikke kan taale en saadan nærmere Undersøgelse, men til Gjængjæld fremdrager denne hidtil oversete Fortjenester, afviser mangan en nedsættende Dom som ubillig, og bringer Navne til Ære og Værdighed, som Fortiden havde ladet hensynke i en ufortjent Forglemmelse.

Blandt de Navne, som en nyere Tid saaledes atter har bragt for Lyset, er ogsaa Niels Clementsøns. Medens Arild Hvitfeld, der dog levede ikkun et Par Menneskealdere efter ham, end ikke nævner hans Navn i sin Krønike, ofrer Allen i »De tre nordiske Rigers Historie«²⁾ ham en længere Karakteristik og i »Aktstykker til Christiern II.'s Historie«³⁾ en kort Biografi og flere nyere Forfattere have meddelt lignende Biografier af ham og hans Slægt⁴⁾. Alle fælde de en ugun-

¹⁾ Ansvarret for den personalhistoriske Del paahviler særlig A. Thiset, for Bilagenes Udgivelse og juridiske Anmærkninger særlig V. A. Secher.

²⁾ 2. Bd. p. 87 ff.   ³⁾ 1. Bd. p. 28 ff.

⁴⁾ Heise i »Saml. til jydsk Historie og Topogr.« 1. B. p. 327 f. F. Hvass i »Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvass« 3. B. p. 88 f. og 4. B. p. 104 f.

stig Dom om Niels Clementssøn, saa ugunstig, at man maa indrømme, at han med den havde været bedre tjent med vedblivende at hvile i Forglemmelse. Hidtil har der dog kun foreligget saare lidet Materiale til hans Historie, og der lader sig destoværre overhovedet næppe mere fremdrage tilstrækkeligt til at fælde en retfærdig Dom over ham.

Niels Clementssøns hele Liv er i Grunden en fortsat Række af vistnok uløselige Gaader. Allerede hans Herkomst er en saadan Gaade, thi vel udtale alle de nyere Forfattere, der nævne ham, at Niels Clementssøn var af borgerlig Herkomst og fik Skjold og Hjælm af Kong Hans, og det med en saadan Enstemmighed, at det burde være en fastslaaet Kjendsgjerning; men i Virkeligheden have vi fra hans Samtid intetsomhelst paalideligt Vidnesbyrd med Hensyn til hans Fødsel og Ungdom. Hvad Nutiden har kunnet meddele i saa Henseende, skyldes vistnok en gammel Optegnelse i de saakaldte »Jydske Antiquiteter«, en Række Meddelelser om Fortidsminder, som den 1618 afdøde, for sin Lærdom bekjendte Fru Anne Krabbe til Stenalt har ladet optegne¹⁾. I det hun beskriver de Navne og Vaaben, som fandtes i St. Mortens Kirke i Randers, hedder det: »Y denn thredie Hueling: Først ett wabenn, halff huid och halff gull, longs offuer, y dett huide enn halff suort Ørn met Vinger, Føder och Hals, y dett gulle thoe skafftaffuels Bielker, suorte och huide; nedenn for staa Niels Klemidszenn till Auindsberigh. For^{ne} Niels Klemidszenn gaff Konng Hanns Skioldt och Hielom och sad hannd wdj Dannemarckis Rigis Raad nederst paa Benckenn, och war Lanndsdomer her wdi Landitt, hand haffde Kaløe, Ørum y Thye och Torup Ladegaard wdi Forlening och leffuer der Ingenn aff hanns Efterkommere wdenn Jørgenn Harbue.« Det er nu i og for sig ikke saa mærkeligt, at man lod denne Angivelse om Niels Clementssøns Herkomst staa til troende, thi dens Forfatterinde var jo født en Menneskealder efter Niels Clementssøns Død og levede saaledes paa en Tid og i en Egn, hvor denne mærkelige Mand endnu maatte være i frisk Erindring; men der er Punkter i hendes Meddelelse, der vække Tvivl, og derved rokkes Troen paa det Heles Korrekthed. Det er rigtigt nok, at Niels Clementssøn sad i Rigens Raad, men

¹⁾ Genealogisk-Heraldisk Selskabs Arkiv i Geh. Ark. 4° Nr. 20.

hvis Fru Anne med Tilføjelsen »nederst paa Bænken« vil antyde, at han maatte tage til Takke med den ringeste Plads i Raadet, saa har hun sikkert kun til Dels Ret. Da Raaderne sade efter deres Anciennitet i Raadet, er Niels Clementssøn vel ligesom enhver anden ny Rigsraad ved sin Indtrædelse bleven sat »nederst paa Bænken«, men han rykkede rigtignok op i Lighed med de andre Raader, saa at der ved Kong Hans's Død sad fire yngre Raader nedenfor Niels Clementssøn, og det var sandelig ætstore Mænd, nemlig Hans og Torbern Bille, Aage Andersen (Thott) og Mads Eriksen (Bølle). Disse fire nævnes ikke blot *efter* Niels Clementssøn i den Forsikring, Rigsraadet 13. Juli 1512 gav Kong Hans om at tage hans Søn Hertug Christiern til Konge efter hans Død, men de have ogsaa forsegleet dette Brev i samme Rækkefølge¹⁾. Det er end videre rigtigt nok, at Niels Clementssøn var Landsdommer og havde Kalø i Forlening, men derimod vides der ikke det Mindste om, at han ogsaa har været forlenet med Ørum, Thy og Torup Ladegaard, hvorimod Fru Anne ikke synes at have vidst, at han ved sin Død sad som Lensmand paa Aalborghus og desuden havde Hind, Ulvborg og Vandfuld Herreder. Endelig er det vel tvivlsomt, om der ikke paa Fru Annes Tid endnu har levet Efterkommere af de Døtre af Niels Clementssøn, der bleve gifte i ufri Stand, men det er jo muligt, at den højadelige Dame med beraad Hu ikke tog Hensyn til dem.

Der kan saaledes ikke tvivles om, at Fru Anne Krabbes Beretning ikke i Et og Alt er paalidelig; man vil desuden strax se, at hun i Virkeligheden slet Intet siger om Niels Clementssøns Fødsel. Fortællingen om den borgerlige Herkomst er en — forøvrigt naturlig og her særlig nærliggende — Slutning, som Nutiden har draget af Fru Annes Beretning, at Kong Hans gav ham Skjold og Hjælm, eller, som en nyere Tid vilde kalde det, adlede ham. Beretningen om hans borgerlige Herkomst staar og falder altsaa med Fru Annes Udsagn, at Kong Hans adlede ham. Et saadant Adelsbrev kjendes nu for det første ikke, hverken i Original eller i Afskrift; vi vide end ikke, naar det er udstedt, ja, hvad mere er, vi kan ikke slutte os det til af de Aktstykker, Niels Clementssøn

¹⁾ Geh. Ark. Hyldinger 15 a.

vedrørende, som endnu haves, thi lige fra hans første Fremtræden og til hans Død kaldes han i Flæng »vor Mand og Tjener«, »Velbyrdig Svend«, »Væbner«, »vor Tjener«, »denne Brevviser« eller simpelthen »Niels Clementssøn«. F. Ex. i Aaret 1503 kalder Kongen ham d. 10. Febr. i en Rettertingsdom »vor Mand og Tjener«, og ottende Dagen efter, da Niels til Vitterlighed forsegler et Mageskifte, som Landsdommeren Peder Brockenhuus gjorde med Kronen¹⁾, kaldes han Væbner; begge Steder betegnes han altsaa afgjort som en Riddermandsmand; men 4. Juni s. A. kalder Bispen i Viborg Niels Friis ham kun »denne Brevviser Niels Clementssøn« og det er endda i et Gjælds brev, som Bispen udgav til ham²⁾. Der kan indvendes, at den fødte Adel ikke vilde anerkjende Brevadelen, saaledes som adskillige Exempler vise, bl. A. den 1440 adlede Borgemester i Odense Hans Mule, der saa at sige aldrig betegnes som Adelsmand i samtidige Breve, skjønt han førte adeligt Vaaben; men han vedblev vistnok ogsaa at drive borgerlig Næring og ligesaa de fleste af hans Efterkommere. Kongen i det mindste burde dog respektere Niels Clementssøns Ret som fri Mand, i Fald Kongen selv havde forlenet ham dermed, og dog nævnes Niels Clementssøn 1491 kun »vor Skriver« og i 1498 »vor Tjener«, skjønt hans Brev paa Frihed og Frelse maa være udstedt før 1490, da han i dette Aar kaldes Væbner; hele Historien om, at Kongen har givet Niels Clementssøn Skjold og Hjælm, bliver derfor vist lige saa tvivlsom, som adskillige andre lignende Beretninger om Adelsbreve, som skulle være givne til nyopdukkende Adelsmænd fra den Tid og tidligere f. Ex. Odense Borgemestrene Peder Marsvin og Mikkil Pedersen (Akeleye), Landsdommeren paa Langeland Mattis Jonsen (Hvedeax) o. Fl.

Hertil kommer nu, at Fru Anne Krabbes Beretning ikke er den eneste Angivelse om Niels Clementssøns Herkomst, som Fortiden har efterladt os. Klevenfeldt ejede et gammelt Manuskript, der fortalte, at Niels Clementssøn ogsaa skal have

¹⁾ Geh. Ark. Skjæder og Mageskifter.

²⁾ Endogsaa ufri Mænd untlade saa sent som 1507, da Niels Clementssøn dog baade var Rigsraad og Landsdommer, at betegne ham som fri Mand (se Bilag V., hvis Betydning dog forrykkes noget derved, at det synes at være opsat af Niels Clementssøn selv).

heddet Niels Ottesen, og var en Slægfredsøn af Hr. Otte Nielsen (Rosenkrantz), der skaffede ham Skjold og Hjælm, og at hans Moder var af Adel. Der er imidlertid allerede den Hage ved denne Beretning, at hverken dens Alder eller dens egentlige Forfatter kjendes, og dermed mangler det bedste Grundlag til at bedømme dens Paalidelighed. Der foreligger ikke fra samtidige Dokumenter den mindste Støtte for Paastanden om, at Niels Clementssøn ogsaa skal have heddet Niels Ottesen; derimod taler ganske vist den Omstændighed, at Niels Clementssøns egne Sønner ikke kaldte sig »Nielsen«, — men ligesom Faderen brugte »Clementssøn« som et Slægtnavn, — for, at heller ikke han havde dette Navn fra *sin* Faders Fornavn. Ej heller ses Niels Clementssøn i en paafaldende Grad at have været knyttet til Hr. Otte Nielsens Slægt, — naar undtages Thomas Iversen (Juel), der paa mødrene Side var af de Rosenkrantzere og mulig har staaet i et venskabeligt Forhold til Niels Clementssøn¹⁾, samt den lærde Doktor Erik (Nielsen Rosenkrantz), der gav ham Fuldmagt til at indløse Gods paa Fyen, som Hr. Eriks Svoger Hr. Niels Gundersen (Lange) havde pantsatte hans Farbroder Hr. Ludvig Nielsen²⁾, — men paa den anden Side var det jo heller ikke saa mærkeligt, om netop hans Faders storættede Slægt havde vendt ham Ryggen, lige som Niels Clementssøn paa sin Side overhovedet ikke gav sig meget af med Højadelen. Værre er det, at vi allerede i Forvejen have et Par ligesaa tvivlsomme Beretninger om andre uægte Sønner af Hr. Otte Nielsen, hvem han i lige Maade skal have skaffet Skjold og Hjælm. Dette fortælles først om den Staffen Nielsen, hvis Adelsbrev fra Aaret 1453 endnu er i Behold³⁾, og dette Adelsbrev er ganske rigtig udstedt »ad relationem Domini Ottonis Nicolai militis«. Meget mulig er altsaa Traditionen rigtig, men K. Barner i Familien Rosenkrantz's Historie I.⁴⁾ fæster dog ingen Lid til den, og det ligger ogsaa nær at antage, at det netop er Hr. Otte Nielsens Navn paa Adelsbrevet, der har foranlediget Traditionen. Der kjendes forøvrigt slet Intet til denne Staffen Nielsen, thi ligeoverfor Barners Angivelse, at den holstenske Adelslægt Leve skal nedstamme fra ham, staar Adelslexikon-

¹⁾ Se Bilag III. ²⁾ Ældste Archivregistraturer 4. B. p. 415. ³⁾ I Oldnordisk Museum. ⁴⁾ p. 165 (»ad requisitionem« er Fejlslæning).

nets Beretning om, at dens Stamsfædre vare de af Kong Christiern I. adlede Brødre Lorens og Jonge Leve¹⁾.

Dernæst skal Hr. Otte Nielsen have havt en uægte Søn, »hvem han elskede meget«. Ogsaa denne Søn, der førte det mærkelige Navn Anders Ottesen Flintesten, skal Kong Christiern have adlet, men der haves ikke den fjærneste paalidelige Hjemmel for hans Existents, og naar man af Dyrskjots Beretning, »at der er bleven navnkundige og fornemme Folk« efter denne Anders Ottesen, har ladet sig forlede til at antage ham for at være Stamsfader til de Skaktavl Friiser, saa har man, som Barner²⁾ paaviser, været fuldstændig paa Vildspor. Imidlertid er der dog den Mærkelighed ved Fortællingen om samme Anders Ottesen, at det Vaaben, der tillægges ham, nemlig en halv Ørn og Rosenkrantz'ernes skaktavlede Skraabjælke, har en ikke ringe Lighed med Niels Clementssøns. Overhovedet er vistnok Niels Clementssøns Vaaben det eneste visse, man har at holde sig til med Hensyn til hans Herkomst.

Hvis det er rigtigt, at Niels Clementssøn er en uægte Søn af en eller anden Adelsmand, bliver Forskjellen mellem hans egen og hans Sønners Stilling yderst paafaldende. Han selv skal være bleven adlet, men desuagtet og uagtet han paa mødrene Side skal have været af Adel og uagtet han opnaar de højeste Stillinger i Samfundet, formaar han ikke fuldt ud at trænge ind i den fødte Adels Kreds, og han slutter kun Ægteskab med en ufri Kvinde. Hans Søn eller Sønner derimod, der ere avlede udenfor Ægteskab og det med en ufri Kvinde, faa intet Adelsbrev, og dog betegnes de overalt af deres Samtid som fri Mænd, og den af dem, som bliver gift, søger en Jomfru af gammel Adel. Mon ikke den væsenligste Grund til denne Forskjel ligger i, at Niels Clementssøn selv anerkjendte alle sine Børn som søgte i den Grad, at vi nu ikke med Vished kunne skjelne mellem hans søgtefødte og hans uægte Børn, hvorimod Niels Clementssøn ikke er bleven anerkjendt af sin Fader, hvem han saa end var? Ellers maatte det jo antages, at Niels Clementssøn førte sin Faders Vaaben, ligesom hans Søn Rasmus Clementsøn førte

¹⁾ Ad. Lex. I. p. 827.

²⁾ Rosenkr. I. p. 164, jfr. Danmarks Adels Aarvog 1886 p. 120 ff.

hans¹⁾); men den udtrykkelige Angivelse hos Klevenfeldt, at Niels Clementssøns Moder var af Adel, leder Tanken hen paa den Formodning, at det Vaaben, som Niels fører, er hans Moders, thi dette Mærke er et velkjendt, gammelt Adelsvaaben. Det førtes først og fremmest af en gammel, anset, falstersk Æt, der paa Grund af sit Svogerskab med den sjællandske Slægt Markmand i Slægtbøgerne betegnes med samme Navn²⁾); den sidste Mand, som kjendes af dette Vaaben paa Falster, var Hr. Hans Pedersen, der 1472 var Præst i Nykjøbing³⁾. Det førtes dernæst ogsaa af Jens Nielsen, der 1447 var Præst og Kapellan paa Klavsholm⁴⁾, og af Niels Pedersen, der 1454 var Konventsbroder i Dueholm Kloster⁵⁾); dog var Vaabnet forsvundet baade i Jylland og paa Falster med Slutningen af det 15. Aarh., saa at Niels Clementssøn vistnok paa sin Tid var ene om at føre det⁶⁾. Antages det nu, at Niels Clementssøn er Søn af en Jomfru af denne Slægt og en Hr. Otte Nielsen, det vil sige et anset og rigt Medlem af Højadelen, saa finder adskilligt gaadefuldt i hans Liv sin Forklaring. Han staar besynderlig frændeløs, men det er naturligt, thi hans mødrene Slægt er uddød og hans fedrene vil ikke kjendes ved ham; Faderen kan ved sin Indflydelse have banet ham den første Vej til de høje Stillinger, han senere

¹⁾ Ad. Lex. I. p. 103. Angivelsen her, at det ene Feldt kun viser en Bjælke, er næppe rigtig; baade Anne Krabbes Beretning, Niels Clementssøns Segl og hans Vaaben paa Niels Harbous Ligsten i Hvam Kirke viser to skaktavlede Bjælker. Paa Ligstenen er Hjælmtegnene 7 Faner (se Klevenfeldts Nobilitas Daniæ ex Monumentis).

²⁾ Adels Lex. II. p. 10.

³⁾ Klevenfeldts Segl-Samling i Geh. Ark.

⁴⁾ Henry Petersen: Danske gejstlige Sigiller Nr. 771.

⁵⁾ Sammesteds Nr. 666.

⁶⁾ I Ahnetavler over Niels Clementssøns Descendenter af Slægten Harbou, f. Ex. Christian Harbous 1716 (hos Klevenfeldt), kaldes Niels Clementssøns Datter »Ærlig og Velbyrdig Fru Kisten Machman til Avindsbjerg«. Ligeledes i Otte Harbous Ligprædiken fra 1728 (ifl. Meddelelse af Hr. Kapitaen F. H. W. Harbou), men da hun i deres Faders Christian Harbous Ligprædiken af 1687 kun kaldes »Fru Kisten Klemmensdatter til Afuensbjerg«, ligger der næppe en Tradition til Grund for Markmand-Navnet; det er snarere tilsat af Sønnerne, efterat de i en eller anden Vaabenbog havde truffet deres Stammoders Vaaben under dette Navn.

indtog, og kan have testamenteret ham rede Penge, der i Forbindelse med hans mødrene Arv danne Grundstenen til Niels Clementssøns senere store Pengevirksomhed; samtidig bereder han ham imidlertid, ved ikke at anerkjende ham som sin Søn, en skjæv Stilling i Samfundet, som al Niels's senere Dygtighed, Magt og Indflydelse aldrig formaaede at overvinde. Men den Omstændighed, at det ikke med Vished lader sig afgjøre, i hvilket Samfundslag han har sin Oprindelse, vanskeliggjør i højeste Grad en retfærdig Bedømmelse af hans senere Virksomhed ¹⁾.

Første Gang, Niels Clementssøn nævnes enten offentlig eller privat, er i Aaret 1490, da Landstingshøreren i Viborg Niels Skriver, Domprovst Simon i Aarhus, Kanniken Jens Christensen i Viborg, samt Tyge Jensen (Seefeld), Peder Bilde (Bildt) og Niels Clementssøn, *Væbnere*, den 8. Oktober afsige Dom paa Viborg Landsting i en Sag angaaende Værgemaal for Axel Jepsen (Thotts) Børn. Denne Dom kjendes nu kun i en Afskrift hos Peder Dyrskjøtt ²⁾, men hvis Afskriften er rigtig, træder Niels Clementssøn altsaa allerede her bestemt op som fri Mand. Mærkeligt er det derfor, at han Aaret efter i et Kongebrev til Movrids Nielsen (Gyldenstiern) kun kaldes »Niels Clementssøn, vor Skriver«. Han skulde da oppebære Vederlag af nogle Mænd, der havde borttaget Kongens Fiskegarn i Sebbersund ³⁾, og stod altsaa allerede

¹⁾ For Fuldstændigheds Skyld bør det ikke forbigaaes, at Niels Clementssøn 1499 oppebar Bøder fra forskellige Sider for den Vold, som i Lemvig var overgaaet en vis *Klement Tygesen*; det sker imidlertid paa Kronens Vegne, saa heri indeholdes intet Vink med Hensyn til hans Herkomst. Ej heller lader der sig noget udlede af, at Niels Clementssøn 1502 tilskjæder Søren Juul i Hedegaard en Broderdel og en Søsterdel i en Gaard i Hoved i Vor Herred, (Ældste Archivregistraturer 2. B. p. 128), i hvilken By en Mikkell Klementsøn 1499 ejer en Broderdel i en Gaard (sammesteds 126), thi dels er det ikke sikkert, at her er Tale om samme Gaard end sige om samme Broderdel begge Steder, dels kjøber Mikkell Klementsøn først 1499 sig selv ind i bemeldte Gaard, ligesom der forøvrigt Intet er, der tyder paa, at Niels Clementssøns Ejendom her var Arvegods eller paa, at han staar i Forbindelse med de forskellige Kjøbere og Sælgere af Gods i Hoved, som nævnes sammesteds.

²⁾ Klevenfeldts Dokumenter til Slægten Bjørn.

³⁾ Danske Magazin 3. R. 3. B. p. 277.

den Gang i Kongens Tjeneste. Kun faa Aar efter, nemlig fra 1494 af, begynder hans betydelige Virksomhed som Godskjøber, hvorom mere senere. Iøvrigt forekommer han i disse første Aar kun sjælden i offentlige Hverv. 23. Juli 1498 gik Befaling til Niels Friis, Electus til Viborg, Hr. Erik Ottesen (Rosenkrantz), Ridder, Peder Brockenhuus, »vore Mænd og Raad«, og Niels Clementssøn, »vor Tjener«, at paadømme en Sag mellem Borgmester og Raad i Viborg paa den ene og Kapitlet sammesteds paa den anden Side. Brevet herom har Paategningen »Relator Nicolaus Clementis«¹⁾, saa at han alt-saa nu er en saa betydelig Mand, at han har været tilstede, da Kongen afgav sin Resolution, og af denne faaet Befaling til at sørge for dens Expedition. Endnu engang forekommer Niels Clementssøns Navn i samme vidtløftige Retstrætte mellem Viborg By og Kapitel, idet Aaret efter Abbederne i Vitakjøl og Øm Kloster, samt Las Mogensen (Løvenbalk), Anders Munk, Tyge Jensen (Seefeld) i Dalsgaard, Oluf Friis, Niels Christiensen (Tornekrands) i Kyø, Albret Skeel, Niels Clementssøn og Jens Nielsen udi Restrup skulde være hos og undervise Sandemændene ved Fastsættelsen af et Markeskjel²⁾. Ved denne Lejlighed nævnes Niels Clementssøn før en Adelsmand, thi Jens Nielsen til Restrup førte Vinranke-Munkernes Vaaben og var en Søn af Ridderen Niels Christiensen til Kjølbjerggaard, og en Søstersøn af Biskop Jens Iversen (Lange) i Aarhus³⁾. 6. Marts 1499 var Niels Clementssøn med flere Adelsmænd nærværende paa Kongens Retterting i Randers, men her bruges ikke Betegnelsen »vore Mænd og Tjenere«, saa det er ikke klart, om Niels Clementssøn paa dette Sted betragtes som fri Mand eller ikke⁴⁾. Aaret efter begynder Rækken af hans Regnskabsbøger, som er meddelt nedenfor. Den viser, at Niels Clementssøn sandsynligvis alt dengang har været forlenet med Hind Herred; thi den omfatter foruden private Forretningsforhold ogsaa Oppebørsler, som han paa Kronens Vegne har haft her. Formodenlig har han ligeledes haft Ulvborg og Vandfuld Herreder; Regnskabsbogen synes nemlig kun at være

¹⁾ Danske Mag. 4. R. 2. B. p. 264; Heise: Diplomatarium Vibergense p. 110.

²⁾ Danske Mag. 4. R. 2. B. p. 269.

³⁾ Aarhus Bispearkiv 2 Revers fol. 36 Lit. H Nr. 8.

⁴⁾ Langebeks Diplomatarium i Geh. Ark.

det Brudstykke af den hele Bog, som omfatter Hind Herred; i alle Tilfælde havde han Vandfuld Herred 1502, thi da kalder Jep Havels Sønner i deres Skjøddebrev ham udtrykkelig for Lensmand dersteds¹⁾, og allerede 1501 oppebærer han Landehjælpen i disse tre Herreder samt i Ribe Len, Vester-, Øster- og Nørre-Horne samt Nørlyng, Middelsom og Hids Herreder²⁾. De først nævnte tre Herreder beholdt Niels Clementssøn til sin Død. 10. Febr. 1503 var han, som alt nævnt, nærværende paa Kongens Retterting og kaldes da »vor Mand og Tjener«. 1505 7. Jan. var han atter tilstede paa Kongens Retterting, som holdtes i Odense, og var da Forstander i Ring Kloster³⁾. Denne Stilling har han formodentlig faaet efter Las Lunov, der alt 1492 var Forstander⁴⁾, men hvis Hustru Fru Julien Jensdatter (Seefeld) nævnes Enke 1503⁵⁾. Paa sidstnævnte Retterting var ogsaa Landsdommeren i Nørre-Jylland Peder Brockenhuus tilstede, men han fratraadte Stillingen inden Aarets Udgang, og allerede 28. Okt. var Niels Clementssøn Landsdommer.

Denne Udnævnelse synes, efter Klagerne ved Kong Hans's Død at dømme, at have vakt stor Misfornøjelse blandt Adelen, hvor til man har søgt Grunden i Niels Clementssøns ufri Herkomst. Imidlertid var Landsdommer-Embederne hidtil ikke ved nogen udtrykkelig Lovbestemmelse blevne forbeholdte Adelen; det var ganske vist for de større Landsdommersæders Vedkommende Sædvane, at de beklædtes af fri Mænd, men det var dog ikke mere end et Par Menneskealdere siden, at der paa Domstolen paa Sjællands Landsting sad en ufri Mand⁶⁾, og for de mindre Landsdeles Vedkommende, saasom: Møen,

¹⁾ Eline Gøyes Jordebog; jfr. Bilag I.

²⁾ Danske Mag. 4. R. 2. B. p. 168.

³⁾ Aktstykker til Danmarks indre Forhold i ældre Tid p. 153.

⁴⁾ Langebeks Dipl.

⁵⁾ Danske Mag. 1. R. 6. B. p. 120.

⁶⁾ Gerike Degn var 1418 kun Bymand i Ringsted og førte i sit Segl Bogstavet »G.« (Geh. Ark. Topografisk Saml. Voldborg Herred 88), 1420—24 var han Landsdommer (Skippinge Herred 84, Merløse Herred 179). 1426 var han fratraadt Embedet som Landsdommer og nævnes atter kun Bymand i Ringsted, men hans Segl viser nu, formodentlig som et Minde om den svundne Herlighed, et Skjold, hvori et »G.« med en Krone over (Vester Flakkebjerg Herred 72).

Bornholm og Bleking, var og blev det meget almindeligt, at man af Mangel paa dertil skikkede Adelsmænd tog til Takke med ufri Landsdommere. Endnu mere Misfornøjelse har det sikkert vakt, at Niels Clementssøn kort efter blev optaget i Rigens Raad og forlenet med et af de betydeligste Len, nemlig Kalø. Rigsraad blev han alt forinden 9. Okt. 1505, da han kaldes »vor Mand og Raad« og var nærværende paa Kongens Retterting, hvor han som alt anført ogsaa var tilstede 28. Okt. i Viborg¹⁾ og 16. Nov.²⁾. Som Lensmand paa Kalø efterfulgte han Jep Krumpen, der alt 1503 kaldes Høvedsmand paa Kalø i Peder Brockenhuus's forhen omtalte Mageslæg af 17. Febr., hvilket han har forsegleet til Vitterlighed, og endnu i Juni 1505 havde Lenet³⁾. Niels Clementssøn nævnes første Gang som Lensmand 1506⁴⁾. Allerede 13. Febr. 1505 havde Kong Hans udstedt et Brev, hvorved han samtykkede i, at »os elskelige Niels Clementssøn vor Mand og Tjener og Forstander til Ring Kloster og vor Tolder i Aalborg« har befalet Povl Andersen, Borgemester sammesteds, at oppebære Tolden i hans Fraværelse, »naar han andetsteds i Nørre Jylland rejser og vanker Kongens Ærinde og Hverv at bestille«⁵⁾. Niels Clementssøn maa i Sandhed have kunnet trænge til en Lettelse i sine mangeartede Forretninger. Han skulde varetage sit Embede som Rigsraad, som Landsdommer, bestyre sine udstrakte Forleninger, der foruden Kalø med de fem Herreder Mols, Nørre- og Sønder-Djurs, Sønderhald og Østerlisbjerg omfattede Hind, Ulvborg og Vandfuld Herreder, samt maaske alt dengang Rugsø og Hids Herreder, der henhørte til Dronning Christines Livgeding, og hvor han i alt Fald 1511 var Foged⁶⁾.

¹⁾ Geh. Ark. Domme og Tingsvidner 36, Gl. danske Domme 1. B. p. 33.

²⁾ Topogr. Saml. Torsjø Nr. 4 b.

³⁾ Han kaldes Høvedsmand paa Kalø i et Skjøde, som Fru Kirsten Ottesdatter, Ebbe Andersen (Ulfelds) Enke, har udstedt til ham (Klevenfeldt: Ulfeld). Jep Krumpen havde atter faaet Lenet efter Oluf Friis, men hverken denne eller Jep nævnes i Fortegnelsen over Lensmændene paa Kalø i »Danmarks Len og Lensmænd i det 16. Aarh.«. Dog er det muligt, at Oluf Friis alt var fratruadt Lenet før 1500; han nævnes i alt Fald som død 1501 (Ældste Archivreg. II p. 88).

⁴⁾ Danske Mag. 4. R. 2. B. p. 281.

⁵⁾ Afskrift i Langebeks Dipl. efter Aalborg Bys Breve; se Bilag IV.

⁶⁾ D. Mag. 4. R. 2. B. p. 157; jfr. Erslevs Lensmænd p. 39 og 44.

Desuden havde han adskillige mindre Forleninger, som Ørnstrup i Aars Herred, Vormstrup i Slet Herred, Ranæs Gods i Bygholm Len m. m.¹⁾ og endda maatte han 1507 foruden i sine egne Len oppebære Landehjælpen af Skodborg, Lysgaard, Nørlyng og Hads Herreder samt Endelave²⁾.

Niels Clementssøn er saaledes en højt betroet Mand, og det er ikke saa forunderligt, at Borgemester og Raad i Hamborg, der 17. Nov. 1511 tilskrive Hr. Thomes Nielsen (Lange) og ham angaaende noget fra et indstrandet Skib bjerget Gods, titulere dem »vnszes gnedighsten Heren Stedeholderen vppe Jutlande³⁾.

Det antages almindelig, at den store Indflydelse, som Niels Clementssøn nu havde opnaaet, skyldtes den personlige Yndest, hvori han stod hos Kong Hans. Det synes ogsaa, at Kongen har næret stor Tillid til ham, men der er heller Intet i Niels Clementssøns offentlige Virksomhed, der tyder paa, at denne Tillid har været ufortjent. Der haves ingensomhelst Klager angaaende hans Lensstyrelse, tværtimod: vi have et Par Vidnesbyrd om, at han ivrig varetog Kronens Interesser og ikke frygtede for i den Anledning at lægge sig ud med saa mægtige Mænd som Bispen i Viborg og Hr. Predbjörn Podebusk⁴⁾. Ej heller over hans Embedsførelse som Landsdommer høres der nogen Klage, hverken i Form af underkjendte Domme eller paa anden Maade. Om hans Virksomhed i Raadet vides der slet Intet, og ihvorvel det maa indrømmes, at Kilderne til hans Historie ere saa sparsomme, at Vidnesbyrdene om hans mulig slette Embedsførelse vel kunde være gaaet tabt i Tidens Løb, saa er det dog i den Henseende betegnende nok, at Adelens Klage efter Kong Hans's Død, som vi ret strax skulle se, langt mere er rettet mod den afdøde Konge, fordi han ved Niels Clementssøns Ansættelser havde tilsidesat Adelen, end mod Niels Clementssøns Embedsvirk-

¹⁾ Ældste Archivreg. 4. B. p. 485—87. 4. Okt. 1497 undte Bispen i Ribe Hartvig Juel »denne Brevviser« Niels Clementssøn i sin og Provst Klavs's Levetid en af Gimsing Kirkes Gaarde kaldet Marskiergaard, hvorpaa han havde Brev af Provst Klavs (Geh. Ark. Voss Hjerm Herred 2).

²⁾ Danske Mag. 4. R. 2. B. p. 156.

³⁾ Justitsmin. Aflævering i Geh. Ark.

⁴⁾ Se Bilag VI—VIII.

somhed. Kong Hans viste ham da ogsaa sin Gunst lige til sin Død. Endnu 1512 skjænker Kongen ham en Grund i Aarhus By, hvilken han dog alt Aaret efter afhænder til Borgemester og Raad sammesteds¹⁾. Da Kongen 16. Febr. 1513 holdt Retterting i Aalborg²⁾, var han nærværende, og muligvis har han saaledes ogsaa været tilstede ved Kongens Død fire Dage efter.

Den Uvillie, som næredes mod Niels Clementssøn, men om hvis Tilstedeværelse der forøvrigt, vel at mærke, ikke er bevaret et eneste Vidnesbyrd fra Kong Hans's Levetid, fik nu endelig Luft i et almindeligt Stormløb imod ham, der imidlertid næppe har ført til saa store Resultater, som man antager.

Allerede i den Besværing, som den menige Adel fremførte for Rigsraadet mod den afdøde Konge og som indeholdt de Bestemmelser, der ønskedes optaget i den nye Haandfæstning, hedder det, at ingen Vanbyrdig maa gives Skjold og Hjælm, uden han det forhverver for Danmarks Riges Skyld enten til Lands eller Vands, som vedbørligt er³⁾. Endvidere begjæres det, at der maatte gjøres en Skikkelse paa Slotte, Stæder og andre smaa Len, hvilke som skulde ligge under Fadeburet, og hvilke, som Riddere og Svende skulde have paa Tjeneste at afværge Rigens Skade og Fordærv med; at udlændiske eller vanbyrdige Folk skulde ikke drages Adelen over Hovedet og fordærve den og dens Tjenere, som her til Dags sket var⁴⁾. Disse Besværinger gjenfindes da ogsaa i Raadets Klageskrift og det i en bestemtere Skikkelse. Her ankes der over, at den afdøde Konge ikke har overholdt sin Haandfæstnings tredje Artikel, *»idet de Vanbyrdige og de, som kjøbe Frihed, have Slot og Len og ere Landsdommere,* havende Regimente inde baade over Kirken og Ridderskabet, hvorfor Raadet det ingenledes længer vil tilstede, at gode Mænd skulle saa forhaanes, men vil, at der i hines Sted skal

¹⁾ Hübertz: Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus 1 B. p. 103 og 108.

²⁾ Topogr. Saml. Ravnslykke Nr. 1.

³⁾ Om denne Bestemmelse direkte sigter til Niels Clementssøn, turde efter det Foregaaende være et Spørgsmaal; Kong Hans havde oftere givet Ufri Skjold og Hjælm, saaledes Peder Bonde 1493, Niels Svendsen (Tordenstjerne) 1505, Erik Hansen og Flere.

⁴⁾ Allens Tre nordiske Rigers Historie 2. B. p. 586—87.

skikkes Andre, der fødte ere af Riddere og Svende og Gud og Retvished elske. Ej heller er den Artikel holdet, at Hans Naade, Hans Naades Husfrue og Børn skulde ikke købe eller pante Jordegods fra Ridderskabet, og ej heller nogen ufri Mand købe eller pante frit Gods; hvad Jordegods *Niels Clementssøn eller andre Saadanne* have med Urette trængt Ridderskabet fra eller Kirken, det skal derfor komme til dem eller deres Arvinge igjen; hvad de have købt med Kronens Pendinge, det skal *efter Niels Clementssøns og Saadannes Død* sælges til Ridderskabet igjen for skjelligt Værd og Kronen fange sine Pendinge igjen; endelig skal Kronens Bønder igjen fange under Skat og Leding, hvad han fra dennem fanget haver¹⁾.

Ud af disse Linier aander der ganske vist en stærk Uvillie, blandet med Haan, imod Niels Clementssøn, hvem Raadet og Adelen aabenbart ikke i mindste Maade vil have henregnet blandt sine Egne; men i sig selv ere Klagepunkterne, som alt forhen bemærket, ikke synderlig graverende for Niels Clementssøn personlig. Man vil ikke have ham bort fra Landsdommerstolen og fra Lenene, fordi han har forset sig ved deres Forvaltning, men alene fordi Haandfæstningen paa-bød²⁾, at Vanbyrdige og de, som købe Frihed, ikke dermed maatte forlenes; ja det synes næsten, at Raadet end ikke har været saa ganske sikker paa, at Haandfæstningen paa dette Punkt var overskredet med Hensyn til Niels Clementssøn. Man kunde i alt Fald af den Omstændighed, at han her ikke som i Klagens anden Halvdel aabenlyst er udpeget som den, man sigtede til, fristes til at slutte, at selve Raadet, hvor utroligt det end lyder, ikke kjendte stort tilforladeligere Efter-

¹⁾ Allen: De tre nord. Rigers Hist. 2. B. p. 590—91.

²⁾ Rigtignok kun indirekte, thi Haandfæstningens Artikel 3 lyder: Item skulle vi ingen *Ullændiske* annamme udi vort Raad og ej heller antvorde dem Slot, Land eller Len, men sty.e, raade og regjere vore Riger og vor Gaard med gode indlændiske Mænd af og i hvert Rige og ej drage dem nogen Vanbydig over Hovedet i nogen Maade og Ingen antvoide Slotte eller Len eller afsætte uden med de ypperste og bedste Rigers Raads Raad i den Landsende, som Slottene beliggendes ere, og gjøre dem vitteligt, for hvad Sag nogen afsættes, og de da sige og raade derpaa, som de ville svare for disse Rigers menige Raads Raad (Geh. Ark. Aarsberetninger 2. B. p. 48).

retninger om Niels Clementssøns mystiske Herkomst end dem, vor Tid maa tage til Takke med. Rigtignok vil Raadet have de ledige Pladser besat med Andre, der ere fødte af Riddere og Svende og *Gud og Retvished elske*, men hvis der heri skulde ligge en forblømt Beskyldning for Uretfærdighed mod Niels Clementssøn, saa viser netop den vage Maade, hvorpaa den fremsættes, bedst, at den var ubeføjet. Beskyldningen mod ham, at han havde kjøbt og pantet frit Jordegods, har aabenbart ikke stort paa sig allerede af den Grund, at Niels Clementssøn jo selv ansaa sig og af mange Andre ansaas for en fri Mand. Raadet indskrænker sig derfor ogsaa til at forlange det Gods tilbagegivet, som han har trængt Ridderskabet og Kirken fra *med Urette*, men enten har dette kun været højest ubetydeligt, ja maaske slet Intet, eller ogsaa er der ikke bleven foretaget Skridt i den Retning; thi fra Niels Clementssøns egen Levetid foreligger der ikke mindste Antydning af og efter hans Død kun højest usikkre Spor til, at en saadan Tilbagegivelse har fundet Sted. Endelig har han for Kronens Penge kjøbt og pantet frit Jordegods; men der tilføjes ikke, at han har beholdt dette Gods *selv*, thi uden denne Tilføjelse viser Beskyldningen kun, at Niels Clementssøn tilsidesatte Adelenes Interesser for Kronens, hvad der under de for Haanden værende Omstændigheder ikke kunde være paafaldende eller graverende. Med Hensyn til dette Punkt kan der henvises til, at der iblandt en Del af Niels Clementssøns Breve, som Kronen maa have lagt Beslag paa efter hans Død, og hvorover endnu haves en Registratur¹⁾, fandtes et Brev udstedt af Iver Christiernsen (Fasti) i Ørregaard, lydende, at Niels Clementssøn *paa Kronens Vegne* skal nyde og beholde til evig Tid Bredvig, Snektrup og Torlund (Hammerum Herred), foruden flere andre Breve angaaende disse Gaarde²⁾; men det er vistnok højest tvivlsomt, om disse Gaarde ere blevne tilbagegivne mod, at Kronen fik sine Penge igjen. Tvertimod synes det, at de ere fulgte med Niels Clementssøns eget Gods, der blev overdraget Rasmus Clementssøn og efter hans Død solgtes til Hr. Mogens Gøye; thi det fornævnte Skjøde fra Iver Christiernsen fandtes 1553 i Fru Eline Gøyes Brevkiste og er indført i hendes

¹⁾ Ældate Archivreg. 4. B. p. 405—17.

²⁾ Samme Steds p. 406.

Jordebog, men Skriveren har, forsigtigt nok, ikke fundet Anledning til ved sit Uddrag af Skjødets Indhold at medtage, at det kun var Niels Clementssøn tilskjødet paa Kronens Vegne. Imidlertid er det saa langt fra afgjort, at der ved denne Handel foreligger en Mislighed fra Niels Clementssøns Side, at der tværtimod kan være Tvivl om, hvorvidt denne Handel i det Hele taget falder ind under den Kategori, som Raadet sigter til, thi blandt de før nævnte Niels Clementssøns Breve var ogsaa et Vidne af Hammerum Herredsting uden Dato, at Bredvig og Sneptrup blev tildømt nogle Bønder som deres rette Bondegods¹⁾.

Den sidste Klage endelig staar i en ejendommelig Mod-sætning til de andre, idet disse gik ud paa, at Niels Clements-søn varetog sin egen og Kronens Interesse paa Adelens Bekostning, medens den sidste nærmest synes at være Krokodille-taarer over, at Niels Clementsøn tilkjøbte sig Krongods, som derved i hans med Rette eller Urette tiltagne Egenskab af fri Mand²⁾ overgik til frit Gods og altsaa forøgede Landets Areal af frit Jordegods. Der savnes imidlertid enhver Maalestok til at bedømme, hvor begrundet denne sidste Anke var.

Niels Clementsøn selv synes, som naturligt var, ikke at have deltaget i disse Forhandlinger, som fandt Sted før den nye Haandfæstnings Udstedelse, ja han har vel næppe engang været tilstede i Kjøbenhavn, thi han har end ikke med det øvrige Raad forseglet denne Haandfæstning. Enten har han anset sin Sag for god nok i sig selv eller ogsaa har han stolet paa gode Fortalere for den hos den unge Konge, og hans Tro blev heller ikke skuffet; men foreløbig maatte jo Kongen fremfor alt vogte sig for at støde Raadet for Hovedet, saalænge hans Kongevalg ikke var sikret. I sit Svar til Raadet samtykker han da ogsaa i Forlangendet om, at ingen Udlænding annammes i Rigens Raad eller nogen Vanbyrdig forses med Slot eller Len etc., dog begjærede han, at Niels Clementsøn maa nogen Tid blive ved det Landsting, han nu er, for Kon-

¹⁾ Ældste Archivreg. 4. B. p. 406.

²⁾ I selve Aaret 1513, nemlig den 9. Febr., har han til Vitterlighed forseglet et af Fru Karen Pedersdatter (Væbner), Klavs Strangesens, udstedt Brev, hvori han kaldes særlig og velbyrdig Mand og nævnes før Adelsmanden Henrik Stampe (Geh. Ark. Nørre Jylland 217).

gens Herre Fadere Lempes Skyld; Kongen vilde med det snareste forse en Anden dertil; i lige Maade samtykkede han Forlangendet om Frihed og Frelse¹⁾. Disse Bestemmelser bleve derefter ogsaa optagne i den ny Haandfæstning af 22. Juli 1513, der udtrykkelig fastslaar, »at om nogen Vanbyrding, eller ikke Ædelling født er, have nu i Danmark eller Norge enten Slot, Len eller Landsting, da skulle de med det Første afsættes og gode indfødte Rigens Ædelinge i deres Sted igjen«²⁾.

Saafræmt disse Bestemmelser alene vare indsatte for at komme Niels Clementssøn til Livs, skulde man tro, at Rigsraadet nu stod ved sit Maal, og det har da ogsaa hidtil været den almindelige Antagelse, at Niels Clementssøn strax er bleven udstødt af Raadet, afskediget som Landsdommer og frataget sine Forleninger; men det er ikke ganske rigtigt. Vel ses han ikke efter Kong Hans's Død at have deltaget i Rigsraadsforhandlinger³⁾, men det maa være ganske frivilligt, at han trak sig tilbage derfra, uden at han lige frem opgav selve Stillingen; thi sikkert er det, at han endnu 5. Nov. 1515 var Rigsraad og kaldes saaledes i en Dom, som Kongen i hans og Fleres Nærværelse afsagde paa Rettertinget i Randers angaaende Boden for Drabene paa Morten Børial og Thomes Skadeland⁴⁾, og ihvorvel han heller ikke senere vides at have taget aktiv Del i Rigsraadmøderne, er det derfor meget muligt, at han har beholdt sit Sæde i Raadet lige til sin Død. Som det var at vente, er han heller ikke strax bleven afskediget som Landsdommer. Han nævnes vel sidste Gang som saadan 5. Jan. 1514⁵⁾, men er dog neppe frattraadt før i Forsommeren 1515, da Landsdommerstolen formodenlig stod ledig 4. Aug.

¹⁾ Allen: De tre nordiske Rigers Historie 2. B. p. 593.

²⁾ Geh. Ark. Aarsberetn. 2. B. p. 61.

³⁾ Han var som alt anført ikke tilstede ved Rigsraadsforsamlingerne 15 og 22 Juli 1513, ej heller 23 Juni 1514 og 29 Juli 1515 (Langebeks Dipl.).

⁴⁾ Se Bilag IX.

⁵⁾ Hübertz: Aktstykker vedkommende Aarhus 1. B. p. 108. Niels Clementssøn nævnes som Landsdommer i det Landstingsresponsum i Kolding Bys Arkiv om voldsvorne Mænd, som Danske Atlas 5. B. p. 883 og Fyhn: Efterretn. om Kolding p. 188 anfører med Aar: 1520, men Aarstallet i det originale Brev maa læses: mdsexto (1506).

1515, idet en Dom i en Markeskjels Sag da kun blev afsagt af Landstingshøreren Niels Skriver, samt af »Niels Clementsøn til Avnsbjerg, Søren Juul og Knud Rostrup, Væbnere«¹⁾. Kort efter er dog hans Eftermand Christen Andersen (Sandberg) bleven udnævnt, thi han nævnes første Gang som Landsdommer i den førnævnte Dom af 5. Nov. 1515²⁾. Da nu Niels Clementsøn dør 1518, er det ikke godt at vide, om hans Afskedigelse 1515 skyldes Haandfæstningens Forlangende i 1513 eller er foranlediget ved Alderdoms Skrøbelighed; den falder i alt Fald sammen med, at han stifter et Vikarie i Viborg Domkirke, altsaa tænker paa det andet Liv.

Derimod mistede Niels Clementsøn Kalø Len, som han nu havde haft i otte Aar, og han synes at have fratraadt det kort efter Haandfæstningens Udstedelse, thi han fik Kvittering derfor 20. April 1514³⁾; men hvis man heri vil se en Efterlevelse af Haandfæstningen, hvorledes forklares det saa, at Kongen Dagen før giver Niels Clementsøn nyt Lensbrev paa Hind, Ulvborg og Vandfuld Herreder, at beholde i fire Aar⁴⁾, og desuden gav ham Afgiften af Virksund Færgested kvit og frit? Det er dog næsten utroligt, at Kongen allerede saa kort efter sin Regeringstiltrædelse i samme Øjeblik skulde afsætte Niels Clementsøn fra et Len for at efterkomme Haandfæstningen og bryde denne ved at give ham et andet Len; thi det vilde jo være aldeles meningsløst. Langt nærmere ligger det at antage, at Haandfæstningens Bestemmelser aldeles ikke eller i alt Fald kun indirekte have faaet Betydning for Niels Clementsøn, idet han med Hensyn til Spørgsmaalet om sin vanbyrdige Fødsel har kunnet rede for sig paa en tilfredsstillende Maade; saa forstaar man ogsaa, hvorledes Kongen allerede 1516 kan give ham fuld Oprejsning for Tabet af

¹⁾ Langebeks Dipl. i Geh. Ark.

²⁾ I Danske Mag. 2. R. 3. B. p. 69 findes aftrykt en Afskrift af en Rettertingsdom, dateret 29. Okt. 1515, afsagt i Nærværelse bl. A. af Niels Klavsen (!) Landsdommer i Nørre Jylland. Mærkeligt nok har man overset, at denne Dom absolut maa være fejl dateret allerede af den Grund, at den er udgivet af Kong Hans. Den er i Virkeligheden af 29. Okt. 1506 og Originalen findes i Geh. Ark. Samling Domme og Tingsvidner 37.

³⁾ Suhms Nye Samlinger 1. B. p. 62, Erslevs Lensmænd p. 44.

⁴⁾ Erslevs Lensmænd p. 60.

Kalø, som Erik Banner fik efter ham; Kongen indsatte ham nemlig som Hr. Mogens Gøyes Eftermand paa Aalborghus, der af alle jydske Len havde det største Tilliggende, idet derunder hørte: Aars, Fleskum, Gislum, Hindsted, Hellum, Hornum, Horns, Hvetbo og Kjær Herreder¹⁾. Dette Len beholdt han til sin Død, uden at Rigsraad eller Adel, saavidt vides, fremkom med den mindste Indsigelse, hvor misfornøjede de end maaske have været med denne Forlening.

Sit Forstanderskab i Ring Kloster synes Niels Clementsøn at have bevaret uangrebet. Endnu 1516 titulerer Prioren i St. Johannes Hus i Horsens ham i et Gjælds-brev: hæderlig Svend Niels Clementsøn, Forstander til Ring Kloster, og det turde da ogsaa tale til Fordel for hans Dygtighed og Redelighed, at han i saa mange Aar beklædte denne Stilling, som han sikkert har beholdt til sin Død, thi 10. Febr. 1515 stadfæstede Kongen et Brev, som Kong Hans havde givet Jens Christensen, Kannik i Aarhus, paa Ring Kloster, *naar Niels Clementsøn er død*²⁾.

Hans Sager synes da ogsaa at have staaet særdeles vel i Resten af hans Leveaar. Da saaledes Hr. Tyge Krabbe 25. Juni 1514 ifølge en Rigsraadsdom fik tilbagegivet Fiskbæk Gods, som Dronning Margrete havde frataget en af hans Forfædre, fastsættes det udtrykkelig, at Niels Clementsøn, der havde Godset i Væрге, skulde beholde det sin Livstid³⁾, og Aaret efter tillader Kongen, at Skive Kirke maa lægges til det af ham funderede Vikarie St. Nicolai Alter paa den nørre Side i Helligaands Kapel i Viborg Domkirke⁴⁾. Ogsaa et større Mageskifte, som han 1515 gjorde med Kronen, og et Laan paa 2500 Mrk., hvormed han 1517 forstrakte Kongen, tyder paa, at hans Forhold til Kong Christiern har været ligesaa godt som til Kong Hans⁵⁾. I Virkeligheden savnes

¹⁾ Erslevs Lensmænd p. 49—50, Suhms Nye Samlinger 1. B. p. 156, 160.

²⁾ Langebeks Diplom.

³⁾ Erslevs Lensmænd p. 124—25.

⁴⁾ Suhms Nye Saml. 1. B. p. 83, 91.

⁵⁾ Bispen i Aarhus Niels Klavsøn (Skade) gjør 13. Jan. 1517 Mageskifte med hæderlig og velbyrdig Svend Niels Clementsøn til Avnsbjerg, hvorved denne faar 2 Gaarde i Vium, Duelund, 1 Gaard i Sjørslev og 1 Gaard i Astrup, alt i Avnsbjergs nærmeste Omegn. (Langebeks Diplom.)

derfor en fyldestgørende Forklaring til Kongens Optræden efter hans Død; men forinden denne omtales, fortjener Niels Clementssøns private Virksomhed en Omtale.

Det femtende, sextende og syttende Aarhundrede frembyder en uendelig Overflod af Ejendomstransaktioner, idet Enhver, ligefra Kronen til den ringeste Adelsmand, ved Mageskifte, Kjøb og Salg bestræbte sig for at ombytte sit spredte Arvegoods med samlede og afrundede Besiddelser i Nærheden af sine Slotte og Hovedgaarde. Endnu den Dag i Dag bestaa vore Arkivers væsentligste Beholdning af Pergamentsbreve af Skjøder og Mageskiftebreve fra denne Tid, hvilke vi skyldte en uendelig Rigdom af personalhistoriske og topografiske Oplysninger; men forøvrigt vare disse Handler selvfølgelig ikke til Gavn for alle Datidens Ejendomsbesiddere. Det gik den Gang som nu, den Snu og Dygtige øgede sin Rigdom paa den mindre Kloge og Forsigtiges Bekostning; Hovedresultatet blev, at Højadelen vandt paa den lavere Adels Bekostning, og det er blandt Højadelen, at vi træffe de største Godskjøbere, Mænd som Hr. Johan Oxe den Ældre, Hr. Poul Laxmand, Hr. Eskild Gøye, og hans Søn Hr. Mogens. Men alle disse Mænd havde alt fra Fødselen arvet stor Rigdom og Indflydelse og ved Giftermaal øget denne Rigdom, og naar vi nu se Niels Clementssøn, der maa antages sammenlignelsesvis at have manglet disse Fordele, udfolde en Virksomhed i den Retning, der ikke staar tilbage for, men snarere overgaar de fleste Andres, saa maa han visselig have været i Besiddelse af en næsten enestaaende Dygtighed og Energi.

Med Undtagelse af Rigsraadets Klage have vi slet ingen Optegnelse om, hvorledes Samtiden værdsatte denne Virksomhed. Nyere Forskere betegne den temmelig enstemmigt som »berygtet« eller »mislig«, men da de ikke nøjere gjøre Rede for denne Dom, er det ikke usandsynligt, at den kun er et Ekko af Rigsraadets Besværinger, og i saa Tilfælde et meget misvisende Ekko allerede af den Grund, at det højadelige Rigsraads Bedømmelse 1513 selvfølgelig hvilede paa helt andre Forudsætninger end en Historikers i det 19. Aarh. I denne lange Mellemtid høre vi Intet om Niels; hans Navn bevares ikke i den folkelige Tradition; Fru Anne Krabbe, der i sine Antikviteter ikke glemmer at fortælle, at Hr. Povl Laxmand »med stort Bedrag« købte Sandholt af Hr. Johan Hvitkop,

har ikke et ondt Ord at fortælle om Niels Clementssøn, og Hvitfeld nævner, som alt berørt, end ikke hans Navn i sin Krønike, og dog er det en gammel Erfaring, at slette Egen-skaber give et langt varigere Eftermæle i Folkemunde end gode.

Heldigvis er der endnu bevaret et temmelig betydeligt Materiale, hvoraf man kan danne sig en selvstændig Mening om Niels Clementssøns finansielle Foretagender. Det bestaar dels af en Del originale Skjøde- og Pantebreve, dels i Registranterne over Kronens Part af Niels Clementssøns Breve¹⁾ og navnlig over Fru Eline Gøyes Adkomstbreve samt hans Regnskabsbøger 1500—15. At gennemgaa hele denne Virksomhed i det Enkelte vilde blive alt for vidtløftigt, men for dog at give et Overblik over den, er der som Bilag I med-delt en Oversigt over hans Kjøbe- og Pantebreve for hvert enkelt Aar, forsaavidt de kjendes. Denne Oversigt giver imidlertid selvfølgelig kun et ringe Billede af Niels Clementssøns Forretningsaand; den indeholder f. Ex. ikke Mageskifter; den maa dernæst jævnføres med Regnskabsbøgerne, der indeholde en Mængde Pengelaan, og med Registranten over de Breve, Kronen havde inde, — thi da denne Registrant ikke angiver Aaret for de enkelte Breves Udstedelse, have de i denne indeholdte Breve kun kunnet optages i Oversigten, forsaavidt de tillige findes i Fru Eline Gøyes Jordebog —; og selv derefter mangler der efter al Sandsynlighed en stor Mængde Forretninger, hvis Spor ikke ere bevarede til vor Tid.

Som den er, giver Oversigten dog alt en Forestilling om, hvor betydelig en Formue i rede Penge og senere ogsaa i Jordegods, Niels Clementssøn sad inde med. Uagtet den end ikke har Pantesummens Størrelse angivet ved alle Pantebrevene, indeholder den dog for de 23 Aar Pantsættelser til et Beløb af ca. 12,000 Mark dansk og 1,300 rinske Gylden, og det er vel at mærke ikke de samme Penge, han arbejder med, thi kun saare faa af de her nævnte Panter kunne antages at være blevne indløste. Hvormeget han samtidig har anvendt paa Ejendomskjøb lader sig ikke oplyse, da Kjøbesummens Størrelse kun kjendes i meget faa Tilfælde, men allerede disse løbe dog op til ca. 8,500 Mrk. og 200 rinske Gylden.

¹⁾ Ældste Archivreg. 4. B. p. 405—15.

To Omstændigheder ved denne Oversigt tale tilsyneladende ufordelagtig mod Niels Clementssøn, og det er, at, som alt bemærket, kun saa faa Pantør blive indfrieede, og at det væsenlig kun er den lavere Adel, som han indlader sig med. Det Sidste er dog maaske mindre Niels Clementssøns Skyld, thi Højadelen vilde naturligvis, naar den var i Pengeforlegenhed, i Reglen kunne blive hjulpen hos sine egne rige Slægtninge, og heller ikke tør man uden videre af den første Omstændighed slutte, at Niels Clementssøn har været en ublu Aagerkær eller blot en ubarmhertig Kreditor. Det bør jo nemlig erindres, at Oversigten i saa Henseende er ensidig; thi da den for største Parten er uddraget af Fru Eline Gøyes Jordebog, indeholder den i Følge Sagens Natur væsenlig kun uindfrieede Pantebreve eller Pantebrev, der have givet Anledning til en senere Indførsel eller et Skjøde, thi det var jo kun Breve vedrørende det Gods, Hr. Mogens Gøye kjøbte efter Rasmus Clementssøns Død, der fik Plads i hendes Jordebog, hvorimod Niels Clementssøns indfrieede Breve enten ere blevne tilbageleverede Skyldneren eller tilintetgjorte ved Laanets Indfrielse. Hverken Pantebrevene eller Skjøderne indeholde sikre Spor af Misligheder; hvis saadanne have været tilstede, maa de søges mellem Linierne og i Brevenes ukjendte Forhistorie; men de Argumenter, som man skal gjætte sig til ad disse Veje, danne intet paalideligt Grundlag for en retfærdig Bedømmelse. Med lidt god Villie kan man paa den anden Side trods Brevenes lakoniske Form uddrage enkelte gunstige Vidnesbyrd om Niels Clementssøns Personlighed. Han har saaledes ikke været bange for at udlaane sine Penge, uden at der, saavidt man kan se, er bleven stillet ham den ringeste Sikkerhed, og det ikke blot til mere bekjendte Mænd som Domprovsten i Aarhus Herman Fleming, Ebbe Strangesen, Oluf Mortensen (Gyrstinge), Abbeden i Øm Kloster, og Prioeren i St. Hans Kloster i Horsens, men ogsaa til ringere Personer, som Per Sørensen, Borger i Viborg, Matis Gertsen i Viborg, Bertel Hansen og Jens Pedersen i Horsens, og Smaaadel, som Jep Juel, Tage Eriksen og Fru Birgitte Knudsatter, og en Bonde Jep Lassen i Ejstrup. Alle disse Pantebrev indeholde kun et ganske simpelt Løfte om at tilbagebetale Pengene inden en vis Frist. Niels Clementssøn er altsaa i alt Fald ikke bange for at vove sine Penge, hvilket ogsaa (Skipperen?)

Hans Fynbos Gjælds-brev af 3. Juni 1517 viser (se Bilag X). Fremtrædende er Slægten Løvenbalks idelige Pengelaan hos Niels Clementssøn, hvilke sluttelig føre til denne Slægts fuld-stændige Ruin, medens Niels som Herre drager ind paa Avnsbjerg. Mulig har han en Andel i denne iøjnefaldende Tilbagegang, men den kan ligesaa godt helt og holdent skyldes Løvenbalkerne selv. I alt Fald synes Niels at have staaet paa en god Fod med Slægtens fleste Medlemmer, der alle, paa to Døtre nær, ere enige om at ty til ham, naar de ere i Forlegenhed, og han synes heller ikke at have taget haardt paa dem, hverken i Begyndelsen, da han var den Lille og Løvenbalkerne de Store, eller mod Slutningen, da Forholdet var ganske omvendt. Da han saaledes 1510 af Fru Sofie Eriksdatter (Løvenbalk) faar tilskjødet en Gaard i Kjeldrup og to i Østervandet, overlader han hende Brugen af disse tre Gaarde for Livstid, og ligeledes lejer han 1517 i to Aar den aldeles reducerede Gert Eriksen fire Gaarde i Vium, af hvilke Gert lige havde solgt ham de tre. Jomfru Gertrud Eriksdatter synes ganske vist at have stillet sig i Opposition til Niels Clementssøn. 1513, da han alt var Ejer af de $\frac{2}{3}$ af Avnsbjerg, klagede hun paa Lysgaard Herredsting, at han sad i Avnsbjerggaard og brugte den uden hendes Ja og Minde, og forbød ham og hans Foged at bruge Godset, førend hun vidste sin Del, som hende arvelig tilkom efter hendes Fader¹⁾. Aaret efter samtykker Gert Eriksen, som Værge for sine Søstre, den Handel, Niels havde gjort med Jomfru Pernille Eriksdatter om hendes Part i Avnsbjerg, og hvad han herefter kunde købe eller pante af Jomfruerne Karen og Gertrud Eriksdatter, men desuagtet kom der ingen Handel istand med disse, idet Jomfru Gertrud 1514 solgte sin Part til Hr. Predbjørn Podebusk. Hvad Aarsagen til denne Handel, der sikkert er kommen Niels Clementssøn meget paatværs, har været, vide vi ikke. Er der noget misligt ved den, kan det lige saa godt skrives paa Hr. Predbjørns som paa Niels Clementssøns Regning, thi den Førstnævntes lidet agtværdige Karakter er vel kjendt andetsteds fra²⁾. For øvrigt blev saavel Jomfru Pernilles Skjøde til Niels Clementssøn, som Jomfru Gertruds til

¹⁾ Kolderup-Rosenvinge: Gl. Danske Domme 1. B. p. 104.

²⁾ jfr. A. Heise: Familien Rosenkrantz's Historie 2 B. p. 48 ff.

Hr. Predbjørn 1547 dømt magtesløse som stridende mod Jydske Lovs I. 36, der forbyder Møbarn at sælge sit Jordegods uden for sit Livs Opholds Skyld og da kun for $\frac{1}{3}$ Mark Sølv om Aaret; men Handelen viser sig da at have været mest mislig for Hr. Predbjørns Vedkommende, thi Jomfru Gertruds Skjøde synes at have været udstedt uden hendes Værges Samtykke. Her kan ogsaa nævnes, at Bonde Due 29. Juli 1518, kort efter Niels Clementssøns Død, tilskjødede Kong Christiørn to Læster Korn, »som Niels Clementssøn mig igjen gav udi det Jordegods, han mig tilforn afkjøbt og afpantet havde«¹⁾. Det er imidlertid ikke klart, hvorledes denne Gave skal opfattes; Godset hørte til det beslaglagte Gods, der ikke blev tilbagegivet Niels Clementssøns Arvinger; men da de mange Aar efter fik nogen Erstatning derfor, gjør man maaske dog Niels Clementssøn Uret, hvis man opfatter denne Tilbagegivelse af Gods til Bonde Due som et Tegn paa, at der har været noget muggent ved den tidligere Handel. Bonde Due var forøvrigt en maadelig Person, der 1518 paa Grund af sit onde Levnet blev skilt fra sin Hustru Elsebe Olufsdatter (Gyldenstjerne)²⁾.

Det taler afgjort til Niels Clementssøns Fordel, at af alle hans mange Ejendomshandler kun to vides at være blevne delvis underkendte, skjønt der blev Processer nok efter hans Død, og hans Arvinger fik med ganske anderledes indflydelsesrige Mænd at skaffe, end dem, som Niels Clementssøn som oftest handlede med. Den første var, som alt nævnt, Avnsbjerg. Den anden angik Kjøbet af en anden af hans Hovedgaarde, nemlig Restrup i Rinds Herred. Denne Gaard tilligemed Gods i Hvam og Østerbølle købte Niels Clementssøn 1511 af Albert Skeels Sønner Anders, Lars, Søren og Niels Skeel og Svigersøn Malte Lavridsen (Viffert). Skjødet blev ikke besejlet af Søren og Niels Skeel, uvist af hvilken Aarsag, men der kan dog ingen Tvivl være om, at det er udstedt med deres Samtykke, thi Ingen af dem gjorde i deres Levetid Indvending imod Handelen, end ikke da Kongen inddrog dette Gods sammen med Niels's øvrige Gods, og Aaret efter tilbagegav Enken det. Men desuagtet tiltalte Niels Lange, der var gift med en Datter af Søren Skeel, mange Aar efter

¹⁾ Langebeks Diplomatarium.

²⁾ Herredags Dombog 1587 p. 143.

Niels Clementssøns Svigersøn Christen Harbou i den Anledning og fik virkelig ogsaa Niels og Søren Skeels Part i Godset tildømt disses Arvinger, medens Skjødet til Niels Clementssøn blev stadfæstet for de øvrige Skeelers Vedkommende.

Endnu kan med Hensyn til Oversigten bemærkes det paa-faldende Forhold, den udviser mellem Skjøder og Pantsættelser, idet Tallet af de sidste i Begyndelsen langt overstiger Tallet af de første, medens Forholdet senere bliver omvendt. Endelig viser den, hvilken fuldblods Jyde Niels Clementssøn har været, idet der ikke kjendes en eneste Forretning, hverken Laan eller blot det mindste Tilløb til Godskjøb udenfor Jylland (med Undtagelse dog af den Fuldmagt, Dr. Erik (Rosenkrantz) gav ham at indløse Gods paa Fyn). Og denne sidste Iagttagelse stadfæstes end yderligere af hans Regnskabsbøger, der ere førte af ham selv, og hvis Ordanvendelse og Stave-maade atter og atter røbe Jyden. Ogsaa disse Bøger¹⁾ give et godt Billede af Mandens omfattende Virksomhed, der strækker sig fast til alle Jyllands Egne, men dog selvfølgelig stærkest viser sig i de tre Herreder, som han havde i Forlening, nemlig Hind, Ulvborg og Vandfuld, samt i Kalø Len, Ring Kloster etc. Imidlertid indeholde de rigtignok ogsaa baade, hvad han oppebar for sig selv, og hvad han i sin Egenskab af Lensmand oppebar paa Kronens Vegne, og hvorfor han senere maatte aflægge Regnskab. Herhen hører en lang Række af Bøder for alskens Forbrydelser og Forseelser samt Gaardfæstning, hvorimod til de rent private Poster hører hans Handelsforretninger, navnlig med Klæde, Smør, Korn og Heste, men ogsaa med Vin, Tørv, Møllesten, Tjære og Baade, og ikke faa kontante Laan. Han har dog ikke indført alle disse sidste i sine Bøger, vi savne saa godt som alle de paa Oversigten opførte Laan, selv saadan, for hvilke der ikke var givet Sikkerhed i Jordegods. Man ser af Bøgerne, at Niels Clementssøn havde et Skib, der sejlede paa Holland; men man ser ogsaa, at han har gjort sine juridiske Kundskaber frugtbringende. Claus Strangesen giver ham saaledes 100 Mrk. for at følge med til Sjælland og hjælpe ham i en Sag, han havde med sin Broder Ebbe Strangesen, og mangfoldige Beløb ere indbetalte for Hjælp i Retssager, til Op-

¹⁾ Se Bilag II.

naaelse af Gaardfæstning, Fritagelse fra Sandemandstov, Breve paa Fogderier, eller andre kongelige Breve. Adskillige af disse Poster vil man maaske være tilbøjlig til ved første Øjekast at opfatte som en Art Bestikkelse, men det er dog vist næppe rigtigt. Dels vides det jo ikke, om Niels Clementssøn ikke ogsaa her i de fleste Tilfælde opkræver Pengene paa Kronens Vegne, og dels synes det hele at gaa saa aabenlyst for sig, at man vanskelig kan tro, at Niels Clementssøns Færd har været mislig. Et enkelt Sted lader han saaledes gennem vedkommende Byfoged tage Sikkerhed for Pengene; et andet Sted ere ti Mand Forlovere, hvorom udstedes et Tingsvidne. Kun et eneste Sted ser man et Tegn til, at Niels har været ilde lidt blandt Smaakaarsfolk: Fogeden paa Estrup maa love ham ti Mark eller to Øxne, fordi hans Broder i Helstrup kjærede Niels Clementssøn for Kongen; men til Gjengjæld kan der ogsaa i Regnskabsbogen findes Træk, der tyde paa, at Niels ikke var nogen haard Kreditor; en Bonde møder saaledes med to unge Øxne, vurderede til sex Mark, som Afdrag paa Gjæld, men Niels lader ham beholde dem Pindsedag over som Forspand for Ploven; en anden Bonde, der betaler noget Klæde med en Oxe, beholder ligeledes denne for sin Plov, og en tredie, der havde lejet en Ko¹⁾ af Niels, havde i tre Aar ikke svaret nogen Afgift.

Lad os nu se, hvorledes en saa anset Historiker som Allen bedømmer Niels Clementssøn. Han siger²⁾: »Han var en lav Natur, der, efter at han var stegen i Vejret, kun udmærkede sig ved Hovmod, Gjerrighed og Haardhed. . . . Adelen hadede og foragtede ham, og hans Færd gjorde ham ikke Ære hos nogen Stand. Han var en haard Skattefoged, der med ubønhørlig Strængthed gjorde Kronens Ret gjældende og søgte at udvide dens Indtægter over det Vanlige. Han forskede i gamle Dokumenter for at komme

1) At udsætte Køer mod Lejeafgift og saaledes faa mindre Kapitaler gjort frugtbringende, var en Maade, paa hvilken man omgik den Tids Forbud mod at tage Renter for sine Penge, se Steenstrup: Studier over Valdemars Jordebog p. 81—83. Niels Clementssøns som Bilag II aftrykte Gjældbøger vise paa flere Steder, at det ogsaa var brugeligt at udsætte Faar og Geder mod Lejeafgift.

2) De tre nordiske Rigers Historie 2. B. p. 37 etc.

efter om ikke Kronen havde Ret til dette eller hint Gods, gjorde Indberetning derom til Kongen og plagede nu en, nu en anden af Jyllands adelige Slægter eller myndige Prælater med længst forglemte Krav. Saa gammelt adeligt Blod som Podebusk og Kaas og flere Andre havde at beklage sig dels over Vanbyrdingens Hovmod, dels over Lensmandens Overgreb og Rovsyge.« Det er altsaa de som Bilag VI—VIII aftrykte Breve, hvorpaa Allen grunder sin strænge Dom; men hvis man overhovedet af saadanne et Par enkelte Vidnesbyrd vilde uddrage en Bedømmelse af Mandens Færd¹⁾, maatte den saa ikke, naar henses til den Gunst, Kongen viste ham, og den lange Tid, hvori han beholdt sine Forleninger, langt snarere komme til at lyde saaledes: »Niels Clementssøn var en dygtig og for Kronens Interesser nidkjær Embedsmand, der endog uforfærdet traadte op mod de mest indflydelsesrige Adelsmænd og mægtigste Prælater, naar de tillod sig Indgreb i Kronens Rettigheder²⁾.« Det hedder endvidere hos Allen: »Han aagrede med sine og Kronens Penge, købte og pantede overalt, hvor han havde udspejdet nogen Lejlighed til fordelagtig Godserhvervelse. Naar en Adelsmand var kommen paa Knæ eller en adelig Enke efterladt i stor Gjæld, var han tilrede med Laan af rede Penge mod Pant i Godset, og Enden paa det blev, at Besidderne maatte gaa fra Gaard og Eje. Han lod sig ogsaa overdrage tvivlsomme Sager og købte uvisse Fordringer. Som en dreven Lovkyndig forstod han at sætte sine Fordringer igjennem til Rettens yderste Grændser og selv derudover. Paa denne Maade kom han i Besiddelse af Avnsbjerg, som han skilte Løvenbalk-Slægten ved. Først mange Aar efter hans Død fik Familien ved Proces en Del af Rovet tilbage.« Hele dette Stykke er aabenbart en fri Fantasi, opført paa Grundlag af Avnsbjerg-Handelen og Niels Clements-

¹⁾ Allen fremhæver ogsaa, at Kongen gav ham »Foræringer i Jordegods«, en lovlig storladet Betegnelse af den Grund, Kongen gav ham i Aarhus; anden Foræring kjendes i alt Fald ikke.

²⁾ At andre end Niels Clementssøn førte Klage over Domkapitlet i Viborg, viser det som Bilag XI aftrykte Brev fra Hr. Jakob Andersen (Bjørn) til Kongen. Forevrigt savnes der ikke Vidnesbyrd om, at Niels Clementssøn har staaet sig godt med Gejstligheden; f. Ex. Bisp Hartvig Juels og Provst Klavs' Forleningsbreve af 1497, Mageskiftet med Bi-pen i Aarhus 1517 o. s. v. (se foran).

søns Forhold til Løvenbalkerne, om hvilket der alt foran er talt. Hvad Niels Clementssøns drevne Lovkyndighed angaar, saa synes den dog stundom at have glippet for ham selv i temmelig ligefremme Sager, hvorom netop Handelen med Jomfru Pernille Løvenbalk og med Brødrene Skeel bærer Vidnesbyrd. Resten af Allens Anklage mod Niels Clementssøn angaar de af Rigsraadet paaankede Punkter, hvorom det fornødne er sagt ovenfor.

Vi savne Oplysning om, naar Niels Clementssøn døde. Han levede endnu Mikkels Aften 1517, da Gert Eriksen udgav sit Gjenbrev til ham paa de fire Gaarde i Vium, som Gert havde lejet af ham i to Aar¹⁾. Det er sidste Gang, Gert Eriksen nævnes, saa ogsaa han er sikkert død snart efter. Ligesom Niels Clementssøns store Ejendomserhvervelser, saavidt vi kjende dem, indledes med et af en Løvenbalk udstedt Brev, nemlig Hr. Erik Eriksens Pantebrev af 1494, saaledes afsluttes de ogsaa med et lignende; den gjensidige Tiltrækning har altsaa holdt ud til det sidste. Niels Clementssøn levede dog mulig endnu en kort Tid ind i det følgende Aar, i alt Fald nævnes i Registranten over Viborg St. Hans Klosters Brève et af ham udgivet Skjøde af 1518 paa Bygninger i Teglgaaarden i Viborg²⁾, men dette Skjøde haves nu ikke mere³⁾. 10. Marts 1518 var han sikkert nok død, thi da udgik der Befaling til Hans (Bartolomæussen) Tolder i Aalborg, at han skulde annamme til sig alt Niels Clementssøns Gods i Rinds Herred, nemlig ti Gaarde i Hvam, Restrup, tre Gaarde i Torup, tre Gaarde i Hørup, to Gaarde i Bjerregrav, to Gaarde i Hersom, en Gaard i Vesterbølle, en Gaard i Skals, Holris, Bonderupgaard (nu Lerkenfelt), Hegaard i Aars Herred, to Gaarde i Vindblæs i Slet Herred og alt Niels's Gods i Hellum Herred⁴⁾,

¹⁾ Eline Gøyes Jordebog.

²⁾ Ældste Archivregistraturer 2 B. p. 391.

³⁾ I Langebeks Diplom. i Geh. Ark. findes Afskrift af en Dom af Viborg Landsting, der er afsagt af Niels Clementssøn, Landsdommer i Nørre-Jylland, og Niels Skriver, Landstingshører, paa Begjæring af Hans Jakobsen, Raadmand i Kolding. Denne Afskrift er dateret 1519, men Aarstallet er læst fejl, thi Originalen, der findes blandt Kolding Bys til Gehejme-Arketet afleverede Arkivalier, har Aarstallet 1506.

⁴⁾ Suhms Nye Samlinger 1. B. p. 279.

og nu gaar det Slag i Slag med Beslaglæggelsen af Niels Clementssøns Ejendom. 13. Marts faar Ejler Bryske, der bliver hans Eftermand paa Aalborghus og tillige fik Avnsbjerg og Blæsbjerg i Forlening, Kvittering for at have indsendt til Kongen 3,380 Mark 12 Sk. 2 Hvide, 15 smaa Guldringe, 54 $\frac{1}{2}$ lødige Mark Sølv og 4 Lod samt en lille Pose Guld, beseglet af Bispen i Viborg og Niels Clementssøn, hvilket han alt paa Kongens Vegne havde annammet paa Aalborghus efter Niels Clementssøn¹⁾. Dagen efter fik Ejler Bryske Følgebrev til Holstebro og Ringkjøbing, at Borgerne skulde herefter svare ham deres Byskat lige som forhen Niels Clementssøn, og samme Dag fik han endvidere Brev paa Hind, Ulvborg og Vandfuld Herreder samt alt Niels Clementssøns Gods undtagen Avnsbjerg og det Gods, Kongen samme Dag gav Enken Brev paa (se nedenfor)²⁾. Desuden skjenkede Kongen endnu den 14. Marts Herredsfogden i Fjends Herred Christen Jensen en Gaard i Fly, som denne havde solgt til Niels³⁾; Oluf Bang fik Brev paa Borregaard i Han Herred, som Niels havde kjøbt af Peder Krabbe i Holme, og endelig fik Ejler Bryske Brev paa det Stenhus, som Niels Clementssøn havde bygget i Viborg, dog mod, at han aarlig udgav otte Mark til det af denne funderede Alter⁴⁾.

Man savner enhver fyldestgjørende Redegjørelse for Bevæggrundene til denne Konfiskation af Niels Clementssøns Gods. Den kan ikke være sket af Hensyn til Haandfæstningens Bestemmelser; thi vare de af disse, der aabenlyst sigtede mod Niels, ikke blevne udførte i hans Levetid, var der saa meget mindre Anledning til at iværksætte dem efter hans Død; der høres ikke nogetsomhelst om Tilbagegivelsen af hans Jordegods til Adelen, kun den ufri Herredsfoged i Fjends Herred faar den ovennævnte Gaard. Skeelerne faa saaledes ikke Restrup tilbage og de forsøge end ikke derpaa, thi et saadant Forsøg havde, om det havde fundet Sted, utvivlsomt været omtalt i Processen mellem Hr. Niels Lange og Christen

---

¹⁾ Suhms Nye Saml. 1. B. p. 280.

²⁾ Sammesteds p. 281.

³⁾ Sammesteds p. 279. Christen Jensen havde dog kun Panteret i denne Gaard, se Bilag I under Aar 1516.

⁴⁾ Sammesteds p. 281 f.

Harbou. Havde der været Mangler ved Skjødet og havde der været Tale om Tilbagegivelse af Niels Clementssøns Gods, maatte Skeelerne antages at have været blandt de første, der meldte sig; men dette var saa langt fra Tilfældet, at Kongen, som vi ret strax skulle se, tværtimod kort Tid efter gav dette fri Jordegods til Niels Clementssøns Enke og Børn, der, stik imod Haandfæstningens Bestemmelse, at i alt Fald hun som ufri strax skulde afhænde sin Part, synes at have beholdt Gaarden. Niels Clementssøns adelige Debitorer fik overhovedet ikke andet Udbytte af hans Død, end at de nu kom i Gjæld til Kongen. Saaledes maa Fru Karen Eriksdatter til Ullerupgaard 23. Oktober 1518 udstede Pantebrev til Kongen paa en Gaard i Kjeldstrup i Thy for 300 Mrk., som hun laante af Niels Clementssøn, hvis Sjæl Gud naade¹⁾, og Fru Inger Fleming paa Møllerup maa 1519 fra Kronen indløse tre Gaarde, som hun havde pantsat til Niels Clementssøn for 700 Mrk.²⁾. Man kunde tænke sig, at det Hele kun var en Demonstration for at føje Adelen; men vi vide jo Intet om, at denne i Niels Clementssøns sidste Leveaar var uvillig stemt imod ham, end sige saa fjendlig, at Naget strakte sig til hans Efterladte. En saadan Opfattelse vilde ogsaa stride saa vel mod Kongens Karakter som mod Rigsraadets senere Optræden mod Niels Clementssøns Søn. Men at Kongen personlig har været unaadig stemt mod ham, er aldeles usandsynligt, og der synes da kun at blive tilbage den af Allen opstillede Formodning, at Konfiskationen fandt Sted for at dække Kronen mod eventuelt Tab ved Opgjørelsen af det formentlig meget indviklede Mellemværende mellem Kronen og Niels. Denne Formodning har dog heller ikke megen Sandsynlighed for sig; dels er en Konfiskation paa blot og bar Mistanke ikke meget rimelig, og andet end en Mistanke kan der neppe have foreligget i den korte Tid, der maa antages at være forløbet mellem Niels Clementssøns Død og Befalingen til Hans Tolder; dels tyde Udtrykkene i Kongens Gavebrev til Enken 1519, som det nedenfor vil ses, ikke paa, at der har været det mindste i Vejen med Niels Clementssøns Embedsførelse, og endelig høre vi intet til en saadan Opgjørelse eller dens Resultat før hen-

¹⁾ Justitsmin. Aflevering i Geh. Ark.

²⁾ Hansen: Danske Ridderborge 2. B. p. 209.

ved en Menneskealder efter Niels's Død, da Peder Ebbesen udvirker en Overdragelse til sig, af hvad Kronen kunde have til Gode hos Niels Clementssøns Arvinger paa Grund af manglende Regnskabsaflæggelser eller paa anden Maade.

Hvilke Indskydelser Kongen nu end har fulgt, da han beslaglagde Niels Clementssøns Gods, saa have de i alt Fald kun været af meget kort Varighed, thi allerede fire Dage efter Befalingen til Hans Tolder giver Kongen Niels Clementssøns Enke Brev paa Kronens Gaard i Viborg, som Niels Clementsøn havde, samt Restrup og alt Niels Clementssøns Gods i Rinds, Nørlyng og Sønderlyng Herreder samt i Himmersyssel¹⁾, og allerede Aaret efter giver Kongen »for Troskab og villig Tjeneste, som Niels Clementsøn har vist vor salig Fader, os og Riget, og hans Efterleverske, os elskelige Anne og begges deres Børn os og Riget herefter trolig gjøre og bevise skulle«, disse Ejendomsbrev paa følgende Gods, der var tilfaldet Kronen efter Niels Clementsøn, nemlig Restrup, ti Gaarde i Hvam, Landerupgaard (o: Bonderupgaard) i Gislum (nu i Rinds) Herred, tre Gaarde i Hørup, tre i Torup, to i Østerbølle, en i Perstrup, to i Himmestrup, en i Bjerring, en Gaard kaldes Storup (o: Serup), otte Gaarde i Helstrup, sex i Fjends Herred, tre i Lovns, fire i Vraa og to i Viborg, som hun selv iboede²⁾. Til Gjengjæld udgav hun et Brev, hvorved hun forpligtede sig og sine Arvinger til at tilbyde Kongen og efterfølgende Konger dette Gods til Kjøbs, hvis de nogen Tid for Transg eller Nøds Skyld vilde pantsætte eller sælge det³⁾.

En lignende Uklarhed, som hersker over Niels Clementsøns Fødsel og Død, gjenfindes med Hensyn til hans ægteskabelige Forhold. Det er sikkert nok, at hans Enke hed Anne Mikkelsdatter, men hvor hun skrev sig fra, hvem hendes Forældre vare og hvornaar hun blev gift med Niels Clementsøn, derom vide vi aldeles intet; kunde man stole paa, at Udtrykket »velbyrdig Svend« i Modsætning til »velbyrdig Mand«, som undertiden antaget, betegnede den ugifte, saa maatte Ægteskabet først være blevet indgaaet i Niels Clementssøns

¹⁾ Suhms Nye Saml. 1. B. p. 281.

²⁾ Sammesteds p. 348.

³⁾ Ældste Archivregistraturer IV. p. 418, 93.

aller sidste Leveaar, men den Antagelse er urigtig¹⁾. Da hun imidlertid overlevede sin Ægtefælle i mange Aar, — hun nævnes endnu 1535, da Hr. Mogens Gøye udvirkede et Pro-
tektorium for hende, og levede endnu 1545²⁾, — er det vel sandsynligt, at hun har været en Del Aar yngre end ham, og at Ægteskabet først er indgaaet efter Aar 1500. Men Niels Clementssøn havde, formodenlig før den Tid, staaet i Forhold til en anden Kvinde ved Navn Birgitte Jensdatter, og denne Forbindelse har været saa offenlig og Børnene af den i den Grad ligestillede med de ægtefødte, at de to Kuld nu ikke med Sikkerhed lade sig holde ud fra hinanden. Børn af Anne Mikkelsdatter vare sikkert de to Døtre *Kirsten* og *Anne*. Den første blev gift med Adelsmanden Christen Harbou og blev derved Stammoder til den endnu blomstrende Slægt Harbou, i hvis Eje to af Niels Clementssøns Hovedgaarde, nemlig Restrup og Holris, overgik. Den anden Datter blev gift med en Raadmand i Viborg, Peder Lassen, hvem hun fødte flere Børn. Hun synes efter Moderens Død at have arvet Gaarden i Viborg, hvor hun i alt Fald endnu boede 1556, da hun i Rusttjenestelister taxeredes til en Skytte³⁾. Derimod er det uvist, om Sønnen *Jørgen Clementssøn* er ægtefødt eller ikke⁴⁾. Det sidste synes sandsynligst, thi det vilde dog være alt for paafaldende, at Kongen overdrog Avnsbjerg til en uægte Søn af Niels Clementssøn, hvis denne havde efterladt sig en ægte Søn; og desuden synes *Jørgen Clementssøn* at have været ikke saa lidt ældre end de fornævnte to Døtre, der vistnok først bleve gifte mellem 1530—40, medens *Jørgen* i alt Fald var fuldvoxen og myndig 1520, da han nævnes som Relator paa det Forleningsbrev, som Mester Knud Gyldenstjerne fik paa Niels Clementssøns gamle Plads som Forstander i Ringkloster⁵⁾. Paa den anden Side kaldes 1542 *Anne Mikkelsdatter* hans Moder (se nedenfor) og man ved mærkeligt nok

1) Hanses Haandf. § 24, Kristiern II.'s Haandf. §§ 27, 29, Frederik I.'s Haandf. §§ 32, 34 i Udtrykkene: »rigens edtlinge, gode mend, som fødde eræ aff riddere oc svennæ«, »thennom, ther frii eræ, som er riddere oc svenne«, vise til Evidens, at enhver Adelsmand, der ikke var Ridder, kunde kaldes »ærlig og velbyrdig Svend«.

2) Erslev og Møllerup: Danske Kancelliregistranter 279.

3) Mønstringsruller og Rusttjenestetakster i Danske Kancellis Arkiv.

4) Hvass: 4. B. p. 104 antager ham for at være ægtefødt.

5) Suhms Nye Saml. 1. B. p. 361.

ikke det mindste om, at han tog Arv efter Rasmus Clements-
søn, ligesom han heller ikke ses at have skrevet sig til Avns-
bjerg. Der vides forøvrigt ikke synderligt om ham. 1523
tjente han, som det synes, hos Christiern II., endog efterat
Broderen havde sluttet sig til Oprørerne. 1532 udtog han
Stævning mod Hr. Hans Skovgaard angaaende Skinderupgaard
i Rinds Herred¹⁾, og to Aar efter faldt han den 16. Oktober i
Adelens Hær for Aalborg²⁾. Han vides ikke at have været gift.

Birgitte Jensdatter var sikkert Moder til Niels Clements-
søns anden Søn *Rasmus Clementssøn*, thi hun, der ægtede en
vis Niels Jensen, skjødede 1529 med denne sin Husbond til
Hr. Mogens Gøye al den Arv, hende var tilfalden efter hendes
Søn Rasmus Clementssøn³⁾. Muligvis har der desuden været
en eller to Døtre af Birgitte Jensdatter. Hr. Mogens Gøye
afkjøbte nemlig alt 1527 en vis Niels Griis og hans
Husfrue Apollone al hendes Arv efter Rasmus Clementsøn⁴⁾,
og at hun har været Søster til Rasmus fremgaar af, at denne
Niels Griis 1545, da han skrev sig til »Hjølund« (Bølling
eller Hammerum Herred), stævnedes Hr. Mogens's Sønner
angaaende en Søsterdel i Avnsbjerg Gaard og Gods og i alt
Rasmus Clementssøns Gods⁵⁾; hendes Levetid synes nemlig
at falde alt for meget sammen med dennes til, at hun kan
have været hans Søsterdatter. Endvidere afkjøbte Hr. Mogens
1537 Dorete Nielsdatter, Christen Persens Efterleverske i
Brusen (Hjerm Herred?), og hendes Søn Per Christensen alt
det Gods, hun arvede efter *sin Broder* Rasmus Clementssøn⁶⁾.
Imidlertid er det jo ikke afgjort, om disse to Kvinder ere
Døtre af Niels Clementssøn eller mulig af Birgitte Jensdatters
Ægteskab med Niels Jensen; men man skulde dog af den
Omstændighed, at Dorete Nielsdatter alt 1537 har en voxen
Søn, være mest tilbøjelig til at antage idetmindste hende for
en Helsøster til Rasmus Clementssøn⁷⁾.

¹⁾ Frederik den Førstes Registranter p. 406.

²⁾ Hvitfeldt p. 1439.

³⁾ Eline Gøyes Jordebog, Frederik I.'s Registranter p. 198.

⁴⁾ Eline Gøyes Jordebog.

⁵⁾ Danske Mag. 4. R. 1. B. p. 52.

⁶⁾ Eline Gøyes Jordebog.

⁷⁾ Hvass antager Apollone for at være Helsøster til Rasmus Clements-
søn, men nævner slet ikke Dorete Nielsdatter (4. B. p. 104).

Denne Sidste er ubetinget det mest fremtrædende af alle Niels Clementssøns Børn. Trods sin uægte Fødsel og sin vilde og raa Karakter, synes han hurtig at have vundet Kong Christiern II.'s Yndest. Da han ifølge sin Fødsel ikke kunde nyde godt af det Gavebrev, som Kongen havde givet Niels Clementssøns Enke Anne Mikkelsdatter og hendes Børn, gav Kongen ham 1519 ved et særligt Gavebrev en Del af Niels Clementssøns Gods, nemlig Kamstrup, Lille Kamstrup, Østerbol, Lille Kabel og Tapdrup¹⁾. Aaret efter fik han, der da var Hofsinde, endvidere sin Faders fordums Ejendom Blæsbjerg i Forlening efter Ejler Bryske²⁾ og ligeledes var han 1520 beskikket til at oppebære Landehjælpen af gode Mænd og Bønder i Viborg Stift³⁾. 1521 fik han endnu mere af Faderens Gods, nemlig Skindbjerg, Nørre- og Sønder-Vognbjerg, en Gaard paa Bjerg Mark, Skelgaard, Knudgaard og Trøstrup i Forlening⁴⁾, og 1522 førte han en større Retstrætte med Aarhus Biskop angaaende Gods i Sjørsløv, Levring, Hørup og Rise Mark⁵⁾. Naar henses til Rasmus Clementssøns tvivlsomme Arveret efter Faderen, skulde man ikke synes, at han havde nogen særlig Grund til at beklage sig over Kong Christiern II., tværtimod, og dog var han en af de første, som 1523 sluttede sig til Oprørerne. Man har endnu et Brev fra ham til Broderen Jørgen Clementssen, dateret Viborg 22. Januar 1523, hvori han fortæller, at han nys var kommen til Viborg og da var bleven voldelig overfaldet af Borgerne i Byen, der ved at true ham paa Livet havde tvunget ham til at sværge at gjøre fælles Sag med dem, hvilket han beder Jørgen berette for Kongen⁶⁾.

Det er ikke godt at sige, hvormeget sandt der er i denne Undskyldning, thi ganske vist var Rasmus en ustyrlig Mand, med hvem Viborg Borgere vel kunde have en lille Regning at opgjøre, da han netop der i Byen havde gjort sig skyldig i alskens Uterlighed⁷⁾; men hans hele Optræden kort efter

---

¹⁾ Suhms Nye Saml. 1. B. p. 353. Han benævnes her »Niels Clementsens Sønn Rasmus Nielszen«; formodentlig har Kancelliet, der vel da for første Gang kom i Berøring med ham, været ubekjendt med, at han kaldte sig Rasmus Clementssen. ²⁾ Erslev: Lensmænd p. 137. ³⁾ Suhms Nye Saml. 1. B. p. 360. ⁴⁾ Eline Gøyes Jordebog. ⁵⁾ Ældste Archivreg. 2. B. p. 29. ⁶⁾ Allens Aktstykker 1. B. p. 22 ff. ⁷⁾ Sammesteds p. 19.

viser, at det næppe har kostet ham stor Overvindelse at forlade Kongens Sag. Otte Dage efter, at han skrev dette Brev, fremtraadte han nemlig for de i Viborg forsamlede Rigsraader, Hovedlederne af Opstanden, nemlig Bisperne Niels Stygge, Stygge Krumpen af Børglum, Iver Munk af Ribe, Jørgen Friis af Viborg samt Ridderne Hr. Predbjørn Podebusk, Jacob Lykke, Tyge Krabbe og Peder Lykke, med Klage over, at Kongen uden al Dom og Ret havde frataget ham og hans Søskende det Jordegods, som hans Fader Niels Clementssøn havde kjøbt og pantet af Riddermændsmænd og frit Kvindfolk, og dertil en svær Sum Guld og Sølv og Pendinge; Raaderne »overvejede« derefter Sagen, og fandt, at der var sket Rasmus Clementssøn og hans Broder Jørgen Clementssøn Uskjel, hvorfor de ikke blot tillode, at Rasmus og hans Søskende til sig igjen annammede alt dette Jordegods i Nørre-Jylland undtagen Risbjerg og det Gods, Niels Clementssøn købte af de Løvenbalker i Avnsbjerg og Vium Sogne, men de tilføjede endogsaa den højst paafaldende Forpligtelse, at de Ingen vilde annamme til Konge og Herre over sig, uden han vilde stadfæste og samtykke i denne Tilladelse, og det var intet tomt Løfte, thi allerede den paafølgende 15. Maj stadfæstede Frederik I. Brevet¹⁾. Og denne sidste gik endnu videre, idet han den 15. August gav Rasmus Clementssøn, der nu var Hofsinde hos ham, Brev paa al Kronens Lod, Del og Rettighed i Avnsbjerg med syv Gaarde i Vium og Sjørsløv Sogne, som Niels Clementssøn købte af Gert Eriksen og hans Søskende²⁾, hvorimod Rasmus udstedte et Gjælds-brev til Kongen paa 1,200 rinske Gylden³⁾. Desuden fik han tilbagegivet Blæsbjerg⁴⁾. Uagtet disse sidste Gavebreve kunne finde deres Forklaring i Kongens Haandfæstning, der var udstedt den 3. August s. A. og udtrykkelig indeholder den almindelige Forpligtelse, at Ridderskabet skulde have det Gods igjen, som var det frataget af Kong Christiern II., staa vi dog aabenbart atter her overfor en af de uløselige Gaader, hvorpaa de Clements-

¹⁾ Frederik I.'s Registranter p. 5.

²⁾ Sammesteds p. 17.

³⁾ Christian II.'s og Frederik I.'s Aktive og Passive Gjæld i Geh. Ark. blandt Kammersager.

⁴⁾ Erslev: Lensmænd p. 137.

sønners Historie er saa rig, thi efter alt, hvad der kjendes til Rasmus Clementssøns Fortid og daværende Samfundsstilling, er den Iver, som Alle — Kong Frederik, de ham hengivne Raader og Viborg Borgere — vise for at vinde eller tvinge ham over paa deres Side, ganske ubegribelig, allermost efter den hidtil gjældende Opfattelse af Niels Clementssøns Personlighed. Indflydelse kan han ikke have besiddet, thi hvor skulde denne frændeløse, uægte Pøde af en, som man mener, almindelig forhadet Fader have faaet den fra; Rigdom kan han heller ikke have haft stort af paa den Tid, og hvad han havde, skyldte han den Konge, man vilde til Livs. Man tvinges ligefrem til at søge Forklaringen i fremragende personlige Egen-skaber hos ham, men selv her slaar den ikke til, thi Samtiden har jo kun efterladt et meget daarligt Skudsmaal om hans Personlighed. Forholdet bliver endnu mere indviklet derved, at Hr. Mogens Gøye er nævnt som Relator i det Brev, som Rasmus Clementssøn fik paa Avnsbjerg, ligesom han ogsaa forseglor Rasmus Clementssøns Gjældsbræv paa de 1,200 Gylden, da denne ikke synes at have haft Signet. Thi man skulde jo tro, at Hr. Mogens, der var en af dem, der nødigt og sidst forlod Kong Christiørn II.'s Sag, kun maatte føle ringe Sympathi for Rasmus Clementssøns hele Optræden ved denne Lejlighed. Men sikkert er det, at Rasmus maa have havt særdeles gode Kort paa Haanden ved denne Tid, saa at han endogsaa turde træde op mod en af den nye Konges mest fremragende Tilhængere og det med Held. Det var Hr. Niels Høg, som ved Mageskifte med Kong Christiørn II. havde faaet to Gaarde i Egelund og Holris, og som nu maatte finde sig i, at Rasmus Clementssøn, der paastod, at hans Fader havde kjøbt disse Gaarde, fik Følgebrev paa dem den 12. Septbr. og skulde beholde dem, til Sagen kom i Rette for Kongen¹⁾. Vi høre vel ikke senere Noget til det endelige Udfald af dette Mellemværende, men da Holris siden tilhørte Niels Clementssøns Efterkommere, har Rasmus sagtens vundet Sagen, om den overhovedet nogensinde kom paa Kongens Retterthing; dette kan nemlig være tvivlsomt, eftersom Hr. Niels Høg snart efter afgik ved Døden.

Ved disse forskjellige Breve paa Jordegods var nu Rasmus

¹⁾ Frederik I.'s Registranter p. 23.

Clementssøn bleven en saa velstaaende Mand, at han 1525 taxeredes til at stille sex Glavind¹⁾, og i den paafølgende Tid viser han, at han trods sin uægte Fødsel, i alt Fald i en Retning, var en søgte Søn af sin Fader, nemlig i Henseende til Forretningsdygtighed. 1525 erhverver han af Tvis Kloster Brev paa det Gods i Sønderlund og Nørlund, som alt hans Fader havde haft af Klosteret²⁾. Aaret efter pantsatte Mogens Bilde en Gaard i Tjustrup til ham for 100 Mrk.³⁾. 1527 vandt han en Retssag mod Hr. Predbjørn Podebusk angaaende de Parter i Avnsbjerg, som hans Fader havde kjøbt af Fru Sophie og Jomfru Pernille Eriksdatter⁴⁾. Endvidere kjøber han af Ove Skram Langtframgaard, tre Gaarde i Oustrup og Sortebjerg⁵⁾ m. m. og indløser for 450 Mrk. af Hr. Joachim Lykke Slumstrup og en Gaard i Horup i Lysgaard Herred, som Hr. Joachim havde i Pant af Ejler Bryske⁶⁾. Denne sidste forhøjede Aaret efter dette Pant med 125 rinske Gylden og oplod desuden Rasmus Clementssøn to Gaarde i Bølling Herred, indtil han indløste Kaldrup i Thy, som Rasmus havde i Pant af ham for 1,000 Mrk.⁷⁾ Ligeledes indløste Rasmus til sig to Gaarde fra Niels Lavridsen til Tandrup, til hvem de vare pantsatte af Albert Skeel for 60 Mrk.⁸⁾

Denne travle Virksomhed fik en brat Afslutning ved Rasmus Clementssøns tidlige Død i Begyndelsen af Aaret 1529 eller dog før 24. April⁹⁾, men sandsynligvis allerede før 20. Februar (se nedenfor).

Rasmus Clementssøn efterlod sig en Enke, men vi have kun faa Vidnesbyrd om hendes Tilværelse, nemlig et Afkaldsbrev, som hun udgav 1530 i Randers (vistnok til Hr. Mogens Gøye paa sin Rettighed til Rasmus Clementssøns Gods)¹⁰⁾, og et Brev af 1532, som Niels Mogensen udvirkede til gode Mænd at granske en Trætte, han havde med Hr. Joachim Lykke, angaaende et af hans Søster Fru Margrete Mogensdatter, Rasmus Clementssøns Efterleverske, til Hr. Joachim udgivet Gjældsbrev¹¹⁾. Den andetsteds¹²⁾ udtalte Formodning,

¹⁾ Nye danske Mag. 5. B. p. 52.   ²⁾ Eline Gøyes Jordebog.

³⁾ Sammesteds.   ⁴⁾ Sammesteds.   ⁵⁾ Sammesteds.   ⁶⁾ Sammesteds.

⁷⁾ Sammesteds.   ⁸⁾ Sammesteds.   ⁹⁾ Allens Aktstykker 1. B. p. 26.

¹⁰⁾ Eline Gøyes Jordebog.   ¹¹⁾ Frederik I.'s Registranter p. 425.

¹²⁾ Historisk Tidsskrift 5. R. 1. B. p. 633—35.

at hun var en Datter af den berygtede Bondeplager Mogens Thomesen (Kaas) til Damsgaard og Fru Eline Friis, vinder i Sandsynlighed ved den Omstændighed, at Tapdrup, som Kongen 1519 gav Rasmus Clementssøn, senere tilhørte Frands Dyre og hans Frue Kirsten Mogensdatter, der ogsaa var en Datter af Mogens Thomesen og altsaa Søster til Fru Margrete.

Rasmus Clementssøn synes ikke at have efterladt sig Børn og hans Ejendomme gik derfor over paa fremmede Hænder. Allerede 20. Februar 1529 erhverver Hr. Mogens Gøye Løfte paa Kronens Ret til Avnsbjerg og alt Rasmus Clementssøns Gods¹⁾, hvorfor det maa antages, at denne selv alt den Gang var død, og, inden Aaret var omme, havde Hr. Mogens afkjøbt saavel Rasmus Clementssøns Moder og hendes Husbond Niels Jensen som Niels Griis og hans Husfrue deres Arv efter ham; derimod fik Hr. Mogens først 1537 Skjøde paa Dorete Nielsdatters Arvepart. Om Jørgen Clementssøn høre vi, som alt berørt, mærkeligt nok slet Intet ved Skiftet efter Rasmus.

Tilbage staar nu kun at kaste et flygtigt Blik paa den Række af Processer, som førtes efter Niels Clementssøns Død angaaende hans Gods, forsaavidt de da kjendes. De begyndte for Avnsbjergs Vedkommende alt i Rasmus Clementssøns Levetid, men efter hans Død bragte vistnok Grevefejden og dens Følger en midlertidig Stilstand i dem; med Aaret 1540 begyndte de paany. Dette Aar blev der afsagt Dom mellem Hr. Oluf Libert paa den ene og Christen Harbou til Restrup og Per Lassen, Raadmand i Viborg, paa Anne Niels Clementssøns Efterleverskes og alle Niels Clementssøns Arvingers Vegne paa den anden Side angaaende det Vikarie, som Niels Clementssøn havde funderet i Viborg Domkirke og Hr. Oluf Libert nu havde i Forlening. Til dette Vikarie var oprindeligt lagt Holris, en Gaard i Rabek i Vard Syssel, Gullestrup i Hard Syssel og nogle Boder i Viborg. Hr. Oluf klagede over, at afgangne Rasmus Clementssøn havde taget Gullestrup fra Vikariatet uden andet Vederlag, hvilket blev dømt ugyldigt at være. Derimod sagsøgte Niels Clementssøns Arvinger ved Per Lassen samme Aar Niels Stub, Borger i Oslo, angaaende et Stenhus i Viborg, hørende til samme Vikarie, hvilket Hus

¹⁾ Frederik I.'s Registranter p. 198.

Rasmus Clementssøn havde fravundet Hr. Oluf Libert, og derefter forundt Niels Stub. Peder Lassen gjorde gjældende, at Rasmus ikke kunde bortgive mere end sin egen Andel i dette Hus, »om han end skulde findes at være Niels Clementssøns ægte Barn, hvilket han mente ikke saa at være skulde«; heri gav Dommen ham Medhold. 1542 synes »Anne, Niels Clementssøns Efterleverske, Borgerske i Viborg,« at have havt en mindre Retstrætte med Ejler Lykke angaaende en Hede i Thy¹⁾, og samme Aar stævner Hartvig Skram Anne Clements, Per Lassen og Christen Harbou for et Mageskifte, som hans Fader havde gjort med Rasmus Clementssøn, men som Hartvig nu mente burde være dødt og magtesløst, da det paa gjældende Gods var bleven ham og hans Medarvinger fravundet²⁾; endelig tiltalte Mester Jens Hansen, Kannik i Viborg, Anne, Niels Clementssøns Efterleverske, for en Hest, som hendes Søn Jørgen Clementssøn havde købt af ham, men ikke betalt³⁾. Vi kjende ikke Udfaldet af disse Sager. I 1543 forfulgte Peder Ebbesen (Galt) paa Kronens Vegne med Rigens Ret og Dele Christen Harbou paa Niels Clementssøns Arvingers Vegne angaaende Bøndergods i Rinds Herred og Møldrup, som Peder Ebbesen paastod at være Kronens Ledingsgods. Da der fra Kontrapartens Side ikkun var mødt en Stedfortræder for Peder Lassen og det endog uden Fuldmagt, fik Peder Ebbesen selvfølgelig Dom for, at hans Forfølgning skulde fremmes⁴⁾. En lignende Forfølgning, som Peder Ebbesen anlagde mod Christen Harbou angaaende Restrup, en Gaard i Bjerregrav, tre Gaarde i Højrup, fem Gaarde i Torup, to Gaarde i Skjedshale, fem Gaarde i Hvam, Holme Mark og Søkjær, tabte han derimod, da Christen Harbou beviste, at samme Gaarde vare frit Gods⁵⁾. 1545 truedes Niels Clementssøns Efterladte af et meget stærkt Uvejr, idet Peder Ebbesen 27. Maj erhvervede Ejendomsbrev paa al Kronens Ret i det Gods, som Anne, Niels Clementssøns, havde i Væрге, og al den Ret, Kronen kunde have for Niels Clementssøns Oppebørsel, og som Arvingerne ikke med klare Registre og nøjagtige Kvittantser kunde bevise at have fuldgjort, desligeste

¹⁾ Danske Mag. 3. R. 6. B. p. 317. ²⁾ Sammesteds p. 327.

³⁾ Sammesteds p. 329. ⁴⁾ Gamle Danske Domme 1. B. p. 81.

⁵⁾ Gamle Danske Domme 1. B. p. 77.

hvad Regnskab og Oppebørsel, som Arvingerne staa igjen med¹⁾. Der var, som man heraf kan slutte, al Udsigt til, at en straffende Nemesis vilde have ramt Niels Clementssøns Efterladte, om han ved sin Færd havde gjort sig fortjent dertil, og selv om han havde efterladt sine Sager i den skønneste Orden, kunde et saadant Brev paa disse nu snart en Menneskealder gamle, ikke nærmere betegnede Fordringer blive yderst skjæbnesvangert for hans Efterladte, især da Peder Ebbesen just ikke havde Ord for at fare med Læmpe. Kjøbesummen for dette Skjøde var 6,000 Mark, men hvor tvivlsomme Kronens paagjældende Rettigheder vare, ses bedst af, at Peder Ebbesen maatte i et Gjenbrev, dat. 24. Juni 1546, forpligte sig til ikke at gjøre Ansvar gjældende udover disse 6,000 Mrk., i Fald det Gods, han saaledes fik tilskjødet, skulde blive ham fravundet²⁾; de 6,000 Mrk. maa nemlig have været en meget ringe Betaling, i Fald Kronens Rettigheder havde været uomtvistelige, thi mellem det paagjældende Gods var blandt Andet det Gods, som Niels Clementssøn havde købt af Brødrene Munk og hvis Kjøbesum alene beløb sig til 11,000 Mrk. Heldigvis for Niels Clementssøns Arvinger, døde dog Peder Ebbesen allerede tre Aar efter, uden at han i sin Levetid synes at være kommen videre end til paa Landstinget at erhverve Dom 1546 over dem, at de skulde udlevere ham Adkomstbrevene paa det ham tilskjødede Gods, og den Dom sad Arvingerne endda overhørig. Samtidig begyndte en vidtløftig Proces mellem disse og Ejler Lykke angaaende de betydelige Ejendomskjøb, som Niels Clementssøn havde gjort med Brødrene Bonde og Mikkell Munk, kaldet Due, og Svend Munk³⁾, dog kun paa Gjenkjøb, og hvori senere Peder Ebbesens Arvinger deltog. Denne Sag afsluttedes for Niels Clementssøns Arvingers Vedkommende ved Dom af 27. Juni 1553 saaledes, at de fik 2,000 Mrk. af Peder Ebbesens Arvinger, som derimod beholdt Godset⁴⁾. Hr. Niels Langes Proces mod Christen Harbou og Niels Skeels, som Værge for

¹⁾ Erslev og Møllerup: Danske Kancelli Registranter p. 279.

²⁾ Klevenfeldt Stamtavle Galt.

³⁾ Jfr. Oversigten 1514 og 1515; af Bonde Due havde Niels Clementssøn, uvist naar, købt Gods for 6,000 Mrk.

⁴⁾ Se Hvass 4. B. p. 104—10.

de to Søstre Løvenbalk, mod Hr. Mogens Gøyes Arvinger 1547 ere alt forhen berørte. 1553 sagsøgte Peder Ebbesens Arvinger Lavrids Skriver, Niels Persen i Viborg paa Niels Clementssøns Arvingers Vegne, Anne Nielsdatter i Viborg og hendes Medarvinger angaaende noget af Niels Clementssøns forbrudte Gods, som var forundt Peder Ebbesen, men fravundet denne af Ejler Lykke, fordi Peder Ebbesen ikke havde de paagjældende Adkomstbreve (jfr. ovenfor). Af Proceduren ses, at Anne, Niels Clementssøns, og Christen Harbou strax 1545 havde søgt at undgaa den Fare, der truede dem fra Kongens Skjøde til Peder Ebbesen, idet de havde frasagt sig al Arv og Gjæld efter Niels Clementssøn og ej vilde nyde eller undgjælde de Breve, Rigsraadet og Kong Frederik I. havde givet Rasmus Clementssøn, og kjendte sig ikke at have nogen anden Ret til Niels Clementssøns Gods end det, Kongen havde bebrevet dem. Arvingerne blev forøvrigt tildømte at udlevere de paagjældende Breve. 1556 søgte Kirsten Rudsdatter, Herman Skeels Efterleverske, Kirsten Nielsdatter, Christen Harbous Efterleverske, angaaende Vorninggaard, som Christen Harbou og Niels Clementssøns Arvinger havde opladt Hr. Oluf Libert, men denne havde, efterat Gaarden var bleven ham fravundet af Peder Ebbesens Arvinger, afstaaet sine Rettigheder til Herman Skeel; samtidig tiltalte Christen Harbous Søn, Niels Harbou til Restrup, Hr. Oluf Libert, idet han mente, at Peder Ebbesen kun ved Hr. Olufs Forsømmelse havde faaet Laas paa nævnte Gaard¹⁾. Endelig tiltalte Niels Pedersen, Borger i Viborg, paa sin Moders Anne Peder Lassens Efterleverskes Vegne Borgemester og Raad i Viborg, fordi disse havde paalagt hende Skat og Tynge af hendes Gaard mod den Frihed, Byen 1511 havde givet Niels Clementssøn, og den Stadfæstelse derpaa, som Anne Mikkelsdatter 1540 havde erhvervet af Kongen.

Hvis denne Række Processer indeholder Stof til en nedsettende Dom om Niels Clementssøns Karakter, maa det være ganske indirekte alene ved sin Mængde, thi hver enkelt Sag for sig har intet Vidnesbyrd mod hans Hæderlighed. Men deres Talrighed er vel atter en naturlig Følge af Niels Clementssøns omfattende Virksomhed, saaledes, som vi kjende

¹⁾ Gamle Danske Domme 2. B. p. 160 og 242.

den gennem de opbevarede Skjøder og Pantebreve samt hans Regnskabsbøger, og det vil da væsentligt bero paa Opfattelsen af disse, hvorledes man vil bedømme hans Levnet. Det Materiale, som Allen sikkert nærmest har grundet sin Dom paa, — og de øvrige nyere Forfattere, der have berørt Niels Clementssøn, sejle vel nærmest i hans Kjølvand¹⁾, — nemlig Rigsraadets Klage og de 3—4 her aftrykte Breve fra hans Embedsvirksomhed, kan der formentlig kun tillægges en underordnet Betydning. De sidste sige i og for sig ikke stort, men de kunne i hvert Fald kun udlægges til Skade for Niels Clementssøn af den, der i Forvejen af Klagerne 1513 har fattet en ugunstig Mening om Manden. Men hvad Værd kan vel Rigsraadets Anklage have, naar den sammenholdes med, at Kongen paa sin Side tilbagegiver Niels Clementssøns Enke

¹⁾ I den allernyeste Tid er Allens Dom om Niels Clementssøn omtrent uforandret optaget i Barfods Danmarks Historie fra 1319—1536 2. B. p. 137 ff.

I. Tabel¹⁾ over Niels

Pantehvervelser, Udlaan

Laantager.	Pant.	Laanesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
Hr. Erik Eriksen (Løvenbalk).	1494. Nibgaard, Holt Mark og Skovstrup Eng, Lysgaard H.	120	
	1495. Blaabjerg, Vandfuld H.		60
Las Rød i Hindsels	4 G. i Linde (jfr. 1503).....	100	
Mikkel Eskildsen (Høeg)....	Hassellund, Hjerm H. (jfr. 1503).....	300	
Tønne Jensen	.....	21	2
Peder Sørensen, Borger i Vi- borg ²⁾	.....		
Hr. Erik Eriksen (Løvenbalk)	1496. 2 G. i Vium, 1 G. i Sjørslev, 1 G. i Døssing, Lysgaard H.	425	60
	Tøger Hjul	Gods i Nissum, Skodborg H., indlæst fra Malte Juel.	

¹⁾ Hvor ingen anden Kilde er angiven, er Eline Gøyes Jordebog Hjemmelen.

²⁾ Geh. Ark. Nørre Jylland 211.

Mandens beslaglagte Gods paa Grund af hans tro Tjeneste, og Rigsraadet paa sin Side senere erklærer, at Kongen havde gjort Børnene Uret ved at beslaglægge Faderens Gods. Det tør nu vel ikke benægtes, at adskillige Poster i Regnskabsbøgerne vise Indtægter af en tvivlsom Karakter, men saalænge ikke efter en meget grundig Undersøgelse Ret og Uret her er sondret fra hinanden, er Nutidens haarde Dom om Niels Clementssøn ikke tilstrækkelig begrundet.

Fortiden var mildere; medens man vidste, at Fanden hentede Peder Ebbesens Sjæl og fortalte, at den Lede under Vejs hvilede sig paa en Skibsmast, hvorfra han som Svar paa Skipperens Spørgsmaal: »Hvorhen?« sang: »Til Høls, til Høls, til Hækkenfjelds, med Per Ibs, med Per Ibs, den grove Synder, den grovselig Herr!«¹⁾, saa lod den Niels Clementssøn hvile i Fred i hans nu ukjendte Grav.

¹⁾ Thieles Folkesagn 1. B. p. 317.

Clementssøns

og

Godskjøb.

Sælger.	Gods.	Kjøbesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
1494. 1495. Peters Munk	1494. — 1495. Moslund, Munklinde og 2 G., kaldes Stub- kjær, Ginding H. (jfr. 1498).		
	1496. —		

Pantløshvervelser, Udlaan.

Laantager.	Pant.	Laanesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
	1497.		
Hr. Erik Eriksen (Løvenbalk)	Skovstrup Eng	40	
Peder Thomsen i Gjemsing- gaard	1 G. i Elsborg, Lysgaard H. (jfr. 1501).	80	
Las Rød	Vognbjerg, Bølling H.	200	
Tøger Hjul ¹⁾	1 G. i Nissum, indløst fra Borgemester Las Olufsen i Lemvig	100	20
	1498.		
Niels Krabbe	Østerbol, Sparreseje og et Bol i Fabjerg, Skodborg H. (jfr. 1502)	300	100
Knud Steen i Skovby	2 G. i Linde (jfr. 1504) i Pant for en Del Klæde og	80	
Simon Spend	1 G. i Vejrum, 1 G. i Gjemsing, Hjerm H., indløst fra Jens Spend.		
Mattis Gertsen i Viborg ²⁾ ..		24	
	1499.		
Hr. Erik Eriksen (Løvenbalk)	2 G. i Vium, 1 G. i Sjerslev, 1 G. i Døs- sing, Nibgaard, Holt Mark, Sønder- gaard i Kjellerup, Kalhave, 2 G. i Skræ, Sjærup i Lysgaard H., Dalsgaard, Våt- trup og Trevad Mølle i Fjends H., Hølfra, Lundtofte, Munklinde og Mos- lund i Ginding H.	1200	300
Las Rød i Hindsels	Nørre Vognbjerg og Skindbjerg (indløst fra Palle Juel), Knudegaard (indl. fra Las Nielsen i Taudrup) og Markeskjel- gaard (indl. fra Thomas Fasti), alt i Bølling H.		
Samme	Sønder og Nørre Vognbjerg, Markskjel, Knudegaard, Nør. e Skindbjerg og Ra- bæk, Bølling H.	1200	450
Jens Jensen (Skovgaard) i Skovgaard	1 G. i Husby, Ulvborg H. (jfr. 1502 og 1504)		80
	1500.		
Mikkel Eskildsen (Høeg)	2 G. i Sinkebæk, Skodborg H. (jfr. 1503).	350	
Tøger Hjul	Ardal (indløst fra Niels Skrædder), Lem Halgaardsted m. m. (indl. fra Oluf Rytter) (jfr. 1514).		

Godskjøb.

Sælger.	Gods.	Kjøbesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
	1497.		
Skadeland i Odsgaard	2 G. i Høum (Vium?) Sogn ved Ind- førsel (jfr. 1499).		
Tøger Hjul i Kamstrup, Oluf Rytter i Kappel og Karine Hjulsdatter i Næs	1 G. i Staby, Ulvborg H., og 1 G. i Vejrum, Hjerm H.		
Tøger Hjul	Kamstrup, Ardal og Lille Kamstrup, Skodborg H. (jfr. 1500—2).		
	1498.		
Anders Munk til Sostrup ...	Moslund og Munklinde (jfr. 1495).		
	1499.		
Niels Skadeland	2 G. i Høum (jfr. 1497).		
Mikkel Eskildsen (Høeg) ...	2 Bol i Fabjerg.		
Iver Christensen (Fasti) til Ørregaard	1 G. i Tarlund, Sneptrup, Bredvig, Sorte- bjerg m. m., Hammerum H. (jfr. 1514).		
Marine Christensdatter, Jens Knudsens Efterleverske ...	1 G. i Vejrum, 1 G. i Hanbjerg Sogn, Hjerm H.		
	1500.		
Makop Erik Kaas	1 G. i Egelund, Middelsom H.?		

1) Jfr. V. A. Secher Kongens Rettertingsdomme I. B. p. 480. 2) Geh. Ark. Nørre Jylland 211.

Pantløshvervelser, Udlaan.

Laantager.	Pant.	Laanesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
	1501.		
Alhed Lagesdatter, Henrik Walstrups Efterleverske .. Jep »Grynn«	1 G. i Debelmose, Bølling H. .... Hjortkjær og Dybslet, Vandfuld H. (jfr. 1514)	100	
Tøger Hjul	Kamstrup (indløst fra Gudum Kloster) ..	320	
Mette Christensdatter, Anders Spends Efterl. i Rammegaard Ebbe Strangesen	Sønderlund, Hjerm H.	120	71
	1502.		
Jens Puder	Herupgaard, Vandfuld H. (indløst fra Jep Hauels Søner).		
Jens Jensen (Skovgaard)	1 G. i Husby, Pantessummen forhøjet med 1 G. sammesteds, indløst fra Provst Klavs Jensen paa Holm (jfr. 1504).	30	
Jens Blaabjerg ¹⁾	2 G. og et Møllested i Lem Sogn, Halegaard, 1 G. i Raasted, Ulvborg H., 1 G. i Navr Sogn, Hjerm H.	160	
	1503.		
Oluf Pedersen (Gyldenstjerne) til Estvadgaard	Hessellund og 2 G. i Favsing, Hjerm H. (jfr. 1495)	380	70
	1504.		
Niels Juel i Egeskov og Markvard Juel i Bækmark	Kastbjerg, Bølling H.	100	40
Knud Steen	2 G. i Linde (jfr. 1498) Pantet forhøjet med	40	
Erik Kid	1 G. i Vejrum	160	
Samme	2 G. i Vejrum (indløst fra Palle Juel).		
Stubber Kloster ²⁾	Havstrupgaard (for Livstid uafløst)	80	
Birgitte Knudsd. i Perstrup ³⁾ ..	Amstrup, Hovbjerg H.	60	

1) Jfr. Ældste Archivregist. 4. B. p. 413. 2) Geh. Ark. Hjerm H. 3. 3) Geh. Ark. Nørre Jylland 211.

Godskjeb.

Sælger.	Gods.	Kjøbesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
	1501.		
Peder Thomsen i Gjemsinggaard og Inger Movridsdatter	Struegaard, Hjerm H., 1 G. i Elsborg (jfr. 1497). Enken solgte senere Niels Clementssøn 1 G. i Gjemsing og 2 G. i Elsborg, men uvist naar.		
Erik Persen (Harbou) ¹⁾	¼ af Engbjerggaard, Vandfuld H.		
	1502.		
Niels Krabbe til Østerbol ...	Kamstrup, Lille Kamstrup, Ardal, 1 G. i Vejrum ved Indførsel (jfr. 1497, 1500). Østerbol, Sparreseje, Trundebol og et Bol i Fabjerg (jfr. 1498). Indværges med Lovhøvd: Blaabjerg, Hindkjær, Kutzkjær, Abildgaardseje, Kassenbjerg, 1 G. i Alstrup, 1 G. i Skure (Sir?) Sogn, Avsumgaard m. m., Hjerm H.		
	1503.		
Mikkel Eskildsen (Høeg) ... Maje Jensdatter og hendes Søn Staffen Pedersen ²⁾ ...	St. og L. Sinkebæk, 4 G. og 1 Bol i Linde (jfr. 1495, 1500). En Søsterlod i Avsumdal og Abildgaardseje, Hjerm H.		
Niels Maltesen	En Broderlod i 1 G. og 1 Bol i Gjemsing Sogn.		
Jes Blaabjergs Arvinger ... Store og Lille Marine Jensdatter (Blaabjerg) ³⁾	2 G. i Lem Sogn m. m. 1 G. i Lille Stenum, Ulvborg H., 1 G. i Navr Sogn		120
	1504.		
Christiern Steen i Strandbjerggaard	Møltrup.		
Jens Jensen (Skovgaard) .... Store Marine Jensdatter ³⁾ ... Niels Blaabjergs Enke og Børn	2 G. i Husby (jfr. 1499, 1502). 1 G. i Navr Sogn		100
	Andel i 2 G. i Lem Sogn, 2 G. i Ashoved, 1 G. i Raasted, Halegaard, 1 G. i Navr		100

1) Jfr. Ældste Archivregist. 4. B. p. 408. 2) Jfr. Sammesteds p. 407. 410. 3) Jfr. Sammesteds p. 412-13.

Pantehvervelser, Udlaan.

Laantager.	Pant.	Laanesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
Jens Munk	1505. 1 G. i Tovstrup, Hjerm H.	38	
Gert Eriksen (Løvenbalk) ... Niels Krabbe i Vejerslevgaard Tvis Kloster	1506. 1 G. i Vium (jfr. 1511) ..... Garpdal (jfr. 1512) ..... Nørlund og 2 G., 1 Bol i Sønderlund, Hjerm H.	60 100 300	
Provst Herman Fleming i Aarhus ¹⁾	1507.	100	
Oluf Mortensen (Gyrstinge) til Hastrup ²⁾ ..... Abbed Søren i Øm Kloster ²⁾	1508.	300 60	
Sofie Erikadatter (Løvenbalk) Tvis Kloster ²⁾ ..... Ingerd Movridsdatter, Peder Thomsens Efterl. i Gjemsing Jep Juel i Hindsels ²⁾ ..... Birgitte Knudsdatter i Per- strup ²⁾ ..... Tage Eriksen ²⁾	1509. $\frac{1}{2}$ af Avnsbjerg. Munktoft, Hjerm H., Nørlund og Søn- derlund, Pantet forhøjet med ..... 1 G. i Gjemsing	200 160 120 100 40	
Jep Juel ²⁾ ..... Samme ²⁾	1510.	30	
som Jomfru Karine, Hustru Gertruds Datter i Hindsels, hentede paa Blåsbjerg.			

Gødskejob.

Sælger.	Gods.	Kjøbesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
Gert Eriksen (Løvenbalk) ...	1505. $\frac{1}{3}$ i Dalsgaard, Nibgaard, Helfrø, Holt Mark, Skovstrup Eng, i 2 G. i Vium, 2 G. i Kjellerup, 1 G. i Døssing, 1 G. i Sjerslev m. m. (jfr. 1499).		
Christen Krabbe og Bolde Hansdatter	1506. 8 Dele i 2 G. i Ørskov, Gjersum Gaard- sted, Trøsterup, Støjbjerg Gaardsted, Degerholm, 1 G. i Gl. Arnborg, Nedre Trøsterup, Ejstrup (Hammerum, Ulv- borg og Hind Herreder).		
Jes Eysen i Skovgaard .... Jens Harbou i Restrup	1507. Indværges Stubbjær, Munklinde, Mos- lund og Søbjerg, Ginding H. 1 G. i Tørring, Skodborg H. 1 G. i Bjerregrav, 2 G. i Hørup, 3 G. i Torup, 1 G. i Hvam, Rinds H.		
Niels Skadeland i Odsgaard. Marine Nielsdatter, Las Skade- lands Efterl. i Kastrup, og Niels Skadeland i Restrup.	1508. Vormstrup og Sal (ved Indførsel). Egelund, Løgvig og Risgaard, Ginding H. Restrup, Skjersshale, 4 G. i Hvam, Rinds H.		
Gert Eriksen (Løvenbalk) ...	1509. $\frac{1}{3}$ i Avnsbjerg m. m. $\frac{1}{3}$ i Avnsbjerg, Hørup og Trevad Mølle, 4 G. i Vium, 3 G. i Glæsberg, Nørre H., 3 G. i Byrsting, Fjends H. (ved Indførsel). 1 G. i Egelund (ved Dom).		
Sofie Erikadatter (Løvenbalk).	1510. $\frac{1}{3}$ i Avnsbjerg, Trevad Mølle, 1 G. i Kjellerup, 2 G. i Østervandet (de sidste 3 G. faar hun overladt til Brug sin Livstid).		

Pant erhvervelser, Udlaan.

Laantager.	Pant.	Laanesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
Jep Lassen i Ejstrup, Hee Sogn ¹⁾		160	
	1511.		
afg. Hr. Erik Eriksen (Løvenbalk)	Gods, indlæst fra Karup Kirke	62	
Gert Eriksen (Løvenbalk) ...	Skovstrup Eng, ligeledes, til hvem Gert 1506 havde pantsat den.		
Birgitte Knudsdatter, Christen Christensens Efterl. ¹⁾		86	
Jens Persen, Borger i Horsens ¹⁾		40	
	1512.		
Gert Eriksen (Løvenbalk) ...	Hvam (indlæst fra Biskop Erik Kaas, til hvis Formand Niels Friis Gert 1506 havde pantsat Godset)	300	
Morten Lavridsen	1 G. i Egelund (indlæst fra Anne Jepsdatter).		
Kirsten Jonsdatter (Viffert) i Filshave ¹⁾		100	
	1513.		
Morten Lavridsen	1 G. i Egelund (indlæst fra Christen Jensen i Vildmose).		
Bertel Hansen i Hornsøns ¹⁾		100	
	1514.		
Mikkjel Krag i Flyndergaard	Lungergaard	240	

1) Geh. Ark. Nørre Jylland 211.

Gedskjøb.

Sælger.	Gods.	Kjøbesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
Gert Eriksen (Løvenbalk) ...	1 G. i Højbjerg og Kjærsgaard, Lysgaard H. St. og L. Sinkebæk, Østerbol, Sparreseje, St. og L. Kamstrup, L. Kappel, Ardal, Kaarsens Hussted, 1 G. i Bjerget, Kvissgaard, 4 Bol i Fabjerg og Møltrup indværges med Lovhævd.		
Kirsten Stenfeldsdatter, Ejler Juels Efterl. i Kokholm ..	Gods i Lindtorp, Hjerm H.	400	
	1511.		
Johanne Hansdatter og Erik Hvas ¹⁾	3 G. og 1 Bol i Lee Sogn, 1 G. i Hjorthede, 2 G. i Bjerling Sogn.		
Albert Skeels Arvinger ²⁾ ...	Restrup, Hvam, Østerbølle i Rinds H.		
Gert Eriksen (Løvenbalk) ...	1 G. i Vium (jfr. 1506).		
Las Skeel	1 G. i Elsborg.		
	1512.		
Pernille Erikadatter (Løvenb.)	1/8 i Avnsbjerg, Trevad Mølle m. m. Avnsbjerg m. m. indværges med Lovhævd.		
Thore (Hvas) Hr. Erik Eriksens Efterl.	al hendes Arv efter Datteren Sofie Eriksdatter.		
Mogens Thomesen (Kaas) ...	1 G. i Sjørslev, 2 G. i Vestervandet, 4 G. i Demstrup, 1 G. i Døssing, 1 G. i Levring, 1 G. i Hinge, Dalsgaard, 2 G. i Kjellerup, 2 G. og 1 Bol i Fardrup	3000	
Niels Krabbe i Tandrup	1 G. i Fjaltring og Garpdal (jfr. 1506).		
Niels Lavridsen Skadeland ..	1/8 i Stenumgaard, Knudsig og Gl. Stenum. 3 G. m. m. i Vium, 1 G. i Sjørslev, 3 G. i Byrsting, Trevad Mølle, 1/8 i Avnsbjerg, Snap, 2 G. i Hørup og 2 G. i Sjørslev ved Indførsel.		
	1513.		
	1514.		
Nikkel Due (Munk)	Gods i Hjørdemaal Sogn	4000	

1) Skjødets er trykt i Saml. t. j. Hist. og Top. 2. B. p. 179 og Hvas 3. B. p. 154.

2) Gl. Danske Domme 1. B. p. 86 ff.

Panteerhvervelser, Udlaan.

Laantager.	Pant.	Laanesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
Tøger Hjul	Ardal (indløst fra Niels Skrædder i Østerdal) (jfr. 1500).		
	1515.		
	—		
	1516.		
St. Hans Kloster i Horsens ¹⁾	.....	200	
Lave Lavridsen ¹⁾	1 G. i Fly (indløst fra Christen Jensen, Herredsfoged i Fjends Herred)	100	
Gert Eriksen (Løvenbalk) ...	Østergaard i Sjørslev	120	
	1517.		
Kongen ²⁾	.....	2500	
Bertel Juel ³⁾	1 G. i Hadsted, Framlev H.		20

1) Geh. Ark. Sønderhald Herred 2. 2) Suhms Nye Saml. 1. B. p. 180. 3) Geh. Ark Nørre Jylland 211.

Godskjøb.

Sælger.	Gods.	Kjøbesum.	
		Mrk.	rinske Gyld.
Gert Eriksen (Løvenbalk) ... Christen Steen i Strandbygaard, Jørgen Steen i Vejlinggaard	hans Arv efter Søsteren Fru Sofie Eriksdatter. Hjortkjær og Dybslet (jfr. 1501).		
Per Skram til Voldbjerg (Brodersen til Iver Christensen).	Tarlund, Sneptrup og Bredvig (jfr. 1499).		
	1515.		
Kongen	Holris, 1 G. i Døssing, 3 G. i Elsborg, 1 G. i Kjellerup.		
Marine Jensdatter (Blaabjerg), Peder Hvids Efterl. i Holstebro	En Søsterdel i 2 G. og et Møllested i Lem Sogn, 2 Bol i Ashoved, 1 G. i Raasted Sogn, 1 G. og 1 Bol i Ashoved.		
Svend Muuk	Gods i Hansted	400	200
Alling Kloster ¹⁾	1 G. i Østerbølle	200	
	1516.		
	—		
	1517.		
Pernille Eriksdatter (Løvenb.) Tvis Kloster	Østergaard i Sjørslev, 2 G. i Vium. Barslund, Gumpholli, Abildgaardseje, Mosby paa Kassenborgeje, Bladbjerg, Skovgaard og Brendgaard, Hjerm H.		
Gert Eriksen (Løvenbalk) ...	3 G. i Vium m. m., 1 G. i Døssing, Hølfre og Hvam.		
Biskop Niels Klavsen (Skade)	2 G. i Vium, 1 G. i Sjørslev, 1 G. i Astrup m. m.		

1) Ældste Archivreg. 2. B. p. 190.

II.

1500—1515. Niels Clementssøns Gjældbøger.

I den af N. M. Petersen affattede Fortegnelse over de saakaldte »Danske Samlinger« findes opført under Nr. 76,2 et »Gammelt (privat?) Regnskab 1500«, og under Nr. 76,10 et Regnskab over »Landehjælp fra en Del af Jylland«. Ser man imidlertid nærmere paa det sidste Stykke, som er en i hvidt Pergament indsyet Bog i brækket folio, findes strax paa 1. Side af Omslaget Paategningen: »Anno domini millesimo quingentesimo sexto, regenskabbogh po gieldh«, som allerede ikke ret godt lader sig forene med Antagelsen, at Indholdet skulde handle om »en Landehjælp«. Paa Bagsiden af Omslaget staar endvidere¹⁾: »Niels Clementssøns giældbogh«, og heraf er det alt klart, at N. M. Petersens Betegnelse af Bogen er urigtig; dette bliver endelig aldeles utvivlsomt, naar man lægger Mærke til, at Bogens Indhold udelukkende bestaar af en Privatmands Antegnelser om sine Debitorer, hvad der fuldstændig stemmer med Antegnelsen paa Omslagets Bagside, hvor efter vi skulde have den bekendte Skriver hos Kong Hans, senere Landsdommer, Rigsraad m. m. Niels Clementssøns Optegnelser for os. At Omslaget ikke fører os paa Vildspor, se vi af Bl. 41: »Anno domini 1500 sexto gjorde »wii Cristern swdher i Nagher oc ieg Niels Clementsson »regenskab, tha bleff han meg skyldede 3 pund smør«, o. s. v. Ligeledes stemmer Omslagets første Side med Indholdet i, at Bogen er begyndt 1506; den synes at indeholde Optegnelser om Niels Clementssøns Forhold til alle sine Debitorer for Aarene 1506—8; kun for en enkelt, Peder Matssøn i Kolding, viser Bogen Mellemværendet med Niels Clementssøn lige til 1515, se Bl. 54—55, hvor hos der Bl. 64 og 68 findes et Par Optegnelser af mere almindelig Karakter med Henførsel til 1512 og 1513. Anordningen i Bogen er topografisk; de forskjellige Kjøbstæder, Herreder eller Sysler i Jylland, i hvilke Niels Clementssøn fik Debitorer, have hver sin Rubrik, hvor-

¹⁾ Paa sidste Omslagsblads første Side staar: *Enula campana*, holdz ørthe eller ewendis kompan skall sywdis i øll eller win och drickis, thaa er hwn godh for hold och styngh; hwn skall sywdis i worthen och skall swoo syes i gemmell hommell sye.

under Debitorernes Navne og deres Gjæld blev indført, og da Bogen ikke er blevet helt udskrevet, har Følgen maattet blive, at en Del af Bogens 68 Blade¹⁾ nu staa ubeskrevne foruden, at mange Blade kun ere lidet beskrevne. I Overensstemmelse med Bogens Karakter som Tegnebog er dens Notitser indførte til meget forskjellige Tider og med forskjelligt Blæk, men til Trods for den Forskjel, der mange Steder viser sig i Skriften, hvor med de enkelte Optegnelser ere blevne indførte til ulige Tider, kan der næppe være Tvivl om, at Bogen jo helt igjennem er blevet ført egenhændig af Niels Clementssøn, da Stilen overalt er den samme og Retskrivningen i det Hele er meget fast og konsekvent; desuden tales der over alt i første Person (iegh, megh, myn) lige som i den nys anførte Notits. Bogen viser da et interessant Exempel paa, hvor varierende en Mands Haandskrift ogsaa den Gang kunde være til forskjellig Tid, og er en Advarsel om at være varsom med blot paa Grund af Udseendet at antage forskjellige Haandskrifter, hvor man efter andre Omstændigheder kunde have Grund til kun at formode én eneste. — Det ovenfor først omtalte Hæfte (Dske. Saml. 76,2) udgjør kun 12 Bl. i brækket folio, og Sammen- syningen viser, at der ikke har været flere. Der findes i det ingen udtrykkelig Udtalelse om, hvem dets Skriver har været, men jævnføres det med Niels Clementssøns nysnævnte Gjæld- bog, vil det strax være klart, at han ogsaa har ført det mindre Hæfte: Haandskriften, Retskrivningen og den topografiske Indførelse af Debitorer er éns i begge Hæfter. Ligeledes passe de godt sammen kronologisk, idet det mindre er ført 1500—1504, det større 1506—15. Optegnelsen Bl. 4²⁾ i den første Gjældbog viser fremdeles, at ogsaa den kun er en Fort- sættelse af en tidligere.

Spørgsmaalet bliver nu, hvorledes Niels Clementssøns Gjældbøger, hvis det virkelig er dem, der foreligge, have kunnet bevares til vor Tid og hvorledes de ere komne ind i Gehejmearkivets »Danske Samlinger«. Til Forstaaelse heraf maa der mindes om, at Danske Kancellis Arkiv i 1809 havde det Vanheld at maatte aflevere til dette bl. a. en stor Del af sine ældste Bestanddele, baade Koncepter til Expeditioner, ind-

¹⁾ De angives efter Haanden neden for.

²⁾ Ut habetur in alio libro.

komne Breve og diverse Sager. I Stedet for at ordne og registrere denne Aflevering som det, den var, nemlig den ældste Del af Kancelliets Arkiv, opløste den daværende Gehejme-arkivar Thorkelin Pakkerne, splittede de sammenhørende Akter fra hinanden, blandede dem sammen med Akter fra andre Arkiver og med Manuskripter og Optegnelser af rent litterær Karakter og fordelte saa den danske Del af denne Blanding i tre Grupper, som han kaldte »Topografisk Samling«, »Danske Kongers Historie« og »Danske Samlinger«, der senere hver for sig blev registrerede. Vi kunne altsaa med temmelig Vished antage, at Gjældbøgerne ere komne til »Danske Samlinger« fra Kancelliets Arkiv, og dette bliver saa meget mere sandsynligt, naar vi mindes, at det netop efter det ovfr. S. 170 om Niels Clementssøns Historie meddelte er ganske rimeligt at finde hans Papirer i dette Arkiv. Efter hans Død blev jo hans Gods inddraget af Kongen, og ved den Lejlighed bemægtigede man sig selvfølgelig ogsaa hans Adkomstbreve derpaa og hans øvrige Papirer til Oplysning om hans Pengemellemværende med Kronen. Da alle disse Sager naturligvis blev afgivne i Kancelliet, er det let forstaaeligt, at Gjældbøgerne blev liggende der, selv da Godset senere til Dels blev tilbagegivet til Niels Clementssøns Arvinger; de havde nemlig ingen Betydning som Adkomst-dokumenter. At Gjældbøgerne netop maa være fremkomne fra Danske Kancellis Arkiv, er altsaa en yderligere Bestyrkelse paa, at de virkelig kunne være førte af Niels Clementssøn.

Da det maa antages, at vi i Gjældbøgerne have en bekjendt Mands Avtographer, ere de nedenfor blevne aftrykte uden væsenlig Ændring i hans Retskrivning; kun ere alle Navne satte med store Begyndelsesbogstaver, dobbelte Medlyd i Ordenes Forlyd ombyttet med enkelte, Forkortelserne opløste og de romerske Taltegn, for at lette Læsningen, ombyttede med arabiske; der var saa meget mere Grund til at foretage denne sidste Forandring, som Niels Clementssøn selv flere Steder anvender arabiske Taltegn. Paa ikke faa Steder ere de indførte Notitser blevne overstregne formodenlig som Kvittring for den paagjældende Gjældspost. Disse Notitser ere i Aftrykket satte med Petit. Flere andre Steder er der til den først indførte Notits senere gjort en Tilføjelse enten om Betalingen (»yt«) eller om andet. Disse Tilføjelser ere

satte i ( ) og en Oplysning om Forholdet sat i en Anmærkning. Ligeledes findes der ofte en Tilføjelse om, at Gjældsforholdet er afgjort, uden at det kan skjønnes, at Tilføjelsen er tilskrevet senere; i disse Tilfælde har der derfor ikke været Anvendelse for ( ). — I Anmærkningerne er Beliggenheden af de i Texten nævnte Steder oplyst. Naar Sogn eller Herred ikke er angivet, er det Mening, at det paagjældende Sted ligger i det Sogn eller Herred, hvis Navn staar som Overskrift til det paagjældende Stykke i Gjældbogen. — De kun en enkelt Gang forekommende vanskeligere Ords Betydning er strax forklaret. Følgende Ord forekomme oftere: *Bedesmør*, Smør, der gives i Afgift (Smaabede). — *garfrit*, *husfrit*, *kirkefrit*, *tingfrit*, Brud paa Gaard-, Hus-, Kirke- eller Tingfreden. — *hagenst*, *hwornsk*, *ledisk* (*ledis*, *lediske*, *leydis*, *leysk*), *nersk*, ere Navne paa forskjellige Slags Tøj. — *iette* (*ietthe*, *iettæ*), lovede. — *lede* (*ledhe*, *læde*, *lædhe*), laante. — *raanstugh*, *sandmentztugh*, Forpligtelsen til som Ransnævning eller Sandemand at deltage i Ransnævningers eller Sandemænds Ed. — *ruff* (*roff*), Rug. — *wiis*, *visse*, Vissen, Sikkerhed, Kavtion.

A

Gjældbogen 1500—1504.

Anno domini 1500 debitores in Holm¹⁾.

Ny sogn.

Anders Tulssøn 14 sk. for 1 pund smør.

Seuren Stygge 36 marc for 1 sort leysk oc 12 marc for 1 sort nersk, han købte mek aff feria qvarta post Dionisii anno domini 1502; ther er hans breff meth flere etc.²⁾

Jep i Brølingh 30 marc for raanstugh; han wort feld for Jes Iwerssøn, han sor tiffneth ower; 14 marc yt.

¹⁾ Øen Holmsland mellem Stadil og Ringkjøbing Fjorde.

²⁾ Søren Stygge er et temmelig ubekendt Medlem af den jydsk Adelslægt Stygge. Han antages at have været en Søn af Christen Stygge til Randrup og Fru Ellen Juel og ejede den lille Hovedgaard Søgaard i Ny Sogn. 1497 skjænkede han et andet Søgaard (Tørring Sogn, Skodborg Herred) til Gudum Kloster i Aaledning af sin Datter Kirstens Indgivelse i dette Kloster. (Ældste Archivregistraturer 3. B. p. 227.)

Jes Andersson oc Jep Andersson 8 aln grøn nersk tenetur, aln 10 sk., the fick til bodh.

Jahan, Jes Persson blamantz hustrve, 14 sk. for 1 pund smør.

Jahan Persdotter 14 sk. for 1 pund smør. Nis Persson pro ea¹⁾.

Las Klitt 14 sk. for 1 pund smør.

Cristiern Nielsson, Iwer Jensson, Jes Nielsson 12 marc for en bla nersk, the købte mek [af], at betale in feria Johannis²⁾.

Jep Jensson 14 sk. for 1 pund smør, som han togh aff Nis Jensson for forley³⁾, oc 7 sk. for $\frac{1}{2}$ pund smør forley³⁾ oc 14 sk. for 1 örtugh haffwer gamel giæld⁴⁾.

Anders Tyrissøn 20 marc for torff, han togh pa klitt⁵⁾; Jep Lassøn hauer wiiss ther for.

Per Klitt 14 sk. for 1 pund smør, 8 sk. for $\frac{1}{2}$ örtugh ruff oc 3 marc for eth øg.

Per, Jes Tulssøns søn, $3\frac{1}{2}$ marc tenetur⁶⁾ for klede oc penninge, iøk lede hannum; wden hans bede smør.

Per Stycke 10 marc iøk [lede] hannum; han war tha hiemme hos brodhren Seuren Stykke⁷⁾.

Lage Grauersson 10 marc, han iette, for han matte sa a Pugflodh; (4 sk. mynne 4 marc yt)⁸⁾.

¹⁾ Nømlig gik i Kavtion; se i det følgende: pro eo.

²⁾ St. Hansdag.

³⁾ Der maa menes Lejeafgift af udsatte Faar (jfr. ndfr. S. 201 Anm. 7); med Hensyn til den Brug at sætte Kvæg. ud mod Lejeafgift se ovfr. S. 168.

⁴⁾ Der er her Hul i Papiret, men det kan ses, at der har staaet Bogstaver paa Stedet, og disse maa i Analogi med andre Steder i Manuskriftet have været: giæld.

⁵⁾ Formodenlig Holmslands Klit.

⁶⁾ o: skylder. Dette ofte anvendte Ord skrives som oftest: te, med et v efter, som er hævet lidt over Linien; i Texten Linie 1 staar: tenen, med v over Linien.

⁷⁾ Denne Peder Stygge savnes paa de forevrigt meget mangelfulde Stamtavler, som haves over Stygge Slægten. Han er vistnok identisk med den Peder Stygge, der 1513—34 var Forstander i Dueholm Kloster (O. Nielsens Dueholms Diplomatarium p. XXII f. og 87), men maa ikke forveksles med den noget senere forekommende Peder Stygge til Hevringholm, der var en Rosenkrantz.

⁸⁾ Stykket er senere tilskrevet.

Cristen Plogssøn oc Per Anderssøn 3 marc¹⁾, for the maa beholle kirkens engh.

(Bl. 2) Cristen Tulssøn pa Stackø iette ath tale myn mynne, for han skal faa arff meth Kirsten Tuskis²⁾ efther Nis Tussøn.

Kirstin, Ies Tulssøns kone, 8 [marc] tenetur aff klede hwn fik; restat³⁾ cum smør.

Iep Tammessøn 6 marc for 1 sedher (?), han tog; teste Iep Lassøn.

Anno domini 2°.⁴⁾

Matis Lagessøn oc Iep Lagessøn lofft mek 40 marc, for the 2 degne, teris brødhersønner, gik husfriit oc garfriit ower for Nis Cristen Degens søns gart, the slogis vti; in feria Martini the 20 marc oc 20 marc at poske.

Iep Lagessøn 13 marc gammel geld teretur; 5 marc yt.

Mattis Lagessøn 10 marc restat, gammel geld, 10 marc yt.

Ien karl aff Lønbyrg, fløtte til Pali Gødssøns pa Nyminne, 5 marc for han ma bygge ther; teste Ies Lønbyrg.

Anno domini⁵⁾ 1503° die sancte Margarete etc.

Iep Lagessøn pa Holm⁶⁾ 11 marc star igen nw meth hannum oc alt annet affregneth.

Anders, Cristen Nielssøn[s] søn, 10 marc for ieth gardfriit, prousten kam hannum ower.

Iep Tamessøn 13 sk. for faarley⁷⁾, hans father haffde.

Terkel Nielssøn 1 pund smør for same faar, som han tog aff Tammes Nielssøn anno 3°; restat her efther.

Nis, Ies Perssøns søn, 13 marc tenetur for hans gard, oc er penninge alle vtkommen saa ner for garden, (oc 1 marc for 1 bordh han købte mek aff 8 aln langht)⁸⁾.

¹⁾ Ordet er gentaget to Gange.

²⁾ Her efter er: hævet over Linien, tilskrevet et: e.

³⁾ Restat cum, staar tilbage med, rester med. Dette jævnlig brugte Ord skrives næsten al Tid r med den Slynguing efter, der i Enden af Ord er Tegn for Endelsen — is, og med t derefter, som er hævet lidt over Linien. At Forkortelsen skal opløses: restat, fremgaar af Gjældbogen 1506—15 Bl. 11, hvor der staar skrevet helt ud: restat cum 2 marcis.

⁴⁾ Ovenover staar skrevet: md 2°.

⁵⁾ Disse to Ord ere gentagne. ⁶⁾ Holmsland.

⁷⁾ Den følgende Linie viser, at der er ment Leje for udsatte Faar, se ovfr. S. 168. ⁸⁾ Seuere tilskrevet.

(Bl. 3) Gamel sogen anno 1500.

Nis, Nis Anderssens søn, 7 aln sort leysk, aln til 26 sk., han kopte mek aff feria qvinta Dionisii¹⁾.

Nis Rødh 20 marc, han iette mek, for iek skal helpe hannum at beholle then gard i Oem sogen kiergardh, som han hauer skøde pa, neruerendis Ies Iwerssøn i Houerdal oc Nis Grauerssøn; 10 marc in feria Martini²⁾ oc 10 marc sancti Iohannis dag³⁾ proximi.

Nis Tussøn 24 marc for then raan, han wort feld for.

Ringkøping anno domini 4°.

Las Bromel 6 marc in feria natiuitatis Marie for Tames, han slogh Cristiern smitz brodher.

(Bl. 4) Rynkøpingh anno domini 1502⁴⁾.

Thames smit, borgemestere, 12 marc for en bla nersk at betale in feria Iohannis; (4 marc yt oc halff femte marc aff annet geld, ut habetur in alio libro⁵⁾).

Cristen Antonis 14 sk. for 1 pund smør tenetur.

Cristiern Antonis 28 sk. for 2 pund smør oc 14 sk. for smør, annet geld.

Oluff Nielssøn 14 sk. for 1 pund smør.

Mette Persdatter 14 sk. for 1 pund smør.

Cristiern Brommel 16 marc for kledher, han fandh⁶⁾.

Bendit i Gundersbøl¹⁰⁾ i Warsøl⁷⁾ i Nørherrit 8 marc for iek halp hannum aff dom, som mester Iens, bispens prest kam hannum vdi for hans gard; Per Lassøn i Ringkøpingh war hos; (5 marc yt⁸⁾).

Maii, Anders Hordz hustrve, 2 sk. mynne 3 marc tenetur, oc er the 15 marc yt, Anders Hord war mek pligtig, oc lede hannum ieth acker⁹⁾; adhuc restat.

1) Den 9. Oktober.   2) Den 11. November.   3) Den 24. Juni.

4) Der staaer: cdc2^o.   5) Tilskrevet senere.

6) Der er formodentlig Tale om ulovlig Omgang med Hittegods. Paa en hosliggende Seddel staaer: Cristiern Brommel i Ringkøpingh 16 marc for thet kledhe, han fandh oc lyløst ikke wp[liuste]; Jep Lassøn foget oc Per Lassøn, foget i Ringkøping, til owerwerlsee.

7) Varde syssel.   8) Senere tilskrevet.   9) Anker.   10) Hemmet Sogn.

Niels Grøn 6 $\frac{1}{2}$ marc tenetur, oc 3 marc for hawer oc 6 marc penninge, iek lede hannum; in feria Michaelis persolvendum¹⁾.

Per Lassøn 4 marc, iek lede hannum, oc $\frac{1}{2}$ tønne smør for skat oc 10 sk. for ruff oc 10 sk. for 1 aln klede gammel giold; 1 gylden iette han mek i pennigen, (oc pennigen, han tog for fracht for syld)²⁾.

Per Anderssøn 14 sk. for 1 punt smør.

Nis Iwel 3 marc, for han slog Nis Hanssøn³⁾.

Las Ibssøn 20 marc for $\frac{1}{2}$ tønne smør, han togh aff myt skib i Holland Fortine.

Claus Strangessøn i Brold hundrit marc, han iette mek, for iek wander meth hannum til Selant oc helper⁴⁾ hannum til rette meth hans brodher Ebbe Strangessøn⁵⁾.

Ies Cristenssøn 3 marc tenetur for hans gard.

Brodher Hans 1 marc, iek lede hannum Egidii⁶⁾ oc 10 marc for 1 tønne smør.

Cristiern Brommel 2 gylden for han matte til loff⁷⁾ for en kiortel, han skulle haue fuudet.

Brodher Hans 2 $\frac{1}{2}$ marc for smør; restat.

¹⁾ Peder Grøn og Niels Grøn i Ribe Stift vare blandt det St. Hansdag 1505 i Kalmar samlede Mandskab (Kanc. Arkivet: Mynstringsruller og Rostjenestetaxeringer), og ere mulig identiske med de to Adelsmænd af samme Navn, der nævnes i den store Reces af 1536.

²⁾ Senere tilskrevet.

³⁾ Om Adelsmanden Niels Ejlersen Juel til Egeskov se nedenfor S. 216.

⁴⁾ Forkortelsestegnet for er fattes.

⁵⁾ Klavs Strangesen til Nørholm i Øster Horne Herred var en Søn af Rigsraaden Hr. Strange Nielsen, Lensmand paa Ørum, og Fru Anne Klavsdatter (Lange) til Nørholm, hvilken sidste havde pantsat Niels Clementsøn fire Gaarde i Hind Herred (jfr. Ældste Archivreg. 4. B. p. 42). Klavs Strangesen var død 1513, da Niels Clementssøn forsegled et Brev til Vitterlighed med hans Enke Fru Karen Pendersdatter (Væbner) (Geh. Arkivet: Nørre Jylland 217). Hans Broder Ebbe var fra 1497—1501 Lensmand paa Ørum, 1505 paa Hagenskov, og samtidig Rigsraad (Hvitfeldts Krønike p. 1053), men er mest bekjendt som en af Rigshofmesteren Hr. Povl Laxmands Mordere. Han var gift med Kirsten Klavsdatter (Bryske) fra Løgismose, til hvem han 1497 forskrev alt sit Pantegods i Ørum og paa Mors, hvis hun overlevede ham uden Børn (Klevenfeldt); hun ægtede senere Hovedsmanden paa Kielerhus Henneke Ahlefeldt. Ebbe Strangesen har 1501 udstedt et Gjælds-brev til Niels Clementssøn paa 71 rinske Gylden (Klevenfeldt).

⁶⁾ Ægidii Dag er den 1. September.

⁷⁾ Komme til at aflægge Tyltered.

Item brodher Hans i Ringkøbingh 22 marc for 2 tønner smør, som Iep Lassøn fik hannum anno domini 1503° die martyrum.

(Bl. 5) Høe sogen¹⁾.

Per Glay 14 sk. for 1 pund bedesmør oc 1 mark for gesteri vti thette ar.

Per Pauelssøn i Grimestrup 2 marc gesteri, 14 sk. for 1 pund bedesmør, 1½ marc for 1 ko, han solde. (Gesterippenninge fik Iep Lassøn; 2 marc yt han mek selff, restat 8 sk.³⁾)

Ies Tamessøn 1 marc for gesteri.

Per Grauerssøn 14 sk. for 1 pund smør.

Iep Lassøn foget 34 marc for ieth stycke sort leysk, han køpthe mek aff, at betale in feria Michaelis; (24 marc yt oc dag²⁾ paa the 10 marc till vor frve dag nw komer iet aar oc 3 marc for Ies suder i Horsøns)³⁾.

Nis, Ies Holnssøns søn, 20 marc for Cristen Matissøns søn, han slo i hiel; ther tog Iep Lassøn loff oc wiiss for.

Nis Iesperssøn oc Tammes Iesperssøn 20 marc, the iette til Iep Lassøns, for iek halp then dreng til loff⁴⁾, som the Torsted karle haffde grebeth; in feria natiuitatis Marie.

Bertil i Litbeck 14 sk. for 1 pund smør, han tog aff Per Pouelssøn, bedesmør, vden annen geld.

Cristen, Ies Lagessøns søn, 1½ knip hwilingh for korn, Iep Lassøn fik hannum pa myn vegne.

Ies Tostenssøn i Pølsgade⁵⁾ 10 marc, han iette mek, for han forsømt syn tale for the hugh oc hans beltpungh oc penninge, the tog fra hannum til Marin Blobergis i Holstebro⁶⁾ (och 8 marc, for han matte beholle then gordt)³⁾.

¹⁾ Hind Herred. ²⁾ Udsættelse. ³⁾ Senere tilskrevet. ⁴⁾ Se ovfr. S. 203.

⁵⁾ Vist Skrivefejl for: Pølsgaarde, der ligger i Tim Sogn, jfr. S. 208.

⁶⁾ I den som Bilag I meddelte Oversigt over Niels Clementssøns Pante- og Skjødebreve findes ved Aarene 1502 og 3 Oplysninger om hans Forbindelser med Jes Blaabjerg, der 1480 var Borgemester i Holstebro (Geh. Ark.: Øster Herred i Ribe Stift 4), og dennes Børn og Børnebørn. Af Børnene nævnes Døtrene store og lille Marine Jensdatter, af hvilke den ene var gift med Peder Hvid i Holstebro, og Sønnen Niels Blaabjerg gift med Marine, Niels Huggers Datter; det er vel denne Sidste, som nævnes ovenfor. Af Børnebørnene nævnes Hr. Anders og Hr. Niels Christensen, Præster, Peder og Christen Christensen og Anne Christensdatter. 1528 blev i Holstebro afsagt en Landstingsdom, at

(Bl. 6) Vellingh sogn¹⁾.

Iep Grøn en sort leysk for 36 marc, han købte mæk aff.
Cristen Grøn $\frac{1}{2}$ sort leysk for 18 marc oc $\frac{1}{2}$ sort nersk
for 6 marc.

Niels Grøn 6 marc penninge, iek lede hannum²⁾.

Tames Faszie 4 marc for 4 aln sort engelst³⁾.

Blaabjerg og hans Folk dømtes kvit for den Vold, dem var over-
svoret, siden Blaabjerg var død, (Eline Gøyes Jordebog), men ikke
destomindre blev Blaabjergs Gods senere beslaglagt, og Hr. Mogens
Gøye fik 1531 Befaling at annamme det. 17. Jan. s. A. fik dog
Rentemesteren, Mester Christiern Hvid noget af hans Oldefader Jes
Blaabjergs Gods tilbage (Frederik I.'s Registranter p. 274).

¹⁾ Hind Herred.

²⁾ Der savnes destoværre en blot nogenlunde tilfredsstillende Stamtavle
over Adelslægten, eller rettere Slægterne, Grøn, hvis Navn jævnlig
forekommer i det 15. og 16. Aarh. Foruden den mest kjendte Slægt,
hvis Vaaben var en halv Ulv over tre Bølger, maa der nemlig have
været en anden Slægt af Navnet, thi Lars Grøns Segl under Hyldingen
1580 viser en skraastaaende Murtinde. Den her nævnte Jep Grøn,
der vistnok hørte til Slægten med Ulven i Vaabnet, boede paa den
lille Hovedgaard Rybjerg i Velling Sogn, men skrives ogsaa til Vel-
ling. Han nævnes i Aarene 1487—1503 (Secher: Kongens Retter-
tingsdomme 1595—1604 p. 215, Hvas: Saml. af Medd. om Pers. og Fam.
af Navnet Hvas 4. B. p. 134 og Dansk Mag. 4. R. 2. B. p. 298);
1501 11. Nov. pantsatte han Hjortkjær og Dybslet i Vandfuld H.
til Niels Clementsøn. Foruden den S. 221 nævnte Søn Erik Grøn,
der 1506 tjente Bispen i Ribe, havde han vistnok ogsaa en anden
Søn, nemlig den Peder Grøn, der 1505 og 1531 skrev sig til Rybjerg
(Frederik I.'s Registr. p. 364) og endnu nævnes i Recessen 1536.

Af Navnet Christen har der været adskillige Medlemmer: 1466
nævnes en Christen Grøn (Ældste Archivreg. 2. B. p. 239). Det er
dog neppe den her forekommende, men mulig hans Fader. 1468 op-
lod Jep Pusel, Christiern Grøn, Niels Grøn og unge Christiern Grøn
til Jøs Grøn de Gaarde og Gods, som Pape pantsatte Hr. Johan
Skarpenberg, men skjødede kort efter tilligemed Jøs dette Gods, der
var Mogenstrup, Viumgaard og Tustrup i Salling Nørre og Harre
Herreder til Biskop Knud i Viborg (sammesteds p. 354—55, 357—59).
1480 købte Christiern Grøn til Tordsgaard en Gaard i Torum (i Han
H.) af Hr. Erik Ottesen Rosenkrantz, men solgte den atter 1488 til
Biskop Niels Glob. 1514 skrev Christen Grøn sig til Ulfesund, der
siden arvedes af hans Søn Erik Grøn (Danske Atlas 5. Bind p. 864).
Om Niels Grøn jfr. p. 203.

³⁾ Thomes Fasti ejede Vennergaard i Velling Sogn og var en Søn af
Christen Iversen Fasti og Fru Dorte Juel. Han var gift med Eline

Stadell sogen¹⁾.

Cristen Atzerssøn 2 marc gesteri.

Nis Dall 2 marc gesteri.

Tygi Mattis 2 marc gesteri.

Per Tigissøn 2 marc gesteri (oc 28 sk. for 2 pund smør anno domini 4°; smør yt)²⁾.

Grauers Lassøn 1^{1/2} marc gesteri.

Bertil Ibssøn her Iensis tiener.

Cristen Eyssøn her Iensis tiener.

Per Lassøn 1 marc.

Per Tigissøn oc Ies Atzerssøn 2000 fisk, for iek halv thennum quit for Per Lassøn i Brøngh for ien del i theris gard, han taler paa.

Ies Dal 21 sk. for 1^{1/2} pund smør anno domini 4°; yt.

Matis Ies Owssøns søn 4 marc for Nis Byrstings gard, han skal haue.

(Bl. 7) Vellingh sogen¹⁾.

Tames Perssøn, som flitte³⁾ aff Stael øø⁴⁾ oc til Wellinge, 1 marc, iek lede hannum.

1500 primo.

Iep Grøn⁵⁾ 36 marc for ien sort leysk, hans budh [hentte]; in feria Michaelis at betale.

Cristiern Grøn⁵⁾ 1^{1/2} sort leysk oc 1^{1/2} sort nersk, hans budh hentte samme tiid; at betale in feria Michaelis.

(Bl. 8) Noo sogen⁶⁾ 1502° anno.

Claus Lassøn 6 marc for garden oc gesteri 1 ar.

Per bunde oc Mattis Bertilssøn 10 marc, the lofft megh for Eske Perssøn for the herwerk, Cristen (?) Claus kam hannum oc hans hustrve ower; (3 marc yt)²⁾.

Mogensdatter Spend, der fødte ham tre Søner Christen, Mogens og Mester Splid Fasti og en Datter Anne, Palle Bangs. 1499 gav Lars Rød i Hindsels Niels Clementssøn Fuldmagt at indløse Markeskjelgaard fra Thomes Fasti (Eline Gøyes Jordebog). I Klevenfeldts Tid fandtes Fasti og Spend Vaabnet med Aarstal 1532 paa Stolene i Hee Kirke.

¹⁾ Hind Herred. ²⁾ Senere tilskrevet. ³⁾ Flyttede. ⁴⁾ Stadil Ø i Hind Herred. ⁵⁾ Se p. 205 ovfr. ⁶⁾ Er nu ikke noget selvstændigt Sogn, men nogle Gaarde og Huse under He Sogn.

Claus Lassøn 2 marc tenetur for gesteri i too aar.
 Las Cristenssøn i No 2^{1/2} marc for 1 hest, Iep Lassøn
 solde hannum; en to ars hest.

(Bl. 9) Hee sogen.

Ies Tamessøn 1 marc for gesteri.
 Per Grauerssøn 14 sk. for 1 pund smør.

Hower sogen¹⁾.

Affer Top 20 marc for then oxetrette meth Grauers
 Bøndssøn; 8 marc yt.

Ies Lassøn i Molberg 8 marc, for han ma behole then
 gard, han sydder vti.

Ies Iwer i Høwerdal hawer 1 ko i leye²⁾ aff ien karl
 rømb (!) for kettererii³⁾ oc sidder igen meth 4 ars leye.

Nis Matisson i Lystbeck 3 marc for iet sandmantz breff,
 han fik aff mek.

Matis wed Hower kirke 5 marc, for [han] ma behole garden.

Per Matisson i No 8 marc for then gard, Bertil hoffman
 i bode.

Oem sogen⁴⁾.

Nis Lassøn i Ashod⁵⁾ 3 marc for then gard, han sidder
 vti; in feria Michaelis.

Nis Lassøn i Molbergh 2 gyllen for raan, Affer Top kam
 hannum ower.

Staffen i Kiergard 10 marc for⁶⁾ 1 faar, han holt mek
 for; in feria Iohannis.

Cristiern Iwel i Halkier oc Staffen i Oem kiergard 20
 marc, the iette, for iek skal helpe thennum teris del igen vti
 kergard.

(Bl. 10) Tym sogen⁷⁾.

Seuren Ma[r]quardssøn⁸⁾ 30 marc, som tiener Torborn pa Tym⁹⁾,
 for husfrit, han gjorde Ies Nielssøn i Rynd; (15 yt)¹⁰⁾.

---

¹⁾ Hind Herred. ²⁾ Jfr. ovfr. S. 168. ³⁾ Blodskam. ⁴⁾ Nørre
 Omme Sogn i Hind Herred. ⁵⁾ Nu Askov. ⁶⁾ Skrevet to Gange.
⁷⁾ Tim Sogn, Hind Herred. ⁸⁾ Se om ham i Gjældbogen for 1506—15
 ndfr. p. 212. ⁹⁾ Torbern Pedersen Gyldenstjerne til Tim var en Søn
 af Peder Nielsen Gyldenstjerne til Tim og Fru Regitze Bille. Han
 døde ugift. ¹⁰⁾ Senere tilskrevet.

Ies Tostenssøn i Pølsgarstedh 8 marc for then gard, han sidder vti, han ma beholle.

Per Lassøn i Grønne oc Per Nielssøn ibidem hwer thennum 3 marc for then hede modh Arup, the satte yld vti oc brende wp.

Torsteth sogen¹⁾.

Mattis Mogenssøn i Lystbeck 2 sk. mynne fem marc for 11 aln røth klede, han fik, aln 10 sk., die Ketilli.

Ies Cristiernssøn, som skall haffuæ Pølss hwss, 2 marc for stedzmaall.

(Bl. 11) Rynd²⁾ anno domini 1500³⁾.

Las Nielssøn 2 marc tenetur for ieth herris⁴⁾ tugh, han giorde.

Anders Nis Terkilssøn[s søn] 5 marc for then both meth . . . .⁵⁾ Palessøn i Torsteth.

Per Cristenssøn 4 marc for then kirkefrit⁶⁾, han giorde; gamel gioldh; (yt)⁷⁾.

Per Iwel 1 pund smør, farley⁸⁾ 14 sk., iit gammel giold; yt. 6 marc for 1 boll i Rynd østen kirken, som Per Tyrissøn lofft mek, teste Nis Ienssøn i Kiergard.

Nis i Kiergard 12 marc, han iette mek for then gard, hans søn fik, in feria Iohannis.

Ies Ienssøn 6 marc oc 1 snes torsk, for han oc hans moder beholt teris gardh; (3 marc yt)⁷⁾.

Per Nielssøn 4 marc, han iette mek tilfor for garden oc gesteri 1 ar; (yt 1 marc).

Nis Cristenssøn 4 marc gamel geld for then kirkfrit⁹⁾; yt.

(Bl. 12) Egert i Ysager¹⁰⁾ 3 marc for hans sandmantzbreff oc 1 marc for hans brodher.

Item Nis i Kiergart 12 marc for then gart, hans søn fik, 12 sk. for 1 bodh oc 2 marc for then budh i Wlborgherit,

---

¹⁾ Hind Herred. ²⁾ Rind i Hammerum Herred. ³⁾ Der staar: mcdxdecimo. ⁴⁾ Der staar: hr med den almindelige Forkortelseslyngning efter; formodenlig menes der Herredsnavningetov. ⁵⁾ Fornavnet er aabenbart glæmt. ⁶⁾ Brud paa Kirkefred. ⁷⁾ Senere tilskrevet. ⁸⁾ Faareleje, se ovfr. S. 168. ⁹⁾ Se ovenfor. ¹⁰⁾ Hind Herred, se Ældste Archivreg. 4 p. 414.

oc 12 marc Nis Ienssøn oc Per Cristiernssøn for wold, thennum gik ower i Ringkøping for 1 hus, the brøde aff ther.

Debitores anno domini¹⁾.

Rynd Tøger Iwerssøn 14 sk. for 1 pund smør.

Iwer bunde 14 sk. for 1 pund smør.

Egertz hustrve i Ysager 28 sk. for 2 pund smør.

Nis Cristenssøn, Marquards faar²⁾, 14 sk. for 1 pund smør.

Nis Cristenssøn i Rynd, Claus Tierm wedh Leen 14 sk. for 1 pund smør.

Per Cristenssøn i Rynd 1 marc gesteri.

Iwer bunde 1 marc gesteri.

Nis Cristenssøn 1 marc gesteri.

Per Nielssøn 1 marc gesteri.

Clemt 12 sk.

Ies Hanssøn 12.

Ies Nielssøn sanman 14 sk. for 1 pund smør; faarley³⁾ tenetur.

Nis Terkelssøn 2 marc gesteri.

Marquard 2 marc gesteri.

Per Tyrissøn 2 marc gesteri.

Cristen bunde 24 sk. gesteri.

Egert 2 marc gesteri.

B.

Gjældbogen 1506—1515.

(Bl. 1) Wiborgh anno etc. sexto.

Sex marck gaff ieg Andhers Lassøn⁴⁾ for en hesth⁵⁾, som Gesze Frises man then læge (!) købte hannum aff.

Andhers Lassøn i Wibvrgh 40 marck danske penninge staar igen aff thet gotz, han haffde sith ower for megh (oc otte styckær nersk, som iegh skall nw strax haffuæ, oc giorde wii regenskab wdi Blessbergh⁶⁾ mandagen nesth effther palme søndagh anno vt supra. Ther aff 4 støcker kledhe yt⁷⁾).

Iep Riiss i Hallem⁸⁾ 20 marck eller 4 øxen for myt øg, han lodh ieyge ehell.

¹⁾ Aarstallet er ikke angivet. ²⁾ Fader. ³⁾ Leje af Faar, se ovfr. S. 168. ⁴⁾ var 1508 Raadmand i Viborg (Heise: Diplom. Viberg. S. 129). ⁵⁾ Orig.: helsth. ⁶⁾ Mejrup Sogn, Hjerm Herred. ⁷⁾ Senere tilskrevet. ⁸⁾ Hallum, Ravnstrup Sogn, Nørlyng Herred.

Per skyttis kone i Fiskebeck¹⁾ 8 marck, for hwn matthæ beholde gorden, hwn wdi boor.

Cristern Niclessen i Horwp²⁾ en godh oxen for iet breff, han feck pa Hørwp pa landztingh; Michell foget pro eo.

Worm i Lyxsteth³⁾ hoss Fiskbeck 30 marck, han iættæ meg for hans søn bela hans nestsøskindh barne, oc en marck, ieg gaff prowesten paa hans wegne for bispsagh.

Per Michelssøn i Ringh⁴⁾ 6 marck for fritlæssmaall oc for 2 hywell⁵⁾, han staall i Wibvrgh. Iep smed i Rindh till forloffuer.

Hellom herrit.

Sewerin Ienssøn i Reffwild¹¹⁾ en oxen, for han matt faa the 40 marck aff Iep Andherssøn.

Las Ienssøn i Kongessløff two oxen (I), han iætte meg for the penninge, som Iep Andherssøn togh aff Iess Ienssøns gord i Biæregord i Kongessløff.

Per Ienssøn i Øregordh 8 marck, for han drogh wadh i Rogenstrvp søø⁶⁾.

Per Trogelssøn i Rwmlundh¹⁾ 8 marck, for han drog wadh wdi Rogenstrvp søø⁶⁾.

Per Powelssøn oc Iep Powelssøn i Rogenstrvp⁶⁾ droge ther och wadh oc er ickæ aftaldh.

Iep Ienssøn i Kirckebeck⁷⁾ 10 marck for en medelbwsk (I), her cantor feck aff hannum; (2 oxen for 7 yt, the hauer han ind meth seg)⁸⁾.

Mattis Kordrvp 8 marc for slogis[mol] i Holstebro; (1 fiering del honingh yt oc 16 traffue)⁹⁾.

Las Skith 12 marc for then gard, han bor vti, oc 4 aln sort ledis.

(Bl. 2) Iøren Clemmentssøn i Latzstrvp 6 marck, Ies Sewerinssøn i Wibvrg pro eo, teste Niels Eskilssøn¹⁰⁾.

---

¹⁾ Nørlyng Herred. ²⁾ Hørup, Lysgaard Herred. ³⁾ Løgstrup, Fiskbæk Sogn, Nørlyng Herred. ⁴⁾ Rind By, Rind Sogn, Middelsom Herred. ⁵⁾ Hjul. ⁶⁾ Fiskbæk Sogn, Nørlyng Herred. ⁷⁾ Romlund Sogn, Nørlyng Herred. ⁸⁾ Senere tilskrevet. ⁹⁾ Korn? Stykket er senere tilskrevet. ¹⁰⁾ Der var to Adelsmænd af dette Navn og de vare oven i Kjøbet Brødre, nemlig Niels Eskildsen til Skaregaard og Glomstrup, der 1504 boede i Nykjøbing paa Mors, og Niels Eskildsen til Filshave, der 1506 var Lensmand paa Bøvling; de vare Søner af Hr. Eskild Nielsen (Banner eller Høeg) til Lyngholm (jfr. Danmarks Adels Aarboeg 1885 p. 34—35). ¹¹⁾ Rebild, Skjærping Sogn.

Die sancti Iohannis baptiste¹⁾, thaa ledhe ieg Cristern Lwberth i Vibvrgh²⁾ 60 marck, som ieg finghe hannum i Holstebroo till Las foged anno domini 1500 sexto.

Nis Andherssøn i Rwmlundh³⁾ 3 alne leydis for 5 marck, 4 sk. minnæ, som han tog i Wibvrgh wor frwe afften visitacionis⁴⁾.

Ies Nielssøn i Skalssø⁵⁾, myn tiener, 2 marck, han iette megh for Skalssø hiordhe, han feste en loff⁶⁾ och ey fwl-drøffuen.

Syffwertt i Wyndwm⁷⁾ 4 marck, ieg lædhe hannum at betaale in feria Mowricii⁸⁾.

Ies Porss¹⁴⁾ i Wibvrgh iet styckæ klede, for iegh hialpp hannum till, at sandmennen i Hwornum herrit swore then karll mandød pa, som slog hans frende ehøll i Wogsløff; Klode hedhe karllen, som gerningen gjorde.

Per Pouelssøn i Roenstrup⁹⁾ 4 marck, for han fisketh i Roenstrup søø.

Per Køniessøn i Rwmlundh³⁾ 2 vnge øxen for sex marck vdi myn betalinghæ, och skall han beholde sammæ øxen till syn plogh fram till pintzdagh oc 6 alne hagenst, Andhers Lassøn feck hannum, hwer alne for 20 sk.

Cristern Lubertt i Wiburgh 60 marck, iegh lædhe hannum i Holstebroo paa sancti Iohannis dagh metsommer¹⁾.

Hans Brwn, guldsmedt wdii Wiburgh 15 marc for $\frac{1}{2}$ lesth bygh, som han togh i Hierdbeck¹⁰⁾.

Oluff skredher i Wiburgh $\frac{1}{2}$ lesth byg, som han toghe i Hierdbeck¹⁰⁾ for 15 marck penninghe.

Las Hyllervp i Rumlundh³⁾ 12 marc for 1 hest oc 1 horss, han kopte mek aff; in feria Michaelis¹¹⁾.

(Bl. 3) Cristiern Ienssøn i Kyrkebeck¹²⁾ 5 marc for ien hest, han kopte mek aff; in feria Nicolai¹³⁾ persolvendum.

Cristiern Lubertissøn 24 marck, ieg lædhæ hannum fredagh

¹⁾ St. Hansdag. ²⁾ var 1496 Raadmand og 1508 og 1516 Borge-mester i Viborg. (Heise: Diplom. Viberg.) ³⁾ Nørlyng Herred. ⁴⁾ Vor Frue Besøgelse d: 2. Juli. ⁵⁾ Skals Sogn, Rinds Herred. ⁶⁾ En Tyltered. ⁷⁾ Vindum Sogn, Middelsom Herred. ⁸⁾ 22. Septbr. ⁹⁾ Fiskbæk Sogn, Nørlyng Herred. ¹⁰⁾ Hjarbæk, Vorde Sogn, Nørlyng Herred. ¹¹⁾ Mikkelsdag, 29. Septbr. ¹²⁾ Romlund Sogn, Nørlyng Herred. ¹³⁾ 6. Decbr. ¹⁴⁾ Jens Pors var 1503 og 1514 Raadmand i Viborg (Heise o. St.).

nest for pintzdagh anno etc. 1500 septimo etc. oc feck ieg hannum 200 marck sammæ dag, som Ies Hardboo i Korrup¹⁾ skall haffuæ.

Per Esbernssøn i Wraa²⁾ oc Symmen Olufssøn i Løffuell³⁾ loffuit megh 16 marck for myn tiæner Iosth i Perstrup³⁾ belaa ien anden mantz konæ.

Then bunde i Semesteth⁴⁾ 1 oxe for ieth breff, han fik aff myn herre i Nykoping.

Ien bunde i Igesteth sogen i Bistrvp⁵⁾ 1 fieringdel⁶⁾ honingh for 1 breff, han fik same tid i Nykøping i Falsther.

Kirkewerie i Gauerlundh⁷⁾ 2 øxen for breff, han fik aff myn herre paa kirkens gotz.

Seuren Marquardssøn i Holmgardh i Bølling herrit skal tale myn mynne, for han fik friihet aff hans herre; myn herre skal haue 51 marc⁸⁾.

¹⁾ Denne Jes Hardbo i Korup er vel en ufri Mand, men der levede mulig dengang en Adelsmand af et ganske lignende Navn, nemlig Jens Pedersen Harbou, en Sønnensøn af den 1440 adlede Knud Nielsen. Han skrives 1485 til Tordrup (Hübertz: Aarhus 1. B. p. 44), 1492 i Litle Torrwpp (Rinds Herred), da han forseglar til Vitterlighed med Las Bratze (Ravnholt Arkiv), og 1502—5 til Wolstrup (Ulstrup i Rinds H.) (Ældste Archivregist. 2. B. p. 234). Efter Ahnetavlerne var han gift med Anne Seefeld og havde en Søn Christiern Harbou, der ægtede Niels Clementssøns Datter Kirsten.

²⁾ Pederstrup Sogn, Nørlyng Herred. ³⁾ Nørlyng Herred. ⁴⁾ Rinds Herred. ⁵⁾ Bistrup er det Bysæthorp, der i Valdemars Jordebog nævnes paa Falster i Idestrup Sogn, og Igesteth er Fejlskrift for Igestrup. ⁶⁾ Vist Tønde jfr. Bl. 7. ⁷⁾ Holmans Herred.

⁸⁾ Søren Markvardsen er formodentlig den samme Mand, som nævnes i Gjældbogen 1500—6 (ovfr. p. 207) og da tjente Torbern Pedersen (Gyldenstjerne) paa Tim. Denne Sidste er dog neppe den »Herre«, af hvem han ved Niels Clementssøns Hjælp fik sin Frihed; thi Torbern var vistnok død 1506; hele det ovenstaaende Stykke er forøvrigt uklart; mulig skal det forstaaes saaledes, at S. M. gennem Niels Clementssøn og dennes Herre (o: Kong Hans) opnaaer adelig Frihed af sin Herre, der vel da maa være Hertug Frederik, i hvis Tjeneste han kan være traadt efter Torbern Pedersens Død. Søren Markvardsen er i alt Fald den første kjendte Mand af en lille Adelslægt, hvis største Mærkelighed er, at den aldrig vides at have ført noget Slægtnavn, skjønt den først ganske uddøde i forrige Aarhundrede. Den og dens Vaaben omtales ikke i Adelslexikonnet, men den førte tre røde Hanehoveder i Sølv Felt (Vaabenbog hos Klevenfeldt, jfr. Knud Sørensens Segl, Geh. Ark.: Bølling H. 49). Da Slægten, som vel lettest betegnes efter sin Hovedgaard »Tridie-Slægten«, kun er meget lidet kjendt, meddeles her en Stamtavle over den:

Thomes Skaylandt 60 marck penninghe, han iette megh for myn herris bwnde, han slogh eheell i Hwornwm, och for hans friidt. Herre Cristiern wdii Testrup¹⁾ pro eo, anno domini 1500 septimo vigilia assumptionis Marie²⁾ i Vibvrgh³⁾.

Nis Voghenssøn i Hwilswm¹⁾, Nis Tygssøn i Hwornwm⁴⁾ och Ies Perssøn i Østrup⁵⁾ loffuit megh ien ledisk for Voghen Perssøn i Kongististedt⁵⁾ for myn herris bwnde, han war meth oc slaa ehiell i Hwornwm, och for han wortt qwiit sworne till landztingh for tingfriidt for samme sagh; solvendum in feria pasce; herre Cristiern i Testrvp till owerwerelse.

Thomes Ienssøn i Brandstrup⁶⁾ ien rinsk gillen for ien gordt i Brandstrup⁶⁾, som ieg hialp hannum till meth modher i Mariaggher⁷⁾.

Ion Ienssøn i Werloff⁸⁾ oc Iep Anderssøn i Gerningh i Houelbergherit 6 marc, the lofft mek for Morten Keld, som her Mogens Gøys foget togh gotz fra oc skylt hannum for tiffneth.

(Bl. 4) Anno domini 1500 septimo vigilia sancti Laurentii⁹⁾ lonthe iegh Iacop Ofssøn 30 marck peningh¹⁰⁾.

Pali Perssøn i Bilstrvp¹¹⁾ oc Las Munk i Brorop¹²⁾ 7 marc oc 2 ørret, the lofft mek for Nis Munkis friit¹³⁾.

Per Ienssøn suder i Wibvrgh 2 gylden han lofft mek for Iens Vogenssøn i Albvgrh kam til loff for 1 hesth, the skylt hannum for; in feria Martini.

¹⁾ Rinds Herred. ²⁾ Mariæ Himmelfart, den 15. Avgust. ³⁾ Thomes Skadeland var en Søn af Lavrids Skadeland til Kastrup i Rinds Herred og Fru Marine Nielsdatter (Munk?). Han nævnes 1508 (Ældste Archivreg. 2. B. p. 252). Om hans voldsomme Død se Bilag IX. ⁴⁾ Aars eller Hornum Herred. ⁵⁾ Gislum Herred. ⁶⁾ Ø. Lisbjerg Herred. ⁷⁾ Mariager Kloster var indviet til Vor Frue. ⁸⁾ Vellelv? ⁹⁾ 10. Avgust. ¹⁰⁾ Jakob Ovesen var af Slægten Reventlow og en Søn af Ove Tagesen til Vingegaard, der var en Broder til den fra Kong Christoffers Dage bekjendte Bondeanfører Henrik Tagesen; hans Moder var Fru Gissel Henningsdatter Pødebusk. Jakob Ovesen skrev sig 1486 til Vingegaard og levede endnu 1511. Da Vingegaard siden ejedes af hans Halvsøster Kirsten Ovesdatters Søn Christoffer Enevoldsen Kruse, maa det antages, at Jakob Ovesen er død barnløs. ¹¹⁾ Hindborg Herred. ¹²⁾ Lysgaard Herred. ¹³⁾ De her omtalte Las og Nis Munk ere vistnok Bønder, men der kjendes for øvrigt den Gang to Adelsmænd af Navnet Las eller Lavrids Munk, nemlig Lavrids Munk Jespersen til Hungstrup (af Vinranke Vaabnet) og Lavrids Munk Christensen til Kovstrup (Hassing Herred), hvis Vaaben var en Murtinde, samt følgende af Navnet Niels Munk: N. Munk Andersen til Torp (af Bjelke Vaabnet), N. Munk Sørensen

Cristiern Danck i Wibvrgh 10 marc iek lede hannum til at købe tyst øl for i Albvr[gh] feria sexta post omnium sanctorum anno septimo etc.

Cristen Iønsøn i Kyrbeck¹⁾ 5½ marc for 1 hest oc 6 marc for 1 hest, han hentte i Blesbergh²⁾, oc 2 ars faarleye oc getheri; 6 aln clede oc 1 oxe, for iek halp hannum aff hecte.

Per Køldssøn i Rowm i Rindz herrit 24 marc, han lofft mek for Iep Grøns³⁾ frit i Holriis⁴⁾.

Nis Perssøn i Iegelundh⁵⁾ oc Clemeth ibidem 8 marc for 1 kedel, som then enkke i Westtorp⁵⁾ lodh føre aff Wibvrgh i besettingh, in feria Michaelis etc.

Iep mwrmesther 4 marc, iek lede hannum sabbato ante Martini anno septimo.

Abbeth Pedher i Alingh⁶⁾ 30 marc, iek lede hannum dominica ante Martini⁷⁾ anno septimo.

Cristiern Iepssøn i Wibvrg 20 marc, iek lede hannum dominica invocavit⁸⁾ anno octavo; Per Stub ibidem pro eo⁹⁾.
anno 8°

Dominica invocavit⁸⁾ lede iek prior Michill i korsbrødre closter 6 gylden¹⁰⁾.

(Bl. 5) Hartzøsell debitores. Anno domini 1500 sexto.

Skodbvrg herrit.

Krabbe Finckeno¹¹⁾ 20 marck, han iættæ meg pa the

til Havbro, N. Munk Lauridsen til Hungstrup og mulig N. Munk Ottesen til Gjessinggaard (af Vinranke Vaabnet).

¹⁾ Kirkebæk, Romlund sogn, Nørlyng Herred? ²⁾ Møjrup Sogn, Hjerm Herred. ³⁾ Den her nævnte Jep Grøn var vistnok en Bonde. ⁴⁾ Rinds Herred. ⁵⁾ Hadderup Sogn. ⁶⁾ Alling Kloster i Lysgaard Herred. ⁷⁾ Søndag før Mortensdag, 10. Novbr. ⁸⁾ Første Søndag i Fasten.

⁹⁾ Peder Stub var 1516 Raadmand i Viborg og blev senere Borge-mester. Han blev siden forvist, da han var Tilhænger af Kong Christiern II, hvorimod hans Hustru Dorte fik Kong Frederiks Til-ladelse til at forblive boende i Viborg (Heise: Diplom. Viberg. p. 358—60). ¹⁰⁾ Mikkel Nielsen (Brun eller Grøn?) var endnu 1511 Prior i Korsbrødre- eller St. Hans Kloster i Viborg (Heise: Diplom. Viberg. p. 358).

¹¹⁾ Om den sjællandske Adelslægt Finkenov, der næppe, som

bøndhers vegnæ i Skodbvrg herrit, en tønne høstsildh oc en tønne torsk for breff, han feck aff myn herre pa gotz i Tydh¹⁾).

Malthii Iwell i Holmgaardh 30 marck, ieg lede hannum, och 10 marck hanss hostrwæ fek sidhen oc ien sorth ledisk etc.²⁾.

Anno domini 1500 sexto pa sancti Iohannis baptista affthen³⁾ i Blessberg⁴⁾ tha giorde Ies Eyssøn i Skowgord⁵⁾ oc ieg regenskab; tha bleff han megh skyldgege firetyffuæ marck oc 7 marck peninge skyldgæ⁶⁾.

man af Navnet skulde tro, er en indvandret Slægt, findes nogle Efterretninger i V. A. Sechers: »Meddelelser om Slægten Secher« p. 89. Den dersteds nævnte Henrik Jensen Finkenov er mulig identisk med den »Fynkeno«, der 1446 var Fru Gissel Podebusk Predbjærnsdatters »Embedsmand« paa Egholm (Geh. Ark. Voss Voldborg Herred 93), men for den følgende Tid savnes der Efterretninger om Slægten; den her nævnte Krabbe Finkenov kjendes ikke andetsteds fra.

¹⁾ Ty. ²⁾ Malte Juel ejede Holmgaard i Møborg Sogn. Han hørte til Stjerne-Juelernes Slægt og var en Søn af Jens Iversen Juel og Fru Ingeborg Munk, hvis Vaaben var en Stige. 1494 14. Jan. var han nærværende paa Kongens Retterting i Viborg (Heise: Diplom. Viberg. p. 103) og 1496 solgte han til Niels Clementssøn alle de Pantebreve paa Gods i Nissum, som han havde af Tøger Hjul i Kamstrup (Eline Gøyes Jordebog). Malte Juel døde 1508 og ligger begravet i Møborg Kirke, hvor hans Ligsten endnu ses (Danske Mag. 4. R. 5. B. p. 221); han angives at have været gift med Marine Peder Langes Datter af Votborge (Tæbring Sogn paa Mors) og hendes Segl viser ogsaa Langernes tre Roser. Da hun imidlertid 1515 i et Pantebrev til Dueholm Kloster (O. Nielsen: Dueholms Diplom. p. 95) beder sin »kjære Broder« Jens Persen Bomøffwe forsegle til Vitterlighed, er hun aabenbart en Datter af den 1424—52 forekommende Væbner Peder Nielsen Bomøve til Votborge og Fru Inger Jensdatter Kaas (Dueholms Diplom.); hendes mødrene Vaaben paa Ligstenen i Møborg Kirke er ogsaa Sparre-Kaasernes. Sandsynligvis var Bomøve'erne en Linie af den meget udbredte Slægt Lange, men det er dog tvivlsomt, om Peder Lange til Votborge alias Peder Nielsen Bomøve er en Søn af Hr. Niels Thomesen (Lange) til Lydom, saaledes som Begtrups Stamtavle over Langerne (Geneal. biogr. Arkiv) angiver. Malte Juel og Fru Marine havde to Døtre: Kirsten, Søren Skeels, og Anne, Jens Thomesen (Sehested)'s. Den Sidste arvede Holmgaard.

³⁾ St. Hans Aften. ⁴⁾ Mejrup Sogn. ⁵⁾ Gudum Sogn.

⁶⁾ Jens Eysen til Skovgaard pantsatte 1497—98 en Gaard i Tørring til Jens Spend til Rammegaard og solgte 1507 Ejendomsretten til samme til Niels Clementssøn (Eline Gøyes Jordebog). Han var vistnok Adelsmand og mulig af Lange Slægten.

Hosstrvæ Kirstinæ¹⁾ i Kockholm²⁾ 20 marc for two tønner smør, die sancti Iohannis baptiste³⁾.

Anders Pouelssøn i Faberght 6 marc, for han saadh mek overhørig for oc wildhe inthet giøre for mek hans rette arbeyt.

Malthii Iwell i Holmgordh 11 marc och 4 sk., som ieg lonthæe hannum, och her Kield cantor⁴⁾ fek for teelsteen sancti

¹⁾ Kirstine Stenfelds Datter, Ejler Juels Efterleverske i Kokholm, solgte 1510 en Del Gods til Niels Clementssøn (se Oversigten). Ejler Juel til Kokholm nævnes i Aarene fra 1454 til 1492, men var død 1499 (Ældste Archivregist. 3. B. p. 169); han førte Stjerne-Juelernes Vaaben, men findes ikke paa nogen af de Stamtavler, som haves over denne Slægt. Paa Grund af hans Ægteskab med en Stenfeld vil man uvilkaarlig søge ham blandt de nære Frønder af den 1468 afdøde Iver Juel, hvis Datter Johanne var gift med Christen Stenfeld; maaske er han en Broder til den Christiern Krabbe i Kokholm, der levede 1467; thi denne førte ogsaa Stjerne-Juelernes Vaaben; og begge ere de maaske Sønner af den i Ældste Archivregist. 3. B. p. 218 nævnte Peder Krabbe i Kokholm. Der kan lige skimtes et Slægtskab mellem disse og de Herpinggaardske Krabber, hvorved Antagelsen af Navnet Krabbe kan forklares. Endvidere var Ejler Juel sikkert Broder eller i alt Fald nær Slægtning til Markvard Juel, der 1488 var Prior i Hundslund Kloster (Ældste Archivregist. 3. B. p. 13 og 19) og til Niels Juel. Denne Sidste gjorde 1482 Krav paa en Gaard i Kastbjerg, som Ejler Juel 1454 havde kjøbt af Søren Mortensen; men Niels Juels Breve bleve dømte magtesløse og Ejler Juel derimod tilfunden at beholde Gaarden, som han derefter 1492 indværgede med Lovhævd. Hans Sønner Niels og Markvard Juel pantsatte 1504 samme Gaard til Niels Clementssøn for 40 rhinske Gylden, som deres Broder Erik Juel var ham skyldig. Markvard's Søn Bertel Juel solgte 1531 Gaarden til Hr. Mogens Gøye (Eline Gøyes Jordebog). Ejler Juel havde flere Børn, hvoriblandt de tre Sønner: Niels Juel til Egeskov 1504—14 (Ældste Archivregist. 3. B. p. 50), gift med Johanne Madsdatter, Erik Juel og Markvard Juel til Bækmark. Denne Sidste nævnes 1494—1518 (Ældste Archivregist. 2. B. p. 323, 330) og var gift med Anne Jonsdatter (Viffert); han var atter Fader til Mads Juel, der 1547 ejede Flyndergaard, Anne Juel, gift med Knud Sten til Strandbygaard, og Bertel Juel, der 1530 skrives til Kokholm og var gift med Johanne Ovesdatter Skram. Hun overlevede Bertel Juel og deres eneste Søn og arvede Kokholm, som ved hendes andet Ægteskab med Jens Grøn kom til dennes Slægt, hvorimod Bekmark, som kun var en Forlening, 1545 blev givet til Hr. Christen Friis (Erslevs Lensmænd p. 138). Ejler Juel var troligvis ogsaa Fader til Fru Dorte Juel, Christen Grøns.

²⁾ Tørring Sogn. ³⁾ St. Hans Dag. ⁴⁾ Kjeld Ovesen nævnes 1475—1503 som Kantor i Viborg (Heise: Diplom. Viberg.).

Petri dag ad vinculam och sex alne hwornsk, som Anders Lassøn feck frwæ Maren, hanss hostrv, i Holstebro, och 30 marck, iegh lædhe hannum, och 10 marck, hanss hostrvwæ feck sidhen, och ien sorth ledisk for 30 marck.

Item 38 marck penninghe, som Las Moghenssøn, foget i Nyköping, finghe hannum for møllestjænæ och tiære¹⁾).

Item 22 marck, ieg finghe hanss swendt Palli die Agnetis virginis²⁾ anno domini 1500 septimo i Blesbergh.

Item 12 marc iek sende frwe Maren meth sin dreng h søndag nest for pintzdagh anno 8° 3).

Matz logman 3 marck for han feck ien gordt i Fabergh etc. oc 14 marc for 2000 sten.

Anders Pouelssøn i Fabergh 24 marc for then gard, Cristiern Nall vti bor, oc for han sodh mek owerhørig for.

Item sende iek Malti Iwel 20 marc meth hans hustrve frwe Maren die conversionis sancti Pauli anno 8° in Blesberg oc 40 marc, han lofft myn herre for thet marskel.

Same (?) svm Malti Iwel er mek plictig: nysintiffue 2^{1/2} marc; 4 sk. vden the 40 marc, myn herre skal haue.

Summa ower alt 200 42^{1/2} [marck] 4 sk. meth the 20 marc, han skal haue.

(Bl. 6) Anno septimo etc. tha bleff the mek skyllig i Helum i then bundegard 36 tønner bygh til skyld aff garden, 15 biskepper⁴⁾ ruff oc 2 marc penninge, iek lede thennum; die omnium sanctorum⁵⁾ gjorde wii regenskap.

¹⁾ I Randen staar vedskrevet: thet er 24 sk. mere meth Malti Iwel, som Las Mogenssøn scriuer. ²⁾ 21. Januar.

³⁾ Et vedlagt originalt Brev lyder:

Venligh och kierligh hielsen meth gvd! kiere Nils, bedher jegh kierlig och gierne thet i vilde læ mægh 12 mark och fonge tene bod thennom, bedher iegh edher oc gierne thet i vilde tale meth then telslar, thet iegh kvnde fonge 100 tel i nar myn vogne komer til hannom. Ther meth edher gvd befallendis.

Maren Pederstodter.

Udskrift: Hiederlig och velbyrdige svend Nils Klemesøn kierlig sendis thette breff.

Paategning med Niels Clementssøns Haand: »12 marc; som ieg sende frwe Marine i Holmgardt met henne dreng h søndag nest for pyntzdrag.« Det paatrykte Segl viser Spor af et Skjold med tre Roser.

⁴⁾ o: byskepper. ⁵⁾ Alle Helgens Dag.

Her aff haffwer Cristiern Pæssøn i same gard yth mek penninge for 4 tønner bygh die omnium sanctorum etc.

Tames Cristenssøn pa bole i Nesom sogn, Ies Cristenssøn ibidem lofft 20 marc for Cristen Suenssøn for 1 ferdinge tønne falsk smør, som Cristen Swenssøn solde i Wibvrgh.

(Bl. 7) Ginding herrit.

Ies Primdall i Rønbergh iet styck nersk for Otthe borgher i Nykøpinge, [for han] matthe faa frwe Sophie hinnes møø, som skullæ wære fierde manbyrth¹⁾ till then hostrwe, han haffde tillfornæ.

Ies Michelssøn i Stend 8 gedher pa Ies Blobergis vegne oc leyen meth eth sancti Michaelis dagh 4 ars leye²⁾.

Anders Iepssøn i Trabergh³⁾ loffuit megh 10 marck oc ien tønne honinghe, for han feck breff paa thet fogdherii.

Cristiern Morthenssøn i Eyssingh 10 marck penninghe for thee herwerckæ, her Iens Cristiernssøn lodt komme hannum offwer; Niels scriffwer pro eo.

Ies Pouelssøn i Stwbkier tenetur 4 marck for then gordt, han sidder vthii.

Matz Sewerinssøn i Mwncklyndhet⁵⁾ 2 marck tenetur for then gordt, han siddher wthii.

Nis Sewerinssøn i Stubkier tenetur 3¹/₂ ørtugh korn oc ien marck han loffuet megh etc.

Seuren Iwel⁶⁾ 16 marc for han fik Haltzager⁷⁾; in feria nativitatis Marie⁸⁾.

(Bl. 9)⁹⁾ Bølling herrit anno domini 1500 sexto.

Pedher i Knwddegordh¹⁰⁾ 20 marc for han loffuet andhre men at graffuæ torffuæ ther i myn marck.

¹⁾ Beslægtet i 4. Led. ²⁾ Jfr. ovfr. S. 168. ³⁾ Hjerm Herred. ⁴⁾ Munklinde, Bording Sogn. ⁵⁾ Søren Juul til Hedegaard (Nørre Herred i Mols) var en Søn af Fogeden paa Kalø Niels Sørensen Juul til Hedegaard og Fru Mette Glob. Han døde 1535 og var gift med Fru Dorte Iversdatter (Skjernov) af Mejlgaard. 1502 tilskjødede Niels Clementssøn ham en Broderdel og en Søsterdel i en Gaard i Hoved (Ældste Archivregist. 2. B. p. 128). ⁷⁾ Hodsager i Hodsager Sogn. ⁸⁾ Marie Fødselsdag 8. Septbr. ⁹⁾ Bl. 8 er ubeskrevet. ¹⁰⁾ Skjern eller Stavning Sogn.

Niels Grøn^{1b)} i Læm 15 marck oc 2 tønner meell.

Iep Perssøn i Vidibeck i Vordgod soghen, Matz Perssøn i samme steth, Ies Nielssøn i Iegiriiss i Vym¹⁾ soghen och Las Nielssøn i Krogh²⁾ loffuæth megh ieth stœckæ ledisk for then karli, Cristiern Kanick slogh ihiell i Ribæ, och thet loffuet thee megh i Holstebroo³⁾.

Las Iebssøn i Søndervogenbergh⁴⁾ 16 marc oc 1 oxe for 1 gard i Leem, han fik aff mek.

(Bl. 11)⁵⁾ Wlborgh herrit.

Cristern Sommerssøn i Typhedhe⁶⁾ 10 marck for faldzmaall och andhre gieldd, han war megh skyldugh.

Item hanss søn ibidem 4 marck for gieldd och faldzmaall.

Per Sewerinssøn ibidem ien godh ferdiigh oxæ for faldzmaall och gieldd, han war meg skyldugh.

Mychil Atzsøn 24 marc for kornskyld aff gaarden for aneth, han war mek skyligt (!); (20 marc yt)⁷⁾.

Ies Anderssøn oc Iørghen Anderssøn wdii Wenningh⁸⁾ loffuit meg 4 marck oc two godhe ferdig øxen for gordtfridt, her abbet i Twitz closter haffde liwst thennum offwer.

Iep Bertelssøn i Ydwm two marck, for han feck iet booll ibidem.

Cristiern Perssøn i Estrup i Ydwm soghen 8 marck for ran, hannum stodt paa for børnæ penninghe, han tog bortt; in feria nativitatis Marie.

Per Cristiernssøn i Skowtrwp⁹⁾ 9 marc penninghe for korn.

Grawffwers i Sonstrwp¹⁰⁾ two marck.

Per Jenssøn i Blesbergh¹¹⁾ restat cum 2 marcis oc 2 sk. for korn oc skoffuogen.

Cristiern Prongh i Blobergh¹²⁾ restat cum 20 sk. for skoffuoghen.

Anders Tamessøn 1 oxe, for han maa faa Spobeck¹³⁾ in feria Mauricii¹⁴⁾.

---

¹⁾ Vium. ²⁾ Borris Sogn. ³⁾ 1509 nævnes en Kannik i Ribe ved Navn Christen Andersen (Kinch: Ribe Bys Historie 1. B. p. 455, 527, 535). ⁴⁾ Stavning Sogn. ⁵⁾ Bl. 10 er ubeskrevet. ⁶⁾ Tiphede, Timring Sogn. ⁷⁾ Senere tilskrevet. ⁸⁾ Vinding Sogn. ⁹⁾ I Vind Sogn? ¹⁰⁾ Sognstrup, N. Felding Sogn. ¹¹⁾ Raasted Sogn. ¹²⁾ Vind Sogn. ¹³⁾ Spaabæk i Vinding Sogn. ¹⁴⁾ 22. Septbr. ¹⁵⁾ Vistnok en Bonde.

Hans Bramssøns hostrwæ i Hwsbii 26 marck, hwn iettæ megh for vold, Hans Brams gick ower i Varde, oc 15 marck for han feck gorden oc for han sloghe Cicell Krogh; (26 marc yt)¹⁾.

Cristern Raffn 26 marck gammel gielt.

Nis Siluesters søn 16 marck for ien gordt i Hwsbii herrit (?); Niels Andersson oc Per Ywersson sagde meg penninghen²⁾.

(Bl. 12) Ies Nielsson foghet haffwer two iernlenckæ oc naglle.

Ieth styckæ klæde aff then boodt meth Per Ywerssons swendt.

Elssæ i Swenstrvp i Vending soghen halffemte marck for 3 ørtugh ruff, hwn tog i hegneth.

Knwdt i Ølgrøde³⁾ 2 marck for 1 ørtugh ruff, han toghe i Blesbergh.

Per Pogeaggher 2 marck for ien ørtugh ruff, han toghe i Blesbergh.

Hans i Blindkiællæ⁴⁾ 1 ørtugh ruff for 24 sk., som han toghe i Esyngh⁵⁾.

Iep Nielsson i Wyndt 9 ørtugh korn till skillææ⁶⁾ aff gordhen; 4 marck yth.

Oluff i Windt ien marck for ien ørtugh ruff oc two marck gammell gielt.

Bolde i Pratzgordt⁷⁾ ien marck, hwn loffuit meg, for henne søn sloghe ien qwinne paa Hwsbii kirkegordt.

Per Ywersson i Staby 8 marck for øogh, han kiøpte megh aff.

Anders Jørgensson 15 marc for 1 gart, han sydder vti, oc hans kornskyld i ar.

Gørit 18 marc tenetur, 7 marc yt.

(Bl. 15)⁸⁾ Hammerwm herrit debitores.

Cristern Tygsson i Byørstrwp⁹⁾ loffueth meg ien tønne

¹⁾ Senere Tilskrivning. ²⁾ Per Iversen i Staby i Ulvborg Herred førte Slægten Skeels Vaaben (Geh. Ark. Voss Ringsted Herred Nr. 26) og var en Søn af Iver Jensen til Padbjerg (Hjerm Herred), der nævnes 1497. Per Iversen nævnes 1536 i den store Reces og skrives selv 1546 til Padbjerg. Han levede endnu 1552 (Kancelliets Brevbøger p. 000). ³⁾ N. Felding Sogn. ⁴⁾ Vinding Sogn. ⁵⁾ Ejsing Sogn, Ginding Herred. ⁶⁾ Til Skyld. ⁷⁾ Husby Sogn, Husby By. ⁸⁾ Bl. 13—14 er ubeskrevet. ⁹⁾ Gjellerup Sogn.

honninghe, for han wortt qwit for sandmantz tugh oc andhre twghe¹⁾; Niels scriffuer i Hierm pro eo.

Gabriel i Aalum²⁾ 1 tønne honingh, han iette mek, for han maa beholle ien iord til syn gard, som ligger til kirkin, oc var komit fra syn gardh oc til kirkin.

(Bl. 17)³⁾ Hing⁴⁾ herrit debitores.

Iep Lawssøn paa Holm⁵⁾ loffuet megh 40 marck penninghe for han fick breff aff myn herre at wære qwith fore sandmandtz twgh oc andhre twghe.

Ies Cristiernssøn ibidem loffuet megh 60 marck penninghe, for han maa wære qwiit for sandmantz tughe.

Las Anderssøn i Stayell⁶⁾ feste bodh till Thomes swerdfeyer i Holstebroo for then karll Jørghen, Per Ywerssøns swendt sloge e hell; then blodtvilde er Las Anderssøn meg skildig.

Erich Grøn, som tiener bispem aff Rybæ, Iep Grøens⁷⁾ søn i Vellingh, 30 marck penninghe, ieg lonthe hannum wdii Holstebroo paa sancti Olavi dagh; solvendum in feria Martini anno domini 1500 septimo⁸⁾.

Ies Ywerssøn i Torstedh 10 marck for then arffue, hanss hostrwes arffuinghe skall haffue.

Cristiern Ienssøn i Hower 4 sk. oc 2 marc for 2 steen til ien handqwern; yt, Jep Lassøn pro eo.

Eskel Iwerssøn i Ringkøpingh 8 marc 4 sk. for qwernsten, han solde for mek, etc.

(Bl. 18) Per Lassøn i Stael⁹⁾ 4 sk. oc 2 marc for 2 qwernsteen, han køpte aff Jens Lauris i Ringkøping pa myn vegne.

Per Grauerssøn i Hee sogen ien stycke ster (?) hans søn haffuer i leye hwer aar for 8 sk. oc star ther nw 3 ars leye igen oc er nw pa ferde ar siden Mychil mys 1507; 2 marc yt.

Nis Winter i Lydbek¹⁰⁾ hawer 1 kow i leye aff mek oc star igen meth 3 ars leye.

---

¹⁾ Niels Clementssøn maa have skaffet ham kongeligt Brev paa, at han ikke skulde faa paalagt Ombuddet som Sandemand eller Nævning, jfr. de følgende Optægnelser; tugh o: tov eller den ed, nævninger aflagde. ²⁾ Nu Avlum Sogn. ³⁾ Bl. 16 ubeskrevet. ⁴⁾ Nu Hind. ⁵⁾ Holmsøland. ⁶⁾ Jep Grøn i Holriis nævnes ovfr. S. 214. ⁷⁾ I Randen staar: Yt. ⁸⁾ Stadil. ⁹⁾ Nu Lybæk, He Sogn.

(Bl. 20)¹⁾ Vaardsøssell.

Knwt Barfodh och Cristern Pouelssøn wthii Lønno²⁾ loffuet megh 40 marck for myn herris breff paa Arnaggher³⁾.

Cristern skredher i Snedom⁴⁾ hwoss Rybæ two oxen, for han fick syn fridh ighen, och nw han er i hiell slaghen, thaa ietthæ hanss sleetk (!) megh 20 marck, for han var fordielt i Varde, och skall fogdhen i Vaarde taghe loff och visse⁵⁾ for thee pennighe.

Terchell Lagessøn i Syærwp wthii Anst herrit, Knwdh Lagessøn i Wre⁶⁾ och Per Lagessøn i Gessingh i samme herrit ietthe megh 14. marck for theris brodher Cristiern Lagessøn for fridløssmaall.

Cristiern Krabe 100 marc, han iette mek, for iek halv han-num til thet werimal i Høpingh⁷⁾, oc for han fik gotzet; in feria Iohannis⁸⁾.

(Bl. 21) Hitz herrit.

Sagefaldh oc annet, som ther tillstaar anno domini 1500 nono.

Soffstrvp⁹⁾ sogen.

Morthen Nielssøn oc Las Michelssøn 10 marc for ien gord.

Symen Nielssøn i Borwp 30 marck for ien gord, ien ox, ien tønne aall, 2 ørtugh korn.

Michell Ienssøn i Borup 2 marck for geld, han tog effther hans hostrve brodher.

Iens Nielssøn i Soffstrvp dall¹⁰⁾ 18 marc; 5 marck yt.

¹⁾ Bl. 19 er ubeskrævet. ²⁾ Lønne Sogn, Vester Horne Herred.

³⁾ En nu forsvunden By i Lønne Sogn. ⁴⁾ Sneum Sogn, Skads Herred. ⁵⁾ Loven og Vissen o: Sikkerhed, Kavtion. ⁶⁾ Tistrup Sogn, Øster Horne Herred. ⁷⁾ Høpinggaard i Trans Sogn, Vandfuld Herred.

⁸⁾ Christen Krabbe til Damsgaard og Ferringgaard er Stamfader til den nulevende Adelslægt Krabbe, som oprindelig førte to à tre Skraabjelker i sit Vaaben. Navnet Krabbe menes han at have optaget efter sin Moder Fru Ingerd's Slægt, thi hun synes at have hørt til de Høpinggaardske Krabber, hvis Vaaben var fem Ruder. Han var gift med Karine Olufsdatter (Rytter) og levede endnu 1552. Det oven omtalte Værgemaal i Høpinggaard maa formodentlig være for Børnene af hans Morbroder Thomes Krabbe til Høpinggaard (Jfr. Personahist. Tidsskrift 3. B. p. 40 ff.).

⁹⁾ Svostrup Sogn. ¹⁰⁾ Nu Dalsgaarde.

Seuerin Nielssøn 2 marck.
 Ies Iwerssøn 10 marck for iet swin.
 Per Esbernssøn 2 marck.
 Pouell Perssøn i Seylingh¹⁾ 1½ marck for bordagh.

Gødwardt sogen.

Per Sewerinssøn 8 marck for ien gord.
 Per Pouelssøn i Keelstrvp²⁾ 6 marck for bordagh.
 Iens Perssøn i Resendall 10 marck for ien gordfridh.
 Nis Grawerssøn i Servp³⁾ 15 marck eller 3 øxen for ien
 gord i Servp.

Fundreth⁴⁾ sogen.

24 marck oc ien oxen aff Niels i Thorlundh⁵⁾, oc loffuet
 han 6 marck for Nis Frantzssøn i Skyggi oc fire skewehywill⁶⁾.
 Per scriffuer i Servp ien oxen gammel giæld oc annet.

(Bl. 23)⁷⁾ Holstebro, Twitz closther debitores
 anno domini 1500 sexto.

Abbet Niels en swort leysk, som ieg læde hannum ind
 til sancti Iohannis dagh oc 24 marck, han wor meg tillfornæ
 skyldige; prima die aprilis; (then ledis er yt)⁸⁾.

Bertell maaller 10 marck for Nis Mollerop feck thet smee
 redhee⁹⁾ och sex marck for hanss swendh.

Per Matzssøn i Holstebro 2 gylden, for han hog Cristern
 bwndhæ i same stedh, oc 2 marck for then bordag, han gjorde
 met lange Iens Iwell i Holstebro.

(Bl. 27)¹⁰⁾ Lyssgord herrit anno etc. sexto.

Frwe Thwore 20 marck for win oc 6 marck penninge, Andhers
 Lassøn feck hennæ¹¹⁾.

Nis Lassøn i Kollervp¹²⁾ 30 marck, for han slogis i Wi-

---

¹⁾ Sejling Sogn. ²⁾ Øster Kejlstrupgaard. ³⁾ Serup Sogn.
⁴⁾ Funder. ⁵⁾ Nu Tollund. ⁶⁾ Formodentlig: skivehjul, Hjul ud-
 skaarne af en Træplanke uden Eger. ⁷⁾ Bl. 22 er ubeskrevet.
⁸⁾ Senere tilskrevet. ⁹⁾ Smedeværktej. ¹⁰⁾ Bl. 24—26 er ubeskrevet.
¹¹⁾ Fru Tore Eriksdatter Hvas var Enke efter Hr. Erik Eriksen
 (Løvenbalk) til Avnsbjerg, der først havde været gift med Kjeld
 Axelsen (Thott)'s Enke Mette Lavridsdatter (Ulfeld). Hun var en
 Datter af Erik Hvas til Ormstrup og Fru Kirsten (jfr. Hvass 3. B.
 p. 84 ff.). ¹²⁾ Kjellerup, Hørup Sogn.

bvrg oc war greben; the 15 marck i aar oc the andhre 15 marck innen fastelagen nw komer; ther haffuer 10 men loffuet for, som Iep Ienssøn i Sørssløff¹⁾ haffuer tingsvitnæ pa; (10 marck yth)²⁾.

Nis Ienssøn i Kollervp 40 marck for myn skyld, han wp-bar oc holtt inne met seg, skall han giffuæ meg 10 marck hwert aar till the 40 marck er betald; 20 marok yt.

Iep Ienssøn i Sørssløff¹⁾ haffuer 3 stwdhæ oc en oxæ aff meg.

Iens i Sørssløff¹⁾ en oxæ, han iætthæ meg, for han feck en gord i Elssborg.

Cristern Fogh i Høberg³⁾ 5 marck for en gord i Hengii⁴⁾, han stedde.

Michell Brou i Elssborgh en oxæ, for hans brodher børn matthæ sleppe gorden.

Nis Cristernsøn i Hengii 14 marck, han iætte meg for iet stycke klede; en oxæ ther aff yt.

Iep Moghenssøn i Wiom, Ies Erickssøn i Bøgill⁵⁾ och Iep Staffenssøn i Veptrvp⁶⁾ loffueth megh 18 marck penninghe for Matz Staffenssøns fridh i Kier⁷⁾ for Anders Matssøn, han sloghe i hiell, och wort ther fridløss for och penninghen skall wdh indhen iwell.

Geerth Erichssøn paa Awendzbergh 6 marck, iegh lædhe hannum andhen sancti Bartholomei dagh wdi Wibvrg then dagh, thee iordet hanss hostrvwe, som hans dreng hinhæ⁸⁾.

(Bl. 28) Erwe Twore 20 marck penninghe for wiin, 6 marck penninghe Anders Lassøn finghe hennæ⁹⁾.

(Bl. 31)¹⁰⁾ Vandfolck¹¹⁾ herrit.

Matz i Hewm byskoff¹²⁾ 14 marck for Cristiern kam aff gorden fraa hannum; Per Ywerssøn till owærwærelssæ till Matz Klitt¹³⁾.

---

¹⁾ Sjørsløv Sogn. ²⁾ Senere tilskrevet. ³⁾ Højbjerg Sogn. ⁴⁾ Hinge Sogn. ⁵⁾ Torning Sogn. ⁶⁾ Nu Vattrup, Torning Sogn. ⁷⁾ Nu Kjærsholm i Torning Sogn. ⁸⁾ Gert Eriksen var Søn af Hr. Erik Eriksen (Løvenbalk) til Avnsbjerg og Fru Tore Hvas, og vistnok opkaldt efter sin Faders Morbroder Bispem i Børglum Gert Pedersen (Gyldenstjerne). Han er oftere nævnt i det Foregaaende. Om hans her omtalte Ægteskab haves ellers ingen Efterretning. ⁹⁾ Om Fru Tore se Side 223. ¹⁰⁾ Bl. 29—30 ere ubeskrevne. ¹¹⁾ Nu Vandfuld. ¹²⁾ Hygom Byskov. ¹³⁾ Om Per Iversen se Side 220.

Knwdt Mørck 2 marck for ien baadh, han kjøptæ meg aff.

Per Sandbeck 40 marc, han loffuit mek, for han war greben i Ribe, oc ther halp iek hannum wth; Anders Sandbek, Nis Sandbek, Tøgher Sandbek oc Ies Iwel, hans swager, loffuit Per Swenssøn penningen in feria Michaelis.

Matis Cristiernssøn i Griisbek¹⁾ 10 marc for 1 gart wiid Wandborrih kirken, han fest aff mek; Iwer i Griisbek pro eo.

Matis skyt i Fieltringh²⁾ 20 marc for tingfrit oc kirkefrit, han gjorde.

(Bl. 35)³⁾ Fiæntz herrit.

Michell Ienssøn i Fløø⁴⁾ 2 marck for thee wold som Per Mwneck i Vibvrgh liwsthe⁵⁾ hannum offwer⁶⁾.

(Bl. 39)⁷⁾ Sallinge debitores anno domini 1500 sexto.

Tygi Powellssøn i Frwegord⁸⁾ 2 øxen eller 8 marck tenetur for en gord, han oc Iost i Gamsskiørn⁹⁾ trættther om.

Anders Skeell i Heygnæ¹⁰⁾ 2 lesther ruff, som ieg hawer betaldh hannum¹¹⁾.

Keldh Iwerssøn i Astrvp¹²⁾ fire sine tyffuæ marck tenevtr, som ieg haffuer hans breff pa¹³⁾.

¹⁾ Grydsbæk, Vandborg Sogn. ²⁾ Fjaltring. ³⁾ Bl. 32—34 er ubeskrevet. ⁴⁾ Fly Sogn. ⁵⁾ Der har først staaet: k a m. ⁶⁾ Per Munk, Borger i Viborg, nævnes 1493 (Heise: Diplom. Viberg. p. 101). ⁷⁾ Bl. 36—38 er ubeskrevet. ⁸⁾ Tostrup Sogn, Rinds Herred. ⁹⁾ Gamskjær, Kobberup Sogn, Fjends Herred. ¹⁰⁾ Tøndering Sogn.

¹¹⁾ Anders Skeel til Hegnet var en Søn af Albret Skeel til Hegnet og Fru Abel Dan; han var to Gange gift, 1) med Karen Fleming Hermansdatter, 2) med Begge Eriksdatter (Rosenkrantz) (jfr. V. S. Skeel: Optegnelser om Familien Skeel p. 53 ff).

¹²⁾ Lem Sogn, Rødding Herred i Salling.

¹³⁾ Kjeld Iversen Juel til Astrup i Salling var en Søn af Iver Juel til Astrup og Fru Karen Lauridsdatter (Vestenie). Han havde 1486—1500 Bevling i Forlening af Bispen i Ribe og 1497 ligeledes Holmgaard i Lem Sogn, hvilket sidste Len han beholdt til sin Død 1536, hvorefter det gik over til hans Enke Karen Lange Nielsdatter, der beholdt Lenet til 1556 (Erslev: Lensmænd p. 139). (Jfr. Danske Samlinger for Hist., Topogr., Personal- og Literaturhist. l. B. p. 47 ff.)

Anno etc. 1502 fredagen nesth¹⁾ for sancti Lauritz dagh køpt Iens Salæ i Hostrvp en bla nersk for 12 marck.

Thames Iwerssøn 4 aln guld klede tenetur, som hans swen hentte pa Kallø²⁾ die Vrbani³⁾, 2¹/₂ marc for alne⁴⁾.

Iost i Gamskier 2 øxen tenetur for myn wodh, han hugh i sønder.

Iep Holmgordh i Dalby⁵⁾ 2 tønner rwff; Per Bwndetssøn i Aagaardh⁶⁾ i Tornwm soghen 8 tønner ruff.

Iens Hwass i Kaas⁷⁾ 23 marck 3 sk. for ledisk, han fek sielff och anneth kledhe, hans søsther feck for wthen thee penninghe, iegh haffuer hans opnæ betzsegelth breff paa⁸⁾.

Nis Mogenssøn i Natrvp⁹⁾ 9 marc for the karle pa Jegind¹⁰⁾, han tog the pulswodher fra, oc skal selff tridie giffue the ny marc vth.

(Bl. 41)¹¹⁾ Hartzøsell debitores anno domini 1500 sexto.

Hierm herrit.

Iens Symenssøn i Riswm¹²⁾ 20 marck, han loffuet meg h for then qwinnæ, han war met at woldtage; 5 marc yt.

¹⁾ Skrevet to Gange. ²⁾ Kalø Slot. ³⁾ Urbans Dag, den 25. Maj.

⁴⁾ Thomes Iversen Juel til Astrup og Kollerup var en Broder til den foran nævnte Kjeld Iversen. 1499 var han af Bispen i Ribe, sin Halybroder Hartvig Juel, forlenet med Trøjborg Slot og Len, men den følgende Bisp fratog ham Lenet, fordi det efter Synsmænds Vidne i Thomes Iversens Tid var bleven forringet 1000 Mrk. gode Pendinges Værd. Det var i denne Anledning, at Niels Clementssøn tilskrev Thomes Iversen det her som Bilag III trykte Brev. Sagen blev forøvrigt forligt 1505 paa Kongens Retterting saaledes, at Thomes antvordede Bispen Slotsloven og fik sit paa Trøjborg Slot beroende Gods. 1515 fik han Skive som Pantelen, men ombyttede dette Len 1520 med Lund paa Mors, som hans Enke Lene Rosenkrantz Ludvigsdatter beholdt efter hans Død (Erslev Lensmænd p. 48 og 130).

⁵⁾ Vist Dølby Sogn i Hindborg Herred.

⁶⁾ Nu Aagaardsholm. ⁷⁾ Lime Sogn, Rødding Herred.

⁸⁾ Jens Hvas til Kaas var en Søn af Christen Hvas til Kaas og var gift med Gjertrud Andersdatter Munk. Han var Landsdommer i Nørre Jylland, men blev som bekjendt halshugget under Grevefejden. Den her nævnte Søster, hvis Navn ikke kjendes, var formentlig gift med Gunde Nielsen til Rolsø (Jfr. Hvas 4. B. p. 35 ff. og p. 127—28).

⁹⁾ Navtrup Sogn, Harre Herred. ¹⁰⁾ Jegindø. ¹¹⁾ Bl. 40 er ubeskrevet. ¹²⁾ Borbjerg Sogn.

Ies Ibssøn i Maygardh ¹⁾ 9 marck tenetur oc er all giæld mellom oss aff regneth till thenne dagh; (yt) ²⁾.

Swen i Riswm 7 marc 4 sk. tenetur, oc alth er aff regneth oss emelom war, vthen ieth stycke nersk, han er mek plictugh, ther haffwer iek en iord i pant for och giffuer mek 2 ortugh korn aff aareth; vigilia sancti Iohannis baptiste ³⁾ gjorde wii regenskab anno domini 1500 sexto etc.

Sewerin Iesperssøn i Skød ⁴⁾ 4 marck for skowffuogen oc skowswin oc gestherii, som han staar igen met, oc er han her met qwit i thettæ aar.

Matz Anderssøn i Moosbye ⁵⁾ ien oxæ swa godt som 4 marck etc.

Anno domini 1500 sexto gjorde wii Cristern Swdher i Nagher ⁶⁾ oc ieg Niels Clementssøn regenskab, tha bleff han meg skyldede 3 pund smør aff 10 foor, som han haffuer i leye ⁷⁾, two talles tagh ⁸⁾ oc 3 marck for gordfridh, hans søsther-søn gieck ower.

Nis Perssøn i Falsø ⁹⁾ staar igen aff the penningæ, som han loffuet for Per Tygissøn, och thet er 3 marck.

Las Ville 3 marck till stedzmaall aff Vestherkier ¹⁰⁾.

Iep Twessøn i Borslwndt ¹¹⁾ 10 marck for ien gordt han feck i Sonderlwndt ¹²⁾; Brixsus ibidem pro eo.

Las Staffenssøn loffuit meg 3 marck penninghe for then gordtfridt, hans brodherssøn gjorde i Gemsingh.

Per Hwidt i Nager ¹³⁾ 3 marck, for han slogis i Holstebro.

(Bl. 45) ¹⁴⁾ Tyy anno septimo.

Per Ienssøn i Østhergordt paa Tyholm 3 marck penninghe for hostrvwe Gertrvdt.

¹⁾ I Mejrup Sogn. ²⁾ Senere tilskrevet. ³⁾ St. Hans Dag. ⁴⁾ I Vejrum Sogn. ⁵⁾ Mosgaard i Vejrum Sogn. ⁶⁾ Navr Sogn. ⁷⁾ Jfr. ovfr. S. 168.

⁸⁾ Tag betyder i Jylland Rugstraa til at tække med; »talles« er vist Skrivfejl for: »les«, fremkommet ved, at Skriveren begyndte at skrive »tagh«, men der efter kom i Tanker om, at han først skulde have skrevet: les. Muligvis kan »talles« ogsaa opløses: tagh-les ∴ Læs af Taghalm, saaledes at det derefter følgende ord: tagh, staar overflødig.

⁹⁾ Falsig, Navr Sogn. ¹⁰⁾ Favsing Sogn. ¹¹⁾ Burlund, Idom Sogn, Ulvborg Herred. ¹²⁾ Vinding Sogn, Ulvborg Herred. ¹³⁾ Se ovfr. Anm. 6. ¹⁴⁾ Bl. 42—44 er ubeskrivet.

(Bl. 47)¹⁾ Iegindh²⁾ die sancti Iohannis.

Anno domini 1500 sexto 12¹/₂ marck staar eghen gammell gield, och bliffwer thee megh plictugh nw paa Iegyndh for korn i winther 70 oc two marck, thet er hwer lesth bygh 18 marck.

(Bl. 48) Hømer søssell.

Lydher Olsson³⁾ hwdrit marck, iegh læde hannum dominica iudica⁴⁾.

Las Bigwm wdi Rintz herrit 5 alne brwntt leysk, han tog wdi Blessbergh⁵⁾ in festo purificationis Marie⁶⁾.

Per Hwidz brodher i Westherriis⁷⁾ 1¹/₂ alne brwn ledisk same tiid.

Iacob Andherssøn i Wargord 12 alnæ gwltth klæde hwer aln 30 sk. at betale in feria Mawricii⁸⁾, som ieg sende hannum till mester Erick Kaass met Andhers Iwell, myn swendh⁹⁾.

¹⁾ Bl. 46 er ubeskrevet. ²⁾ Jegindø. ³⁾ Lyder Olsen var gift med Sofie Eriksdatter Løvenbalk, der 1509 var Enke efter ham og selv døde før 1512 (jfr. Bilag I). Hans Herkomst er ubekjendt. ⁴⁾ Femte Søndag i Fasten. ⁵⁾ Mejrup Sogn, Hjerm Herred. ⁶⁾ Mariæ Renselse eller Kyndelmisse, den 2. Februar. ⁷⁾ Testrup Sogn, Rinds Herred. ⁸⁾ Den 22. September.

⁹⁾ Jakob Andersen til Vorgaard, Randrup og Støvringgaard var af Slægten Bjørn og en Søn af Hr. Anders Jakobsen og Fru Anne Lavridsdatter (Muus) til Stenalt. Han var 1484 Hofsinde, skrev sig 1496 til Tybjerggaard i Sjælland (Geh. Ark. Voss Ringsted Herred 111), som han vistnok fik ved sit Ægteskab med Margrete Povlsdatter, Datter af Povl Henriksen til Tybjerggaard og Fru Sidsel Andersdatter (Godov). 1505 var han Rigsraad (Hvitfeldts Krønike p. 1053), 1515 Ridder (se Bilag IX). 1516 fik han Nørlyng Herred i Forlening og havde ligeledes Annissegaard i Sjælland til Len (Erslev: Lensmænd p. 46 og 78). Han levede endnu 1522 (Danske Atlas 4. B. p. 457), men var død 1525 (Klev.). Fru Margrete levede endnu 1555 og boede da paa Støvringgaard (Mynstringsruller og Rusttjenestelister i Danske Kancellis Arkiv). (Jfr. Bilag XI.)

Erik Kaas var af de Sparre-Kaaser og en Søn af Hr. Niels Kaas til Taarupgaard og Kaas, Landsdommer i Nørre-Jylland, og Fru Else Glob. Han var 1501 Kannik i Viborg, havde 1506—16 Høllum Herred som Pantelen (Erslev: Lensmænd p. 47) blev 1512 (?) Biskop i Viborg efter Niels Friis's Død (Hvitfeldts Bispekronike), havde fra 1516 til sin Død 1520 Lysgaard og Fjends Herreder i Pant (jfr. Heise: Diplom. Viberg.).

Clement i Skindrvp¹⁾ 8 marck for han hog Ies Sy-
menssøn i Fiskbeck; Cristiern Mortenssøn oc Nis Mortenssøn
pro eo.

Løren Clementssøn i Laatzstrvp²⁾ 6 marck, Ies Sewe-
rinssøn i Vibvrg pro eo, teste Niells Eskilssøn³⁾.

Cristern Lawritzssøn i Foglum⁴⁾ feriman⁵⁾ i Hwelpp-
swnd⁶⁾, 4 marc for han fick breff pa swndhen.

Lørghen Clementssøn i Laastrup loffuit megh 4 marck,
for then qvinnæ kam læss for voldh, som vor skylt for thet
barn, som wort førd till Viberg.

(Bl. 49) Annæ i Ollistrvp i Rindtz herrit iet fierdiell
smør, ieg lædhe hennæ, at betaalle indhen sancti Oluffs dagh⁷⁾.

Per Kældssøn i Rowm 10 marc, iek fik hannum til en
kone, som han skulle købe 3 garde aff pa mynne vegne, feria
quinta ante Martini⁸⁾ anno septimo etc.

(Bl. 51)⁹⁾ Debitores wdi Ring closther¹⁰⁾ och ther
om krengh anno domini 1500 sexto.

Iomfrwe Mette Egertzdatter 13 alne oc en korther swort
leysk tenetur; ther aff er 6 alne betaldh for en skiemildh fole,
ieg feck aff henne¹¹⁾.

Cristiern Skram i Wrwp 30 marck, iegh læde hannum
skiertorssdagh wdi Ring closther¹²⁾.

Per Lassøn i Ringh hoss Ring closter loffuet meg 8 marck for then
gordfridh, hans søn gjorde etc., pa Kallø feria tercia pasce¹³⁾; (4 marck
yth¹⁴⁾).

¹⁾ Tostrup Sogn, Rinds Herred. ²⁾ Rinds Herred. ³⁾ Se Side

210. ⁴⁾ Fovlum, Sønderlyng Herred. ⁵⁾ Færgemand. ⁶⁾ Hvalpsund.

⁷⁾ Den 29. Juli. ⁸⁾ Torsdag før Mortensdag. ⁹⁾ Bl. 50 er ubeskrevet.

¹⁰⁾ Hylke Sogn, Vor Herred.

¹¹⁾ Jomfru Mette Eggertsdatter er formodenlig en Datter af Eggert Lavridsen Vesteni til Østergaard (Hovlbjerg Herred) og Fru Eline Jensdatter, men hun nævnes ikke paa Stamtavlerne.

¹²⁾ Christiern Skram til Urup (Vor Herred) var en Søn af den bekendte gamle Hr. Peder Skram til Voldbjerg, Urup, Stougaard og Hamnergaard og Fru Anne Nielsdatter (Banner). Han blev ved Brende Kirke i Sverrig saaret i sit Laar, saa han til sin Dødsdag var lam deraf. Christiern Skram var to Gange gift, 1) med Mette Timmesdatter (Rosenkrantz), 2) med Anne Knudsdatter (Reventlow), hvilken Sidste fødte ham Sønnen Peder Skram, den bekendte Søhelt (jfr. Barner-Familien Rosenkrantz's Historie 1. B. p. 223).

¹³⁾ Tirsdag efter Paaske. ¹⁴⁾ Senere tilskrevet.

Per Yssickssøn i Hylki¹⁾ two øxen, han loffuet megh, for han feck deel i then gord, som han ibode, oc the andhræ haffde.

Per Begh i Porwp²⁾ oc the andhræ sandmenn i Wratz herrit 4 marck eller en oxæ, for the skullæ ickæ swære till landztingh om en mandødh.

Cristern, som boor i myn gord i Ringkøping, 8 gylden for then oxæ, han feck paa Holm³⁾, som hannum icke tilhørde.

Michell Storm i Hadz herret 8 marc for the dielæ, Iep Krwmppen haffde hannum wd⁴⁾.

Ringclosters tiener i Hawrum i Hwolberg⁵⁾ herrit 20 marc till stedzmaall aff en gordh.

Posk i Liøngby oc haus søn 10 marc for en møø, the wortte skylt for, the skullæ anthen thennum⁶⁾ haffuæ belegdh⁷⁾, som tienttæ Posk.

Nis Tygssøn i Kolt i Nyngd herrit en oxæ for han[s] loff⁸⁾, han gaff till landztingh.

I Rostrwp.

Per Bogeskowff skredher 4 alnæ ledisk allnæ till 24 sk.
Seweren Erickssøn ibidem 3 alnæ ledisk, hver alnæ till 24 sk.

¹⁾ Vor Herred. ²⁾ Tem Sogn. ³⁾ Holmsland.

⁴⁾ Mikkel Storm er mulig en Sønesøn af den Mikkel Storm af Aakjær, som nævnes 1423 (Ældste Archivregist. 2. B. p. 159). Af samme Slægt nævnes Asser Storm i Rude 1464 (Sammededs p. 146), Maren Mikkelsdatter Storm, Rasmus Juels Enke i Gylling (Danske Atlas 4. B. p. 250). I Halling Kirke i Hads Herred ligger begravet Peder Mikkelsen Storm og Hustru Anne Rasmusdatter, der levede i det 17. Aarhundrede. En Gaard i Halling bærer endnu Navnet Stormsgaarden.

Jep Krumpen var en Søn af Jørgen Krumpen til Skotterup og Fru Eline Jepsdatter (Thott) og ældre Halvbroder til de bekjendte Brødre Stygge og Otte Krumpen. 1503—5 var han, som alt nævnt, Lensmand paa Kalø, som Niels Clementssøn fik efter ham. 1505 var han med ti Svende blandt det i Kalmar forsamlede Mandskab (Mynstringsruller og Rusttjenestelister i Danske Kancellis Arkiv). Siden blev han Magister og Erkedegn i Viborg, men var død 1518, da der 29. Dec. udgik Befaling til Ejler Bryske paa Aalborghus, at han skulde have i Forsvar, hvis Gaarde og Gods i Jylland, som Mester Jakob Krumpen, hvis Sjæl Gud naade, paa Kronens Vegne i Pant og Forvaring havde for Niels Clementssøns Gjæld (Klev.)

⁵⁾ Hovlbjerg. ⁶⁾ En af dem. ⁷⁾ Beligget. ⁸⁾ Tyltered.

Anders Hop 4 alnæ ledisk alnæ till 24 sk.; (ther aff er yt 3 marck¹⁾).
Hanss Kyrth 5 kworther ledisk alnæ till 24 sk.

Vstrwp²⁾.

Morthen Perssøn 3¹/₂ alnæ ledisk, alnæ for 24 sk. oc halffue diellen aff ien blaa nersk for sex marck.

Hølchii³⁾.

Nis Perssøn 5 kworther ledisk.

(Bl. 52) Seweren Ienssøn i Wstrwp 5 alnæ ledisk ieth kworter myndhæ, alnæ till 24 sk.

Pouell Nielssøn i Owstedh⁴⁾ riis 5 marck oc 4 sk. for ledisk, han feck søndag ante Andree appostoli wdii Ring closther; (20 sk. yt)⁵⁾.

Vii Perssøn i Hølkæ 5 kworther ledisk, allnæ 24 sk.

Nis Morthenssøn i Rindeløff⁶⁾ 5 alnæ ledisk, alnæ 24 sk.

Hans Deghen 7 alnæ ledisk, alnæ 24 sk., (1 oxe for 3¹/₂ marc yt, then hawer han self i pløgen⁷⁾).

Seweren Iahanssøn i Ringh 5 alnæ ledisk for halffwæ diellen aff ien gordt i Horsnes wdhen porthen, som ieg skall haffwæ ighen.

Per Mechellssøn i Skorop⁸⁾ 3¹/₂ alnæ ledisk alnæ for 24 sk. etc.

Per Pouelssøn i Hølkæ halffwæ diellen aff ien blaa nersk for sex marck penninghe etc.; yt.

Priorissæ Marina sex alnæ ledisk oc 5 alnæ nersk⁹⁾.

Iomffrwæ Metthæ Owssdatther¹⁰⁾ halff nyende alnæ ledisk; ther aff er yt 8¹¹⁾ marck penninghe.

Mayæ Ienssdatter 5¹/₂ alnæ ledisk.

Paa sancte Lucie virginis dag¹²⁾ feck Bertell Haussøn i Horsnes ien bloo nersk for 12 marck¹³⁾.

¹⁾ Senere tilskrevet. ²⁾ Ut Sogn, Bjerre Herred. ³⁾ Hylke, Vor Herred. ⁴⁾ Ousted Sogn, Vor Herred. ⁵⁾ Senere tilskrevet. ⁶⁾ Fruering Sogn, Hjelslev Herred. ⁷⁾ Senere tilskrevet. ⁸⁾ Fruering Sogn, Hjelslev Herred. ⁹⁾ Se ndfr. S. 233.

¹⁰⁾ Jomfru Mette Ovesdatter var Nonne i Ring Kloster og levede endnu 1529 (Jvfr. Heise: Familien Rosenkrantz's Hist. 2. B. Diplom. p. 88, hvor et meget interessant Brev fra hende til Fru Sofie Krummedige findes aftrykt).

¹¹⁾ Rettet til 11. ¹²⁾ Mariemesse, den 8. September.

¹³⁾ Bertel Hansen i Horsens udstedte 1513 et Gjælds-brev til Niels Clementssøn paa 100 Mrk. (Se Bilag I).

Iomffrwe Kirstinæ Erickssdatther 5 alnæ bloo nersk eodem die; pro qua Pether Bøgiskowff.

Seweren Perssøn i Hølkii 3 alnæ nersk, alnæ 11 sk. eodem die.

Knwdt Steen i Skowffby 11 marck penninghe oc $\frac{1}{2}$ tønne smør, som ieg lædhe hannum wdii Ring closther in profesto sancte Marie Magdalene vidue oc iet stœckæ nersk, han fek i Vibvrgh vigilia Iacobi apostoli etc.¹⁾

(Bl. 53) Owe Smyt for Skandelborgh 8 marc for 1 fadh stal, han kœpte mek aff oc tog i Ring kloster vigilia purificationis Marie at betale in fœria Iohannis baptiste; (1 hest yt han mek for 6 marc)²⁾.

Per Matssøn i Kolvingh.

Anno domini 1500 septimo paa Kallø trydie dag pintzdagh, thaa bleff Per Matssøn i Kolvingh meg skildugh siwff sin tiffuæ $6\frac{1}{2}$ marck for heste, han kiœpthe meg aff oc skall han betaalle meg indhen poskæ nw nest komendis (oc siden 20 marc for 1 brvu hest oc 84 marc for hest)³⁾.

Erwæ Birgittæ i Pærstrwp 9 marck penninghe staar ighen aff thee penninghe, som ieg lædhe hennæ paa then gordt; 18 ørtugh korn oc 6 sk. grot staar ighen for skyldt aff gordhen; iet f. . . . ør³⁾ iegh lædhe hennæ i Ring closther penninghe oc andhet, som ieg lagdhe wdt till priorissæ i Aasmildt closther for hennæ datther⁴⁾.

¹⁾ Knud Steen til Skovbygaard var en Søn af Christen Steen til Hovedstrup i Hads Herred, der 1458 var bispelig Foged paa Aakjær, men af Bisp Jens Iversen (Lange) i Aarhus blev kastet i Fængsel, og som var to Gange gift, 1) med Kirsten Torbernsdatter (Udsøn), 2) med Karine Klavsdatter (Dyre). Knud Steen pantsatte 1498 to Gaarde til Linde til Niels Clementssøn (se Bilag I) og forhøjede yderligere dette Pant 1504 (Sammesteds). Hvor naar han døde, vides ikke, men der blev først holdt Skifte efter ham i 1551 (Kancelliets Brevbøger p. 100); han var gift med en Datter af Markvard Juel til Bækmark og Fru Mette Jonsdatter (Viffert), som foran er nævnt. Denne Slægt Steen førte en Ibskal i sit Vaaben og maa ikke forvexles med de Steen'er eller Steinfeld'er, der førte tre Kugler om en Sparre; til hvilken sidste Slægt den 1504 nævnte Christen Steen til Strandbjerggaard (se Bilag I) hører.

²⁾ Senere tilskrevet. ³⁾ Tegnet for: Fjerdning, og: ør.

⁴⁾ Fru Birgitte Knudsdatter i Pederstrup, Christen Christensens Efterleverske, nævnes oftere i Bilag I. Hverken hendes eller hendes Husbonds Slægtskabsforhold kjendes.

Priorissa Maren i Ring closther 10 aln hwidh klede tene-
tur, aln 8 sk.¹⁾

Per Terkølssøn i Dagard i Hatting herrit eller Bierre
herrit 4 øxen eller 20 marc, han iette myn herre, for han fik
breff pa syn skatt skal ey forhøgis.

Tames bogfør 35 rinsk gyllen for heste, han køpthe mek
aff i winters, oc 38 marc for 3 hesthe, han køpthe mek aff i
dagh i Ring closter, oc 4 sk. anno domini 1500 septimo
sabbato proximo ante nativitatis Marie²⁾ etc.

Jes Winter i Bierkness³⁾ oc Oluff Tybo lofft mek 30 marc for Per
Iebssøn i Ladegart, for han belaa modher oc datter, in feria exaltacionis
sancte crucis⁴⁾ (17 marc yt)⁵⁾.

Sewren Gøtssøn⁶⁾ i Rask⁷⁾ 20 marc penningh, iek læde

¹⁾ Mariane Lavridsdatter i Ringkloster, jfr. Ældste Archivregistr.
2. B. p. 203 og 205.

²⁾ Den 4. September 1507. ³⁾ Østbirk Sogn, Vor Herred.

⁴⁾ Korsmisse om Høsten, den 14. September. ⁵⁾ Senere tilskrevet.

⁶⁾ Søren Gjødese til Rask og Bjerre er en Adelsmand af en
lige saa mystisk Oprindelse som Niels Clementsøn selv. 1498 til-
skjødede Erik og Søren Gjødese sønner af Rask med deres Søsters og
alle deres Medarvingers Ja og fri Villie til Søren Juell i Bjerre en
Gaard i Bjerre og det med Las Grøns Samtykke. Om dette Skjøde
fik Søren Juell endnu samme Aar et Vidne af Nim Herredsting,
hvilket Vidne er besejlet af Brødrene og endnu bevaret; men her
er der den paafaldende Omstændighed, at Søren Gjødese's Segl
viser et Skjold med en sexoddet Stjerne, hvorimod Eriks har i Skjol-
det en Sky, hvorfra nedskyder fire Lynstraaler. Man fristes heraf
til at antage disse Vaaben for at være rent personlige, og Søren
Gjødese svæver da ogsaa endnu mange Aar efter mellem den fri
og den ufri Stand (se Udgaven af Frederik I.'s Registrarer, hvor
han p. 377 nævnes blandt »nobiles«, om end sidst, hvorimod han p.
448 og 456 henregnes til Bønder). Sidste Gang han nævnes er 1532.
Hans Adelskab maa dog sluttelig, om end næppe ved nogen konge-
lig Akt, være bleven fastslaaet, thi om hans Børns Adel hersker der
ingen Tvivl. Han var gift med Fru Karen Ottesdatter Rekhals, der
skjænkede ham to Børn, en Søn Iver Sørensen til Rask, ofte kaldet
Iver Rask, der var gift med Fru Bodil Splid, men ej efterlod sig
Børn, hvorfor baade Rask og Bjerre tilfaldt Søsteren Maren, der
var gift med Niels Glambek til Svendstrup og var Moder til Lens-
manden paa Skanderborg og Aakjær Klavs Glambek. Men det Va-
aben, der tillægges disse Børn paa de Glambek'ske Anetavler, er
hverken den sexoddede Stjerne eller Lynstraalerne, men en Strøm
paa skraa over Skjoldet og en flyvefærdig Ørn paa Hjelman (Ad. Lex.
1. B. p. 177). ⁷⁾ Hvirring Sogn, Nim Herred.

hannum i Ring closther pa sante Peter och Powelss dagh¹⁾, som Lwndh kiellerswendh fek hannum anno domini 1500 octavo och sex ørtugh roff och malth.

(Bl. 54) Hans Knvtssøn i Astrvp i Nyn herrit 30 marc, iek lede hannum anno domini 1500 octavo sante Peter och Powelss dagh i Ring closther.

Nyng herrit.

Hans Knutssøn i Astrvp 30 marc, iek lede hannum anno domini 1500 octavo die sancti Pauli et Petri, oc 10 gyllen, iek lede hannum eodem anno die Frantzcisii i Ring closter.

Anno domini 1500 nono die sancti Benedicti abbatis²⁾ i Ringcloster gjorde ieg regenskab met Per Matzsøn i Kallinge³⁾, tha bleff han megh skylduge for heste, han køpte megh aff i fiordh anno etc. octavo syw sin tyffuæ marck oc 9¹/₂ marc penninge danske.

Item bleff Per Matzsøn megh skylduge for heste, han køpte meg aff nw i aar i Ring closter pa sancti Benedicti dagh²⁾ anno etc. nono ny sin tyffuæ oc 2 marck danske penninge.

Summarum 331¹/₂ marck.

Heraff haffuer Per Matzsøn betald meg 17 marc for grat klede och 100 marc penninge.

Haffwer Per Matzsøn fornøgit mek saa, ath han bliffwer nw 200 marc plictugh; anno domini 1509 feria quinta post Seuerini⁴⁾ gjorde vii rengenschap i Ringh closter, ut protestor manu propria, at betale in feria Iohannis baptiste⁵⁾ nest kommendis.

(Bl. 55) Anno domini 1510.

Die sancti Petri ad cathedram⁶⁾ paa Kallø, tha bleff Per Matssøn i Kaldingh megh skyldugh otthe sin tywe 4 marck danske penninge for hesthe, han kiøpthe megh aff paa Kallø, wthen the 200 marck, som han war megh tillforne plictugh, som han nw skall bethale sancti Iohannis dagh baptiste nest kommendis.

Anno domini 1511 feria sexta ante dominicam iudica⁷⁾ tha kiøpthe Pether Matssøn i Kollingh megh hesthe aff for ni sin tywe och two marck danske peninge.

Summarum aff alle penninge, som Pether Matssøn i Kollingh er megh skyllygh for hesthe 546 marck penninge anno domini 1511 feria sexta ante dominicam iudica⁷⁾.

---

¹⁾ Den 29. Juni. ²⁾ Den 21. Marts. ³⁾ Kolding. ⁴⁾ Den 25. Oktober. ⁵⁾ St. Hans Dag. ⁶⁾ Den 22. Februar. ⁷⁾ Den 4. April.

Anno domini 1512 vigilia sancti Thome apostoli¹⁾ paa Kallø, tha giorde iegh regenskab met Per Matssøn i Kollinge, saa at han bliffuer megh nw skyllugh 312 marck aff then swm penninge, som han megh plictugh var.

Anno domini 1515 in profesto corporis Christi²⁾ i Viburgh giorde iegh regenskab met Per Matssøn i Koldingh, tha bleff han megh skylligh halffierde syn tiffwe march och halff anden march; till owerwerelssse Oluff Didericssøn borgemester, Per Stub och Per Trane et cetera. Ther i mod er iegh hannum skylligh ien hest saa godh som 14 march eller 14 march³⁾.

(Bl. 57)⁴⁾ Kalø læen oc ther omkrengh.

Abbethen⁵⁾ i Essenbeck⁶⁾ 60 marck oc 8 sk., ieg læde hannum i Ring closther mandagen nest for sanctæ Valbvrgis dagh⁷⁾.

Her Claus Wrnø⁸⁾ i Aarhus 20 rinske gylden, ieg læde hannum i Ring closther feria secunda post festum sancti Marci ewangeliste⁹⁾.

Oluff smedh i Randhers en oxen swo godh som 5 marck for iet swerdh, han togh fraa bispens swendh aff Fion paa Kallø, som røde Mogens wdi Wibvrg h loffuet for meth hannum.

Jes Bennicssøn, foged paa Estrvp, 10 marck eller two øxen, han iættæ meg for hans brodher i Helstrvp, for han kierde meg for myn herre¹⁰⁾.

Nis Thamessøn i Tharvp i Støffringe herrit 2 øxen for arffuæ, han feck i Kwmdrvp¹¹⁾ effther Sewerin Perssøn.

¹⁾ Den 21. December.   ²⁾ Den 6. Juni.

³⁾ Oluf Dideriksen var 1508 kun Raadmand i Viborg, men 1516 nævnes han som Borgemester (Heise: Diplom. Viberg. S. 129, 358). Om Per Stub se S. 214.

Peder Jensen Trane var 1514 Raadmand i Viborg; han havde en Datter Karen, der blev gift med Borgemester Peder Hegelund. Flere Medlemmer af Slægten nævnes i Diplom. Viberg.

⁴⁾ Bl. 56 er ubeskrevet.   ⁵⁾ Abbed Jon i Essenbæk nævnes 1499, 1503 (Ældste Archivregist. 2. B.).   ⁶⁾ Sønderhald Herred.

⁷⁾ Valborgs Dag er 1. Maj.

⁸⁾ Hr. Klavs Urne var en Søn af Hr. Jørgen Urne til Søgaard og Broder til Bisp Lave Urne i Roskilde. Han var Provst i Aarhus og Degn i Kjøbenhavn.

⁹⁾ Markus Dag er 25. April.

¹⁰⁾ Jens Bendixsen var alt 1504 Foged paa Estrup (Ældste Archivregist. 2. B. p. 95), der dengang tilhørte Hr. Lave Brok, eller hans Enke Fru Kirsten Pedersdatter (Høeg).

¹¹⁾ Borup Sogn, Støvring Herred.

Cristern Ienssøn i Blegewadh i Hald herrit 30 marck for foor, han mortthe vlofflig (hørde en man till i Afferii¹⁾, 12 yt²⁾).

Otte Mwnk 100 marc, iek lede hannum, hans swen hentte i Vibvrgh die Vrbani³⁾ vthen then svm penninge, han war mek førre skyldigh⁴⁾).

Bodill Sewerins i Støffring herrit hwos Randers loffuit meg 30 marck penninge oc two øxnæ, Knwdt Perssøn i Søgoridt pro ea.

Anders Jenssøn i Blenstrvp⁵⁾ lofft mek en leysk hos lantztingh, som the herwerck, her Mogens Goye lodh lylose ower Mychil Ienssøn i Mariager, Cristern Anderssøn, Las Styssøn meth flere for kongsagh.

Otthe Mwnck 18 marck penninghe och 12 marck penninghe, ieg ledhe hannum, som han vdtlagdhe fore thee tingfriidt, hannum ower gick till Hellom herrits tingh och iet støcke swortt nersk, ieg leedhe⁶⁾ hannum samme tiidt⁷⁾ anno domini 1500 septimo vigilia assumptionis Marie wdii Vibvrgh. Item 6 gyllen gammell gielddt, som ieg ledhe hannum och ieg haffuer inghen breff paa (oc 100 marc, som her star for i bogen pa then anen side⁸⁾).

Ies Lawssøn i Aarss, som haffuer Pether ringdeghens dætther, 60 marck penningh, ieg feck hannum at kiøbe øxne for; 5 øxne haffuer han sagdt meg till for 22¹/₂ marck oc two sk., swa bliffuer han meg skildugh 36¹/₂ marck mynne two sk., naar ieg fongher thee 5 øxen, anno domini 1500 septimo logherdagh in feria octavam assumptionis Marie⁹⁾).

(Bl. 61)¹⁰⁾ Anno domini 1500 septimo.

Pa Kale ottensdagh nesth effther helge kors dag exaltacionis¹¹⁾

¹⁾ Agri i Mols Herred. ²⁾ Senere tilskrevet. ³⁾ Den 25. Maj.

⁴⁾ Otte Munk til Gjessinggaard var af de Vinranke-Munker og en Søn af Niels Munk til Halkjær og dennes anden Hustru Fru Kirsten Ottesdatter (Bøistrup) til Hungstrup og Gjessinggaard. Han var gift med Kirsten Juel Nielsdatter af Aabjerg, der endnu levede 1558 (Mønstringsruller og Rusttjenestelister i Danske Kancellis Arkiv), og havde tre Børn, nemlig Sønnen Niels Munk til Gjessinggaard, Abel Munk, Lars Lunovs, og Anne Munk, Lavrids Seefelds.

⁵⁾ Gjerlev Sogn, Gjerlev Herred. ⁶⁾ Disse to Ord ere overstregede og i deres Sted sat: fek. ⁷⁾ Tilskrevet: for thee 12 marck, som forskreit staar. ⁸⁾ Senere tilskrevet. ⁹⁾ Den 22. Avgust.

¹⁰⁾ Bl. 58—60 er ubeskrevet. ¹¹⁾ Den 15. September.

giorde iegh rengenskap meth Per Krabbe i Holm, tha bleff han mek skyl-
ligt ni sin tiffue marc, som iek haffuer hans breff pa¹⁾).

Per Krabe i Holm.

Anno domini 1500 octavo die sancti Ketilli, tha lede iek Per Krabe
i Holm 10 marc penninge pa Kalø oc 6 ortugh ruff, som han tog i sancti
Iørens closter i Ars same tiid pa myn vegne.

Anno domini 1509 altera die sancti Botulphi²⁾ i Westherby
i Wanfalk³⁾ herrit worttæ Cristern Aall oc iegh forlichte om
Qwiesgordh och thet annet⁴⁾ gotz i Bølling herrit, oc skall
ieg h giffuæ hannum 30 marc for hans deell oc hans søsthers
deell i forscreffnæ gotz oc then deell, som ieg h haffuer i then
øde bygstedh i Hellem; ther ower war Per Swensson i Hy-
gwm, Esgi Persson i Fielteringh⁵⁾, Cristiern Mørck i Ørss⁶⁾,
Knwt Mørck oc mange flere.

(Bl. 62) Ab anno quinto usque in annum sextum stor Powell i
Sandffer⁷⁾ ighen meth ieth aarss skylldh aff møllen till paskæ nw war.

Anno domini 1500 septimo stander Powel i Sandfer ighen meth 38
ørtugh meell till poskæ nw war; scriptum feria tercia infra octavam
ascentionis domini⁸⁾).

Ponel i Sanfer 60 örtugh mel star igen meth, anno domini 1500
octavo die ascentionis domini til poske nw war.

Her Claws Ericksson

haffwer fonghet aff Hytz herrit 24 rynskæ gylden oc 70 marc
danskæ penninghe paa thettæ aarss wpbørsell anno domini
1500 sexto⁹⁾.

¹⁾ Peder Krabbe til Holme var vistnok den sidste Mand af de
Krabber fra Hjerpinggaard, hvis Vaaben var fem Ruder. Han havde
vist tilgiftet sig Holme, der menes at være det nuværende Rosenholm
(Barner: Familien Rosenkrantz's Historie I. B. p. 128—29), med Maren
Lavridsdatter Petz og havde en Datter Sofie, der tilligemed Faderen
endnu levede 1551 (Kancelliets Brevbøger S. 33). Ifølge Jydske Anti-
kviteter boede hun i Aarhus og blev begravet i Domkirken indenfor
Kirkedøren, hvor der paa hendes Gravsten var udhugget »de Ruder
og et Vildsvinshoved« (altsaa Krabbe og Petz' Vaabnene).

²⁾ Den 18. Juni. ³⁾ Vandfuld. ⁴⁾ Orig.: annes. ⁵⁾ Fialtring,
Vandfuld Herred. ⁶⁾ Flynder Sogn, Skodborg Herred. ⁷⁾ Vind
Sogn, Ulyborg Herred. ⁸⁾ Den 18. Maj.

⁹⁾ Hr. Klavs Eriksen til Lundsgaard i Fyen var af Slægten
Bjørn og en Søn af Hr. Erik Johansen, der 1461 var Lensmand paa
Skive. Han var 1480 Hofsinde, skrev sig 1484 »til Lundsgaard« i
et til sin »kjære Frænde« Hr. Bent Bilde udgivet Skjøde, og var
1492 Ridder. Han synes at have været Lensmand i Hids Herred.
Denne Hr. Klavs Eriksen maa ikke forvexles med den noget yngre
Klavs Eriksen Ravensberg (»Klavs Slippestot«).

Item gawff ieg Rasmus Skade 16 marc penninghe paa her Clawssis vegnæ, som han screff meg till fredag nest for dominica invocavit¹⁾ anno domini 1500 septimo vdii Aarss²⁾.

Item 12 rynskæ gylden iek fik en prest i Rybe pa her Clausis vegne nw Riber markyn.

Sexintiffue marc her Clausis dreng hente aff mek iuxta festum sancti Thome³⁾ anno domini 1500 septimo.

Syw sin tiffue marc her Clausis swen hente aff mek i Ring kloster iuxta festum sancti Olavi⁴⁾ anno domini octavo.

(Bl. 63) Øxen, som er ower regenskabet.

60 øxen komme aff Hardzsyszell; 13 øxen komme i haffwen, som vare paa foodher i Hald herrit; 3 øxen komme i haffwen, som her stodhe paa staldh i fyordh.

(Bl. 64) Jachim Blankenfeldt er hieme i Berlyn in der marck.

Anno domini 1512, tha fick han paa Kallø effther mynn herris skriffwelse:

- 17 deger øxne hwdher.
- 5 deger koohwder.
- 60 deger faarskindh oc lamskindh.
- 4 tønner køkenfetth.
- 2 Bremer tønner støtth talligh.
- 4 smale tønner støtth talligh.
- 4 skibpund vox eller ther hwas.

¹⁾ Den 19. Februar.

²⁾ Rasmus Skade antages at være en Søn af Mads Jensen, der 1513 havde lokket og senere mod hendes Slægts Samtykke ægtet Kirsten Nielsdatter (Høeg) til Filshave, men denne Antagelse er neppe rigtig, siden Rasmus her alt nævnes 1507. Rasmus Skade nævnes i den store Reces 1536 og skrives 1537 til Restrup i Gadbjerg Sogn, som han mulig har giftet sig til, thi den tilhørte 1471 Erik Vestenie (Herredags Dombog 1537 p. 98), og Rasmus synes at have været gift med en Vestenie (Dombog 1547 p. 121). 1546 ejede han Skobling i Hads Herred; da baade denne Gaard og Restrup siden tilhørte Mads Jensens Søn Niels Madsen Skade, var Rasmus Skade mulig en Broder til Mads Jensen.

³⁾ Den 21. December. ⁴⁾ Den 29. Juli.

Thette efftherscreffne fick han i Ring closter samme tiidh.

- 2 deger øxnehwder och 3 hwder.
- 14 deger faarskind oc lamskindh.
- 5 hesthe, graabyrial for 20 gyllen.
- 2 andre graa hesthe, hwer 12 gyllen.
- ien graa ganger for 12 gyllen.
- ien annen blacket ganger 6 gyllen.

(Bl. 68)¹⁾ Vtgiffth aff penninge.

300 marc ieg fick Hans Bartholmeus²⁾ i Aalburge at købe sildt for anno vndecimo, som myn herris nade skreff.

600 marc ieg købte . . . . . oc torsk for; kam till K[øpenhaffn] anno vndecimo.

Penninge for øll, som [brø]gget vorth i Aars oc [Ran]ders nw systh in . . . . . oc kom till Køpenhaffn.

60 marc Anders Ienssøn fik, som mester Anders Glob³⁾ screff megh til die sancti Laurentii⁴⁾ anno 13°.

Item 200 marck iegh kiøbte fisk for oc sende til Fyon til myn frwe, som myn herre screff megh til om anno domini etc. 13° die sancti Vrbani⁵⁾.

¹⁾ Bl. 65—67 ere ubeskrevne.

²⁾ Den bekjendte Tolder i Aalborg, der 1520 blev Lensmand paa Aalborghus og 1522 blev dræbt af Borgerne i Aalborg.

³⁾ Mester Anders Glob var en Søn af Oluf Pedersen til Vellumgaard og Fru Anne Albertsdatter (Skeel). 1499 blev han med Biskop Jens Andersen sendt i Gesandtskab til Rusland. 1501 var han Degn i Roskilde og 1512 blev han, der da var Kongelig Sekretær, forlenet med Provstiet i Odense; han var ogsaa Sogneherre til St. Olai Kirke i Kallundborg, men resignerede 1514 (D. Atlas 2. B. p. 414). 1517 var han Rentemester. 1520 ombyttede han sit Dekanat i Roskilde med Ove Bildes Provsti i Viborg (Ny D. Mag. 1. B. p. 203) og 1525 fik han Livsbrev paa St. Jørgens Hospital i Odense. 1530 blev han endvidere forlenet med Asminderup Kirke i Skaane og 1533 havde han tillige et Kannikedømme i Kjøbenhavn og et Degnedømme i Bergen. Aaret efter var han Rentemester hos Grev Christoffer, men denne Stilling havde han alt beklædt hos Christiern II. og Frederik I. og beholdt den ogsaa hos Kong Christian III. I Kong Frederik I.'s Tid var han bleven forlenet med Hvidøre Len (Erslev: Lensmænd p. 84), men afstod 1545 sit Lensbrev til Kongen. Kort efter døde han (Jfr. Rørdam: Kjøbenhavns Kirker og Klostre p. 155—56).

⁴⁾ Den 10. Avgust. ⁵⁾ Den 25. Maj.

Item 12 marck for ieth skibspund hamp til slotz behoff.

Item 9 marck for latter til thet steenhws paa slotthet.

Item 16 marck, iegh gaff the skibmendh, som førde thet skib til Vardbergh.

Item 20 marck Crestiern Clementssøn fik til ath there meth myn herris korn, han fulle i Engelandh anno domini etc. 13°.

[Item] 4 marck for iet fad emst øl.

[Item] . marck for iet fad mwmmme, [som] kam til slotthet festum asump[cioni]s Marie anno etc. 13°.

[Item] 36 marc myn swenne fik til [ath there m]eth i then rese i lanthe Holsten.

[. . . . .] for 6 leritz kiortel.

6 marc for glawyndh oc oodh oc fierre [?].

Item iet stycke ledisk kam til myn herris pallatz.

Paa en løs seddel staar:

Wpbørszell:

1200 marck aff toldh i Aalbvrge.

250 marck aff Niels Hienricssøn i Gereholm ¹⁾.

500 marck aff fritløse men.

600 marck aff Gierdt Ericssøn for Ostrup.

Wdgiffth:

1300 marck for Rowsiø panth.

300 marck for pulwer oc tackell aff Eylerdt van Kampen.

6 gylden for astra till capellet paa slotthet.

15 marck for ieth skibspund hamp anno decimo, som kam til slotthet.

Wtgiffth. *

220 marck oc 22 rinske gylden, skipper Effert aff Campen feck for bøsskrydh, ancker, segell och annet skibsrettskab.

---

¹⁾ Niels Henriksen til Gerholm i Hellum Herred førte en Lillie i sit Vaaben og var gift med Inger Jensdatter af Nielstrup, hvis Vaaben var en væbnet Arm. Han var Fader til Henrik Nielsen, der var Foged paa Bustrup, Anne Nielsdatter, Erik Bliks, og Mikkell Nielsen til Gerholm, hvis Søn Jens antog Navnet Hvas og blev Stamfader til den yngre Slægt Hvas paa Kaas (jfr. Hvas 4. B. p. 133 ff.).

10 marck for astragh till capellet.

Penninge iegh gaff for korn och homell till øll oc skibleyæ till Kiøpenhaffn, for maltgierningh oc for at føre øllet wdh till skibet.

Rogh, som baget vort till 90 lesther brødth.

III.

1504 (?) 10. Febr. Brev fra Niels Clementssøn til Thomes Iversen (Juel)¹⁾.

In domino salutem. Kiere Tames Ywersszøn, som i screffue meg till, at bispen haffuer tageth Trøyborg fraa ether oc alt thet i haffde ther pa slotthet, tækkes meg got være, at i vandher strax till her Henrick Knwtzøn²⁾, hwor i konne finde hanum oc radher met hannum om the vold oc hierwerk oc andhre dielæ, the haffue giort ether, oc bedher hannum scriffue alle erindhe for ether till myn herris nade, som ether er skiedh, oc faarer sielff wfortøffwret till myn herris nade oc vnderuiser hannum alle erindhæ, ther leggher ether mactk paa. Item skall i faa penninghen, som i scriffue om, oc giffuer ether till iet slidinnæ. Myn herris nade kendher ether vell thee raad, i goar e gemmell megh. In Christo valetè. Ex Blesberg quarta feria post festum Scolastice virginis.

*Niels
Clementzøn.*

Udskrift:

Welborne man Thomes Ywersszøn kommendes thettæ breff etc.

¹⁾ Orig. paa Papir med Spor af Segl i Gehejmarkivets Samling »Nørrejylland« Nr. 213. Brevet er som dikteret (?) Original aftrykt i Overensstemmelse med S. 198 ovfr.

²⁾ Gyldenstjerne.

IV.

1505 13. Febr. Kongen stadfæster den Fuldmagt, som Niels Clementssøn, Forstander i Ring Kloster og Tolder i Aalborg, har givet Borgemester Povl Anderssøn til at opkræve Told i hans Fraværelse¹⁾.

Vii Hanss met gudz node [o. s. v.] giøre alle vitherlighth, at effther thii ath oss elskelige Nielss Clemitzson wor man, thiener oc forstander till Ringkloster oc vor tolder udi Aalborg, haffver befallt oss elskelige Povell Anderssøn, vor borgemesther ther sammestedz, vor told ther op at bære oc annamme i hanss fraværelse oc emæden han anderstedz ther i Nørreutlandh reyser oc vancker vore ærende oc værff ath bestille, oc forskrefne vor borgemesther hannom till gode rede giffver och fornøger hves toldh, siise oc sagefaldh aff fremmede køpmenn, som han opbær i hanss fraverelse oc hanom antvorder, nar han paa esker, oc tagher ighen forskrefne Nielss Clemitzsons qvittants paa then deell, han hannom fornøger, tha ville vii, at thet skall være ligerwiisz som han oss thet selfve fornøgede oc han vor egen qvittants ther paa haffdhe, oc hves han ydermere opbærer, en som han forskrefne Nielss Clemitzson fornøger, thet skall han fornøge oss oc vor qvittants ther paa tage, som thet seg bør. Giffvet paa vorth sloth Nyborgh torsdaghen nest effther førsthe søndag i fasthe aar etc. mdqvinto under vort signet.

V.

1507 24. Avg. Michel Seuerinssøns mactebreff i Tørild, at Niels Clemetssøn schall kreffue xlvi marc aff frue Birgitt i Gesinggart oc hennes søn Otte Mwnk²⁾.

Iek Michel Seurinssøn i Tørild gjør alle witerlicht meth thette myt opne breff at haffue befald oc full macht giffuet

¹⁾ Afskrift i Langebeks Diplomatarium efter »Aalborg Bys Breve«, aftrykt her i Overensstemmelse med de i 10. Bd. S. 172 nævnte Regler.

²⁾ Saaledes staar der bag paa Brevet, som i Original og skrevet med Niels Clementssøns Haandskrift findes i Topogr. Saml. paa Papir Ringkloster Nr. 1; det er her som Avtograf aftrykt i Overensstemmelse med S. 198 ovfr.

Niels Clemetsøn forstanner i Ring clother ind at kreffue oc vp at berre xlvi marc danske penninge aff firwe Byrgithe i Gesinggard oc aff hynnes søn Otte Mwnk, som the mek skylligt er, oc nar the haffue fornøget oc betald fornefnde Niels Clemetsøn fornefnde xlvi marc penninge, tha lader iek thennum oc t[h]eris arffuinge quit oc kerløs for mek oc myn arffuinge i alle made. Till windisbyrt trucker iek myt intzegel nedher for thette breff. Datum anno domini md septimo pa sancti Bartholomei apostoli dagh.

VI.

1508 (?) 17. Septbr. Niels Clementsøn sender Kongen Indberetning om Krongods, som Electus i Viborg formodes at ville tilegne sig; han anbefaler Jes Pors til Kongen ¹⁾.

Myn tienesthe etc., kiere nadighe herre! werdis edher nadhe at wedhe, at iegh haffuer taleth och forfareth meth electo oc capittell i Wiborigh om Eby Galtis gotz oc her Skarpenbergis gotz, tha lwdher bispdoms breffwe, som thee haffwer ther paa, oc edher nadis register icky eens, oc er kronen storligh sweghen meth thet gotz; gotzeth er wendh borth oc beris døel paa oc talleth biscop Niels Friiss aldrih till edher nadhe om thet gotz meen holth gotzeth saa hedhen, som thet skwlle haffwe wereth kirckens egheth gotz. Ieg wil liedhe oc spøre thet ydherste, iegh kan, om gotzeth, hwre thet haffuer segh ther meth. Item thee leen, som eder nadhe befalleth megh at anamme, thennum kan electus eller capittel inghen breffwe fyndhe paa, the breffwen er borth taghen oc fandis ther inghen peningh effther biscop Niels Friis oc mest diellen aff breffwen er bortthe, som machth paa ligher. Item komer ther en karl til edher nadhe aff Wiborigh, som hedher Ies Pors; han haffde godhe gamel breffwe paa iiii bøndher-

---

¹⁾ Orig. i Topogr. Saml. paa Papir Viborg Nr. 205. Brevet er sikkert skrevet efter Diktat. Baade Skriften og Retskrivningen afviger fra Gjældbøgerne. Aftrykket er udført i Overensstemmelse med S. 198 ovfr.

gordhe, oc the breffwe feck han Eyler Brøysk, oc er bodhe breffwen oc gotzeth wendh hannum oc kronen fraa, som han kan self ydermere berethe edher nadhe; thet er icky goth, at kronen skal saa mesthe syn gotz. Item haffuer han eder nadis breffwe paa sancti Iørghens gordh i Olborigh. Wille edher nadhe werdis till at wndhe hannum gordhen, tha er han en dweligh karl. Item wille ieg kome till eder nade thet snaresthe, iegh kan bestille edher nadis erendhe, som edher nadhe haffwer befalet meg. Edher nadhe gudh befalindis, screffweth i Wiborigh sancti Lamberti dagh.

Edher nadis tiener

Niels Clementssøn.

Udskrift:

Høgheborn førsthe oc mectwghe herre her Hans meth gutz nadhe Danmarckis, Swerigis (o. s. v.), syn kiere nadigh herre.

VII.

1508 (?) 30. Novbr. Niels Clementssøn sender Kongen fortsat Indberetning om sine Forhandlinger med Bispem i Viborg om det Krongods, som denne vilde tilegne sig¹⁾.

Myn wnerdanick tro tjenestæ etc. kiære nadege herre! haffuer ieg anammet the two herret, som bispem aff Wiborg haffde, som ether nade befwll meg i sist i Kalindbvrgh, oc seyer bispem, seg at haffuæ Slett herret i pantt for 2000 marc oc 600 gyldhen; tha esket ieg pa panttebreffuet, som ether nade befwll meg, tha kan han ickæ finde ether nadis panttebreff ther pa, oc ickæ findis thet heller i ether nadis registher; hwre thet haffuer seg met sammæ herrett oc met panttet, som han seyer aff, ther kan inghen giøre redhæ pa i sandhedh oc kan ether nade inghenlunde ombære Slett herret for thet fiskerii skyldh medh tharre sildh, som komer till Køpinghaffn oc Kallø om aaret, oc thet fiskerii kan man ickæ brwge,

---

¹⁾ Dikteret (?) Original, findes i Topogr. Saml. paa Papir Viborg Nr. 206. Seglet, som har lukket Brevet, er affaldet. Aftrykket er i Overensstemmelse med S. 198 ovfr.

wthen man haffuer herrettdett till help. Bispen haffde giernæ the herret igen, theth maa well swo bliffuæ standendis, swo lenge han oc ieg komer ether nade till ordz. Item the skib, som ether nade sagde meg wti Kallindburgh at ther skullæ kommæ till Kallø effther timmer och kalksteen, them willæ ieg at the skullæ kommæ noget snart, om the kan komme aff stedh for winther skyld. Item thet Skarppenberggis gotz kan ieg inghen redhæ faa pa, som bispen aff Vibvrg skullæ haffuæ i pantt for 1200 marck oc gotzeth skullæ nw wære friitt igen; tre gorde haffuer ieg fonget; the komer inthet wedh thet Skarppenberggis gotz. Thet gangher icke well till, ath kronens gotz skall swo bliffue bwrte. Kronen misther møghett for sliigh gamble pantt oc laan skyld; gotzett døless och slagis wndher, nar thet staar swo lengæ. Ether nade gwd befalendess. Scriffuet i Wibvrg sancti Andree affthen.

Ether nadis tiener

Niels Clementssøn.

Udskrift:

Hoffueborn først oc mechtige herre her Hans mett gwtz nade Danmarkis, Suerigis [o. s. v.] syn kiære nadege herre.

VIII.

1512 22. Januar. Niels Clementssøn beretter Kongen om et strandet Skib, som Predbjørn Podebusk vil tilegne sig¹⁾.

Myn vnderdanich tro tienesth etc.! kiere naduge herre, iegh skreff ether nade till i systh, at her Preberge thogh ieth skib full aff bergefisk; nw vill han thale meth ether nade saa, at han vill haffue skibet till sytt behoff. Thet er besth, at ether nade seyer hannum till saa, at han sendher skibet och fisken och szeglebaadhe, som han fick till vragh, till Kiøpenhaffn. Thet fisk han fick er saa gotth, som alt thet annet fisk er, ther kom till vragh; thet laa tøρθ i skibet achther;

¹⁾ Dikteret (?) Original paa Papir i Dsk. Kongers Historie, Pak. 3; Stykker af det paatrykte Segl findes endnu paa Brevet. Aftrykket er i Overensstemmelse med S. 198 ovfr.

annet var bløtth och voth. Kiære herre! hwadh iegh skriffwer ether nade till, som ether nade ligger selff maeth paa, tha kan iegh inghen swar faa igen, hwar effther iegh skall retthe megh. Ether nade gudh befalendis, skreffuet i Viburge anno domini mdxii^o die sancti Vincencii martiris.

Ether nadis tro tiener

Niels Clementssøn.

Udskrift:

Høgeborne fæsthe och mectuge herre Hans meth gudz nade [o. s. v.] syn kiære naduge herre etc.

IX.

1515 5. Novbr. Dom af Kongen og Rigens Raad, at der ikke bødes for den, som blev dræbt efter at være gjort fredløs for Manddrab, hvorimod den dræbte Fredløses Slægt skal give Mandebod for den af den Fredløse dræbte¹⁾.

Vii Cristiernn etc. . . . giøre alle vitherligt, at aar effther gudz byrd mdxv then mandag nesth efter alle helgenne dagh for oss pa vort retthertingh i Randers i vor eyen nerværelse nerverendis oss elskelige her Nicles Ericssøn, her Nicles Høg, her Moghens Gøyæ, her Jacob Anderssøn, her Thomes Nielssøn, her Jachym Lycke, riddere, Nicles Clemendssøn, vore men oc rad, oc Cristiernn Anderssøn, vor landzdomer i Nørreiudland, vore skickethe oss elskelige Pouell Børyall oc Jes Boriall, berette oc kerde hvorledis Thomes Skadeland noget tyd siden slog, hug oc lemmelasthet theris broder Morthen Børiall oc begerede aldriugh dag aff hanum²⁾ eller bad hanum noget vandell³⁾ for then skade, meen siden pa syn kirckevey, som han sadh i sin vogen met sin husfruç, redh samme Thomes Skadeland till hanum oc slogh hanum e hiell oc gick hanum

¹⁾ Original paa Pergament i Gehejmearkivet. Seglet affaldet. Dokumentet har været brugt til Bind om en Bog. Aftrykket er udført i Overensstemmelse med de i 10. Bd. S. 172 nævnte Regler.

²⁾ Begere dag aff hanum o: forlange Fred af ham.

³⁾ Bede hanum noget vandell o: bede ham om nogen Erstatning.

ther for stymandz tugh oc hververcke offver oc bleff fredløss ¹⁾, oc ther efter, som han skulde pagribes for saghenn, bleff han e hiel slaghenn oc saa fremdelis reth for synæ gierninger, oc sette i rette, om thenum bør at haffve bod for theris broders død, oc hagde ther fore steffndt hiid i rette for oss Niels Skadeland oc Iørghenn Skadeland, som møtte vore oc svarethe, at the haffve oc misth theris broder oc myentte, at the skulde enghen annen bod plectig være for Morthen Børyals død, om hvilken sag the gaffve thenum i rette for oss pa bode sider. Ther uppa sagde vii saa for rette, at Thomes Skadeland bør at ligge pa sinæ egne vercke oc ey bødis for effther svodan leglighed, som fore er rørt, oc Povell Børyall, Jes Børiall oc theris metfølgere at vere qvitte, frii oc angerløse for Thomes Skadelandz død, for thii han greb till verge then tyd, the ville gribe hanum, och bleff saa slaghenn, och Niels Skadeland oc Jørghenn Skadeland oc theris slecth oc venner at bøde for Morthen Børyals død effther loghen ²⁾. Datum ut supra nostro

¹⁾ Hvis Tomas Skadeland var blevet greben paa færsk Gjærning, skulde han i Følge Jyske Lov 3,67 for Stimandsfærd have mistet sin Hals og hans Hovedlod have tilfaldet Kongen. Nu gik der ham derimod Stimandstov over 3: Herredsnævninger, eller maaske, da der er Tale om Manddrab, Sandemænd, svore han skyldig i Overensstemmelse med Jyske Lov 3,64 og i Følge samme Lov 3,67 skulde han derfor bøde 40 Mark og erstatte Skaden; Skadeserstatningen maatte i det foreliggende Tilfælde falde sammen med den ved Drabet forskyldte Mandebod. Mærkeligt er det, at Nævningerne ogsaa svore ham Hærværk over, siden der ellers til dette Begreb efter jysk Ret kræves, at Gjærningsmanden trænger ind paa den Skadelidendes Ejendom (Hus, Mark, jvfr. Jyske Lov 2,30—32; 3,41, 48—50); muligvis er det Kirkevejen som Gjærningssted, der er Aarsag hertil, skjønt det ellers efter Jyske Lov 3,22 kun er Kirke og Kirkegaard, der nyde en særlig Fred i Modsetning til Tingsted og Tingvej. I hvert Tilfælde kan Tomas Skadelands Straf ikke være blevet bestemt efter den sidstnævnte Artikkel, ti efter den kunde han kun undgaa Fredløsheden efter Samtykke af den Dræbtes Arvinger (of han haldær sin frith), men med disse har han, som Dommen viser, næppe forhandlet. Paa den anden Side antyder denne ogsaa, at han ikke var endelig fredløs (gick hanum . . tugh . . . offver oc bleff fredløss); han erlagde ikke den ham efter Nævningernes: Skyldig, i Henhold til Loven (Jyske Lov 3,67) paahvilende 40 marks Bod og blev derfor fredløs.

²⁾ Der paahvilede ikke Manddraberens »venner« nogen Forpligtelse til at deltage i Mandebodens Udredelse. Ordet er formodentlig en Skrivefejl for: frender. I et Tilfælde som det foreliggende skulde Slægten

ad causas sub sigillo, teste Georgio Marswin justiciario nostro dilecto.

X.

1517 3. Juni. Hans Fynbos Gjælds brev til Niels Clementssøn paa 350 mark mindre end 2 Sk.¹⁾.

Iegh Hanss Fiinbo kendis meth thette miitt obne breff, ath iegh var offver regenskab meth Hans toller, borgemester i Olbore, och meth Severen Polssøn, foghet po Olborehuss, then tiisdagh nest efter piintzdagh. Thette regenskab renetet vii offver, som I Nelss Klemendssøn befallett oss, tha løff sumen svo meghet, som iegh haffver, iiij^o marck, ii β mynder. These samme pendingh haffver iegh meth sodann contrack, ath iegh skall giiffve eder Nelss Klemenssøn hoffvetsumen igien, udhen søe eller salt vandt thagher meth thet aff. Item vell gudt, ath iegh kandt forbedre these pendingh, tha skall halffdellen vere Nelss Klemenssøns och halffdellen miitt. Thell vyndzbørd træcker iegh miitt iinzelle neden for thette miitt obne breff etc. Skreffvidt i Olbore then onsdagh nest efter piintzdagh anno domini mdxvij.

XI.

1519 26. Septbr. Jakob Anderssøn forklarer Kongen Forholdet med fire Gaarde i Nørlyng Herred, som Niels Clementssøn havde i 15 Aar, og som Kannikerne i Viborg ville tilegne sig²⁾.

Myn ydmøgele veluilige tro tyeniste altidt. Kiæreste nadige herre! verdis ether nadis verdigheth at wide, som

---

betale de to Tredjedele af Mandeboden, se nærmere Stemanns Rets-historie p. 655.

¹⁾ Original paa Papir i Gehejmearkivets Samling Nørrejylland Nr. 211, aftrykt i Overensstemmelse med de i 10. Bd. S. 172 nævnte Regler. I Seglet ses et Bomærke og Omskriften: Hans Marqversen.

²⁾ Orig. i Topogr. Saml. paa Papir Viborg Nr. 150. En Efterskrift til Brevet er uden Interesse og derfor udeladt i Aftrykket.

ether nadis verdigheth vell fortyncker, ath ether nade befulle Eyler Brysk, thet han skulle lade meg nyøde the iiiii gorde, som ther ligger i myt læu¹⁾, om thet vaer sa, the syndisth icke vti Niels Clementssøns hosfrve hynnes breff, tha ville Niels Clementssøns hosfrve icke haffue thennum, for thy kanycker i Viborigh haffde lath taget engen fra gordhen i fyordh sidhen Niels Clementssøn var dødt, och vaer ieg hoss Eyler Bryske i Viborig, tha ville han icke lade meg affnamme gorden, som han loffuet meg for ether nade; sidhen haffuer kanycken taget gordhen meth oc kommet mannen till at sege thennum tyeniste; haffde ieg hath then i være, tha skulle the huercken haffue tagit engen eller gordhen. Nw haffuer ieg affnammet gordhen pa ether nadis vegne, effther the ligger i myt leen, och ma ether nadis verdigheth verdis at widhe, thet Niels Clementssøn haffde thennum i være i xv aar, och er bøget pa rette krogens iordh, och haffuer ieg icke mere vt aff ether nadis verdigheth end vi gorde och ii boell ther i herrit, och aether kanyckerne sielff till ether nadhe ther om, tha maa ether nadis verdigheth vidhe ath rette ether nade effther, och meen ieg, ath thennum borde at vynde ether nade thet vt aff, om the skulle haffue thet, och icke tage ether nade thet fraa; thet haffuer ieg sagde thennum. Ville ether nade ver²⁾diste till at scriffue meg till, om ieg skulle beholle thennum till sa lenge sagen kommer i rette for ether nadis verdigheth eller ether nadhe ville, thet ieg skulle slæpe thennum igen. Kiære herre! her meth ether nadis ver[digheth the]n²⁾ also meg-tiste gudt till euig tidt befallendis. Ex Støffringordh m[anda]lg nest for sante Mechels dag mdxix.

Jacop Andersson rydder.

Udskrift:

Hofborn førstæ vor kiereste naduge herre konninge Cristiern, Danmarskis, Norigis, Swerigis koninge, ydmøgele sendis thette breff.

¹⁾ Nørlyng Herred.

²⁾ Her findes et Hul i Papiret.

XII.

1520 14. Marts. Rasmus Clementssøn giver Kongen Beretning om Udførelsen af forskjellige ham betroede Forretninger¹⁾.

(Det efterfølgende Brev, der knytter sig til det S. 176 omtalte, til Rasmus Clementssøn overdragne Hverv at oppebære Landehjælp af gode Mænd og Bønder i Viborg Stift, viser, at dette Hverv har haft et videre Omfang, og er saaledes ikke blot et Vidnesbyrd om, hvor god en Fod han dengang endnu stod paa med Kong Christiern, men ogsaa om den Anseelse, som han alt dengang nød.)

Myn ymegh velige troffue thenist! kiere nadige here! om erynde och verff, sam ieg haffuit thii bespend aff Viborigh och her Niels Høgh, ethers nadis radt, y Viborigh stygt paa ethers nadis vegend, tha sammetiekit thy veluilieth then hielp aff menegge almoendt at fonghe. Syden screffue ieg samme hielp aff almoendt i de herrett, sam ieg haffuede befalinge paa, saa ath hver bwnd, sam sedher vet affwel, kommer thii i gylden at giffue, then rigge hielper then fatig, ther var almoendt veluiligh thii. Item syden lad ieg forscriffue thii reddemens mend her y stigt och tackit thennem paa ethers nadis vegen, at thy wil hialp, at samme hielp aff almoend bleff religh ladt oc screffuen, och batt thennum, at thy skulle vere behielpeligh ther at samme hielp motte religh vdtkomme, hwielkyt thy sade, at thy vil vere velueligh thii. Item siden gaff iegh riddemens mend at kyndhe ethers nadis erryngh; ther var mesther Hannss Wincke hooss, ethers nodis scriffuer, tha suarryt thy oss paa ethers nadis wegend saa, at thy vilde gerne hielp the vderst thy aff steed kwn komme, tha bød thy icky ner effther then taxum, sam ethers nadhe sende meg; haffuede ieg ethers nadis breff saa alle, sam frii och frelsse kyndis, at thy skulle rette thennum effther at følle ind y Suerigh, thaa kam samme hielp met thet snarryst aff stheed oc mögit vdher mere endt thy nw viil gaa thii. Item om kyrkykorn her y stigh, som icky er fram komit thii at brøge oc bagge aff, hur ethers nadhe viil haffue thet ther met, om ethers nade viil haffue ther peninghe eller øxen for thet, sam icky leggher vedt strande side, thaa fongher ethers nade vel

¹⁾ Egenhændig (?) Original i »Indkomne Breve til Danske Kancellie«, aftrykt efter de S. 198—99 angivne Regler.

hwndhre øx[en] eller ii^e her y stīg oc saa y hwer stigt, saa gangher thet enss offuer alle landt. Ethers nade gud befalindis. Sreffuit i Wiborg feria 4ta post dominicam oculi anno domini mdxx.

Rasmus Clementzson.

Udskrift:

Higborn ført (!) her Cristiern met gutz nadhe Danmarkis, Norgis, wdwald koninge thil Suerige hertug i Slesswiig, synd kerist nade herre etc.

333

Tilføjelser og Rettelser.

S. 169 Anm. 2. Ogsaa med Biskop Erik Kaas i Viborg gjorde Niels Clementssøn 25. Nov. 1510 et Mageskifte, hvorved han fik en Gaard i Egelund, Haderup Sogn, Ginding Herred, for en Gaard i Veggerby i Hornum Herred (Geh.-Ark. Voss, Ginding H. 54).

188 (1504). Havstrupgaard læs: Savstrup Mølle.

195 (1515). Niels Clementssøns originale Gjenbrev til Kongen i Anledning af Erhvervelsen af Holris er af 23. Juni 1515 og til Vitterlighed besejlet af Rigsraaderne og Ridderne Hr. Niels Høg, Hr. Thomes Nielsen (Lange) og Hr. Albret Jepsen (Ravensberg) samt af Eiler Bryske, Gjerd Nielsen (Drefeld, Lensmand paa Hindsgavl), Eske Bille (Lensmand paa Hagenskov) og Otte Brockenhuus (forhenværende Lensmand paa Kjøbenhavn), altsaa alle fremragende Mænd.

197-98. Bemærkningen om, at Gjældbøgerne ere Niels Clementssøns Avtographer, maa maaske modificeres med Hensyn til Gjældbogen 1506—15, af hvilken vist de Stykker, hvori der skrives: iegh, megh, ere skrevne efter Diktat af en Skriver. De Stykker derimod, der ligesom Gjældbogen 1500—4 og Bilag V bruge: iek, mek, maa tilskrives Niels Clementssøn selv.

199—200 bør i Aftrykket læses I for: J.

Udgiverne skyldte Arkivar dr. phil. O. Nielsen Tak for Oplysninger om forskellige mindre bekendte Steders Beliggenhed.

Historiske Efterretninger om Havnø og dens Ejere.

Af V. Fribert.

Hovedgården Havnø, Visborg Sogn, Hindsted Hæred under Ålborg Amt, har en smuk Beliggenhed på en Odde ved en Vig af Mariager Fjord, næsten halvanden Mil fra Indløbet. Fra Gården er smuk Udsigt over Fjorden, på hvis anden Side ligeoverfor er høje tildels lyngklædte Bakker med flere Kæmpehøje, mod Vest Udsigt over Hadsund og Tygeslund Skov, og mod Øst Udsigt over Overgård, hvis Spir hæver sig op over Trætoppene, og på Grund af Gårdens høje Beliggenhed ses i vid Omkreds og gjør en ypperlig Virkning i Landskabet.

Havnø ligger derimod lavt, og selve Gården er navnlig fra Sydsiden så godt som skjult bag Træer, hvilket også tildels er Tilfældet til de andre Sider, så det er fornemmelig kun ned mod Hadsundskanten, at man bemærker de lange røde Længer på Ladegården; men dette er også alt, thi Træerne skjuler også her Hovedbygningen, og den Tid er forlængst forbi, at et lille Tårn her hævede sig ivejret. Foruden at være omgivet af Vand, har Gården smukke Omgivelser med Skov lige i Nærheden, nemlig Havnø Lund og længere mod Øst Louenkjær Skove, omgivet af store Engstrækninger langs med Fjorden.

I Modsætning til den søndre Side af Fjorden, er Landet på denne Side i det hele meget fladt, hvorfor der også i Oldtiden har gået adskillige Vige fra Fjorden ind i Landet, som

Stamtavle over Visborggård og Havnøs ældste Ejere.

Johannis Palliszen 1245 (Æ. A. I., 266).

Palne Jensen af »Stifring« (o: Støvringgård) 1312—28,
af Slægten Munk med Vinranke i Tværbjælken,
O Elena, Datter af Hr. Niels Lendi R. og D. R. R. 1307.

Hr. Jens Palnesen R., 1328, til Stefringe.

Hr. Torben Palnesen R.

Hr. Palne Jønsen R., var Marsk 1351—60; til Støvringgård, senere til Østruppgård. Valdemar III. kalder ham 1368 »sin forrige Marsk«, levede 1396, † for 1403. I sit Ægteskab havde han mindst 1 Søn og 1 Datter (I—II), med en Frille havde han 2 Døtre (III.—IV.).

Torben Jønsen
ejede Gods i Visborg,
† for 1351.

Niels Jønsen (Jeppisen eller Sebbesen?)
af Lavestrup (o: Låstrup) 1351 † 1392, hans Efter-
leverske hed Kirstine . . . . . (Han er måske
identisk med Nicolaus Jønssen de Keldibeck, Justi-
tarius regni 1349—61.)

Marie Jønsdatter
O Hr. Ove Stigsen (Hvide) til Eskebjerg R. (Søn
af Hr. Stig Andersen til Bjørnholm R. og R. M.).
Hr. Ove blev tilligemed Hr. Niels Bugge og Hr.
Peder Andersen dræbt af Borgerne i Middelfart 1359.

I. Jøns Palnesen af »Skeffthorp« (o: Skjæstrup) 1403,
kaldes i et Diplom fra 1406 »marss Pallis søn«,
han er vist den samme, som 1420 var Befalings-
mand på Skanderborg.

Tuko Torbensen
1391.

Jens (Jekte eller Ytthe) Nielsen
af Lavestrup 1391—1405,
af Visborg 1406—1408,
O (?) Anne Styggesdatter.

Anders Nielsen
af Visborg 1343—51.

Hr. Kristiern Nielsen
af Kjelby R. 1406 (nævnes som
Væbner 1379).

II. . . . . Palnesdatter.

O Hr. Åge Hase R. 1385—1403, hans Efter-
leverske hed Eline . . . . . og en Søn af ham
hed Palle Hase.

Mads Jensen af Visborg 1439—42
O Karen, Datter af Sorte Jens Lavesen
(Udsøn) af Kollerupgård og Anne Ranisdatter
af Rudgård (Nøramer S., Sønder-Hald H.).

Niels Andersen
af Visborg
1408 (?) 1447.

Hr. Niels Kristiernsen af Kjelby
R. 1450—78 O Gertrud Ivers-
datter, Søster til Biskop i Århus
Jens Iversen (Lange-Munk).

III. Ode Palnesdatter og

IV. Edel Palnesdatter,
døde begge ugifte.

Hr. Jens Madsen af Visborg R. 1452, † 1501,
ejede også Havnø, Kollerupgård og (?) Rudgård.
O Anne Jønsdatter (Seefeld) af Dalsgård (Vive S.),
levede 1495, † for 1501.

Niels Nielsen
af Kjelby 1487—92.

Jens Nielsen
af Restrup 1484—1500.
O Lieni . . . . .

Elne Jønsdatter.
O c. 1470 Hans Lykke til Rud-
gård, senere til Havnø og Skov-
gård, levede 1458—1505. Hun
boede som Enke på Skovgård
1511, og levede endnu c. 1520.

Benedikte Jønsdatter.
O Niels Kristiernsen
(Tornekrands) til Kyø og
Kollerupgård, levede 1501.
Hun boede som Enke på
Kyø 1511.

Marine Jønsdatter (Roseurod).
O 1) Jens Pedersen (Vognsen)
til Boller (i Vensyssel) 1470—77.
O 2) Jesper Lunov Ottesen til Ørs-
levgård, levede 1497. Hun boede
som Enke på Rudgård 1501—11.

Jøllin Jønsdatter.
O Niels Munk (med Vinranken)
til Hungstrup og Gjessinggård.
Hun var Enke 1501, og er vist
identisk med »gamle Fru Munk«
i Tved 1534.

Margrethe Jønsdatter,
var Enke 1501.
O (?) Hr. Niels Thom-
mesen R.

Munk Jensen
til Visborggård 1490—96, druk-
nede tilligemed 14 andre Væbnere
1497. O Inger Andersdatter
(Bjørn), levede 1543 og boede
da på Dalsgård*).

Hr. Peder Lykke til Demstrup R. og D. R. R.
ejede også Bregenholm, Kjerbygård, Nørlund, Hver-
ringe etc., Lensmand på Varberg, senere i Nyborg
og i Ålborg, Hovedsmand i Jylland 1528, † 1535.
O 1) Anne Reventlov, O 2) Kirsten Høeg, † 1542.

Erik Lykke til Skovgård (Nøramer S.)
ejede Havnø i Fællig med Broderen
(1515—22) og udløste ham senere, † c.
1534. O Anne Kås af Nørgård, ejede
Skovgård og Havnø etc., † c. 1543.

Karen Lykke, † c. 1562.
O 1516 Mikkel Brockenhus til
Bramstrup, Damabo etc., Lens-
mand i Nyborg 1538—45, † 1555.

Havde 5 Sønner og 1 Datter, hvoraf kun 1 Søn blev
gift, nemlig: Jakob Munk til Visborggård 1521—27.
O Anne Friis af Haraldskjær (ingen Børn), hun O
2) Thord Roed 1532, O 3) Jesper Då til Enggård,
† 1562.

Hans Lykke til Havnø etc.
1546, † 1553 i ung Alder.
O Johanne Nielsdatter (Rotfeld) af
Bratskov, ejede Eskjær (i Salling)
og Havnø, † 1577.

Erik Lykke til Skovgård,
Rudgård og Stensmark, † 1592.
Lensmand på Århusgård.
O 1) Kirsten Nielsdatter (Rotfeld).
O 2) Margrethe Gjæ Falksdatter.

Anne Lykke
O Palle Juel til Palles-
borg, Landsdommer i Nørre-
jylland.

*) Hun O 2) Jens Tygesen (Seefeld) til Dalsgård og Randrup, ejede Vis-
borggård 1531—35. (Søn af Tyge Jensen til Dalsgård 1478—1515.)

Enevold Jensen til Visborggård,
Dalsgård og Randrup 1536, † 1537.
O Agathe Pogvisk, † 1568.

Tyge Jensen til Dalsgård,
† for 1548.
O Bodil Splidsdatter (Fasti).

Erik Lykke til Eskjær, Havnø og Krabbesholm,
Lensmand på Visborg og Gotland, senere på Skivehus og
Ørum, † 1602. O Dorthea Krabbe af Østergård (Enke
efter Bendix v. Ahlefeld), ejede Eskjær, Havnø, Krabbes-
holm og Rugtved, † 1620. Havnø solgte hun c. 1613 til
Iver Lykke Kristoffersen af Buderupholm, hvilken igjen
1620 solgte Havnø til Enevold Seefeld til Visborg.

Anne Lykke til Hersumgård og Holris,
boede 1599 på Thisted Bisgård, levede 1626.
O Tykke Ludvig Munk (Lange) til Kvi-
strup etc., Lensmand på Ørum 1569—93,
† 1595. (Søn af udvalgt Biskop Oluf Munk
til Palsgård, Tvis, Volstrup, Kvistrup og
Oxvig.)

Jakob Seefeld til Visborggård D. R. R. og R. af E., f. 1545, † 1599,
ejede også Dalsgård, Randrup, Sostrup (o: Benzon), Skjæravad etc.,
Lensmand på Århusgård, senere på Maringer Kloster, Regeringsråd.
O 1) Sofie Rosenkrantz af Nesbyholm, † 1571 (1 Datter).
O 2) Sofie Bilde af Svanholm, f. 1549, † 1608 (6 Sønner og 4 Døtre).

Enevold Seefeld til Visborggård, f. c. 1575, † c. 1650,
ejede også Havnø (hans Bopæl siden 1636), Dalsgård og Randrup.
O 1601 Hilleborg Då af Ravstrup, † c. 1656.

Jakob Seefeld
til Randrup 1636, til Ove-
gård 1638—59, levede 1686,
men var dengang ruineret
og havde ingen vis Bopæl.

Oluf Seefeld,
studerede ligesom sine
Brødre i Udlandet; del-
tog derefter i Tredive-
årskrigen, hvor han faldt
c. 1627.

Jørgen Seefeld til Visborggård, f. 1606, † 1666,
ejede også Stenalt, Vår, Kollerupgård og Øland, Lens-
mand på Hald, senere i Kolding og på Dueholm Kl.
O 1) Barbarra Friis af Kragerup, f. 1622, † 1638.
O 2) Karen Sehested, f. 1606, † 1672 (Søster til
den bekendte Hannibal S. og Enke efter Tyge Kruse
til Stenalt og Astrup, † 1629).

Knud Seefeld
til Dalsgård 1636—40, (er-
fter til Oxholm; var efter
Krigen »gerlden udi ad-
skillige Besværligheders,
levede 1666. O Karen
Friis af Oxholm.

Sofie Seefeld
til Havnø 1636, var
ngift, levede 1666,
† for 1674.

Peder Seefeld
til Havnø og Dalsgård, blev
ligesom sine Brødre ruineret
på Grund af Svenskerkrigen,
† 1674. O Margrethe Rosen-
krantz af Ørup (i Skåne),
levede 1676, Bopæl i Havnø.

således har været opløst i flere større og mindre Holme eller Øer. Set fra de høje Bakker sønden Fjorden, frembyder Egnen omkring Havnø et ret ejendommeligt Skue; således set lidt i Retning af Fugleperspektiv, får denne lave Egn Udseende af at være endnu fladere, så det ser ud, som om Fjorden kun behøvede at stige en Ubetydelighed, for at det meste af Omegnen vilde være under Vand, og uden Vanskelighed tænker man sig da den Tid, da dette virkelig var Tilfældet, og hvor kun nogle af de nuværende højeste Strækninger dannede Småøer¹⁾. Selve det Sted, hvor Gården er beliggende, har dog ikke i Oldtiden været nogen Ø, Landet er her så fladt, at det hele har været under Vand, — »Strandkjær«, et Navn, hvormed en større Markstrækning endnu benævnes, som ligger lidt Nord for Gården, tyder også i denne Retning, — derimod må Havnø oprindeligt have fået sit Navn efter den lige i Nærheden værende skovklædte Bakke med temmelig stejle Skrænter mod Fjorden, som nu kaldes Havnø Lund og begrænses af Møllebakken mod Vest, hvilken Strækning i ældste Tid udgjorde en lille Ø. Her findes også de højeste Punkter på Ejendommen, nemlig Lundbakken og Møllebakken, der begge dog kun nå op til 40 Fod. En anden sådan Ø dannedes af den nuværende såkaldte Bjergbakke, hvis højeste Punkt, som dog ligger udenfor Ejendommens nuværende Grænse, når op til 60 Fod.

Angående Navnets Oprindelse, ligger det nærmest at tænke sig, at det simpelt hen kunde stamme fra Havn (portus); men det er dog et Spørgsmål, om Navnets Oprindelse ikke skulde søges ad en hel anden Kant. Nu er der vel kun et Ladested her og ingen Havn, men derfor kan der nok i ældre Tid mulig have været en lille Havn, da Dybet ved Ladestedet går temmelig nær ind under Land; i de sidste 400 År træffer man dog ikke på noget, der antyder, at der har været nogen sådan her; men for at Navnet skulde stamme derfra, måtte »Havnen« selvfølgelig også søges meget længere tilbage i Tiden. Det kunde dog også tænkes, at Navnet, som så mangfoldige andre Stedsnavne, kunde være afledet af et Mandsnavn

¹⁾ Oversigt over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1851. Særtryk i »Undersøgelser i geol.-antikv. Retning« af Forchhammer, Steenstrup og Worsåe. Kbhvn. 1858.

(Hefni, Hæfnæ el. lign.), eller mulig stamme fra det oldnordiske »høfn«, hvilket også kan betyde Græsgang¹⁾.

Iøvrigt finder man naturligvis Navnet bogstaveret på mange forskellige Måder, således Hafne-ø²⁾, Hauffnø, Haffnenø, Haffuenø og lign., altså i Realiteten ikke forskjellig fra det nuværende Navn.

På Gårdens Jorder findes ingen Kæmpehøje el. lign.; dog mangler det derfor ikke på Minder fra Oldtiden, men disse ere af anden Art og bestå i Opsamlinger af fortærede Østers og Muslinger osv.; der findes nemlig her et Par Kjøkkenmøddinger, hvoraf den ene er Landets største. Denne sidste er beliggende Vest for Gården på en temmelig højtliggende Mark ved Bjergbakken, og strækker sig fra Visborgholte og ned til en Skrænt, som nu er noget fjernet fra Fjorden, men som Vandet dengang har gået helt op til. Møddingen har en Længde af 1,000 Alen, men er ikke af videre Bredder. Denne lange smalle Figur, den således har, må vist være en Følge af de stedlige Forhold på hin Tid, hvorved Møddingen angiver Grænsen mellem Skov på den ene Side og Vand på den anden. Laget har forskjellig Tykkelse, den største er lidt over 3 Fod, men det meste er kun 1—1½ Fod tykt. Det består af Østersskaller, Hjerte- og Blåmuslinger, Havsnegle og lign., endvidere finder man her Knokler af Fisk, Fugle, Hjorte og Oxer, mange af disse sidste findes flækkede, altså for at man kunde få Marven ud. Af forarbejdede Ting er der heller ikke funden så lidt, f. Ex. Stykker af rå Lerkar, Pilespidser og Oxer af Flint, Hamre af Hjortetak, forskjellige Sager forarbejdede af Vildsvinetænder o. s. v., og navnlig finder man overalt en Mængde Flintflækker. På Oldnordiskmuseum

1) Hr. Overlærer J. Kinch har gjort mig opmærksom på, at man også kunde tænke sig denne Mulighed. Med det samme tager jeg Anledning til at takke Bestyrelsen og fornemmelig Hr. Overlærer Kinch, som med en særdeles Beredvillighed har meddelt mig flere Oplysninger.

2) Denne den ældste bekendte Bogstaveringsmåde synes nærmest at tyde på Navnets Afledelse af et Mandsnavn. Når man f. Ex. også i et Stedsnavn kan træffe »Hafne-« i Forbindelse med »løfue«, synes dette især at tale i denne Retning. Dr. Larsen antager også i sin Holbek Amts Beskrivelse, at Byen Havnsø's Navn er afledet af et Mandsnavn, og om andre Stedsnavne som Havndal, Havnskov o. s. v. gjælder formodentlig det samme.

findes enkelte Prøver af disse Gjenstande herfra; derimod vides der ikke at være funden nogen sjældnere Sager i disse Kjøkkenmøddinger.

Man har også her funden Spor af Urfolkets Arnesteder; således har man tidligere enkelte Steder truffen på større Sten, en 2—3 Stykker, som vare stillede sammen, og som bar utvetydige Spor af Ildens Påvirkning, og som endnu tildels vare sorte på Overfladen, hvilket noksom tyder på, at de have været Rester af fordums Ildsteder. Ligeledes findes en betydelig Mængde Aske og Kulgrus iblandet imellem Skallerne overalt i Laget.

På den søndre Side af Lunden findes den anden Kjøkkenmødding, ligeledes beliggende på en temmelig højtliggende Mark. Denne Mødding, som således ligger langs Skrænten af den fordums lille Holm, har tydelig nok i hin Tid gjort Grænsen mellem Vand på den ene Side og Skov på den anden; hvad det sidste angår, er det tildels Tilfældet endnu. I denne Mødding findes et betydeligt Lag af Østersskaller, hvilke tilmed ere af usædvanlig Størrelse og Tykkelse; desuden findes her, ligesom på det andet Sted, en Mængde af de almindelige spiselige Muslinger og Snegle, ligesom forarbejdede Ting af Flint, navnlig en hel Del Flintflækker, fremdeles forskellige Slags Dyreknokler o. s. v. o. s. v., hvilke Sager alle sammen have den respektable Alder af mindst 4—5,000 År.

På de lave Marker og Enge nedenfor ved Fjorden træffer man på sikre Vidnesbyrd om, at Vandet tidligere ganske har overskyttet disse og gået op til Skrænten rundt Lunden. Her findes nemlig Muslinger, som ikke hidrøre fra den ovenfor værende Mødding, idet disse Muslinger ikke have været åbnede, men findes med sammenlukkede Skaller, og da de navnlig tidligere fandtes i større Mængde, — nu ere de nemlig for en Del plejet ned, — så afgive de altså Bevis for, at Fjordlejet i Tidernes Løb har hævet sig og har ladet disse Smådyr fra Fjordens Bund blive tilbage som Minder om tidligere Tidens Tilstand.

Efterhånden som Landet har hævet sig, ere disse Småøer eller Holme blevne forbundne med hinanden og have dannet en større Ø, hvorfor det, der i den ældre historiske Tid forstås ved »Havnø«, er en forholdsvis temmelig betydelig Ø af næsten en Mils Længde, nemlig Visborg Sogns nuværende

Udstrækning langs Fjorden. Dette er dog ikke sådan at forstå, som om Havnø i historisk Tid har været en Ø i Mariager Fjord; thi vel var den omgivet af Vand på alle Kanter, men det, der fandtes på Nordsiden, var Ferskvand: hele »Øens« Nordgrænse dannedes nemlig kun af nogle ubetydelige Vandløb. En Å eller Bæk (uden Navn) kommende fra Louenkjær løb mod Vest norden om Tagkjæret og ud i en anden Å, hvis Udspring var norden for Visborggård og som løb forbi denne Gård og videre mod Syd, indtil lidt Øst for Visborgholte, hvor den drejede mod Vest, således at den, som på denne Strækning kaldtes Havnø Vejen, dannede Resten af Havnø Nordgrænse hen til Søndergårde, hvilken den passerede sønden om, for dernæst at løbe ud i Fjorden lidt østen for Hadsund.

Disse Vandløb have dog ikke i de snvære Århundreder været af nogen Betydning, og forsvandt efterhånden enten fuldstændig eller blev kun tilbage som Grøfter, så nu mærker man ikke det mindste til, at Ejendommen tidligere har været begrænset af Vandløb. I ældre Tid ser man derimod, at disse stedlige Forhold har havt den væsentlige Betydning, at Havnø i de ældste Lavhævde indvordes som Ø, idet der ingen Grænser anføres — navnlig gjælder dette om Lavhævden fra 1468 —, og derfor har det været nødvendig at forudskikke disse Bemærkninger om de fordums Åløb norden om Havnø.

Gårdens nuværende Tilliggende strækker sig i en Længde af næsten 3 Fjerdingvej langs med Fjorden, derimod gå Jorderne ikke synderlig højt op i Landet; dog nå de ved den østre Grænse ved Louenkjær op til c. 4,000 Alen fra Fjorden. Arealet er 1,760 Tdr. Land, hvoraf 400 Tdr. L. Ager, 700 Tdr. L. Eng og 660 Tdr. L. Skov. Hartkornet er nu 54 Tdr.

Man vil forgjæves i ældste Tid søge om Adelspersoner, der have skreven sig »til Havnø«, og dette har den naturlige Grund, at Ejendommen som Sædegård d. v. s. Sædet for Adelspersoner ikke er 400 År gammel. Den hører således til de yngre Herregårde, hvorfor man også endnu imellem Gårdens gl. Papirer kan finde Oplysninger fra den Tid, da den havde Ejer tilfælles med Nabogården Visborggård og som

sådan kun var en Del af dennes Tilliggende, og uden Tvivl har denne Ø stedse i ældste Tid været underlagt Visborggård, »en af de ældste Herregårde i Jylland« — som Langebek skriver —, og som således også har været en af de anseelige.

Ifølge en Fortegnelse fra 1767 over gl. Dokumenter på Havnø fandtes der dengang to Originaldokumenter fra År 1468 angående den daværende Ejers Lavhævd på Visborggård og Havnø; men disse, såvelsom alle de andre gl. Pergamentsbreve, der nævnes i denne Fortegnelse, ere nu — på en enkelt Undtagelse nær — alle forsvundne; dog findes enkelte af dem i oversatte Kopier og deriblandt også Kopi af det Tingsvidne, som Hr. Jens Madsen førte 1468 som Adkomst på ovennævnte sine Ejendomme. Denne Kopi er fra 1767 og angiver sig at være ligelydende med den ihænde havende Original. Da det tilsvarende Låsebrev fra 1477 alt findes trykt i et tidligere Bind af »Jydske Samlinger«, havde der ingen Grund været til nærmere at omtale den herværende Kopi af Tingsvidnet, når det ikke havde været, fordi dens Ordlyd er en Del forskjellig fra den Kopis Kopi af det samme Tingsvidne, som dels findes trykt og dels henvist til samme Steds¹⁾.

Hvad således angår den første Del af Tingsvidnet, kan det herfra rettes eller suppleres med følgende:

Istedet for »Byrge« står her Bugge i Overgård²⁾, efter Lars Kielsen følger Mouens Kielsen af Stangerum, Iep Hennichsen³⁾, Iep Pouelsen⁴⁾, ... Anders Sommersen . . . . ., efter Jens Madsen af Visborg⁵⁾ følger »denne nærværende Brevviser, ... og som Fogden og Herredsmænd fandt ham for rette Arving«; de sidste Ord »rette Arving« er dog næppe rigtig læst, da der åbenbart har stået det samme som på det tilsvarende Sted i Låsebrevet, ligeledes står her »jordegne Bønder« og ikke »Ejerebønder«.

¹⁾ Jydske Saml. X., 366 f.

²⁾ Måske Viborg Bisps Lensmand på Ovegård.

³⁾ Må være Væbner Iep Hemmichen af Assens (Falslev S.), som nævnes i en Lavhævd på Mariager Kloster fra 1479.

⁴⁾ Måske Væbner Iep Povlsen til Derby 1467, eller en do., der skrives til Kortrup 1489.

⁵⁾ Her betegnes han heller ikke som Ridder, hvilket Ord dog må have stået i Originalen, men altså utydeligt.

Hvad dernæst selve Skjelstrækningen angår, er den vel i Realiteten ikke væsenlig forskjellig fra Låsebrevets, hvad derimod Formaliteten angår, adskiller den sig meget fra dette.

Med Hensyn til det første er det mærkeligt, at Hadsund heri skrives »Haddersund«¹⁾, hvilket Navn må have stået således i Tingsvidnet, da det i Kopien på det andet Sted, hvor det forekommer, endog er læst »Haddisvad«; hvor der i Låsebrevet står »Ume« står her Vive, her står heller ikke Keppersti, men Koppersti (ligesom Navnet også altid skrives således i andre herværende Papirer); de Hulveje, som nogle Steder nævnes i Låsebrevet, stå her i Enkelttal; i Låsebrevet nævnes der ingen Skov på Havnø, dette fandtes der dog ifølge Tingsvidnet, og at dette forholder sig rigtig, og at det må være udfalden i førstnævnte, er uden for al Tvivl og bestyrkes ydermere ved et Tingsvidne fra 1504, som nævner »Havnø Skov«.

Ordstillingen i Tingsvidnets Skjelstrækning er, som nævnt, ikke så lidt forskjellig fra Låsebrevets, og i alle Tilfælde var det også nødvendigt for sidstnævnte at gjøre visse Forandringer, således når det i Tingsvidnet f. Ex. hedder: »item hørte vi, at han undtog . . . . .«, så kunde de af gode Grunde ikke skrive dette i Låsebrevet, hvorfor det også der er bleven forandret til: ». . . . . item undtog han og lydelig . . . . .«. Iøvrigt består navnlig Differencen mellem Tingsvidnet og Låsebrevet deri, at førstnævnte har anvendt en Mængde ganske overflødige Ord og Gjentakelser, hvilke Låsebrevet har opdaget næsten allesammen og derfor udeladt, som Følge heraf er dettes Skjelstrækning bleven over fire Snese Ord kortere end Tingsvidnet, dette sidste har altså ruttet lidt vel meget med Ordene!

Således anfører Tingsvidnet nogle Steder de samme Ord to Gange f. Ex. ». . . . en Bæk, som kaldes Markskjelsbæk, (og så Markskjelsbæk) ret (ud) af . . . . . østen fra Grevens Høj, (item fra Grevens Høj) og . . . . ., fra den Sten til en anden (Sten) . . . .«. Tingsvidnet anvender ligeledes

¹⁾ Omtrent således har Navnet vist også været skreven i ældste Tid, da det må antages at stamme fra det samme Mandsnavn, hvorfra det umiddelbart derved beliggende Haderup er afledet, nemlig »Haddi«, jfr. O. Nielsen: Olddanske Personnavne.

». . . . hvad det helst er eller og nævnes kan . . . .« (3 Gange), tilføjer ved de respektive Gårde og Bol ». . . . med alle sine Rettigheder . . . .« (8 (!) Gange), hvorimod Låsebrevet slår det sammen til ». . . . med for^{ne} Gårde og Bols alle rette Tilliggelse . . . .«; når det i Tingsvidnet hedder ». . . . item vorde han Gård og Bol med Lavhævd i Visborgby«, så gjør Låsebrevet disse 10 Ord til 5 og skriver ». . . . item al Visborgby indvorde han . . . .«; ved alle disse Gårde og Bol står stadig: ». . . . item . . . . . nu iboer . . . .«, på denne Måde sparer Låsebrevet over en Snes Gange »nu« og halvt så mange Gange »item«.

At Låsebrevet har udeladt alt dette, er ikke så underlig; men hvad der synes mærkeligere er, at man også i de Tider har havt Syn for andre overflødige Ord, som dog ikke var helt let at finde, når det således i Tingsvidnet hedder: ». . . . hans rette Arvegoods, som han arvede efter . . . .«, så udelader Låsebrevet »som han arvede«, ligeledes når det i førstnævnte hedder ». . . . item vorde han sig Del og Fellig at have i al Skjellumskov . . . .«, så udelades her »at have«, ligeledes udelades i: ». . . . og alt (det) der er . . . . og (så) Lunddal op . . . . . (med) Flod og Flodstede . . . . som (der) ligger . . . . (som er) Ager (og) Enge . . . . så (op) vesten . . . . item (vorde han) den Gård som . . . . Sandemænd gjorde (deres) Tog . . . .« alle de Ord, der her er sat i Parenthes, foruden diverse »og« o. s. v. Låsebrevet har i det hele alle Steder, hvor det var muligt, øvet Kritik mod Tingsvidnet: »den Adelvej, der ligger mellem«, blev til »den Adelvej, der er mellem«, »den Bæk« blev til »Bækken«, »den Å« blev til »Åen«, hvorimod »Digen« blev gjort til »det Dige«; Tingsvidnet skriver alle Steder: »Item vorde han . . . . . med Lavhævd«, men Låsebrevet har dog ikke engang villet følge det i dette, men skriver stadig: »Item indvorde han«, og sparer således »med Lavhævd« (5 Gange).

Som det fremgår heraf er Låsebrevets Ordlyd i stilistisk Henseende en meget betydelig Forbedring af Tingsvidnet, og dette have sådanne vist i Reglen også været, da det ikke er rimeligt, at Adelsmændene i Kancelliet vilde bruge akkurat den samme Ordstilling, som en Herredsfoged brugte, thi denne var dengang og langt senere kun en Bonde: »Herredsfogden og andre Bønder«, hedder det endnu i Kristian V.'s danske

Lov. Det må antages, at Tingsvidnets Ordstilling allerede ved Viborg Landsting er bleven en Del forkortet og forbedret — her er det åbenbart, at man har forandret Haddersund til Hadsund o. s. v. — og Låsebrevet turde da mere være en Afskrift af Landstingsvidnet end af Herredstingsvidnet.

Efter det her meddelte vil det fremgå, at den anden Kops Kopi af Tingsvidnet i Virkeligheden ikke er en Kopi af dette, men hvad hele Skjelstrækningen angår, er en Afskrift af Låsebrevet, alene med Undtagelse af de første Linier, hvor man endnu følger Tingsvidnet, i dette står nemlig som på Side 367 Note 2, ligeledes findes Ordet »op« på Side 368 L. 1 for o ; men da Tingsvidnet har været noget defekt (flere Ord — endog Stedsnavne — ere udfaldne i den herværende Kopi), har man derfor kopieret Låsebrevets Skjelstrækning, og da Afskriveren har været bekendt med Egnen, har han samtidig rettet enkelte Stedsnavne: Ume til Vive o. s. v.

Under Tingsvidnet angives at hænge 15 Segl.

Munk.

Vinranke-Munkernes Våben, en med en Vinranke belagt Sølv-Tværbjælke ¹⁾, har i Tidernes Løb været ført af et ikke ringe Antal Personer, hvilke næsten alle have været bosatte i Jylland, men de fleste Medlemmer af denne Slægt ere iøvrigt temmelig ukjendte. Nogle mene, at de oprindelig skulde stamme fra »de gamle Munker« d. v. s. Familien Munk med Guld-Tværbjælken, og dette har nogen Sandsynlighed for sig, da de oprindelig kun førte en Tværbjælke i Våbnet ligesom hine. Vinranke-Munkerne falde i tvende Underafdelinger, nemlig i den Familie, som alt i det 14de Århundrede kaldte sig Munk, og den anden Familie, som ikke brugte noget Slægtnavn; men hvem der er den fælles Stamfader for disse tvende Familier med samme Våben, er det forbeholdt Fremtiden at opklare. De fleste af de Personer, der førte den vinrankede Tværbjælke og skrev sig Munk, hørte overvejende

---

¹⁾ Adelslex. II., 31 Nr. 6

til de små Adelsmænd, der skrev sig »til« eller af Landsbyer d. v. s. de ejede kun en større Gård i en Landsby og nogle enkelte underliggende Fæstehuse; da de fleste således vare uden Anseelse og kun sparsomt forekomme nævnet, er det ikke underlig, at denne vildsomme Slægts Stamtavle kun foreligger i meget mangelfuld Skikkelse.

De Munker, her skal omtales, førte ikke noget Slægtnavn; det må iøvrigt have været en anset Slægt, men synes ikke at have været ret talrige¹⁾. Indenfor deres Kreds tælles en Mand, hvis Navn ikke er ubekendt fra Historien, nemlig Marsk Palle; men selv denne Slægtens Primas kan dog ikke gjøre sig til af at have opnået nogen Popularitet; — hvor ganske anderledes heldigt for hele denne Slægts Vedkommende havde det ikke stillet sig, hvis den Mand, der på hosføjede Stamtavle nævnes som Niels Jeppesen (Sebbesen)²⁾, havde været identisk med — Niels Ebbesen »til Norringriis Hovgård«, — hvilken Glands vilde dette ikke have kastet over hele denne Slægt?!³⁾ Men uheldigvis er Niels Sebbesen en ganske anden end »Ridderen til Nørreris og Brathingsborg« — som han kaldtes i gl. Dage —, thi han nedstammede jo nok som bekendt i 7de Led fra »Ebbe Galt, der nævnes i Krøniken«; i nyere Tid vil man dog ikke så meget som unde Helten en Fader, endsige syv Led af Forfædre, og derfor vil det af Stamtavlen fremgå, at Niels Sebbesen og Randers-Helten ere to forskellige Personer, thi førstnævnte er hvad

¹⁾ Hvis det paa Stamtavlen nævnte Keldibek er det samme som det, der i Æld. Arkivregist. nævnes som Kolbekgård (Ellerupby, Gjern S. og H.), var det muligt, at Palle Nielsen, »som kaldes Brommel« til Kolbek og Haffue (Skorup S.) 1399 † før 1460, kunde høre til denne Slægt. Palle var et ikke helt ualmindeligt Navn dengang, så hvorvidt Personer som Johannes Palmesen til Ålbjerggård 1349 (D. Atl. IV., 119 jfr. p. 524), Johannes Pallisen af Hosløf 1374 (Æ. A. I., 268) hører herhen, er selvfølgelig usikkert.

²⁾ Hvis han virkelig har hedt således, kan han ikke være identisk med Niels Jønsen af Lavestrup 1351, hvilken var en Broder til Palne Marsk og Torben Jønsen og er Stamfaderen for Visborglinien (Klev.). Der er dog næppe Grund til at tvivle om, at dette er en og samme Person; Navnet skulde vist snarere have været læst Jessesen.

³⁾ Angående denne Sag se Jydske Saml. IX., 335 f., cfr. Hist. Tidsskrift V. R. V., 460 f.

Forfædre og Slægtskabsforhold angår nu ulige bedre udstyret end hin, der vog den kullede Greve, og som efter Krønikernes Beretning fandt Heltedøden 1343, altså mangfoldige År før den anden. Såmeget uheldigere er det, at denne Niels Sebbesen ikke er identisk med Helten, thi fra førstnævnte lader sig let påvise nulevende Descendenter, og det vilde jo være ganske morsomt at kunne påvise sin Descendence fra Niels Ebbesen og »Fru Estrid Pedersdatter« eller »Fru Jutta« — som hun kaldtes i gl. Dage.

For nu at gå over til noget mindre interessant, men mere positivt, skal her anføres, hvad der findes til nærmere Oplysning om de Personer, der nævnes på Stamtavlen.

Palne Jønsen af Støvring nævnes 1312—19¹⁾ og 1328, førstnævnte År udstedte han et Overdragelsesbrev på noget Gods til Kanik Brødrene i Århus²⁾; sidstnævnte År nævnes han i et Diplom, som senere anføres.

Hr. Jøns Palnesen nævnes 1328 (Klevenf.), han ejede senere Støvring.

Om Marsk Palle skal her i Forbigående kun følgende anføres. I »Fynske Antikviteter« findes en Afbildning af hans tvende naturlige Døtres Ligsten, hvorpå findes et skråt Skjold med en Tværbjælke; men på Grund af en urigtig Tegning af Ligstenen har ældre Genealoger antaget ham for en Hvitfeld, og derfor findes han på nogle Stamtavler som sådan³⁾. Hr. Palne levede 1396, thi nævnte År optog Hr. Anders Ofvesen (Hvide) til Bjørnholm⁴⁾ (nu Høgholm) et Tingsvidne, hvorved han beviste, at Hr. Palne Jønsen Marsk og hans Søster Marie, Hr. Ofve Stigsen, Ridders. Efterleverske var Hr. Torben Palnesens rette Arvinger⁵⁾. Han kaldes altså her Marsk, men det var kun en Titel og ikke enstydig med marscalcus regni, thi allerede i et Forlig fra c. 1468 nævnes han som forrige Marsk. Han må være død før 1403, da hans Søn Jesse Palnesen og Svingersøn Hr. Åge Hase nævnte År til Hr. Niels

¹⁾ Danske Atlas IV., 457. Trap V., 568, hvor han forvexles med Marsk Palle. ²⁾ Stadfeldt: Randers Beskrivelse p. 2.

³⁾ Hofman: Danske Adelsmænd I. p. 13. — Her kan også bemærkes, at den i Jy. Saml. II. R., I., 33 nævnte »Ridder Palle Jensen (Hase)« er identisk med Palle Marsk.

⁴⁾ Faml. Rosenk. I., 93, hvor hans Families Stamtavle findes.

⁵⁾ Klevenf. Stamt. (Hvide) efter Peder Dyrskjøts Breve.

Mandrup til Barritskov udlovede alt **Marskens Gods** i **Almind, Var, Jelling og Lover Sysler** og i **Horsens** og i alle **Kjøbstæder** i disse fire Sysler; hvor betydeligt dette var, ser man af, at der alene i **Bjerger Herred** hørte Gods i **Årup, Ørum, Urup, Balle, Ullerup, Grund, Stovby og Hyrup**¹⁾.

Hvad den Linie af Familien angår, som skrev sig til **Kjølby (Farstrup S., Slet Herred)**, gjøres kun opmærksom på, at de i den historiske Literatur regnes for **Tornekranser**, på **Grund af Navnelighed (Niels Kristiernsen)**, og derfor må man søge dem i Registrerne til **Danske Magasin, Ældste Arkivregistraturer** m. fl. Steder blandt **Tornekranserne**. De førte **Vinranke-Munkernes Våben**²⁾ og **Klevenfeld** har dem på sin **Stamtavle** over denne Familie.

Så langt man kan gå tilbage i Tiden, har denne Familie ejet **Visborg**, og altså også **Havnø**, som en Del af førstnævntes **Underliggende**³⁾; men om nogen af de alt nævnte har ejet **Visborg**, vides ikke, thi den første Ejer, der kjendes, er

Anders Nielsen, som nævnes til **Visborg 1343—51**. Sidstnævnte **År** fik han af sin **Farbroder, Marsk Palne, Skjøde** på alt det Gods i **Visborg**, der havde tilhørt **Torben Jonsen**; i **Skjødet** skrives hans Navn **Andreas Niclesson de Wisburgh**. Derefter hans **Broder**

Jens (eller Ytthe) Nielsen, som fra **1379—1405** skriver sig til **Låstrup i Rinds Herred** og som **1401 (?)**, **1406—1408** skriver sig til **Visborg**. Hans Navn forekommer ved efternævnte **Lejligheder**: **Jens Nielsen og Kristiern Nielsen Væbnere og Brødre** deres **Brev** på to **Gårde** i **Låstrup**, **1379**. — **Ytthe Nielsen** af **Laustrups Skjødebrev** på alt hans Gods i **Suntrup i Volberg Sogn** til **Biskop Lave**, **1404**. — Et gammelt **Ikke Nielsens Brev** på to **Gårde** i **Wulberg (o: Ulbjerg i Rinds Herred)**, **1405**⁴⁾. — Fra **1406** findes der adskillige

¹⁾ T. Becker: Orion, Kvartalsk. I., 292; do. Månedsk. I., 94. Molbech og Petersen: Udv. af Dipl. p. 171 etc. Om Hr. Åge Hase se F. Hvass: Fanl. Hvas IV., 20, med Henvisninger navnlig til Æ. Ark.

²⁾ Jydske Saml. II. R. I., 151.

³⁾ Som Følge af den Forbindelse mellem disse Gårde, der af og til har funden Sted, vil her også findes lidt Bidrag til **Visborggårds Historie**, og det samme gjælder tildels for **Dalsgårds Vedkommende**, idet den også til Tider har havt Ejere fælles med **Havnø**.

⁴⁾ Æld. Ark. II., 244, 237 og 375.

Originaldokumenter i Anledning af, at han nævnte År skjødede en Del Gods til Kronen. Hans Navn skrives heri Ies Nielsøn aff Wesburgh, Iones Niclessøn af Wesborch og lign.¹⁾ — Ifølge en tildels ulæselig Optegnelse ses, at Iess Nielsen af Visborg fik (eller udstedte) Skjøde på en Ålegård liggende i Hafbro (Havbro S., Års Herred), men noget Årstal har ikke kunnet læses²⁾. Samtidig med ham eller næste Ejer har også

Niels Andersen ejet Visborg; denne store Ejendom synes af og til at have været besiddet af tvende Ejere, således har Torben Jonsen altså også kun ejet noget af Ejendommen. Ved Gavebrev af 1408 (?) — sandsynligvis senere — gav Niels Andersen af Visborg alt sit Gods i Bornimlund (ubekjendt Beliggenhed) til St. Hans Kloster (i Viborg)³⁾. Klevenfeld nævner ham til Visborg endnu 1447. — Hans Brodersøn

Mads (Mattis) Jensen nævnes til Visborg 1439 (se det følgende) og i et Landstingsvidne dat. 7/1 1442⁴⁾. Han var, som anført på Stamtavlen, gift med en Datter af »Sorte Jens« (Hvitfeld p. 819) o: Johannes Lavesen til Kollerup 1386—88⁵⁾ (Hadbjerg Sogn, Galten Herred), hvilken også en Tid ejede Sostrup (nu Stamhuset Benzon). Næste Ejer var den i oft-nævnte Tingsvidne fra 1468 nævnte

Hr. Jens Madsen, der ejede Visborg 1452—87, og som allerede i et Tingsvidne dat. 17/2 1452 nævnes som Ies Mathssen, riddher⁶⁾. Da han levede næsten et halvt hundrede År efter den Tid, må hans Herrestand dengang have været af temmelig ny Dato. — Han forekommer ofte nævnt som Vidne ved forskellige Retshandlinger fra den Tid, ligesom han også oftere ses at have været Voldgiftsmand, Kommissær o. s. v. —

¹⁾ Molbeck og Petersen: Udv. af Dipl. Nr. 164, 167, 169 og 170. K. Barner: Fam. Rosenkrantz I, 94 og Dip. p. 53. F. Hvas: Fam. Hvas IV., 318—19.

²⁾ Æld. Ark. II., 286 cfr. ibd. p. 284 Note 4.

³⁾ Æld. Ark. II., 378.

⁴⁾ K. Thestrup: Om Tingene og Tingsvidnerne p. 32. A. Heise: Diplomatarium Vibergense p. 346.

⁵⁾ Klev. kjender ikke hans Våben, men af H. M. Rosenørns: Grev Gert og Niels Ebbesen p. 219 fremgår, at han var en Udsøn, der førte en Klokke i Våbnet. Den samme Steds nævnte Lave Jensen (Udsøn) af Kollerup (1421) var en Søn af ham.

⁶⁾ Dipl. Vibergense p. 40.

Om ham anføres følgende: 1460 skjødte han noget Gods i Saltum Sogn til Økloster. — 1466 fik han Lavhævdsbrev på sit Gods i Als og Buddum (Als Sogn). — To År efter fik han altså ligeledes Lavhævd på Visborg og Havnø, og angående sidstnævnte hedder det i Kopien af Tingsvidnet:

Item vorde han Haunø (med Lavhævd) med al(le) sin(e) rette Rettighed(er), (så)som er Ager og Eng(, Skov og Marke), Fiskevand, Fægang intet undtagen(, hvad det helst er eller nævnes kan), Ålegårdstader, en Ørredgård i Wedel¹⁾, og særdeles en Tagmark for frit Enemærke²⁾.

1470 optog han Tingsvidne ved Moubjergting til Oplysning om Skjel ved den til Als og Buddum hørende Skov³⁾. — Et Diplom fra 1471 lyder på, at Jens Matisson, Ridder, i Wesborgh, Morten Swan, Væbner⁴⁾, og 4 Bønder tilkjendegive Kong Kristiern, at de ifølge et af Biskop Knudh (i Viborg) ønsket Mageskifte have undersøgt en Bondegård i Solbergh og en Kirkegård i Lywngby i Hellum Herred og funden dem lige gode⁵⁾. — 1480 bekjender han at være skyldig til Økloster 40 rinske Gylden, for hvilke han pantsætter noget Gods.

Selvfølgelig har han i sin lange Ejertid haft mange Ejendomstrætter, hvoraf her kan nævnes nogle: 1462 havde han således Trætte med Hr. Anders Jakobsen på Stenalt om en Eng, liggende i Borup Mark (Asdrup S.) og i Brøndbjerg Mark (Rostrup S.)⁶⁾. — 1464 var der Trætte mellem ham og Biskoppen i Viborg »om thre kircker hoesz Wisborg«, som Jens Matzen sig vilde tilholde. — 1476 havde han Trætte med St. Karens Gilde i Ålborg om en Jord og Grund, som Gildet

¹⁾ Den gamle Form for »Vejle« d. v. s. Vig.

²⁾ Alene disse få Linier ere således meget forskjelligte fra Låsebrevets, — de Ord eller Bogstaver, der ovenfor er sat i Parenthes, udelader nemlig sidstnævnte. Tingsvidnet skriver ikke blot her, men alle Steder: »alle sine rette Rettigheder«, hvorimod Låsebrevet stadig sætter disse Ord i Enkelttal.

³⁾ Når ingen Henvisning anføres, er Kilden i Reglen at søge bl. Havnø iøvrigt meget mangelfulde og ufuldstændige lille Samling af Dokumenter. Af disse ældste Dokumenter findes dog ingen Afskrifter, men de nævnes kun i Reversalen som ovenfor.

⁴⁾ Morten Swan af Komdrup 1485, senere Ejer af Estrup Hovgård og Tromholt, levede 1474 (Fam. Hvas IV., 211).

⁵⁾ Knudsen: Dip. Chr. primi p. 264.

⁶⁾ Faml. Rosenkrantz I. Dip. p. 111.

havde i Pant, men ved Forlig af samme År fik han og Arvinger det omtvistede til evindelig Ejendom. — På samme Tid havde han en Mængde Stridigheder med Biskop Knud i Viborg angående Fiskeriet i Låstrup. En Landstingsdom fra 1478 lyder på, at Hr. Jens Madsen selv tilstod, at han ikke gjorde den Lavhævd imod Biskop Knud på »lidell Wedell« (en Å ved Låstrup). — 1482 optoges Tingsvidne, at den Fiskegård i lidell Wedell, som Hr. Jens Madsen med Vælde og Uret havde ladet nedhugge, havde hørt til Bispedømmet i 100 År. — Disse Stridigheder¹⁾ om Ret til Fiskeri i Vandløbene ved Låstrup synes at have været vanskelige at få bragt i Orden, det var dog meget gamle Rettigheder, det angik; thi allerede Jens Madsens Oldefader skrives til Låstrup, og hans Navn forekommer også i Forbindelse med Fiskeriet i lidell Wedell. I en defekt Optegnelse fra 1392 hedder det således: » . . . . frue Kirstine Niels Sebbesens efftherleuerske hennes børn och brodher . . . . . af Viboriig for . . . . . n fiskerij y Søn [der aa och y] lidell Wedell«²⁾. — Angående Haubroholm i Hollumby, Farsø Sogn, havde Jens Madsen også en Mængde Stridigheder med Frue Kloster i Ålborg³⁾.

Da Mads Jensen ikke vides at have havt andre Børn end den her nævnte Søn, og da de øvrige Medlemmer af denne Linie af Familien synes at være uddøde tidligere, så blev alt Godset nu samlet på en Hånd. Hr. Jøns Mattesen af Wisborgh, Ridder, var således en stor Jorddrot, og havde foruden disse Ejendomme også Kollerupgård (Hadbjerg S.)⁴⁾ og adskilligt mere Gods vidt og bredt omkring i det nordlige Jylland. At han ejede Kollerup, fremgår af et Tingsvidne fra omtr. 1545, hvorved Erik Nielsen (Tornekrannds) til Kollerupgård beretter, hvorledes (hans Morfader) Hr. Jens Madsen, Ridder, med Lavhævd indvordede Kollerupgård, hvilket han beviste med Lavhævd udgiven 1481⁵⁾. Jens Madsen har altså arvet denne Gård gennem sin Moders Familie, og dette

¹⁾ Æld. Ark. II., 485 med Henvisninger.

²⁾ Ibd. p. 244.

³⁾ Æld. Ark. III., 22—24, 49, 116.

⁴⁾ I Trap V., 582 anføres Lars Lunov som Ejer af Kollerupgård 1485—92, men det var i Landsbyen Kollerupby (do. Sogn, Vester Han Herred) at Lars Lunov havde hjemme (Æld. Ark. III., 29 cfr. p. 479).

⁵⁾ Topografiske Saml. i Geh. Ark.

stemmer også med, at Sorte Jens' Efterkommere uddøde i andet Led. Hans eneste Søn, Lave Jensen, døde »gl. og ugift«, og Sorte Jens' eneste Datter, Else Jensdatter, der var gift med »lange« Hr. Ove Ovesen af Slægten Mur-Kås¹⁾, efterlod kun en Datter, der døde ugift²⁾.

Noget før 1490 overlod Ridder Jens Visborggård til sin Søn, Munk Jensen, hvorimod han selv tog Bopæl ved Mariager, hvor han ejede noget Gods. Sine andre Ejendomme synes han samtidig at have overladt til nogle af sine Svigersønner, iblandt disse Ejendomme har mulig Havnø været, men det er dog ikke sikkert, at den adskilles fra Visborg ved den Tid, men muligvis er det først sket ved Skiftet 1501.

Den ²⁰/₁₂ 1498 tildømtes der Hr. Jens Madsen ved Hindsted Herredsting, ifølge Lavhævd af ²²/₅ 1466, en Del Gods i Als — deriblandt nævnes en Forstrand og Saltkjedel, — Helberskov, Buddum og Skjellum, Part i Louenkjær m. m. En Del af dette Gods var erhvervet af Jens Nielsen af Visborg og var siden ukjært fulgt dennes Søn Matis Jensen og Sønnesønnen Hr. Jens Madsen af Visborg. — Han tog Lavhævd på sit Gods ved Mariager, men havde senere Strid desangående, som ses af en Viborg Landstingsdom, dat. ¹⁶/₂ 1499, om en Sag mellem velbårne Mand Hans Lykke på Hr. Jens Madsen, Ridders, Vegne, kontra regelbunden Mand, Broder Oluf i Mariager og Nis Mikkelsen. Førstnævnte påstod, at Kontraparten havde indvordet med Lavhævd til Mariager Kloster Hr. Jens Madsens Jord og Skov ved Mariager, hvorpå han havde Lavhævd og Låsebreve. Broder Oluf bestred dette, men vilde ikke fremlægge sit Lavhævdsbrev, da det endnu ikke var beseget. Der blev da sagt for Rette, at findes det, at Broder Oluf og Nis Mikkelsen have indvordet Hr. Jens Madsens Gods til Mariager Kloster, så skulde deres Lavhævd ikke have Magt. — Den ²⁰/₆ 1499 fik Hr. Jens Madsen, Ridders Bud Tingsvidne ved Hindsted Herredsting, at Sandemænd gjorde Skjel imellem Bonden og Gudshuset og svare til Mariager Kloster hver 6te Græs over al Buddum Mark og Skov³⁾.

¹⁾ Identisk med den i Jy. Saml. II. R. I., 38 f. nævnte Hr. Ove Ovesen »Då«.

²⁾ Personalhistorisk Tidsskrift V., 275. Klev. Stamt. (Rani).

³⁾ Gehejmearkivets topografiske Samlinger: Mariager, Gjerlev Herred og Hindsted Herred.

En Del af sit Gods ved Mariager havde han 1495 skjænket til Mariager Kloster, dog således, at dette først efter hans og Hustrus Død skulde indtræde i Besiddelsen.

Han døde 1501 og er tilligemed sin Hustru, — som må være død kort før ham — begravet i Mariager Kirke, hvor han havde ladet bygge et Kapel. På deres endnu eksisterende Ligsten står — eller rettere har stået: *Hic jacet dns (dominus) Johes (Johannes) Mathie de Visborgh miles com uxore sua dna Anna Orate proeis.*

Nu er imidlertid Jens Madsens Frue bleven stedet til den evige Hvile, forinden der er bleven anført noget om hende, og derfor var det på høje Tid at oprette det forsømte. Da hidtil intet har været bekjendt om hende, må der en nærmere Undersøgelse til for at påvise hendes Herkomst; thi

Hvem var liden Anna?

Hun er Allerkjæreste min.

Så glad rider Jens Madsen mod sin Jomfru.

(Den gl. Kæmpevise om Jfr. Karen og Erik Styggesen).

Men hvor red nu Jens Madsen hen i sine unge Dage, når han vilde gjæste sin Fæstemø? Klevenfeld angiver, at han tog Vejen ad Mejlgård til, idet hans Udkårne var den ærlige og velbyrdige Jfr. Anne Iversdatter af Mødelgård; — men det passer uheldigvis ikke.

På ovennævnte Ligsten findes to Våbner, hvoraf det ene er Vinranke-Munkernes, men det andet Våben angives forskjelligt, idet der et Steds siges, at begge Våbnerne var Vinranke-Munkernes, et andet Sted siges, at der i hendes Våben kun findes en Tværbjælke¹⁾. Herefter bliver man ikke synderlig klog på den Slægt hun tilhørte, der bliver adskillige at vælge imellem, thi Tværbjælken har været ført af Familierne Brock, gl. Munker, Krabber med Sølv-Tværbjælken, Kirt, Roed og Sommer, hvoraf enhver for sig næsten kunde være lige nær til at komme i Betragtning, thi disse Familier vare mest Jyder. Klevenfeld har ikke kjendt hendes Våben, og alt hvad han ved om Jens Madsen er iøvrigt kun, at han 1460 gav Gods til Viborg Kirke, og at han »levede 1477, og da forfulgte Lundkjær²⁾ til Lås«. Hans Hustru har han først kaldt

¹⁾ Faml. Hvas IV., 199.

²⁾ o: Louenkjær.

Anne Styggesdatter (hvilket altså ikke angiver nogen Slægt); men senere har han rettet det til Anne Skernov. Dette bemærker man har havt sin Grund i, at han et Steds har funden, at Hr. Anders Munk til Brusgård skulde være Munk Jensen til Visborgs Moders Morbroder. Da denne Anders Munk kun havde en Søster, Mette Munk, som først var gift med Jep Axelsen Thott og senere med Iver Andersen Markvardsen (d. e. Skernov), så er domina Anna bleven gjort til en Datter af Mette Munks andet Ægteskab. Men hvor forkert dette er, fremgår alene deraf, at Jep Thott døde c. 1470, efter den Tid skulde altså først Fru Anna til Visborg være født, men dengang havde hun levet så mange År, at hun måske endog havde — Børnebørn! Hendes Fader kan heller ikke have havt Navnet Iver, da hun hed Jensdatter, thi således nævnes hun i Originaldokumenter. År 1460 skjænker således Hr. Jens Madsen og Fru Anne Jensdatter to Bøndergårde i Haubro til Kirken samme Steds¹⁾, ligeledes kaldes hun Jensdatter i nedenfor stående Diplom fra 1501. Iøvrigt er det jo næsten overflødigt at gjøre opmærksom på, at hendes Våben på Ligstenen heller ikke har den mindste Lighed med Skernovernes (Murstenshob)²⁾; af sidstnævnte Grund har man derfor også i nyeste Tid stillet sig noget tvivlende overfor denne »Anne Skernov«³⁾. Heller ikke er der nogen Mulighed for, at hun kunde være Datter af Mette Munks første Ægteskab: Våbnet passer ikke, ligesom hun så også havde hedt Jep- eller Jakobsdatter ligesom Jep Thotts andre Børn.

Iblandt hendes Efterkommere er der imidlertid tvende, der have efterladt sig Anetavler, nemlig hendes Datterdatter,

¹⁾ D. Atl. V., 22, jfr. Æ. Ark. II., 226.

²⁾ Nogle Steder finder man, at ovennævnte Mette Munk kun var gift med Jep Thott, og at det var dennes Enke, Else Oxe, at Iver Skernov var gift med (således står i Faml. Rosenk. I. p. 252, cfr. hermed Bricka og Gjellerup: Den danske Adel p. 50 med Henvisninger). Spørgsmålet er uden nogen Betydning her; men da Jep Thotts Søn, Axel Jepsen af Støvringgård, 1476, gjorde Lavhævd på Iver Andersen Skernovs Børns Vegne på Mejlgård og Skjærbæk (Jy. Saml. V., 47 f.), taler dette stærkt for, at Klevenf.'s Angivelse af, at Mette Munk var gift med Iver Skernov, er rigtig. Axel Jepsen må nemlig her være Væрге, fordi han er »Børnens« Halvbroder.

³⁾ »Menes at være gift med Hr. Jens Madsen«, jfr. Fam. Hvas IV., 199.

Fru Karen Lykke, og hendes Datterdatterdatter, Fru Else Sten, begge med Aner i 4de Led. Førstnævntes pragtfulde Gravminde findes i Nørrelydelse Kirke i Fyen, og sidstnævntes i Sebber Klosters Kirke.

Sammenholdes nu disse derpå udhuggede Våbner, kunde det rigtignok ved første Øjekast se ud, som om Jens Madsen havde været gift en 2—3 Gange, thi hans Hustrus Våben er her angivet forskjelligt. Ifølge førstnævnte var hun en Seefeld, ifølge sidstnævnte en Sparre-Kås, og tager man så hendes eget Våben på Ligstenen i Mariager med i Betragtning — og det er tilmed det vigtigste, — så har man et Udvalg af over en halv Snes forskjellige Familier at vælge imellem! Ved nøjere at undersøge Fru Else Stens Anetavle er det oplyst, at hendes Oldemødre på fædrene Side næppe kan være rigtige¹⁾, og her kan vi da videre supplere dette med, at det er sikkert nok, at tvende af hendes Oldemødre på mødrene Side ere forkert angivne. Var det rigtigt, at Jens Madsens Hustru var af Slægten Kås med Sparren, da havde hun været en Datter af Jens Kås til Kås (1408—25) og Maren Løvenbalk; men at hun ikke er det, fremgår af, at hendes Dattersøn, Erik Lykke, var gift med en Sønnedatter af samme Jens Kås. Anne Jensdatter hører derfor ikke til denne Slægt, thi der var ingen anden Jens Kås end ovennævnte, der kunde være hendes Fader²⁾.

Fru Else Stens Moder hed Ingeborg Lunov³⁾ og hendes Forældre vare Jesper Lunov og Maren (Marine) Munk af Visborg; når nu Jesper Lunovs Moder på denne Anetavle angives at være en Seefeld, da er dette den samme Fejl, som findes på Stamtavlerne, nemlig at hans Fader, Otte Lunov, var gift med Jøllin Seefeld; thi nu viser det sig, at hvis dette havde forholdt sig så, så havde Jesper Lunov og Maren Munk været beslægtede i anden Grad, og deres Ægteskab altså en Umulighed; thi hans foregivne Moder, Jøllin Seefeld, og Anne Jensdatter til Visborg vare nemlig Søstre, — men Bøviset herfor skylder vi ganske vist endnu.

Når nogle i hendes Våben på Ligstenen kun kan se en

¹⁾ Jfr. Fam. Hvas IV., p. 277.

²⁾ Personalh. Tidssk. V., 2.

³⁾ Hist. Tidssk. IV. R. IV., 444.

Tværbjælke og andre derimod ser en vinranket Bjælke, så er det ifølge det alt oplyste ikke for dristigt at hævde, at dette Våben er Seefeldernes, i hvilket Søbladene i Bjælken i Tidernes Løb så godt som ere udviskede, så at det af nogle er overset, at der findes noget i Bjælken, medens andre skimte nogle Blade, som fejlagtig angives for en Vinranke, istedetfor at det må være Seefeldernes tre Søblade.

Jøllin Jønsdatter Seefeld var heller ikke gift med Otte Lunov, men med Lars Lunov, Forstander i Ring Kloster, omkring 1492 (Fru Jøllin var Enke 1503)¹⁾, og det viser sig således, at det Seefeld Våben, der gives Jesper Lunovs Moder, ikke passer, men på den anden Side er det heller ikke grebet ud af Luften, thi det er kun en Forbyttelse af disse to Oldemødres Våbner, der er sket: Seefeld Våbnet skulde anbringes ved Munk, og hvis der er noget rigtigt i Sparre-Kås Våbnet, skulde det altså anbringes ved Lunov.

Det ses således, at disse tre Hjælpemidler, der er anvendt for at oplyse Fru Annas Slægt, lader sig forklare, så de alle blive overensstemmende, og derfor sige vi:

Liden Anna er på Dalsgård,
Hun leger med røde Guld-neste.
Så glad rider Jens Madsen mod sin Jomfru.

Det har altså kun været en ubetydelig lille Sviptour, Jens Madsen i sine unge Dage har behøvet at foretage sig for at komme til sin Fæstemø.

Hendes Fader var Jens (Johannes) Thamesen til Dalsgård, en gammel og i fordums Tid anelig Herregård tæt ved Mariager Fjord (Vive Sogn). Hans Navn forekommer første Gang 1423, da han nævnes tilligemed sin Fader, Thames Magnessøn, Ridder²⁾. Sidstnævnte ejede Dalsgård siden c. 1384 og er død før 1436³⁾. Jens Thamesen til Dalsgård nævnes sidste Gang 1465⁴⁾. Hans Søn, Tyge Jensen til Dalsgård, som altså var Jens Madsens Svoger, nævnes vist først hen ved År 1478; nævnte År fik han Stadfæstelsesdom på

¹⁾ Jy. Saml. 2. R. I., 152.

²⁾ Dipl. Vibergense p. 24.

³⁾ Disse Årstal fremgår af et Dokument, som anføres senere.

⁴⁾ Æld. Ark. III, 13, hvor »?« kan udgå, da han levede 1464.

en gjort Lavhævd på Nakedal i Valsgård Sogn¹⁾. De her nævnte Årstal forklarer uden Tvivl, hvorfor man i Jens Madsens Tingsvidne fra 1468 savner Nabogårdens Ejers Navn imellem Vidnerne: Jens Thamesen har været død og Tyge Jensen mindreårig.

Jens Madsens Søn, Munk Jensen, havde altså flere År før Faderens Død fået Visborg (og Havnø?). Han har vist været en af de yngste af Børnene, og da han døde i ung Alder efter kun at have været Ejer af Visborg i en halv Snæs År, forekommer hans Navn kun sparsomt.

I et Tingsvidne fra 1490, optaget i Anledning af, at en af Lars Lunovs²⁾ »Dreng« var falden igjennem (den fra Historien bekendte) Onsild Bro og druknet, hedder det, at den Bro var fuldfærdig i alle Måder, da Fru Ingeborig, Munk Jensens Husfru af Visborggård, foer over den Bro med hendes Svende og Folk³⁾. Hans Frues Navn er dog her skrevet forkert, idet hun hed Inger, som er et ganske andet Navn. Hun var Datter af Hr. Anders Jakobsen (Bjørn) til Stenalt, Voergård (Bælum S.) og Randrup (Skibsted S.) og Anne Larsdatter Mus af Stenalt. Man ser, at Munk Jensen har fulgt sin Faders Eksempel med at søge sig en Hustru lige i Nærheden, thi Hr. Anders Jakobsens Bopæl var nok i de Tider på Voergård, og således var han en af de aller nærmeste Naboer til Visborg.

I en kgl. Udnævnelse af en Kommission, dat. 19/2 1496, nævnes blandt 12 andre Adelsmænd følgende Navne blandt Væbnerne: » . . . Tyge Jensen i Dalsgård . . . Mwnck Jensen . . . Niels Cristiensen i Kiø . . . «⁴⁾. Som det også ses af dette Dokument, nævnes Visborgs Ejer Munk Jensen istedetfor, som hans Navn egentlig var, Niels Jensen; men han findes stedse skreven med førstnævnte Navn. Ifølge gl. Beretninger⁵⁾ kaldte han sig således efter sin Moders Morbroder, Hr. Anders Munk til Brusgård og Sostrup.

Det er altså ifølge denne Beretning, at Klevænfeld af

¹⁾ Fam. Hvas IV., 222; blandt Vidnerne nævnes Hr. Jens Madsen.

²⁾ Vist den samme, der skrev sig af Kollerup (By).

³⁾ Thestrup: Om Tingene og Tingsvidnerne p. 11. (»Dreng« betyder i det ældre Sprog som oftest »Karl«.)

⁴⁾ Dipl. Vibergense p. 106. ⁵⁾ Klev. Stamt. (Rani) efter Lukoppidan.

domina Anna har fået en »Anna Iversdatter Skernov«, om hvis Existens ellers intet foreligger. Klevenfeld har derfor heller ikke oprindelig havt en sådan på Skernovernes Stamtavle; men efter at have funden fornævnte Oplysning om Munk Jensens Moders Familieforhold, har han først tilføjet en Anna Skernov på denne Families Stamtavle. Da det nu viser sig, at hun var en Seefeld, skulde det altså ifølge denne Beretning passe, at hendes Moder var en Søster til Anders Munk.

Stamtavlerne i Gehejmearkivet give ingen Oplysning om, hvem Jens Thamesen (Seefeld) var gift med¹⁾, men ifølge Fru Karen Lykkes Anetavle skulde det være med en Krabbe. På denne Families Stamtavle²⁾ er der dog ingen, der er gift med en Seefeld. Jens Thamesen var næppe heller gift med en Krabbe, endnu mindre med en Søster til Hr. Anders Munk (som levede 1458, † 1504, og kun vides at have havt den ovenfor nævnte Søster Mette Munk); men derimod kunde der måske blive noget rigtigt i hin gl. Beretning, når man forandrede »Moders Morbroder« til Modersmoders Halvbroder. Jens Thamesens Hustru skulde derefter være en Datter af »Lang Jens« s: Jens Ovesen af »Grosølet« (i Jylland, men ellers ubekjendt Beliggenhed) og Gertrud Svendsdatter Udson, som anden Gang var gift med Hr. Niels Munk af Brusgård († 1460) og hvis Søn var den omtalte Hr. Anders Munk til Brusgård³⁾.

På denne Måde blev Jens Thamesens Hustru en Mur-Kås, og dette kan mulig forholde sig så. Mur-Kåsernes ældste Slægtled har indtil den nyeste Tid været indhyllet i Dunkelhed; først fornylig er det bleven opdaget, at denne »Lang Jens« er Stamfaderen⁴⁾, ligesom man nu véd at tillægge ham en Søn og en Datter, men her er altså noget, der taler for, at han kan have havt en Datter til.

¹⁾ Slægtbøgerne ere også forkert underrettede om de ældste Led af Seefelderne, idet de nævne dem således: Mogens til Dalsgård (!), Jep til Dalsgård (!), Jens til Visborg (!), Tyge til Dalsgård, Jens til Dalsgård og Visborg. (Skulde altså være: Hr. Thames Magnesen, Jens Thamesen o. s. v.)

²⁾ Hofman: Danske Adelsm. II., 201.

³⁾ Personahist. Tidssk. V., 275. (Lange Jens var Broder til den p. 267 nævnte lange Ove). ⁴⁾ Faml. Hvas IV., 25.

Hr. Anders Munk finder man skreven »her Mwnk aff Brusægard«, men dette er jo ikke noget særegent for ham, at Fornavnet er udeladt; man finder f. Ex. også en Mwnck aff Hedegordh 1401, en Fru Munk 1534 o. s. v.; i det hele taget kan adskillige Personer, der førte Slægtnavne, findes skreven alene med dette og uden Fornavn, men navnlig synes dette at have været Tilfældet med Munker, Bugger og fl. lign. Navne. Beretningen om, at Munk Jensen kaldte sig således efter Hr. Munk på Brusgård, med hvem han altså skulde være i nærmere Familie, kan således lyde troværdig nok. Vel levede der på den Tid adskillige Personer i Nørrejylland, der førte Vinranke-Munkernes Våben og selv skrev sig med Familienavnet Munk, men deraf kan Munk Jensen næppe have taget Anledning til at optage dette Navn, navnlig på den Tid¹⁾; havde det derimod først været efter 1526, at han havde antaget dette Navn, kunde det derimod have stammet fra de andre Vinranke-Munker²⁾. Han fik i alle Tilfælde på denne Måde et enestående Navn, hvorfor det, som det af ovenstående fremgår, var overflødigt at betegne ham med Bopælen. Da Visborgs Ejer brugte Navnet Munk som Fornavn, måtte Navnet altså gå i Arv til hans Børn, og disse ere da også de første af Visborgs Ejere, der have brugt Navnet Munk som Efternavn, hvilket Navn således formentlig skriver sig fra »de gamle Munker«.

Munk Jensen fortjente vist ellers at være lidt mere bekendt, end han hidtil har været, thi Klevenfeldt har følgende om ham: »Samme Munk Jensen var i en Krig i Sverig, der førte han det danske Hovedbanner. Der Krigen havde Ende og de drog hjem, var Munk Jensen selv fjortende Riddermandsmand på en Båd, der druknede de alle³⁾. Til denne Beretning er der dog at anmærke, at Klevenfeldt et Sted skriver, at det var i Slaget ved Brunkebjerg, at han førte Banneret⁴⁾, et andet Sted skriver han kun som ovenfor, at

¹⁾ Af Kjøbenhavn findes neppe Agnater ned til Midten af det 16de Årh., ellers vilde det have havt Interesse at vide, om de også kaldte sig Munk senere hen i Tiden. Klev. nævner på sin Stam. iøvrigt kun Hr. Kr. Nielsen og hans Søn. (Sidstnævntes Sønner findes i Æ. A.)

²⁾ Som bekendt anmodede Frederik II. nævnte År Adelen om at antage faste Slægtnavne, hvad dog de færreste efterkom før langt senere.

³⁾ Klev. Stam. (Rani).

⁴⁾ Klev. Stam. (Munk).

det var i »en Krig i Sverig«, men tilføjer dog som nærmere Oplysning, at Slaget på Brunkebjerg fandt Sted ^{10/10} 1471. Da Munk Jensen levede 1496, fremgår det deraf, at denne Krig i Sverig må henføres til 1497, da Sverig gjenobrødes.

Nu er der imidlertid en anden Beretning, der lyder ganske anderledes. I den ældste Efterretning (fra 1758), der foreligger om Visborggård og Havnøs Ejere, hedder det således:

»Jens Nielsen Munk og Fru Anne Stygge¹⁾, deres Sønner Mads Jensen og Munk Jensen ejede begge Gårde, og 1489 levede Mads Jensen, hans Søn Jens Madsen, Ridder, af Visborg og Fru Anne Jens-Datter. Han førte Danmarks Riges Hoved-Bannere Dannebrog imod de Svenske 1471, og dræbte på en Båd med fjorten andre, hvorom Hvitfeld melder²⁾; efter ham hans Brodersøn Munk Jensen og Inger Bjørn, deres Søn Jakob Munk døde 1512.«³⁾

Elleve År efter at dette var trykt udkom Danske Atlas V. Bind, og her finder man ikke noget om denne Historie med Hovedbanneret. Danske Magasin havde nemlig i denne Mellemtid oplyst, at Jens Madsen levede i Mariager 1495; altså var han ikke gået under 1471, og derfor blev denne Beretning om Banneret udeladt; men heldigere havde den utvivlsomt været, om den var bleven bibeholdt, men henført til Munk Jensen og Året 1497. Der er ingen Sandsynlighed for, at Jens Madsen førte Banneret 1471⁴⁾, thi hvorledes kunde nogen slippe levende derfra? Hr. Steffen Bengtzen, som først førte Banneret, faldt, og alle de andre, der værgede Banneret, ligeledes: »ved Hoffvedbanneret Dannebrog lå mere end et halff tusind Døde« — skriver Hvitfeld. — Ved Svenskerkrigen 1497 nævner Hvitfeld (p. 1015) Hr. Markvard Rønnow som Fører af Hovedbanneret og Jørgen Rud som Fører af Skyttebanneret o: Rytteriets Banner; men det er kun ved Indtagelsen af Kalmar, han nævner dem. Indtil andet bevises, vil vi

¹⁾ Mulig kan dette være rigtig, da man ser, at Klev, også har en Anne Styggesdatter, men fejlagtig henfører hende til Jens Madsen.

²⁾ Hvor? ³⁾ Hofmans Fundationer III, 494.

⁴⁾ Det Diplom fra dette År, der foran er nævnt, er dat. Lyngby, feria secunda ante festum nativitatis Christi o: ^{20/12} 1471. Datoen taler altså egentlig ikke imod; men han har dog vist været temmelig gammel allerede den Gang: hans Svigersøn Hans Lykke blev f. Ex. udskreven til Krigstjeneste nævnte År.

derfor antage, at Munk Jensen førte Hovedbanneret i det blodige, men sejjerrige Slag ved Rødebro St. Mikkelssdag 1497¹⁾. Efterat Stokholm og hele Sverig således atter var kommen i Kong Hans' Magt, slog han strax efter dette Slag 50 Riddere, men Munk Jensen var ikke imellem disse Udvalgte. Da imidlertid Jørgen Rud heller ikke, hverken dengang eller senere, blev Ridder, kan man således ikke af det Faktum, at Munk Jensen ikke opnåede Ridderværdighed, slutte, at han heller ikke har ført Banneret. I ældste Tid var dette Banner vist stedse ført af en Ridder, men denne Værdighed synes allerede dengang at have tabt noget af sin fordums Anseelse, og når Skyttebanneret kunde føres af en Væbner, kunde Hovedbanneret vel også. Men hvorom Sagen er, så var det usægtelig en sørgelig Død, han og hans Våbenfæller fik, thi at vende hjem fra et hæderfuldt Felttog, og så, istedetfor at nå Hjemmet, ende deres Liv på en så ynkelig Måde, var, når galt skulde være, værre, end om de havde ladet Livet på Valpladsen.

I en Fortegnelse over Adelsmænd, der have givet Gods til Viborg Domkirke for Sjælemesse, Begravelse og andet, »og som og her er begravet«, finder man Munk Jensens Navn²⁾. Hans Lig må altså atter være bleven draget af det våde »Element«, og er bleven hæderlig stedet til Hvile i Domkirken.

Som det af ovenstående gl. Beretning ses, findes der deri flere Forvæxlinger (ikke at tale om, at en Mand, der hedder Jens, ikke ret vel kan have en Brodersøn, der hedder — Jensen); men når det deri siges, at Mads Jensen og Munk Jensen ejede begge Gårde, så vide vi nu, at dette forholder sig rigtigt for Mads Jensen og hans Forfædres Vedkommende, men angående Munk Jensen er det ikke sikkert, dog er vi mest tilbøjelige til at tro, at det også passer.

I sit Ægteskab med Inger Andersdatter havde han 5 Sønner og 1 Datter; men da disse ved Faderens Død kun vare Børn, beholdt Enken på deres Vegne Visborggård. Senere blev hun gift med Jens Tygesen (Seefeld) til Dalsgård, som efterat Munk Jensens Sønner vare døde uden Arvinger,

¹⁾ Dette kaldes også Slaget ved Brunkehjerg 1497.

²⁾ Dipl. Vibergense p. 367. De på Listen nævnte Personer ere næppe opførte i kronologisk Orden, eftersom de ere begravede; ere de det, skulde det altså passe, at de, der nævnes før ham, ere døde før 1497.

blev Ejer af Visborggård (c. 1530)¹⁾, og i hvis Slægt denne Gård var i halvandet hundrede År, ligesom også Havnø senere kom i deres Besiddelse. —

Da jeg lejlighedsvis er truffen på enkelte Oplysninger om Jens Madsens Døtre og deres respektive Mænd, skal her i Korthed anføres lidt om hver.

Ældste Datter arvede Havnø, og hun og hendes Mand vil derfor senere omtales.

Benedikte eller i daglig Tale Bendit eller Bente fik »Ridderen« Niels Tornekrannds til Kyø, en Søn af Kristiern Mikkelson til Kyø (1461—72) og Thale, Datter af Hr. Erik Nielsen (Rotfeld) til Bratskov og Karen Rosengård. Denne Jens Madsens Svigersøn er hyppig bleven forvexlet med Ridder Niels af Kjelby²⁾, og er som Følge deraf også bleven gjort til Ridder, hvad han dog ikke var³⁾. Fru Bendit tilførte ham Kollerupgård⁴⁾ og overlevede ham. I Udskrivningen af Krigsfolk fra 1511 nævnes nemlig Erwe Bendit i Kye, der stillede 1 Karl⁵⁾. Senere havde hun vist Bopæl på Kollerup.

Den næste Datter, Maren, var hende, som kaldtes Rosenrod; — hvor fristende er det ikke at anbringe hende istedetfor Spindelsko i den gl. Kæmpevisse: Dansen på Riber Gade?

Op da stod hun Rosenrod.

Slottet det er vundet.

Og hun gav Jens Pedersen sin Tro.

For Erik Kongen hin unge.

Hendes Hår det var udi Silke flæt'.

Slottet det er vundet.

Hun trådte den Dans for Alle så let.

For Erik Kongen hin unge.

¹⁾ I en Dom af 14/11 1529 nævnes Jens Tygesen til Randrup (Faml. Hvas IV., 64), i et Missive af 30/10 1531 skrives han derimod til Visborggård (Frederik I.'s Registranter).

²⁾ I et Originaldokument forekommer »Hr. Niels Kristiernsen til Kjelby med sin Frue Fru Gertrud Iversdatter« (Dipl. Vibergense p. 366 og 404), altså her er ingen Tvivl mulig.

³⁾ Han nævnes stædse, ligesom ovenfor, imellem Væbnerne f. Ex.: . . . . »Tigæ Jenssen i Dalsgordh . . . . . Niels Crestiernsen i Keyæ 1499 (Danske Mag. IV. B. II., 269).

⁴⁾ I Personalhist. Tidssk. V., 8, skrives hun til Kollerup.

⁵⁾ D. M. IV. B. II., 299.

Siden hun dansede med Jens Pedersen, er der runden meget Vand i Havet: Generation efter Generation er gået i Graven, — og hvor mange Generationer dette udgjør, kan ses i Hofmans Værk: Danske Adelsmænd (I. B. Stamtavlen p. 157); thi hun er identisk med den der anførte »Maren Jensdatter Munk, som kaldes Roed«. Ifølge Hofmans 2den Hypothese nyder hun der Æren af at være formodet Stammoder for Mur-Kåserne. Hun har også der fået den Skjæbne at blive gift med sin Svigersøns Fader, hvorfor hendes Søn er bleven hendes Svigersøn o. s. v.¹⁾ Klevenfeld skriver også, at hun kaldtes Roed, men iøvrigt angiver han fejlagtig, at hendes Mand var Jens Pedersen Galskjøt. Hvorledes det i Virkeligheden hænger sammen hermed, findes i Danske Atlas (V., 336), hvor det hedder: »Jens Pedersen Vognsen til Boller (Tors S., Berglum H.) nævnes 1477. Hans Enkefrue, Maren Jensdatter Munk af Visborg, kaldet Rod eller Rosenrod, giftede sig med Jesper Lunov, og Jens Pedersøns tyende Døtre arvede Gården; den ene, Fru Johanne Vognsen, fik Thomas Jensen Galskjøt, som byggede Hvidstødgård på Bollers Gods; den anden, Fru Karen Vognsen, fik Boller og blev gift med Mogens Jensen Viffert.«²⁾ Dette er aldeles korrekt³⁾. Thomas Galskjøt til Kartofte (nu Tidemandsholm) og Jo-

¹⁾ Slet så mange Generationer, som der på denne Stamtavle er vist, er der dog ikke gået i Graven siden den Tid, thi Maren Rod er der sat noget længere tilbage i Tiden end den, hun levede i. Skjøndt de ældste Led på Stamtavlen ere aldeles forkerte, så er der dog noget, der ligger til Grund for dem; thi, som det vil bemærkes, er det hendes Svigersøn Thomas Jensen (Galskjøt), der på en Måde er forvekslet med Thomas Jensen (Kås). — Maren Rods Mand »Jens Persszen af Boln« (o: Boller) nævnes 1470—77 (Æld. Ark. III, 79, 116), han var Søn af Per Mathson af Bolle 1447, † 1463 (Æ. A. III, 86, 88). — Denne Plads på Hofmans Stam. er iøvrigt ikke den eneste mærkelige Plads, Maren Rod har fået. Anden Gang var hun, som nævnt ovenfor, gift med Jesper Lunov, og på denne Families Stamtavle findes også Maren Munk af Visborg gift med Jesper Lunov til Rydgård (Nørager S.); men iøvrigt have de gl. Slægtbøger lavet to Personer ud af hende. Som Jesper Lunovs Farfader og Stamfader for Slægten Lunov nævnes nemlig en Peder Lunov til Rydgård (!), gift med — Maren Rod af Visborg (!).

²⁾ Han og Fru Karen Jensdatter nævnes til Linderumgård 1500.

³⁾ Se også Artiklen i Hist. Tidssk. V. R. I., 629—36.

hanne Vognsens Datter var Ingsborg Galskjot, gift med Mogens Juel til Knivholt og Kårtofte, deres Datter var Ellen Juel, gift med Erik Kås Mogensen til Ås o. s. v.; der nedstammer i det hele mange Personer såvel fra Maren Roed som fra de andre af Hr. Jens Madsens Døtre. Man behøver blot at gå en 3—4 Generationer ned for blandt Jens Madsens Efterkommere at tælle Medlemmer af Familiene: Friis, Juel, Kås, Krabbe, Rosenkrantz, Skernov o. s. v. o. s. v.

Angående den næste Datter, Jøllin Jensdatter, kan bemærkes, at vi i hendes Navn have et ingenlunde betydningsløst Indicie, som også peger i Retning af, at hendes Moder var en Seefeld, thi dette Navn er så sjælden, at man skal have meget vanskeligt ved at træffe på det noget Steds¹⁾; når vi derfor atter træffe på dette Navn ved en Datter af Jens Thamesen (Seefeld), så er dette jo meget sigende, og der er ingen Spørgsmål om, at man, om man kunde gå længere tilbage i Tiden, atter vilde træffe på dette Navn i samme Familie. — Fru Jøllins Mand, Niels Munk til Hungstrup, var en Søn af Otte Munk til Hungstrup og Anne Hak. Hungstrup er en forlængst nedbrudt Herregård, som er lagt under Gjessinggård (Tved S., Nørrehald H.), hvilken Gård denne Familie også ejede og Efterkommerne efter dem i flere Generationer. Fru Jøllin var Enke 1501, og af hendes Sønner nævnes Lars Munk til Hungstrup (1511—49) og Otte Munk til Gjessinggård (1521). Moderen har uden Tvivl levet mange År som Enke, og efter at have overladt Gårdene til Sønnerne flyttet til sammes Sogneby Tved. Her omtales senere »en gammel Frue ved Navn Fru Munk«, som siges at have været god mod Bønderne under Klementsfejden²⁾. At dette må være Fru Jøllin, der her menes, er der næppe Tvivl om. Vi se således, at hun senere har optaget Munk Navnet, hvilket uheldigvis er Skyld i, at man ikke erfarer hendes Fornavn.

Om yngste Datter, Fru Margrethe, er der kun at meddele, at hun var Enke 1501, men hvem hendes Mand har været vides ikke. Som en Konjektur kunde gjøres opmærksom på en »Fru Margred her Nielss Tommessens«, som nævnes 1501,

¹⁾ Hr. Overlærer Kinch har meddelt mig, at Navnet var ham ukendt.

²⁾ Hofmans Fundationer II., 431.

og som i Udskrivningen sættes til 4 Heste¹⁾. Bopælen var i Århus Stift, men hvorvidt det er hende, er naturligvis meget usikkert.

Disse 5 Jens Madsenske Døtre gjør iøvrigt Indtryk af at have været i Besiddelse af en ualmindelig levedygtig Natur; thi sjælden træffes på 5 Søstre, der alle ere Enker ved samme Tid og som endda alle synes at have overlevet deres respektive Mænd i adskillige År²⁾; de have således i denne Retning slægtet deres Fader på, thi Ridder Jens må også have opnået en anselig Alder og må have været omkring 80—90 År, da han døde. Hans Datter Fru Bendits Efterkommere ses også at have opnået en høj Alder, og sidste Mand af denne Slægt, Mikkel Nielsen Tornekrands, døde endog som 100-årig Olding³⁾.

Lykke.

»De Pile stunke så højt i Sky,
De Glavinde ginge istykker.
»I træde nu frem, I danske Krigsmænd!
Så råbte Hr. Ivar Lykke.

Det første Ridt, de sammen red',
De Helte vare alle så stærke,
De svenske måtte vige og give sig tabt,
De misted' der Konges Mærke.«

Enhver kjender fra Historien Dronning Margrethes ovennævnte Hærfører Hr. Ivar Lykke; han førte et Møllehjul i sit Våben, men iøvrigt kjendes ingen Forbindelse mellem ham og de Lykker, der her skal omtales. De tilhørte »en meget gammel Slægt, som man med Rimelighed tror at nedstamme fra de Biller og Krumstrupper, da deres Våben findes overmåde forskjellig«⁴⁾.

---

¹⁾ Danske Mag. IV. R. II., 167.

²⁾ Måske ere nogle af disse Svogere druknede tilligemed Munk Jensen.

³⁾ Han var Fru Bendits Sønesønesen og døde 1652.

⁴⁾ Adels Lexikon I., 344.

På samme Måde som Seefelderne fik Visborg, fik Lykkerne Havnø. Den ældste af Ridder Jens' Døtre, Elne, var nemlig bleven gift med den tidligere nævnte Hans Lykke, og tilførte ham senere Ejendommen. Denne Familie ejede Havnø i omtrent 120 År, men da disse Lykker også ejede andre Ejendomme, er det de færreste af dem, der have havt stadig Bopæl på Havnø, og deres Navne ere derfor mere knyttede til de andre Gårde, hvor de mest boede, nemlig de gamle Ridderborge Rudgård, Skovgård, Demstrup og senere Eskjær.

Hans Lykke var en Søn af Hr. Peder Lykke til Stads- gård, Skovsbo o. s. v., der nævnes som Ridder 1424 og som 1429 var Befalingsmand på Thordrup, senere Landsdommer i Jylland († c. 1460). Han angives¹⁾ at have været gift I. med Kirsten, Datter af Hr. Kristen Skram til Mattrup (1400), som (1388) var gift med Kirsten Ebbesdatter Råsted, og dernæst II. med Johanne Nielsdatter (levede 1480), som formodes at være en Datter af Hr. Niels Kraffe til Skovsbo og Tove Andersdatter af Skovsbo. Nogen af de her nævnte af Peder Lykkes Hustruer kan dog ikke have været Moder til Hans Lykke, thi hans Datters Anetavle siger, at hans Moder var en Strangesen (eller Bild), og altså må hans Fader først have været gift med en af denne Slægt.

Hvad der har været bekjendt om Hans Lykke, er meget lidt, men da han er Stammefader til de efterfølgende Ejere og bl. a. til de rige og ansete Lykker, som i længere Tid ejede Overgård etc., og da der desuden findes adskillige fornemme og bekjendte Personligheder blandt hans Descendenter lige ned til vore Dage, var det altid af Interesse at få lidt at vide om ham.

Den eneste, der hidtil har havt Anledning til at skjænke Hans Lykke lidt Opmærksomhed, er Forfatteren af Familien Brockenhus' Historie²⁾. Som det af Stamtavlen vil fremgå, var nemlig en Datter af Hans Lykke gift med en Brockenhus, og denne Datter blev derved Stammemoder for den ene Linie af de fynske Brockenhuser.

Vi tillade os at gjengive, hvad der samme Steds anføres om hende og Forældre:

¹⁾ Famil. Rosenkrantz I, 235. Klev. ved intet om hans Ægteskaber.

²⁾ C. T. Engelstoft: Brockenhuserne, Historisk Tidsskrift IV. R. IV., 466 f., navnlig p. 474 samt Stamt. p. 430.

»Hendes Navn var Karen Lykke, og alle ældre Genealoger ere enige i at kalde hende Hansdatter og tillægge hende Ellen Jensdatter Munk til Moder. Men når denne Hans Lykke, gift med Ellen Munk, snart kaldes Hans Lykke til Sandholt, snart til Havnø (en liden Gård ved Mariagerfjord), snart til Gavnø i Sjælland og Eskjær i Salling, savnes ethvert sikkert Spor til at udfinde det rette, som skulde kunne bestå med Tidsforholdet og med disse Gårdes Historie, og hvad der vides om Lykkernes og Vinranke-Munkernes ældre Slægtled, harmonerer aldeles ikke med Fru Karens Våben på Gravstenen. I Lavrids Brockenhus' Ligprædiken fra 1604 kaldes han Hans Lykke til Skovgård i Jylland; men der er kun en eneste sikker Hans Lykke 1486, og han forekommer kun på Rudgård eller Rygård i Nørager Sogn og intet vides om hans Familieforhold.«

Dernæst omtaler Forfatteren Mikkell Brockenhus og Fru Karen Lykkes prægtige Gravsten, hvori hendes Våbner står således: Lykke, Munk, Bild (eller Strangesen), Seefeld, Muus, Udsøn, Gyldenstjerne og Krabbe; hvorefter det siges, at for Fru Karens Vedkommende er Anetavlen endnu en uforklaret Hieroglyf, og Forfatteren er derfor ikke sikker på, om Fru Karen kan være en Datter af denne Hans Lykke.

Da Klevenfeld intet ved om Hr. Peder Lykke den ældres Familieforhold, og han gjør Ellen Munks Moder til en Skernov, er det ikke underligt, at denne Sættelse af Fru Karens Våbner ser noget broget ud. Da Ligstenen stammer fra en Tid, da Fru Karen endnu levede, er der ingen Grund til at tvivle om, at den er rigtig, ialtfald indtil Bedsteforældrene inclusive. At to af Oldemødrene ere forbyttede, fremgår derimod, nemlig Gyldenstjerne og Udsøn (som skulde være nævnt således som her). Efter Våbnerne skulde bl. a. altså en Bild (eller Strangesen) være gift med en Gyldenstjerne omkring 1400, og dette passer netop også for en Strangesens Vedkommende¹⁾. Hvorvidt det passer med Lykke og Muus sammen, vides ikke, men herefter kan vi da opstille følgende Tilnærmelse til en Løsning (idet der tillige tilføjes nedenstående Descendense fra Hans Lykke og Elne Munk):

¹⁾ Faml. Rosenkrantz I., 98.

Hr. Hans Lykke R? $\mathcal{O}$ Muus. Strange Pedersen $\mathcal{O}$ Kathrine
 Strangesen Gyldenstjerne. Mads Jensen $\mathcal{O}$ Karen Udson. Jens Thamesen $\mathcal{O}$ . . . . Krabbe.
 Seefeld (? Mur-Kås).

Hr. Peder Lykke R. $\mathcal{O}$ . . . . . Strangesdatter.

Hr. Jens Madsen R. $\mathcal{O}$ Anne Jensdatter.

Hans Lykke til Havne

Elne Munk af Visborg.

Hr. Peder Lykke R. og DRR.
 $\mathcal{O}$ Kirsten Høeg.

Karen Lykke
 $\mathcal{O}$ Mikkel Brockenhus til Bramstrup.

Kirsten Lykke
 $\mathcal{O}$ Ludvig Munk til Palsgård.

Frands Brockenhus DRR. og RM.
 $\mathcal{O}$ Anne Tinhus.

Ludvig Munk til Nørlund
 $\mathcal{O}$ Ellen Marsvin.

Lavrids Brockenhus til Bramstrup
 $\mathcal{O}$ Karen Skram.

Kirstine Munk, Grevinde af Slesv.-Holst.
 $\mathcal{O}$ Kristian IV.

Birgitte Brockenhus
 $\mathcal{O}$ Jakob Ulfeld DRR. og Kansler.

Frk. Eleonora Kirstina *)

Korfitz, Greve af Ulfeld.

*) Det viser sig således, at Kristian IV.'s så berømte Datter, Frk. Eleonora, var beslægtet med sin Mand i 5te Led; Familieskabet var altså lidt langt ude, så langt, at de utvivlsomt ikke selv have vidst af det. Når det i det foregående er nævnt, at der ned til Nutiden leder sig påvise Descendenter af den på Stamtavlen nævnte Niels Sebbesen — eller om man vil fra Paine Jensen 1312 —, vil det nu indses, at man for at vise dette ikke engang behøver at opsege sådanne ved Hjælp af forskellige Stamtavler, thi det er bekjendt, at der bl. fl. a. lever Efterkommere af Frk. Eleonora Kirstina (f. Ex. nuværende svensk-norsk Ministerresident i Kbhvn. Baron Beck-Friis m. fl.).

Hans Lykke nævnes 1458 tilligemed sine Brødre Kristoffer (senere Ridder og Ejer af Stadsgård 3: Konstantinsborg i Ormslev Sogn) og Niels Lykke (senere til Skovsbo) i et Tingsvidne, optaget ved Bjergehæred i Fyen (Skovsbos Værneting)¹⁾. — I Forening med Axel Bilde²⁾ gav han 1464 en Gård på Østholm (i Thy) til Dueholm Kloster. — Samme År nævnes han i et Forlig, indgået i Horsens. — Han ejede Rudgård i Nørager Sogn, Sønder-Hald Herred, og havde i mange År sin Bopæl der. Denne Gård er forlængst nedlagt, og der findes nu næsten ikke mere Spor tilbage af denne gamle Borg, kun nogle utydelige Ujævnheder i Jordsmonnet antyde noget af Voldgravene; derimod har Navnet holdt sig til vore Dage, idet fire Bøndergårde, der ligge i Nærheden af dens fordums Plads, endnu kaldes Rygårde.

Som det måske vil erindres af det foregående, var Jens Lavesen til Kollerups Hustru, Anne Ranisdatter, en Datter fra Rudgård, og da deres Efterkommere uddøde i andet Led, arvede Dattersønnen Jens Madsen af Visborg Kollerup; men da man nu finder sidstnævntes Svigersøn som Ejer af Rudgård, kunde dette tale for, at Jens Madsen også har arvet denne Gård tilligemed Kollerup, og at førstnævnte Gård således er kommen til Hans Lykke. Herfor taler navnlig, at af Familien Rani, som tidligere havde ejet Rudgård³⁾, var denne Anne Rani den sidste, der kjendes. Hun skal have havt 4 Brødre, hvoraf den ene er begravet i Nørager Kirke, men de andre 3 Brødre skal være dragne ud af Landet, hvoraf de to til Sverig. I alle Tilfælde forsvinde Ranierne ved den Tid, og da der ingen vides at have skreven sig til Rudgård i de Tider, kan man ialtfald opstille som en Formodning, at den er overgået i Jens Lavesens Descendenters Eje og derfra til Hans Lykke.

¹⁾ Klev. Stamt. (Lykke); iøvrigt den eneste Oplysning, der findes der.

²⁾ Dette taler mulig for, at de have været i nærmere Familie.

³⁾ Om Rani, der var en Morbroder til Stig Hvide, fortælles, at han var en Hedning og boede på Rudgård, som i gammel Tid udgjorde hele Nørager Sogn. Disse Ranier, der i mange Generationer skal have ejet Rudgård, førte samme Våben som Niels Mule, Esbern Snares Søn. Efter Hedningen Ranis Død skal hans Frue og Børn være blevne kristnede og have ladet opføre Nørager Kirke. Klev. Stamt. (Rani) og Adelslex. II., 96 og 29 Nr. 3.

I en Fortegnelse fra 1471 over det Krigsfolk, Adelen stillede, står: Hans Lycke self X. (iøvrigt et mærkeligt højt Antal i Forhold til de andre, der nævnes)¹⁾; har han deltaget i Svenskerkrigen, kom han ialtfald til at overleve »Slagtingen ved Brunkebjerg« — som Hvitfeld kalder dette blodige Slag. Han må uden Tvivl allerede dengang have ejet Rudgård, hans Navn findes ialtfald imellem Herremændene i Århus Stift. Senere nævnes han ved forskellige Lejligheder til denne Gård; således i en kgl. Befaling fra 1486, hvorefter han og flere andre skulde mægle Forlig mellem Abbed Kristiern (i Øm Kloster) og Borgerne i Års²⁾; samme År skriver Biskop Ejler i Års til sine synderlig gode Venner, deriblandt Hans Lyckij af Rudgarth, om at være Bygdemænd i en Trætte mellem ham og Magistraten i Års³⁾. Det følgende År har han som Vidne besejlet et af Axel Jepsen (Thott) til Støvringgård udstedt Brev. Endnu 1494 nævnes Hans Lykke til Rudgård blandt flere andre Væbnere, da de ifølge kgl. Befaling vare mødte i Års Bispegård for at bilægge Stridigheder⁴⁾.

Hvorvidt han er kommen i Besiddelse af Havnø, mens Svigerfaderen levede, kan således ikke bestemt oplyses, men ialtfald har han ikke havt sin Bopæl der før hen ved den Tid, da vi have Underretning om, at han var i Besiddelse af Ejendommen.

I de Tider, Havnø hørte under Visborg, var den kun bebygget med 3 Bol, der gav 3 Skilling i Gjæsteri, og hvortil hørte nogle Engstrækninger, de såkaldte Bolsenge ved Louenkjær. Iøvrigt har denne Ø nærmest havt Betydning for Visborg på Grund af dens store og fortrinlige Engstrækninger; på disse Græsgange kunde der fedes et betydeligt Antal Øxne, ligesom Fæsterne i Visborg for en Del have havt deres Kreaturer på Græs der.

Da Hans Lykke senere på Skiftet efter Jens Madsen gav Afkald for sin Arvepart, udlagdes Ejendommen ham foruden selve Øen med en Trediepart af den Del af Louenkjær, som Svigerfaderen tidligere havde forbeholdt sig selv til sit Gods ved Mariager, hvilket han fik med Eng, Kjær og Tagmark

¹⁾ Danske Mag. IV. R. II., 145.

²⁾ Hübertz: Aktstykker vedk. Århus By og Stift I., 55.

³⁾ Ibid. p. 57.   ⁴⁾ Geh. Ark.'s topogr. Saml., Gjerlev Herred.

»ret op igjennem« samt en Skov liggende ved Hadsund (Visborg S.), kaldet Sundskoven, som han skulde have for et frit Enemærke med sin Bredde og Længde; fremdeles fik han også en Trediepart af Borup Mark, Skov o. s. v., Andel i Møgelholt o. s. v. Det synes, som om Havnø er bleven ham udlagt med et Tilliggende, der ikke kan have været langt fra Halvdelen af hele Visborg Ejendom; men på Grund af, at der var betydeligt Gods til Visborggård og så godt som intet til Havnø, har Forskjellen måske alligevel været så stor imellem dem, at Visborggård med tilliggende Gods kan have udgjort Broderlod og Havnø derimod kun Søsterlod; men da Hans Lykkes Skiftebrev ikke haves, — alle Havnø ældste Adkomster brændte nemlig ved Skovgårds Brand 1541 —, kan dette ikke nøjere oplyses. Derimod findes endnu i Gehejmearkivet¹⁾ Fru Inger Bjørns Skiftebrev på Visborggård, men da dette Dokument henhører til Visborggårds Historie, meddeles her kun et Uddrag deraf, hvad de deri nævnedes Personer angår:

Hans Lykke på sin og sin Hustru Elne Jensdatters Vegne, Niels Kristiernsen på sin og sin Hustru Benedikte Jensdatters Vegne, Fru Marine Jensdatter på sine egne Vegne, Fru Jøllin Jensdatter²⁾ på sine egne Vegne, Fru Margrethe Jensdatter

¹⁾ Voss Registrant: Jylland.

²⁾ Klev. kalder hende på sin Stamt. for Karen, og i Danske Atlas (IV., 449) står ligeledes: Niels Munk til Hungstrup gift med Karen Munk af Visborg. Mulig stammer Navnet ligesom Seefelderne selv fra det tyske, og har derfor ikke holdt sig i senere Generationer, hvorfor det i Slægtebøgerne er bleven forandret til Karen. Hendes Moster, der var gift med Lars Lunov, finder man på Klev's Stamt. (Lunov) kaldet Jølle Seefeld; i den hist. Literatur kan man finde hendes Navn skreven Julien Seefeld, hvilket altså på det nærmeste bliver det samme som Julie (Julle, Jølle), men det rette må altså være Jøllin, som det her findes i Originaldokument. — Da Farmoderen hed Karen og Farfaderen Mads, og man ikke finder nogen af Børnene at bære disse Navne, har der uden Tvivl været flere Børn, som ere døde i ung Alder. — Forf. af Brockenhusernes Hist. har ment, at da ingen af Fru Karen Lykkes Børn havde hendes foregivne Forældres Navne (Hans og Ellen), talte dette noget imod, at de havde hedt således. Dette gjorde det selvfølgelig, hvis det kunde bevises, at Fru Karen ikke har havt flere end de Børn, der nævnes (Peder, Frands, Jørgen, Låve og Gese), men måske ere nogle døde som Børn og deres Navne derfor ukjendte. Børnenes Navne stamme alle

på sine egne Vegne, gjøre vitterlig, at År 1501 (den 2den August) vare de alle forsamlede i Mariager om Gods, Arv og Skifte, som dem tilfalden var efter deres Fader Hr. Jens Madsen og deres Moder, Anne Jensdatter, og stod derover et venligt og kjærligt Skifte med deres Broders Hustru Fru Inger Andersdatter, Munk Jensens Efterleverske, med hendes Broder, Jakob Andersen, som er hendes Børns Lavværge, i så Måde, at Fru Inger skal have på sine Børns Vegne, som hun har efter Munk Jensen, efterskrevne Gårde og Gods, først Visborggård for 2 Mark med Kordrop (o: Kårup) Mølle o. s. v., derefter følger et anseligt Gods, beliggende i adskillige Herreder.

Hans Lykke er den første, der har skreven sig til Havnø. Klevenfeldt har havt nogen Vanskelighed med at finde Hans Lykkes Ejendomme, og har derfor først skreven ham til Sandholt, derefter til Eskjær, senere har han overstreget dette og er nu bleven så sikker i sin Sag, at han 3 Gange sætter »Hafnø« ved hans Navn. I den historiske Literatur findes han også skreven til denne Gård, idet det om hans Sønner Peder og Erik Lykke hedder, at de vare Sønner af Hans Lykke til Havnø og Ellen Munk¹⁾. Første Gang man træffer Hans Lykke skreven til Havnø, er vist i Året 1503. Nævnte År har nemlig »Hans Løcke i Haffnø« tilligemed en Del andre Adelsmænd udstedt et Ridebrev om, at de vare nærværende på Grevlund Mark (Vive S.), da Tyge Jensen (Seefeld) i Dalsgård med Enevold Jensen (Rafvad) i Alsted og Oluf Mortensen (Gyrsting) i Hastrup red over den nævnte Mark og satte Sten og Stabel²⁾.

I Adelens Udskrivning fra 1501 ses det, at Hans Lykke stillede 4 Heste³⁾, men da han der findes imellem Herremændene i Århus Stift, har han altså endnu ikke dengang

fra Mikkel Brockenhus' nærmeste Slægt, med Undtagelse af Peder, som Forf. mener må hidrøre fra Hustruens Broder, Hr. Peder Lykke. Dette er der heller ingen Tvivl om, at det gjør: Hr. Peder Lykke var allerede dengang en Mand af betydeligere Anseelse; rimelig derfor, at denne Søstersøn fik hans Navn.

¹⁾ Danske Mag. IV. B. III., 225. Danske Hgde.: Nørlund, Hverringe. Personahist. Tidssk. V., 16.

²⁾ Faml. Hvas IV., 134.

³⁾ Danske Mag. IV. R. II., 167.

havt Bopæl på Havnø, og denne Gård har således næppe været bebygget som Herregård før 1502. Iøvrigt kan det bemærkes, at da Hans Lykke var den eneste af dette Navn på den Tid, skrives han så at sige aldrig til nogen Gård, og det er derfor ikke så underligt, at man har været i Uvished om hans Ejendomme.

Det synes, som om Hans Lykke er bleven Ejer af Havnø dels ved Arv og dels ved Mageskifte, thi ved samme Tid han flyttede fra Rudgård til Havnø, ses det, at hans Svigerinde, Fru Maren Rod, er kommen i Besiddelse af førstnævnte Gård. Hendes Mand, Jesper Lunov, skrives af Genealogerne til Rudgård, men dette er næppe aldeles korrekt. Jesper Lunov forekommer fra 1469 (da han fik Skjøde på en Gård i Skjøjstrup)¹⁾ indtil 1497, men man skal være særlig heldig for at finde ham skreven til nogen Gård, kun 1493 har jeg funden ham skreven til Ørslevgård²⁾. Da han døde før 1501, er det vist først hans Enke, der har fået Rudgård, altså antagelig ved Skiftet 1501.

Da det således var med Opgivelsen af sin hidtil havde Bopæl, at Hans Lykke kom i Besiddelse af Havnø, og da han mulig ikke ved den Tid ejede andre større Gårde, bliver det forståeligt, at han blev nødt til at opføre et Herresæde på sin ny Ejendom. Hans Lykke må da strax have begyndt at opføre en Borg her og befæstet denne med Volde og Grave, af hvilke endnu ind i dette Århundrede fandtes væsentlige Rester. Bygningen har ligget på den nuværendes Plads, hvor Kårupå danner den naturlige Borggrav mod Nordsiden, og dette Vandløb blev da ved Hjælp af Grave ledet ind også omkring Borgens andre Sider. Det fremgår tydeligt af gl. Dokumenter, at Egnen heromkring har været rigere på Vandløb i de Tider end nu, og de, der nu findes, have sikkert også dengang været vandrigere, hvilket også må have været Tilfældet med Kårupå, thi havde det ikke i denne Retning stillet sig heldigere end nu, var det kommen til at knibe med at få tilstrækkeligt Vand til Gravene, og da Engene, hvorigjennem Åen har sit Løb, ligger lidt lavere end Gården, må Gravene i alle Tilfælde have været gravet temmeligt dybt, for at de kunde få en betryggende høj Vandstand, svarende til

¹⁾ Æld. Ark. I, 268.

²⁾ Ibid. III, 20.

Bestemmelsen. På denne Måde kunde man ganske vist få Vand nok, og der er vel heller ingen Spørgsmål om, at man ikke har skyet nogen Ulejlighed for at få Borgen godt befæstet, thi det var jo Hovedtingen i de Tider.

Efter Skiftet efter Jens Madsen kom det dog snart til Stridigheder mellem den ny Herremand på Havnø og hans Svigerinde på Visborggård, idet førstnævnte bl. a. mente sig berettiget til nogle Enge, der tidligere havde hørt til Bolene på Havnø, men efter at han havde havt dem i sin Værge i to År, så tog Fru Inger og hendes Broder, Jakob Andersen, dem fra ham »med Vold og Magt«. Det synes, som om Hans Lykke har været en Mand, der har været om sig med at få den nye Herregård udvidet over de Grænser, der ved hans Skiftebrev var bestemt, eller rettere, dette sidste har været noget mangelfuldt affattet, som det sædvanlig var Tilfældet, og ikke fastsat Grænserne så nøje, hvorfor man ikke kan forundre sig over, at han naturligvis fortolkede det på den fordelagtigste Måde for sig selv, og skjøndt således nok kun Sundskoven var tillagt ham som Enemærke, så indvordede han senere også Langholt, Tranbæksholt og Egebergsholt, idet han må have ment, at alle disse, som lå umiddelbart ved Sundskoven, faldt ind under hans Territorium. Denne hans Lavhævd på disse Ejendomme førte til langvarige Stridigheder med Visborggårds Ejere, hvilke først mange År efter kom til endelig Afslutning. Angående Louenkjær omtales Hans Lykke derimod at være bleven brøsthølden ved Sødskendeskitet, og dette førte også til langvarige Stridigheder, som først endte over et halvt hundrede År derefter; så man ser heraf, at Stridighederne angående Ejendomsskjel o. s. v. strax begyndte, da disse to Ejendomme vare blevne adskilte og havde fået forskjellige Ejermænd, hvorefter Stridighederne trolig fortsattes gennem Århundreder.

Fra hans Tid findes et Tingsvidne angående Alvejen fra Visborg til Havnø og videre til Helberskov. Ifølge en oversat Kopi lyder det således:

Alle Mænd dette Brev ser eller høre læse, hilse vi Jes Jensen i Rold, Føged til Hindsted Herredsting, Jens Mortensen i Rygdrop, Morten . . . . . i Rold, Jes Jensen i Stenstrop, Jens Murmester i Rykedal, Peder Vognsen i Kirketorp og Nis Jensen i Nysom, evindelig med Gud, og kundgjør vi

med dette vort åbne Brev, År efter Guds Byrd 1504, den Torsdag næst før Vor Fruedag nativitas, da var skikket for os denne Brevviser Nis . . . . . i Glerup på velbyrdige Frues Vegne, Fru Inger Andersdatter af Visborg, hvilken lovlig søket og fik et fuldstanden Tingsvidne af otte uvillige Danemænd, som var Michel Jensen i Ardentorp, Peder Jensen ibd., Jens Tomasen i Østergård, Peder Laursen ibd., Michel Klømmensen i Brøndum, Jes Murmester, Las Ollesen i Ardentorp og Las Persen i Bælum; disse otte Mænd vunde på deres gode Tro, Sjel og Sandhed, at de nærværende hos var samme Dag på Hindsted Herredsting, så stande for dem tolv Ejendoms Mænd, kundgjorde og tilstode, at de vare forsamlede på Visborg Mark og på Haunø Mark, som de vare lovlig tilkrævede af Tinge, og udlagde den Adelvej, i først fra Visborg Kirke, sønder og øster ud til Fjorden, og så Fladermål (?) øster inden til Vejlen tager ved, og ret over Vejlen, og imellem de to tværkast Diger, og så sønder og vester igjennem Haunø Skov, og så ret ned til Feristedet, og øster fra Feristedet uden med »rydhen«, til den gamle Sundhave, og så derfra til den Sten, som stander for øster Ende ved Skosholm og så Fladhermål øster ad . . . . « o. s. v.

Dette Tingsvidne, der således indeholder lidt til Oplysning om Havnøs Topografi i de Tider, er det mærkelig nok Visborgs Ejer, der har begjært optaget, skjændt den største Del af Vejen gik over Havnø Ejendom. Man ser ellers af dette Dokument, at man — som tidligere nævnt — ikke kunde komme tørskoet over til Havnø dengang, men måtte over Vejlen. At man skulde igjennem »Havnø Skov« for at komme fra Visborg til Havnø Færgested, viser, at den nuværende Havnø Lund dengang har strakt sig en Del længere mod Nord og Øst, så at der dengang har været Skov, hvor Ladegården senere kom til at ligge. Ladegården, hvorigjennem Alvejen nu går, har derfor dengang ligget på et andet Sted, men har forøvrigt næppe bestået af andet end nogle få ubetydelige Bygninger.

Foruden Havnø fik Hans Lykke også noget af Visborggårds Strøgods, f. Ex. Haubroholm. Angående disse Gårde i Hollum By — thi man må vist ved denne Benævnelse forstå nogle Bøndergårde — havde han flere Stridigheder med Prioren i Vor Frue Kloster i Ålborg. Således nævnes desangående

Per Brockenhus' Landstingsdom af 1502 (?); et Forlig, indgået på Gislum Herredsting 1503 (?), hvorved Hr. Niels Høeg efter kgl. Befaling forligte dem »saae att Hans Lycke gaff prior affkald for III fiering jord, epherdj the bleff hanum fradempte, och prior offuergaff kost, thering, ran och all anden delle emod Hans Lyckes thienere«. Endelig nævnes Kong Hans' Dom fra 1505 mellem de samme Parter om samme Gårde¹⁾.

Hans Lykke er død før 1511, thi i dette År finder man i Registret over det Krigsfolk, der udskreves, hans Enkes Navn, nemlig Frwe Elnæ i Skoffgordt, som stillede en Karl²⁾. Hans Lykke må således senere have købt denne Gård, rimeligvis af Las Rostrup, Væbner, der nævnes som Ejer af Skovgård 1494, og må vist i de senere År have beboet denne Gård; hvorfor det altså passer, når det i Lavrids Brockenhus' Ligprædiken hedder, at hans (L. Brockenhus) Faders Morfader var Hans Lykke til Skovgård. I samme Register finder man Fru Elnes Søster, Frwe Marine i Rudgordt, som i Forening med Frwe Anne i Medelgordt³⁾ stillede en Karl; disse to Fruer har altså ikke ejet så meget Jordegods som Fru Elnæ.

Havnø arvedes af Hans Lykkes Sønner

Peder og Erik Lykke. Disse Brødrers Navne træffer man på i tvende Forlig angående Ejendomsskjel, indgået i Året 1515 med Dalsgårds Ejere, hvilke Forlig (ifølge oversatte Visborg Birketings Vidisser fra 1723) ere af følgende Indhold:

I. Vi efterskrevne »Peder« (sic!) Kås⁴⁾, med Guds Nåde Biskop i Viborg, Jakob Andersen (Bjørn til Voergård), »Jokum« Lykke (til Østrup), Ridder(e)⁵⁾, Jens Kås (til Stårupgård), Kristoffer

¹⁾ Æld. Ark. III., 23, 30, 193.   ²⁾ Danske Mag. IV. R. II., 298.

³⁾ o: Hans Lykkes Broderdatter, Fru Anne Lykke (Nielsdatter af Skovsbo), Enke efter Markvard Iversen Skernov til Mejlgård.

⁴⁾ Erik Kås, Biskop i Viborg († 1520) var en yngre Halvbroder til Jens Kås til Stårupgård og Tårupgård (levde 1519).

⁵⁾ Dette Bogstav må være udfalden, thi Jakob Andersen var også Ridder. Hr. Jakob Andersen udskreves 1511 med 7 Karle, Jachim Lykke, Væbner, udskreves på samme Tid med 4 Karle; rimelig derfor, at Hr. Jakob Andersen ovenfor nævnes først. Sidstnævnte hed ikke Jokum; hans Navn var egentlig Jakob, men han skrev sig stedse Jachim (ikke Joachim). Flere af disse Voldgiftsmænd vare af de stridende Parteres nærmeste Familie: Jens Tygesen var gift

Kruse (til Vingegård), Kristiern Sommer (til Ginnerup, nu Fusingø), og Kristiern Nielsen, Forstander (o: Præst) i Testrup, gjør alle vitterligt med dette vort åbne Brev, at År efter Guds Byrd 1515 den Mandag, som var St. Georgidag, vare vi forsamlede ved Gåsetveden i Hindsted Herred på Skovskjel imellem ærlige og velbyrdige Mænd og strænge Ridder Hr. Peder Lykke og Erik Lykke, Væbner, på den ene, og Tyge Jensen¹⁾, Jens Tygesen og hans Medarvinger på den anden Side, og om andre Trætter og Uvilje for^{no} Hr. Peder Lykke og for^{no} Jens Tygesen mellem vare, da eftersom de med deres åbne Breve på alle Sider os fuldmyndig gjort haver, forligte vi dennem så til Mindelighed i alle Måder, som her efter følger om Skovskjel, først ad den Sten, som stander sønder fra Vejen, som løber fra Dalsgård og til Visborg, som den gamle Brøde gik frem, og så til en Bøg, blev samme Tid grimet på Bakken, og blev sat en Sten hos, og siden til en anden Bøg, som stander der sønder fra, som og blev grimet og sat en Sten hos, og siden til den Sten, som stander neden i Linddal over fornævnte Kjær, og siden ret neder til Bækken: al den Skov, der østen for er, den skal for^{no} velbårne Peder Lykke og for^{no} Erik Lykke beholde til Sundskoven, så langt som til Visborg fælles Skov vedtager med Rette, og den Skov, som vesten og sønden er, ved for^{no} Skjel, det skal for^{no} Tyge Jensen, Jens Tygesen og deres Medarvinger have til Dalsgård; desligeste forligte vi også for^{no} Hr. Peder Lykke og for^{no} Jens Tygesen til en fuldkommelig Ende om de Ran, som for^{no} Hr. Peder Lykke havde ladet komme for^{no} Jens Tygesens Tjenere over, at det skulde være en fuldkommelig aftalt Sag, og hvad Tiltale som for^{no} Hr. Peder Lykke og for^{no} Jens Tygesen

---

med Jakob Andersens Søster og Kristoffer Kruse var gift med Jens Tygesens Søster, Anne Tygesdatter Seefeld. Jachim Lykke til Østrup, Buderupholm og Skovsbo var en Søn af Hans Lykke den ældres Broder Niels Lykke til Skovsbo og var altså Fætter til Peder og Erik Lykke. Jens Kås til Stårupgård var en Brodersøn af Erik Lykkes Svigerfader Bertel Kås og var desuden gift med en Søster til sidstnævntes Hustru.

¹⁾ Han må dengang have været en meget gl. Mand, og som Forligene også tyde på, har Sønnen været den egentlige Ejer af Dalsgård. Tyge Jensen synes at have henlevet sine sidste Leveår i Randers, jfr. Hofmans Fund. II, 119.

havde til hverandre, det blev klarlig aftalt til en fuldkommelig Ende i alle Måder; og derpå sagde de hverandre under et godt Venskab ubredeligen at holde på både Sider, til Vidnesbyrd hænge vi vores Indsegle neden for dette Brev. Dat. Anno Die et Loco ut Supra.«

II. »Alle Mænd dette Brev ser eller høre læse, hilse vi Anders Pedersen, Foged til Hindsted Herredsting, Jens Munk til Alstrup, som Væbner er, Peder Ibsen, Niels Bertelsen og Laurs Pedersen i Hørby, Anders Lassen, Morten Jensen og Povel Andersen i Ove, evindelig med Gud, og kundgjøre vi, at År efter Guds Byrd 1515 den næste Torsdag for Sancte Hansesdag, da var skikket for os og flere gode Mænd, som den Dag tilstede vare inden alle fire Stokke på Hindsted Herredsting, ærlige og velbyrdige og fribårne Mænd Hr. Peder Lykke, Ridder, og Erik Lykke til Visborggård, så og Tyge Jensen og Jens Tygesen til Dalsgård, som udi Hånd tog hverandre og åbenbare bekjendte, at det Forlig, som imellem dennem gjort var af Hr. Biskop »Peder« Kås« (her følger de samme Navne som ovenfor) »om Skovskjel imellem Visborggård og Dalsgårds Skove, skulde stå fast og urykket evindelig, så at al den Skov, som er vesten for Linddal og de Skjel, de sat haver, efter deres Brevs Lydelse skal tilhøre Dalsgård, og al den Skov, som er østen for Linddal, skal tilhøre Visborggård, til Sundskoven; men den Eng, som ligger imellem Sundskoven og Fjorden og imellem Linddal og Lunddal, fra den Alvej i vester, som går til Hadsunds Færgested, og i øster til Gammelbokjærs Grøft, som Lunddals Bæk nedflyder, skal herefter som før følge og tilhøre Dalsgård og Dalsgårds Ejere for et frit og frelst Enemærke til evig Tid, og dermed lovede de og tilsagde hverandre god Troskab og en evig Forligelse på al den Trætte, dennem imellem været haver, ved hvad Navn det er, eller nævnes kan, intet undtagen i nogen Måder; at så gik og foer, det vidner vi med vores Indsegle hængende nedenfor dette Brev. År, Dag og Tid som forskrevet står.«

Som man ser, skrives disse Brødre — eller ialtfald Erik Lykke — heri til Visborggård og optræde i Forligene som Ejere både af denne Gård og af Havnø. At de begge ejede Havnø, fremgår klart af første Forlig, hvori det hedder: »al den Skov . . . . skal Peder Lykke og Erik Lykke beholde

til Sundskoven«; thi denne sidste var Havne Enemærke; men at de også optræde som Ejere af Visborggård, fremgår jo med al Tydelighed: »skal tilhøre Visborggård, til Sundskoven«. Vel er Visborggårds Ejere ukjendte på dette Tidspunkt, men da Gården 1504 tilhørte Fru Inger Bjørn og den 1521 var ejet af hendes Søn, Jakob Munk, kan det ikke antages, at den i denne Mellemtid har tilhørt Lykkerne, og dette ligger egentlig heller ikke i Forligenes Ordlyd, ialtfald havde det været overflødigt at skjelne imellem Visborggårds Ejendom og Sundskoven, når det ikke havde været netop fordi de havde forskellige Ejermænd. Dansk Atlas nævner vel en Jens Munk til Visborg, der skulde være død 1512 eller lidt derefter, men dette må være en Forvexling med Jakob Munk ¹⁾. At der har existeret en Jens Munk, er højst sandsynlig: Munk Jensen havde 5 Sønner og selvfølgelig har en af dem, og rimeligvis den ældste, havt Farfaderens Navn, men om denne Jens Munk nogen Tid har været Ejer af Visborg, foreligger der næppe noget om, i alle Tilfælde må han da være død før 1511 ²⁾. I Adelens Udskrivning fra nævnte År næv-

¹⁾ Man synes iøvrigt ikke i de Tider at have taget det så nøje med at kalde ham Jakob eller Jens, således hedder det f. Ex. i Æld. Ark. II., 243: Tyge Jensen af Dalsgård oplader Biskop Glob en Gård i Tostrup By og Sogn (1490); umiddelbart derefter følger: »Item tings witne (af 1523) aff thenn tofft, som Jes Munck haffuer byggeth ath wed sammestedt, thet haffuer leighth till kirckenn vdj xl aar.« At her menes Jakob Munk til Visborg, er der næppe Tvivl om, thi han ejede meget Gods der omkring. («Jes» skulde vist læses Jep).

²⁾ I Danmarks Adels Årbog 1886 p. 133 står: Anne Friis af Haraldskjær gift med Jens Munk til Visborg † 1512. Klev. skriver, at kun en af Munk Jensens Sønner blev gift; først har han kaldet denne ene lykkelige for Jens, men senere rettet det til Jakob, men på Dåernes Stamt. har han glemt at rette Jens til Jakob, og som Følge deraf er denne Jens Munk atter vandret over i Benzons Stamtavler over Dåerne. Både Klev. (Stamt. Munk) og Hofman (Stamt. Friis) kalder Anne Friis' første Mand for Jakob Munk, og dette er uden Spørgsmål også det rette. Da Jakob Munk ejede Visborg i en halv Snes År, han nævnes endnu dertil 1527 (Top. Saml. Hindsted H.), taler det for, at han var gift; de på Friisernes Stamt. anførte Årstal passe også bedre med, at Anne Friis først er bleven gift efter 1520. Jakob Munk kaldes vel 1522 for »velbyrdig Svend«, men at man ikke deraf kan slutte, at han dengang var ugift, se Jy. Saml. II. R. I., 174. Anne Friis var sidst gift med Jesper Då. Denne havde

nes der ingen Ejer af Visborg; de eneste Herremænd, der nævnes i denne Egn, ere Tyge Jensen og Jens Tygesen; førstnævnte stillede en Karl, sidstnævnte to Karle, og at Jens Tygesen stillede et så højt Antal, må hidrøre fra, at han stillede den ene på Arvingerne til Visborggårds Vegne, thi disse nævnes som sagt ikke, og det var først efter 1520, at Jens Tygesen også blev Ejer af Randrup. — Første Gang Jakob Munk nævnes til Visborg, er 1521, og da han vist først hen ved den Tid er bleven myndig, har hans Mindreårighed altså været Grunden til, at Lykkerne på den Tid have havt Visborggård i deres Værge, eller rettere, de have foruden Havnø også ledet Driften af Visborggård, sidstnævnte Ejendom under Hr. Jakob Andersens Ansvar, thi denne var som Morbroder til Munk Jensens Arvinger deres rette Værge. Da Lykkerne (eller rettere Erik Lykke) således dengang bestyrede begge Ejendomme, bliver det forståeligt, at de boede på Visborggård og skreves til denne Gård, skjøndt de ikke ejede den, og at det ikke nævnes i Forligene, at det tildels er på andres Vegne de handle, må være, fordi de havde en almindelig Fuldmagt, hvorefter det blev overflødigt at nævne dette i Forligene.

At Peder Lykke og Jens Tygesen vare blevne forligte angående deres Ejendommers Skjel, hindrede dem naturligvis ikke i at have Stridigheder med hverandre på andre Kanter; således gjorde de begge Fordring på Veddumovre, hvilket Peder Lykke påstod at have købt af Abraham Eriksen (Gyldenstjerne); ved Kristian II.'s Rettertingsdom af ⁹/₁₀ 1516 blev samme tilkendt Hr. Peder Lykke som frit Enemærke.

Da Jakob Munk blev myndig, kom det til Stridigheder mellem ham og Peder Lykke, idet førstnævnte mente, at han

. i flere År været trolovet med den bekendte Birgitte Gøje (D. Mag. III. R. I., 172), indtil 1529, »da hun sagde ham Kjøbet op« (Heise: Fam. Rosenk. II., 177). Birgitte Gøje blev først gift 1544 (med den bekendte Herluf Trolle), men Jesper Då må også have ventet nogle År med at gifte sig, thi hans Formand i Ægteskabet, Thord Roed, var Lensmand på Bergenshus endnu 1532 (Personahist. Tidssk. III., 72), men må formodenlig være død kort efter. Var det nu rigtigt, at Anne Friis' første Mand var »Jens« Munk til Visborg († før 1511), så blev det unægtelig en Dame af sat Alder, Jesper Då har søgt sin Trøst hos for Tabet af sin tidligere Fæstemø.

og Medarvinger var sket Uret for mange År siden, navnlig ved den af Hans Lykke gjorte Lavhævd på Langholt, Tranbækholt og Egebergholt, foruden nogle Bolsenge, beliggende på Visborg Mark, som Hans Lykke også mentes med Uret at have indvordet. Efter at Lykkerne i det meste af en Snes År havde havt Nyttens og Brugen af disse Ejendomme, begjærede Jakob Munk en Kommission nedsat 1522 til at dømme i Sagen; men denne gik Hr. Peder Lykke imod, idet hans Faders Lavhævd på ovennævnte Ejendomme dømtes at være magtesløs¹⁾.

Peder Lykke kan ellers ikke have opholdt sig meget på disse Ejendomme, da han den meste Tid var Lensmand på forskellige kgl. Slotte. Således var han først Lensmand på Hagenskov indtil 1501 (1511?), derefter på Varberg Slot indtil 1513, og endelig beklædte han samme Stilling på Nyborg Slot fra 1523—33.

Peder Lykke var iøvrigt en rig og anset Mand, der spillede en vigtig Rolle i sin Tids bevægede Begivenheder; men uagtet hans Navn med Rette tilhører Historien²⁾, findes der dog ikke i Sammenhæng mere end en halv Snes Linier om ham i den historiske Literatur. Her er det selvfølgelig ikke Stedet at gå ind på nogen nærmere Omtale af ham, kun lige det væsentligste skal anføres.

Som ovenstående Forlig viser, var han Ridder og var også dengang (1515) Rigsråd. Han var blandt de egentlige Ophavsmænd til Sammensværgelsen mod Kristiern II. og var en af de fire jyske Rigsråder (Jachim Lykke, Tyge Kruse, Peder Lykke og Mogens Munk), som i December 1522 forpligtede sig til med Liv, Hals og Gods at afværge Kongens Overgreb og Voldshandlinger (mod Adelen), og som derfor udstedte Opsigelsesbrev til ham kort efter. Opstanden i Jylland blev ledet af Tyge Kruse og Peder Lykke, hvilke indsattes til Hovedsmænd i Jylland og havde Overbefalingen over

¹⁾ Kommissions-Dommen er trykt i Jyske Saml. X., 377 f. — Ovennævnte Skovsparter kom dog senere til at høre under Havnø Ejendom, vistnok ved Skiftet 1636.

²⁾ Hans Svoger Mikkel Brockenhus' Navn er iøvrigt også bekjendt fra Historien, idet han i Grevens Fejde havde Overbefalingen over den danske Flåde under Peder Skrams Sygdom.

Søren Markvardsen

til Holmgaard og Tridie i Bølling Herred, levede 1509 (Herredags Dombog 1537 p. 13 og 29) og nævnes 1536 i den store Reces.

Knud Sørensen

til Tridie, var vistnok gift med en Datter af Niels Krag til Kjellingbjerg og Fru Else Stampe (antages af Klevenfeldt at være identisk med den Knud Sørensen, der nævnes 1540 (Herredags Dombog 1542 p. 11) og havde en Broder Claus Sørensen, gift med Marine Iversdatter, en Datter gift med Hans Lavridsen til Kjærgaard, og en Søn Henrik Knudsen til Rødding. Da denne Sidste imidlertid alt nævnes 1512 (Script. Rer. Dan. 8. B. p. 164) og hans Søn Knud Henriksen i Rødding nævnes 1561 (Tegnelser fol. 470), kunne de neppe være Efterkommere af Søren Markvardsen, der jo endnu levede 1536).

Chrisien Sørensen

til Tridie, tjente 1564 til Skibs. (Tegnelser p. 650).

Søren Knudsen

til Tridie, gjorde 1587 et Magelæg med Kronen, hvilket besegledes af hans »Morbroder« Henrik Krag til Trinderup (Jydske Registre p. 262—3), underskrev Hyldingen 1608 (Geh. Ark. Hyldinger 61), men var † 1614 (Jydske Tegnelser p. 84). 1623 holdtes Skifte efter ham og hans Frue, hvis Navn ikke kjendes (Jydske Tegn. p. 202).

Poul Knudsen

1594

Anne

var ugift
1594

(Stævningsbog til Kongens Retterting 1594—95).

Maren

var Enke 1618 (Jydske Tegn. p. 322), g. 22. 11. 1601 m. *Jesper Nielsen (Basse)* til Bigum (Se Danmarks Adels Aarvog 1886 p. 47—8).

Torlof Knudsen *)

var 1589 Skibschef (Sjæll. Reg. p. 101), fik Afsked 1593 (Sjæll. Tegn. 246), skrev sig 1594 i »Wol-sund«, underskrev Hyldingen 1608 (Geh. Ark. Hyld. 61) og levede endnu 1619, da han stævnedes til Skifte med sin Svigersøn.

Knud Sørensen

til Tridie og Holmgaard, som han 1624 gjenkjøbte af Frederik Munk (Viborg Skjøde- og Pantebog), blev 1648 indbudt til Kroningen (Sjæll. Tegn. p. 24), underskrev Hyldingerne 1650 og 1655 (Geh. Ark. Hyld. 117 og 121) og levede endnu 1656, da han udstedte et Pantebrev til Provst Iver Greger-sen Hemmed (Viborg Skjøde- og Pantebog), g. m. *Berete Orning Vilsdatter*.

Anne

levede 1623, da Niels Krag blev beskikket til hendes Væрге paa Skiftet efter Forældrene (Jydske Tegn. p. 202).

Inger el. Maren

g. m. *Niels Mogensen* til Ørnoved, der var † 1631 (Jydske Tegn. p. 318). Han var vistnok af Slægten Vogusen med tre Morianshoveder i Vaabnet, men hans Søn kaldte sig Munk.

Knud Torlufsen

fik 1628 Bestalling som Skibslieutenant (Sjæll. Reg. 257), var † 1634, da hans Enke Fru *Anne Thomesdatter* solgte en Gaard i Bodum i Refs H. til Gunde Lange (Viborg Skjøde- og Pantebog); hun levede endnu 1636 (Sjæll. Tegn. p. 15).

Margrete

† 1612**), begr. i Herlev Kirke, g. m. Kongens Hofprædikant senere Biskop i Skaane *Mads Jensen (Medelfart)* (Se Hofmans Danske Adelsmænd 3. B. Stamtavle Wibe).

Inger

til Tridie og Holmgaard, f. 1626, g. m. Capitain *Erik Blik* til Sønderbeeg, der levede 1675 (Skjøde- og Pantebog for Viborg Landsting f. 63). Hun maatte flytte fra Holmgaard (Tridie afbrændte ved Lynild og Jorderne blev lagte under Holmgaard) og døde 1718, 91½ Aar gammel i Degneboligen ved Sem Kirke, hvis Beboere af Barmhjertighed havde givet hende Ophold hos sig (Ny kirkehist. Saml. 1. B. p. 157—58).

*) Om Torluf Knudsen er en Broder til Søren Knudsen, er ikke ganske sikkert, men han har underskrevet Hyldingen 1608 umiddelbart efter denne. I Hyldingen 1580 nævnes derimod Peder Knudsen og Torluf Knudsen til Næsbygaard, men paa den tilsvarende Plads blandt Underskrifterne staar der „Knud Knudsen med egen Haand“ og blandt Seglene hænger tre Aftryk af et Signet med et Vaaben, der viser en halv Løve i Skjoldet og paa Hjælmen samt Bogstaverne P. K.

***) i Barselseng.

Oprørernes Hærmagt til Hest og Fods (600 Ryttere og 20,000 Bønder)¹⁾.

Derefter var Peder Lykke en Tid en af de tre Råder, der som Statholdere bestyrede Fyen, og senere, efter at Frederik I. var død og Landet en Tid uden Konge, blev han af Rigsrådet indsat til at være Befalingsmand på Ålborghus. Denne Stilling blev dog på Grund af Klements Fejden kun af kort Varighed; thi næppe var Klement landet uden for Ålborg, før Peder Lykke uden Sværds slag måtte overgive Byen, da Borgerne stode på Kristiern II.'s Parti og selv åbnede Byens Porte for Bønderne: »Slottit haffde Hr. Peder Lycke, men maatte det strax opgiffve« — som Hvitfeld skriver.

Foruden Havnø ejede Peder Lykke også Demstrup, hvilken han 1516 købte af den tidligere nævnte Abraham Gyldenstjerne (henrettet i Stokholm 1520), samtidig ejede han også Bregenholt²⁾, Kjærbygård (Kasted S.) og havde Andel i Gl. Estrup, Vemmetofte og Barsebæk i Skåne; senere ejede han også Nørlund³⁾ og Hverringe i Fyen. En Tid var han forlenet med Lyø og Bjørnø, derefter med Avnsbjerg samt med Kronens Gods i Lysgård og Hids Herreder, og havde Livsbrev på Gislum Herred.

Han var gift først med Anna, Datter af Knud Joachim-

¹⁾ Når Historikere her skrive: ». . . Det så krigerisk ud (i Februar 1523); en Mil fra Horsens lå Hr. Peder Lykke til Hverringe med en Hærmagt . . .«, så ser det noget underligt ud, at Jyderne skulde have en fynsk Herremand til Anfører; men således forholder det sig heller ikke: Peder Lykke var Jyde og skrev sig dengang til Demstrup; Hverringe skal han først have ejet efter 1530. Men overhovedet er det altid det heldigste at skrive ham til Demstrup; thi det er denne Gård, hans Navn fornemmelig er knyttet til, og man ser også, at hans Efterkommere benævnte ham til Demstrup (jfr. Jørgen Lykkes Ligprædiken 1616).

²⁾ Åle Sogn, Vrads Herred; nu en Bondegård, men tidligere en Herregård. Om denne Gård se Becker: Orion, Kvartalsk. II., 96—99.

³⁾ Til denne Gård skrev han sig i Årene nærmest før 1530. Her opholdt han sig også 1534, da han demte i en Sag angående en Eng ved Lynderup, hvori hans Fætter Erik Nielsen Tornekrannds var impliceret. Becker skriver, at Nørlund kom i Peder Lykkes Besiddelse, da hans Frue, Ellen Munk, var Medarving; men denne sidste var altså hans Moder, og kan ikke antages at have været Medarving til Nørlund. Munkerne til Nørlund var jo nemlig af Familien Munk (Lange) med tre Roser i Våbnet.

sen Reventlov til Søbo og Margrethe Urne af Brolykke, derefter med Kirsten, Enke efter Hr. Lave Brock til Gl. Estrup († 1503) og Datter af Hr. Peder Høeg, Ridder, Råd og Marsk, og Kirsten Rekkenberg.

Hr. Peder Lykke døde på Søholm 1535¹⁾ og er begravet i den nedlagde Gråbrødre Kirke i Odense²⁾. Hans Enke døde på Demstrup 1542 og er begravet i Mariager Kirke, hvor hendes Epitafium endnu findes.

Broderen, den tidligere nævnte Erik Lykke, skrives til Skovgård, men forøvrigt er det kun lidt, man kan finde om ham, og i Forbindelse med Havnø træffer man kun på hans Navn i ovennævnte Forlig; i Kommissions-Akten fra 1522 optræder nemlig Peder Lykke tilsyneladende som Eneejer. Dog må Erik Lykke hele Tiden have ejet Havnø i Fællig med Broderen, og senere tilkjøbt sig Broderens Andel, da man mange År efter træffer hans Enke som Ejerinde af Havnø.

Skovgård, eller som den i gl. Tid også blot kaldtes »Skoff«, har han altså fået ved Moderens Død, og har haft denne Gård til Bopæl. Den var beliggende i umiddelbar Nærhed af Rudgård; men det er gået hin som denne, at den forlængst er nedlagt, dog findes der endnu Ruiner af Borgen og af dens Volde og Grave, så man har endnu Syn for Sagen, »at her i sin Tid har knejset et vældigt Herresæde«. Denne interessante gamle Fortidslevning er en af de anseligste gl. Borruiner i Jylland, hvorfor Stedet også i nyeste Tid (1885) på Foranledning af den historiske Samlings Bestyrelse i Randers og ved Omsorg af Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring ved tinglæst Deklaration er bleven fredlyst³⁾,

1) En Datter af ham, Anne Lykke, var nemlig gift med Hr. Anders Bilde R. og D. R. R. til Søgård og Søholm; 2den Gang var hun gift med den bekendte Hr. Otto Krumpen R., D. R. R. og R. M. En Søn af Peder Lykke var den bekendte Hr. Jørgen Lykke R. og D. R. R. til Overgård, Hverringe, Bonderup, Bregenholm, Ovegård etc.; den første Adelsmand hertillands, der spiste på Sølv, og vist både den første og sidste, der forgyldte sit Gulv.

2) Om Peder Lykke se Allen: De tre nordiske Rigers Hist. III, II, 234 f., Danske Mag. IV. R. III., 225, Kr. Erslev: Danmarks Len og Lensmænd m. fl. St.

3) I Anledning af Fredlysningen er der i Tillæg til Nationaltidende (1885) Nr. 3460 optaget en Artikel om Skovgård og Rudgård, men

således at Borgens Rester af Kampestensmure, der stå som om de kunde stå på samme Måde endnu adskillige Århundreder, er sikret for Fremtiden imod fuldstændig Tilintetgjørelse. Navnet har holdt sig til Nutiden på samme Måde som ved Rudgård, idet der i Nærheden ligger tre Bøndergårde, kaldet Skovgårde.

I Udskrivningen fra 1511 træffer man imellem Riddermændsmændene (o: Væbnerne) på Erik Lykke, som stillede i Karl. Han skrives ikke til nogen Gård, men nævnes med Bopæl i Århus Stift. Da han 1515 skrives til Visborg, har Moderen uden Tvivl endnu levet dengang og er vist først død henved 1521. Nævnte År skrives nemlig Erik Lykke til Skovgård, da han tilligemed Peder Lykke var nærværende på Stadsgård i Anledning af et Skifte. Fra $\frac{1}{2}$ 1522 findes en kgl. Befaling til Hr. Peder Lykke R. og D. R. R., Erik Lykke m. fl. om at mægle Forlig mellem Borgerne i Grønå og Bønderne i Ensløv; — men da Erik Lykke ikke har havt Forleninger, træffer man ellers ikke let på hans Navn, og han nævnes heller ikke ved andre Lejligheder, hvor man finder en Del af den jydsk Adel repræsenteret, som f. Ex. ved en Udskrivning 1528, da en Del skulde møde i Holsten med deres Krigsfolk. Imellem dem træffer man derimod Hr. Peder Lykke til Nørlund.

Under Klements Fejden har disse Brødre altså ejet Havnø; men medens det vides, at begge Nabogårdene, Visborggård og Dalsgård, bleve brændte af Bønderne, forlyder der intet om Havnøs Skjæbne. Den må dog uden Tvivl have fået samme Medfart: Peder Lykke var jo netop en af Kristiern II.'s ivrigste Modstandere, så der var ingen Grund, hvorfor Bønderne skulde spare hans Gård, især da de også brændte Nørlund af; men Hvitfelds Opregning af de afbrændte Gårde er jo også meget ufuldstændig.

---

da Trap 2den Udg. ikke er benyttet (der nævnes dog Hans Lykke 1486 og Fru Elne 1511), findes der kun det samme, som står i K. Hansens: Danske Ridderborge I., hvilken ikke kjender nogen af Ejerne førend Erik Lykke den yngre, en Søn af ovennævnte Erik Lykke. Disse Borges fordums Existens var helt forglemt i sidste Århundrede (Danske Atlas nævner dem ikke), og det var først for et halvt hundrede År siden, at ovennævnte K. Hansen undersøgte og beskrev Ruinerne.

Erik Lykke må vist være død omtrent på den Tid, mulig er han som så mange af Egnens Adelsmænd falden i Slaget ved Svenstrup 1534, han nævnes ialtfald ikke imellem den jydsk Adel i Recessen fra 1536.

Hans Enke, Anne Kås (med Sparren), Datter af Bertel Kås (1468—96) til Nørgård og Strandet og Mette Saltensee (Datter af Lave Jepsen S. til Stårupgård og Ide Juel), træffer man som Ejerinde af Havnø i en Dom fra 1540, afsagt ifølge kgl. Befaling af Peder Ebbesen (Galt til Tyrestrup) m. fl. gode Mænd, angående Skjel i Visborggård og Havnø Hovedgårdes Skove (Bysholt og Højlund). Hun nævnes heri »til Havnø«, ligesom Ejendommen betegnes som Hovedgård, men Dokumenterne haves hverken i Original eller Kopi og kjendes kun ifølge en Fortegnelse. Sin Bopæl havde hun ligesom Manden på Skovgård; men da denne Gård brændte, har hun mulig en Tid boet på Havnø.

Den 28/6 1541 fik »Frue Anne Kaaszdatter tiill Skoffgord en befalling tiill Niels Marquardsen¹⁾, Erick Nielsen tiill Kollerup²⁾, att hun haffuer beret fore ko: mt:, huorledes att nu wdj neste forleden dage ere hinded gord och breffue vpbrend, och mange ther fore nu begynde att dele paa hinded gots; Tha epther thii att samme hinded breffue ere vpbrend, som hun schall forsuare hinded gots met, och hinded rette laugwerge Jyrgen Lycke er nu vden riget forskicket, tha schulle the hielpe hinne att giøre lagheffid paa alle hinded gots i Nørherrit och Haldherrit. Vdj lige maade tiill Mychel Nielsen³⁾ och

¹⁾ o: Niels Markvardsen Skernov til Mejlgård, † 1560 (Søn af Markvard Iversen og Anne Lykke), han var gift med Dorthe Nielsdatter (Tornekrands) af Kyø, Datter af Bendit Munk af Visborg. NB. Havde sidstnævntes Moder været »Anna Skernov«, vilde hendes Svingerson og Datter være beslægtede i 2den og 3die Grad; men et Ægteskab mellem så nær beslægtede var imod Loven. — I Personalhist. Tidssk. V., 16 nævnes en Niels Markvardsen Rodsteen til Lengsholm, som menes at have været gift med Margrethe Kås (en Halvsøster til Fru Anne Kås til Skovgård); men han hed vist Jens Markvardsen og kan ikke være identisk med den, der nævnes i ovenst. Dokument.

²⁾ o: Erik Nielsen Tornekrands til Kollerupgård og Torupgård, nu Frisenvold, † 1561 (Søn af Bendit Munk); han var gift I. Ingeborg Juel, † 1556, gift II. Ellen Kås, † 1559 (Marm. dan. V., 169).

³⁾ o: Mikkel Nielsen Tornekrands til Kyø og Lundbæk, † 1554, gift

Erick Skram till Tielle¹⁾, att the hielpe hynne att gøre lagheffdt paa alt hinded gots vdj Gyslomherrit och Henstedherrit. <

Med hendes Gods i sidstnævnte Herred er ment Havnø, og hendes Lavhævdsbrev på denne Gård, der frembyder Interesse derved, at man lærer Ejendommens Tilliggende at kjende, findes i Original i Gehejmearkivet²⁾ og lyder således:

»Niels Block i Rold, fogitth til Hensted Herrettztingh, Tøger Jensen i Stønstrup, Morten Jensen ibd., Michell Persen ibd., Larz Frandsen i Hesselholth, Chrestern Stiisen ibd., Per Lomsen i True och Per Jensen i Vraa gjør vittherligh med thette vorth opne breff, atth aar effther gutz bœrd mdxlj then taarssdag Nativitatis marie (o: $\frac{8}{9}$ 1541) paa Hensted Herrettztingh var skicket erligh och velbœrdughe quendhe, frughe Anne Kaassdatther til Haffnø Erick Lyœckis efftherleuerske, och louligh eskit och fick ietth fulthtth standen tingsvitne aff otte dane mend, som var Tøger Jensen, Jens Mortensen, Lass Frandsen, Jockem Ybsen, Morten Jensen, Bertil Tøgersen, Tonis Persen och Michell Block, Tisse for^{ne} otte dane mend votne paa ther gode trou, siel och sanden, atth thij saa och hørde i dag inden alle fire stocke paa Hensted Herrettzting, ij dane mendt for them stande, som var Jost Pouilsen i Kielstrop och Jens Dall i Houtued, thij kundgiorde och tilstod, atth thij var paa Haffnø paa tirss dagh nu sisth forleden, saa och hœrdhe ther erligh och velbœrdugh mand Erick Skram til

---

med Kirsten Lykke, Datter af Hr. Jachim Lykke R. og D. R. R. Mikkel Nielsen var også en Søn af Bendit Munk, og da begge hendes Sønner således ere døde omkr. 1560, kan man heraf — tillige tagende andre Omstændigheder i Betragtning — slutte, at har Bendit Munk været gift c. 1472, så har det sikkert været det tidligste. Hendes Sønner må dog have nåt en høj Alder; Elnes Munks Sønner døde jo omtr. 25 År før, og det må dog antages, at Peder Lykke har været en 60 År gl. ved sin Død. Søsteren Fru Karen, der må have været meget yngre end Peder Lykke, opnåede også en høj Alder († 1567). Af Lunoverne levede Las og Niels endnu 1558, så det fremgår heraf, at adskillige af Jens Madsens Efterkommere i 2den Generation opnåede en høj Alder.

¹⁾ Erik Skram (Fasti) skrev sig senere til Hastrup, var Landsdommer i Nørrejylland og døde 1568. Han var gift med en Løvenbalk, og det var derved, at han var i Familie med Fru Anne Kås, hvis Farmoder var Maren Løvenbalk, Datter af Hr. Niels Nielsen til Avnsbjerg.

²⁾ Voss Registrant: Jylland.

Tielle effther kongeligh mayestetz befalingh och induordhe thisse effther skreffne gorde och guodz meth godhe Riddermendtzmend och sielff eyer paa for^{ne} frughe Anniss och hende børness vegne, effther thi atth for^{ne} frughe Annis børness rette verie erligh och velbørdughe mand Jøren Lyøcke¹⁾ er vden landz, som samme konghelig mayestetz befalingh indholler och bleff lest her inden tinghe i dag; førsth vordhe hand Haffnø veylen atth myttstrøme, ietth øred gordsted i veylen om op til then beck, som løber aff om østen saa vd atth Bousand beck²⁾ til fiøerden och fiøerden vd til myttstrøme østen och sønden om Haffnø och vesten, thet vorde hand meth ager och engh, skou och marck ock tagmarck intthet vndtagen alle fire vegne til marcke mod inden marck och vdhen marck for ietth frytth ennermercke med fire reb, engh vnder Louenckier skou³⁾, kier ock tagmarcke offuen och nede saa brettth som enghen er, item ien gord i Alss som Lass Mogensen i boer, ien gord ibd. som Anders Andersen i boer, ien gord ibd. som Matz Ybsen i boer, ietth boell ibd. som Jep Severinsen i boer, ietth boell i Helberskou⁴⁾ som Nis Andersen i boer, tisse for^{ne} gordhe och boel med ald ther retthe tilligelse, som er ager och engh, skou och marck, felligh och fædrifth, kier och mosse, tagmarck och saltth strand inden marck och vden marck,

1) Skrev sig dengang til Hverringe.

2) o: Busombæk; muligvis er »Markskjelsbæk«, der nævnes i Tingsvidnet fra 1468, identisk med denne. I et Dokument fra 1512 er der Tale om »et Stykke Eng østen og sønden for Markskjelsbæk« (jfr. Æld. Ark. III., 72 kfr. p. 618: »ubekjendt Gods«), hvilket dog snarest talte imod, at disse Bække vare identiske, da førstnævnte har sit Løb til Fjorden så temmelig i Retning fra Nord til Syd.

3) Dette Stednavn findes andre Steder under mange forvanskede Former: Lunkjær, Lungkjær, Løvenkjær o. s. v.; men ovenstående er det korrekte. Mærkelig nok er det i Æld. Ark. (III., 60—64) bleven til »Lunkier«, skjendt der i Originaldokumenterne må have stået Louenkjær. Når det i Æld. Ark. (III., 618) hedder, at »Lunkjær« lå imellem Helberskov, Als og Skjellum, så ligger det ligesåvel der i vore Dage som forhen.

4) I Æld. Ark. er dette Bynavn bleven forvansket til Holberskov eller Helberskov, uagtet der i Originaldokumenterne må have stået ligesom ovenfor; men da disse Fortegnelser i Æld. Ark. ere forfattede for tre Århundreder siden, kan det heller ikke forudsættes, at Originaldokumenternes Bogstaveringsmåde af Person- og Stednavne nøjagtig er fulgt.

som til haffuer liged aff arildz tiid, och besønderligh thij enghe, som thij nu haffuer i hand och heffid til for^{ne} gorde i Alnss soghen vnder Louenkier, som er iij støcker engh til Lass Mogensens gord, iethth støcke engh til Matz Ybsens gord, iethth støcke til thet boel Jep Sevrinsen i boer, iethth støcke til thet boel i Helber skou, som Niels Andersen i boer och ald then engh, som ligger til Matz Ybsens gord och haffuer tilliged aff arildz tiid med lod och fellig i sønder Møgelholtth och Møgel . . . . .¹⁾ kier, item ien gord i Søndergorde, som Cresten Lomsen i boer med ager och engh, skou och marcke, fiske vand och fægang intthet vntagen alle fire vegne til marcken, item iethth øde møllested i Søndergordes marck, som ligger ved Kongsuad mellom . . . . .¹⁾ gords marck och Bramsløff marck med dam och damsbund och ald mølles leylichetts intthet vntagen, item iij gorde i Hierisdall²⁾, ien gord Matz Matzen i boer, ien gord, som Bertil Polsen i boer, ien gord Jep Simsen i boer och ien mølle, som Jess Nielsen i boer med dam och damsbund och ald mølle leylichets intthet vntagen, item vorde hand fraa Pallon Haffue och saa i vester til thet dighe, som liger mellom Patoplette och Hierisdalls marck saa langt i nær til Vlstrup marck paastøder, saa øster atth then vey, som løber mellom Toffthe marck och Hierissdals marck, saa fraa Toffte marck och til becken, huor the kand finde med rette, saa offuer becken til then tuegrenz engh, som staar østen mølle sten, saa ther fraa offuer bierged til taghveyen, saa neder til becken, offuer becken til Søndergordz marck vedtager, tisse for^{ne} gorde och guodz vorde hand med ager och engh, skou och marcke, fiskevand och fægang intetth vntaghen, som til haffuer ligett aff arildz tiid for for^{ne} frughe Annis och hende børnss rette guodz, som them er paa kommen til arff och kiøb vden nogen kand vinde sigh ther ind meth nogen gamell adkomst breffue effther loghen,

¹⁾ Hul i Pergamentet; førstnævnte Sted har uden Tvivl stået: »Møgel[mose og Kårs]kjær« (Nord for Visborg).

²⁾ o: Hjerrisdal i Valsgård Sogn. Ulstrup ligger Nordvest herfor; de andre Stednavne, der forekomme her: Bramslev, Tofte, Søndergårde o. s. v., ligge ligeledes i samme Sogn. Det »Søndergord«, der senere nævnes i Dokumentet, og som var Havnø Enemærke, er derimod det nuværende Søndergårde i Visborg Sogn, og som således på den Tid kun synes at have udgjort en Gård.

item ien gord i Buorup, som Per Nielsen i boer med then tredie parth offuer ald Borvp marck och skou, ager och engh, fiske vand och fegangh inthet vntagen alle fire vegne til marcken, item ien gord i Visborgh, som Niels Jensen i boer med hands enmercke skou, som til hauer liged aff arildz tiid, først paa then nørre sidhe mellom Visborghgordz enmercke skou och for^{ne} Niels Jensens gordz enmercke skou, som hand i boer fraa marcken, saa til Skiell Høu, saa atth thij grymet tres, til then steen, som ligger i kierred, saa atth then Nøder (?) beck, som løber vd i Lierbecken til then grymet bøgh, som staaar vid Lierbecken mellom tuende enmercke . . . . . fra samme grymet bøgh, saa med for^{ne} Niels Jensens gordz rette enmercke skou til Offue enghe vey vedtager, som løber mellom fellis kier och for^{ne} gordz enmercke skou och saa atth Offue enghe vey til thij adell veye, som kommer fraa Haffnø veyle och løber op atth Roges biergh¹⁾, saa for^{ne} skou østen for for^{ne} vey til Per Bugyss Huss, saa fraa Per Bugyss Huss och til Cevren Fogdis huss, saa vesten om Niels Jensens gord nær ned til for^{ne} Skiell Høu, och ald hanss endiellss iord huor hun kand finde med rette, thett vorde hand for for^{ne} gordz, som Niels Jensen i boer, som kallis Søndergord, hende rette enmercke, vden nogen kand vindhe sigh ther ind med nogen gamell adkomst breffue effther loghen, item lod och felligh i ald Visborgh byes fellis skou och march, ager och engh och kier, fiskevand och fegangh intett vntagen i noghen modhe, tisse for^{ne} gordhe och godz vorde hand for for^{ne} frughe Annis och hende och Erich Lyøckis børn theris Rette guodz, som them er med Rette paa kommen til arff och kiøb, och melte for^{ne} louligh for^{ne} laheffd ved sin fulle magtth saa lenghe til hun røgges effther loghen, item votne och for^{ne} otte mend, atth for^{ne} laheffd var louligh til boden iij samffold tingh fest och funden och giord effther loghen; til ydermere vednisbørd atth saa er goen och faren i gutz sandhetz, tha hengher vij vor indzegl nēden paa thette breff. Datum vt supra.◀

(Af 10 hængende Segl 3 tilbage).

Bag på Dokumentet findes 15 forskellige Påtegninger om, at det er læst, snart ved Hindsted Herredsting eller do.'s Snapsting, snart på Marken i Als, Helberskov, Bramslev o. s. v.

¹⁾ o: Rogsbjerg, Nordvest for Hadsund.

for Ridemænd, Sandemænd eller Røbsmænd. Sidste Påtegning er fra 1602; der har altså ikke været Mangel på Skjeltrætter med de forskellige Nabo- og Lodsejere.

Hans Lykke har vist i sin Tid fået Ejendommen udlagt med ganske det samme Tilliggende, som her er nævnt; thi skjøndt her står, at Fru Anne havde fået Gård og Gods ved Arv og Kjøb, må dette uden Tvivl referere sig til, at Erik Lykke havde købt sin Broders Andel i Ejendommen, og ikke, at han havde arvet den oprindelige Ejendom og så yderligere foreøget Tilliggendet ved Kjøb, dog kan han have tilkjøbt noget af det anførte Gods. Som Gården her er beskrevet, er den i alle Tilfælde en større Ejendom, end den senere blev og nu er, og hvorvel dette Tingsvidne synes at lade en Del tilbage at ønske i Retning af Tydelighed, så fremgår det dog heraf, at Tilliggendet omfattede hele Øen fra Busombæk langs Fjorden til hvor Vejlen gik ind lidt Øst for Hadsund ved Lunddalsbæk (Øst- og Vestgrænsen), samt fra Fjorden til Vejlen og videre langs med Bækken norden Tagkjæret ud gennem Louenkjær (Syd- og Nordgrænsen), og udenfor selve »Havnø«, havdes altså en Del Ejendom i Valsgård Sogn, $\frac{1}{3}$ Del over al Borup Mark, Skov o. s. v., Søndergård som Enemærke, Del i Møgelholt og i al Visborgbys fælles Skov, Mark o. s. v. Senere da Gården fik et betydeligere Gods, blev flere af Gårdens tidligere Enemærke-Skove henlagt under Godset, og heraf fremgår det, at Havnø i de Tider, da Lykkerne ejede Gården, ikke kan anslås til ringere end henved en 100 Tdr. Hartk. Hovedgårdstaxt.

Fru Anne Kås har ikke levet ret længe efter dette Tingsvidnes Udstedelse¹⁾, hendes Navn findes således ikke på den Fortegnelse over Adelens Skattesætning fra År 1543 i Anledning af den $\frac{1}{20}$ Skat, der blev pålignet dem dette År, og mærkelig nok finder man heller ikke her hendes Sønner, nemlig den følgende Ejer af Havnø, Hans Lykke, sålidt som Erik Lykke²⁾. Denne sidste arvede efter hende Skovgård, ejede

1) Klev. skriver: »var Enke 1537, vixit 1442«.

2) Derimod finder man samme Steds: »Fru Inger i Dalsgård« (o: Jens Tygesens Enke) og hendes Søn på Visborggård, Enevold Jensen, hvilken sidste også har underskrevet Recessen af 1536, jfr. Krag: Kristian III.'s Hist. II. Hans Fader, Jens Tygesen, nævnes sidste

også Stensmark og købte senere tillige Rudgård ¹⁾, var Lensmand forskellige Steder og døde 1592.

Efter Navnet at dømme, var det altså ældste Søn, der arvede Havnø; uden Tvivl har han ejet flere Gårde, men denne har rimeligvis været den største, siden han tog Bopæl på Havnø; thi denne Gård havde ikke hidtil stået i høj Kurs som Herresæde betragtet. Med Undtagelse af, at Hans Lykke den ældre nogle År boede der, synes den ellers mest at have stået ubeboet. Sålænge Lykkerne også ejede Skovgård, boede de altså der; thi skjøndt Havnø uden Tvivl både var en større og bedre Ejendom end den anden, så har Skovgård havt bedre Bygninger, været bedre befæstet o. s. v., hvilket har givet den Forrangen som Bopæl. Da man således kun undtagelsesvis for Hans Lykke den yngres Tid træffer nogen af Havnø tidligere Ejere skreven til denne Gård, er denne Hans Lykke bleven antaget for den første, der bebyggede Havnø som Herregård, men af det alt anførte vil det fremgå, at dette ikke passer. At Havnø som Herregård stammer fra en tidligere Tid end fra henimod Midten af det 16de Århundrede, kan man vist også alene slutte af den Måde, hvorpå den er anlagt, nemlig som de gamle Borge, kun bestående af en forholdsvis ringe Bygning, som man har givet den lave Beliggenhed ved et Vandløb, for at dette kunde tjene den til Beskyttelse. Bygningen paa Havnø har næppe bestået af andet end et 1 Etages Hus, og til Værn for dette har der så været et Yderværk, et af de såkaldte Porttårne, som har ligget norden for Bygningen og lige sønden for Kårupå. Medens »Borgene« mangan Gang kun opførtes af Bindingsværk med klinede Vægge, var Porttårnet derimod sædvanlig af Grundmur, hvorfor det bedre kunde trodse Tidens Tand. Når der derfor over 100 År efter tales om »Seyerværket udi tornet«, kan dermed næppe forstås

---

Gang 1535, da en Borger i Randers stævnedes »her Jens paa Vissborggaardh och Soren Jenssen y Vissborg for nogen swin, han fron hannem tog mett vrett« (Danske Mag. III. R. IV., 217). Jens Tygesen er mærkelig nok her bleven gjort til Ridder, men det passer ikke.

¹⁾ Denne Gård var efter Fru Maren Rod ejet af hendes Sønner Las og Niels Lunov (1531—58), derefter Jesper Lunov og senere Kristoffer Lunov, af hvem Erik Lykke købte den 1585. Denne Gård har lige til ind i det 17de Årh. været ejet af »Hedningen« Ranis Efterkommere.

andet end Sejerværket i Porttårnet; thi da Bygningen på Havnø altid må antages kun at have været på 1 Etage, kan man ikke tænke sig, at der har været andre Tårne, og i Porttårnet var Sejerværket netop også sædvanligen anbragt. Var Havnø først bleven bebygget som Herregård ved denne Tid, havde den rimeligvis været anlagt på anden Måde og på andet Sted; thi på den Tid spillede Befæstningen ikke så stor en Rolle som tidligere; dette ser man bedst af den Måde, hvorpå f. Ex. Nabogården Overgård er anlagt (den opførtes nemlig ved denne Tid), dog er Jørgen Lykke vist også den første hertilands, der har bygget sin Borg på en Bakke, uden at tage Hensyn til noget af Naturen dannet Beskyttelsesmiddel; Havnø havde ikke tabt ved, om den først var anlagt ved samme Tid, og denne ny Bygningsmåde var fulgt, thi heldigere havde det været, om Gården havde havt en lidt højere Beliggenhed.

Ladegården på Havnø har vist dengang havt samme Beliggenhed som nu, nemlig lige Nord for Borggården på den anden Side Kårupå. Som det sædvanlig var Tilfældet, har den ligget åben; thi rigtignok er den for en Del omgivet af en lille Vig af Fjorden, der går ind strax norden for Gården; men da Vandet er så lavt i denne, og den tilmed heller ikke omslutter Gården, kunde Vigen ikke komme til Nytte i denne Henseende; den Bro, der fører over denne Vig, kaldes også Vejbroen, hvorimod den anden Bro, der over Kårupå fører til Borggården, endnu benævnes Vindebroen. Disse Broer måtte man dengang ligesom nu over for fra Nordsiden at komme til Gården; men desuden fandtes i tidligere Tider en tredie Bro, som førte over til selve »Øen« Havnø, hvilken benævntes Havnø-Vejlbro og gik over Vejlen lidt Vest for Visborgholte, omtrent midtvejs mellem Visborgby og Havnøgård »ved den Å, der løber til Havnø Vejlbro«.

Hans Lykke til Havnø nævnes vist første Gang, da han tilligemed flere andre udstedte Skiftebrev, dat. ²⁴/₈ 1546, mellem Hartvig Juel til Palsgård og Brødrene Kristen og Just Hvas til Kås og Sostrup, vedkommende sidstnævnte Gård¹⁾. — Året før var det, at Kongen opfordrede Herremændene til at yde ham Lån; næsten alle efterkom Opfordringen²⁾, men

¹⁾ Faml. Hvas IV., 311.

²⁾ Deriblandt også Enevold Jensen, som lånte Kongen 100 Joachimsdlr.

Hans Lykke nævnes ikke derimellem, han er derfor næppe kommen i Besiddelse af Havnø før 1545—46.

I en kgl. Befaling til Lauge Brock fra År 1549 nævnes iblandt en Del flere Herremænd også Hans Lykke till Haffuennø angående et Sandemandstog mellem Vrågård og Fjellegård, hvorved de skulde undersøge, »om thet er giortt rett eller ey«¹⁾.

Han nævnes igjen 1552 i Otto Krumpens m. fl. gode Mænds Forligelse af Trætte mellem Erik Banner (til Asdal), Kristiern Friis (til Ovegård), Hans Lykke (til Havnø) og Enevold Jensen (til Visborg)²⁾ om deres Skove på Visborg Ejendom. Dette Forligelsesbrev lyder på, at gode Mænd have efter ovennævnte Lodsejeres Bevilling og Samtykke udlagt og fornøjet hver Ejere til Visborg By, hver sin Lod og Anpart i fornævnte Bys fælles Skove; derimod skulde Enevold Jensen have, nyde, bruge og beholde for frit Enemærke og Ejendels Skove alle de andre³⁾ fælles Skove til Visborggård og By intet undtagen uden aleneste Strandkjær, som skulde være fri Fælled med Fædrift og Øxehug for alle Ejere til Visborg By.

Hvorvel der altså dengang var fire Ejere af Visborgby, så har det dog været Enevold Jensen, der ejede det meste af Byen: hvad Hans Lykke ejede, ses af Lavhævden 1541, Hr. Kr. Friis ejede næppe mere end en Gård i Visborg⁴⁾, Erik Banner (den bekendte Lensmand på Kalø) havde alt det fra Klementsfejden forbrudte og ikke siden af Bønderne gjenkjøbte Bøndergods i Hindsted Herred i Pant; men hvormeget dette

¹⁾ Danske Mag. IV. R. II., 323.

²⁾ Ved Opregning af Personer nævnes selvfølgelig de fornemste først, således også her: først kommer Rigsmarsken Erik Banner, derefter Ridderen Kristiern Friis (her lægger man Mærke til, at »Hr.« er udeladt ved hans Navn; forsåvidt det også har været det i Originalen, må det have været, fordi hans Formand, skjendt han var Marsk, ikke var Ridder); men da Hans Lykke både må have været yngre og utvivlsomt også mindre Jordegodsejer end Enevold Jensen, så kan det ialtfald ikke i dette Tilfælde tillægges nogen Betydning, at Hans Lykke nævnes først; thi Forliget er rimeligvis indgået på Visborg, og som det sig her og bør, nævnes derfor Værten sidst.

³⁾ I Kopien står: andres.

⁴⁾ I Fortegnelsen over Ovegårds Gods fra 1542 (Danske Mag. IV. R. IV., 209) nævnes kun en Gård i Visborg. — Hr. Kr. Friis var jævrigt en Broder til Fru Anne Friis til Visborg.

beløb sig til for Visborg Bys Vedkommende, vides ikke. Mulig er det dog også som Ejer af Gjessingholm (nu Løvenborg), at han optræder her, idet Sønnen, Anders Banner, ligeledes havde Gods i Visborg.

På Stamtavler over Faml. Kås¹⁾ finder man en Hans Lykke til Gavnø gift med en Halvsøster til ovennævnte Fru Anne Kås, ligeledes ved Navn Anne Kås. Da Gavnø ikke har haft nogen Ejer af dette Navn²⁾, er det en Forveksling med Havnø; men Hans Lykke kan dog ikke have været gift med denne »Anne Kås«; thi hun var jo en Halvsøster til hans Moder³⁾. Hans Lykke angives nu rigtignok at være en Søn af Hans Lykke den ældre eller af Hr. Peder Lykke⁴⁾, men begge Dele er fejl. Af Hans Lykke den ældre kan han ikke være Søn, bl. a. fordi Jørgen Lykke var Fru Anne Kås' rette Værge, af samme Grund kan han heller ikke være en Søn af Peder Lykkes første Ægteskab (Jørgen Lykke var nemlig af andet), heller ikke kan han være Søn af Kirsten Høeg; thi hun var Datter af Marsken Hr. Peder Høeg, og Hans Lykkes Hustru, Johanne Nielsdatter, var en Sønne-Datterdatter af samme Mand, så Hans Lykke og Hustru blev herefter for nær beslægtede.

Hans Lykke var kun 1 Gang gift og er død i ung Alder, nemlig allerede 1553. Da han således er død næsten 40 År før sin Broder og han i Almindelighed fejlagtig skrives til Eskjær⁵⁾, forklarer det Grunden til, at han er bleven antaget for en Søn af Hans Lykke den ældre.

¹⁾ Hofman: Danske Adelsm. og Benzons Stamt. i Geh. Ark.

²⁾ Gavnø var i de Tider et kgl. Len, men Hans Lykke har ikke haft Forleninger. Gavnø var dengang forlenet til Niels Lykke, derefter Mogens Gjø, Joachim Beck o. s. v., jfr. Erslev: Lensmænd p. 149.

³⁾ Kfr. Stamt. i Personalhist. Tidssk. V., 16, hvor denne »Anne Kås« heller ikke nævnes.

⁴⁾ På Klevenf.'s Stamt. (Lykke) er han gjort til en Søn af Hans Lykke d. æld., dog skriver Klev. senere, at han vist var en Søn af Hr. Peder Lykke.

⁵⁾ Danske Atlas er særlig uheldig i sine Angivelser om de her nævnte Lykker: Hans Lykke d. æld. $\mathcal{O}$ Ellen Munk anbringes således som første bekendte Ejer af Eskjær (Nørre Herred, Sallingland) »til Gavnø og Eskjær« står der; det sidste er fejl — Faml. Høeg ejede denne Gård —, og det første er altså en Forveksling med Havnø. Erik Lykke d. æld. $\mathcal{O}$ Anne Kås findes imellem Ejerne af Skovgård

Hans Lykkes Enke, Johanne Nielsdatter, ejede derefter Havnø i en lang Årrække.

Hun havde adskillige Stridigheder, navnlig med Ejerinden af Visborggård, Enevold Jensens Enke, Fru Agathe Povisk (Pogvisk) angående Ejendomsskjel.

Fra 1557 nævnes således gode Mænds Kjendelse angående Markskjel på Visborg Mark, og fra det følgende År findes en Kommissionsdom, afsagt ifølge kgl. Befaling, dat. ³¹/₁ 1558 ¹). Dommerne vare: Hr. Otto Krumpen til Trudsholm, Ridder, Erik Krag til Bidstrup, Jørgen Lykke til Overgård, Iver Krabbe til Østergård, Erik Skram til Hastrup, Landsdommer i Nørrejylland, Jens Juel til Alsted, Hans Stygge til Holbekgård, Axel Juel til Villestrup, Landsdommer i Nørrejylland, tiltagen i Erik Ruds Sted, Niels Munk til Gjessinggård ²), tiltagen i Niels Juels Sted, Baltzer »Valtersen« til Rebstrup ³), tiltagen i Hartvig Thomassens ⁴) Sted, og Kristoffer Rosenkrantz til Lynderupgård ⁵). Det var altså en ganske anselig Forsamling af Adelsmænd; men det var også flere forskellige Ejendomsstrætter, der havde samlet sig sammen og nu skulde afgjøres imellem de tvende Fruer, således Skjeltrætte om Visborggårds Grund og Visborg Bys Grund med fælles Ejendom

---

på Langeland; Hans Lykke d. yngre findes imellem Eskjærs Ejere, og endelig Erik Lykke d. yngre som Ejer af Skovgård i Onsil Herred; sidste Sted bemærkes det dog, at det ikke er sikkert, om det var denne Gård, da der fandtes flere Gårde af dette Navn.

- ¹) Befalingen findes i Geh. Ark.'s topogr. Saml. på Papir, Pakken »Visborggård«.
- ²) Sønneson af Jøllin Munk af Visborg.
- ³) Navnet er læst fejl i Vidissen, han hed Baltzer Maltissen (Søn af Malti Lavridsen (Viffert) til Rebstrup og Albæk 1504—41); Rebstrup er en forlængst nedlagt Herregård i Sønderup Sogn.
- ⁴) c: Hartvig Juel til Estrup og Palsgård $\oslash$ Maren Eriksdatter Tornekrands (en Sønnedatter af Bendit Munk af Visborg). Hun tilførte Hartvig Juel Kollerupgård, hvilken Gård derefter ejedes af denne Familie indtil Thomas Juel til Estrup og Sønderskov, † 1647 (Hof. Fund. II, 412). Kollerup har således været ejet af Sorte Jens Lave-sens Descendenter lige til Midten af det 17de Århundrede.
- ⁵) De 4 førstnævnte vare Rigsråder, men ellers gjælder det her »last not least«, thi andet Steds kan man finde nogle af disse Adelsmænd nævnt i følgende Orden: Kristoffer Rosenkrantz til Lynderup, Hartvig Thomsen, Jens Juel til Alsted (1547), jfr. D. Mag. IV. R., I., 284. (Systemet med de 9 Rangklasser med sine 60 veritable og 17 imagi-nære Numre savnedes uheldigvis i de Tider!)

og Enemærke, »og synderlig om Strandkjær og Vejerlund, med hvis anden Trætte dennem her til Dags imellem været haver«.

Efter at det først var bevisliggjort, at alle Lodsejere til Visborgby havde fanget lovlig Varsel, fremlagde Fru Agathe et 46 Mænds Vidne, udgiven ved Hindsted Herredsting, at gamle Danemænd vundet havde ved Hindsted Herred, Hald Herred, Gjerlev Herred og Onsild Herred¹⁾, at Strandkjær strakte sig øster på til Agerskifte og til det Kjær, som ligger der østen op til Havnø og har været kaldet Vejerlund den Stund og så længe, de længst kunde mindes hver efter sin Alder. Dertil svarede Fru Johanne »og sagde«: at hun vidste ingen Vejerlund af at sige, som skulde ligge ved Strandkjær²⁾, og mente, at de skulde finde Strandkjær at være rundt igjennem til over Lysengen vedtager; og fremlagde 24 ældste Mænds Vidne, taget ved Hindsted Herredsting, lydende, at de aldrig havde hørt andet, end at det Kjær, Fru Johanne Nielsdatter og Fru Agathe Povisk trættede om, haver altid været kaldet Strandkjær; dog havde de ikke vundet, hvor vidt Strandkjær strakte sig øster på i nogen Måde. Fremdeles fremlagde hun et Synsbrev, taget ved samme Ting, at Synsmænd havde vundet og kundgjort inden Tingene, at de havde været mellem Strandkjær og Vejerlund at granske og forfare, om der fandtes nogen Sten eller Særmærke imellem for^{ne} Strandkjær og Vejerlund, da havde de hjemlet, at der intet sådant fandtes. Endelig fremlagde hun et Tingsvidne, udgiven ved samme Ting, at hun havde udspurgt de Mænd, som havde vundet Stokke-Nævne med Fru Agathe Povisk, om de vandt, at Vejerlund var Enemærke til Visborggård,

1) At Afhjemlingen er sket ved fire Ting, er selvfølgelig, fordi Mændene har haft forskellige Hjemting; men da disse Mænd fra Hald Herred, Onsild Herred o. s. v. kan vidne ang. Strandkjær, må de vist tidligere have boet i Visborg; måske har de mistet deres derværende Gårde under Klementsfejden.

2) Ved Nedskrivningen må dette dog være bleven noget misforstået, da det er påfaldende, at Fru Johanne gør ovenstående Erklæring og dog samtidig fremlægger Synsbrev om, at Mændene havde erklæret, at de ingen Særmærke havde funden mellem Strandkjær og Vejerlund. Sidstnævnte er et nu ukjendt Navn, i Vidissen skrives det dels som ovenfor, dels også Vejerlund.

da havde de svaret: de havde intet vundet derom. — Fru Agathe fremlagde da et Tingsvidne, udgiven ved Hindsted Herredsting, lydende, at ærlig og velbåren Mand Peder Kruse til Balle¹⁾ (Falslev S.) havde udspurgt Synsmændene for Tingsdom, om de vandt, hvor langt eller vidt Strandkjær gik øster på, da havde de svaret: nej, at de vidste det ikke.

Efter at således begge Parter havde »frembåren« deres Bevisligheder, skriver Dommerne: »Da efter højbemeldte kgl. Maj.'s Brev og Befalings Lydelse og efter lang Tale og Handøl sig begav udi samme Sag, og på det at sådan langvarig Trætte og Uenighed kunde underlægges og afsluttes, gjorde vi dennem et kristeligt, troligt og lydeligt Skjel imellem Strandkjær og Vejerlund«. — Af Forretningens Skjelstrækning ses, at Egnen norden og østen om Havnø bestod af Eng, Kjær og nok ikke så lidt Skov, mellem de Træer, der grimes, nævnes både Eg og Bøg; både Strandkjær og Vejerlund betegnes vel som »Kjær«, men der nævnes Øxehug i dem begge. Resultatet blev iøvrigt, at Riskjæret skulde høre under Vejerlund, og at der efter alle Lodsejernes egen Vilje, Fuldbyrdelse og Samtykke skulde være fælles Fædrift for alle Ejere til Visborggård og By, såvel i Strandkjær som i Vejerlund.

Derefter fik Kommissionen Anvisning på en anden Trætte, sig og begav mellem fornævnte gode Kvinder, nemlig om ret Skjel mellem Højlund, Fru Johanne Nielsdatters Enemærke Skov og Strandkjær. Ved denne Dom blev der så påsagt, at den nederste og sønderste Vej, som løber næst ud mod Kjæret, skal være og blive ret Skjel imellem fornævnte Enemærke Højlund og Strandkjær.

Fremdeles beså og forrettede Kommissionen et andet Skovskjel og Trætte, sig begav imellem Højlund og Fru Agathe Povisks Enemærke Skov Bysholt. Her nævnes både Elle- og Bøgetræer, og om denne Trætte blev det så forhandlet, at den Brøde, som sal. Enevold Jensen havde ladet hugge fra den Sten, som stod i Kjæret til den rindendes Bæk og ud til Ulf Ballis Tange, skulde herefter ikke agtes eller regnes for noget

---

¹⁾ Han var Landsdommer i Nørrejylland og var iøvrigt en Søn af Anne Seefeld, Datter af Tyge Jensen d. yngre til Dalagård og Bodil Splidsdatter. Han var gift med Dorthe Maltisdatter (Viffert) af Rebstrup.

Skovskjel; men istedetfor det Skjel, som tidligere var kjendt for ret Skjel af sal. Peder Ebbesen med andre gode Mænd efter kgl. Maj.'s Befaling, blev der nu fastsat et nyt.

Endelig slutter denne temmelig vidtløftige Forretning med: »Da efter den Fuldmagt, fornævnte gode Kvinder os på både Sider givet haver, efter det Brevs Lydelse, de selv haver forseglet, og efterdi kgl. Maj.'s vor nådigste Herres Befalingsbrev indeholder, det vi til Minde eller Ret skulde fordrage dennem om alle fornævnte Sager, skal det med være og blive for bemeldte gode Kvinder, deres Børn og Efterkommere en evindelig og evig aftalt Sag imellem, venligen, velfordrageligen og forligt om alle de Sager og Trætter dennem imellem været haver, og ikke de skulde tilregnes hverandre nogen ydermere Skade, Kost eller Tæring for nogen disse fornævnte Sager efter denne Dag i nogen Måder« (o. s. v. ¹).

Dette blev dog ingenlunde noget evigt Forligt mellem disse gode Kvinder, thi allerede fire År efter (1562) nævnes der en Landstingsdom mellem dem angående nogle af de ovennævnte Ejendomme, nemlig Fru Johannes Enemærke Skov Højlund og Fru Agathes Enemærke Skov Bysholt; videre nævnes fra År 1564 en Landstingsdom imellem samme Parter vedkommende Louenkjær.

De her nævnte er dog kun en mindre Part af alle de Trætter og Stridigheder om Ejendom, der har funden Sted på de Tider, ikke alene mellem dem indbyrdes, men også mellem disse Fruer kontra andre Nabo- og Lodsejere. Derimod får man et sandere Indblik i Forholdene ved at se en Fortegnelse over gl. Dokumenter i Ålborg Slots Arkiv²). Der fandtes nemlig der ikke mindre end 47 gl. Breve vedkommende Louenkjær, og heraf hidrørte over Halvdelen alene fra Årene 1559—62. Disse Dokumenter bestod i forskellige Sandemændstog, Tingsvidner, gode Mænds-, Herreds- og Landstingsdomme o. s. v., altsammen vedkommende Stridigheder mellem de forskellige Lodsejere om deres Andel i Louenkjær.

Oprindelig har hele Vestre-Louenkjær tilhørt den samlede Visborg Ejendom, og en Del af Østre-Louenkjær hørte under dettes Gods, hvorimod andre Dele af Østre-Louenkjær var

¹) Efter en Overgårds Birketingsvidisse fra 1741.

²) Æld. Ark. III., 60—64.

underlagt Bymændene i Als og Skjellum Sogne og tilhørte altså Kronen eller andre Herremænd; senere fik Havnø altså også en større Part af Louenkjær, men af Havnøs Andel overgik atter igjen noget til Jørgen Lykke til Overgård, vistnok ved Skiftet efter Peder Lykke 1537¹⁾. Dalsgård var også Andelshaver i Louenkjær, idet den havde lidt Gods i Als Sogn, og i ovennævnte Dom fra 1558 omtales også Anders Banner (til Gjessingholm) at have Enge, der stødte op til Vejerlund, og der var således ikke så få Lodsejere i dette Nabolag.

Når det derfor i Registraturen f. Ex. hedder: Et sandemandtz breff paa perg^{tt} (1560) om marckskiel mellom Alns, Hølberg skouff och Skellum, och Lunkier paa then anden side«, eller »En Kong Friedericks dom (1562) om nogen widnisbyrd, som er dømp^t machtelesz, for att the haffue wundit, siden ride mend met sandemend haffde giort skiæl emelum Alns, Hølberg skouf och Skiellum paa thend ene och Lunkier paa then anden side«; så må der med Louenkjær som Kontrapart formentlig være ment Visborggård, Havnø, mulig Overgård og endnu flere Lodsejere, enten det nu har været den ene eller den anden af dem, Striden førtes med i de respektive Tilfælde. Stridighederne synes mest at stå mellem ovennævnte tre Byer »og Louenkjær på den anden Side«, og dermed må vist forstås navnlig Kronens Tjenere i Als, Helberskov og Skjellum som Andelshavere i en Del af Østre-Louenkjær kontra ovennævnte Ejere af Vestre- og en Del af Østre-Louenkjær. I Fortegnelsen nævnes dog også nogle af Dokumenterne blot som »liudendis paa thend thrette om Lunkier«, ... »dom om the enge wied Lunkier« o. s. v.

Endel af Overgårds Andel i dette Tvistens Æble skrev sig som sagt fra Arv gennem Hans Lykke den ældre; den ^{24/11} 1554 oplader og afhænder således Enevold Jensen til Visborg til Jørgen Lykke til Overgård »for at gjøre Ende på den Trætte, der er dem imellem om den tredie Part i Louenkjær, Skov, Eng, Kjær og Tagmark, så og de Enge, som

¹⁾ Selvfølgelig gik Skiftet efter Hr. Peder Lykke ikke af, uden at det kom til Stridigheder mellem hans Arvinger; en meget vidtløftig Herredagsdom fra 1537 omhandler disse Forhold og viser, hvorledes alt hans Gods blev skiftet mellem Arvingerne.

kaldes Bolsenge østen Bossen (o: Busom) Bæk (o. s. v.), så at al Brøst, som Jørgen Lykke beklager sig at have i forskrevne Louenkjær efter den Søsterlod, Hans Lykke, Jørgen Lykkes Farfader, i Sødskendeskitte imellem de to Brødre i bemeldte Louenkjær arvelig var tillagt, dermed er hævet; han skal have bemeldte Skovsende, Kjær og Eng efter det Markskjel, Hr. Jens Marsvins Lov udviser¹⁾. — Dermed var dog kun Striden tilende for en Tid; 1563 førte således Hr. Jørgen Lykke en Sag på Herredagen, hvorved han gik i Rette mod Fru Agathe Povisk angående tvende Ejendomme i Louenkjær Skov, Kjær og Eng, som Enevold Jensen havde udlagt Hr. Jørgen Lykke, men som Ridemænd og Sandemænd havde fravunden ham, hvorfor Fru Agathe blev kjendt at være Hr. Jørgen Lykke ansvarlig. I samme Dom nævnes Jørgen Lykkes Farfader, sal. Hans Lykke, som siges at have været brøsthouden i Sødskendeskitte i bemeldte Louenkjær imod de andre tvende Broderlodder²⁾, hvorfor nu denne Refusion Hr. Jørgen Lykke var sket.

Det kjærlige Skifte, som holdtes i Mariager Anno 1501, og hvorved Fru Inger fik Visborg, gav Anledning til meget langvarige — for ikke at sige endeløse — Stridigheder; thi som det ses af ovenstående, var de endnu ikke endte 60 År efter. Det var dog ikke alene Jørgen Lykke, der følte sig brøsthouden, men Enevold Jensen blev også angreben fra andre Sider, bl. a. af Tornekrandserne. Således nævnes det, at Mikkell Nielsen til Kyø endnu 1550 gik i Rette mod Enevold Jensen til Visborg for Arveprætentioner i Visborggård på sin Moder Fru Bendikt Jensdatters Vegne³⁾; — men Arvetvister, der først finde deres endelige Afslutning efter et halvt Århundredes Forløb, hører iøvrigt ikke til de aller ualmindeligste Ting i de Tider.

¹⁾ Originalen i Geh. Ark. (Top. Saml., Gjerlev H.). Fru Agathe har egenhændig tilføjet en Hilsen derpå til Jørgen Lykke. I Kolderup-Rosenvinge: Gl. danske Domme findes en anden af hendes Processer trykt, hun skrives deri Fru Agathe Povlsdatter, hvilket er Fejllesning for Povisk. Hun var en Holstener og Datter af Hans P. til Frestenburg og Anna Stacken.

²⁾ Det fremgår heraf, at Hans Lykke holdt Sødskendeskitte med »to Brødre«, men hvem der menes, synes ikke let at afgjøre.

³⁾ Klev. Stamt. Tornekrandts, vid. Dok. ad Fam. Vinranke-Munk.

På samme Tid Jørgen Lykke havde disse Stridigheder med Fru Agathe, havde han også Trætte om Louenkjær med Otto Brahe til Knudstrup¹⁾, som da var forlenet med Kronens Gods i Hindsted Herred. Ved et åbent Brev, dat. 17/4 1563, gjør Frederik II. således vitterligt, at Hr. Jørgen Lykke og Otto Brade have været hos ham angående den langvarige Trætte, der havde været imellem dem om Louenkjær o. s. v. Med Fru Johanne Nielsdatter havde Jørgen Lykke også Stridigheder i dette Nabolag, og på Herredagen, der holdtes på Kjøbenhavns Slot 19/8 1569 i Kongens og Peder Oxe til Gisselfeld, Danmarks Riges Hofmesters, Nærværelse, gik han i Rette mod hende og tiltalte hende for nogle gamle unøjagtige Sandemændsbreve, Lavhævder, Vidner og andre Breve, hvorved hun vilde tilholde sig nogen Rettighed til at brænde Tang på hans grønne Jord i hans Enemærke og Skov Hasløfgård og dermed at fordærve hans Fædrift og grønne Jord, hvormed han mente sig at ske Uret. Og irettelagde han en ifølge kgl. Befaling afsagt Godemændsdom af Hartvig Thomsen (Juel), Erik Lange (til Engelsholm), Folmer Rosenkrantz, Niels Munk til Gjessinggård m. fl., lydende: at efterdi Hasløfgård Grund skal være Hr. Jørgen Lykkes fri Enemærke, da ingen at have Lod, Del eller Rettighed deri uden Kronens Tjenere, som han i Forlening haver, desligeste hans egne Arvetjenere, som samme Tangbrænding i så Måde i hans Enemærke på hans grønne Jord brugt haver. Fremdeles irettelagde han andre flere Domme og Sandebreve, lydende: at Hr. Jørgen Lykkes grønne Jord at måtte forskånes og Bønderne med samme Tangbrænding ikke skulde videre bruges, end efter Fru Johanne Nielsdatters gamle Lavhævds Lydelse m. m. — Dertil svarede Bjørn Kås, D. R. R. og Embedsmand på Malmøhus²⁾, — som var mødt på Fru Johannes Vegne og med hendes Fuldmagt, — at både de af Kronens Tjenere, Fru Johanne i Forlening havde, desligeste hendes egne Tjenere ikke nu videre at brænde eller bruge nogen Tangbrænding imod som de brugt og havt haver af Arildstid, hvilket han mente ingen anderledes det at kunde bevise; og irettelagde

¹⁾ Den berømte Astronom Tyge Brahes Fader.

²⁾ Bjørn Kås til Stårupgård blev 1554 gift med Fru Johannes Søster, Kristence Nielsdatter, † 1601.

han en Dom, som Oluf Munk til Volstrup, Axel Juel til Villestrup med flere gode Mænd efter kgl. Befaling udgivet havde År 1568, lydende: at de havde været på den Forstrand imellem Hasløfgård og Fruerlund i Als Sogn og der gransket og forfaret om samme Tangbrænding, og efter Sandemændsbreve, Lavhævde og andre Breve og Bevisninger forfaret samme Tangbrænding altid af gammel Tid at have fulgt for^{ne} Fru Johannes Tjenere i Als Sogn både før og siden Sandemænd havde gjort Markskjel, og at de ikke kunde forfare eller kjende samme Tangbrænding at have ligget til Hasløfgård den Tid for^{ne} Hr. Jørgen Lykke havde den af Kronen bekommet, ej heller at have fulgt samme Gård af Arildstid, så det kunde regnes for hans Ejendom og Frihed at være, men Kronens Tjenere, desligeste Fru Johannes Tjenere i Als Sogn at nyde, bruge og beholde skulde samme Tangbrænding m. m.

Sagen blev dog ikke pådømt, men slutter med: »Da efter Tiltale, Gjensvar og Sagens Bevisligheder og efterdi Vor Befaling, som Vi Fru Johanne Nielsdatter givet haver, som melder om grøn Eng og ikke om grøn Jord, og for^{ne} Hr. Jørgen Lykke haver berettet for os, at ingen grøn Eng at være, men finde grøn Jord, og at han gjøres med samme Tangbrænding Hinder på hans Fædrift i hans Enemærke, og Godemænd ikke haver dømt om hans grønne Jord efter den Vor Befaling, Vi ham i den Sag givet haver, blev derpå påsagt for Ret: at samme Godemænd, som samme Dom udgivet haver og været på de Granskninger og Forfaringer om samme Tangbrænding, skulle det allerførste give sig der på igjen og stævne begge Parterne med alle deres Bevisninger for dem og granske og forfare og dømme, hvorvidt der Kronens Bønder, desligeste Fru Johanne Nielsdatters Bønder bør for^{ne} Tangbrænding at bruge med Rette, og give det begge Parter fra sig beskreven, hvis derpå for Rette afsigendes vorder.«

Efter at Jakob Seefeld var bleven Ejer af Visborggård, fortsatte Fru Johanne Processerne mod ham. Fra 1572 nævnes således Bjørn Kås m. fl.'s Forligelse af Trætte mellem de ovennævnte angående Visborg fælles Skove; fremdeles Fru Johanne Nielsdatter og (hendes Svigersøn) Ludvig Munk på sin Hustrus Vegne, deres Proces mod Jakob Seefeld om Visborg fælles Skove, som sidstnævnte sig efter en Kontrakt til-

holdt, og hvorom blev udnævnt Ridemænd, dat. Randers 25/s 1573.

Samme År begjærede Fogden på Visborggård, Jakob Hvidt, Tingsvidne for, at han på sin Husbonds Vegne havde besværet sig over Fru Johanne Nielsdatters vilde Øg, som gjorde hans Husbond Skade på hans Jord, Høet, som stod i Stakke, og den unge Hasselskov, hvorfor han ikke¹⁾ vilde stande hende til Rette for hendes »Vildtæg« efter denne Dag, om hun fik nogen Skade på dem. — Af sådanne Stutterier for vilde Stod fandtes flere i de Tider omkring på de større Herregårde; helst valgte man Småøer eller Holme til Ophold for sådanne, hvor Hestene kunde gå frit omkring uden videre Tilsyn (i ældre Tid havde f. Ex. Kongerne sådanne Stutterier på Småøerne ved Samsø, Hesseløen, Æbleø o. s. v.); mulig har det også været de stedlige Forhold på Havnø, der har gjort den anvendelig til Ophold for vilde Heste.

Fru Johanne fik, 1561, i Mageskifte med Kongen en Gård i Visborg Sogn og By, og 3/s 1563 fik hun 13 Gårde i Hindsted Herred og Han Herred i Pant for 1,200 Joachimsdaler. 1564 bekjender Kongen skyldig at være til Fru Johanne Nielsdatter til Eskjær, Hans Lykkes Efterleverske, 2,500 Joachimsdaler, for hvilke Kongen hende til Pant sætter sit og Kronens Herred »Hedensted Herred« (o: Hindsted Herred) i Nørrejylland, som Otto Brade, Kongens Mand og Råd det da i Væрге havde. (Afgift: 1/2 Læst Smør, 1/2 uvist). Tre År efter (10/s 1567) fik hun samme Herred i Pant for 6,500 Joachimsdlr. og havde det til 1573, da Kongen atter indløste det. (Her sporer man altså lidt af Syvårskrigens Virkninger).

Hans Lykke og Fru Johanne Nielsdatter have iøvrigt i Visborg Kirke efterladt dem synlige Spor af deres Existens, idet deres Navnetræk og Våbner endnu findes på to af de ældste Havnø Kirkestole. På den ene står således H. L. og derved Lykkernes Våben (ligesom i Adelslex.: 2 Møllehjul etc.), ved Siden heraf findes et Skjold, hvori Bogstaverne I. H. S., hvilket betyder Jesus (o: de tre første Bogstaver i det græske Navn), derved står 1574; på Stolen ligeoverfor står Bogstaverne i hendes Navn: I. N. D. og derved 1570 samt hendes Våben: et Skjold, hvori tre Ibskaller. Hun var nemlig en

¹⁾ I Voss Regist. (Hindsted Herred) må dette Ord være udfalden.

Rotfeld og Datter af Niels Jensen til Bratskov og Anna Høeg¹⁾, Datter af Hr. Niels Høeg til Eskjær, R. og D. R. R.²⁾.

I Grinderslev Kirke i Salling findes et Mindesmærke af Sandsten, prydet med næsten legemsstore Relieffigurer af Hans Lykke og Frue, og herpå læses:

Her ligger begravnen erlig oc welbydig Mand Hans Lykke til Haffnøe, som døde vor Herris Himelfar-Dag det Aar 1553, med sin kierre Hustru, erlig oc welbyrdig Frue Johanne Niels Datter Rotfeld til Eskier, som døde den 22 Augusti Aar 1577. Gud gifve dem en glædelig Opstandelse. Anno Dni 1594 haffuer erlig oc welbyrdig Mand Erick Lykke til Eskier, kgl. Maytz. Høfuitzmand paa Skifve-Hus, ladet oprette denne Epitafium offuer sine kierre welbyrdie Forældre.

Som man ser heraf, skrives Fru Johanne »til Eskjær« (i Salling), dog ejede hun også hele Tiden Havnø, men har altså senere væsenligst havt førstnævnte Gård til Bopæl. Hans Lykke, gift med »Johanne Lykke«, findes vel i Danske Atlas imellem Ejerne af Eskjær, men dette er ikke rigtigt; dog kan Hans Lykke mulig have havt Andel i den sammen med sin Hustrus Broder, Jens Nielsen Rotfeld til Bratskov; men i alle Tilfælde må Fru Johanne have arvet Eskjær efter Broderen, som døde 1558³⁾ som sidste Mand af denne Slægt (hans Enke, Anne Bilde, levede endnu 1560), og som foruden Bratskov også ejede Eskjær⁴⁾, Hagenskov etc. Fru Johanne skriver sig allerede 1558 til Eskjær og findes derefter altid skreven til denne Gård, selv i de Processer, hun førte som Ejerinde af Havnø.

Løvrigt ejede hun vist flere Gårde end disse to; Klevenfeld har således efter Rigens Dombog følgende Notice om hende: »Johanne Nielsdatter (Rotfeld) var ugift 1555, da hendes Svoger Hans Holck (til Barritskov)⁵⁾ gik i Rette for

¹⁾ Hans Lykkes Broder, Erik Lykke til Skovgård, var også gift med en Datter af disse Ægtefolk (se Stamtavlen).

²⁾ Ifølge Hvitfeld og Hofman var han også Rigsmarsk, men konfr. Fam. Rosenk. II., 71. ³⁾ Ny kirkehist. Saml. V., 349.

⁴⁾ I den Tid Faderen levede skriver Jens Nielsen sig til Eskjær endnu 1540. (I »Danske Kancelliregistranter 1535—50« henføres Eskjær (»Asker«) til Horns Herred.) Han og Anne Bildes 22 Anevåbner findes baldyret på et Tæppe, der har tilhørt dem og som nu er i Museet i Stokholm. Årbøger f. nord. Oldk. og Hist. 1883 p. 12.

⁵⁾ Han var gift med Fru Johannes Søster Margrethe Rotfeld, † 1575.

hende i en Sag mod Hr. Lage Brade til Krogholm¹⁾ anlangende en Eng, Røreng kaldet, liggende ved Russke Mølle, som i fire År var slagen til Beritzholm²⁾, som den, der mange År før havde haft Engen i Brug; sammesteds nævnes og hendes Broder Jens Nielsen på Bersholm³⁾, der synes da at have været død. Jfr. (!) Johanne vandt Sagen.« — Fordi hun altså her omtales som ugift, har Klevenfeld antaget hende for Jomfru, skjøndt hun dog i Dommen selvfølgelig må være nævnt som Frue, da hun jo dengang i et Par År havde været Enke.

Denne Frue frembyder vist ellers et for den Tid sjældnere Eksempel på lang Enkestand; ved Mandens Død har hun ikke været ret gammel, var derhos rig og havde kun et Par Børn, men vedbliver desuagtet at være Enke til sin Død. Som de fleste andre Fruer på den Tid, har hun også haft en Del Børn af Familien i Huset hos sig, således nævnes det f. Ex., at Jfr. Anne Pedersdatter Galt⁴⁾ indtil hun blev gift med Anders Bing D. R. R. havde været hos »ærlig, velbyrdig og salig Fru Johanne, Hans Langes (!) til Eskjær«⁵⁾.

Sønnen, den på ovennævnte Epitafium nævnte Erik Lykke, ejede også både Eskjær og Havnø; men han skrev sig ligesom Moderen altid til Eskjær. At de havde Bopæl på denne Gård fremfor på den anden, var også rimeligt, da Eskjær var et anseeligt gl. Herresæde, dog har Gården næppe været større (ifølge 1ste Matrikelsætning havde Eskjær c. 85 Tdr. Hartk. Hovedgårdstaxt), men derimod må Godset have været meget større end Havnøs, og desuden var der den Mangel ved sidstnævnte Gård, at der ingen Kirke hørte dertil.

Erik Lykke kan næppe være identisk med den af dette Navn, der nævnes som Hofjunker 1557—67⁶⁾, hvilket vist

¹⁾ Nu Kragholm i Herrestads Herred.

²⁾ Nu Bjerrødsladegård i Færs Herred.

³⁾ Bersjøholm (Bersjø S., Herrestads Herred), hvilken Gård Rotfelterne ejede, jfr. Fam. Rosenk. 1, 239.

⁴⁾ Hendes Fader, Peder Ebbesen til Tyrestrup, var en Søstersøn af Hr. Niels Høeg til Eskjær.

⁵⁾ Anders Bings Ligprædiken fra 1593, jfr. Bricka og Gjellerup: Den danske Adel i det 16de Årh. p. 181.

⁶⁾ J. Grundtvig: Medd. fra Rentekam. Ark. 1871—73.

må være Erik Lykke til Torp¹⁾, thi Erik Lykke til Eskjær er vist i det tidligste født c. 1545, han blev ialtfald først gift 1577 eller 1578.

Hans Hustru var Dorthea Krabbe, Datter af Rigsråd Iver Krabbe Globsen til Østergård²⁾, Krabbesholm og Borreby († 1561 eller 62) og Magdalene Banner, Datter af Rigsmarsk og Rigsråd Erik Banner til Asdal, Kokkedal, Gjessingholm og Rygård. Erik Lykke var iøvrigt i så nær Familie med sin Hustru, så at deres Ægteskab netop lige kunde tilstedes ifølge de da gjældende Love³⁾.

Skjøndt Erik Lykkes Frue dengang var ganske ung, havde hun dog allerede, forinden hun blev gift med ham, havt Tid til at miste både en Fæstemand og en Ægtemand: hun var nemlig dengang Enke efter Bendix v. Ahlefeld, og havde tidligere været trolovet med Grev Günther af Barby, men han døde før Bryllupet, kun 31 År gl. I Literaturen⁴⁾ hedder det, at denne Greve »havde tjent Frederik II. i Syvårskrigen som Krigsoverste og tilsidst som Marskalk«; men han synes her tildels at være forvexlet med Grev Günther af Schwartzburg. Da der ellers intet findes om Dorthea Krabbes første Fæstemand, anføres her (efter hans Ligprædiken) lidt om ham:

Han var en Søn af Wulf, Greve til Barby og Herre til Mulingen, og tjente i sin første Ungdom først hos Hertug Johan Vilh. af Sachsen, derefter hos Hertug Ernst af Bruns-

¹⁾ Erik Lykke til Skovgård kan det næppe passe på, da han har været for gammel dengang. Erik Lykke til Torp var en Søn af Ejler Lykke til Torp, som igjen var en Søn af Hr. Jachim Lykke.

²⁾ Åsted Sogn.

³⁾ Deres Familieskab var således:

Sten Gjø til Engelstad ∞ Anna Bille.

Karen Gjø

∞ 1. Hr. Erik Andersen (Banner) til Kokkedal, † 1483.

∞ 2. Hr. Niels Høeg til Eskjær D. R. R., † 1524.

Erik Banner til Asdal D.R.R. og R.M.

Anna Høeg

∞ Mette Nielsdatter (Rosenkrantz).

∞ Niels Jensen (Rotfeld) til Bratskov.

Magdalene Banner

Johanne Nielsdatter

∞ Iver Krabbe til Østergård D.R.R.

∞ Hans Lykke til Havne.

Dorthea Krabbe

∞

Erik Lykke til Eskjær.

⁴⁾ Danske Atlas IV., 763 og Trap V., 381.

vig, og deltog i Krigen mod Frankrig 1557. Da Hertug August af Sachsen, der var gift med Prinsesse Anna af Danmark, rejste her til Landet i Anledning af Frederik II.'s Kroning, ²⁰/₈ 1559, fulgte Grev Günther med denne og trådte derefter i Frederik II.'s Tjeneste. Og efterat han i Året 1563 var bleven gjort væragslig af Kongen, »da haver han ladet sig bruge i denne forleden Fejde, som en ærlig Herre¹⁾, så at Hs. kgl. Maj.^t, ²²/₂ 1571, gjorde hannem til sin Majestatis Marskalk (o: Hofmarskal); sammeeledes haver også Hs. kgl. Maj.^t nådigst og vel betænkt og aflagt hannem for hans lange tro Tjeneste med statlige Arvegods, og agtede at beholde hannem her i Riget«. Den ⁸/₂ 1570 blev han trolovet med Dorteia Krabbe på Kjøbenhavns Slot i Kongens og mange af Rådets deres Fruer og Jomfruers Nærværelse. Bryllupsdagen havde flere Gange været berammet, men blev forhindret på Grund af hans Sygdom, og efter sit sidste 25 Ugers Sygeleje var han »så udsottet, at den lange Syge blev hannem den visse Død«. Den ²⁴/₉ 1572 gjorde han sit Testamente og betænkte i samme sin Fæstemø. »Samme Dag lod han hende også hastig kalde til sig og havde i Agt at ville endeligen tale med hende om sine adskillige Bestillinger. Men der han så hende græde, ryste og skjælve, af den Ynk, som hun så på hannem, da lod han alting fare og begyndte at trøste hende og formane hende til at bede, at Guds Vilje måtte ske.« Den ²⁵/₉ 1572 om Morgenen, da Kl. var et Kvarter nær to Slet, hensov han såre sagtmodeligen i Herren²⁾. Ved hans Dødsleje var tilstede: ærlige og velb. Gregers Ulfstand Truidsen (til Estrup), Anders Banner (til Gjessingholm), Mogens Gjø (til Gunderslevholm), Pouel Bijber, Kristen Lykke (af Overgård), Fru Mette Rosenkrantz (til Valø, Peder Oxes Hustru), Fru Karen Krabbe (Niels Skeel til Nygårds Enke), Fru Karine Banner (Gregers Ulfstands Hustru), Fru Pernille Oxe (Otto Rud til Møgelkjærs Enke), hans Fæstemø Jfr.

1) Det var altså ikke nogen ringe Ros; thi som bekendt får den anden Grev Günther det Skudsmål, at han kun sørgede for at røve og plyndre for at samle sig selv en Formue, hvorfor han også allerede 1565 fik sin Afsked igjen.

2) Han døde i Kjøbenhavn i Huset hos »den Danemand Bernet thor vesten«. Begravelsen skete akkurat 3 Måneder efter.

Dorothe Krabbe, Jfr. Johanne Oxe, Jfr. Magdalene Povisk, Jfr. Dorothe Skeel, Jfr. Mette Ulfstand, Jfr. Biritte (?) Vind ¹⁾. Foruden hans egne »Tjenere«: ærl. og velb. Jørgen Ernst Worm, ærl. og velb. Henrik Kraw samt Hans Rostok og Anders v. Brunsvig.

Skriftet, der er forfattet af Hans Thomesen, Sognepræst til Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, henvender sig nærmest til Fru Magdalene Banner og slutter med: Gunstige Fru Magdalene Banner! dette er det Trøsteskrift, som jeg denne Tid vilde Eder tilskrive, håbendes, at når I flitteligen overvejer disse Stykker, som her befattet ere, at I skulle kunde i denne Eders Sorg husvales. Den evige gode Gud, som er Enkernes Dommere og de Faderløses Fader, trøste og bevare Eder og Eders kjære Datter, ærl. og velb. Jfr. Dorothe Krabbe, som nu haver mist sin ædle og velb. Fæstemand, desligeste Eders andre Børn: ærl. og velb. Fru Anne Krabbe, som er ærl. og velb. Axel Vifferts (til Axelvolds) Husfru, ærl. og velb. Jfr. Helvig Krabbe, ærl. og velb. Jfr. Karine Krabbe. Guds Nåde og Velsignelse være med Eder allesammen til Liv og Sjæl; Amen. Datum Kjøbenhavn 1573 den 25 Dag Januari, på hvilken ædle og velbyrdige Herre, Günther, Greve til Barby og Herre til Mulingen etc. blev her i Vor Frue Kirke hæderligen begravet ²⁾.

Nogen Tid efter blev Dorothea Krabbe gift med Bendix von Ahlefeld, som derefter, ligesom Grev Günther havde været, blev arvelig forlenet med Spøttrup. Dette Ægteskab blev dog kun kortvarigt; thi Bendix von Ahlefeld fik snart

¹⁾ Alle de her nævnte Personer vare af Dorothea Krabbes nærmeste Familie, på nær Pouel Bijber, der ligesom Grevens egne »Tjenere« vare tyske Adelsmænd. Jfr. Biritte Vind findes hverken på Hofm. eller Lengnicks Stamtavler over Vinderne; men da sidstnævntes Stamt. hører til denne Forf.'s bedste, må det antages, at denne Dames Fornavn er fejl angivet her.

²⁾ Det er ganske kuriøst, at dette Trøsteskrift først er prentet 1577; på Tryk har Dorothea Krabbe således først fået det at læse — som Enke efter Bendix v. Ahlefeld, eller måske har hun allerede dengang været trolovet med Erik Lykke. Det var derfor nu noget sent at trøste hende med dette Skrift, og mene, at hendes Sorig kunde forlattes ved at høre, »at salige Greffue Günther etc. døde som et Guds Barn, og findes visseligen iblandt dennem, som David omtaler i den Cxvj Psalme« o. s. v.

efter en hastig Død. Han var i Frederik II.'s Følge, da denne 1576 gjæstede sin Svigerfader, Hertug Ulrik af Meklenborg, og i den meklenborgske By Bützon drak han »Velkomst« sammen med Kongen og Hertugen, hvilket han gjorde så godt, så han døde med det samme (^{26/7} 1576)¹⁾ — så det er ikke overdreven, når det om denne Konge hedder:

»Han holdt Kollats med Adelen sin
Og gjorde den lystig og glader,
Og drak med dem den sødeste Vin
Som Landsens Hærrer og Fader.«

Efter alle disse Livets Tilskikkelser var det først, at Dorthea Krabbe fik Erik Lykke, og ham fik hun da Lov at beholde i adskillige År; men hendes Enkestand efter ham blev dog alligevel snart ligeså lang som hendes Ægtestand.

I Danske Atlas er denne den første, der nævnes som Ejer af Havnø, idet der står: »Erik Lykke nævnes 1579, hans Enke solgte Gården til Enevold Seefeld af Visborg«, — det sidste passer dog ikke ganske.

Erik Lykke havde også flere Ejendomstrætter med Jakob Seefeld; således nævnes fra År 1581 et Forlig og gode Mænds Delingsforretning mellem de ovennævnte om Visborg fælles Skove, hvorunder Strandkjær; fra samme År en Landstingsdom mellem Ludvig Munk til Kvistrup, Erik Lykke til Eskjær kontra Jakob Seefeld angående en fælles Skov. Efter dette at slutte er det muligt, at Ludvig Munk, som gift med en Søster²⁾ til Erik Lykke, også dengang kan have havt

¹⁾ Vedel Simonsen: Eske Brocks Levnetsløb I, 43. Hist. Tidssk. IV. R. IV., 521.

²⁾ Disse Ægtefolk vare beslægtede på følgende Måde:

Ide Juel

∞ 1. Lave Ibsen (Saltensee) til Stårupgård.

∞ 2. Oluf Munk Maltesen til Klejstrup.

Mette Saltensee ∞ Bertel Kås til Nørgård.	Mogens Munk til Volstrup, Landsdommer i Nørrejylland.
Anna Kås ∞ Erik Lykke d. æld. til Skovgård.	Electus Oluf Munk til Volstrup.
Hans Lykke til Havnø.	
Anna Lykke.	∞ Ludvig Munk til Kvistrup.

midlertidig Andel i Havnø; dog kan han også godt have været Lodsejer i denne fælles Skov, som Ejer af en anden Gård, da der var flere Lodtagere i Visborg fælles Skove; men da det udtrykkelig hedder i det tidligere nævnte Forlig fra 1572 »Ludvig Munk på sin Hustrus Vegne«, taler dette for, at han en Tid må have haft Andel i Havnø. Der har forevrigt været flere Processer mellem Erik Lykke og Jakob Seefeld; i et Missive, dat. ³⁰/₆ 1598, til Mogens Juel, Landsdommer i Nørrejylland¹⁾, omtales således en Landstingsdom, der da for nylig var afsagt af ham og Movrits Stygge (til Holbekgård) mellem ovennævnte Parter, og ved dette Brev får Mogens Juel Ordre til igjen at dømme i en Sag angående »et wold och dicke, som for^{ne} Jacob Seefeld haffuer for^{ne} Erick Lyckes thienere ladet med forfølge, for at de skulde haffue huggen i Skiællum fellidtz skouff«. På samme Tid afsagdes på Kongens Retterting i Kjøbenhavn, dat. ²⁷/₆ 1598, en Dom mellem Jakob Seefeld til Visborg, Befalingsmand på Mariager Kloster, på den ene Side og Erik Lykke til Eskjær og (hans Moster) Fru Kristence Nielsdatter Rotfeld til Bersholm²⁾, sal. Bjørn Kås til Stårupgårds Efterleverske, på den anden Side. Tvi- sten drejede sig om, hvorvidt Grevlund Skov i Vive Sogn skulde følge Vrågård i samme Sogn, der tilhørte Jakob Seefeld.

Lavhævdsbrevet fra 1541 har i hans Ejertid fået en halv Snes Pätegnelser, så der har altså oftere været Grænsestridigheder og derfor været afholdt Sandemændstog o. s. v., hvilke Forretninger dog have været talrigere end Lavhævdsbrevet udviser. Efterstående Rebningsforretning mellem Jørgen Lykkes og Erik Lykkes Gods i Helberskov findes f. Ex. ikke påskreven. Den ¹⁴/₂ 1583 var således på Hindsted Herredsting skikket ærl. og velb. Mand og strænge Ridder, Hr. Jørgen Lykke til Overgård, kgl. Maj^{ts} Befalingsmaud på Mariager Kloster, hans fuldmyndig Foged, Morten Block, Foged på Overgård, der berettede og gav tilkjende, hvorledes han havde tilforn her for Tingdom, på forbemeldte Hr. Jørgen Lykkes Vegne,

1) Mogens Juel til Pallesborg († 1605) var en Dattersøn af Erik Lykke d. æld. til Skovgård og Anna Kås.

2) Denne Gård må hun have arvet efter Broderen. Hendes Mand skrives altid til Stårupgård, men kan dog også findes skreven »Bjørn Kås til Bierszholm«, jfr. Bricka og Gjellerup: Den danske Adel p. 363

beklaget at være brøsthouden i Ager, Eng og Strande til nogen hans Gårde og Bol i Helberskov, og derfor efter Loven og Recessens Lydelse haver delt og forfulgt samme Mark, Ager og Eng til Rebs og Rettemål, hvilket han altsammen først med Kjære-Brev så og med Syn og Hjemmels-Brev havde bevist. Der omtales kun to Gårde i denne By som tilhørende Erik Lykke, nemlig: en Gård Søren Foged ibor, og en Gård Poul Schæffer ibor, hvilke begge hver tilrebedes i Agerland halvsjette Favn, i Stranden og Engen elleve Favn.

De samme 13 Gårde i Hindsted Herred og Han Herred, som Fru Johanne havde havt i Pant, havde Sønnen ligeledes ifølge Brev, dat. $\frac{6}{9}$ 1577¹⁾. Den årlige Afgift skulde være som hidtil, nemlig 60 Joachimsdlr. I Mageskifte med Kongen fik han 1583 tre Gårde i Vebbestrup Sogn, kaldet Stokholm, Vebbestrup og Trangdrup. Den $\frac{23}{1}$ 1593 fik han Forleningsbrev på en af Kronens Gårde i »Simested Herred«²⁾, kaldet Røgdrup og Halvparten af Røgdrup Mølle, at nyde og bruge, sålænge til Kongen anderledes tilsinds vorder.

Alle disse Lykker må forøvrigt have ejet flere Hovedgårde end her er nævnt. Fru Anne Kås havde Gods i fire Herreder, og hvis hun ikke har ejet fire Herregårde, så har hun dog ejet mere end Skovgård og Havnø. Ligeledes må Hans Lykke have ejet mere end Havnø, og Erik Lykke mere end Eskjær og Havnø. Da man finder sidstnævntes Søster skreven til Hersomgård og Holris, og disse Gårde ikke have tilhørt Munkerne, kunde det tale for, at nogle af disse Lykker havde ejet dem; men dette kan dog næppe passe, da Familiernes Vestini og Griis i gl. Tid ejede dem og Familien Harbou endnu nævnes dertil indtil efter Midten af det 16de Århundrede³⁾.

¹⁾ Altså mærkelig nok allerede 14 Dage efter Moderens Død.

²⁾ I »Jy. Registre« (i Geh. Ark.) står således, men der må utvivlsomt være ment en Gård og en (nu nedlagt) Vandmølle i Røjdrup, Stenild Sogn, Gislum Herred.

³⁾ I Danske Atl. og Trap kjendes ingen af Hersomgård og Holris Ejere førend 1730, se derimod Æld. Ark. II., 293, 295, IV., 416, Jy. Saml. II. R. I., 170, 178 o. s. v. I Danske Atl. (V., 583) finder man derimod »Anne Lykke til Højris (på Mors), Ludvig Munks Enke, nævnes 1526«, jfr. også Geneal. og biogr. Arkiv I., 32; imellem Højris Ejere nævner D. Atl. også »Erik Lykke til Højris, som ihjelstak Ambros Fiolist i Kolding 1639«. Men det var Fru Anne Lykke

Erik Lykke var først Lensmand på Dueholm Kloster fra $26/4$ 1585 til 1587; fra 1587 til $30/5$ 1591 var han Lensmand på Visborg Slot og Gotland, derefter var han forlenet med Skivehus fra $17/5$ 1592 til 1595 og endelig med Ørum og Dueholm Kloster fra $12/9$ 1595 til 1597, for Ørum Len fik han dog først Kvittantiarum $15/7$ 1598, hvorfor det også hedder: »da han nu endelig har gjort Os Regnskab og Rigtighed«.

Da Erik Lykkes Ægteskab med Dorthea Krabbe de første År forblev barnløst, udstedte Hustruen 1580 et Brev, hvorved hun, om Manden overlevede hende og de ingen Børn fik, indsatte ham til at nyde alt hendes Jordegods, sålænge han levede, hvorimod det skulde falde tilbage til hendes Slægt efter hans Død¹⁾. — Denne Disposition blev der dog ingen Brug for, thi, som det ses af nedenforstående, fik de snart efter adskillige Børn.

I Grinderslev Kirke har Erik Lykke oprejst et pragtfuldt Epitafium, hvor man ser ham og Hustru knælende, han i fuld Rustning og hende i lang folderig Kjortel, til Siderne for dem ses to af deres Børn, en Søn og en Datter, og herpå findes følgende Inskription:

Anno Dne 1591 Hafver erlig oc welbyrdig Mand Erick Lycke til Eskier, kgl. Majtz. Høfvitzmand paa Wisborg oc Gotland, med sin elskelige Hustru erlig oc welbyrdie Frue Dorothea Krabbe salige Ifver Krabbes Daatter af Østergaard, oc beggis deris kier Børn Hans, Ifur oc Axel Lycke, Johanne oc Mette Lycke udi en christelig Miening til Guds Husis Beprydelse oc sig oc deris Efterkommere til en evig Ihukommelse ladet opreise dette Monument forneden, hvilket di oc efter Gudz Forsiun agter hoes deris salig Forfædre at hvile deris Beene til en glædelig Opstandelse. Vive Mortis memor.

Foruden denne Prydelse for Kirken skjænkede Erik Lykke også en smuk Altertavle og en Prædikestol til samme Kirke.

Først godt en halv Snes År efter kom Erik Lykkes Ben til at hvile under Epitafiet, så det var altså lidt anteciperet med »leve de Dødes Minde«. Han døde nemlig 1602 og blev

---

(Nielsdatter), Klavs Sehesteds Enke, der ejede denne Gård, jfr. Hofman: Stamt. Sehested. Om Anne Lykke (Hansdatter), Ludvig Munks Enke, se Danske Atlas V., 438 og 493.

¹⁾ Becker og Secher: Danske Hgd. 16de B., Eskjær.

begravet i Juni Måned¹⁾. — Fra det følgende År findes et Skjøde, der er dat. Eskjær ³/₁₁ 1603 og er underskrevet af Fru Dorthea Krabbe sal. Erik Lykkes til Eskjær og hendes Søstre, Fru Anne Krabbe sal. Erik Kås til Baggesvogn og Fru Karen Krabbe sal. Falk Gjøes til Skjærso²⁾. — Efter sin Mands Død havde Fru Dorthea Krabbe adskillige Processer som Medarving efter sin Kusine Fru Ingeborg Skeel til Voergård i Vensyssel³⁾. — 1613 ⁴/₅ solgte Fru Dorthea sin Anpart i Skjernegård⁴⁾ og Gods (Skjern Sogn) for 1,200 Rdl. til Rigsråd Eske Brock til Gl. Estrup. Hun ejede og beboede senere Store-Rugtved og skjødte 1621 en Del Gods i Hvetbo og Øster-Han Herred til Sofie Brahe sal. Hr. Jørgen Lunges til Odden. Ifølge Kristen Steffensens Årbog døde hun 1623 (ikke 1620) »oc bleff begraffuiet 20 Xbris«.

Af deres Børn fik Hans Lykke Krabbesholm, — hvilken Gård Erik Lykke arvede ved sin Svigermoder Fru Magdalene Banners Død 1597, — Iver og Axel Lykke ejede i Forening Eskjær og Grinderslev Kloster; Johanne Lykke, som var ugift, ejede Ballumgård; men de bleve alle efterhånden meget forarmede. Moderen gav en Del Jordegods til deres Gjælds Afbetaling; men herved kom siden Tvistighed mellem dem indbyrdes, og Kommissærer udnævntes til at dømme dem imellem. — Mogens Lykke til Hessel havde 8000 Rdl. tilgode hos Iver og Axel Lykke, og lod sig herfor indføre i deres Gods. Gunde Rostrup til Stårupgård var gået i Kavtion for Hans, Iver og Axel Lykke for en Sum af 18,040 Rdl. og lod sig herfor indføre i hvad de kunde arve efter deres Moster,

¹⁾ Erik Lykke til Eskjær er oftere bleven forvekslet med Farbroderen Erik Lykke til Skovgård, hvorfor han nogle Steder angives at være død 1592. Hegelunds Almanakker (»Funera« 1602) oplyser derimod, at han døde 1602.

²⁾ Voss Regist. (Nørre Herred).

³⁾ Se nærmere herom V. S. Skeel: Optegnelser om Fam. Skeel p. 124 —127. Fru Dorthea var i nær Familie både med Fru Ingeborg Skeel og hendes Mand, Otto Banner til Asdal; sidstnævnte var nemlig hendes Morbroder og førstnævnte var en Datter af hendes Faster, Fru Karen Krabbe til Nygård.

⁴⁾ Det var Arvegods, der var tilfalden hende efter Kristoffer Nielsen Rosenkrantz til Skjern og Bjørnholm, som var en Broder til hendes Mormoder Mette Rosenkrantz, jfr. Fam. Rosenk. II., 281.

Fru Anne Krabbe sal. Erik Kås til Baggessvogn¹⁾, og rede Ridemænd med ham for Krabbesholm, Eskjær, Grinderslev Kloster, Korsegård og Baggessvogn, at udæske derfor Skyldst og Udlæg, hvorefter Indførselsforretningerne stadfæstedes ved Herredagsdom. Jfr. Johanne Lykke gik det ikke bedre, da både Jørgen Lykke og Eske Brock fik Dom over hende for Gjæld, »så det gik kun slet med Eriks Børn i Henseende til Tilstanden«, — som det hedder i Klevenfelds Optegnelser.

Havnø havde derimod Fru Dorthea Krabbe flere År tidligere solgt til Iver Lykke, kaldet Kristoffersen, til Forskjel på sin Samtidige, ovennævnte Iver Lykke til Eskjær; men efter at hun var bleven Enke, og indtil hun igjen solgte Havnø, synes hun at have boet på denne Gård. Har de tidligere Ejere her nærmest kun efterladt sig Spor ned til vore Dage ved Processer og Stridigheder, så finder man dog nu et Exempel på, at Havnø og Visborgs Ejere i ældre Tid også have levet i god Forståelse med hinanden. I Fru Dortheas Tid synes der ikke at have været afholdt så meget som en Granskningsforretning — den sidste Påtegnelse på Lavhævden fra 1541 daterer sig ialtfald fra nogle Måneder før hendes Mands Død —, så denne Frue har mulig været mere fredsommelig end de tidligere Ejere. At hun og Fru Sofie Bilde på Visborg vare gode Veninder, fremgår af sidstnævntes Ligprædiken, og da der deri findes lidt om Fru Dorthea, skal her anføres et lille Brudstykke af dette Skrift, nemlig det Stykke, der omhandler Fru Sofie Bildes Død:

»Torsdagen, som var den 31 Marti (1608), der Klokken kunde være mellem 10 og 11 (Form.), greb hendes Sygdom hende hæftig an i hendes Hovede, så hun råbte højt og sagde: Jesus forbarm sig over mig for sin Død og Pines Skyld, og

¹⁾ Han var Søn af Bjørn Kås og Kristence Rotfeld og var derfor beslægtet med sin Hustru på samme Måde som Erik Lykke var med Dorthea Krabbe. Erik Kås († 1598) skrives ellers til Voergård (Bælum S.), og hans første Hustru var Birgitte Seefeld, der døde 16 Uger efter Brylluppet. Hendes Fader, Jakob Seefeld til Visborg, beskyldte Erik Kås for, at han havde forårsaget hendes Død, og stævnedes ham for Kongens Retterting. Tiltalen lød på: ». . . om hvorledes han haver levet og skicket sig imod hende, siden hun er kommen i hans Vold, og mener, at han skal være Årsag og skyldig i hendes Død«. (Stævningen, dat. 14/4 1593, findes i Orig. i Klevenf.'s Samlinger).

bad ærl. og velb. Jfr Marine Kruse, at hun strax vilde sende Bud efter hendes Sognepræst, hæderlig Mand Hr. Bertel Jensen i Skjellum, og efter ærl. og velb. Fru Dorothe Krabbe på Haffnø, hendes gode Nabo.« Men da Præsten kom, var Fru Sofie Bilde ikke længere ved sin Bevidsthed og »kunde ikkun lidet røre sine Fingre«. Præsten formanede da alt Folket at gjøre Bøn og Knæfald for hende. »Men da det var sket, kom ærl. og velb. Fru Dorothe Krabbe ind, og kunde dog intet efter sådan Lejlighed tale med hende, og der man så intet andet end den visse Død, da haver Præsten råbt, at hun skulde befale sin Sjæl udi Guds Hånd, og så er hun strax sagtelligen hensovet udi en af hendes Pigers Arm, og fornævnte ærl. og velb. Fru Dorothe Krabbes samt ærl. og velb. Jfr. Anne Kruses og ærl. og velb. Jfr. Marine Kruses¹⁾ og andre godt Folks Nærværelse.«

Fru Dorthea opholdt sig vist endnu 1613 på Havnø. Eske Brock på Dronningborg skriver således i sin Dagbog under ¹⁶/₁₂ 1613: »leverte jeg Fru Dorte Krabbes Tjener Søffren Nielsen efter hendes Skrivelse 1,200 Rdl. på det Gods i Skjerne jeg hende afkjøbte«²⁾. Dette tyder nærmest på, at Fru Dorthea har opholdt sig i Nærheden, og at denne Søren Nielsen har været Fogden på Havnø; dog må hun senest have solgt Havnø samme År. —

Den ny Ejer, Iver Lykke, var en Søn af Kristoffer Lykke til Grinderslev Kloster, Hessel og Ingvarstrup og Anna Rosenkrantz af Halkjær. Iver Lykkes Fædre havde i flere Generationer ejet Buderupholm, hvorfor man i Almindelighed finder hans Fader skreven til denne Gård, skjøndt han dog senest en halv Snes År før sin Død havde overladt den til denne Søn, som findes skreven til Buderupholm allerede 1603³⁾, hvorimod Faderen havde Bopæl på Grinderslev Kloster. Iver Lykke var forlenet med Pandum indtil ¹⁰/₅ 1610, da han fik kgl. Befaling om at overlevere den til Iver Juel (til Villestrup); Iver Lykke skrives da til Buderupholm, derimod

¹⁾ Døtre af Mogens Kruse til Balle. (Altså lidt i Familie med Seefelderne).

²⁾ Vedel-Simonsen: Eske Brocks Levnetsløb I., 44.

³⁾ Et Skjøde, dat. ²⁰/₁ 1604, hvorved Iver Juel til Lykkesholm afhænder noget Gods til Herman Juel til Åbjerg, er undersk. og beseglet af Kristoffer Lykke til Grinderslev Kloster og Iver Lykke til Buderupholm. (Voss Regist. Nørre H.)

nævnes han til Havnø i et Missive, dat. $1/2$ 1614¹⁾, så det er altså i denne Mellemtid, at han er bleven Ejer af Havnø, og vistnok ganske kort Tid før, da Johan Brockenhus også først samme År nævnes til Buderupholm.

Efterat Havnø således, sålangt man kan gå tilbage, stadig var nedarvet, så skiftede den nu for første Gang Ejer ved Kjøb, men overgik dog ikke i hel fremmede Hænder; thi denne Iver Lykke nedstammede fra Niels Lykke til Skovsbo, en Broder til Hans Lykke den ældre, men forøvrigt var han (på mødrene Side) i nærmere Familie med Dorthea Krabbe (gjennem Krabber og Rosenkrantz).

Ikke alene Havnø, men også Eskjær og flere andre Gårde gik altså ud af den tidligere Ejers Slægts Besiddelse. Iver Lykke til Eskjær skyldte også Iver Lykke Kristoffersen Penge, hvorfor denne senere lod sig indføre i Eskjær for en Sum af 1,020 Rdl. Herved kom det til Proces mellem disse to Iver Lykker, og for at forhale Sagen og chikanere den anden, kom Iver Lykke Eriksen med forskellige Protester angående mangelfuld Stævning, og tænkte at vinde noget stort ved disse Udflugter, »så at der« — som Klevenfeld bemærker — »og har været af den Slags Udhalere på de Tider«. Det endte dog med, at Iver Lykke Eriksen måtte gå fra Gården, men når samme Adelshistoriker skriver: »endskjønt han skreves til Eskjær, så er det dog gået ham som de små Fyrster, der alene brillerer af Pretention; hans eneste Trøst var, at Eskjær havde været hans sidste Opholdssted«, — så passer dette dog ikke, hvad det sidste angår; thi han fik senere en anden Gård, men også her gik det galt, thi som det ses af »Jydske Registre«, fik en af hans Kreditorer 1636 Bevilling til at lade ham arrestere for en Gjæld på 6,000 Rdl.

Iver Lykke Kristoffersen var gift med Anne Kås (med Muren), Datter af Mogens Kås til Brendur (i Sønderjylland) og Gjelskov og Dorthea Sehested. Han beboede Havnø i den Tid, han ejede den; i et Missive, dat. $12/10$ 1620²⁾, nævnes

1) Han får deri Befaling til at overtage Jfr. Magdalene Kås' Værgemål, Datter af afg. (Ambassadør) Herman Kås (til Skovsgård i Tapdrup Sogn).

2) Brevet er vedkom. Skiftet efter hans da afg. Broder Mogens Lykke til Hessel (jfr. Jy. Tegnelser i Geh. Ark.).

han endnu til »Haffuenø«, ligesom han også nævnes til denne Gård i en Herredagsdom, dat. $\frac{6}{6}$ 1621¹⁾); men Gården havde dog dengang noget før skiftet Ejer og tilhørte da »erllig och welbiurdig manndt Ennewolddt Seefelddt till Wisborig«.

Ved Skjøde, dat. Viborig $\frac{28}{9}$ 1620, havde Iver Lykke nemlig til denne solgt sin »hoffuidgaard Haffnø med alld sin eigendomb Skoffue och anden herlighheed, Rente och Reets tilligellsse wdi gaaerden och bygningen, were seg Agger och eng, Skouff och marck, Kier och Moesse, fiskevand och fægang, waaed och tyerd, inden eller wden marck skielled indted wndertagendes i naaegen maaeder, som der nu tilliger och aff arrildstid tilliged haffuer, och bøer ad tilligge med rette, wed huad naffuen det heldst er, eller neffnes kann« o. s. v. I Skjødet, — der er underskrevet og beseglet af Iver Juel til Villestrup, Danmarks Riges Råd, Hans Lykke til Krabbesholm, Verner Parsberg til Lynderupgård og Erik Lykke til Eskjær, — nævnes foruden selve Gården kun 13 Inderster, 3 Bol og 13 Gårde, samt nogle under disse beliggende Skovstykker²⁾, tilsammen på lidt over 100 Svins Olden. Dette lille Gods var tilmed meget spredt, således nævnes det beliggende i Søndergårde (7 Inderster), Visborg (2 Gårde), Skjellum (2 G., 2 I.), »Alsø«³⁾ (4 G., 2 I.), Helberskov (2 G., 2 B.), Rostrup (2 G., 1 B., 2 I.) og Tostrup (1 G.). Forudsat, at hele Godset er nævnt i dette Skjøde, — hvad man må antage at det er, — ser man heraf, at Godset til denne Gård stedse i ældste Tid kun har været ubetydeligt; i Tingsvidnet fra 1541 nævnes jo også kun 8 Gårde, 2 Møller og 2 Bol. Landgildet beløb sig til: 6 Ørte Rug, $7\frac{1}{2}$ Ørte Byg, 8 Ørte 8 Skpr. Havre⁴⁾, 12 »fødnød« (o: stort Kvæg, som Fæsteren skulde

¹⁾ Omhandler en Indførsel, som Iver Lykke til Havnø havde gjort i Gods (»Olsrødegård«, Trap II. 536), tilhørende Gert Bryske (til Asdal). Jfr. Herredagsdombogen i Geh. Ark.

²⁾ Ejeren af Eskjær havde også Gods i Skjellum på den Tid, således hedder det i ovennævnte Skjøde med Hensyn til Havnøs Andel i Skjellum fælles Skov: » . . . dermed wndertagen de suins oldden, Iffuer Lycke till Eskier haffuer i fornø felleds skouff och tilhører«.

³⁾ Selvfølgelig ikke Alsø, men det må være Fejlskrift for Als.

⁴⁾ 1 Ørte var 10 Skpr. Rug, 12 Skpr. Byg eller 20 Skpr. Havre. Hvor mange Skpr. 1 Ørte Salt udgjorde, er vanskelig at afgjøre, da denne Species ellers i Almindelighed målttes i Tdr.

føde Vinteren over for Herremanden), 13 Skovsvin og »brendsvin« (o: på Skoven indbrændte Svin), 15 Ørte 1 Tde. Salt, 14 Pund 1½ Tde. 3 Fdr. Smør; i Gjøsteri 6 Rdl. 1 ♂; 13 Inderster svarede 1 β grot hver¹⁾.

Iver Lykke skriver sig i Skjødet til »Reffstrup«, hvilket vist må være Lille-Restrup i Hvam Sogn²⁾ (og ikke Refstrup i Gadbjerg Sogn³⁾). Denne Gård, som han næppe har været andet end Medejer af, var da en meget anselig Ejendom (ved 1ste Matrikelsætning c. 115 Tdr. Hartk. Hovedgaardstaxt), men den må omtrent samtidig være solgt, da Mogens Kås til Støvringgård nævnes som Ejer af Restrup »ved 1620«. På samme Tid ejede Iver Lykke Vindumovergård og kort Tid efter også Bigum i Nørre-Lyngherred, hvortil han skriver sig 1622—32, efter den Tid skriver han sig til Vindumovergård, og havde ofte i disse År Mageskifter med Kronen, sidste Gang 1637. Få År efter må han vist for Gjæld have mistet sine Gårde⁴⁾, siden hans Søn, Valdemar Lykke til Grinderslev Kloster og Nørgård, som 1643 ved Mageskifte med Kronen havde fået Hovedgården Hvanstrup i Farsø Sogn, overlod denne til Faderen at bebo sin Livstid. Iver Lykke døde ^{10/12} 1648, uden Tvivl i Armod. Sønnen, Major (senere Oberst) Valdemar Lykke klagede senere over den Langsomhed, hvormed Skiftekommissærerne behandlede Boet, og androg om at få sin afg. Fader Iver Lykke Kristoffersens Gods udlagt til Kreditorerne, hvilket endnu ikke var sket over 3 År efter Faderens Død. En Bevilling, dat. ^{9/8} 1652, omhandler nærmere disse Forhold⁵⁾. Rimeligvis har Iver Lykke, som så mange andre, fået sin Rest ved Svenskernes Indfald i Jylland 1644, så ham er det tilsidst næppe gået stort bedre end hans Navne Iver Lykke Eriksen, hvorvel han ikke behøver at have været insolvent ved sin Død, fordi Godset blev udlagt til Kreditorerne, hvilket kan have været en Følge af den Tids Vanskelighed ved at skaffe rede Penge tilveje, hvorfor Opbudsbehandling

¹⁾ 1 ♂ Selv = 5 β grot = 45 β danske.

²⁾ Store Restrup i Sønderholm Sogn ejedes nemlig dengang af Fru Helvig Kås (Datter af Bjørn Kås og Kristence Nielsdatter Rotfeld).

³⁾ Disse Gårde af Navnet Restrup skrives nemlig i ældre Tid Refstrup.

⁴⁾ Anders Bilde D.R.R. nævnes 1647 som Ejer af Vindumovergård.

⁵⁾ Jydske Registre i Geh. Ark.

fremtræder som en Fordel for Debitor, hvilket kan være Tilfældet her, da det er Sønnen, der ansøger om at få Godset udlagt; men det rimeligste er dog, at Iver Lykke har været insolvent, og at Sønnen her ikke optræder som Arving, men som Kreditor.

Seefeld.

Enevold Seefeld, der således atter forenede Havnø med Visborggård, var en Søn af Rigsråd og Ridder af Elefanten Jakob¹⁾ Seefeld til Visborg²⁾, som på sin Tid har været en af Landets anseligste Mænd, idet han, som bekendt, efter Niels Kås' Død var en af de fire Regjeringsråder, der styrede Riget under Kristian IV.'s Mindreårighed, hvorimod Sønnen, i Modsætning til Faderen, næsten er ukjendt. Da Enevold Seefeld og hans Familie tilsidst endte i Armod, så blev der efter deres Død hverken Råd til trykte Ligprædikener, Epitafier eller Malerier (som hans Fader var så rigelig udstyret med), og da hans Navn nok heller ikke forekommer i Domme eller lign., da han som Ejer af disse tre Nabogårde ikke var så meget udsat for at have Grænsestridigheder o. s. v., så bliver Summa Summarum, at Genealogerne kun ved at anføre om ham: at han var gift med Hilleborg Daa, Datter af Oluf Daa til Ravnstrup og Dorthea Friis af Hesselager, og at han »vixit 1610«³⁾.

Enevold Seefeld var Søn af Faderens andet Ægteskab med Sofie Bilde, og da Forældrene ere gifte 1573 og i deres

¹⁾ Navnet stammer utvivlsomt fra Jakob Munk til Visborg; hans Navn måske igjen fra Hr. Jakob Andersen Bjørn o. s. v.

²⁾ I Trap 2den Udg. står fejlagtig, at han døde på Havnø. På Epitafiet m. fl. St. står: » . . . som Guud Hedenkaldede Aar 1599 paa Gaffenø i Seeland«. — I Visborg Kirke findes bl. a. et stort Maleri over ham og Familie, og herpå ses også Enevold Seefeld som Hofjunker. Af nogle Rester, der endnu findes i Kirken, ses, at der tidligere har været en Ramme udenom Maleriet, hvorpå har stået en Del Bibelsprog, hvilke findes optegnede i Klev's Stamtb.

³⁾ Klev. Stamtb. (Seefeld); på Benzons Stamtb. står kun: »levede 1602«.

Ægteskab skal have havt en Datter, der er født før Enevold, må han være født c. 1575—76.

Som en så højstående og rig Mands Søn, kan man med Sikkerhed slutte, at Enevold i sin Ungdom har rejst i Udlandet og rimeligvis studeret ved forskellige Universiteter; hans Broder Eske døde i Strasborg, og der har Enevold sandsynligvis også været. I Lighed med andre fornemme Adelsmænd, er han så ved sin Hjemkomst bleven ansat ved Hoffet¹⁾; hans Udnævnelse til Hofjunker er dat. $\frac{9}{7}$ 1596, så han kan således ikke have opholdt sig ret længe i Udlandet.

Året efter at han kom til Hoffet, var det, at Kongen blev gift, og i den Anledning blev der (ultimo Novbr. 1597) udvalgt 10 Jomfruer til »Dronningens Jomfrukammer«, som man da kaldte det. Blandt disse unge Hofdamer var Rigborg Brockenhus (Karen Lykkes Sønesønne-Datter), Hilleborg Grubbe, Hilleborg Då²⁾ o. s. v. Den førstnævnte er bekjendt for sin ulykkelige Skjæbne, hvorimod de andre Ungmøer selvfølgelig snart efter blev trolovet hver med sin Hofjunker. Sivert Grubbe skriver således nogle Måneder efter i sin Dagbog³⁾: »Den $\frac{9}{8}$ 1598 blev jeg i Dronningens Kabinet på Kjøbenhavns Slot trolovet med min elskede Hilleborg Grubbe i Kongens, Dronningens og mange af Rådets Nærværelse«, og Enevold Seefeld kunde have skreven omtrent det samme i sin Dagbog — om han havde holdt nogen —, kun at han havde sat Då istedetfor Grubbe; dog må Datoen for hans Trolovelse vist være noget senere, thi han tog først sin Afsked som Hofjunker $\frac{5}{8}$ 1601⁴⁾. Strax derefter må han være bleven gift; men når han 1602 findes skreven til Visborg, kan dette kun betyde, at han var Arving til denne Gård; thi sålænge Moderen levede, må han have havt sin Bopæl på Sostrup eller Skjærvad.

I Ligprædikenen over Fru Sofie Bilde⁵⁾ skrives hun vel

1) Faderen begyndte ligeledes sin Løbebane som Hofjunker, nævnes som sådan 1566. Han må ikke forvexles med Fr. II.'s — Hofnar Jakob Seefeld (som ikke tilhørte denne Slægt); det var ellers en uheldig Navnebroder at have for denne stolte Adelsmand!

2) Der var dengang tre Damer af dette Navn, men de andre to havde alt i flere År været Fruer: den ene på Tjele, den anden på Vejlegård.

3) Danske Mag. IV. R. II., 385.

4) J. Grundtvig: Medd. fra Rentekammer-Arkivet 1872.

5) Ang. hendes Vita følgende: født $\frac{9}{12}$ 1549 på Århusgård (i Ligpr.

til Sostrup, men det fremgår dog, at hun ejede og boede på Visborg. Om hende, hvis Navn er så bekjendt fra Visborg Kirke, hedder det, at hun »levede udi hendes Enkesæde med megen Sygdom, Svaghed og Bedrøvelse«¹⁾. Ved Snapstings-tider (o: Januar) 1608 var hun taget til Viborg, men blev syg og var sengeliggende der i flere Måneder. Da hun atter blev lidt raskere, »så stundede og længdes hun der fra Byen og hjem til Visborg«. At hun også ejede Gården, fremgår ligeledes af samme Kilde, hvor det f. Ex. hedder: »Men efterdi hun var en kristelig Øvrighedsperson, da haver hun (Dagen før hun døde) ladet sine Tjenere og Bønder komme til sig og haver hørt dem, dog hun lå på Sengen, og givet dennem alle god Beskeden, så at de takkede Gud, at han havde sendt hende vel hjem til dem igjen«. Som tidligere anført døde hun ³¹/₃ 1608, og Rigsråd Eske Brock (Lensmand på Dronningborg) skriver under denne Dato i sin Dagbog: ». . . døde Soffie Bylde på Visborig. Gud give hende den evige Glæde. Amen!« Videre fremgår det af hans Dagbog, at han ¹⁴/₄ s. År var til hendes Begravelse i Visborg Kirke og taledede over Graven, hvorefter han sammen med Mandrup Parsberg (Wernersen til Hagsholm, Lensmand på Ålborghus)²⁾ og Oluf Rosenspar (til Skarolt i Skåne, Lensmand på Mariager Kloster) slukkede Sorgen i en lille Rus³⁾.

Den Afdøde havde gjort »et herligt Testamente, udi

står fejlagtig 1546; Faderen blev først Lensmand på Århusgård ⁸/₆ 1548 og kort efter gift, jfr. Hist. Tidssk. V. R. V., 441 og 284); trolovet med Jakob S. 1573 på den Herredag, som Fr. II. holdt i Randers; gift ¹³/₆ 1573 på Kallundborg Slot (Faderens dav. Forlening).

¹⁾ Ved dette må være hentydet til de store Sorger, hun fristede ved at flere af hendes Børn døde i deres fejreste Ungdom.

²⁾ Han var gift med Ingeborg Juel, f. 1544, † 1615 (en Sønne-Datterdatter af Bendit Munk af Visborg).

³⁾ Rigtignok betegner han selv denne Rus som en af ringeste Grad; men når han ved Bryllupper (som f. Ex. da han ¹/₆ 1613 var til Iver Lykke Eriksens Bryllup i Viborg) kunde nøjes med en Rus af samme Grad, har den næppe været så ringe; dog var det hele kun Børneværk mod de Bjørne, han måtte trække af med, når han havde været Gjest hos Kgl. Majestæt. — Enevold Seefeld har sikkert også fået sig mangan ærlig Rus, mens han var Hofjunker, og lignende Scener f. Ex. som den, der fortælles i Danske Magazin IV. R. II., 387, har han vist også oplevet flere af. (Knap så slemme, måske!)

hvilket hun ikke alene havde betænkt sine Børn, Svogre (o: Svigersønner), Venner og Folk, men også Hospitalet og Kirkerne i Viborg og andre Steder¹⁾. — De fleste af Jakob Seefelds mange Børn vare døde før den Tid; hvem Arvingerne bestod af, erfares af Ligprædikenen, hvor Forfatteren (Biskop i Viborg Niels Lavridsen Arctander) nævner dem således: »Ærlige og velbyrdige Enevold Seefeld til Visborg og Fru Hyldeborg Då, hans kjære Husfru, Hans Lindenov til Gaffnø²⁾ og Fru Elisabeth Sofia Rantzou, hans kjære Husfru, Werner Parsberg til Sandbygård og Fru Agathe Seefeld³⁾, hans kjære Husfru, og Hans Seefeld til Sostrup. Allesammen ærl. og velb. salig Fru Sofie Bildes, sal. Jakob Seefelds Børn, Svogre (o: Svigersønner) og Arvinger, mine gunstige Herrer, Fruer og Venner ønsker jeg Nåde og Fred af Gud vor Fader og den Herre Jesu Kristo.«

Fru Sofie Bilde ejede meget Gods (mindst en 3—4000 Tdr. Hartk.) og Enevold fik for sin Part Visborg, Dalsgård og Randrup. — Eske Brock, som på Grund af, at Hans Seefeld var mindreårig, fik kgl. Befaling om at overvære Skiftet på hans Vegne, skriver et Par herhen hørende Notiser i sin Dagbog. Den ²⁵/₄ 1608 fik han i Anledning af Skiftet Besøg af Hans Lindenov til Gavnø (skrev sig senere til Hundslund, nu Dronninglund) og Enevold Seefeld, og efter at han havde sørget for, at de havde fået en lille Rus, drog de bort om Aftenen. Fire Dage efter drog Eske Brock til Visborg for at holde Skifte, og ³/₅ s. År drog han og Arvingerne til Sostrup for at holde Skifte der. — Hans Seefeld arvede Sostrup og Skjærvad, men, som bekjendt, fik han kun ringe Fornøjelse af sin Arv: han indlod sig nemlig få År efter i højt Spil, og kom derved i en sådan Gjæld, at han mistede begge Gårde⁴⁾.

¹⁾ Selvfølgelig roses hun i alle Retninger i Ligprædikenen: mens hun lå syg i Viborg, måtte de tre Sognepræster skiftevis prædike for hende om Søndagen hjemme i hendes Stue; ligeledes læste hun selv med Flid i Bibelen og andre gudelige Bøger, »og når hun for Svagheds Skyld ikke kunde eller gad (!) selv læse, da haver hun ladet nogen af hendis Folk det gjøre og har selv flitteligen hørt til«.

²⁾ Han var $\mathcal{O}$ 1) 1601 Sofie Seefeld, † 1602.

³⁾ Hun var $\mathcal{O}$ 1) 1599 Niels Skram til Urup, † 1601.

⁴⁾ Thiele: Danm. Folkesagn I., 312. Danske Hgde.: Benzon m. fl. St.

Angående disse Gårdes Afståelse og Salg har Eske Brock noteret følgende: »Den $\frac{3}{12}$ 1613 kom Hylleborg Envold Seefelds hid (o: til Dronningborg) og taledede med mig, at jeg ville forhjælpe, at Jørgen Skeel ville købe Skjærvad. — Dagen efter drog hun bort. — Den 12te s. M. kom Envold Seefeld, Hylleborg Då og Werner Parsberg hid; Dagen efter drog de til Kalø for at forene Jørgen Skeel og Hans Seefeld om Skjærvad. — Den 16de s. M. kom Envold Seefeld og Werner Parsberg hid fra Kalø¹⁾, og efter Måltidet drog de bort²⁾. — Den 24de s. M. vekslede jeg Envold Seefeld 255 Rdl. og fik 8-Stkr., 8-ββ og 4-ββ igjen.«³⁾ — Enevold Seefeld, hvis Navn man ellers så sparsomt træffer på, nævnes dog altså her nogle Gange, og havde alle Eske Brocks Dagbøger existeret, vilde man vist oftere have funden ham nævnt i dem. Da Klevenfeld intet har om ham, kan man sikkert gå ud fra, at han ikke nævnes i Herredagsdombøgerne, så han danner også heri en Modsætning til Faderen, som stadig var indviklet i en Mængde Processer⁴⁾. — Lensmand har Enevold Seefeld heller ikke været; rigtignok havde han ingen Mangel på Jordegods, så han kunde have nok at leve af og tage Vare på foruden at være Embedsmand; men Faderen, som dog havde meget mere Gods, havde dog stadig Forleninger, og selv den hovedrige Frands Lykke til Overgård, D. R. R., der ejede 12 Godser (8,000 Tdr. Hartk.), var en kort Tid Lensmand.

Enevold Seefeld er den eneste, der på samme Tid har ejet Visborggård, Havnø og Dalsgård, og da disse tre Gårdes

¹⁾ Skjødet på Sostrup er dat. Kalø $\frac{15}{12}$ 1618. Da Jakob Seefeld 1586 købte Sostrup, nævnes der til denne meget store Gård kun et Gods, bestående af 6 Gårde, 1 Gadehus og 1 Mølle.

²⁾ Da Gjæsterne synes at være sluppen temmelig sobre derfra, har »Måltidet« uden Tvivl været Middag.

³⁾ Eske Brocks Dagbog I., 54—55, II., 43—46.

⁴⁾ Han var kun 22 År gl., da han første Gang nævnes i Herredagsdombogen (Geh. Ark.). Han havde nemlig opdaget, at Moderens forhenv. Fuldmægtig, Anders Findsen i Nakkedal, havde ført falske Regnskaber (den gl. Historie, når Enker holder Bestyrere), og gik derfor på sin Moders Vegne i Rette mod ham på Herredagen i Viborg 1567. Det kneb svært for Maleficienten, thi det hedder: »han faldt på sine Knæ og bad med oprakte Hænder for Guds Skyld, at hans Liv og Hals måtte forskånes«.

Jorder alle stødte op til hinanden, havde han således et ganske net lille samlet Areal: en Landstrækning på henved 300 Tdr. H. Hovedgårdstaxt, foruden tilhørende Gods og Ejendomme andre Steder. At han ejede betydeligt Jordegods, ses f. Ex. også af Fortegnelsen over den Kornskat, Adelen måtte udrede 1627, og som pålignedes dem efter deres Jordebøgers årlige Indtægt. Her opføres han med 16 $\frac{1}{2}$ Tdr. Rug og 16 $\frac{1}{2}$ Tdr. Malt, hvorimod de fleste andre Herremænd svarer langt lavere Afgift, f. Ex. Iver Lykke til »Grindsted-closter« 4 Tdr. 2 Skpr. Rug og 4 Tdr. 2 Skpr. Malt, og Iver Lykke til »Byggumgårdt«, der endog kun svarer 4 Skpr. Rug og 4 Skpr. Malt¹⁾. (Til Bigum og Vindumovergård har der således kun hørt et meget ringe Gods på den Tid).

Som det fremgår af nedenstående Dokumenter, skiftede Enevold Seefeld Gårdene imellem sine Børn adskillige År før han døde, og dette Skifte er vist mere sket, fordi alle Børnene dengang vare voxne, end fordi han selv har behøvet at trække sig tilbage; thi han var kun omtrent en 60 År. gl. ved den Tid. Selve Skiftet findes ikke, men derimod nogle andre Papirer, der viser, at et sådant var foregaaet. Således gjør Knud Seefeld til Dalsgård, ^{28/9} 1638, vitterligt, at eftersom han har fæstet Jfr. Karen Friis til sin tilkommende Hustru, da under og forlener han hende sin Hovedgård Dalsgård, at beholde, om hun overlever ham og de ikke have Børn sammen; dersom Gud forunder dem Børn, da skal hun, om hun overlever ham, beholde forlods 2,000 enkende Rigsdaler in specie. Han beder sin Fader Enevold Seefeld til Havnø, på sine egne og hans Søsters Jfr. Sofie Seefelds Vegne, og sine Brødre Jørgen Seefeld til Visborg, Jakob Seefeld til Ovegård og Peder Seefeld til Havnø, at forsegle og underskrive med sig.

Skiftet må have fundet Sted noget før den Tid; da f. Ex. Jørgen Seefeld, ^{13/5} 1637, fik Forleningsbrev på Hald Slot, nævnes han til Visborg, og det må uden Tvivl være sket 1636. Dette Årstal findes også på de nyere Havnø Stolestader i Visborg Kirke, hvilke Enevold må have ladet indrette, efter at han havde overladt Visborggård til sin næstældste Søn, for selv at tage Bopæl på Havnø.

På disse Kirkestole findes Enevold Seefelds Våben (en

¹⁾ Bruun og fl.: Danske Saml. for Hist. og Topogr. II. R. III, 185.

med 3 Søblade belagt Tværbjælke¹⁾, Bogstaverne E. S. og Årstallet 1636, og hans mødrene Våben (Våbnet delt og tre Gange tværdelt), fremdeles hans Hustrus Våben (skrå nedstående Mur)²⁾, ligeledes med Årstallet 1636, samt hendes mødrene Våben (3 Egern $\circ$: de »sorte« Friser). Med dette Årstal på Kirkestolene som Tidsbestemmelse for Skiftet stemmer hans Skjøde på Havnø fra 1620 også overens, idet det er påskrevet: læst på Visborg Birketing $12/4$ 1637; læst på Visborg Birketing $3/5$ 1637. (Ved Landstinget er Skjødet først læst $20/5$ 1666).

I ovenstående Dokument skrives Enevold Seefeld til Havnø, men han havde kun Bopæl der, hvorimod det var hans Børn, Jfr. Sofie og Peder Seefeld, der ejede Gården. Den $26/4$ 1638 fik »Envoll Seefel«³⁾ således følgende Missive: »V. G. t. Vid, at eftersom du paa din Datters Vegne os elskelig Jfr. Sofie Seefeld till Haunø underdanigst haffuer ueritt begerendis nogitt hendis Gods till hindis giæld att afhende, daa erre ui naadigst till freds, att du saa megitt af hendis gods afhender, som samme hindis giæld mett kand betallis, oc haffuer fligtig indseende, att du hindis beste i alle maader rammendis vorder«. — Det fremgår heraf, at en medvirkende Grund til, at Faderen skiftede sine Ejendomme mellem Børnene må have været, fordi han allerede dengang har været temmelig dårlig situeret og har havt Vanskelighed ved at holde sig ved alle sine Ejendomme. At flere af Lykkerne på den Tid blev ruinerede, var ikke noget enestående; thi mange gik det ikke stort bedre, en Følge af de langvarige Krige under Kristian IV., som i høj Grad udmattede Landet, og navnlig vare Årene 1627—29 hårde for Jyderne, idet de kejserlige Tropper, som bekendt, huserede slemt over hele Halvøen.

Hvad der også nok kunde lette en Del på Enevold Seefelds Pengepung, var hans mange Sønners Uddannelse. Først

¹⁾ Søbladenes Stilke vende opad, altså modsat Våbnet i Adelslexikon. Hvor man træffer på Våbnet i herværende Papirer, i Visborg Kirke o. s. v. vende Bladenes Stilke stedse opad.

²⁾ Våbnet er noget forskjønt, idet der ligger tre Sten trappevis på Murtinden. (I Adelslexikonnet kun én Sten).

³⁾ Skjødet fra 1620 bruger 21 Bogstaver til hans Navn (se p. 332 her foran), i Kancelliet gjøres det af med 12 Bogstaver.

studerede de i Kjøbenhavn (rimeligvis dimitterede fra Sorø Skole), og derefter opholdt de sig i flere År i Udlandet. Ved Lejdens Universitet immatrikuleredes således ^{10/11} 1623, Jacobus Sefeld Danus 22 (∴ annos natus)¹⁾ lit. stud., Olaus Sefeld 21 pol. stud. & Georgius Sefeld 20 lit. stud. Et Par År efter (^{17/10} 1625) indskreves ved samme Universitet Albert Janssen, trium nobilium fratrum Danorum nomine Seefelen famulus²⁾. Uden Tvivl har de også besøgt flere andre Universiteter; Jørgen Seefeld er næppe kommen hjem før hen ved 1630. Jakob Seefeld blev ansat som Hofjunker, da han kom hjem (nævnes som sådan 1627—29, måske længere), Jørgen blev ligeledes Hofjunker (^{16/8} 1630—^{23/5} 1632)³⁾, hvorimod Oluf faldt i Trediveårskrigen. Foruden disse Sønner havde Enevold altså endnu et Par, hvilke rimeligvis også have rejst i Udlandet, ialtfald må Peder Seefeld have gjort det, og selvfølgelig må alt dette have kostet adskillige tusinder⁴⁾. At have Sønner ved Hoffet medførte også væsentlige Udgifter — Junkerne under Hoffanen måtte således holde en 3—4 Ryttere —, men da Enevold endnu efter 1630 har havt Råd hertil, har hans Forfatning mulig endnu dengang været nogenledes god. Efterhånden må det dog være gået mere og mere tilgæters for ham, hvorfor han altså afstod Visborg til Jørgen, ikke fordi denne var den ældste, men på Grund af, at han ved et rigt Ægteskab blev sat i Stand til at overtage Gården. Jørgen blev nemlig gift ^{30/4} 1637 i Kjøbenhavn med en Datter af den bekjendte Kansler Kristian Friis til Kragerup, R. af E.⁵⁾ Såvel ved dette Ægteskab som ved det påfølgende (hans første Hustru døde nemlig allerede Året efter i Odense, ^{19/9} 1638,

1) Alderen er dog ikke rigtig angivet, de var alle et Par År yngre.

2) Personalhist. Tidssk. II., 115—16. Klev. angiver, at Oluf Seefeld faldt 1624, men da der i ovenst. er Tale om de tre Seefelders Hovmester, kan han således først være falden 1626—27.

3) Den af samme Navn, der var Sekretær i danske Kancelli 1622—27, var derimod den bekjendte Jørgen Seefeld til Næs.

4) Her kan sammenlignelsesvis f. Ex. henvises til Oplysningerne i Hist. Tidssk. V. R., IV., 670.

5) Et Bryllupsdigt til dem, forfattet af den senere som Kartograf bekjendte Johan Mejer, findes i det store kgl. Bibliothek og er betitlet: Joannes Mejerus: Epithalamium domino Georgio Seheldio de Visborg et virgini Barbaræ Frisæ dicatum. Hafniæ 1637.

af Kopper, kun 16 År gl.)¹⁾ kom han i Besiddelse af en Del Gårde (se Stamtavlen)²⁾: Vår fik han med sin første Hustru, Kollerup med sin anden, og Stenalt arvede han efter sin Stedsøn Tyge Kruse, der døde 20 År gl. 1649³⁾. Han blev således en stor Godsejer og var en anset Mand, men blev dog ligesom sine Brødre tilsidst forarmet og så godt som ruineret.

Ældste Søn, Jakob Seefeld, har derimod indtaget en mere beskeden Stilling i Samfundet. Han var ugift og fik ved Skiftet 1636 Randrup; men da han allerede et Par År efter atter solgte denne Gård, har han uden Tvivl måttet overtage den med så stor Gjæld, at han blev nødt til at sælge den. Derefter fik han Ovegård, hvilken han ejede en Snæs År; men utvivlsomt har hans Kår hele Tiden været kummerlige (han gjorde jo nemlig ingen fordelagtig Mariage, således som sine Brødre), og Enden blev, at han måtte gå fra Gården (c. 1660).

Knud Seefeld fik ved Skiftet 1636 Dalsgård, men afstod Gården en 4—5 År efter til Peder Seefeld, hvorefter han fik Oxholm (Øland Sogn), nemlig på Grund af sit Ægteskab med en Datter af Iver Friis til Oxholm. Til denne Gård nævnes Knud Seefeld $\frac{2}{3}$ 1656, da han fik Missive angående sin Søn Iver, om hvem det deri hedder: »at han haver beganget en stor og forargelig Exorbitans, hvilken Vi andre til Afsky og Exempel ikke ustraffet ville lade hengå«⁴⁾. Til samme Gård — »Oveholm« (sic) — nævnes han endnu $\frac{8}{3}$ 1661, da han fik Bevilling til at sælge, forpante og afhænde af sit Jordegods til gejstlige og borgerlige Stands Personer⁵⁾. — Han mistede også sin Gård (dog først efter 1666), og hans ovennævnte Søn og nogle Døtre ejede senere Mølgård i Ugilt Sogn. —

Tiderne vare strænge, og værre blev det endnu i Årene 1644—45, da Svenskerne pludselig faldt ind i Landet og

1) Ligprædiken over Fru Barbarra Friis Jørgen Seefelds, forf. af Hans Mikkelsen og prentet i Århus 1639. 4to.

2) I D. Atl. nævnes Jørgen Seefeld til Visborg som Ejer af Øland (Harring S.) 1623; men Årstallet er fejl: endnu 1630 nævnes Klavs Kås som Ejer af Øland (Fam. Skeel p. 179).

3) Hans Portræt findes i Rothe: Dske. Mænd og Kvinders berøml. Efterml. II.; det udgives der fejlagtig for at være den »meget smukke« Kaj Lykkes. 4) Iver S. kan dengang kun have været en 16 År gl.

5) Jy. Tegnelser og Registre i Geh. Ark.

oversvømmede hele Jylland og brandskattede og plyndrede, hvor de kom frem. Af flere Beretninger fremgår det, at Fjenden gjorde rent Bord allevegne og røvede alt af Værdi, forhuggede Skovene o. s. v.; på Mariager Kloster f. Ex. forsmåede de end ikke allehånde Inventargjenstande, ja medtog endog Dørhængsler, Låse, Murankere m. m., og deraf kan man med temmelig Sikkerhed slutte, at det ikke er gået Nabo-gårdene en Smule bedre.

Man ser da også, at det ved denne Lejlighed gik ud over Seefelderne, idet det efter Krigen faldt Enevold Seefelds Sønner besværligt at yde et stipuleret Vederlag. Dette gav Anledning til en kgl. Befaling, som ^{21/1} 1646 udgik til Oluf Parsberg til Jernet, Niels Krag til Trudsholm, Mogens Høeg til Kjærgårdsholm og Gregers Krabbe til Thorstedlund om at dømme i en Sag mellem Peder Seefeld og hans Sødskende. Det hedder heri, at Peder Seefeld havde ladet andrage, »at der Imellem hans Søkende och ham nogen Irring och Tvi-stighed sig skal begifves, Anlangende den Afgift hannem effter oprettede Contract och Vederhandling af dem bør att giffues Aarligen fordi deris sambtlige forældre besidder hans hoffuid-gaard (o: Havnø) vj deris lifstid, for huilken Afgift for^{ne} hans Medarfuinger sig nu formener att Vilde befrie, formedelst den siste Svendske Wformodelig Indfald Vdj Vort land Nørjyland, huorfor hand och denne Voris Naadige befaling till eder hafver Værred begerendis, efterat hand de for^{ne} hans Medarfuinger hafde tielbøditt, att de dem her enten i Mindelighed Imellem kunde forhandle, heller och Ved endelig domb och Sententz adskille . . . « (o. s. v.).

I en officiel Liste fra År 1647¹⁾ anmeldes Enevold Seefeld at bebo og eje Havnø, Jørgen Seefeld at eje Visborggård, Jakob Seefeld at eje og bebo Ovegård og Peder Seefeld at bebo Dalsgård; men i Henhold til det tidligere meddelte kan det ikke være ganske korrekt, når Enevold her angives at eje Havnø: der var en lille Hage ved. — I en Fortegnelse

¹⁾ Ex. Rel.'s Pastores etc. i Klev.'s Saml. Ifølge samme Indberetning henstod der dengang følgende Lig i Visborg Kirke: Enevold Jensen og Fru Agathe Povisk med et deres Barn; Jakob Seefeld med 2de Hustruer og nogle Børn samt Fru Barbarra Friis Jørgen Seefelds. (Sidstnævntes Lig blev dog senere flyttet til Viborg Domkirke, hvor hendes Mand og dennes anden Hustru også hvile).

over Herremændene fra År 1655¹⁾ finder man Enevold Seefeld skreven til Visborg, Jørgen ligeledes, Jakob til »Offuergård« (sic), Knud til Dalsgård og Peder til Havnø; men denne Liste, der er forfattet af en Samtidig, er langt fra pålidelig. Den tidligere Ejer af Havnø, Iver Lykke, skrives således til Bigum, uagtet han var død syv År før den Tid, og tilmed havde Bigum anden Ejer 1647 (og vist flere År før); Enevold Seefeld var utvivlsomt også død nogle År før 1655 og havde tilmed ikke i de sidste 19 År ejet Visborg, Knud havde ikke i mange År ejet Dalsgård, Jørgen angives at være forlenet med Holbek Slot, istedetfor Kolding Slot (og senere Dueholm Kloster); når Suhm finder dette Mandtal over Adelen meget mærkeligt, er det ikke frit for at være dette, men tildels i en anden Betydning end han har ment; thi disse Personer have vel alle ejet disse Gårde, men rigtignok ikke ved det Tidspunkt.

Hilleborg Då overlevede sin Mand og vedblev som Enke at bebo Havnø, hvor hun opførte en ny grundmuret Hovedbygning, på hvilken var en Indskrift, der fortalte, at den var bygget af Fru Hilleborg Då i Året 1654. En Del af dette Hus stod endnu ind i dette Århundrede, men hvorledes Bygningen oprindelig har været, vides ikke; men da hun på den Tid sikkert ikke havde noget at rutte med²⁾, har den vist kun været lille og næppe på mere end 1 Etage, og at det i det hele taget ikke kan have været meget bevendt med Bygningerne på denne Gård, ses også af den lave Vurderingssum, de ansattes til en Snes År efter. Efter dette kan man slutte, at det må have været en brat Overgang for Enevold Seefeld og Hustru, da de i sin Tid flyttede fra Visborg til Havnø; thi sidstnævnte kan kun have havt ganske ordinære Bygninger, hvorimod førstnævnte — hvis Hovedbygning tilmed dengang var meget større og prægtigere end nu — hørte til de smukkeste Herregårde i Landet.

Fru Hilleborg må være død få År efter og er tilligemed sin Mand begravet i Visborg Kirke; men der findes hverken Epitafier over dem eller over nogen af deres Børn. —

Yngste Søn, Peder Seefeld, der var opkaldt efter en af

¹⁾ Suhms Samlinger II. Bind.

²⁾ Det var vel snarest Peder Seefeld, der måtte afholde Udgifterne, men han kan heller ikke have havt nogen Overflod.

Faderens Brødre, som døde i ung Alder¹⁾, må være født c. 1610—12. Han blev »Kancelliherremand«, som man dengang kaldte det, d. v. s. Sekretær i danske Kancelli, og var i denne Stilling fra $\frac{23}{10}$ 1636 til $\frac{10}{8}$ 1640. En sådan Ansættelse kunde næppe opnås uden ved at have studeret i Udlandet, og man må derfor slutte, at han har besøgt fremmede Universiteter. Han nævnes ved enkelte Lejligheder i ovennævnte Tidsrum foruden i Kjøbenhavn også i Haderslev, Kolding o s. v.; nogle af disse Sekretærer måtte nemlig følge Kongen, når han var på Rejse. — Imellem Gjæsterne ved Lars Ulfelds og Jfr. Else Parsbergs Bryllup i Kjøbenhavn 1640 nævnes han f. Ex. også; hans Brudegave var 2 Rosenobler²⁾. Samme År tog han altså sin Afsked fra Kancelliet og må strax efter være bleven gift. Hans Hustru var Margrethe, Datter af Palle Rosenkrantz til Ørup og hans første Hustru, Kirsten Abildgård. Peder Seefelds Hustru var iøvrigt en Descendent af Hans Lykke og Elne Munk: hendes Farfader var nemlig Børge Rosenkrantz til Ørup, gift med Margrethe Juel, hvis Forældre var Palle Juel til Pallesborg og Anne Lykke Eriksdatter af Skovgård. Peder Seefeld og Margrethe Rosenkrantz var også beslægtede på et Par Måder: begge nedstammede f. Ex. fra Fru Ide Juel (se Stamt. her foran, hvorefter det vil fremgå, hvorledes Margrethe Rosenkrantz nedstammede fra hende, og da Peder Seefelds Farmoders-Mormoder var Ide Munk, Datter af Landsdommer Mogens Munk til Volstrup, vil Slægtskabet herefter fremgå); desuden nedstammede begge Ægtefolkene fra Jens Thamesen (Seefeld) til Dalsgård o. s. v.

Det må være dette Ægteskab, der har sat Peder Seefeld i Stand til at erhverve sig Dalsgård. Til Havnø skriver han sig endnu 1640, da han skjødte 3 Gårde og 6 Gadehuse i Veddum til sin Broder Jørgen; derimod nævnes han til Dalsgård $\frac{1}{12}$ 1642, da han i Mageskifte med Kronen fik en Del Gods i Hindsted Herred. På denne Gård boede han indtil efter Moderens Død, da han flyttede til Havnø (senest 1659),

¹⁾ Hans Navn skrev sig fra Morfaderen Rigsråd Peder Bilde til Svanholm († 1580).

²⁾ Hofman: Adelsmænd II., 231. Den Jørgen Seefeld, der sammesteds nævnes og som gav 3 Rosenobler, er snarest ham til Næs, senere Landsdommer og D. R. R., se p. 360 herefter.

og havde så siden efter stadig sin Bopæl der. Dog ejede han fremdeles også Dalsgård, men havde den forpagtet bort, først til Niels Andersen Vinther af Randers¹⁾, og ved Kontrakt, dat. $14\frac{1}{2}$ 1669, til Fredrik Ejler Gjedde²⁾, som ved samme Tid blev gift med en Datter af ham, Kirsten Seefeld. — Peder Seefeld var desuden forlenet med gejstlig Beneficie i Århus Kapitel, hvilket han $23\frac{7}{1}$ 1660 fik Tilladelse til at holdes pro residente (d. v. s. betragtes som residerende) og at nyde Forleningerne som andre residerende Kanonici der i Kapitlet.

Ifølge de af Peder Seefeld indleverede Jordebøger fra Årene 1659—62 (nu i Geh. Ark.), i Anledning af Landets første Matrikel³⁾, fremgår det, at Havnø ialt beløb sig til 265 Tdr. Hartkorn, hvoraf Hovedgårdstaxten udgjorde $65\frac{1}{2}$ Tdr. H., deri beregnet 2 Gårde og 18 Gadehuse (∅: Huse uden Jord), opbyggede på Gårdens Grund og beliggende i Søndergårde. Skovene under Gården: Halvdelen af Louenkjær, Havnø Lund, tilligemed de Skovparter under de tvende Gårde i Søndergårde, som regnedes under Hovedgårdstaxten, »eragtis at verre 360 Svins Aalden« — skriver Seefeld i Jordebogen, dat. Havnø $6\frac{1}{11}$ 1660 — »och i de gamle Loeder med 24 Svins Aalden paa en Td. Hartkorn Anslagen, hvilket efter Ko. May^{tt}s Naadigste Anordning och tilladelse nu med 48 Svins Aalden til hver Td. Hartkorn beregnet gjør disz Afkortning $7\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn«, — efter denne Beregning blev altså Hovedgårdstaxten kun 58 Tdr. H.

Godset, der må have været en Del forringet siden Skiftet 1636, da både Søsteren og han selv havde solgt en Del, var beliggende således: Hindsted Herred: Søndergårde 1 Gård

1) En af de større Borgere i Randers, havde Bopæl der 1657, jfr. Stadfeldt: Randers Beskrivelse p. 173—74.

2) Ifølge Hofm. Stant. (Gjedde) var han født 1652; men da sammesteds står, at hans Son, Kapt. Ove Gjedde til Dalsgård, døde 1716, 46 År gl., foreligger her altså en Anakronisme. Ovenst. Årstal på Forpagtningskontrakten viser, at det er førstnævntes Fødselsår, der er fejl angivet: det må altså allermindst have været 3 År før.

3) Lejlighedsvis kan her anføres, at ifølge 1ste Folketælling (1660) fandtes der i Visborg Sogn 502 Mennesker, i Skjellum S. 387 og i Als S. 705 o. s. v. (J. Grundtvig: Medd. fra Rentek. Ark.)

(5 Tdr. Hartk.)¹⁾, Visborg By 11 Gårde (30 Tdr. H.), Veddum 3 Gårde og 6 Huse (24 Tdr. H.), Glerup 4 Gårde og 2 Huse (30 Tdr. H.), Helberskov 3 Gårde og 2 Huse (13 Tdr. H.), Buddum 4 Gårde (30 Tdr. H.), Nakedal 1 Gård (5 Tdr. H.); Gjerlev Herred: Haderup 2 Gårde (20 Tdr. H.), Refsbæk (1/2 Tde. H.), Åmølle (15 1/2 Tdr. H.)²⁾, Hadsund Færgegård og 3 Huse (2 Tdr. H.), Lystrup (5 Tdr. H.)³⁾.

Skovene til Godset bestod af: til Gårdene i Visborg tvende Skovstykker, kaldet Storeholt og Lidenholt, tilsammen 21 Svins Olden, to do., kaldet Søndergårdsfang og Sundskoven, den første på 350 Svins Olden og den sidste på 150 Svins Old., til Gården i Søndergårde et Skovstykke på 100 Svins Old., til Gårdene i Veddum Skov på 155 Svins Old., do. til Buddum 90 Svins Old., do. til Nakedal 5 Svins Old., do. til Haderup 120 Svins Old., do. til Lystrup 60 Svins Old., ialt under Godset 1051 Svins Olden.

Ifølge Jordebogen fra 1659 hørte også under Havnø en

¹⁾ Disse Talstørrelser ere selvfølgelig afrundede.

²⁾ Nævnes allerede 1328, da Kong Valdemar tildømmer Hr. Pæther Wændelbo, sin elskelige Råd, 1 Gård man kalder Kraghelund, 1 Gård i Haadorp (o: Haderup) og 1 Mølle, man kalder Aamølle, i Gjerlev Herred beliggende, »saasom de ham af Hr. Jæyp Flæp fore hans Gields Skyld og fore fire vore Breve, han den fornævnte Hr. Pæther overhørig sad, lovlig tilurde ere med skiellige Mænd, saasom Hr. Palne Jensen af Stefringe, Jep Nielsen af Eskier, Michel Aghesen, Riddere, og Erick Nielsen, Væbner, og den samme Hr. Jæyp lovlig tre Ting udbuden er løse skullende. Dat. Wyburgh 17/2 1328 (Topogr. Saml. Gjerlev H.). — Åmølle hørte tidligere til Trudsholms Gods, indtil en Ejer af denne Gård, Jakob Høeg, solgte den ved Skjøde, dat. Visborg 2/3 1589, til Jakob »Søffeld« til Visborg.

³⁾ I et Tingsvidne, dat. 23/2 1487, vidner Hr. Jens Madsen af Visborg m. fl., at Sundkrog ved Hadsund er Lystrup rette Tilliggelse og aldrig var alm. Bed (o: Græsgang) i 60 År eller længere. Hindsted H. og Gjerlev H., hvori Sundkrog ligger, er kun skilt ad ved et lidet Færgested; tidt og ofte havde de vandret derover; havde Sundkrog været alm. Bed, havde de nok hørt det. Sundkrog ligger østen op til Kongens alm. Bed og Herstrede, og der er Markskjel imellem fra Fjorden og op til Skoven o. s. v. — I et andet Tingsvidne, dat. 11/2 1487, hedder det: der er Markskjel imellem fornæ Sundkrog og Kongens Herstrede, og den er så stor »thet ther kommer aller saa manne om Someren, men Græs er til alle dy ther kommer, dy have bed nog paa then samme Herstrede«.

Del Strøgods, således i Thy: i Heltborg By 1 Gård (13 Tdr. H.), Ydby 1 Gård (4 $\frac{1}{2}$ Tdr. H.), og på Mors: i Tødse 2 Gårde (23 $\frac{1}{2}$ Tdr. H.) og Dragstrup 4 Gårde (36 Tdr. H.); dette Gods er mulig bleven ham tilført i Medgift; men i Jordebogen for 1662 er det overført til Dalsgård.

Iberegnet sidstnævnte Gods stod Dalsgård (1662) for ialt 330 Tdr. H., hvoraf Hovedgårdstaxten udgjorde c. 83 $\frac{1}{2}$ Tdr. H. Skovene under selve Hovedgården vare betydelige og taxeredes, da de vare ved Magt, til 1276 Svins Olden; men efter Krigen vare de meget forringede og forhuggede, fornemmelig ad Vive Kanten vare Skove til nogle hundrede Svins Olden ganske ophugne. Denne Gårds Hovedgårdstaxt vilde Seefeld have nedsat til c. 57 Tdr., deraf Avlingen til 30 $\frac{1}{2}$ Tdr. H. og Skov til 26 $\frac{1}{2}$ Tdr. H.; hvorefter Dalsgård og Havnø altså på den Tid omtrent have været af samme Hartkorn. Udsæden til Dalsgård var: 28 Tdr. Rug, 16 Tdr. Byg og 70 Tdr. Havre, af Hø kunde avles 129 Læs; denne Avl betegner han selv som »en Ringe och liden Sæd, der icke wdi høieste well till 30 $\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn kand anslaaes«.

Havnø Udsæd var: »xxjjjj Tdr. Roug, xjj Tdr. biug, avre saaes Indted, Engbond jjjj^c (o: 400) Les Høe«, altså med Undtagelse af Høavl meget ringere end på Dalsgård, så har Øens Navn ikke oprindelig hedt »Høfn-ø«, var der ialtfald ikke noget ivejen for, at den meget betegnende kunde have båret dette Navn; thi snart Halvdelen bestod af Eng, hvorfor denne Gårds væsenligste Indtægt selvfølgelig har været indvunden ved Fedning af Stude, hvormed der i de Tider var en betydelig Omsætning, navnlig på Tyskland.

Blandt Landgildeafgifterne finder man for Als Sogns Vedkommende, ligesom tidligere, nævnet Salt (o: hjemmebrændt Salt, også kaldet Saltaske eller Saltsten). I dette Sogn ligesom flere andre Steder langs Østkysten af Jylland, på Læsø og fl. St. dreves nemlig en større Industri med Saltkøgeri, da man i ældre Tider ikke kjendte til at hente Salt fra Portugal; dog var Saltkjedler eller Saltpander, som man oprindelig brugte til at brænde det i, da ikke længere i Brug. Som tidligere nævnt havde Jens Madsen til Visborg en sådan Kjedel her, Ovegård havde en lignende i Fruerlund, og i en Dom fra 1470, afsagt af Hr. Anders Jakobsen (Bjørn), Ridder, omtales

en Saltkjedel, beliggende ved Haslegård¹⁾, »sønden hos den anden Side af Biskopen af Viborg hans Saltkjedel«²⁾; i et Tingsvidne fra 1499 omtales en Vej i Als Sogn, kaldet »Saltmandsvej«, o. s. v. De tidligere Skove langs Kysten i Als Sogn måtte i gl. Tid tjene som Brændsel til denne Industri, og hvad der er levnet, har så senere Sandflugten fået Overhånd over, så de forlængst ere forsvundne. Ved Haslevgårds Mølle findes endnu enkelte Træstubbe stående ved Kysten, tildels under Vand, et Par Stubbe endog temmelig langt ude i Havet, og som på Grund heraf ikke ere forrådnede, skjøndt de må være mange 100 År gl. Senere fremstilledes Saltet ved Inddæmning og Fordampning eller — som det tidligere er omtalt — ved Tangbrænding, nemlig ved at tørre og derefter brænde Tangen o. s. v.³⁾

Det varede ikke længe efter at Havnø og Visborg havde fået forskellige Ejere, førend Stridighederne igjen begyndte imellem dem, og skjøndt de vare Brødre, kunde dog Mellemværendet ikke bilægges i Mindelighed, men der måtte Proces til. De tidligere Tvistigheder om de fælles Ejendomme på Visborg Ejendom kom atter på Dagsordenen, og 1640 erholdtes Landstingsstadfæstelse på gode Mænds Dom fra 1558 mellem Fru Agathe og Fru Johanne. Samme År er der udstedt tre Landstingsvidisser på gl. Skjelbreve angående disse Ejendomme. Fra 1665 nævnes tvende Landstingsdomme mellem Jørgen og Peder Seefeld om Stridigheder vedkommende Strandkjær etc., og efter førstnævntes Død fortsatte Peder Seefeld Processerne mod hans Sønner Kristen, Klavs og Lavrids Seefeld, som da en Tid i Forening ejede Visborggård, hvorom findes en Landstingsdom fra 1666. I en anden Landstingsdom fra 1658, hvori Peder Seefeld var impliceret, nævnes det, at han da ikke befandt sig indenfor Jyllands Grænser, men han kan dog næppe have deltaget i Krigen, da han ikke sø at have havt nogen Militærtitel.

Processerne florerede altså atter, og det går uden Tvivl

¹⁾ I Trap 2den Udg. står om en »Saltkilde« ved Haslevgård, hvilket er Trykfejl for Saltkjedel.

²⁾ K. Thestrup: Om Tingene og Tingsvidnerne p. 40. Æld. Ark. II., 343.

³⁾ A. Berntsen: Danm. frugtbr. Herligh. II. Allen: De tre nord. Rigers Hist. IV., I., 83 f.

her som ellers, at der i Virkeligheden har været adskillig flere Trætter og Stridigheder end dem, man nu kan dokumentere. At Gårdenes Grænseskjel under Enevold Seefelds Ejertid kunde smelte noget ud i et, var heller ikke så mærkeligt, tilmed da en Del af det dreves i Fællesskab, uden at tilhøre den ene Gård mere end den anden, f. Ex. Louenkjær og mulig andre Strækninger (Strandkjær). Sålænge Gårdene havde fælles Ejere, kunde dette gå; men det er mærkeligt at se, at hele Louenkjær har været Fællig for Visborggård og Havnø, også efter at de havde fået forskellige Ejere, ja at dette endog kunde gå i over en Snes År efter Adskillelsen. Efter således at have ligget udelt, så at Visborggård et År og Havnø et andet havde skiftedes til at nyde Nytten og Brugen deraf, blev den endelig rebet lige imellem begge Gårde. I denne Rebningsforretning hedder det (bogstavret):

»Efttersom Lovenkierd Eftter arffueloeder och skifttis Wduiseningh wdi thuende lige Loeder, Haffnø och Wisborriggaard Hoffuitgaards Taxter, af arilds tiid Hafuer werit och er wnderlagt, Doegh hid Indtil Icke Huer Houffuidtgaard ald sin wisse anpart til skift, Mens Meesten deellen, Zerligen wed felligh, och Zerligen Huer anden Aar af den ene proprietarius och Huer anden Aar af dend anden Bortleyet brugt och Nøttig giort, Da al Iring och thrette (Som af samme wskifte Loven Kierds Skoffue och Engeleye Reyse Kunde) at forekomme, Hafer Beggesteds proprietarii Nogen Kort tiide forleden Samptligen for Raadsombt och got Eragtede, Otte wuillige danemænd til Hindsted herridsting at op Kræffue Som for^{no} Lowen Kier, Ligeligen och Retferdeligen Reebe, deelle och skifte skulde, Saa en Huer Lodseier Lige meget och got wdi Engh, Skouf, grunde och Eyendomb kunde Erlange, Huilcken deeris til kreufde forretning, dj Saaledis pligteligt hafer fyldest giort och fra dennem til bemel^{te} thing giffuet beskreffuit . . . « (o. s. v.).

Efterat de tvende Ladders Skjelstrækning er anført¹⁾, ved-

¹⁾ I Forretningen forekommer følgende Navne: Koppersti, Sleteng, Espers Røde, Glarhytternes Enge, Wihale, Samseng, Liniseng, Linisholt, Thoreneng, Lillerødeng, Svingelgroft, Krogeng, Buskov og Hylledholt. — (Glarhytterne og Glargårde i Visborg S. har deres Navn fra et gl. Glasværk, hvor bl. a. alle Glarene til Visborggård fabrikeredes,

tager derefter »en Huerstedz proprietarius sna wel Hafnøes Eyere paa Wisboriggaards anparter, Som och Wisboriggaards Eyere paa Hafnøes anparter, offuer alt udj ald Lowenkier, W-for Hinderligen her effter som tilforn at hafue, Nuide, bruge och beholde, deeris af Arildztide hafuende fri kiørsel och fra Kiørsel, baade for dennem Sielf och for alle andre, som ere deeris Samptlige eller Særliges Wilge i nogen Nøtte eller brugelighed paa eller udj deeris tilskift parter, forundt eller bewilget worder tillige fri Fællis Aalden Suinsgang, for saauit en huer deeris Laadtagendes skoufs part, for Svin at fædde, billigen Taxseris eller indbrendis kand, Saa och der udj offuer alt Vformeent Igiennem Kiørelse Sommer och Vindter, huor och naar fornøden giøres, doeg udj Rette heigne tider En Huerstedz Zedwanlige Enge her efter som hid indtil, at heigne, Frede och forskaane saauit billigt och Rett skee kand, och der paa wed Laad lodke og Rigtig Laade Kastelse Wdi Erlig och welbr. mænd Kield Krag til Trudsholmb och Otto Hartwig von Deden til Dragsgaard, Kgl. May^{tz} Welbestalter Oberst Leytenant til fodz deris Hoes och offuer verelse . . . . (o. s. v.).

At saaledis Rigtigen och Retferdeligen wden ald arg eller List er bleffuen Laadit, skiftet och deellit, Och Jeg Peder Seefeldt for mig och mine Arfuinger, Sampt jeg Øldrick Seefeldt paa min Broder Claus Seefeldz Weigne¹⁾, for hannem och hans Arfuinger, med samme Skifte och deeling i alle maader Arfuis och Nøyiis, och dette saauel denne skifte Contract wdi alle sine Ord, punkter och Artikler fast och Wbrødeligen wil hafue holden och w-Røgeeligen Efterkommen . . . . (o. s. v.).

Actum Haffnøe denn 3 Julj 1669.

<i>P. Seefeldt.</i>	Paa Min k. broders Klaus Seefeldt Vegne
(L. S.) Egen handtt.	efter Fuldmagt
	<i>Øldrick Seefeldt</i> (L. S.) Egen handt.
	Efter Begiering
<i>Kield Krag.</i>	<i>Hartvig Otto Von Deden</i>
(L. S.) mp.	(L. S.) mp.

---

da den 1575 opførtes af Jakob Seefeld, se Hist. Tidsskrift V. R. I., 491 med Henviisning).

¹⁾ Fuldmagten er dat. Visborggård ^{19/8} s. År, og heri skriver Klavs Seefeld, at han formedelst sin Rejses Fortsættelse ud af Landet ikke selv kan blive så længe her hjemme, samme Louenkjær og Engenes Skifte at fuldbyrde og tilendegjøre, hvorfor han befuldægtiger ovennævnte. — Klavs Seefeld døde vist på denne Udenlandsrejse.

Når det hedder, at denne Deling skete for at forekomme »al Irring og Trætte« imellem Ejerne, så har dette dog måske ikke været Hovedgrunden til Delingen; men en sådan har vist været temmelig nødvendig på den Tid på Grund af de fortvivlede Forhold, hvori navnlig Peder Seefeld sad. Han såvel som Broderen på Visborg havde nemlig lidt meget i Krigen 1657—60 og vare blevne så godt som ruinerede begge to. Peder Seefeld holdt sig dog ikke så få År efter Krigen i Besiddelse af sine Ejendomme, men det endte dog tilsidst med total Ruin for ham. Jørgen Seefeld holdt sig ligeledes med yderste Nød i Besiddelse af Visborggård og Stenalt, men måtte bortsælge en Del af det underliggende Gods; Vår blev derimod taget fra ham ved Indførsel (Dr. med. Niels Benzon).

Peder Seefeld måtte efter Krigen efterhånden pantsætte alt sit Gods for at holde sig så længe som mulig ved Gårdene. Det må derfor antages, at Louenkjærs Rebning står i Forbindelse hermed, og at den altså er foretagen for at få et nyt Panteobjekt, og rimeligvis forlangt af Hovedgårdens Panthaver, for at han kunde have noget bestemt at holde sig til og gjøre Indførsel i.

En Bevilling, dat. $5/_{11}$ 1663, tillod, »at Os Elskelig Peder Seefeld til Hafnø, vor Mand oc tiener, maa af sit Jordegodtz (som hand enten ved Arf, Kiøb, eller Mageskifte med Os eller andre Eyer oc haffver) Selge oc afhende til hvilcke stands personer, som med ham kiøbe vil, oc de som samme godtz sig tilforhandlendis vorder, det uden Opbud til Eyendomb at maa nyde«; — og denne Rettighed benyttede han sig fuldt ud af.

Den $27/_{2}$ 1664 lånte han således 2,000 enkende Rdl. in specie af Karen Nielsdatter, Enke efter Borgmester Jesper Lavridsen i Randers; Kreditor kalder det et Steds for en »anseelig summa penge«, og dette var det da også, når man tager i Betragtning, at f. Ex. hele Havnø Hovedgård (uden Gods) dengang kun kan ansættes til en Værdi af 2,820 Rdl. ($65\frac{1}{2}$ Tdr. H. + Bygninger). For disse Penge pantsatte han hende en Del Gods i Vive Sogn, deriblandt Stevn og Østergård, samt nogle Gårde i Veddum. Ligeledes solgte han en Del Bøndergods til Vilhelm Hennich, Niels Vinther »Sidszhafftig« på Dalsgård og mulig flere. Det må have knebet hårdt for ham: uagtet således f. Ex. Stevn alt var pantsat til Karen Nielsdatter, så udstedte han dog, $22/_{12}$ 1666, Skjøde på

den til Niels Vinther, for at han kunde få udbetalt 200 Rdl. derpå; selvfølgelig skete det med Forbehold af Panthaverens Ret. Gården var en Enestegård, hvortil hørte Jordegods, Skove, Huse og Husesteder o. s. v.; om »alle dens Skove«, hedder det dog: »som nu ikke højere end til 6 Svins Olden i det meste kan taxeres«, men Svenskerne havde jo også — som tidligere anført — været særlig slemme ad den Kant¹⁾. Karen Nielsdatter protesterede dog imod denne Overdragelse og skriver (²²/₄ 1667): at den gode Mand Peder Seefeld alt for rum Tid forleden havde pantsat Gården med mere Gods til hende og hendes Børn og derpå nogle Års Rente resterede, hvorfor hun hverken selv eller på sine Børns Vegne (som vare udenlands) kunde eller turde samtykke. Da hun således »ikke Steffne fra andet hendis Pant sig vil lade fraløse, mens mere sindige forderligste ganske Pantet at tiltræde«, så annullerede hun Skjødet. Det var altså tre År efter at hun havde lånt Peder Seefeld alle disse Penge, at hun skriver, at der resterede »nogle« Års Renter, så kan man omtrent slutte sig til, hvor mange Renter hun har fået! Det var derfor ikke så mærkelig, at hun ved Rettens Middel tog al Pantet til Brugelighed, og efter at hun forgjæves inden Tinge igjen havde ladet det byde til Løsen, uden at »den gode Mand« kunde indløse det, tog hun det til Ejendom. Stevn solgte hun ⁴/₅ 1668 igjen til Niels Vinther og fik kgl. Konfirmation på Overdragelsen ⁸/₁₀ s. År. Gården udgjorde omtrent 9 Tdr. H. og Prisen (40 Rdl. pr. Td. H.) var 358 Rdl. Det denne Gård underliggende Gods må hun dog selv have beholdt; thi ifølge Peder Seefelds Skjøde var Kjøbesummen 700 Rdl. in specie, og Landgildet udgjorde 2 Pund Smør, 2 Ørte Rug, 1 Ørte Byg, 1 Ørte Havre, 2 Skpr. Gåsehavre, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gås, 2 Høns, 1¹/₂ & Gjæstefi, 1 Fødnød og 2 & Hår. Den ²⁶/₄ 1669 fik »ærlig, dyderig og gudfrygtig Matrone« Karen Nielsdatter Højesteretsdom, der stadfæstede hendes Indførsel i Peder Seefelds Gods i Vive Sogn og Veddum, og i Matriklen ses, at hun og hendes Arvinger endnu mange År efter ejede c. 30 Tdr. H. Bøndergods i Vive Sogn.

¹⁾ I Grevlund f. Ex. var der tidligere vidtløftig Skov, »som nu er øde«, jfr. D. Atl. V., 29. (Om Dalsgårds tidligere så anselige Tilliggende se sammesteds.)

Niels Vinther, — som nu ikke længere var sitzhaft på Dalsgård, idet han efter at have købt Stevn opbyggede denne som Lystgård og tog Bopæl der¹⁾, — kom også i Besiddelse af nogle af Peder Seefelds Tiender (Dalsgårds); den ³⁰/₁ 1667 købte han således Vive Sogns Konge-Korn Tiende og fik kgl. Konfirmation herpå ⁸/₇ 1668.

Den ¹³/₉ 1667 fik Peder Seefeld Højesteretsdom, hvis Konklusion lød på: at efterdi irettelagdes Jørgen Seefeld klare og uimodsagde Håndskrift, i hvilket Peder Seefeld, som en tro Forlover og Selvskyldner, sig til samme Sum Penges Betaling forskriver, som han nu søges for, og han samme sit Løfte endnu ej har efterkommet, uanset Pengene ham lovlig ere opsagde, blev derpå for Retten afsagt, at Peder Seefeld bør sit Forløfte og Forskrivelse nøjagtig at fyldestgjøre eller efter Irettesættelse lide Maning. Peder Seefeld, som ikke var istand til at klare sin egen Gjæld, skulde altså også betale en Del af Broderens. — I Danske Atlas hedder det, at Jørgen Seefeld blev ruineret i Svenske Krigen, og dette er der ikke ret meget forkert i: allerede ⁷/₄ 1661 havde han fået Bevilling til at sælge og forpante af sit Jordegods til gejstlige og borgerlige Standspersoner, hvilket altså mulig kunde tyde på, at hans daværende økonomiske Forfatning var endnu ringere end Peder Seefelds, men så længe han levede, var han dog »vederhæftig«. Dette fremgår af, at han, da den ældste Broder, Jakob, ruineredes, beskikkedes til Værge for Søsteren, Jfr. Sofie; ligeledes blev han et Par Måneder før sin Død beskikket til Skiftekommissær: i Ejerinden af Villestrups Dødsbo, og begge disse Stillinger (foruden mulig fl. lign.) beklædte han til sin Død, som indtraf i Slutningen af Februar (eller de første Dage af Marts) 1666. Den ¹⁰/₄ s. År fik hans Enke Bevilling, at hun sin afg. Mands Begravelse måtte lade opsætte sex Uger over den sædvanlige Tid²⁾, og d. 24de s. M.

¹⁾ I D. Atl. V., 29, hedder det også: Niels Vinther, en fornem Mand i Randers, byggede Stevnhoved 1669.

²⁾ Jy. Registre. Den Slags Bevillinger ere sjældne på den Tid; de fleste begravedes inden 3 Uger. Dog er der også Exempler på, at det kunde trække meget længe ud. 1660 begravedes således i Viborg tvende Sehesteder fra Nøragergård, som vare døde ¹/₂ År før (Molbech: Birckerods Dagb. p. 62).

blev han begravet i Viborg Domkirke¹⁾. Dette synes endog at tyde på, at der var lidt tilovers: han er ialtfald den eneste af Brødrene, der blev begravet med den Honnør. Hans Efterladte ses heller ikke at være gåede fra Arv og Gjæld, men Sønnerne holdt sig fremdeles i Besiddelse af hans Gårde. Man kan heller ikke slutte, at Jørgen Seefeld har været insolvent ved sin Død, fordi hans Kreditor holdt sig til Peder Seefeld; thi da denne havde underskrevet som Selvskyldner, behøvede Kreditor ikke først at søge Hovedmanden; men da Kreditor strax søgte Selvskyldneren, viser dette dog, at han har ment, at denne var mere solid end Jørgen Seefelds Arvinger, hvilke han altså har undladt at søge for ikke at lide Ophold og eventuel Tab ved først at tage Dom og gjøre Exekution hos disse mulige insolvente Debitorer. — Peder Seefeld betalte dog ikke efter Højesteretsdommens Lydende, hvorfor han ¹²/₅ 1668 fik kgl. Befaling (Missive) om at efterkomme Dommen. Dette hjalp imidlertid heller ikke. Domhaveren (en Borgerenke af Haderslev) erhvervede derfor en kgl. Bevilling, dat. ⁸/₁₀ 1668, hvorved det tillodes: at Os Elskelig Peder Seefeld til Hafnø . . . . (o. s. v.), efter Vores den 13. Juni Anno 1663 udgangne Forordning, må arresteres²⁾, indtil han forskrevne Højesteretsdom efterkommet haver . . . . (o. s. v.); — og dette har formodentlig hjulpen. Hvorfor han ikke har efterkommet Dommen tidligere, må have været, fordi han vilde have Broderens Arvinger til at betale, men disse har så enten ikke kunnet eller ikke villet. Iøvrigt har Forholdet mellem dem og Peder Seefeld næppe været det bedste; de tidligere nævnte Processer taler ikke derfor, så det er næppe tilfældigt; når f. Ex. Klavs Seefeld et Steds skriver »min gode Broder Uldrick Seefeldt«, men samme Steds — det var i 1669 — kun betegner Peder Seefeld som »min Farbroder«.

Peder Seefeld, som nu havde kæmpet tappert for Existensen i mange År, havde dog ved den Tid måttet bukke under, om han ikke havde fået Hjælp i den yderste Nød. 1669 fik således Karen Nielsdatter Visborg Birketingsdom over ham for en resterende Sum Penge, og hendes Broder,

¹⁾ Ove Juel til Villestrup var nærværende, jfr. hans Dagbog i Hist. Tidssk. III. R. III., 608. ²⁾ Oftere betyder dette kun et Forbud mod at forlade sin Bopæl; men her er Meningen Hensættelse i Fængsel.

daværende Lic. jur. Peder Lasson (den bekendte Jurist), har mulig også været blandt hans Kreditorer; Danske Atlas¹⁾ lader ham endog eje Havnø 1665—66, da han igjen solgte Gården til Erik Krag. Dette er dog ikke rigtigt, men måske stammer Fejltagelsen fra, at han kan have gjort Indførsel i noget af Peder Seefelds Bøndergods. Peder Lassons Navn forekommer ialtfald ikke imellem de nu eksisterende Papirer på Havnø, og da der ingen gl. Papirer findes på Dalsgård, kan det ikke oplyses, om det mulig er i denne Gårds Gods, han har været Panthaver. Karen Nielsdatter stod ikke tilbage for sin øvrige dygtige Slægt, hun var ifølge Bevilling sin egen Værge (noget meget sjældent dengang), så Broderen nævnes heller ikke i Forbindelse med hendes Navn. Men hvorledes det nu hænger sammen hermed, så kom Peder Seefelds Hustrus højtstående Familie ham tilsidst til Hjælp og reddede ham ud af disse Kreditorers Kløer; men denne Ombytten af Kreditorer lader dog ikke til at have været nogen meget stor Gevinst for ham: det endte ialtfald med, at de tog Ejendommene fra ham.

Alt Peder Seefelds Tilhørende var således tilsidst pantsat til hele dets Værdi eller mere. Den ansete Læge Dr. med. Niels Benzon til Vår havde en Del Bøndergods i Pant, tvende Svogre til Peder Seefeld, Generallejtant og Kommandant i Kjøbenhavn Niels Rosenkrantz til Holbekgård, Stovgård og Alsted, havde en Del Bøndergods og Skove i Pant, og selve Hovedgårdene vare pantsatte til hans anden Svoger, »Oversekretær« o: Kancellipræsident, Gehejmeråd Erik Krag til Bramminge, Selsø etc. Denne sidste gjorde Indførsel i begge Hovedgårdene, hvilke Forretninger stadfæstedes ved Højesteretsdom af ¹⁴/₈ 1672. Erik Krag var død kort før (²²/₆ 1672), hvorefter hans Enke, Vibeke Rosenkrantz (en Halvsøster til Peder Seefelds Hustru) ejede begge Hovedgårdene. Alt Godset tilhørte derimod andre Panthavere; nominelt tilhørte dette altså endnu Peder Seefeld. Gårdene og Godset var således nu »til adskillige proprietairer adskilt«, men Peder Seefeld lod man dog fremdeles blive boende på Havnø indtil sin Død, som indtraf 1674. Hans Enke boede ligeledes på Gården,

¹⁾ Eller rettere Hofm. Fund. (III., 495), thi hvad der står i D. Atl. om denne Gård, er væsenligst kun en Gjentagelse af førstnævnte Værk.

selv efter at den kort efter Mandens Død var bleven solgt; hun levede endnu 1676.

Peder Seefeld var den af Brødrene, der holdt sig længst ved sine Ejendomme, ligesom han også var den af dem, der længst var »vederhæftig«. Da der således f. Ex. efter Jørgen Seefeld til Visborgs Død skulde udnævnes Værge for Søsteren, så fik »Fru Karen Sehested¹⁾ afg. Jørgen Sehefeld Endvoldsens oc hendis medaurfinger, nemlig Ulrick, Christen, Klaus oc Laurits Sehefeld«²⁾, kgl. Befaling til at overlevere Jfr. Sofie Seefelds Værgemaal til Peder Seefeld, skjøndt han var hendes yngste Broder; hvorfor også hans Udnævnelse, dat. ^{3/9} 1666, er begrundet på: »saasom bemelte Jomfrus tvende eldste Brødre, nemlig Os Elskelig Jacob Sehefeld icke skall være af Saadanne middel eller nogen wisse boepel tilhører, at hand sig samme wergemaal igien kand antage, oc Knud Sehefeld endoc formedelst adskillige udi geraadne besværinger sig det skriftlig skall hafue frasagt«.

I sit Ægteskab med Margrethe Rosenkrantz havde Peder Seefeld adskillige Børn, nemlig Oluf, Hilleborg, Kirsten, Thomas, Jakob, Dorthea Sofie, Tønne og Kristen Seefeld. Af Døtrene³⁾ blev Kirsten gift med den følgende Ejer af Dalsgård, og Dorthea Sofie blev (1670) gift med senere Generalmajor Schack til Bramslykke etc.; men om alle Sønnernes Skjæbne vide Genealogerne intet. Rimeligvis ere de fleste af dem døde små, og hvis nogen af dem ere blevne voxne⁴⁾, kan de hverken have været Herremænd, Officerer eller været i andre til deres Stand svarende Stillinger, da deres Spor så måtte kunde forfølges. — Der er adskillige af Seefelderne, der ende i Dunkelhed, og om hvem Genealogerne intet vide.

¹⁾ Efter hendes første Mands Død (se Stamt.) var hun (^{31/7} 1631—^{1/11} 34) Hovmesterinde for de kgl. Børn, og blev c. 1639 gift med Jørgen Seefeld. Om hende se Bruun o. fl.: Danske Samlinger II. R. I., 147 med Henvisninger. S. Birket Smith: Leonora Kristina Grevinde Ulfeld I. T. Sehested: Hannibal Sehested.

²⁾ Den Orden, Sønnerne her nævnes i, er ikke rigtig, thi Kristen var den ældste og var Søn af Barbarra Friis (opkaldt efter hendes Fader).

³⁾ Ingeborg Seefeld (O 1) Palle Rantzau til Bratskov, (O 2) Etatsråd Braes til Kokkedal, menes også at have været en Datter af Peder Seefeld, men det er næppe sikkert.

⁴⁾ I Thestrup: Rinds H. Krønike, Manusk. p. 185, hedder det vel: »1638 boede Jakob Seefeld på Randrup, og hans Fader, Peder Seefeld, på Havnø, men Jakob var Peder Seefelds Broder og ikke hans Søn.

Om nogle af de i det tidligere nævnte Personer, f. Ex. Jfr. Sofie Seefeld og Ulrik Seefeld hedder det således, at de døde som Børn, men dette passer altså ikke: førstnævnte blev omkring 60 År, og sidstnævnte levede endnu 1679¹⁾, men nogen Herregård har han ikke ejet. Om Hans Seefeld, der bortspillede Sostrup, beretter Vedel Simonsen: »siden gav de ham sin Føde der på Stedet«²⁾; — så han er altså ligesom adskillige af de andre af denne Familie helt »gået i Hundene«.

Da Peder Seefelds Svogre, General Rosenkrantz og Gehejmeråd Krag, begge vare rige, kunde det af det ovenfor anførte se ud, som om de ikke have havt videre tilovers for deres forarmede Svoger; dog fremgår det, at de have hjulpen ham ialtfald noget, og dette er jo i og for sig al Ære værd. General Rosenkrantz, bekjendt for glimrende Tapperhed, faldt ved Belejringen for Helsingborg 1676, og at han har efterladt sig en solid Formue, ses af, at hans Enke anvendte den fabelagtige Sum af 13,510 Rdl. til hans Begravelse³⁾, d. v. s. det samme som Værdien af c. 400 Tdr. Hartkorn Bøndergods. Evnen til at yde Hjælp har således ikke fattedes ham, men Viljen sikkert heller ikke. Såvel han som hans Enke, Fru Berte Skeel, roses for Velgjørenhed, og sidstnævnte har sat sig et smukt Minde bl. a. ved, at hun i sin lange Enkestand har opdraget adskillige af sine Pårørendes Børn. Af Seefelder har der således været i hendes Hus: Axel i 6 År, Kristian i 12 År, Dorthea Sofie i 10 År, Marie i 6 År og Berte Skeel Seefeld i 16 År. Ingen af disse Børn var Peder Seefelds — hans Børn var nemlig jævnaldrende med Fru Berte Skeel —, og hvorvidt nogen af dem kan være hans Sønners Børn, er mere end tvivlsomt⁴⁾. På Stamtavlerne (i Geh. Ark.) nævnes der kun et Par af disse Børn, nemlig Kristian og Berte Skeel Seefeld (Børn af Kristen Seefeld til Stenalt), sidstnævnte døde

¹⁾ Historisk Tidssk. III. R. III., 644. ²⁾ Eske Brocks Levnetsløb I., 107.

³⁾ Det specificerede Regnskab over Omkostningerne findes i Bruun og fl.: Danske Samlinger V. Bind. (Alene den trykte Ligprædiken kostede 1200 Rdl.)

⁴⁾ Axel er måske slet ikke nogen Seefeld? og mon ovennævnte Dorthea Sofie, der her kaldes Seefeld, ikke snarere skulde være Dorthea Sofie Schack? Peder Seefelds Datter, der var gift Schack, døde nemlig i Barselseng efter 16/8 1682 at have født en Datter, der fik Moderens Navn. Denne Datter blev senere Hoffrøken hos Prinsesse Sofie Hedevig, og blev gift med Gehejmeråd Kr. Ratlow, efter hvis Død hun oprettede Stamhuset Ratlovsdal og Gersdorflund.

som gl. Jomfru i det af Fru Berte Skeel stiftede adelige Jomfru-Kloster i Roskilde og var den sidste af Slægten Seefeld. Af Peder Seefelds Datterbørn ses der at have været et Par i Huset hos Fru Berte Skeel, nemlig Niels Rosenkrantz Schack og Berte Skeel Schack¹⁾: — Navnene alene er nær ved at være talende nok, så man tager ikke fejl i, at denne Familie har vist Peder Seefelds Efterkommere Velgjerninger, og deraf tør man måske slutte, at Svogrene også i sin Tid ere farne med Lempe imod ham, hvilket kan være Grunden til, at han kunde holde sig så længe oven Vande efter den så ødelæggende Krig og påfølgende Åringer med Pest og Hunger²⁾.

Seefelderne, der havde ejet de fleste af Gårdene på denne Egn, mistede dem alle igjen omtrent ved denne Tid. En lille Oversigt over de andre Gårdes Skjæbne kan passende vedføjes her.

At Klavs Seefeld efter Faderens Død kunde overtage Visborggård, kom af, at han havde gjort et godt Parti. Hans Hustru var Fru Birgitte Urne, Datter af Jørgen Urne til Alslev D.R.R., R.M. og R. af E. og Margrethe Marsvin. Fru Birgitte var først gift med Jens Kås til Støvringgård, men han døde allerede før 1640, — altså før Klavs Seefeld blev født. Det mærkeligste ved dette Ægteskab er just ikke, at Hustruen dengang (c. 1667) har været mindst henved 50 År og Manden c. 25—26 År gl., men mærkeligere er det, at denne Eukefrue har ventet over 25 År, før hun atter giftede sig. — Klavs Seefeld døde allerede c. 1671; men hans Enke holdt sig ved Gården indtil 1681, da Kjøbmand i Viborg Henrik Jørgensen gjorde Indførsel i den for Gjæld.

Viffertsholm og Refs var ejet af Viffert Seefeld (Søn af Enevold S. til Viffertsholm). Han blev på det nærmeste ruineret under Krigen og døde 1663. Hans Søster, Jfr. Maren Seefeld, »arvede« begge Gårdene efter ham, men med en

¹⁾ Disse Børn nævnes i Ligpr. over Fru Berte Skeel; se iøvrigt V. S. Skeel: Faml. Skeel p. 249.

²⁾ Som bekendt fulgte disse Plager samtidig eller umiddelbart efter Krigen. Blev Herremændene for en stor Del ruinerede, så gik det Bønderne endnu værre: mange døde ligefrem af Hunger. For her at give en lille Forestilling om den Elendighed, der herskede mange Steder i Landet, behøver kun at anføres et Par Linier af en samtidig Præsts Optegnelser: ». . . i Året 1660 døde der nogle hundrede af mine Sognebørn af Hunger. Ved min Salighed, de hentede Mask hos mig og bagte Kager af og åd . . . . O! en elendig Tid, in quod nos reservasti Domine!« (Kirkehist. Saml.)

Gjæld af over 26,000 Rdl., d. v. s. omtrent Gårdenes Værdi. Gehejmeråd Ove Juel til Villestrup blev efter hendes Broders Død beskikket til Værge for hende, »efterdi ingen af hendes Venner (o: Slægtninge) dertil vare vederhæftige«. Værgen styrede Sagerne så godt, at »ihvor onde Tiderne end vare«, så holdt han hende dog ved Gårdene til hendes Død 1678. Hun blev omtrent 100 År gl., men havde i mange År været »ganske vanvittig« — som hendes Værge skriver¹⁾.

Næs (nu Lindenberg) ejede den bekjendte og ansete Rigsråd Jørgen Seefeld (Kristoffersen). Han er bl. a. bekjendt på Grund af sit store Bibliothek, »som var hans Hjerte og Liv og hvorpå han havde anvendt hele sin Formue«. Bibliotheket (der havde Plads på Ringsted Kloster) blev dels ødelagt og dels bortført til Sverig under Svenskekrigen, og han selv døde kort efter (1662). Han var ugift, og denne Gård gik også ud af Seefeldernes Besiddelse.

Den eneste af Jørgen Seefeld til Visborgs Gårde, der holdt sig endnu i to Generationer i Familien, var Stenalt, hvilken Gård hans ældste Søn Kristen overtog. Utvivlsomt var det hans Ægteskab med Lene Rosenkrantz, der satte ham istand dertil. Senere kom han også i Besiddelse af Ovegård, og han og hans Hustrus Navne findes på Vive Kirkeklokke. Deres Søn, Kapt. Mogens Seefeld, skrives i Danske Atlas (IV., 456) »til Stenalt og Havnø« — det sidste er selvfølgelig forkert. — Lavrids Seefeld (også Søn af Jørgen Seefeld til Visborg) skrives af nogle »til Okland og Randgård«, af andre »til Margård og Øland«, så han har altså også været Godsejer; — men ellers er det et bedrøveligt Indblik, man her får i denne Families daværende slette Tilstand, og svært var det gået tilbage for den mægtige og rige Jakob Seefelds Efterkommere. Som tidligere bemærket, var denne Families reducerede Tilstand ingeniunde enestående; thi mange af den gamle Adel gik det ikke bedre, og da Loven ved samme Tid gav Borgerlige Tilladelse til at eje frit Jordegods, overgik mange Godser nu til borgerlige Slægter (således altså Visborggård). Havnø holdt sig dog endnu i over 120 År i adelige Familiers Eje, dog tilhørte de fleste af de følgende Ejere den ny Adel, nemlig Benzonerne. (Fortsættes.)

¹⁾ Hist. Tidssk. III. R. III., 599 og 641—3.

Minder fra 1848.

Af C. Mortensen.

Naar den gamle M. Kristensen i min Barndom fortalte mig Historier, navnlig om Danmark og dets Konger, og han da kom ned til de nyere Tider, ytrede han gjerne om daværende Prins Frederik, senere Kong Frederik den syvende, at naar han blev Konge, fik vi nok Krig. Den gamles Ord gik i Opfyldelse, Krigen fik vi; men det var visseligt ikke den gode og folkekjære Konges Skyld. Rystelserne fra Syden i 1848 trængte ind over vort Fødelands Grænser og vakte Folket til Kamp, dog ikke her som andensteds til Kamp mod Love og Øvrighed, men til Værn mod baade virkelige og indbildte Fjender. Hvad der da skete for at værges sig mod de sidste, nemlig Slaverne, derom er der fremkommet flere Beretninger, som omhandle Landstormen i de forskjellige Egne af Jylland, og navnlig har Lærer Vejersø i Folkelæsning for 1884 meddelt en interessant Skildring af Bevægelsen i Brædstrup-Eggen, og som en Tilslutning til denne og for at vise, hvorledes Rygtet om Slaverne ilede nordpaa og bragte alle vegne Uro og Forstyrrelse, fremkommer nærværende Linier, der, hvilket bedes bemærket, alene ere nedskrevne efter Hukommelsen. Tillige gives en lille Meddelelse om Baverne, om hvilke jeg ikke véd der forhen er meddelt noget skriftligt.

Den første Underretning om det i Hertugdømmerne udbrudte Oprør ankom til Kjærby, et Par Mil omtrent nord for Randers, vistnok Dagen efter den os saa uforglemmelige 24de

Marts. Fra Skolestuen hørte jeg om Eftermiddagen stærk Raaben ude paa Gaden og ilede derfor til Døren for at høre, hvad der var paa Færde; jeg hørte da en ung, men besindig og fornuftig Gaardmand højt udtale, at alle Mændene skulde ufortøvet møde i Mariager for at raadslaa om, hvad der kunde gjøres til Fædrelandets Frelse. Denne Udtalelse voldte mig nogen Forundring, da jeg slet ikke vidste noget om, at Fædrelandet var i Fare; men min Forundring fortog sig noget, da jeg kort efter hørte et nyt Udbrud: »Rensborg er taget«; thi jeg kunde da tænke mig, at Boblen var bristet og Oprør begyndt af Slesvigholstenerne. Da Kjærbyerne vare overmaade raske Folk, varede det kun faa Minutter, inden de fleste af Gaardmændene paa to fuldtbelæssede Vogne kjørte ad Mariager til, og jeg med flere ventede med Længsel deres Tilbagekomst, hvilken dog først skete sent ud paa Aftenen og da under livlig Sang, der vel hos os hjemmeværende kunde vække lyse Forventninger. Dog var endnu Sejren ej vunden, der var blot vedtaget, at der i hvert Sogn skulde rejses en Landstorm og hver Mand øves i Vaaben. Skydevaaben havde nu rigtignok ingen der i Byen; thi man havde ingen Jagtrettighed; man dannede sig derfor nogle Pigge, som man bedst kunde, men disse vare jo ogsaa daarlige nok. I de næste Dage samledes man saa til Øvelse. Da Byen havde en talrig mandlig Befolkning, eftersom Beboerne vare Fæstere og hoverigjørende, blev der dannet to Afdelinger; den ene kommanderedes af en udtjent Soldat og den anden af den gamle Sognefoged Brix, en Veteran og Underofficer fra Aarhundredets første Krige; men da hans Kommando var noget forældet og han tillige iblandede enkelte tyske Kommandoord, voldte dette nogen Forstyrrelse, men især megen Munterhed. Da jeg opfattede min Pligt saaledes, at jeg ikke uden mine Foresattes Tilladelse burde forsømme min Skole, gik jeg kun med om Søndagen og blev hjemme, da Øvelserne lagdes udenfor Sognet; thi Sagen blev nu snart bedre ordnet, Kjærby slaaet sammen med Nabosognet Gjerlev og den brave Møller Willesen udnævnt til Befalingsmand for disse to Sogne. Han var en dygtig Mand, der vist tilfulde vilde have været Posten voksen, hvis han ikke havde været saa langt henne i Aarene og tillige svag af Helbred, hvorfor han og efter kort Tid maatte frasige sig Bestillingen. Han billigede ikke et Misgreb, som man

vist begik ved at afholde en Slags Session og af hvert Sogn udskrive et Par Mand for af disse at danne et Frikorps, der kunde være til Støtte for Hæren, hvilken man mente kunde være faatallig nok. Øvrigheden havde ganske sikkert ment, at denne Udskrivning skulde være ganske frivillig, og saa var den jo i sin gode Orden; men i Ivrighed og vel og af Fædrelandskjærlighed tog man det nu, som der var befalet. Dette Frikorps blev dog dannet under Ledelse af en brav Lieutnant, og efter hvad jeg siden hørte, gjorde det ikke saa liden Nytte under Krigen i Slesvig.

Den sidste Marts var Mandskabet fra Kjærby i Gjerlev til stor fælles Øvelse, og Dagen gik rolig for os, der vare hjemme, til hen paa Eftermiddagen; men da kom Sognefogden ind til mig i Skolen med et Brev, en Slags Løbeseddel, saa vidt jeg husker, udsendt af en Mand i Randers, der som Medlem af en der dannet Komitee tog sig af at lede Landstormen. Brevet lød paa, at der fra Brædstrup var kommen — jeg er temmelig vis paa der stod: paalidelig Underretning om, at der fra Rensborg var løsladt flere hundrede Slaver, der huserede i Thyrsting og Vrads Herreder, og derfor opfordrede man herved til over alt paa de højeste Punkter at oprejse Bavner, for at disse kunde antændes og Folket derved advares, saasnart nogen Fjende nærmede sig.

Befalingsmanden var jo fraværende med Mandskabet, og jeg fandt mig ikke beføjet til paa egen Haand at sende denne Efterretning videre; men for dog at gjøre noget ved Sagen satte jeg mig straks til at tage nogle Afskrifter af Brevet. Da jeg havde en fire Stykker færdige, kom Møller Willesen, og hurtigt blev der saa sendt ridende Bud til lige saa mange Nabobyer, hvert med sit Brev. Da disse Bud afsendtes, var der kun en lille Time til Aften. Imidlertid stod Mandskabet endnu en Tid udenfor Skolen og drøftede Dagens Begivenheder og de forskjellige Rygter, der vare i Omløb; men pludselig kom en Mand ridende, alt hvad Hesten kunde løbe, og da han havde gjort Holdt, var han næsten selv lige saa forpustet som hans Dyr; omsider kom han frem med sit Ærinde, nemlig den Befaling, at ingen maatte gaa til Sengs i Nat; thi to Skibe vare om Eftermiddagen sejlede ind i Mariager Fjord, og de vare fyldte med Slaver; de havde lagt sig omtrent midt ude paa Fjorden, og man var nu i Færd

med at landsætte Slaver, saa stærkt man kunde, og der var 600 Mand. Ved denne sidste Melding saa jeg et Smil paa flere af Bymændenes Ansigter; men om dette Smil fremkom ved den Tanke, at et saadant Antal kunde man nok faa Bugt med, thi Kjærbyerne vare ikke forsagte Folk, eller og de straks fattede det urimelige i, at Stafetten kunde meddele saa sikkert Tal paa det Mandskab, Skibene havde inde, dette fik jeg ikke at vide. Stafetten fortalte endvidere, at Vive Kirkeklokke havde ringet hele Eftermiddagen, og at man havde set Ildebrand mange Steder nord for Fjorden; men da han muligt syntes, man ikke tog imod hans Beretninger med den Frygt og Bæven, han maaske havde ventet, saa tror jeg, han blev noget fornærmet, han vendte pludseligt om og red tilbage, men dog ganske langsomt; han havde jo vel og helt rygtet sit Hverv. Saa snart han var borte, siger en af Mændene: »Ja, det maa nu være, som det vil, men vi ville ikke gaa i Seng i Aften, men blive oppe og sætte begge Smeddene i Arbejde med at lave os nogle bedre Pigge; thi de, vi have, kunne vi ikke være bekendte at møde med.« Heri vare de alle enige og ilede hver til sin Side. Da nu saa mange vilde vaage, mente jeg, vi andre kunde sove i Ro; men dette slog dog fejl; henved Kl. 11 vaagnede jeg ved en stærk Allarm, en voldsom Regnbyge trak over os; men mellem Uvejrets Rasen hørtes tillige Lyden af galopperende Heste og stærke Mandstemmer. Jeg kom hurtig hen og aabnede et Vindue og hørte da de Ord: »4 Mand skal ud til Broen, der har Vaas Kristen (Ejeren af Vasehuset) staaet i 2 Timer med sin Bøsse; I andre skulle hurtigt afsted.« Med sagtere Stemme blev der tillige udtalt: »De brænder af alle Steder«, og disse Ord vare kun lidet trøstelige; thi Brand paa flere Steder, selv om det kun var Bavnerne, kunde jo afgive Bevis paa, at der virkelig var Fare paa Færde og Ildgjerningsmænd i Landet.

Mandskabet, med Undtagelse af de 4, afmarscherede nu hurtigt nord paa efter Falslev eller Hadsund til og fik saaledes en drøj Natur; efter Sigende krydsede det undervejs en Vogn med Herredsfogden i Mariager, der vilde til Udbyhøj, hvor han ventede Fjenden, saa forvirrede vare Rygterne. Jeg gik ud til Vagten ved Broen og blev her paa militær Vis anraabt af en gammel Veteran, der nu rigtig var i sit Es og gav flere Historier til bedste angaaende Krigsbegivenhederne i hans

Ungdom. Jeg havde slet ikke set nogen Ildebrand den Nat og fik nu her at vide, at det var Bævnerne, der vare afbrændte; men hvorledes det var gaaet til, at de saa hurtigt og i Utide vare blevne antændte, derom fik jeg først sikker Underretning et Aars Tid efter. Den sidste Marts havde der været Avktion i Hadsund, og da denne var endt og Politiet taget bort, blev en Del af Kjøberne tilbage i Kroen, vel sagtens for endnu at nyde mere af Kromandens flydende Varer; men ved borgerlig Sengetid vare disse komne udenfor, formodentlig af den brave Vært anmodede om at gaa deres Vej. De bleve dog nu i længere Tid samlede i Nærheden af Kroen, og under deres maaske ellers uskyldige Spøg gjorde de dog forfærdelig Allarm ved Raab og Skrig, og Efterretning herom bragtes til Sognefogden, der som tro og paalidelig Embedsmand selv holdt Vagt ved sin Bavn; dog gik Efterretningen ud paa, at det naturligvis var Slaverne, der huserede i Hadsund. Det var iøvrigt ganske rigtigt, at der om Eftermiddagen var sejlet to Skibe ind i Fjorden og der havde lagt sig for Anker, maaske ogsaa haft Forbindelse med Land; men saadant var jo sket saa ofte før, og det viste sig siden ogsaa her, at det var fredelige Handelsskibe. Sognefogden vilde dog ikke paa første Melding allarmere hele Eggen, men afsendte to Karle, som han mente at kunne stole paa, til Hadsund for at skaffe sikker Underretning; men disse maa ikke have været meget paalidelige; thi de kom tilbage med den Besked, at det maatte være rigtigt nok med Slaverne, eftersom der var en forfærdelig Skrigen ved Kroen. De havde naturligvis kun været saa nær ved Stedet, at de nok kunde høre Støjen, men ikke, hvad denne gik ud paa. Endnu overvejede Fogden et Øjeblik sin Stilling, men fandt sig saa forpligtet til at antænde Bævnen, og straks efter blussede det ligeledes op paa de højeste Steder i hele Omegnen.

Henad Morgenstunden kom Mandskabet fra Kjærby hjem og søgte Sengen, til hvilken det ogsaa nok kunde trænge efter ovenpaa en travl og bevæget Dag om Natten at have foretaget en Vandring paa 3 til 4 Mil i Mulm og Mørke, og tilmed vare vi alle narrede April; dog dette anfægtede vist ingen, dertil var Sagen for alvorlig, og den Iver og Raskhed, der dengang vist, om end stundom paa en mindre rigtig Maade, vidner om en Aand hos Folket, som man maatte

glædes ved. De unge Karle, som kunde vente at blive indkaldte til deres respektive Regimenter, sendte hver Dag Bud til Lægdsforstanderen for at forhøre, om Indkaldelsesordre ikke var ankommen. Ja, gid vort Folk nu og altid som dengang maa have Lyst og Iver til at væрге for sin Arne og være besjælet af Kjærlighed til Konge og Fædreland, vi have, synes jeg, fuldelig Grund til at være glade og tilfredse med begge.

I de første Dage af April saa man flere Flokke drage hen ad Vejene med Pigge paa Nakken og underligt nok paa de forskjelligste Kanter; de søgte en Fjende, som ikke fandtes; men var der ingen Slaver, saa kom der siden Frejeskarle¹⁾, der vel heller ikke vare blide, især naar de kom paa egen Haand, og hvem véd, om ikke dette Røre i Jylland dog gjorde noget til, at flere Byer bleve forskaanede for Fjender. At man søgte at gjemme sine Vaaben og kostbare Ting, var jo i sin Orden; men lad os saa heller ikke glemme den Masse af Underbeklædningsgjenstande og Fødevarer, der snart indsamledes til Soldaterne, og det var ikke blot de mere velstaaende iblandt Folket, der paa den Maade søgte at gjøre Gavn, men mangan fattig Kone bragte ogsaa sit frivillige Offer til Fædrelandet.

---

¹⁾ saaledes kaldte Bønderne de tyske Friskarer (som dog ikke kom saa højt op i Landet).

Epitaphium i Sjørslev Kirke over Steen Jørgensen til Avnsbjerg.

Meddelt af J. S. Møller.

Den Steen Jørgensen, over hvem nedenstaaende Epitaphium er sat, havde 1730 kjøbt Herregaarden Avnsbjerg, der ligger i Sjørslev Sogn, og hvor han døde 1754. Han var Fader til Etatsraad Steen de Steensen, Morbroder til St. St. Blicher, der som bekjendt var opkaldt efter ham.

Efterat Sjælen var indsat i Himlen, Legemet nedsat i Graven, blev denne Tavle opsat i Kirken, at Mindet maatte blive fortsat i Verden af den i Livet velbaarne, nu i Døden salige »Steen Jørgensen« til Avnsbjerg, Deres kgl. M. velbaarne Kammerraad, der fra sin Fødsels Tid 1677 gjorde sig med Tiden bekjendt af adskillige Godser og kgl. Commision at forvalte og forrette.

Den velædle og velbaarne Jomfru Agnete Cathrine Mortensd., hvormed han imidlertid 1705 til Ægtefælle blev af Himlen begavet, var ham til Hjertesorg uden Livsarvinger 1722 ved Døden berøvet; men dette dybe Saar, denne Hjertesorg blev ved Himlens Forsorg forbunden og forvunden, da den velædle og velbaarne af Dyd og Fromhed bekjendte Jomfru Marie Cathrine Balslev ved en ny Ægteforening af 1723 gjorde ham til en glædelig Mand og efterhaanden til en lykkelig Fader af 10 Børn: 5 Sønner og 5 Døttre, hvoraf den ene Søn er gaaget forud til Himlen, Resten efterlades paa Jorden; men denne mageløse Moder døde den første September 1744 fra ham og de 9 moderløse Poder, da han af en bedrøve-

lig Erfaring erfarede, at hans Kraft ei var som hans Navn af Steen; thi hendes Død var den Prøvesteen, der lagde dobbelt Tyngde til den Steensyge, hvorpaa han siden i 10 Aar bar med den største Taalmodighed, indtil Døden den 30 November lagde ham i Altergulvet, hos sin Livs Ædelsteen under en Liigsteen.

I sine Anslag var han heldig,
 I at forestaae sit eget Huus flittig,
 I sin Omgang behagelig,
 I begge sine Ægteskaber heldig,
 I sin Gjærning fornuftig,
 I at forvalte Andres redelig,
 I sine Lidelser taalmodig,
 I alle sine Børn lykkelig,

af hvilke han før sin Død saae 3 Døttre ved Guds Forsorg forsynede med brave Mænd. Endelig satte han sin ældste Søn til at boe i sine Fædrenes Sted og at være de Umyndige i Faders Sted, men satte først og sidst Gud til Fader og Forsvarer af dem Alle, og gik saaledes ærefuld af Verden, trøstefuld til Døden og glædefuld ind i Himlen.

Læser, gik Du bort og gjør ligesaa!

En Hørers Afskedigelse fra Skolen.

Meddelt af D. H. Wulff.

Nedenstaaende Sag, der meddeles efter Aktstykkerne i Aalborg Bispearkiv, er vel i og for sig ikke synderlig mærkelig, men indeholder dog adskillige Træk til Oplysning af Sæder og Skikke for to Aarhundreder siden, hvorfor den vel fortjener at fremdrages. Den heri forekommende Rektor Mag. Mogens Mogensen Wingaard — Rektor fra 1668—1684 — var en stridig og egenraadig Mand, hvilket han viste senere i sin Embedsførelse, og hvorfor han til sidst blev afsat ved Højesteretsdom, hvorom udførlig Meddelelse findes af F. E. Hundrup i Indbydelsesskriftet til Aalborg Kathedralskoles Examener 1869; men at han allerede strax efter sin Embeds-tiltrædelse optraadte med Myndighed, viser denne Sag, i hvilken det ikke er ganske klart, paa hvis Side Hovedskylden har ligget; rimeligvis har der været Fejl hos begge de optrædende Hovedpersoner.

Eftersom hæderlig og højlærde Mand M. Mogens Mogensen Wingaard, Rector scholæ Alburgensis, haver nu forleden selv d. 6te Maj suspenderet og forvist mig Lektien, som jeg af hæderlige og højlærde Mænd, Dr. Anders Andersøn, hujus dioceseos superintendente vigilantissimo, og M. Christen Martensøn, rectore scholæ, jam vero beatæ memoriæ, betroet var, og det foruden vores samtlige ærværdige Hr. Fader og Biskop Doct. Mauridz Köning hans Videnskab, saa jeg mener, at hans Ærværdighed er begge vores Øvrighed, som imellem os

burde at censere og sin tilbørlig Respekt at nyde, og dominus Rector burde derfor tilforn i det ringeste at have givet hans Ærværdighed det tilkjende, og mig Beskyldning og siden Slutning paa Beskyldning. Eftersom dette ikke er sket, da begjærer jeg gjerne og meget tjenstvilligen, at M. Mogens, rector scholæ, vilde ved disse tvende hæderlige Mænd Hr. Jacob Lauridsøn Biesch og Hr. Niels Lauridsøn give mig skriftlig Aarsag, hvorfor han mig fra min Bestilling har suspenderet og af Skolen in præsentia conrectoris et collegarum udvist, eftersom jeg nødes til haardt mod min Vilje, dog ad servandam nominis existimationem at give min Øvrighed det tilkjende og nyde siden, hvad Lov og Ret paa begge Sider kan medføre.

Datum Aalborg d. 10de Maj 1669.

Jacob Pedersøn Bruun.

Herpaa har Rektor Wingaard skrevet følgende Erklæring:

Den 10de Maj 1669 læste jeg dette ovenskrevne, og hvad sig det belanger, at jeg foruden vores samtlige ærværdige Hr. Fader og Biskop Doct. Mauritz Köning hans Videnskab haver suspenderet eder Jacob Pedersøn Bruun og forvist eder Lektien, da er dette mit Svar dertil, at jeg submitterer mig hans Ærværdighed vores højærede kjære Hr. Biskop selv. Hvad sig Aarsagen belanger, hvorfor jeg har suspenderet eder, dertil svares, at jeg skal vel give eder Beskyldninger paa sine Steder og Tider, naar det falder hans Ærværdighed vores højærede, kjære Hr. Biskop belejligt at tage sig den Sag for.

Actum Aalborg ut supra.

M. Wingaard.

I denne Anledning skaffede Jacob Pedersøn Bruun sig to saa at sige enslydende Attester om sit Forhold af sine Kolleger, den ene af Konrektor og anden Lekties Hører, den anden af fjerde og tredje Lekties Hørerne, saa lydende:

Eftersom vi underskrevne, Peder Vitzøn, conrector scholæ Alburgensis, og Niels Andersson, collega secundæ classis, er af collega Jacob Pedersøn Bruun begjærendes (1), hvorledes og paa hvad Maade vi hannem kjendt have, saa længe han Lektien udi Skolen haver tjent, i og uden Bestillingen. Samme Begjæring have vi ikke kunnet nægte, men med en god, sandfærdig Samvittighed vidne og bekjende, at vi aldrig,

enten udi Skolen eller uden Skolen, have hørt, siden vi kom her paa Steden ¹⁾, andet end forⁿe Jacob Pedersøn Bruun haver skikket sig gudeligen, flittig og vinskabelig udi hans Bestilling og imod Rectorem og alle Collegas saa vel som alle Vedkommende, som en hæderlig og ærlig Person vel egner og anstaar, og ikke vi nogen Tid have hørt hannem tale ubekvems Ord om nogen, hvem det være kunde, enten i Skolen eller udenfor, hvilket vi ere og ville være gestændige, hvor det skal være.

Datum Aalborg den 10de Maj 1669.

Peder Vitsen.

Niels Andersen.

Den anden Erklæring af samme Dato er underskreven af Christopher Jacobsøn Moldrup, quartæ classis collega, og Lauridz Nielsøn Kraas, tertie classis collega.

Derefter følger:

Acta in ædibus dni episcopi d. 11. Maij 1669.

Jacob Pedersen, Hører i første Lektie, besværede sig over Rectorem scholæ M. Mogens Winggaard, at han forleden den 6te Maj havde suspenderet ham ab officio og det foruden nogen given Aarsag, og nu begjærer, at M. Mogens vil give hannem Aarsage, eftersom han det tilforn skriftlig havde begjæret og nu mundtlig M. Mogens's Svar, at han uden Bispens Videnskab har suspenderet ham; i denne Post submitterer han sig hans Ærværdighed selv. Til det andet, eftersom Jacob Pedersen beraaber sig paa, at han er Lektien betroet af disse salige Mænd forrige Superintendent og Rector scholæ, vil M. Mogens ogsaa begynde fra sin Introduktion i Skolen og give Jacob Pedersen Sag.

Først har Jacob Pedersen sendt en Bjørn ind i Skolegaarden, og endog M. Mogens mange Gange bad hannem, at han skulde lade den komme bort, saa blev den dog staaende, til Jacob Pedersen fik Ærinde til Kjøbenhavn om et Kald og andre i hans Absens lod den borttage.

Dernæst tilspurgte M. Mogens Jacob Pedersen, om han ikke i Skolen, naar M. Mogens ratione officii paamindede ham, meget fult har svaret, foruden andet saa uhøvisk, at det ej kan gjengives, at hans Kappe havde kostet ham lige saa vel Penge som M. Mogens's.

¹⁾ i den anden Erklæring staar her: siden hannem Lektien blev betroet.

For det tredje, der M. Mogens engang havde transfereret i Skolen, tog Niels Andersen Terby og Jacob Pedersen tre eller fire af de Disciple, som M. Mogens havde afflyttet af første Lektie i anden og satte dem tilbage igjen M. Mogens uafvidende.

For det fjerde sagde Jacob Pedersen sig engang hjemme i M. Mogens's Hus ikke at ville søge Kirken¹⁾, hvorfor M. Mogens maatte remove ham ab officio, endog Jacob Pedersen ikke parerede første Gang; men naar M. Mogens venererede enten hans kgl. Majestæt eller hans Ærværdighed Bispen, at han corum nomine removede hannem, da spørges, om han ikke svarede, at han ogsaa paa Kongens og Biskoppens Vegne befalede M. Mogens at gaa ud af Skolen.

For det femte, da M. Mogens for Laurits Jensens Intercessions Skyld introducerede ham igjen, lovede han Vinskibeholdighed i Skolen, Flittighed i Kirken, naar hans Timer var, og M. Mogens tilbørlig Lydighed og Respekt; men hvad Skolen sig belanger, da gaas det forbi denne Gang; men hvad Kirken sig belanger, da tog han vel vare derpaa en 8 eller 14 Dages Tid, dog var siden meget forsømmelig, indtil hans Ærværdighed, vor højærede, kjære Hr. Biskop kom hid til Steden²⁾. Nu siden paa 3 Ugers Tid vil M. Mogens ikke tro, at han to Gange har været i Kor Morgen eller Aften og søgt sin egen Sted og taget vare paa Børnene. Hvad tilbørlig Lydighed og Respekt vedkommer, da haver M. Mogens nu nyligen og for kort Tid siden sat 3 Børn i første Lektie, hvis Sted Jacob Pedersen efter sin Befaling forandrede. Derforuden maatte et af Børnene publice . . . ., endog han havde været af Byen for M. Mogens, hvilken Undskyldning Jacob Pedersen ikke vilde admittere.

For det sjette over alt dette kan M. Mogens producere testes, at Jacob Pedersen haver meget skamfuld og uden al Ære og Blufærdighed talt hannem ilde paa, baade hvad hans Bestilling sig belanger og hans Erudition, og det til Joen

---

¹⁾ Disciplene af de forskjellige Lektier gik under deres Læreres Tilsyn i Kor, som det kaldtes, Morgen og Aften og besørgede Sangen i de to Kirker.

²⁾ Mourits Kønig blev Biskop i Aalborg 1668 efter Anders Andersen Ringkjøbing.

Bjørnsens her i Aalborg. M. Mogens nævnte testes Christen Nielsen Berg, en Studiosum, saa vel Christen Nielsen Skyt, en Discipel af Skolen blandt dem, som nu skal dimitteres.

Fremkom i Retten Christen Nielsen Berg, og lod Bispem for ham oplæse af Recessen, hvad en falsk Ed haver at betyde, og formanede hannem at vidne og sige sin Sandhed om denne Sags Beskaffenhed, intet at lægge til og intet at tage fra, som hannem bevidst er, og det saa sandfærdeligen, som han med sin højeste korporlig Ed vil være gestændig og aflægge, naar paaeskes.

Og var Christen Nielsen Bergs Vidne i den Sag, som følger: Onsdagen den 28de Aprilis om Aftenen efter 8 Klokkeløst kom jeg i Jøen Bjørnsens Hus at søge efter en Student ved Navn Oluf Andersen, og var der da forsamlet Konrektor Peder Vistisen, Niels Andersen, Jacob Pedersen og Christen Nielsen Skyt; men som Oluf Andersen ikke var tilstede, bad Jacob Pedersen, at jeg vilde blive hos dem, hvilket jeg ogsaa efterkom. Og imidlertid vi saa sad tilhobe, kom der Diskurs paa Bane om rectore scholæ Alburgensis M. Mogens Wingaard, hvorledes han udi Doct. Niels Jespersens¹⁾ Bryllup skulde have villet tage en Dans fra Jacob Pedersen, hvorom mig intet er bevidst; men derhos taledes Jacob Pedersen nogle usømmelige Ord mod forskr. sin Øvrighed M. Mogens Wingaard, da han skjældte ham for en Hundsfot, Sinke og ulærd Mand, som ikke var værdig til at betjene saadan høj Bestilling, hvortil jeg svarede og bad, at Jacob Pedersen ikke skulde tale saadant om hannem; thi jeg havde hørt sige paa andre Steder, at han var en vellærd Mand, den Stund han var paa Akademiet; tilmed skulde Jacob Pedersen være forsikret paa, M. Mogens Wingaard blev ham god nok, hvorpaa Jacob Pedersen svarede, at det blev intet bedre, hvortil jeg og sagde, at det blev derved. Dernæst sagde Jacob Pedersen til mig af Spot: »Est du M. Mogens's Karl? Vilt du stikke mig ud? Maaske, som jeg haver hørt, du skal være Hører igjen i mit Sted«, slog saa i Bordet, knæppede med Fingrene og sagde: »Jeg blæs ad M. Mogens«, lukkede saa Vinduet op og blæste ud af Vinduet. Strax tog Konrektor hannem ved

¹⁾ dengang praktiserende Læge i Aalborg; blev gift ²⁵/₄ 1669 med Kirsten, Datter af Borgmester Hans Sørensen⁶¹.

Haanden, trykte hannem ned udi Sædet og sagde til Jacob Pedersen: »Dne frater, nil de absentibus nisi bonum«. Men som Jacob Pedersen vilde ikke lade sig dermed bekvemme, men blev ved at skjælde M. Mogens for Hundsfot, begjærede Christen Nielsen Skyt af Konrektor at maatte svare et Ord for sin Skolemester, og som det hannem blev tilladt, sagde han: »Jacob Pedersen, ti stille og tal intet saadant om min Skolemester udi hans Fraværelse.« Jacob Pedersen svarede hannem derpaa: »Hvad kommer det dig ved?« og blev fort i sit Forehavende. Men paa det at Konrektor dog saadant endelig kunde afvende, indførte han en Historie i den Mening: »En lagde en Skat i et Skab og skrev derpaa: Noli me tangere. En anden kom og tog Skatten bort og skrev igjen: Surrexit, non est hic.« Og som han ikke vilde lade sig afvende ved denne Tale, men holdt fast ved mig og spurgte, hvad jeg havde dermed at bestille, med mange flere unyttige Ord, som at opregne vilde falde for vidthøftigt, kom der en af Skolens Disciple ved Navn Lauritz Olufsen¹⁾, hvilken Konrektor bad at spille en Dans paa Sinken²⁾, som han og gjorde; saa tog Konrektor Jacob Pedersens Søster ved Haanden og dansede med hende, og der Dansen var endt, leverede han hende til Jacob Pedersen, han dansede med hende, og dermed havde Diskursen Ende.

Tilspurgte Bisen forbemeldte Christen Nielsen Berg, om han paa det, som han nu for Retten havde sagt og var gestændig, kunde med en god Samvittighed gjøre sin højeste Ed og korporlig Juramentum, naar paaæsket bliver; dertil svarede bemeldte Studiosus, at han vilde gjøre det med en god Samvittighed.

Nok fremkom Christen Nielsen Skyt, en Discipel af Skolen iblandt dem, som nu skal dimitteres, i hans Alders 24 Aar. Bisen i lige Maade alvorligen foreholdt hannem, hvad en falsk Ed har at betyde, og formanede ham i denne Sag saaledes at bære Vidne, som han agter at gjøre sin højeste Ed paa, naar det af ham blev fordret. Og vandt og tilstod Christen Nielsen Skyt i alle Omstændigheder, ligesom Christen

¹⁾ Blev dimitteret 1670, siden Præst i Blære.

²⁾ Et Slags Blæsehorn.

Nielsen for hannem vundet havde, og vilde derpaa gjøre højeste Ed, naar det blev hannem paalagt.

M. Mogens Wingaard efter disse Vidners Forhør lagde endnu dette til, at han beskyldte Jacob Pedersen for dette ovenskrevne denne Gang; men hvad mere han havde imod Jacob Pedersen, vilde han differere, indtil det behagede hans Ærværdighed vor højærede Hr. Biskop Sagen paa ny at foretage, og da skriftlig at indlægge, hvad mere han havde mod Jacob Pedersen.

Imod disse Beskyldninger samt videre svarede Jacob Pedersen, som følger:

Første, hvad sig den Bjørn er belangende, da kom min Svoger Joen Bjørnsen forleden Aar 14 Dage for Michels Dag fra Riig og havde med sig en liden Bjørneunge, hvilken han satte i sin Gaard nogen Tid, og der den ikke kunde tvinge sin Natur, gjorde den stor Skade paa Høns og Gæs i Gaarden. Derfor bad han mig venligen, at jeg vilde tage den op til mig, bedende, at jeg den vilde forflytte paa en anden Sted, hvorpaa jeg strax svarede ja.

For det andet, disse fule og ubekvemme Ord skal Rektor scholæ aldrig overbevise mig at have sagt.

Til den tredje Post om Disciplene, som M. Mogens havde opflyttet, svarer jeg saaledes: Forleden Aar i Lerup Markeds Tid rejste jeg did med Lauritz Krase, collega tertie classis her paa Steden, med Rektors Forlov. Førend vi rejste, havde rector scholæ examineret alle Lektierne og havde i Sinde at transferere, hvilket sket var, der vi kom tilbage igjen, og af første Lektie transfereret en stor Del af mine Disciple. Og der nu Niels Andersen, collega secundæ classis, vilde explorere, om de dertil vare dygtige, da var der en Del og mesten alle, som ikke kunde gjøre Forskjel imellem Conjugationes og Declinationes, og heller havde naaet metam præscriptam, som udkrævedes i første Lektie, hvorudover Disciplene, som fra mig bleve transfererede, uden tvende, sig fra Skolen have begivet, og en eller to formedelst deres Forældres Forbøns Skyld og Rektors egen Begjæring endnu ere under min Disciplin.

Til det fjerde svarer jeg, at forgangne Aar, strax efter at jeg var kommen hjem af Rejsen fra Kjøbenhavn, gik jeg efter min Bestillings Forrettelse fra Skolen og til Kirken, og der

jeg kom op mod Korsdøren, stod der en Discipel af fjerde Lektie og gav en af mine Disciple ikke alene 4 eller 6 Ørefigener, men og sled hannem i Hovedet med et Ris, til hvilken jeg sagde: »Det staar dig ikke fint, at du slaar det fattige Barn, det var bedre, at du tog hannem hjem med dig og gav hannem en Mundfuld Brød; thi han er mere frossen og hungrig, end som du mener, og har derfor ikke gjort Skalkhed, for hvis Skyld du overfalder hannem«. Disciplen sagde til mig: »Hvad haver du med mig at gjøre?«, og paa det jeg ikke skulde give nogen Forargelse fra mig, bad jeg Disciplen at følge ned med mig til Rektoren, som var i Skolen, hvilket og skete, og Rektor blev det tilkjendegivet. Derpaa svarede Rektor: »Domine Jacobe, giv eder tilfreds, han skal nok faa sin tilbørlige Straf, hvorefter jeg gik op til Kirken der min Bestilling at forrette. Om anden Dagen efter gik Rektor scholæ, Klokken var halvgaaen ti, ved Lektien og bad mig, jeg vilde ipso puncto horæ duodecimæ komme til ham i hans Hus, hvorhen han havde og ladet kalde Christopher Jacobsen, collegam quartæ, og der jeg nu kom til dem, sagde Rektor til mig: »Ja, Jacob Pedersen, den Aktion, som var i Aftes imellem den Discipel og eder, maa blive derved«, hvortil jeg svarede: »Jeg vil ikke tro, due rector, at I skulde begjære, at jeg, som tager mig andres Byrde og Arbejde paa, skulde lide nogen Despekt«, hvortil han atter svarede: Det fik at blive derved, hvortil jeg sagde: »Dersom jeg ikke maa nyde tilbørlig Respekt og Lydighed af Disciplene, da gaar jeg ikke i Kirken, men enhver af collegis, som af gammel Tid har hebdomaderet, at svare til sin Uge.« Da svarede Rektor: »Jeg vil remove dig,« hvilket jeg begjærede at maatte ske in præsentia conrectoris et collegarum, udi hvis Nærværelse jeg og begjærede Aarsagen til Remotionen, hvortil han svarede: »Jeg sætter dig ud paa Guds og Kongens Vegne,« hvortil jeg sagde: »Jeg tror ikke, at hans Majestæt satte ingen (!) fattig Karl af sin Bestilling uden Aarsag.«

Mod den femte Beskyldning er min Erklæring ved conrectoris og alle collegarum skriftlige Testimonium, som jeg i Rette lægger, at jeg baade har lovet og bevist Lydighed.

6. Imod Vidnerne formener jeg, at 1) Christen Nielsen Berg ikke maa baade være Angiver og Vidne udi sin egen Sag, 2) den Skoleperson Christen Nielsen Skyt, som Christen

Nielsen Berg producerer til Vidne, mener jeg, at, efterdi han endnu er sub ferula, maa han derfor ej bære Vidne (her afbrydes Beretningen).

Endnu findes der to udaterede Erklæringer af Jacob Pedersen Bruun, saa lydende:

I. Eftersom, ærværdigste Hr. Biskop og højærede Fader, jeg fattige Person for eders Ærværdighed højt nu som tilforn af rectore scholæ Mester Mogens Winggaard imod al min Forhaabning er for adskillige Poster angiven, som jeg efter min venligste Begjæring er meddelt, saa er derimod min enfoldige og ydmyge Erklæring:

1) At jeg var i Skolen den 23de September om Aftenen og havde hos mig 3 af Skolemesters Disciple med deres Instrumenter, det kan og vil jeg ikke benægte; men at det skulde være sket i den Intention, at jeg nogen dermed vilde fortørne eller forføre, det kjender Gud, at det skal mig aldrig med Sandfærdighed eftersiges. Sandt er det, at jeg lod hente en Pot Øl, dog ikke til nogen Overflødighed, men aleneste til en liden Rekreation for dem, som Instrumenterne mig til Vilje brugte, imidlertid jeg øvede mig i Sangen, dog uden Guds Fortørnelse og ingen deres Forargelse, eftersom det var om Aftenen, længe efter at Skolen var dimitteret. At der skulde være sket Exces, som berettes i adskillige Maader, det skal aldrig med Sandfærdighed bevises. Jeg blues ved det her at repetere; thi de, som mig og min Omgængelse kjende, kan med en god Samvittighed testere, at jeg ikke dog er saa ufn, at jeg saadan Uhøflighed paa saadanne eller andre Steder begaa skulde. Dog, eftersom det saa meget højt opsættes, begjærer jeg paa det ydmygeligste, at min ærværdige Hr. Biskop og gode Fader vil mig denne min Forseelse forlade og ikke til min Fordærvelse eftertrage, eftersom det er menneskeligt at falde og forse sig. Jeg lover, at det aldrig mere skal ske, og lover derhos, som min Skyldighed udkræver, at bevise min ærværdige Hr. Biskop al Ære og Lydighed, udi min Bestilling al Flid og Troskab og udi Omgængelse al Ærbarhed, saa ingen næst Guds Hjælp skal have dem over mig at besvære.

2. Hvad sig anlanger de Vidner, som M. Mogens Winggaard producerer, nemlig hans egne Disciple, hvilke han haver befalet i sit eget Hus at testere om, hvis jeg haver gjort og

sagt, da kan alle rettdømmende vel eragte, hvorledes dermed beskaffet er, og hvorledes det vilde afgaa, om det endelig skal komme til videre Proces. Gud skal kjende, at saadant aldrig passeret er, aldrig ej heller bevises kan uden med hans egne Disciple, som maa gjøre, hvad befales. Hvad ondt heraf kan fødes, lærer Tiden. Jeg beder tjenstvilligen, at saadant maa efterlades for stor Vidtløftighed, Omkostning og andet, som værre er, som deraf kan foraarsages. Jeg elsker, begjærer og søger Fred. Gud give dennem Ufred nok, som den begjærer at søge.

3. Eftersom rector scholæ først in præsentia collegarum et discipulorum haver skjældet mig for en Sinke og siden udi sit Indlæg indført, at, dersom jeg af lærde, sanddru og upartiske Mænd blev examineret, da skulde nogle af hans Lektie findes bedre in scholasticis end jeg, udi hvilke Ord jeg formener, at dnus rector ikke aleneste haver talet hans Ærverdighed hæderlig og højlærde Mand D. Anders Andersen, forrige Superintendent over Vendelbo Stift, saavel som ogsaa h. og højlærde Mand M. Christen Martensen, forrige Rektor her paa Steden (jam vero beatæ memoriæ), som mig efter udstaaende Examen have til Dimission fra Skolen approberet og med hæderlig Testimonio affærdiget, alt for nær, men endogsaa clarissimis et excellentissimis dominis professoribus in regia academia Hafniensi, som mig ikke aleneste til Examen depositionis have kjendt dygtig at refereres in numerum studiosorum, men endogsaa efter Examen attestationis med hæderlige Testimoniis dimitteret. Men dersom det behager hans Ærverdighed min højærede Hr. Fader og Biskop D. Mauritz Kenning mig til nogen Examen udi min Bestillings Udkrævende at admittere, da skal jeg efter største Skyldighed submittere mig hans Examine og ikke rectoris, hvis Myndighed udi den Sag jeg mener at være død, og forhaaber jeg da næst Guds Hjælp saa god at befindes til at forestaa den Lektie, som mig er eller bliver betroet, som M. Mogens Winggaard den ganske Skole, og saa længe M. Mogens Winggaard ikke beviser mig at være en Sinke, saa kan jeg ikke bedre judicere om hannem end han om mig; thi hvo Ære vil vinde, skal Ære vove, og naar han mig erklærer, vil jeg og hannem igjen erklære, og som rectori scholæ al Ære og Lydighed bevise. Jeg formoder, at min højærede Fader og Biskop

denne min enfoldige, ydmyge Erklæring vel optager og mig sig trolig rekommenderet være lader, paa det jeg fattige Person, som haver lidt meget ondt for min Bog saavel som en anden og min Tid og fattige Forældres Formue derpaa anvendt, ikke skulde komme udi nogen Trætte, udi hvilket jeg aldeles er hospes og ikke verseret, og mulig paa det sidste kunde komme til Ærespilde. Gud eders Ærværdighed velsigne, bevare og opholde til sin Ære, sin Kirkes Opbyggelse og alles vores Glæde og gode Amen.

Jacob Pedersen Bruun.

II. Ærværdig, højlærde, fromme Hr. Fader,
Biskop og højærede Patron.

Eftersom jeg af rectore scholæ M. Mogens Mønsen er haardt angreben og formedelst vrang Beretning falskeligen og løgnagteligen paasagt, hvilket ikke letteligen nogen Tid sket er mod nogen, med mindre at der kunde være grove og store Forseelser, hvilket min gode Gud af Naade bevare mig fra min Livstid, og samme min Gud skal vel føre alt dette falsk Optænkende til Lyset til sit Navns Ære og give Løn efter Arbejdet efter hans egen guddommelige Vilje, saa svarer jeg meget ydmygeligen og tjenstvilligen.

1) Hvad skal jeg benægte, eftersom jeg aldrig haver tænkt de Ord, langt mindre talt noget enten om Rektor eller nogen andet end det, som ærligt er og til al Respekt kunde komme; men hvad der sagt er, skal Gud være mit Vidne til at være mig usandfærdig paasagt, hvilket jeg for Gud med en god Samvittighed ved min Ed vil aflægge, om det begjæres, og til Overflødighed ved trofaste Vidner haver og skal det bevise saa klarlig, at hvert retsindigt Guds Barn skal se, det er Ret.

2) Publice at deprecere, da mener jeg, at, saa længe jeg har ingen Skyld, da kan Straffen blive lidelig; med Tiden giver det sig vel, hvem det har forskyldt, hvilket min gode, højærede Fader og Biskop har selv at censere, og dermed er jeg meget vel tilfreds. Jeg véd og vel da at nyde Ret. For denne Post har jeg mig videre udi eders Ærværdigheds Hus erklæret, og det af hæderlig og højlærde Mand M. Jacob Poulsen ¹⁾ skriftlig er befattet.

¹⁾ Sognepræst til Frue Kirke i Aalborg.

3) Jeg skal betale hver med Guds Hjælp deres fortjente Løn, hvis mig tilkommer, saa ingen skal have sig derover at beklage; men en Del mine fortjente Peuge til Jul ved D. Rektor vel, at han har hos sig endnu og mig dem forholdt.

4) Dominus rector skulde ikke være saa meget hastig, at jeg enten nu denne samme Time skulde resignere. Jeg er født og kommen af ærlige Forældre og Familier, hvilke underholdt og altid have gjort mange fattige Skolepersoner til gode, hvilket eder M. Mogens selv er meget vel bevidst. Jeg havde ikke formodet, at M. Mogens uden Aarsag saa højt skulde trakte efter min yderste Fordærvelse, men heller formodet nogen Satisfaktion for den store Despekt, mig allerede vederfaret er; men saasnart det behager Gud, ønsker jeg heller at komme fra Stedet end paa saadan Maade at forblive, og saa længe det varer, skal jeg med Guds Hjælp af hans Naade saaledes forestaa det Pund, Gud haver mig overbetreet, at han skal betro mig mere, saa min Gud skal æres, mia høj ærede Fader og Biskop tillige med alle retsindige Guds Børn glædes, og Gud skal give enhver Løn udi sin Tid.

Dette saa korteligen Svar efter Begjæring; men jeg beder meget ydmygeligen, at eders Ærværdighed, vores gode, højærede Hr. Biskop og min tilforladedes Patron og Fader vil agte min store Uskyldighed og lade mig være eders patrocinio rekommenderet, saavidt Ret kan eragtes; dermed nøjes jeg gjerne, og befaler jeg den Sag udi Guds og eders Haand og forbliver eders Ærværdigheds

villig Tjenere til Døden

Jacob Pedersen Bruun.

Disse tvende Erklæringer maa have forfejlet deres Hensigt, eller ogsaa maa der være indtruffet ny Misforstaaelser, hvilket sidste vel er det rimeligste, da Jacob Pedersen nedenfor vil ses at være steget til anden Lektie Hører. Som saadan blev han nemlig afskediget, som efterfølgende Tilkjendegivelse viser.

Anno 1669 den 13de November vare vi underskrevne paa Jacob Pedersen Bruun, anden Lektie Hørers Kammer og paa M. Mogens Wingaards, Rector scholæ Vegne tilsagde hannem,

1) at Jacob Pedersen Bruun inden Torsdag Aftens Forløb skulde ganske kvittere sin Skolebestilling,

2) at han inden for^{ne} Tid skulde gjøre sit Kammer ryddeligt,

3) at for^{ne} Jacob Pedersen B. intet maatte prætere enten paa de Penge, som gaa af Kammeret, eller noget, hvilket dersom han gjorde, da vilde M. Mogens tentere extrema.

Dette os saa af rectore scholæ M. Mogens Winguard at være injungeret og paabudet, bekræfte vi med egne Hænder.

*Christopher Jacobsen Moldrup. Jacob Borchorst Mouritzøn*¹⁾.

Herunder er tilføjet af disse to Overbringere:

Jacob Pedersen Brun hans Svar og Ord var, at han vilde tale med hans Ærværdighed Biskoppen derom.

Saaledes var altsaa Jacob Pedersen Bruun afskediget fra Skolen; men det varede ikke længe, inden han fik Erstatning, da det uden Tvivl er ham, der hos Wiberg det næste Aar anføres som Præst i Skjæve.

---

¹⁾ Søn af Mouritz B., Præst i Gunderup; blev dimitteret 1666 fra Aalborg Skole og var siden Præst i Brovst.

Kong Frederik den Tredjes Skjøde af 17de Juni 1667 til Borgmester Fedder Hansen i Skagen¹⁾ på Toldergården i Skagen.

(Meddelt af N. Winther efter et i Hjørring Rådstuearchiv fundet noget beskadiget løst Blad af en Thingbog.)

— — Derpaa fremlagde Corfitz Jørgennsz. it allernaadigste Kongl. schøde og lyder som følger:

Vj Friderich den Tredie, af Guds Naade Danmarkis, Norgis, Vendis og Gothis Konning, Hertug udj Slesvig, Holsten, Stormarn og Dythmerschen, Greve udj Oldenborg og Dëlmenhorst, Giører alle vitterligt, at vi naadigst (for 190 rixdlr., trej ort og 8 β , huer dlr. beregnet til 96 schillinge danske) hauer afstaait, saasom vj og nu med dette Vort aabne brev allernaadigst schöder og afhænder fra os og Voris Kongl. Arfue Successorer udj Regieringen i for^{ne} Voris Riger Danmark og Norge til os elschelig Fæder Hansz. Borge^m og Tolder udj voris Kôbsted Skagen sampt hans aruinger disse efterschrefne Voris ejendomme, grunde og gods, liggendis i Vort land Nørre Judland, Horns herr . . . Schagens sogn og bye, nemlig Toldergaarden ibm med detz biugninger, grund og Ejendom (saauit os hauer veret berettiget) . . . dertil efterschrevne smaa boeliger, skylder aarligen, nemlig . . . Niels Vestesz. og Christen Jensz. en tønde blodig fisch, Peder Madzøn og Christofuers enche 1¹/₈ pund Smør; Klæe Rump^e ²⁾,

¹⁾ Borgmester *Fedder Hansen* skal tillige have været Ejer af Ladegården Lundholm i Skagen, der lå kort fra Kirken og som lignede en lille Herregård på Landet, idet der navnlig var tre Porte på den; men allerede for omtr. 100 År siden kunde man ikke se nogensomhelst Levning af denne Gård; se *Olavius'* Beskr. over Skagen, Kbh. 1787, S. 5, og Jysk hist. topogr. Saml. 3. B. S. 65 og 5. B. S. 314 o. fig.

²⁾ Efter *Olavius's* Beskr. S. 5 var Borgmester Fedder Ejer af Bondegården »Klaae-Rump«, det nuværende Klarup i Skagens Sogn; jfr. førøvrigt Jysk hist. topogr. Saml. 5. B. S. 317.

Christen Jacobsz. og Christen Madzøn 1 pund smør, Jens Thoersz. 100 Flønder. Huilchen forⁿ Toldergaard med biugninger, grund og Ejendom, disligeste forⁿ smaa boeliger med ald deris ejendom, landgilde, giesteri, stedsmaal¹⁾, sagefald, ægt, arbeid og ald anden herlighed, visse og uvisse indkomst, rente og rette tilleggsze, være sig af ager, eng, schouf, mark, krat, hæde, kiære og moser, Fischevand, Fægang, tørfuegrøfft, liungslet, vaadt og tørt, inden markeschiel og uden, aldels inttet undertaget udj nogen maade, som der nu tilligger og af alderstid dertil ligget hauer (saauit os hauer veret berettiget) og bør dertil at ligge med rette, Fornefnte Fæder Hansz. og hans Arfuinger schal og maa følge, annamme, haue, niude, bruge og beholde, og sig saa nøttig giøre, som de sielf best vil, veed og kand til æuindelig Ejendom: dog os og Voris Kongl. Arfue Successorer udj Regieringen, Souveranitet, Kongl. Regalier og Høyheder af forn^e gods, saasz. told, accise, Vrag sampt Ius Patronatus, bircherettighed, jagten udj Vildbanen, og huis contributioner pro quota, ordinaire og extraordinaire ouer det hele land er og vorder paabuden, uforkrenchet og os aldels forbeholden: item naar Vi eller Voris Kongl. Arfue Successorer Naadigst kunde bliue til sinds, eller os tilpas kommer, forskrefne godz os igien at tilforhandle, da det at komme os (eller huem Vi det Naadigst tillader) igien til løsen, fra huo det da Ejer eller hauer udj possession, for lige priis, som det nu af os er afhændiget for, tillige med billig erstating for derpaa da giorde nødvendige og bæviislige melioration; og ville Vj Naadigst aar og dag tilforn lade ansige, naar Vj samme gods efter forberørte conditioner indløse og betale ville. Forbydendis alle og en huer herimod, efftersz. forskreuet staar, at hindre eller i nogen maade Forfang at giøre, under Vor Hyldist og Naade. - Gifuet paa Vor Kongl. Residents udj København d. 17 . . . . nii 1667.

Friderich.

Under vor Zignet.

(L. S.)

. . . . . erdanigst lest . . . . Prouste Retten i Schagens Kirche . . . 27. Jun . . . . . 03.

E. Ra . . . .

¹⁾ D. e. Indfæstning.

Historiske Efterretninger om Udtørringen af Gaardbo Sø i Raabjerg Sogn, Hjørring Amt.

Af A. Peter Gaardboe.

Ved lidt Eftertanke og Opmærksomhed vil man let kunne se, hvorledes de fleste Egne i Tidernes Løb have skiftet og endnu skifte Udscende. Søerne udtørres, Moserne opdyrkes og bebygges, Skovene forsvinde, og forsaavidt disse Forandringer ikke bevirkes af Menneskene, udretter Naturen det ved sin egen Kraft, og da Mange nu til Dags have Sands for vore Fortidsminder og man savner Oplysninger om, til hvilke Tider de væsentligste Forandringer paa Jordens Overflade ere indtrufne, turde det vel nok være Umagen værd nu at samle og overlevere til Efterslægten saa mange saadanne historiske Efterretninger som muligt.

I de flere forskjellige Kilder (Gehejmearkivet, Kongerigets Arkiv, Herregaardsarkiver og gamle Tingbøger), jeg ved Affattelsen af mine historisk-topografiske Arbejder angaaende det nordlige Vendsyssel har afbenyttet, har jeg først funden Gaardbo Sø nævnt i et Sandemændsbrev i N. Elkjærs Arkiv af 24. Januar 1479, paa hvilket blev begjært »Fylding«¹⁾ ved et Tingsvidne paa Horns Herreds Ting den 21. Juli 1595.

¹⁾ Fyldingsmænd (ogsaa blot Fylding) kaldtes i det gamle danske Lovsprog de Mænd, »der først skulde afgjøre, om en Sag hørte under Sandemænds eller Nævningers Kjendelse, inden disse afsagde Dommen«. — Jvfr. Thord Degns Art. C. 24, 28. og Rosenvinges Anm. S. 520. J. E. Larsen i Jur. Tidsskr. XIV. 11. 32.

Af det nævnte Sandemændsbrev sees, at Gaardbo Sø for omtrent 400 Aar siden har naaet helt op til Gaarden Slynge i Tversted Sogn, og har saa selvfølgelig samtidig Søvkrog, Kylløbæk og Hvidemose Moser samt Gaardbogaardenes næværende Marker og Lyngheden i Sydvest for Søndergaardbo været Søbund, hvilket ogsaa med Hensyn paa Niveauforholdene har været Tilfældet saavel med de gamle saakaldte Tversted Enge langs med vestre Side af Søen og Nors Aa som ogsaa med Raabjerg Sogns »Søndre Enge« mod østre Side af samme Aa.

I Forsommeren 1880 kom Entreprenør Hansen (som Aaret i Forvejen havde opført Havnemolen ved Hirtshals) til Raabjerg Sogn for at prøve, om der kunde opnaaes Overenskomst med vedkommende Lodsejere om Udtørring af Gaardbo Sø, og det lykkedes ham ogsaa at komme til Akkort med dem saaledes, at samtlige Lodsejere overlode Hansen Søbunden med Undtagelse af 300 Al. fra Vandkanten lige ud for hver tilstødende Jordlod efter dens Brede, og var Hansen saa forpligtet til at besørge Søen udtørret uden nogen Bekostning for Lodsejerne. Søarealet, Hansen saaledes kom i Besiddelse af, og som udelukkende var frugtbar Dyndbund, udgjorde omtrent 400 Tdr. Land, hvorhos bemærkes, at af de nævnte 300 Al., der tilfaldt Lodsejerne, var en Del i de fleste Lodder Sandbund. Allerede samme Efteraar var Hansen færdig med de forberedende Arbejder, Opmaaling, Korttegning og Nivelering o. s. v., til Søens Udtørring; men da hertil behøvedes en ikke ubetydelig Kapital, og Hansen var uden Formue, maatte han se sig om efter en Pengemand, til hvem han kunde afhænde sin til Søens Udtørring erhvervede Rettighed, som blev godkjendt og Udtørringen tilladt ved den Landvæsens-commissionsforretning, som desangaaende blev afholdt i Aalbæk den 4de November 1880. Det lykkedes Hansen at sælge den nævnte Rettighed til den lige saa energiske som praktiske Entreprenør Jørgen W. Larsen i Kjøbenhavn, med hvem Handelen blev afsluttet den 25de Januar 1881. Næste Foraar blev der under Ledelse af Forvalter A. Ludvigsen taget fat paa Udgravningen af Søen, omkring hvilken der først blev gravet en 7 Alen bred Kanal, hvori Vandet af Nors Aa og de øvrige til Søen flydende Vandløb skulde optages. Dernæst paabegyndtes Udvidelsen og Fordybningen af Knasborg Aa, hvori Vandet fra Søen skulde aflødes. Ved Forvalter Lud

vigsens sjældne Energi, forenet med en mangeaarig Praxis og begunstiget af den milde Vinter i 1881 og 82, vare disse Arbejder saa vidt fremmede, at Søen kunde lægges tør i April 1882, i hvilken Maaned Besaaingen ogsaa blev paabegyndt, og lykkedes denne saa godt, at der samme Sommer høstedes over 1000 Læs Hø; men Søbundens sjældne Frugtbarhed viste sig dog først i Sommeren 1883, da der (i begge Slet) avledes over 5000 Læs godt Hø. I de sidste 2 Aar er der i en Del af Søbunden bleven dyrket Havre og Rodfrugter, som ogsaa have givet et rigt Udbytte, og da den flere Alen dybe, frugtbare Dyndbund har Ler-Underlag, vil den utvivlsomt, naar den er bleven tilstrækkelig udtørret, kunne blive fortrinlig Markjord.

I denne golde Egn med sine sandede Markjorder var Udtørringen af Gaardbo Sø et stort Gode for Raabjerg Sogn og den østlige Del af Tversted Sogn formedelst den lettere Adgang til at erholde Hø. En stor Del af Græsset er hidtil bleven solgt paa Roden, og Høet af Resten bliver med en amerikansk Pressemaskine, som drives med Dampkraft, lavet i Baller, som sælges vidt om Land og leveres i Frederikshavn.

Foruden den store Betydning i landøkonomisk Henseende har dette Foretagende ogsaa allerede været og vil endnu i en længere Aarrække blive et stort Gode ved den reelle Fortjeneste, det har medført for den arbejdende Klasse, som er ilde stædt i denne Egn, hvor der ikke findes hverken Herregaarde eller større Bøndergaarde.

Den af Sandflugt ødelagte gamle Gaardbogaard, som eksisterede i det 17de Aarhundrede¹⁾, er nu bleven »opkaldt«, idet Hr. Jørg. W. Larsen har søgt og erholdt Bevilling til, at hans Ejendomme, den udtørrede Gaardbo Sø og de af ham købte 2de Gaardbogaarde, herefter skulle benævnes Gaardbogaard. Gaardbo nævnes, saavidt vides, første Gang 1335 i et Mageskifte mellem Vrejlev Kloster og Henrik Nielsen Gyldenstjerne²⁾.

De Bygninger, en Lade, 2 Staldlængder og en Forvalterbolig, som allerede ere opførte paa den ny Gaardbogaard, ligge umiddelbart op til den saakaldte »gamle Søbrink« (Søbred),

¹⁾ Saml. t. jydsk Hist. 3. B. S. 51.

²⁾ Suhms Danm. Hist. XII., 265.

som indtil 1852 dannede Østkysten af Søen, som da indeholdt omtr. 1400 Tdr. Land og var henved 2 Mil i Omkreds.

Søbunden er allerede saa tør, at der nu (1887) er besaaet over 50 Tdr. Land deraf med Hvede, Rug, Havre og Rodfrugter, som trives fortrinligt.

Af Lyngheden østen og norden om den nybyggede Gaardbogaard ere circa 40 Tdr. Land beplantede med Bjergfyr, som voxer ualmindelig godt, og Resten, paa nordre Side af Afløbskanalen, agtes beplantet med samme nøjsomme Træsart i næste Foraar.

I Løbet af en Snøs Aar vil den flot byggede Gaardbogaard blive en af de bedste Landejendomme i det nordlige Vendsyssel og en Prydelse for denne af Naturen ellers saa stedmoderlig behandlede Egn.

Forøvrigt henvises til min Beskrivelse af Gaardbo Sø i I. B. af Samlinger til jydsk Historie og Topografi.

Jylland,

**Studfær og Skildringer til Danmarks Geografi af Prof.
Ed. Erslev. Kbh. 1886. 346 Sider. 1 $\frac{1}{2}$ Kr.**

(Anmeldt af J. Kinch.)

I første Afsnit af denne Bog drager Forf. stærkt tilfæls imod Forestillingerne om en jydsk Højdebyg. Efter hans Mening bør man sige, at der i Jylland sydfør Limfjorden findes 3 Højdepartier: Det sydligste og højeste strækker sig fra Jyllands Sydgrændse mod Nord og indeholder de største Højder (den højeste, Ejer Bavnehøj, 547 Fod over Havet); det når mod Øst lige ud til Havet. I Nord deler det sig i 2 Arme, der adskilles af Gudenåsdalen, og hvoraf den højeste går i Nordøst op i Djursland, den anden lige i Nord op imod Viborg. Det andet Højdeparti kaldes Mariagerpartiet og optager Halvøen mellem Randersfjord og Mariagerfjord; det er kun af ringe Udstrækning. Det tredje er Himmerlandspartiet. Begge de sidste ere ved dybe Indskjæringer adskilte fra det første. Landet nordenfor Limfjorden behandles ikke med Hensyn til sine Højdeforhold, da det endnu ikke er fuldt opmålt af Generalstaben.

I 2det Afsnit eftervises, hvorledes hele det nordøstlige Jylland, navnlig Djursland, Himmerland, Salling og Landet nordenfor Limfjorden, oprindeligt har bestået af en Samling af Øer, som endnu kun ere adskilte fra hverandre med Lavninger, hvor man på mange Steder i Jorden finder Muslingeskaller. Denne Formation synes at stå i Forbindelse med Kalkdannelserne. Fremdeles skildres Vestkystens Beskaffenhed.

I 3die Afsnit forsøges en Fortolkning af de græske og romerske Forfatteres unøjagtige Opgivelser om det nordlige

Europas Geografi, i 4de Afsnit gives en dansk Kårthistorie. 5te Afsnit handler om Vandløb og Søer. Den Å, som har størst Opland, er Gudenåen med 50 Kvadratmiles Opland. Derefter kommer Skjernå med 43 □ Mile, Vardeå med næsten 19, og derpå først Storåen med 18¹/₂ □ Mile. Med Hensyn til Vandløbenes Længde er Rækkefølgen en anden; dog står også her Gudenåen øverst med 21¹/₄ Mil, hvorefter følger Storåen med 14 Mil, Vardeå (med Grindstødå) med 13¹/₄ Mil, og så først Skjernå med 12¹/₂ Mil. De forskellige Åers Vandmasse er ikke målt; men Forf. mener, at Gudenåen også her står øverst, medens Andre have ment, at Skjernåen fører mest Vand.

Af de jyske Indsøer er Møs Sø den største, idet den udgjør lidt over 3000 Td. Land; men den er dog meget mindre end Arre Sø i Sjælland, som udgjør næsten 7500 Td. Land, men nærmer sig stærkt til Esum Sø. Møs Sø har tillige en meget stor Dybde, nemlig 108 Fod. Da dens Overflade ligger 71 Fod over Havfladen, ligger altså dens Bund 37 Fod under denne. Dette er dog ikke noget Usædvanligt; flere andre jyske Søers Bund ligger ligeledes betydelig under Havfladen. — En mærkelig Kilde er Blåkilde nordøst for Hobro; der afgiver 80,000 Td. Vand i Døgnet, næsten ligeså Meget, som Kjøbenhavn forbruger, medens den berømte Magtekilde ved Roskilde kun afgiver 14,000 Td. i Døgnet. Vandet synes at komme fra den nordenfor liggende Madom Sø, som under almindelige Forhold intet synligt Afløb har. Mellem Søen og Kilden er der et temmelig betydeligt Højdedrag; men det er jo ikke noget Usædvanligt, at Vandet etsteds synker i Jorden for at komme op igjen et andet Sted længere eller kortere derfra. I Virkeligheden fremkomme vel alle Kilder på denne Måde; men det er sjældent, at det kan oplyses, hvor Vandet er gået ned i Jorden.

Bogen slutter med en Del Ekurser eller længere Anmærkninger til et eller andet Sted i det Foregående. De angå for en mindre Del særlig Jylland, S. 277 polemiserer Forf. på en mindre behagelig Måde mod en bekendt Historiker, som har kritiseret et af hans tidligere Skrifter; men Skriftet vil i det Hele taget i høj Grad interessere enhver Jyde.

Regnskab
over
det jyske historisk-topografiske Selskabs Indtægter og Udgifter
i Aarene 1885—6.

1885.

Indtægt.

1. Kassebeholdning fra forrige Aar	Kr.	83. 25.
2. Restancer		288. «.
3. Medlemsbidrag		1216. «.
4. Renter af Indskrivningsbevis		8. «.
5. Til gode hos M. M. Schultz		196. 62.
		i alt Kr. 1791. 87.

Udgift.

1. Honorar til Forfatterne	Kr.	267. 75.
2. Wulff: Jens Bang 1—2 H.		241. 60.
3. Boghandler Schultz for Exemplarer af »Samlingerne« til Medlemmerne		385. 05.
4. Tab ved Boghandlere		88. «.
5. Bestyrelsesomkostninger:		
1. Bogbinder Asmussen	8. «.	
2. Aalborg Stiftsbogtrykkeri	22. 50.	
3. Porto	5. 73.	
4. Papir til Stemmesedler	1. 30.	
5. Inkassationer	8. 18.	
		45. 71.

6. Restancer	104. €.
7. Rabat	164. €.
8. Saldo hos Boghandler Schultz	398. 44.
	<hr/>
	i alt Kr. 1694 55.
Indtægten var —	1791. 87.
	<hr/>
Kassebeholdning 1. Jan. 1886 Kr.	97. 32.

Aalborg den 22de Oktober 1886.

D. H. Wulff.

Foran stående regnskab med samtlige bilag har jeg gennemgået og intet fundet at bemærke ved samme.

København 26. Oktober 1886.

A. G. Juell.

Foranstaaende Regnskab approberes.

Aalborg, den 30. Oktober 1886.

L. K. Kier.

1886.

Indtægt.

1. Kassebeholdning fra forrige Aar	Kr.	97. 32.
2. Restancer		104. €.
3. Medlemsbidrag:		
305 Kvitteringer à 4 Kr.		1220. €.
1 — — à 10 —		10. €.
		<hr/>
		1230. €.
4. Renter af Indskrivningsbevis		8. €.
5. Til gode hos M. M. Schultz		398. 44.
		<hr/>
	i alt Kr.	1837. 76.

Udgift.

1. Honorar til Forfatterne	Kr.	300.	«.
2. Wulff: Jeus Bang 3—4 H til Medl.	147.	36.	
— — — 1—2 - til ny Medl.	21.	60.	
— — — 1—4 - til udenland-			
ske Selskaber	2.	56.	
			171. 52.
3. Boghandler Schultz for Exemplarer af »Samlin-			
gen« til Medlemmerne			399. 10.
4. Bestyrelsesomkostninger:			
1. Bogbinder Asmussen	6.	70.	
2. Aalborg Stiftsbogtrykkeri	20.	«.	
3. Porte	21.	85.	
4. Boghandler Schultz's Regning	11.	80.	
5. Typograf Olsen	10.	«.	
			70. 35.
5. Restancer	144.	«.	
6. Rabat	148.	75.	
7. Saldo hos Boghandler Schultz	515.	16.	
			<u>1748. 88.</u>
			i alt Kr. 1748. 88.
			Indtægten var — 1837. 76.
			<u>88. 88.</u>
			Kassebeholdning 1. Jan. 1887 Kr. 88. 88.

Aalborg den 7de September 1887.

D. H. Wulff.

Foran stående regnskab med samtlige bilag har jeg gennemgået og intet fundet at bemærke ved samme.

København den 15. September 1887.

A. G. Juel.

Foranstående Regnskab approberes.

Aalborg den 17. September 1887.

L. K. Kier.

Ældre Kaldsbreve for Sognepræster.

Efter N. Lachmann ved M. H. Rosenørn.

I Horsens lærde Skoles Bogsamling findes et omfangsrigt Haandskrift af N. Lachmann. Det kaldes »Udkastning til en fuldstændig Beskrivelse over gamle og nye mærkværdige Ting i Kjøbstæderne og paa Landet i Sjællands, Fyens, Aalborg, Aarhus, Viborg og Ribe Stifter samt Recension paa samtlige Præster siden Reformationen«. Det fylder 7 tykke Bind i Kwart. Det var nærmest Lachmanns Stilling som Sognepræst til Svenstrup (Vestertørslev og Svenstrup), der hos mig fremkaldte Ønsket om Udlaan af det Bind, som omfatter Aarhus Stift, men da jeg deri fandt Forfatterens egen Levnetsbeskrivelse indtil den Tid, han affattede sit utrykte Værk, og nogle af ham afskrevne Kaldsbreve for Sognepræster fra Tiden mellem 1646 og 1659, har jeg troet, at Meddelelsen heraf tilligemed de Bemærkninger, hvormed Lachmann indleder den, kunde frembyde nogen Interesse. Noterne har jeg tilføiet.

Lachmanns Levnetsløb findes under Sognepræster til Tørslev og Svenstrup som Nr. 8 saaledes.

Hr. Niels Lachmann, kaldet den 10. November 1719, ordineret af Biskop Oksen d. 15de Decemb. og indsat i begge Sognene den 24. ditto af Prousten Hr. Peder Wedege, Sognepræst til Glenstrup. Han var fød den 29. Januar 1691 i Guddum Præstegaard i Riber Stift, hvor hans Fader Mag. Jørgen Lachmann var Sogne-Præst. De første Fundamenter til hans Underviisning bleve lagte af hans Fader selv, siden fik han privat Præceptor i sin Faders Huus indtil 1701, da

han blev sat i Holstebro Skole. 1704 blev han sendt over til Kjøbenhavn, hvor hans Morbroder Jørgen Namesen Ruud, Justits Raad og Forvalter paa Rosenborg Slot, holdt ham under privat Information i sit Huus under studioso Jens Seiling, men da han 1708 blev kaldet til Præst til Tørring og Heldom Menigheder i Riber Stift, blev han sat i Fridrichsborg Skole, hvor han nød det kongl. Stipendium 4 R om Ugen. 1712 blev han dimitteret fra Skolen af Rectore Mag. Terkel Greenaae til Universitetet i Kjøbenhavn og forblev saa igjen i sin Morbroders Huus, indtil han havde udstaaet sine Examina ved Academiet, nemlig Examen Philosophicum 1713, og strax derefter, nemlig den 24. Mai, blev han Philosophiæ Baccalaureus. Examen theolog. udstod han d. 2. Aug. 1714, og erholdt til Attestatz Characteren Haudillaudabilem og til Demis Laudabilem. 1715 reiste han over til Jylland at besøge sin Fader, som da var meget svag, men ved Ankomsten var han død og begravet, forblev saa det Aar over hos sin Moder, for at være hende behjælpelig i Naadens Aar; kom saa over igjen til sin Morbroder for videre at continuere sine theologische studia, men som hans Morbroder hastig og uformodentlig døde d. 31. Decemb. 1718, blev ham alt Haab berøvet til det, som han ellers tractede efter, og maatte da nødvendiggjøre Ansøgning om et Leve-Brød, som han og erholdt ved dette Sted. — 1720 reiste han over til Kjøbenhavn og indlod sig i Ægteskab med sin første Hustrue Margrete Seiling, og blev der Copulationen forrettet d. 17. April af Mag. Fridrich Christian Rodriquez, Sogne-Præst til Trinitatis Kirke. Hun havde i mange Aar forestaaet hans Morbroders Huus og var i nogen Maado antagen til hans Arving tillige med den Sl. Mands Søster-Datter efter kongl. Dispensation. Med hende avlede han et eneste Barn, nemlig Maria Lachmann, som blev fød i Tørslef den 4. Oct. 1723. Efter langvarig indvortes Svaghed døde hans første Hustru den 23. Febr. 1726 og blev begravet i Tørslef Kirke der, hvor Epitaphium er opsat over hende¹⁾. Hans anden Hustru var Ide Kistine Friedlieb, en Datter af Consistorial-Raad, Proust og Sogne-Præst i Mariager Mag. Philip Henrich Friedlieb, som

¹⁾ Efter den af Lachmann i Beskrivelsen over Tørslef Kirke optagne Gravskrift var Margrete Seiling fød i Viborg d. 20. Juli 1680.

selv gjorde Copulationen i Mariager Kirke den 10. Oct. 1727, døde den 28. November 1748 og blev begravet i Tørslef Kirke. Hun var Moder til 8 Børn, som dels i deres Ungdom døde undtagen den sidste, som er Christine Lorentze Lachmann, fød i Tørslef d. 17. April 1748.

Sognepræsternes Kalds-Breve

i Nørhald Herred i de Aar 1646, 1647, 1654, 1655, 1659, hvilke har været de sidste, som Bønderne efter Ordinantzen har udgivet, Hvoraf kan sees, hvad for en Maade de i de Tider har brugt med at kalde Præster: og som det ofte gik ganske urigtig til med saadanne Kalds-Breve, maatte Kongerne tage Kalds-Rettighed fra Bønderne og tilegne sig selv denne Rettighed, dog saa, at de af Adelen, som havde Jus Patronatus, beholdt Rettighed til at kalde Præster til deres egne Kirker.

I Reformationstiden var der stor Trang for saadanne Personer, som kunde antages til Præster. Saalænge som de kunde faa saadanne Munke, som vare overbeviste om den Lutherske Religions Sandhed, havde antaget den og havde nogenledens Forstand til at prædike, bleve de antagne, men som der behøvedes flere, maatte de tage til Præster, hvem de kunde faae. I Christiani III Recess siger Kongen, at en Superintendent maatte endeligen have en Skriver, en Karl at sende i Ærinde, en Kjøre-Svend, som kan kjøre og røgte fire Heste, og en Dreng etc. Af dem kunde med Tiden blive gode Sogne-Præster og Skolemøstere. Det var i Begyndelsen alt nok, naar saadan en Person kunde læse Evangelii Forklaring Ord fra Ord af en Postill, og messe de endnu brugelige latinsche Messer; dog skulde de med Tiden venne sig til at prædike og tale selv uden ad.

Hvad deres Vocation til Prædike-Embedet angaaer, da blev det i Reformationstiden Menigheden tilladt selv at kalde en Præst, men som det var altfor vitløftig, at enhver Person i Menigheden skulde have sit Votum, blev det efter Kirke-Ordinantzen saaledes foranstaltet, at der skulde udvælges 7 Mænd af Menighederne, som skulde være de ældste, vittigste

og skikkeligste. De skulde have Magt til at kalde en Person i den hele Menigheds Naun, og den skulde Menigheden være fornøyet med. Dog finder man ikke mere end 6 Kalds-Mænd i de fleste af efterfølgende Kalds-Breve.

Kunde de 6 Kalds-Mænd ey komme til rette med hinanden at kalde een Person, saa de derfor ofte kaldte to, skulde Bønderne have forbrudt deres Kalds-Rettighed; derimod skulde Lehns-Manden kalde saadan een Person, som han fandt beqvem, og det ser man af det andet Kalds-Brev, som her er indført, angaaende Hr. Søren Pedersen Asferg, som af Lehns Manden blev kaldet til Sogne-Præst til Spentrup og Gassum Sogner.

Den Person, som blev kaldet, skulde selv prædike i begge Sognene paa Vocations Dagen i Proustens Overværelse. Det var ikke mere end een Person tilladt at prædike for Kaldet, som sees af et Brev, indført i det Danske Magazin IV. tome pag. 205, er af Dato Aarhus Fredagen efter Lucii Dag 1558, som Biskop Lauritz Bertelsen har skrevet Jørgen Rosenkrantz til, angaaende en Begjæring til Biskopen om en Person fra Veile, som Rosenkrantz gjerne vilde have til Præst til Mørcke, da Bønderne der imod vilde have Hr. Mads i Alling. Rosenkrantz forlangede, at Personen maatte tillades at prædike for Menigheden, men Biskopen svarede, at det kunde ey tillades meere end Een at prædike, thi (skriver Biskopen) »skulle thet saa gange til, at fyrst Een, saa een anden, then tredie, fjerde etc. skulle saa stedes til at kampfes og kifves meth Predicken, tha ville then undertiden som høfvest kunde robe, og mest mett Ord kunde praale, dog maa vel ske bode ulerd och ugudeligh, fange korret och udvællelse, og then som lerd och gudfrychtig, maatte forskydes och staa tilbage« etc. Biskopen i dette sit Brev beraaber sig vel paa Kirke-Ordinantzen, men naar vi ret vil eftertænke alle Ting, havde det været langt bedre, at det havde blevet flere end Een, ja endog Fremmede udenfor Stiftet, tilladt at gjøre Prøve-Prædikener, thi alle Bønder (som Biskopen mener) ere ikke saa taabelige, at de skulde dømme om en Præstes Dygtighed, fordi han kand »høfvest robe« og »med Ord kunde praale«. Derved kunde og i meget den skammelige Misbrug have blevet forekommet med at kalde uduelige, ja vel og liderlige Per-

soner¹⁾. Af efterfølgende Kalds-Breve sees, at Candidatus skulde selv prædike paa Vocations-Dagen, og naar han havde prædiket, skulde der gøres Bøn til Gud om en from Arbejder i sin Høst, lige derpaa blev Kaldsbrevet skrevet og underskrevet, da dog saadan en Candidat alt tilforn af Bønderne var kaldet, og blev næppe nogen af Bønderne antaget uden med visse, undertiden haarde Conditioner. Hr. Frantz Lindenberg til Hatting i dette Stift kunde ikke paa anden Maade erholde Bøndernes Samtykke til at kalde ham til deres Præst, end han maatte forbinde sig til at tage hans Formands Enke eller Datter til ægte, og da han siden ikke vilde efterleve denne sin Forpligt, truede de ham dermed, at de lige saa vel kunde sætte ham af, som de havde kaldet ham²⁾. Undertiden

¹⁾ Ved Forordning om Præstekald af 12. Sept. 1621 (i danske Kirkelove) blev udtrykkelig bestemt, at ved Vacance mindst »to eller tre mue predicke for Menigheden«, og det var vist alt tidligere almindeligt, at flere Personer med Provstens Samtykke »lode sig høre til Kaldet«, saa at endog Kongen ^{20/3} 1606 forsender tvende Personer i saadant Øjemed, men ved Kongebrev af 28. Novbr. 1650 (Ny kirkeh. Saml. V. S. 667) indskærpedes det, at ikke mere end een Person maatte prædike paa een Dag, eiheller paa andre Tider, end om Søndagen. Den i Odense d. 14. Juni 1539 vedtagne Ordinants om Kirketjenesten blev i 1542 fuldstændiggjort ved de i Ribe vedtagne Artikler, og er det i den første af disse, der supplerer Ordinantsens II. Nr. 9, at Bestemmelsen findes om, at menige Sognemænd strax ved indtrædende Vacance skulde udnævne 7 af de ældste og mest agtede Mænd i Sognet, hvilke med Herredsprovstens Raad og Samtykke skulde udvælge en anden from lærd Mand til deres Sognepræst, dog at hvor nogen Riddermands Mand havde jus patronatus, maatte han med Provstens Raad udvælge en lærd Mand til Kirken. Om Prøveprædiken for Menigheden havdes neppe her for Landet fra den Tid nogen udtrykkelig Bestemmelse, men det var ikke uden Exempel i protestantiske Lande, at den ikke holdtes som Valgprædiken, men kun for at give Menigheden Adgang til at gjøre Indsigelse mod Candidaten eller tiltræde Kaldelsen (se f. Ex. et Kaldsbrev fra Thüringen i Thür. hist. Fgs. Tidsskr. 1886 S. 128—31).

²⁾ I ny kirkh. Saml. V. S. 435—7 er optaget et Thingsvidne af 18. Juni 1558 fra Tudse Herred, hvorefter Præsten i Kundby Hr. Jens Nielsen var indtagen og samtykt af Peder Rud til Vognserup og dernæst af menige Sognemænd med saadan Forord, at han skulde være sine Sognefolk horig og lydlig samt tjenstagtig, og hvis hans Forsømmelse heri eller nogen mærkelig Brøst i hans Levnet og Lærdom findes, da skulde Per Rud med menige Sognemænd (uden at der

maatte Candidaten love at være Bønderne i mange Poster til Villie, give dem en Tønde Øl, gjøre dem et Gjestebud, ja vel og afstaa noget af Præstegaardens Jord til dem, om de vilde kalde ham, hvilket blev forbudt i Synodo Roskildense 1568. Pontopp. Annales 3 tome pag. 25.

Og som da saadanne Misbrug toge stærkt Overhaand, kunde de ikke paa anden Maade afskaffes, end at Bønderne, ja endog Borgerne i Kjøbstæderne maatte miste deres Kalds-Rettighed, og Kongen selv tilegnede sig jus vocandi; hvilken Rettighed og blev forundt Adelen, som havde jus patronatus.

Endnu er en Post at erindre i Anledning af disse Kalds-Breve, som er, at der i det andet Kalds-Brev, Spentrup angaaende, indføres noget, som ey findes i de andre, nemlig at Hr. Søren Pedersen Asferg blev forbunden til at holde Præstegaarden ved god Hævd og Magt og have Indseende, at hverken den eller noget dens Tilliggelse for hans Skyld forværres eller formindskes i nogen Maade. Denne Erindring gjordes og i de Tider høyligen fornøden, thi som Præsterne i de Tider ikke eyede deres egne Præstegaarde, havde ikke

henvises til de geistlige Foresattes i Ordinantsen forbeholdte Skjøn) have Fuldmagt til at sige ham af med Kundby Sogn og besikke dem en anden Sognepræst, som vilde holde disse Vilkaar.

Samstedts S. 470—2 og i Rørdams danske Kirkelove under sit Dato findes det kongelige Forbud af 1ste April 1606 mod Misbrug ved Præstevalg, hvorved Ordinantsens Bestemmelser indskærpes i Forbindelse med udtrykkelig Ophævelse af den paa sammes Fol. 85 forekommende Henviisning, hvorefter Kirkeværgerne skulde hos Bispen lægge sig efter at faa en god Sognepræst. Tvertimod forbydes det nu Bisperne i nogen Maade at befatte sig med Præstevalget, forinden den af Provsten og bedste Sognemænd valgte tilsendes dem til Bispeexamen, hvorefter han da hos Lensmanden paa Kongens Vegne maatte erhverve »Kollats« (efter Ribe Art. 1 hos Stiftbefalingsmanden), forinden han af Bispen ordineredes, og er det vistnok forblevet herved uanseet de omfattende Udtryk i den almindelige Forordning af 27. Marts 1629 (i d. Kirkelove) Post II. Nr. 6, hvorefter med Præster at kalde i alle Maader skulde forholdes »fuldkommelig« efter Ordinantsen. Herved henvises nemlig vistnok kun til Ordinantsens ovenanførte IIde Stykke Nr. 9 »om Predickere at besikke«, saaledes som dette var suppleret ved Ribe Artikler, hvorimod den under 1. April 1606 ophævede Henviisning paa Folio 85 havde sin Plads i Ordinantsens Vte Stykke om Superintendentener og Provster og saaledes ikke havdes for Øie ved de foranførte Udtryk i Forordningen af 1629.

heller nogen Vederlag at vente sig, om de gjorde nogen anseelig Bekostning paa dem, saa vare derfor mange Præstegaarde i slette Omstændigheder. Mange Præster forsømte den aarlige Reparation, hvor over der skete saa stor en Brøstfældighed paa dem, at det var over Manges Formue sligt at remedere, hvorfor og Mange har faaet Hjælp af den Geistlig Fisco til deres Præstegaardes Opbyggelse, men for at forekomme sligt i Fremtiden, tillod Fridericus III. i de Geistliges Privilegier Art. 4, at enhver Præst maatte tilforhandle sig sin Præstegaards Bygning etc., men som det ikke dengang blev fastsat, hvor meget en Præstegaard skulde koste, og hvortil disse Penge skulde anvendes, gjorde Ærkebiskopen Hans Svane, da Krigen med de Svenske havde Ende, det Forslag, at enhver Præst for sin Præstegaard en for alle Gange skulde give 100 Rdl., og at samme skulde regnes Børnehuset til Indtægt paa Christianshavn, og at Præstens Arvinger skulde lade sig betale Præstegaarden af successor efter sin Værdi, dog ikke over 500 Rdl. Hvilket Forslag blev approberet. Zwergii siellandsche clerisie 1 tome pag. 281. De, som ikke kunde eller ikke vilde strax betale disse 100 Rdl., maatte sætte Præstegaarden i Pant og betale den aarlige Rente til Børnehuset, indtil det blev deres eller Efterkommeres Leilighed at betale Capitalen.

Herpaa følger nu Kalds-Brevene.

Hr. Niels Knudsen Oxes Kaldsbrev 1647 til *Tuede og Linde* Sogner.

Eftersom Gud allermægtigste efter sin faderlige Villie haver heden kaldet vor kjære Siæle-Sørgere den hedderlige Mand, Hr. Jens Pedersen Lykke, Sogne-Præst til Tuede og Linde, saa haver vi i Dag, som er Søndag Iudica, med Bøn og Paakaldelse i Guds Huus søgt Høstens Herre om en troe Arbeidere i sin Høst, og efter ærlig og velb. Mand Malte Juel til Giessinggaard, kongl. Mai^{ts} Befalings-Mand over Christiansstad, hans Forskrivelse og Samtykke, udi vor kjære Herreds-Proustes Nærværelse, kaldet og udvalgt den hedderlige og vellærde Dannemand, Hr. Niels Knudsen Oxe, som os udi Vor Salighedssag i Tve og Linde for en Capellan paa halv-

tredie Aars Tid troligen og vel betjent haver og imidlertid sig christelig og skikkelig, som en Præstemand egner, forholdt haver, til en ret Sogne-Præst og Siæle-Sørgere efter Sl. Hr. Jens Pedersen Lykkes dødelige Afgang. Vi love for Gud at ville ære, lyde og tjenne hannem, som vor Siæle-Sørgere inden og uden Kirken og give hannem i rette Tid Offer og Tiende efter Ordinantzten og Recessen, som forsvarlig kan være, hvis vi hans Formand tilforn givet haver. Hvorfor vi ogsaa paa det ydmygste er begjerende af vores ærværdige Biskop, hedderlig og høylærde Mand, Doct. Jacob Matthisen, Superintendent over Aarhus Stift, at han dette med os vilde samtykke, saavel som og ærlig og velb. Mand Peter von Gerstorff til Sæbygaard, at han paa Kongl. Mait^s og ærlig og velbyrdig Frue Kisten Lützwou, ærlig og velb. og nu Sl. Knud Ulfeldts Efterleverskes Vegne med os til ydermere Stadfæstelse at bekræfte. At saa i Sandhed er, haver vi efterskrevne: Peder Nielsen, Foged paa Giessinggaard, ærlig og velb. Malte Juels Fuldmægtig¹⁾, Christen Jensen i Bjerregaard, Niels Andersen i

---

¹⁾ Malte Juls Foged maa vistnok regnes med blandt Kaldsmændene, hvorved Tallet 7 udkommer. Malte Juls Fader Iver Jul til Villestrup havde efter Trap (V. S. 561) i 1618 kjøbt Gjessinggaard af Kirstine Munk Christensdatter og dermed forenet det nedbrudte Hungstrup. Peter v. Gersdorff eiede Søbygaard i Gjern Herred, hvilken allerede havde tilhørt hans Forældre. Hans Moder var Fru Else Munk Christensdatter. Hans Fader hed Caspar Christoph († 1630), og nedstammede fra Nicolaus, som levede 1517, ved Kjøb havde faaet Malschwitz i Oberlansitz og var bømsk Landshøvding i Kredsen Bautzen. Denne Linie af Gersdorfferne blev heri Landet gjennem Giftermaal forbunden med Ulfelderne, og en af Peters Brødre Caspar til Hindsels var saaledes gift med Anne Ulfeld. En Søster til Fru Else Munk var gift med Mogens Ulfeld Jacobsen. Knud Ulfeld (Jacobsen?) var gift med Anna Lykke og havde med hende faaet Nørgaard i Grinderslev Sogn, men hvis det er den samme Knud Ulfeld Jakobsen, der d. ³¹/₅ 1646 fik Dronningborg Len, men døde samme Aar, er han senere bleven gift med Kirstine Lützwou (Erslev S. 33), der mulig tillige har staaet i Slægts- og Arveforhold til Fru Kirstine Munk Christensdatter af Giessinggaard. Peter v. Gersdorff har da formodentlig havt en staaende Fuldmagt til at fungere for Fru Kirstine Lützwou, hvis nys afdøde Mand ogsaa havde været forlenet med den geistlige Jurisdiction, og som selv først fik Kvittering for Lenet ²⁰/₅ 1651. Fru Kisten eller Christine Lützwou har rimeligviis været en Søster til Etatsraad Hugo v. Lützwou (f. ¹/₅ 1617,

Tuedgaard, Christen Christensen i Skalmstrup, Poul Sørensen, Iep Pedersen og Poul Pedersen i Linde paa menige Sognefolkets Vegne i fornævnte Tuede og Linde Sogner i vor kjære Herreds-Proustes, hedderlige og vellærde Mands Hr. Jens Brasches i Kousted, hans Nærværelse, kaldet fornævnte Hr. Niels Knudsen Oxe til vores Sogne-Præst og samme Kalds-Brev nu med vores Haand og Signeter videndes og med Villie undertrøkt, venligen begjærendis vores kjære Proust, Hr. Jens Brasch med os til Vitterlighed og Overværelse underskriver: Actum Tuede, Søndagen Iudica 1647. L. S. L. S. L. S. etc.

Hr. Søren Pedersen Asfergs Kaldsbrev 1655
til Spentrup og Gassum Sogner.

Ieg Henrich Tott til Boltinggaard, kongl. Mai^{ts} Befalings-Mand paa Dronningborg, kjendes og gjør hermed vitterlig, at eftersom hedderlig og vellærde Mand, Hr. Niels Pedersen, Sogne-Præst til Spentrup og Gassum Sogner for rum Tid siden ved Døden er afgangen, og der siden er indfalden Tvistlighed imellem Sogne-Mændene om en anden Præst at kalde, saa de dertil haver kaldet tvende Personer, hvilke formedelst loulig Proccs ere satte derfra, da haver jeg hermed paa kongl. Mai^{ts} min naadigste Herres Vegne udvalgt til samme Kald at betjene nærværende hedderlig og vellærde Søren Pedersen Asferg, at han udi fornevnede Sl. Hr. Niels Pedersens Sted skal være Sogne-Præst til Spentrup og Gassum Sogner, lære Guds sande Ord, rettelig administrere Sacramenterne og ellers i alle maader forrette, hvis samme hans Præste-Embedet vedkommer, saafremt han efter loulig examen til det hellige Ministerium dygtig kjendes af den hedderlig og høylærde Mand

---

† ²¹/₃ 1693) til Bachendorf i Meklenborg, som tillige skrev sig til Lundsgaard og Jershauge i Danmark, hvor han 1651 blev naturaliseret og ¹⁶/₄ 1656 blev forlenet med Antvorskov og ¹¹/₅ s. A. fik Korsør samt ⁹/₂ 1662 ny Bestalling som Befalingsmand over Korsør og Antvorskov (Erslev S. 13 og 18). Han blev 1ste Gang gift ¹²/₆ 1656 med Ide, Datter af den omtrent et Aar forud som Hofmester i Sorø ansatte Jørgen Rosenkranz til Kjeldgaard og Christentze Juel, og 2den Gang med Marqvard Rodstens Enke Karen Jul. Han er Stamfader for den danske Slægt Lützwow.

Doct. Jacob Matthisen, Superintendent over Aarhus Stift. Hvorimod han skal nyde, bruge og bekomme og beholde al den Rettighed og Rente, som hans Formand for hannem havt haver, hans Livstid, al den Stund han sig udi Lærdom og Levnet saa forholder, som det en retsindig Guds Ords Tjenere vel egner og anstaaer, saa og holder Præstegaarden ved god Hævd og Magt og haver Indseende med, at hverken den eller noget dets Tilliggelse for hans Skyld forværres eller formindskes i nogen Maade.

Til dis bedre Forsikring setter jeg min egen Haand og Signet heneden for.

Actum Dronningborg d. 16. Novemb. 1655.

(L. S.)

Hr. Peder Jensen Brasches Kaldsbrev 1654
til *Kousted og Rodsted* Sogner.

Vi efterskrevne Mads Nielsen i Kousted, Peder Knudsen og Jens Sørensen *ibid.*, Jens Christensen i Blegvad, Niels Jensen i Rodsted og Peder Jensen i Kondrup, af Rodsted Sogn, kjendes og gjør for alle vitterlig, at den tredie Jule Dag, som var d. 27. Decemb. 1654, var hedderlig og vellærde Mand, Hr. Peder Nielsen Sogne-Præst til Asferg og Faarup paa Proustens Vegne efter vores ærværdige Biskops Befaling her hos os samme Dag udi vore Kirker, og var tilstede hedderlig og vellærde Peder Jensen Brasch, hidindtil Mødtjenere i Guds Ord her i Sognene. Hvilken samme Dag, saavel som tilforn, prædikede Guds salige Ord for os, og efter at Tjenersten var holden, blev os forholden af fornævnte Hr. Peder Nielsen, at efterdi Gud allermægtigste havde for kort Tid forleden ved Døden bortkaldet vores kjære Siæle-Sørgere Hr. Jens Jensen Brasch i Kousted og Rodsted, vi derfor hjerteligen hver for sig skulde bede Gud, han igjen vilde sende os den, som frygtet Gud og vilde vor Salighed forfremme; da efter at en inderlig Bøn til Gud var gjort, da som tilforn have vi med menige Sogne-Mænds Raad og Villie fornævnte Peder Jensen Brasch kaldet til at være vor rette Sogne-Præst og Siæle-Sørgere til begge Menigheder, og ere vi og menige Sogne-Mænd gierne fornøyet med hannem, og lover vi paa

vor egen og menige Sogne-Mænds Vegne at giøre og give ham al den Rettighed med Offer og Tiende og andet, vi efter Ordinantzen og Sedvane vores Sogne-Præst pligtig er. Hvorfor alles vor ydmyge Begiering er til vor kjære Øfrighed ærlig og velb. Mand, Henrich Tott til Boltinggaard kongl. Mai^{ts} Befalings-Mand paa Dronningborg, saavel som og vor kjære Biskop hedderlig og høylærde Mand Doct. Jacob Matthisen, at De dette vor Kalds-Brev vilde samtække, og med ydermere Collatz og Confirmatz stadfæste, og her udi ramme alles vor Gaun og Beste. Sligt vil vi med al Underdanighed kjende og fortjene. Til dis mere Vidnesbyrd have vi forⁿ Mænd med forⁿ hedderlige Mænd Hr. Peder Nielsen trøkt vore Signeter her neden under.

Givet udi Kousted Kirke Aar og Dag ut supra.

(L. S.)

Hr. Iver Hansen Abels Kaldsbrev 1659
til *Asferg og Faarup* Sogner.

Vi efterskrevne Christen Nielsen i Asferg, Mattes Pedersen i Katrup, Michel Jensen i Asferg, Christen Thomsen ibd., Søren Nielsen i Faarup, Jens Nielsen i Ørild og Kield Pedersen i Faarup kjendes og gjør vitterlig for Alle med dette vort aabne Brev, at eftersom Gud allermægtigste efter sin velbehagelige Villie haver fra dette Liv til det ævige Liv bortkaldt hedderlig og vellærde Mand, Hr. Peder Nielsen vores forrige Sogne-Præst, Siælesørger og Proust i Nørhald Herred, og vi igjen behøver en gudfrygtig, skikkelig og dygtig Person til vores Sogne-Præst i Asferg og Faarup Sogner, da have vi efter Bøn og Paakaldelse til vor Herre paa vores og menige Sogne-Mænds Vegne og udi hedderlige og vellærde Mands Hr. Hans Lauritzens, Sogne-Præst til Tørslef og Svenstrup Sogner, forordnet Prouste-Embedet at forrette, hans Nærværrelse i den H. Trefoldigheds Naun i Dag her i Asferg og Faarup Kirker kaldet og samtøkt til vores rette Sogne-Præst og Siælesørgere hedderlig og vellærde Person Iver Hansen Abel, at han herefter udi fornævnte vores Sl. Sogne-Præstes Sted skal tjene os udi Guds Ord med at prædike og de høyværdige Sacramenter at administrere, saavel som og sig forholde

i alle Maader som en Sogne-Præst paa sit Embedes Vegne eigner og bør, hvorfor vores venlige Bøn og Begiering er til hedderlig og høylærde Mand Doct. Jacob Matthisen, Superintendent over Aarhus Stift, at han vilde paa sit Embedes Vegne samme hedderlige Person overhøre, og dersom han da (som vi vist formoder) duelig og dygtig findes til det hellige Prædike-Embede, ordinere og beskikke, lover vi paa menige Sogne-Mænds Vegne at findes hannem paa Guds og hans Embedes Vegne hørige og lydige, give og gjøre ham al den Tjeneste, Udgift og Rettighed, som vi vor Sogne-Præst efter kongl. Mait^e Ordinance og gammel sædvanlig Brug skyldige ere. At dette, som forskrevet staaer, holdes og efterkommes skal, have vi forⁿe Mænd paa vores og menige Sogne-Mænds Vegne i Asferg og Faarup Sogner trøkt vore Signeter her neden under, og egne Hænder underskrevet, og venlig ombedet forben^te hedderlige Mand Hr. Hans Lauritzen paa sit Embedes Vegne at underskrive. Givet i Asferg og Faarup Kirker Søndagen den 21. August 1659.

(L. S.)

Hr. Jens Kals Kaldsbrev 1659 til *Glenstrup* Sogn.

Vi efterskrøvne Lars Jensen i Karlbye, Jens Christensen i Gundestrup, Jens Christensen i Glenstrup, Kiold Nielsen i Handest, Niels Lang ibd., Anders Christensen Dyrbye ibd., Michel Øinesen ibd. kjendes og gjør vitterlig for alle med dette vort aabne Brev, at eftersom Gud allermægtigste efter sin gode Villie haver heden kaldet fra dette Liv til det ævige Liv hedderlig og vellærde Mand Hr. Lauritz Jensen Dyster, vores forrige Sogne-Præst og Siælesørgere, og vi nu behøver en gudfrygtig og dygtig Person til vor Sogne-Præst i Glenstrup Sogn, da have vi efter Bøn og Paakaldelse til Gud allermægtigste paa vores og menige Sogne-Mænds Vegne og udi hedderlig og vellærde Mand Hr. Peder Nielsen, Sogne-Præst til Asferg og Faarup Sogner, og Proust udi Nørhald Herred, hans Nærværelse udi den H. Trefoldigheds Naun i Dag udi Glenstrup Kirke kaldet og samtøkt til vor rette Sogne-Præst og Siælesørgere hedderlige Person, Jens Johansen

Kall, at han her efter i o. s. v. væsentlig som i forestaaende Brev.

Givet udi Glenstrup Kirke den 1. Mai 1659.

(L. S.)

Hr. Hans Lauritzens Kaldsbrev 1646 til *Tørslef* og *Svenstrup* Sogner.

Kjendes vi efterskrevne Niels Nielsen i Svenstrup Hougaard, Peder Sørensen i Svenstrup, Peder Thomasen i True af Svenstrup Sogn, desligeste Christen Jellesen i Tørslef, Michel Knudsen sammesteds og Niels Sørensen i Gjetterup ud af Tørslef Sogn, og gjør for alle vitterlig, at eftersom vores forrige Sogne-Præst, hedderlig og vellærde Mand Hr. Anders Iversen Qvist for sin Alderdoms og Skrøbeligheds Skyld sit Kald haver frastanden, efter som hans Opladelses Brev derom videre formelder, og vi af menige Sogne-Folk udi fornævnte Sogner som rette Kalds-Mænd fuldmægtigede ere med ærlig og velbyrdig Mand Axel Urne til Kjellerup en anden Sogne-Præst til Svenstrup og Tørslef at kalde, da efterdi hedderlig og vellærde Person, Hans Lauritzen, barnfød i Greenaae, sig nu en Tid lang tilforn her hos os haver opholdet og udi fornævnte vores forrige Sogne-Præstes Uformuesomhed og skrøbelige Alderdom og efter hans Anmodning og Begjering med Prædiken og Guds Ord retsindigen haver forsørget, saa og derhos sig skikkeligen og gudfrygteligen forholdt baade i Liv og Lærdom i Kirken og udenfor, og det endog fornemmeligen i denne forgangne onde og besværlige Feides Tid, saa vi fligteligen takker ham derfor meget godt, og vi derfor des sikrere fremdeles kunde formode os god Underviisning, Trøst, Hjelp og Forfremmelse hos hannem udi vor Saligheds Sag. Hvilket Hans Lauritzen endog tilforn skal have rigtig og god Vidnesbyrd om sin forrige skikkelige Levnets Fremdragelse og Lærdom fra de gode og høylærde Dannemænd i Kjøbenhavns Universitet, da dersom samme Hans Lauritzen kan eragtes af vores ærværdige kjære Hr. Biskop dygtig og beqvem til saadan Kald og Embede, have vi i Guds den hellige Trefoldigheds Naun efter fligtig Bøn og Paakaldelse til samme den almægtigste Gud med ærlig og velbyrdig Mands Axel Urne til Kjellerup hans Villie og Samtøkke saa og med vor

kjære Herreds-Proustes, hedderlig og vellærde Mands Hr. Hans Jacobsen Abel, Sognepræst i Mariager, hans gode Raad og udi hans Nærværelse nu i Dag kaldet, koret og udvalt fornævnte Hans Lauritzen til at være vores Siælesørgere og rette Sogne-Præst til Svenstrup og Tørslef Sogner. Hvorfor vi og paa vor egen og menige Sogne-Folks Vegne lover og tilbeplygter os at være hannem som vor rette Sogne-Præst hørige og lydige, saa og derhos at give hannem Offer, Tiende og anden Rettighed, som vi vor Sogne-Præst pligtige ere, og ellers i andre Maader imod hannem os anstille som det egner og bør, og det saa længe og al den Stund, som han os med Prædiken, Underviisning af Guds Ord, saavel som og med de hellige Sacramenters retsindige Uddelelse forsiuner, som en retsindig Guds Ords Tjenere egner og vel anstaar. Des til dismere Vidnesbyrd, tryggere og bedre Forvaring, at saa i Sandhed er, som foreskrevet staaer, have vi paa menige Sogne-Mænds Vegne trøkt vore Signeter her neden for, og derhos venligen anmodet forbemeldte vores kjære Herreds-Proust (som endog haver samtøkt) dette med os til Vidnesbyrd og Bekræftelse at underskrive og forsegle.

Givet udi Svenstrup Kirke Midfaste Søndag den 8. Marts 1646.

(L. S.).

Jeg Axel Urne til Kjellerup¹⁾ kjendes og gjør vitterlig hermed for Alle, at jeg udi Dag, som er d. 8. Marts udi

¹⁾ Efter Trap V. S. 542 havde Axel Urne ved Mageskifte med Enevold Seefeld erhvervet saavel Kjellerup som de gamle Hovedgaarder Svenstrup Hovgaard og Kvotrup, sidste i Hem Sogn (Trap V. S. 540—1), der vare bleve øde i Keiserens Feide, og han havde saaledes vistnok Patronatet til Svenstrup Kirke, hvor Præstevalget foretoges. Derimod har der neppe tilkommet ham nogen Berettigelse med Hensyn til Vester-Tørslev Kirke, i hvilket Sogn Præstegaarden laa. Der var saaledes her en Vanskelighed tilstede, som ogsaa fremtræder i mange af de i Ny kirkeh. Saml. V. aftrykte Actstykker til Oplysning om Præstevalget i den danske Kirke. Den i 1539 givne Ordinants knytter i sit ovenanførte Nr. af II^{det} Stykke Præstevalget til det enkelte Kirkesogn udenfor Kjøbstæderne — i hvilke Valgretten i det Hele overdroges Borgemestre og Raad —, og den bevarer saaledes de Rettigheder, som »sande Patroner« have, der pleie at keyse Sognepræster og af Arilds Tid at forlene nogle »Kirker«. I Overensstemmelse hermed fastholdes i Afsnittet om Landspræsternes

nærværende Aar 1646, har været her udi Svenstrup Kirke der med 6 fuldmægtigede Kalds-Mænd af begge Sogner tilhobe udi Proustens Nærværelse og med hans Raad at kalde og udvælge en Sogne-Præst udi Tørslef og Svenstrup Sogner, og da haver jeg med samme Kalds-Mænd dertil kaldet og udvalt hedderlig og vellærde Person Hans Lauritzen af Greenaae, saaledes som det Kalds-Brev formelder, samme 6 Mænd i Dag til hannem derpaa udgivet haver, hvilket findes af dem forsegleet, saavel som og af Herreds-Prousten baade forsegleet og underskrevet; hvorfor jeg vil have samme Kald og Kalds-Brev saa vit ratificeret, anset og agtet, ligerviis som jeg det med egen Haand havde underskrevet og forsegleet, saa vit samme hans Kalds-Brev belanger.

Dets til ydermere Vidnesbyrd haver jeg trøkt mit Signet nedenfor og med egen Haand underskrevet. Datum Svenstrup. Anno et die ut supra.

L. S.

Underholdning i Ordinantsen IV^{de} Stykke dels Capitlernes Rettigheder i de daværende Canikers Livstid, dels indrømmes det, at »der, som Riddermends mend oc Adel haffuer jus patronatus til nogen Sogne Kircke«, maa de selv forlene samme Kirke den, de ville unde den, under Forbehold af Superattendentens Prøvelse. Dette gjentages i den oven anførte første Riber Artikel saaledes: »Dog huor nogen Riddermands mand haffuer jus patronatus til nogen Kircke, da maa han self uduelle oc met Prouestens raad tilskicke en lærd Mand til en Sogneprest til samme Kircke«, dog med Forbehold af Superintendentens Prøvelse. Her forekommer vel kun Udtrykket »Riddermands mand«, men da dette Ord i 1539 stilles sammen med »Adel«, er det neppe tilsigtet i 1542 at stille »Adelen«, der stedse beholdt den i 1539 under saa svær Fordømmelse indrømmede Tiendefrihed, ringere med Hensyn til Præstevalget end 3 Aar tidligere, og end mindre lader det sig i 1646 betvivle, at enhver af Adel, der havde jus patronatus, ogsaa valgte Præst. Da Axel Urne derhos i hvert Fald ikke for Kjellerup kunde anerkjende den Tiendeplicht, Bøndernes Valgbrev udtrykker, er det i sin Orden, at han har givet sin Tiltrædelse Form af Ratihabition paa Kaldsbrevet.

Oldtidsminder i den vestlige Del af Rinds og Gislum Herreder.

II.

Ved W. Dreyer, Læge.

Siden jeg her i Tidsskriftet gav en Oversigt over de arkæologiske Forhold i den sydvestlige Del af Himmerland, har jeg havt Lejlighed til at foretage enkelte, i det mindste i mine Øjne ret interessante Undersøgelser sammesteds, og da jeg nu er fraflyttet Egnen og vel desværre saaledes maa betragte min beskedne arkæologiske Gjerning dér som afsluttet, har jeg anmodet om Plads for endnu nogle faa og korte Beretninger, som altsaa ere afsluttende for mit Vedkommende. Gid en anden og kyndigere snart maatte tage Arbejdet op efter mig; Egnen er rig som faa paa Minder fra Hedenold, men de svinde Aar for Aar, alt som Hederne opdyrkes og Befolkningen tiltager.

I.

Den ældre Stenalder.

Udgravningsberetning Nr. 47.

Medens alle de tidligere af mig fundne og delvis undersøgte Kjøkkenmøddinger vare smaa og lidet righoldige, lykkedes det mig henimod Slutningen af mit Ophold paa Egnen at komme paa Spor efter en betydeligere Affaldsdyngge, som var

uforstyrret nok til, at en Undersøgelse kunde være lovende. Jeg lod da en saadan foretage, dels under mit eget Opsyn, dels af en Mand, som havde hjulpet mig ved min Udgravning, og hvem jeg omhyggeligt havde instrueret om at samle *alt*, hvad der forekom af Ben, forarbejdede og uforarbejdede, Horn og forarbejdet Sten.

Dyngen var beliggende ved Limfjordens Kyst paa Ertbølle Strand, Gislum Herred, Strandby Sogn, paa et Sted, hvor Terrainet sænker sig med en let Skraaning ned mod Strandbredden, og hvor der er Ferskvand i Nærheden. Højlandet ender her med en, nogle faa Fod høj, brat Skrænt ned mod det nuværende brede, lavtliggende Forland ud mod Stranden — det nuværende, thi i Oldtiden gik Fjorden højere op, Landet har hævet sig c. 15'. Kjøkkenmøddingen er da opstaaet derved, at Urfolket har skilt sig af med Affaldet fra Maaltiderne ved at kaste dette ud over Skrænten, kun i den nordlige Ende har den som et fodtykt Lag strakt sig et Stykke ind over det flade Terrain overfor denne, men alt dette har Ejeren bortført, kjørt paa sin Mark som kalkholdig Gjødning, der kan gjøre samme Virkning som Mergel. Den resterende Del opfylder altsaa helt eller delvis Vinkelen mellem Skrænten af Forlandet i en Længde af mange Alen i forskjellig Brede og i Lag af forskjellig Mægtighed. Det Parti, som jeg nærmest lod undersøge, var 4—5 Fod tykt, men flere Steder var der mægtigere Lag, hvis Bund dog ikke kunde undersøges paa Grund af Tilstømning af Vand. Øverst bestod Dyngen mest af Østersskaller, længere nede og i Udkanten ud mod Stranden kom Hjertemuslingerne og Strandsneglene i Flertal; paa Grund af deres Form vil de, naar de sammen med de flade Østersskaller kastes ned ad en Skraaning, jo altid rulle længst ned. Ogsaa Blaamuslinger forekom i stort Antal og i begrændsede Partier, det er aabenbart, at man af og til har havt Fangst saa godt som alene af disse sammen med Hjertemuslinger og Snegle, formodentlig naar Vejr eller andre Forhold lagde Hindringer ivejen for at besøge Østersbankerne, som vel maa antages væsentligt at forekomme paa dybere Vand. Skaller af andre Bløddyrarter end de nævnte forekom kun enkeltvis og som tilfældige Indblandinger. I Yderkanten og de dybere Lag vare Skallerne, navnlig Østerserne, knuste og vistnok sammenskyllede, blandede med noget Sand af Bølge-

slaget, som vel altsaa i alt Fald ved stærkt Højvande har kunnet naa Dyngens Fod. Højere oppe i denne bemærkedes intet Spor af Vandets eller Isens Indflydelse, her laa Skal paa Skal i Tusindtal i samme Stilling, som da de bortkastedes for Aartusinder siden. Spor af Arnesteder, som ellers saa ofte forekomme, saas intetsteds, hvilket jo ligger i den Maade, hvorpaa Møddingen her er opstaaet.

Af Knogledele fandtes betydeligt, men desværre strække mine Kundskaber ikke til til at bestemme, fra hvilke Dyr de alle hidrøre. Dog kan jeg nævne Kronhjorten, Raadyret, Vildsvinet og Ræven, men der findes desforuden Ben af flere, mindre Arter, navnlig af Gnavere. Derimod savnes f. Ex. Uroxen, og i det Hele synes det mig, som om der er paafaldende faa Knogler af store Pattedyr, ligesom der er forholdsvis mange af meget unge Dyr saavel blandt Hjorte som blandt Vildsvin. Dette er særligt bleven mig iøjnefaldende ved Sammenligning med et stort Fund fra en Affaldsdyngge i en Mose her paa Fyen, hvor Masser af Knogler af uhyre store Dyr forekomme, og hvor Redskaberne af Sten vidue om en højere Udvikling end den, vort jydsk Fund repræsenterer. Det kan her bemærkes, at *ingen* af Knoglerne i vor Affaldsdyngge bærer Spor af Hundegnav, Ledenderne ere velbevarede baade paa store og smaa Dyr, saaledes at Dyngedannerne her sikkert ikke have holdt Hunde. Skulde alt dette ikke tyde paa, at Dyngen hidrører fra en særdeles gammel Tid, da man ikke som Regel kunde fælde de største Dyr, maaské netop fordi man manglede Hundens Hjælp? Ogsaa Fugleknogler findes, dog ikke i stor Mængde, hvorimod Fiskebenene ere meget talrige, forekommende i store Masser *pletvis*, vidnende om en heldig Fangstdag. Men ogsaa Fiskene, som man har kunnet bemægtige sig, have været gjennemgaende meget smaa, jeg fandt i hvert Fald ingen, som kunde hidrøre blot fra en større Torsk eller Ørred f. Ex.

Af Hjortehorn, baade Krondyrets og Raadyrets, fandtes endel, og det baade af dræbte Dyr og fældede, fundne i Skoven. Saa godt som alle bære de Spor af Tildannelse eller Slid, ogsaa Bevis paa, at man ingenlunde har fældet overflødig mange af de større Pattedyr. Saaledes fandtes 2 gjenborede Hamre af Krondyrtak, begge ufuldstændige, en Hammer danuet af et Krondyrhorn ved at afsave Øjetakken

med den nederste Del af Hornet, samt flere Stykker af afglattede Takker af samme Dyr. Et af disse sidste Stykker er næsten helt, det laa — vistnok nedlagt uskadt — dybt nede i Dyngen sammen med de 2 største Flintflækker — Rygflækker — som fandtes; det er med stor Omhu afskrabet og tilglattet. Tilspidset som det har været, det ses af en anden Spids, thi dette mangler nu sin, har det utvivlsomt været brugt som Vaaben, og efter min Mening været meget brugeligt som saadant f. Ex. som Dolk. Talrige Takker ere but afslidte i Enden og skilte fra det øvrige Horn enten ved Afsavning eller ved Afhugning og Frabrækning. Der er enten savet rundt om Hornet til en vis Dybde, eller Spaan efter Spaan er afhugget i en Rundkreds, indtil man har kunnet brække Takken af. At man har kunnet save med en Flintflække, er klart nok, men hvorledes man med de forhaandenværende Redskaber i det haarde Horn har kunnet hugge saadanne Spaaner ud, thi de ere vist hugne, ikke skaarne eller savede, er mig ikke ret forstaaeligt.

Af forarbejdede Benredskaber forekom adskillige, hele og i Brudstykker, de ere omhyggeligt tildannede og afglattede og findes i flere Former, snart smalle tilspidsede, »Prene« eller vel snarere Pilespidser, snart bredere, endende but uden Spids.

Ogsaa Potteskaar fandtes, og blandt dem maa nævnes den nederste Del af et ret vel forarbejdet Kar af Middelstørrelse, hvis Bund ender i en konisk Spids, saaledes at det ikke har kunnet staa op uden Støtte. Det stod ret op dybt nede i Laget.

Af Flint fandtes Hundreder af Flækker, store og smaa, hele og brudte, enkelte trekantede Øxer, Blokke o. l., samt Masser af Fliser og andet Affald fra Tilhugning. Endvidere nogle ovale eller runde, uforarbejdede Knuder, som synes brugte til at hugge med, samt et Par med et af Naturen daaet Hul, som jo kunne have været meget tjenlige til »Sænkesten«. Ogsaa forekom af og til mindre runde Rullesten mellem det øvrige. Blandt al Flinten bærer ikke et eneste Stykke Spor af Slibning, medens der netop saavel paa de tilstødende Marker som navnlig paa det flade Forland ud mod Stranden meget ofte findes Brudstykker af slebne Kiler sammen med velhugne Spyd o. s. v. Jeg fik saaledes 3—4 Stykker af Kiler og et Stykke af en Krumkniv, fundne lige

ud for Affaldsdyngen ovenpaa en gammel Havstok. Hvis Dyngedannerne have kjendt Slibning af Flinten, hvorfor findes da ikke saadanne bortkastede Brudstykker ogsaa i Kjøkkenmøddingen? Hvis Kjøkkenmøddingen hidrører fra en senere Tid end de slebne Sager, hvorledes kan det da gaa til, at disse findes der, hvor der i Dyngedannerens Tid har været Vand, og vel at mærke uden at bære Spor af at være rullede eller af overhovedet at have ligget i Vandet? Og hvorfor har man i saa Fald ikke gjort Brug af de slebne Rødskeer, der jo dengang som nu maa være fundne rundt omkring?

Jeg skal ikke nægte, at Undersøgelsen af denne Affaldsdyng og Betragtningen af de Forhold, under hvilke den fandtes, og af de Gjenstande, den ydede, i høj Grad har bestyrket mig i Overbevisningen om Tvedelingens Berettigelse.

Forøvrigt findes endnu et Sted i Strandby Sogn Levninger af en Kjøkkenmødding, nemlig i og omkring Risgaard By. Alt i alt kan man vist sige, at Limfjordens Kyster paa dette Strøg ere ualmindelig velforsynede med saadanne Affaldsdynger.

II.

Den yngre Stenalder.

Nr. 48. Paa en flad Hedestrækning i den nordlige Del af Østerbølle Sogn, ud mod Lerchenfeldt Aa, ligger i Retningen ØNØ.—VSV. en tilsyneladende aflang Høj, som imidlertid ved nærmere Betragtning viser sig at bestaa af tvende sammenbyggede Rundhøje, en mindre og lavere vestlig og en større og højere østlig. Begges Længde tilsammen er c. 50, Bredden c. 25 og den største Højde c. 2 Alen. I den vestlige Høj er der tidligere udgravet og bortført et mindre Stenkammer. Midt i Højen, paa Grændsen mellem de to Afdelinger, ses en meget stor Sten rage frem, vistnok tilhørende en Stenkrands om den østlige Rundhøj. Midt i denne sidste staa i Retning N.—S. Stenene af et Kammer, hvis Overliggere, 3 i Tallet, ere bortførte; de have ligget frit, ikke dækkede af Højens Muld. Den sydligste, mindste er tilstede endnu, men væltet bort fra sin Plads. Kammerets Indre var urørt, kun dette udgravedes.

Det viste sig at bestaa af ialt 11 mægtige Sidesten, hvoraf to danne en Indgang mod Syd, i hvilken der ligger en aflang, lav Tærskelsten; Gang findes ikke; Indgangens Brede 1 Alen. Hele Kammerets indvendige Længde er 13' og 4", Bredden 4' 4", Højden størst mod N. 4', mindst mod S. knap 3'. Stenene ere satte lidt ned i Undergrunden, de vende den flade Side indad og Mellemmrummene mellem dem ere udfyldte med opstablede Fliser. Flere Steder ere mindre Sten anbragte ved de størres Fod, som Støtte formodentlig. Bunden dannes af Undergrunden, som overalt er dækket af et Lag trækulblandet Jord med ildskørnede Flint og hist og her med nogle, tildels udkløvede Kampestensfliser. Fylden bestaar nederst af sandblandet Muld i $\frac{1}{2}$ Alens Tykkelse, derover et sammenhængende Lag af større og mindre flade Stenfliser, ovenpaa hvilke hist og her ses Trækul og ildskørnet Flint. Ovenover findes saa løs, mørk, blysans-blandet Muld omtrent op til Sidestenenes øverste Kant.

I det *dybeste* Kullag laa en temmelig stor *Ravperle* og flere mindre spredte omkring paa forskjellige Steder.

Ovenpaa det lyse Muldrag, men *under* Fliselaget, fandtes i det nordøstre Hjørne c. 1 Alen fra Sidestenene et stort, ganske ualmindelig godt forarbejdet *Spydblade* af sort Flint, med Spor af Slibning. Det var beskadiget lidt nedad mod Skaftenden, men er ellers det smukkeste Stykke af sin Slags i min Samling. Det er $10\frac{1}{2}$ " langt og indtil godt 2" bredt.

I *samme* Lag laa længere mod Syd et raat Rødskaab af Flint, et »*Bor*« med butslidt Ende.

Ovenpaa Fliselaget laa omtrent midt i Kammeret samlede 3 mindre *Flintspyd* $6\frac{3}{4}$, $5\frac{3}{4}$ og $5\frac{1}{4}$ " lange, alle simple forarbejdede. Ved dem fandtes endvidere en *Krumkniv* af Flint, afhugget i begge Ender, og en yderst elegant lille hjerteformet *Flintpilespid*s, 2" lang.

I Kammerets sydøstlige Hjørne forekom Skaar af et lille, rigt forsiret *Lerkar* af den for Jylland karakteristiske, cylindriske Form med udfaldende øverste Kant. I Fylden fandtes endel Flintskærver, der ser ud som Affald fra Tilhugning. Intetsteds Spor af Ben.

Nr. 49. I en Lavning ud mod Laastrup Aa ved Skinnerup Mølle i Tostrup Sogn ligge 1 mindre Langdysse og 2 Rundhøje. I den ene af disse stod Resterne af et Stenkammer,

som jeg undersøgte. Højens Gjennemsnit c. 40', ingen synlig Stenkrands. Højden c. 4'. Kammeret har staaet midt i Højen i Retn. S—N. Overliggerne, som neppe have været muld-dækkede, vare bortførte tilligemed nogle af Sidestenene. Tilbage stod kun Partiet omkring Indgangen paa den smalle Side mod Syd, nemlig begge Sidestenene med Tærskelsten og foran dem en Sten paa hver Side, altsaa en Antydning af Gang; en Overligger dækkede det Hele. Mod Øst stod en Sidesten, ligesaa mod Nord, den sidste paafaldende lav og bred. Kammeret har dannet en afgang Firkant, c. 11' lang og 5' 8" bred, Højde mod Syd 2' 10", mod Nord c. 2", Indgangen 18" bred. Fylden i dets Indre var væsentligt urørt, i alt Fald i de dybere Partier, og bestod af rent, hvidt Sand. Bunden dækkedes af et paaført Lag skarpt Grus. Hist og her træffes lidt Trækul, men ingen Bendele. Af Oldsager fandtes i Sandlaget mod S. Ø. en lille plump, slet forarbejdet *Flintspydspids*, 4 $\frac{1}{2}$ " lang, og ved Siden af den Brudstykker af en rørformet *Ravperle*. Midt i Kammeret laa en mærkelig, stor og smuk *Pilespid*s af sort Flint med 2 stumpe Gjentager, 3" lang, 1 $\frac{3}{8}$ " bred, og et *Ravsmykke*, dannet af et firkantet, paa en ejendommelig Maade udboret Stykke, smukt afglattet og poleret. Længde 1 $\frac{1}{2}$ ", Br. $\frac{5}{8}$ ". Endelig fandtes mod N. en større, flad *Ravperle* og ved den vestre Væg en itubruddt, ringformet dito. Selve Højen bestod af Sand som Undergrundens:

Nr. 50. Som tidligere anført ligger paa Kirkegaarden N. for Fovlum Kirke i Gislum Herred Resterne af en stor Langdysse, hvis Maal imidlertid ikke mere kan udredes. Retning Ø.—V., den skal have været højest i den vestlige Ende. Fundet fra en Kiste i den er omtalt i min forrige Artikel; det bestod af Ravperler, ligesom det her omhandlede. Det af mig undersøgte Kammer synes at have havt sin Plads omtrent midt i Dyssen efter Længden, men i dennes sydlige Halvdel efter Bredden; det vendte efter Længden i N.N.V.—S.S.Ø. Som det nu forefandtes, bestod det af 4 mægtige Sidesten, medens Dækstene og Endesten mod N. manglede. Mod S. stode 2 mindre, tyndere og lavere Sten, en paa hver Side af Indgangen, og mellem disse stod oprejst midt i denne en lang, smal Sten, som dog ingenlunde udfyldte den. Sidestenene stode meget skraat, støttede forneden af mindre Sten. Kammerets Længde

har været 9', Brede i Loftet 2' 4", i Bunden 4 $\frac{1}{2}$ ', Højden 4' 4". De sydligste, mindre Stene vare 2' 10" lange og 2' 6" høje. Det var nu aldeles fyldt med Muld, og der var afgravet saa meget af Dyssens Fyld, at Sidestenenene naaede op i Jordskorpen, men det Hele har sikkert tidligere været aldeles jorddækket. Fylden i Dybden var uforstyrret, bestaaende af Sand med Trækul og ildskørnet Flint, hvormed ogsaa Bunden var dækket i et tykt Lag. I det midterste Parti fandtes Brudstykker af flere, tildels store *Ravperler*, og ved den vestre Vægs Midte laa en meget stor *Perle* af samme Materiale med en rundtgaende, indslæben Fure paa Forsiden og gjennemboret ved Furens Afslutning. Den er ægformet, 2 $\frac{1}{4}$ " lang, 1 $\frac{1}{2}$ " bred og 1 $\frac{1}{4}$ " tyk. Bøndele fandtes ikke under saadanne Forhold, at de kan antages at hidrøre fra Oldtiden. Kammeret stod paa Undergrunden. Dyssens Fyld syntes at bestaa af Muldjord.

Nr. 51. Paa Klostrup Hede, Fjelsø Sogn, paa et temmelig lavtliggende, fladt Strøg ligger en mindre Langhøj med en ret betydelig Rundhøj tæt ved og ret ud for dens østlige Ende. Langhøjen stammer utvivlsomt fra Stenalderen og har havt 2 Stenkister. For at faa at vide, om Rundhøjen var fra samme Tid, søgte jeg at skaffe Oplysninger om dens tidligere Udgravning og lod den endelig, trods dens stærkt ødelagte Tilstand, undersøge fuldstændigt. Den hidrørte utvivlsomt tildels fra Stenalderen, idet der i den vestlige, mod Langhøjen vendende Side, tæt indenfor dens mulddækte Stenkrands har staaet en større Stenkiste med svære Overligger, men uden Gang. Oldsager blev ikke fundne, da den for Aar tilbage ødelagdes. Hele Rundhøjens Diameter er 25 Alen; en Stenkrands findes c. 12' fra Randen; Højden er c. 9'.

Den bestaar inderst af et Sandlag paa 4' 6" i Tykkelse, i hvilket der ses 16 brune indtil $\frac{3}{4}$ " tykke, bugtede Striber. Derover findes væsentligt mørk Muld, dog med talrige smalle Sandstriber, paa sine Steder atter dækket af Sand. Midt paa Højens Bund stod i S.—N. 5 Sten oprejste i en Række, 4' og 6" lang. De vare ikke over 2' høje, og ikke meget svære. C. 6' oppe i Højen, i dennes mørke Lag og i Sydsiden, stod en høj, smal Urne, med en Slags Hals og en rundtløbende Liste om denne. Den var dækket derved, at Bunden af et fladere, ituslaaet Kar var sat ned i Mundingen, og indeholdt

brændte Ben med et lille bitte Stykke sammenrullet Bronze blik som eneste Gravgods! Forresten var den omgivet med den sædvanlige Kappe af mindre Sten.

Det ser altsaa ud, som om der har staaet en lav, stenomsat Sandhøj fra Stenalderen, som saa er forhøjet og udvidet i Broncealderen. Forholdet mellem Rund- og Langhøj, som saa ofte kommer igjen, er altsaa i hvert Fald i dette Tilfælde neppe tilfældigt, da de begge stamme fra samme Periode.

Den for Stenalderen typiske Begravelse er jo Stenkammeret i Høj. For mig stiller det sig dog således, at vi her kun have for os Begravelserne for, om det saa maa siges, Samfundets øverste Lag, medens den store Mængdes Grave maa søges under simple Former og rimeligvis udenfor Høje og Kamre. Jeg viste i min forrige Artikel, at der efter al Sandsynlighed forekommer Begravelser fra Perioden paa flad Mark, under en Stendynge, naturligvis med ubrændt Lig, hvis Knogler vel under disse Forhold som Regel vil være formuldede. At der ogsaa i Høje kan træffes Begravelser af denne eller lignende Art, er utvivlsomt, en saadan har f. Ex. Kammerherre Sehested undersøgt i Addit Skov. Selv har jeg fra Tostrup Sogn faaet et meget stort og godt Flintspyd, 12¹/₂ " langt, som fandtes i en uforstyrret Høj uden Kiste eller Kammer i dens Midte under en Stendynge; Bendele saas ikke. Fra to forskjellige saadanne Dynger, nedgravede paa flad Mark ved Dammergaarde, Farsø Sogn, har jeg to slebne Kiler, og hvor mange af de jordfundne Stensager hører man ikke ere fundne under eller mellem andre Sten ved Grøftgravning eller ved lignende Arbejder? Man vil sikkert med Tiden lære, at her skjuler sig Grave enten for en vis Samfundsklasse eller muligen fra Stenalderens Slutning.

III.

Broncealderen.

Nr. 52. Fra en delvis forstyrret, betydelig, smukt hvælvet Høj paa Alstrup Mark, Gislum Herred, havde jeg gjentagende faaet Broncesager, fundne i benfyldte Urner. Jeg bestemte mig derfor til at lade Højen undersøge. Dimensioner kan

vanskelig opgives, da Højen som sagt var endel ødelagt, idet navnlig en mulddækt Stenkrands om Foden var bortført. Højden har været c. 12'. Den bestod af sort Muld med fine Sandstriber, meget fast sammenpresset. Følgende Begravelser fandtes i den resterende Del af Højen eller oplystes at være udgravede tidligere.

1. Mod Syd, c. 5' oppe i Højen tæt indenfor Stenkrandsen en stor, knust, benfyldt Urne med Kniv med Spiralforsiringer og en Pincet, som har været overbrudt, men er repareret ved en Slags ufuldkommen Lodning.

2. Mod Øst i samme Højde, men længere inde i Højen en aflang, firkantet Stensætning af »Koltringer« i N.—S., 12' lang, 4' bred og 2' høj. Der fandtes hverken Bendele eller Oldsager i den.

3. Omtrent 2' over inderste Kant af Stensætningen stod uden omgivende Sten en aldeles knust Urne med brændte Ben og en *Broncepilespids*.

4. 2' nord for Stensætningen i samme Højde en lille Stenkiste, sat af 4 flade Fliser med lignende til Bund og Laag, omgivet af en lille Dynge Sten og fyldt med brændte Ben uden Oldsager.

5. Lige nord for Nr. 4 stod en Urne med brændte Ben uden Oldsager.

6. Længere inde i Højen, men dog endnu i dens nordøstlige Parti paavistes Resterne af en større Stendynge med brændte Ben uden Oldsager.

7. I Højens Midte, men c. 6' oppe i den fandtes endelig den uforstyrrede Hovedbegravelse, nemlig en Stendynge, i hvilken der var dannet et Leje, c. 6' langt, i Retning N.—S. Siderne af dette bestod af flere ovenpaa og udenom hinanden stablede Lag større og mindre Koltringer, Bunden dannedes af den underliggende Fyld uden Brolægning, og Mulden i Kisten, eller hvad man vil kalde det, dækkedes af et enkelt Lag Sten. Dybden af den var c. 1½', og der fandtes kun sort fast Jord i den uden Spor af Bendele eller Oldsager. Den maa vistnok engang have indesluttet et ubrændt Lig. Kistens afrundede Sydende dannedes af en halvrund 4—5' bred og c. 3½' Fod høj Stendynge, og *ovenpaa* denne sydvest for Kistens Afslutning laa paa Træ og dækket af Træ en Hals- eller Haarring af Bronze, vreden og endende i 2 smaa

Spiraler, og ved Siden af hinauden nord for den 2 ens Spiralringe til Armen af Bronze, hver paa talrige Omgange og dannede af et halvrundt Bronzebaand, alt aldeles knust af Jordens Tryk. Det saa ud, som om der har været nedsat et kvadratisk Træskrin med Sider paa omtrent 12" og indeholdende Smykkerne, men muligen ere de ogsaa blot nedlagte paa en Træplade og dækkede af en anden.

Højen undersøgtes tilbunds uden at mere fandtes.

Udgravningens Resultat synes mig interessant, idet vi her have en betydelig Høj opkastet over en Kvindegrav som Hovedbegravelse, hvilket vidner om, at Kvinden *kunde* indtage en vigtig Stilling i Samfundet. Tillige har vi Exempel paa Gravgodsets Anbringelse *udenfor* selve Gravkisten.

Blandt de meget talrige samlede Urnefund fra denne Periode, som jeg i Tidens Løb har undersøgt, i Røglens saaledes, at Urnen med sit Indhold bragtes mig urørt, fortjene enkelte at fremhæves. Saaledes bestod Gravgodset i en stor Urne fra en Høj i Østerbølle Sogn af et Knippe paa ikke mindre end 10 ens *Bennaale*, som ikke ere baalbrændte. De ere 5 til 6" lange, tilspidsede til den ene Ende og ved den anden forsyrede med Stregeprydelser i rudede Mønstre. Saa-danne Naale komme atter og atter igjen i Urnefund fra Eggen, snart 1, snart 2 eller 3, men sjældent flere. Naar man omhyggeligt undersøger de brændte Ben, vil man særdeles ofte, selv hvor der intet Gravgod er, finde Brudstykker af en eller flere af den Slags Bensaager, som have været paa Baalet, og det er ingenlunde sjældent at finde dem baade brændte og ubrændte i samme Urne.

Rav er som bekjendt sjældent i Fundene fra Broncealderen, men tildels beror dette vist paa en mindre nøjagtig Undersøgelse, i alt Fald har jeg jævnligt fundet et Stykke uforarbejdet Rav eller en lille Perle af samme Materiale mellem de brændte Knogler i Lerkarrene, snart som eneste Gravgod, snart sammen med Bronze eller Bensaager. Saaledes var der engang nedlagt en lille Broncesyl og en lille Ravperle eller Ravring ved Knoglerne af et lille Barn, en anden Gang et uforarbejdet Ravstykke af Størrelse som et Dueæg sammen med en Kniv og en Pincet, en tredje Gang et raat lille Stykke Rav alene. Alt Bevis paa, at det havde Værdi, utvivlsomt har det jo ogsaa været en vigtig Udførselsartikel.

I en lille, særdeles smuk Urne af ualmindelig Form laa paa Benene af et lille Barn en lille halvkugleformet Bronzeplade med Tverstang, hvorigjennem var stukket en Stump af et tyndt, smalt Bronzebaand, samt en Perle, dannet af et lille Stykke sammenrullet Bronzeblik; disse diminutive Smykkesager synes mig næsten rørende ved Resterne af det lille Lig.

En anden Urne af Krukkeform, staaende paa en brændt Lerskive og dækket af et knust Laag, indesluttede ligeledes de brændte Knogler af et Barn, som jeg anslaaer til at have været i en Alder af 4—5 Aar. Mellem disse fandtes Brudstykker af et tyndt, bredt, efter Tveraxen krummet lille Benredskab mød Stregeforsiringer om den afrundede Ende. Det ligner visse Benredskaber fra samme Periode i formindsket Maalstok og maa vist opfattes som et Stykke Legetøj. Det har været med paa Baalet. Det mærkeligste var dog, at der mellem Bendelene fandtes talrige brændte Fugleknogler, aabenbart tilhørende flere Individder af forskjellig Størrelse. Hr. Professor Stenstrup, som undersøgte disse Fuglerester, har erklæret, at de hidrøre fra 3 Arter Kragefugle, fra Skadens til Graakragens eller muligen Ravnens Størrelse. Forholdet er saare interessant, men hidtil vistnok enestaaende; der foreligger vel en religiøs Skik, en Offring.

Der kunde være meget mere at fremdrage fra disse Urnefund, men Pladsen er begrændset, vi maa ile med en Afslutning.

IV.

Jernalderen.

Nr. 53. Paa samme Hede som Nr. 51 ligge flere smaa runde Knuder, af hvilke jeg undersøgte den største. Diameter 40', Højde 3 $\frac{1}{2}$ '. Bestod helt igjennem af Sand; omtrent i Midten lige under Lyngskjolden laa en større og nogle mindre Stene, og paa Højens Bund, c. 1 $\frac{1}{2}$ Alen under disse, fandtes et ubrændt Skelet af et voxent, spinkelt, mandligt Individ, uden Spor af omgivende Sten eller Oldsager. Hovedet laa mod Vest omtrent i Højens Midtpunkt, og Benene mod Øst, Stiltingen udstrakt, Armene langs Kroppen. Lige nord for Hovedet var der nedgravet en lille Dynge paa 6—7 brostensstore,

tildels udkløvede Sten i Undergrunden. Omtrent 4' indenfor Højens Rand var sat en mulddækt Kreds af temmelig smaa Sten.

Skjøndt hele Forholdet ikke ligner noget, som hidtil er forekommet ved mine Udgravninger, maa jeg dog henføre Højen til Jernalderen.

Nr. 54. I en ca. 8' lang og 4' høj Stenkiste uden Overliggere, nedgravet i en naturlig Banke paa Fragdrup Mark i Farsø Sogn, fandtes langs Øst- og Sydvæggen staaende 7 Jernalderkar af forskjellig Art, store og smaa, hvoraf et med en vandret Hank. Spor af Bendele eller andre Oldsager saas ikke (Finderens Beretning). Altsaa atter et Exempel paa den for Egnen almindelige Begravelse fra en vis Del af Perioden — Pottgrave er de kaldte.

Nr. 55. Paa flad Mark ved Svingelbjerg By, Vesterbølle Sogn, fandtes en rund, temmelig stor Stensætning tæt under Overfladen. Indenfor denne stode 3 store Lerkar med brændte Ben, og ved, ikke i, dem laa: 24 Perler af forskjellig Størrelse og Form, alle af en fin, gul, brændt Lermasse.

3 Perler af en lignende, men rød Masse.

8 Perler af lysegrønt Glas af forskjellig Størrelse og Form.

1 større trekantet Perle af mørkeblaat Glas.

1 lille Mosaikperle, hvidlig med gule Indlægninger.

1 temmelig stor, flad, ringformet Ravperle.

Mange Brudstykker af et eller flere Broncearmbaand (Spiral), dannet af et smalt Broncebaand.

Brudstykker af vævet Tøj med syet Søm, der laa udenom Bronceringene.

Ubestemmelig Masse af Jernrust.

(Finderens Beretning.)

Dette Fund afviger fra, hvad jeg hidtil har set paa Egnen, men netop for Jernalderens Vedkommende mangler der jo saare meget i vort Kjendskab til Gravskikkene.

Endnu skal jeg kun nævne, at jeg fra to forskjellige tæt ved hinanden liggende Moser i Strandby Sogn har erholdt to næsten ens, meget ejendommelige Bronceaaale med fladt Hoved, Krumning paa Stilken under dette og buet, riflet Spids. De

høre til de endnu sjeldne Jernaldersager af keltisk Type. Den ene har jeg skjænket til Musæet i Kjøbenhavn.

Hermed slutter jeg altsaa mine Beretninger, forhaabentligt vil de kunne have nogen Betydning for fremtidige Undersøgelser, især da man i saa sørgelig høj Grad mangler paalidelige Udgravningsberetninger, ledede af blot nogenledes kyndige.

Kun endnu et. Oldtidsminderne i Himmerland trues nu stærkt, da det jo lader til, at det bliver Alvor med Baneanlægget. Skal virkelig her som andetsteds den Skandale tales, at Høje og Stensætninger hensynsløst ryddes bort for en alt i alt dog saare ringe Fordels Skyld?

To Bidrag til Tychonius's Karakteristik.

Ved Vilhelm Bang.

I.

I Historisk Arkiv, 1886, andet Bind, har jeg Side 192—203, 239—254 og 335—364 leveret en Skildring af Magister Tychonius, født 1680, død 1740 som Stiftsprovst i Viborg, en i sin Tid meget bekendt og meget forskjellig bedømt Mand, om hvem der bl. a. i dette Tidsskrifts første Rækkes fjerde Bind findes en Del Oplysninger. Da det første Afsnit var udkommet i Oktoberheftet af »Historisk Arkiv«, viste Hr. Professor, Dr. Kr. Erslev mig den Forekommenhed at sende mig nogle Excerpter, han i sin Tid havde gjort i Geheimearkivet af Breve fra Tychonius til den i nogle Aar meget formaaende Oversekretær Møinichen, med hvem Tychonius havde stiftet et nøje Venskab, medens han var Præst i Skive og Møinichen Amtsforvalter sammesteds, idet Hr. Professor Erslev mente, de kunde være til Nytte ved de senere Afsnit af Biografien. Nogle af Excerpterne ere af mindre Betydning, idet de mest handle om Embedsbesættelser samt Bygningsforhold ved Domkirken, hvorimod et Brev er saa karakteristisk for Tychonius og for hans Forhold til Møinichen, at jeg beklager, Trykningen af den sidste Del af Skildringen (i Decemberheftet) var saa vidt fremskreden, at det ikke kunde faa Plads deri; det vilde ellers have hørt hjemme ved Side 337—338, hvor der anføres Begyndelsen og Slutningen af et Digt, Tychonius sendte Møinichen som Trøst i hans Sorg over, at

hans eneste Søn Sekretær Henrich Møinichen 28. September 1728 pludselig var afgaaet ved Døden. Brevet, der var skrevet i samme Anledning, lyder saaledes:

»Hoi Welbaarne Hr. Ober Secreterer, naadige Herre!

Her ligger vel noget, jeg veed icke hvad, som jeg i mit *laboratorio* af jordiske *anodynis*¹⁾ og himmelske²⁾ *theriaca*³⁾ har søgt, at tegne ude paa, *misceantur grosso modo et dentur in papyro*⁴⁾, for att tilstille deris *Excellence* som et, vel utilstreckeligt, men dog velment Raad og *Recipe* for hierteangist eller dog som et røgelse at slaa dend lig-lugt bort af huset og hovedet, men mangfoldige og uafadelige Forhindringer, samt idelige Besøgelser med hvilke *amici fures temporis*⁵⁾ ærer og besværer mig har hemmet mit løb at jeg ej har faaet alle *Ingredientzterne* samlet og blandet rett, saa deris *Excellence* maa endnu en Postdag have tolmødighed med mig. Gud veed mit hierte, Gid jeg kunde bære noget af deris Sorg til min Egen, saa gierne Jeg lettede dem og lessede mig self! Gale folk har et frit Ord, endog hos store Folk; hvad syvnis *Deris Excellence* om et vist Raad af en gal Mand. Vill de ej vælle et af 2 for at *soulagere*⁶⁾ sig over Deris Søn? Enten at tage sig nu strax en dejlig ung og frugtbaahr frøyken. Jeg troer sickerlig Gud skal give Vexten, og dend ventende Søn kand endda være af samme Alder paa *Deris Excellencis* firsindstyvende Aar, som *Deris Excellence* selv var ved sin salig Faders *b. m.*⁷⁾ Afgang. Eller og om *Deris Excellence* ej vil løbe den *Mariage-hazardt*⁸⁾, de da vil tage min Søn an til en *discretion*⁹⁾; jeg vil *transscribere*¹⁰⁾ ham *jure quirritium*¹¹⁾ *in familiam Møinichenianam*. Jeg skal aldrig kiendis mig ved lod og deel i ham; min *Cidsel* skal skrive skiødet under med; hand skal till ævigt bære en Munkehovet i sit Vaaben¹²⁾ og en dummerhovet paa sin Krop. Vil deris *Excellence* ingen have af disse 2 Hielp, ja! saa hielp dem Gud!

¹⁾ smertestillende Midler. ²⁾ oven over staaer skrevet *coelest.*

³⁾ Theriak var det vigtigste Lægemiddel i Fortiden; det lavedes af en Mængde forskellige Bestanddele, mest Opium, altsaa var det særlig bedøvende. ⁴⁾ o: »blandes grovt og gives i Papir«. ⁵⁾ Venner, der stjæle Tiden. ⁶⁾ trøste. ⁷⁾ b. m. o: beatæ memoriæ, salig Ihukommelse. ⁸⁾ Ægteskabs-Vovestykke. ⁹⁾ Forøring. ¹⁰⁾ skriftligt overdrage. ¹¹⁾ efter fuldstændig romersk Ret. ¹²⁾ I Møinichens Vaaben var fremstillet et kronraget Munkehovede.

Vi har i vore *Wiborg-Gazetter* det artige Nytt, at os *elskelige* Jomfru *Hylleborg* hafde nær satt en splid imellem de 2 beste venner, og, jeg hafde nær sagt, beste Præster i Byen, der drog is om hendis *Copulation* som 2 hunde om eet Been. Det var aldt kommen til Kaarde-hug med *deputationer, missiver*¹⁾, ord og Brevevexlinger; Biscopen var aldt bleven *Palæmon*, der syntis: *Et vitula tu dignus et hic*²⁾. Om aftnenen, som Bryllopet skulle være om Morgenen, da Hr. *Inspecteur Werner* aldt var *arriveret* for at foranstalte *Tractamenter*, faar Bruden en Mave-væ, som *exonererte*³⁾ sig i en vacker Dreng, der blev døbt samme Time, da Hr. *Ernst*⁴⁾ over Text af *Prov.* 19, 11 hafde forrettet Brudevielsen ved Sengen, og kaldet *Henric Wilhelm*, hvillket Nafns *source*⁵⁾ *Deris Excellence* uden tavle og krid lettelig *dechifrerer*. Stiftsprousten, da hand fornam disse omstendigheder, forsmertede lettelig sin Harmen at de hafde forbigaaet ham med Vielsen at begjære, og overlod med *plaisir* til en anden vallet imellom de *delicate* ord der i saadan *Conjunctur* skulde talis.

Videre opsettis til næste Post, uden een ting der ej taaler opsettelse, som er at *Deris Excellence* enten vil naadig taale disse *badinerier*⁶⁾ af en Tjener eller give mig med næste Post en *reprimande*⁷⁾, der kand lære mig at jeg skal holde mig inden skrankerne af min *qualité* som er ej højere end

Deris Excellences underdanige Tjenere

Wiborg. Kongens Fødsels-   C. Lasson Tychonius.
dag A^o 1728.

P. S. Hr. *Cammer Raad Lund* er med sin Hr. Broder rejst til *Aalborg*, hvor folk siger, de har mere at bestille end at see *Sessionen* i *qualité* af *Vice Land Commissarie*.

Indlagdes Indhold til *Deris Excellence* og *Etats Raad Ernst* ville *D. Excellence* tage op i saadan Meening som det er skrevet og unde mig og min *Collega* nogen Svar derpaa til videre Efterretning. *Ego quod possum et quod debeo faciam sedulo*⁸⁾.«

---

¹⁾ Sendebreve.   ²⁾ »Baade Du og han ere værdige til Offer«
Virgils 2den Eclog, V. 109.   ³⁾ lettede.   ⁴⁾ Ernst Samuel, Sogne-
præst ved Graabrødre Kirke, † 1732.   ⁵⁾ Kilde.   ⁶⁾ Skjæmt.
⁷⁾ Irettesættelse.   ⁸⁾ Jeg skal omhyggeligt gjøre hvad jeg kan og
hvad jeg bør.

Hvorledes det egentlig har forholdt sig med disse »Chroniques scandaleuses«, som Tychonius har fundet det passende at opvarte med i et Trøstebrev til en sørgende Fader, og hvem de paagjældende Personer have været, ser jeg mig ikke i Stand til med Sikkerhed at meddele. I Graabrødre Kirkes gamle Kirkebog findes, ifølge velvillig Meddelelse fra Hr. Stiftsprovst Zeuthen, under *Ægtevielser* anført: »31. Oktober 1728 Jens Olesøn Bang og Mademoiselle Werner copulerede hjemme i Huset efter kongl. Tilladelse af 8. Oktober«, og under *Daab*: »13. Oktober 1728 Jens Olesøn Bangs Barn kaldet Henrik Wilhelm; Borgemester Rafns Kjæreste bar det, Raadmand Bjørnsens Kjæreste, Byfogden Barlog, Sigvert Hæck, Matthis Larsen, Christian Arctander.« At kombihere disse Angivelser, saa de komme til at stemme med hvad Tychonius meddeler i sit Brev, vil ikke være muligt; Brevet er dateret »Kongens Fødselsdag«, og det var 11. Oktober; formodentlig har han skrevet det nogle Dage efter den ellefte, men saa for Højtidelighedens Skyld dateret det, som om det var skrevet paa Kongens Fødselsdag; den dobbelte Højtid, Barnedaab og Bryllup, er sandsynligvis foregaaet 13. Oktober, saa 31. Oktober, der efter Stiftsprovst Zeuthens Meddelelse synes at være senere tilføjet, da det staaer noget indeklemt mellem Linierne, maa rimeligvis være en Skrivfejl for 13. Oktober, idet Tallene ere blevne ombyttede. — Bruden maa jo efter alt det Foreliggende have været Jomfru Hylleborg Werner, og Brudgommen maa vistnok have været den Jens Olesen Bang, der var født 1704 og efter først at have været Postmester i Fredericia, døde 1772 som Postmester og Færgemand i Middelfart; ifølge Stamtavlen over Familien Bang i Gjessings »Jubellærere« III. S. 126 var Jens Olesen Bang tre Gange gift, men ifølge Hundrups »Stamtavle over Oluf Bangs Efterkommere« fire Gange; rigtignok nævnes Hylleborg Werner ikke som hans Hustru i nogen af disse Stamtavler, saa Sandsynligheden er for, at han har været gift ikke mindre end fem Gange, og at Hylleborg Werner har været hans første Hustru; Gjessing anfører som hans første Hustru Møinichens Søster Helena Elisabeth, som Nr. 2 Helene Sandby, en Præstedatter fra Klemensker paa Bornholm, som Nr. 3 Maria Elizabeth Rediger, Datter af Regimentsfeltkjær Rediger i Fredericia; Hundrup har som Nr. 1 H. Sophie Sandby, Nr. 2 H. E. Møinichen, Nr. 3 Anna M. E. Rettich, Nr. 4 Hedevig Margrethe Langeløff, der var født 1734 og først døde 1825. Det ældste Barn, der ifølge begge Stamtavlerne naaede at blive døbt, hed Hylleborg, rimeligvis, som Skik var og endnu er, til Minde om den første Hustru Hylleborg, født Werner, der er forbigaaet tilligemed hendes Søn Henrik Vilhelm. Navnet Hylleborg var temmelig udbredt i de viborgske Patricierfamilier, i hvilke Møinichen var indgiftet ved sit andet Ægteskab med den rige Enke efter en Kjøbmand Just Arctander, saa han har jo nok været paa det Rene med de Slægtskabsforhold, der ere dunkle for os. Jens Olesen Bang er formodentlig identisk med den Mand af samme Navn, som ifølge C. E. Secher, »Danmark i ældre og nyere Tid« I., S. 556, sml. S. 600, 605 og 606, i 1736 indgav en Memorial til Kongen om de store Synder, som i Løndom udøvedes i Kjøbenhavn, — en Skildring, som efter Politimester

Torms Erklæring var i høj Grad overdreven. — Hvem Kammerraad Lund og hans Broder vare, har jeg ikke kunnet faa opsøgt.

II.

Hr. Pastor Mørk Hansen i Vonsild har meddelt mig følgende Fortælling, der gik om Tychonius, medens hans Fader i Begyndelsen af Halvfemserne gik i Viborg Latinskole, fra hvilken han dimitteredes 1795; den er meget betegnende for Tychonius:

En ung Mand, der ikke havde det bedste Rygte, men derimod mange Penge, var bleven Præst, og almindelig hed det sig, at hans Penge ikke havde været helt uden Indflydelse ved Embedets Besættelse; han blev gift med en Biskops Datter, og da han meget snart blev Provst, mentes det, at denne Ud-nævnelserne skyldtes Svigerfaderen; nogen Tid efter kom han til Viborg og aflagde et Besøg hos Tychonius, hvem han, som han sagde, ønskede at lære at kjende. I Samtalens Løb fortalte han med megen Selvtilfredshed, at han havde gjort nogle Tilføjelser til Begravelsesformularen, idet han sagde: »Af Jord er Du kommen, det har Gud Fader gjort; til Jord skal Du blive, det har Djævelen gjort; af Jorden skal Du igjen opstaa, det har Jesus Christus gjort«. Han spurgte Tychonius, hvad han syntes derom, og fik det Svar: »Nu skal I høre et Ritual, som jeg har lavet mig; det lyder saaledes: »Præst er Du bleven, det har dine Penge gjort; Provst er Du bleven, det har din Svigerfader gjort; en Nar er Du bleven, det har Du selv gjort«. Nu kan I sige, I har lært Magister Tychonius at kjende.«

Hvor meget Sandt der ligger til Grund for denne Fortælling, er det naturligvis ikke muligt at afgjøre; men det kunde godt ligne Tychonius, der ikke skaanede Nogen; ikke heller kan det med Sikkerhed siges, hvilken Biskop med Svigeren det har været; det ligger nærmest at tænke paa Søren Lintrup, der fra 1720 til 1725, da han blev kongelig Konfessionarius, var Biskop i Viborg; en Datter af ham, Birgitte, blev gift med Hans Jakobsen Buch, der ifølge Wibergs Præstehistorie II., S. 686, var født 1696 eller 1699, allerede 1722 blev Sognepræst i Aalsø og Hoed, hvorfra han 1724 forflyttedes til Aarslev og Hørning; to Aar efter, altsaa 1726, blev han Præst ved Frue Kirke i Aarhus og Provst over Ning Herred; samme Aar tog han Magistergraden, blev 1728 Præst

ved Kjøbenhavns Garnisonskirke, og 1729 fik han Titel af Konsistorialraad og sit sidste Embede som Domprovst i Roskilde, hvor han døde 1751. Jeg skal ikke her udkaste nogen Beskyldning imod Hr. Buch for Uhæderlighed eller Simoni, men det kan ikke nægtes, at disse mange Forfremmelser til store Embeder i Løbet af nogle faa Aar have kunnet give Folkesnakken Stof til Omtale, og Tychonius var ikke den Mand, der sad og brændte indæ med hvad han havde Lyst til at lette sit Hjerte for, selv om han, som Tilfældet synes at have været, stod paa en, ialtfald udvortes, venskabelig Fod med Biskop Lintrup.

En Trolddomssag 1686.

Meddelt af D. H. Wulff.

Paa kgl. Maj.'s Tjenere i Hjørdemaal Sogn i Thy deres Vøgne havde Amtsskriver over Thy og Morsø Amter Jens Hansøns Fuldmægtig Christen Povlsøn til den 12te Oktober 1686 til Hillerslev Herredsting indstævnet Maren Christensdatter, Store Søren's Hustru, i Klitten i Hjørdemaal for Trolddom, for hvilken Forbrydelse hun allerede da var bleven fængslet, og fremlagde imod hende først et Sigtelsesvidne af 31te Avgust af otte Mænd, der gik ud paa følgende. Først beskyldte en Mand hende for, at hun paa ti Aars Tid fra og til havde ved sin Trolddoms Kunst beskadiget ham, hans »Mælkind« og Kvæg, og det paa umanerlig Maner, saa han derudover med ganske Hus havde lidt stor Skade; men siden han havde været hos Præsten med hende, var samme hans Mælkind igjen vorden saa godt, som det ikke havde været i mange Aar. Den samme Beskyldning fremkom flere andre Vidner med, nogle af dem med nærmere Betegnelser, f. Ex. at det var sket paa de bedste Tider om Aaret ved St. Hansdags Tider, hvor da deres Mælkind var saa slem, at deres Svin ikke vilde drikke det, og naar de derved foraaarsagedes til at tilsige Maren Christensdatter, at hun skulde skaffe dem deres Mælkende igjen, og truede hende med at angive det for Øvrigheden, blev det paa nogen Tid godt igjen, hvilket fornømmelig var sket sidste Sommer, eller, at hun havde taget »Goden« af deres Mælkende fra dem, indtil de havde anklaget hende for Præsten, da blev det saa godt igjen, som det ikke havde været i nogle Aar. En anden Mand beskyldte hende for en Ko og en Kvie, som var død for ham, en, at da han for to Aar siden kom fra Nørstrand med to Svin, som han havde solgt, kom han til Maren Christensdatter, som rev »Seen« udi Klitten, og sagde til hende, at hun skulde lade sin Seen-Riven være, ellers vilde han klage det for Øvrigheden; men

fire eller fem Dage derefter mistede han det ene af Svinene, en Maaned derefter det andet og nogen Tid derefter endda et Svin og endnu senere et Føl, som havde været inde paa Foder en Maaned. Ved vor Frue Tider i indeværende Aar fik saa en af deres Køer en stor Kalv, men kunde dog intet malke, og som de havde Mistanke til Maren Christensdatter, havde de lovet nogle Pengs ud til de fattige, at Vor Hære skulde hjælpe dem til Rette igjen, hvorefter den og blev bedre, da de fattige havde faaet Pengene; men strax derefter blev den anden deres Ko syg, saa den intet kunde æde eller drikke en syv Ugers Tid; men da blev den noget til Pas igjen, efter at de havde talt med forn. Kvindes Datter og beklaget sig for hende med grædende Taarer, hvilket alt de beskyldte Maren Christensdatter for at være Aarsag i. En Beskyldning gik ud paa, at hendes Mand Søren Christensen tillige med Anders Jensen havde været paa Kjøb med en Mand om en Ko til at slagte, som de vare forligte om paa fire Skilling nær, og af hvilken de hver skulde have den halve Part; men Kjøbet, som blev gjort om Aftenen, blev oplagen om anden Dagen, fordi Anders Jensen ingen Fæstepenge havde taget; men siden den Tid havde denne intet godt eller Nytte af sine Køer, af hvilke den ene havde en ulidelig Pine, saa den stedse holdt Munden aaben og Aanden var saa hed som en Lue, og den gav sig saa, at Naboerne omkring dem kunde høre det langt fra. Dernæst blev fremlagt et Sognevidne, bl. a. indeholdende, at Jeppe Mikkelsøn paa sin Sognepræst Hr. Peder Nielsøns Vegne indgav hans skriftlige Attest og Vidne, saa lydende: »Som jeg er stævnet til at vidne min Sandhed i den Sag imellem Maren Christensdatter og hendes Anklagere, men jeg nu ikke selv for lovligt Forfald i mit Embede kan møde, saa er dette mit sandfærdige Vidnesbyrd, at bemeldte Kvinde Maren Christensdatter i mange Aar, siden jeg har lært at kjende hende, har været berygget for Trolddomskunst, hvilket jeg herved testerer, og det saa sandt mig Gud skal hjælpe«, hvilket Vidnesbyrd tiltraadtes af flere, af hvilke nogle tilføjede, at hun ogsaa havde taget »Goden« af deres Mælkende, med nærmere Oplysninger. Saaledes vandt Karen Ingvardsdatter, at, da Maren Christensdatter ungefær for 11 Aar siden i 4 Aar havde haft Goden af hendes Forældres Mælkend, kom hun en Dag til hendes salig Fader Ingvardt Mikkelsøn og hende ved

deres Tørvestak og Vognhus og sagde til ham, at andre Folk havde sagt hende, at han vilde have hende brændt; derpaa kom han til at skjændes med hende; men strax derefter mistede de en af deres bedste Køer, og anden Dagen derefter blev en anden af deres Køer syg og vilde ikke æde af deres eget Foder i fjorten Dage; men hvad den skulde æde, maatte de hente paa andre Steder, og det vilde den æde. Peder Pedersen vandt, at for tre Aars Tid siden kom Maren Christensdatter til ham og begjærede en Kjærv af ham, og for det Rygte og den Frygt, der var hos ham og Naboerne, at hun skulde med Trolddom gjøre dem Skade, gav han hende Kjærven, ligesom ogsaa flere andre ytrede, at der havde hersket stor Frygt for hendes Trolddom, saa at de havde maattet gjøre hende til Vilje.

Efter at disse Vidner med deri indeholdte Anklager vare fremlagte, fremførte dernæst Christen Povlsen d. 28de September de Bekjendelser, som Maren Christensdatter den foregaaende Dag i flere Vidners Nærværelse »frivillig, unødt og utvungen« havde aflagt, og som gik ud paa, at hun havde taget Folks Mælkinde bort paa den Maade, at, naar hun havde laant deres Mælk, slog hun noget deraf paa Ilden i Fandens Navn, hvorved der kom Fløde paa hendes Mælk og hun fik mere Smør deraf end tilforn; hun kunde altsaa strax mærke, at hun havde det gode af deres Mælk; thi naar hun gav lidet Mælk i Karrene, blev der mere derpaa end før og gav det mere Smør, og dette gjorde hun dristig, frimodig og uden Frygt; men dog var der noget underligt for og hos hende, naar det skete, skjønt hun ikke øjensynlig saa noget, og naar hun derefter vilde læse og bede Gud om Naade, kunde hun ikke gjøre sine Bønner med Andagt, og syntes hun da. at hun var forandret, og at det ikke var saa med hende som tilforn. Da hun blev tilspurgt, hvem hun troede der havde formeret hendes Fløde og Smør, naar hun slog Mælken paa Ilden, svarede hun, at hun vidste vel, Gud ikke gjorde det, og paa Spørgsmaalet om, hvad hun havde lovet Fanden, for at han skulde skaffe hende Goden af de andres Mælk, var hendes Svar, at Fanden havde villet tilskynde hende til at forsværge sin Daab og Kristendom, hvilket hun dog ikke havde villet gjøre; han havde da været i en sort Kats Lignelse. Til sidst havde hun dog forsværget sin Daab og Kristendom for ham, men havde ikke ment i sit

Hjærte, at hun vilde holde ham det. Endelig bekendte hun, at en Kone i Vixø ved Navn Inger havde lært hende det for mere end ti Aar siden, men nogen Tid derefter var hun død. Da denne hendes Bekjendelse derpaa var lydelig oplæst for hende, havde hun bekræftet hvert Punkt deri sandt at være, ligesom hun nu for Retten igjen tilstod det udi alle Ord og Punkter sandfærdigt at være, kun at det ikke var den Kone af Vixø, der havde lært hende det, men en Kvinde sønder af Thy, uden Tvivl af Snedsted Sogn, ved Navn Sidsel, som var kommen til hende og havde ligget hos hende for mere end ti Aar siden. Senere havde hun den 4de Oktober aflagt sin anden Bekjendelse, som blev afhjemlet i Retten d. 12te Oktober og som nu gik ud paa, at det var hendes egen Moder Sidsel Pedersdatter, som boede og døde i Hillerslev, der havde lært hende det for 13 Aar siden, ungefær et Aar før hun døde. Fremdeles bekendte hun da, at, der hun forsvor sin Daab og Kristendom, begjærede Fanden at faa sit Mærke paa hende, hvilket hun ikke vilde tilstede, hvorfor hun satte sit Mærke paa hans Hoved med sin Pegefing, og var han da i en sort Kats Lignelse.

Efter at hun for Retten aabenbarlig havde tilstaaet og bejaet denne Bekjendelse og ydermere havde draget sin Vante af den højre Haand og fræmrakt sin Pegefing, med hvilken hun havde mærket Fanden, satte Christen Povlsøn i Rette og formente, at det var klarlig at se, at Maren Christensdatter havde forset sig imod Guds og den menneskelige Lov og derfor var skyldig at lide den Straf, som Lovens sjette Bogs første Kapitel niende Artikkel om formelder, og var herpaa Dom begjærende. Da efter Tiltale, Gjensvar og denne Sags Beskaffende vidste Herredsfogden Erik Eriksen og de otte Mænd ikke at befri Maren Christensdatter fra Christen Povlsøns Irettesættelse, men hun for saadan sin grove, modvillige Ugudelighed at lide efter Lovens sjette Bogs første Kapitel niende Artikkel, der lyder saaledes: Befindes nogen Troldmand eller Troldkvinde at have forsvoret Gud og sin hellige Daab og Kristendom og hengivet sig til Djævelen, den bør levende at kastes paa Ilden og opbrændes.

Denne Dom indstævnedes Christen Povlsøn den 2den November for Landstinget til Stadfæstelse, at Maren Christensdatter uden Forskaansel kunde vorde tilfunden Lovens Straf

»Sjælen til Frelse, Legemet til Fordærvelse og andre til Afsky«. Men her fik Sagen uventet et andet Udfald; thi da Maren Christensdatter var bleven fremstillet for Retten og tilspurgt, hvem der kom hende til at bekjende det, som Vidnerne ommeldte, svarede hun, at de gav hende gode Ord og Brændevin, og saa sagde hun, hvad de vilde have sagt, hvilken Bekjendelse hun fastholdt paa alle til hende gjorte Spørgsmaal, i det hun tilføjede, at, naar hun tidligere havde bekjendt anderledes, da var det, fordi hun ikke havde bedre Forstand. Herpaa dømte da Retten (Erik Rodtsten til Lerbæk, Kristoffer Bartholin til Bajlunggaard, Landsdommere, og Frants Bering, Landstingshører) den 1ste December 1686 saaledes: De imod Maren Christensdatter førte Beskyldninger og Vinder bør magtesløse være og ikke komme hende paa Liv eller Frelse til Hinder eller Skade i nogen Maade.

Saaledes var altsaa Maren Christensdatter befriet fra de mod hende rejste Beskyldninger og den derpaa grundede Hjemtingsdom og kunde nu drage tilbage uden Fare; men man kan let forestille sig, at hun i Hjemmet kun blev mødt med liden Glæde og med stor Forbeholdenhed; selv hendes Sognepræst, Hr. Peder Nielsøn i Hjørdemaal, som jo rigtignok havde været med til at bære Vidne imod hende, vidste ikke rigtig, hvad han skulde stille an med hende, og skrev derfor følgende Brev til Biskoppen:

Nobilissime, excellentissime dne Episcopo, Mæcenas optime!

Som Christen Povlsøn i Thisted, der har ageret den Sag imod Maren Christensdatter her af Sognet, som i lang Tid har været berygtet for Trolddoms Kunst og udi næstafvigte Sommer af adskillige er beskyldt og sigtet derfor, har d. 27de Februar sendt mig Landstingsdommen, hvorudi samme Kvinde befindes at være frikjendt, saasom hun paa Landstinget skal have benægtet sine forrige og mange Gange gjorte Bekjendelser, nu udi Thisted, nu paa Hillerslev Hørrødsting, saa fordrister jeg mig at sende E. velædle Højærværdighed en Kopi af samme Landstingsdom, som først kom til Thisted d. 24de Februar, hvoraf E. velædle Højærværdighed kan erfare alting, som til Hjemting og Landsting i samme Sag er passeret. Jeg besøgte samme Kvinde fire Gange, der hun sad i Thisted; men hver Gang var Kapellanen Hr. Hans nærværende. Jeg besøgte hende først d. 15de September, og da bekjendte hun

dette alene for mig, da Hr. Hans var udgangen, at hun i 3 Aar havde haft de sigtendes Mælk og Smør fra dem. Atter kom jeg til hende den 27de September, og formanede Hr. Hans og jeg hende saa længe af Guds Ord, at hun frivillig med flydende Taare paa Kinderne bekjendte samme Dag 9 Poster, saa vi andre ogsaa græd med hende. Men som hun paa Landsting løgnagtelig har sagt, at de gav hende gode Ord og Brændevin, da formanede vi hende vel med al Sagtmodighed, og Brændevin fik hun ogsaa for 1 β , men ikke til den Ende, at hun skulde sige, hvad vi vilde have sagt; men at hun fik Brændevin, dertil var denne Aarsag: hun kom til os i et Kammer hos Jens Svendsen i Thisted ved 10 Slæt om Formiddagen; men der Klokken var 3 om Eftermiddagen, klagede hun, at den Kolde knugede hende, og som hun endda var fastende, fik hun af Medynk Brændevin for 1 β og et Stykke Brød dertil, og at dette er sandt, dertil kalder jeg Gud til Vidne. Derefter kom jeg til hende tillige med Hr. Hans d. 4de Oktober, og da efter mange Paamindelser til hende af Guds Ord bekjendte hun 2 andre Poster. Endelig kom jeg til hende d. 24de November 3 Dage, førend hun blev ført til Viborg, og da bekjendte hun for Hr. Hans og mig ved højeste Ed, at hun havde aabenbaret for os alt det, som hun vidste sig at være skyldig udi. Den 1ste December blev Dommen afsagt paa Landstinget, den 8de kom hun her til Sognet igjen; men siden den Tid har hun ikke kommet til Folk, langt mindre til Kirken, udi 13 Uger; thi hun har en ond og bange Samvittighed. Menige Sognefolk har Afsky til hende og frygter for hende, ønskende intet hellere, end at hun maatte udryddes af Sognet, og skal hun blive her i Sognet, da tage mange ondt Exempel af hende, og hun bliver mange til største Forargelse. Jeg behøver fornemmelig eders velædle Højærværdigheds gode Raad og Betænkende herudi og beder derfor ydmygelig, at eders velædle Højærværdighed vilde værdiges at consulere (!) mig med det første, om samme løgnagtige Kvinde, som godvillig har bekjendt det, hun har været berygtet og sigtet for, bør at tolereres her i Sognet og fra al Straf og Disciplin eximeres. Jeg beder ydmygelig om Forladelse, at jeg hermed E. velædle Højærværdighed saa dristig molesterer. Og vil jeg have E. velædle Højærværdighed med velædle Kjæreste

og elskelige Børn under den Højestes Beskjærmelse troligen befalet, som altid forbliver

Hjardemaal d. 2den
Martii 1687.

eders velædle Højærværdigheds
ydmygste og skyldigste Tjener
Peder Nielsøn.

Mindre fordumsfuld end Præsten resolverede Biskoppen paa denne Skrivelse saaledes:

Reverende dne Pastor! Hvis tilforn med denne Kvinde er passeret i nogen Maader, har enhver vedkommende for Gud at ansvare til, og Gud forbyde, at hans Tjenere i nogen Maader med nogen uren og urigtig Procedur skulde have besmittet deres hellige Embede eller Samvittighed! Men saasom Landsdommerne med deres Dom nu er gangen imellem, og Kvinden er plat frikjendt, forundrer jeg mig højlig, at I endnu vil tale om nogen Forfølgelse eller Udryddelse eller Straf og Disciplin. Af Almuens Tanker og Misforstand bør I ikke, som skal lære andre, lade eder forledes til nogen Forgribelse; men I bør undervise Sognefolket, at de fare vild, i det de ville være kloge over Øvrigheden og Dommerne og holde den for skyldig, som Retten har kjendt uskyldig. Synden maa I nok straffe og laste aabenbarlig i eders Prædiken ved al forefaldende Okkasion saadanne Gjæringer og saadanne Bekjendelser, som have aldeles ingen Samfund med Sandhed eller Gudelighed; men med Synderinden har I intet videre at gjøre end at røre udi hemmelig Samtale Samvittigheden og redde, saa vidt I kan, Sjælen. Var dette et Ukrud, som skulde have været afhugget, da maa de svare dertil, som var betroet Sværdet og ikke uddrog det dertil. Vi ville nu applicere os til det dictum Christi Matth. 13 V. 30: *Ἄφετε συναξάνεσθαι τὰ ζιζάνια μέχρι τοῦ θερισμοῦ* etc. (Lader Klinten voxte tilsammen indtil Høsten). Sic censeo et te valere voveo (dette er min Mening, og jeg ønsker dig at leve vel).

Alburgi pridie Non. Mart. anni mdclxxxvij

(Ϟ: d. 6te Marts 1687).

Tuus in domino (din i Herren)

H. Bornemann.

(Efter en Afskrift i Aalborg Bispearkiv.)

Historiske Efterretninger om Havnø og dens Ejere.

Af V. Fribert.

(Fortsat.)

Benzon.

Ved Peder Seefelds Død var Forholdet altså således, at hans Svigerinde, Fru Vibeke Rosenkrantz, ejede Hovedgårdene, hvorimod det underliggende Gods altsammen var pantsat så højt, at det i Virkeligheden tilhørte de forskjellige Panthavere. Som rimelig var, blev dette Virvar ordnet kort efter Peder Seefelds Død. Omtrent samtidig med ham døde også Dr. med. Niels Benzon (1674), og den Fordring på 1,450 Rdl. »med efterstående Rente og Omkostning«, han ejede i Havnø Gods, blev nu af hans Bo overdraget til hans ældste Søn, Niels Benzon, hvorefter han og Fru Vibeke Rosenkrantz indgik en Forening om Havnøgård og Gods Indførsel og Kjøb, dat. Kjøbenhavn ¹²/₂ 1675.

Kort forinden havde Fru Vibeke Rosenkrantz fået Bevilling, dat. ²¹/₁ 1675, der tillod: at ikke aleneste hendes tvende Hovedgårde, Hafnø og Dalsgård, med al tilhørende Jordegods, Bønder og Tjenere, som hidtil under Visborg Birk ligget og svaret haver, men endog hvad Jordegods hun selv eller de, som haver Gårdene efter hende, ejendes vorder, sig i samme Birk ydermere tilforhandle ville, må og skal herefter svare til »Hingsted« Herredsting, og det i alle Retssager og andet forefallende for rette Værneting holde. — Denne Be-

villing må være erhvervet på Grund af Gårdenes Salg, og de nye Ejere vilde altså ikke svare til Visborg Birk.

Ifølge ovennævnte Forening mellem Fru Rosenkrantz og Niels Benzon skulde førstnævnte strax på sin egen Bekostning lade sig indføre og tage til Ejendom, på sine egne og Medinteressenters (hendes Broder Hr. Niels Rosenkrantz og Niels Benzon's) Vegne, bemeldte Gård og Gods, og såsnart Indførselen var sket, »da at overlade Niels Benzon såvel Gård, Gods og Skove, fri for al Restance, være sig af Rostjeneste, alle Slags Skatter eller anden Tyngge, som endnu kan være på bemeldte Gård og Gods, og han at gjøre sig det så nyttigt, som han bedst ved og kan, med lige Rettigheder, som jeg efter min Indførsels Punkter og Klausuler dertil haver, og han selv Vårsæden efter sit eget Tykke at forsyne; men Frøgjælden af det, som er sæt til Gården, at betales i godt Rug eller for Rixdaler Tønden. Derforuden haver jeg, Vibeke Rosenkrantz, strax at forhverve Højesterets Konfirmation på Indførselen, og skal alt det Gods, som jeg selv, min Broder eller Mons. Benzon i Pant haver, beregnes ham lige således i Hartkorn, som jeg det til Udlæg bekommet haver eller nu bekommendis vorder. Fremdeles haver jeg med forderligte at give Mons. Benzon efter den General Indførsels Indhold og derpå følgende Højesterets Konfirmation et fuldkommen og nøjagtig Skjøde på bemeldte Hafnøe Hovedgård med dens underliggende Marke, Skove, Fiskevand og alt, hvad jeg under Hovedgårdstaxt bliver berettiget, desligeste også hvad Bøndergods eller Skove jeg efter min egen, min Broders eller Mons. Benzons Panter til Indførsel bekommer alt sammen efter Indførselens Punkter og Klausuler.«

Niels Benzon skulde betale 40 Rdl. for hver Tde. Hartkorn Hovedgårdstaxt og 34 Rdl. for hver Tde. Hartkorn Bondegods af Fru Rosenkrantz og hendes Broders Panter. Hvad hans sal. Faders Pant angik, da såsnart han havde fået Fyldest for sin Kapital og Rente, når Pantet ansloges til 34 Rdl. pr. Tde. Hartkorn, Landgilde og Restance på hans sal. Faders Pant anslået efter hver Års Kapitelstaxt, da dersom der blev noget tilovers, skulde han betale det til Fru Rosenkrantz, men hvis hans Pant ikke kunde fyldestgjøre hans Fordring, skulde det ikke komme Fru Rosenkrantz til nogen Skade eller Udgift, ligesom Restancen i så Fald heller ikke

skulde kræves hos Bønderne, »men at blive dennem til Bedste, at de desbedre kan være ved Magt.«

For Bygningen på Borge- og Ladegården skulde Niels Benzon betale — 200 Rdl., dette endda iberegnet »ald Brøggerredskabet, den store Kiedel, den store Kackelofuen, Seyer-Verket udi tornet, som tilforn hafuer Veret taget udj Betaling til Sal. Hr. Erik Krag efter forrige Indførsel, samt alt hvis nagle fast er og med Rette bør at følge«. — Denne ringe Sum for en større Herregårds Bygninger er et Vidnesbyrd om, hvor dårlig deres Tilstand må have været ved den Tid; rimeligvis ere de blevne meget medtagne under Krigen, og så på Grund af Ejerens Armod yderligere forfaldne senere hen; men skjøndt denne Gårds Bygningers Taxation må regnes til de ringeste i Forhold til Hartkornet, så har de dog ingenlunde været enestående slette; thi selv på en større Herregård som f. Ex. Gl. Kjøgegård vurderedes Bygningerne 1660 ligeledes kun til 200 Rdl.¹⁾

Næste År (1676) godkjendte en Højesteretsdom denne »General-Indførsel« i Havnø Gård og Gods, hvorefter Niels Benzon fik Skjøde på Ejendommen, dat. Kjøbenhavn ^{30/10} 1676.

Fru Vibeke Rosenkrantz havde da Året før solgt Dalsgård til Peder Seefelds Svigersøn Frederik Ejler Gjedde (Skjøde dat. ^{10/3} 1675); det passer således ikke ganske, når Danske Atlas skriver, at Kirsten Seefeld »tilførte« ham Gården.

Ifølge Kjøbekontrakten skulde Niels Benzon tiltræde Gård og Gods 1ste Maj 1675 og have betalt Kjøbesummen til Juni Termin s. År. Det han kom til at udrede i »grov Mynt« til Fru Rosenkrantz, har dog ikke været betydeligt, thi en Del af Kjøbesummen kvitteredes med den Obligation, som sal. Hr.

¹⁾ Af Exempler til Sml. kan her anføres, at 1647 finder man Randrup og Albæks Bygninger taxeret til 500 Sletdaler hver, Kongstedlunds Bygninger derimod til 1600 Sletdaler (Topogr. Saml.). 1660 taxeredes Bygningerne på Fusingø til 1500 Rdl., do. på Holbekgård til 1000 Rdl. og do. på Harridslevgård (1664) til 1776 Rdl. (Faml. Skeel p. 207 og Braun: Kaj Lykke p. 115). Da Fusingø nævnes imellem de prægtige Herresæder, der opførtes i Slutningen af det 16de Årh. (N. Bache: Danm., Norge og Sverigs Hist. III., 423), må dens Taxationssum altså have været henved Maximum for en større Herregårds Bygningers Værdi på den Tid. På en stor Herregård som Gisselfeld vurderedes Bygningerne 1670 dog til 5000 Rdl., jfr. Rasmussen: Optegnelser om Gisselfeld p. 138.

Erik Krag var skyldig til Dr. Niels Benzons Bo. (Det synes, som om Gud og Hvermand har været blandt Dr. Benzons Skyldnere).

Niels Benzons Ejertid blev af kort Varighed. Allerede næste År overdrog han sin yngre Broder, Peder Benzon, »Hafnø Gård og tilliggende Gods og Skove samt Hadsund Færgested, med al Gårdens Grund og Ejendom, Herlighed, Rente og Rets Tilliggelse, være sig i Ager og Eng, Skov og Mark, Kjær og Mose, Ferskvand og Fægang, Tørvegrøft og Lyngslet, Dam og Damsbånd, våt og tørt, inden og uden Markskjellet, som nu tilligger og af Arildstid tilligget haver« o. s. v. Denne Transport på Skjødets er dat. Kjøbenhavn 18/11 1676. —

Peder Benzon var født i Ålborg 29/9 1652 og var af en bekendt formuende og dygtig Slægt. Hans ovennævnte Broder, der i herværende Papirer kun nævnes med den beskedne Titel »Mons. Niels Benzon«¹⁾, havde dog allerede dengang ingen Mangel på Titler: han havde theologisk Attestats, var Dr. juris og havde siden 1674 været Assessor i Kammerkollegiet, og — kan man stole på Worms Lexikon over lærde Mænd (I., 95) — var han også dengang Vice-Generalprokurør; senere blev han Gehejmeråd, Generalprokurør, hvid Ridder, Herre til Astrup, Mørkegård, Vår, Bjørnkjær, Aggersvold og Gjeddesdal, og efterlod sig nogle Tønder Guld ved sin Død 1708²⁾. — Faderen var residerende Medikus i Ålborg Niels Benzon, som under et Ophold i Udlandet tog Doktorgraden, blev optaget i den venetianske Adelsstand og gjort til Ridder af St. Marco; senere ejede han Bjørnkjær, Højris, Vår o. s. v. Hans Hustru, Mette Nielsdatter, var en Søster til den tidligere nævnte Karen Nielsdatter.

Peder Benzon dimitteredes i en Alder af 13 År fra Ålborg Skole til Universitetet. Fra hans Studentertid nævner Literaturlexikonerne et Par Disputatser af ham, nemlig »De principiis humanæ naturæ« og »De Scholis«. Det første Skrift er trykt 1665 og det andet det følgende År³⁾; han har således

1) Noget lignende gjælder for de højbårne Herrer Niels Rosenkrantz og Erik Krag's Vedkom.: foran deres Navne sættes kun »Hr.«; thi endnu dengang betegnede »Hr.« en meget høj Rang. Excellence-Titlen kom først få År efter i Brug.

2) Universitetet udstedte et latinsk Program over ham.

3) Worms Lexikon I., 96. Nyerup og Krafts Literaturlex. p. 53.

været temmelig tidlig på det, da han ved den Tid kun var i en Alder af 13—14 År¹⁾. Som Studerende lå han en Tid på Valkendorfs Kollegium, og har også studeret i Udlandet. Ved Lejdens Universitet immatrikuleredes således $\frac{22}{6}$ 1671 Pedrus Benzonius Aelburgo-Danus 22²⁾ jur. stud. Han skal have været flere År i Udlandet og er næppe kommen hjem før hen ved den Tid, han blev Ejer af Havnø. — Efterhånden købte han også flere andre Gårde, nemlig Ågård, Aggersborg og Korsegård, hvilke alle i hans Tid vare (eller af ham bleve gjorte til) komplette Hovedgårde.

Hvorvel Peder Benzon fra Fødselen af var nobilis homo venetus (o: venetiansk Adelsmand), så var dette selvfølgelig uden nogen reel Betydning hertilands; thi for at blive lodtogen i alle de Privilegier, som den største Excellence i Danmark nød, med Hals og Hånd, Sigt og Sagefald, Rettighed til at kalde Præst og Degn, Jagtfrihed o. s. v., skulde han have dansk Adelspatent. Da nu både han og Broderen vare større Godsejere og Ejere af jus patronatus, bleve de begge optagne i den danske Adelsstand, $\frac{15}{12}$ 1679, og Peder Benzon blev samtidig Assessor i Kommercekollegiet.

I Matriklen fra 1681 findes Gården ansat: »Havnø med marck, Eng og fiskevand, Haufuelund (sic), halve Part af Lundkier, tvende Gårde og 20 Huse (med nogle små hauger og opbrudte Jorder) på Gårdens Grund opbygged, som i Gårdens Taxt er beregnet, udgjør $65\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn.« I Hindsted Herred havde han dengang $128\frac{1}{2}$ Td. H. Bøndergods og Tiender, i Fleskum Herred 9 Tdr. H. Bdg., i Års Herred 13 Tdr. H. Bdg. og i Hornum Herred 15 Tdr. H. Bdg., men en større Del af Godset må ligesom tidligere og senere hen have ligget i Gjerlev Herred. Matriklerne ere noget mangelfulde fra den Tid (mange af dem findes nu ikke mere), så det er ikke store Sager, man kan uddrage deraf; dog ses det,

¹⁾ Der var dog nogle, der vare meget fremmeligere: Mag. Wulfbergs Vita (Kirkehist. Saml. III. R. IV., 53—55) f. Ex. lyder: Student, da han var 9 År og 2 Måneder gl., og taledes da Græsk og Latin som sit Modersmål; tog theologisk Attestats, da han var $13\frac{1}{2}$ År gl., det følgende År (1700) stillede han sig som Frivillig til Fædrelandets Forsvar, etc.

²⁾ Som Følge af, at han så tidlig er bleven Student, har han måttet gjøre sig 3 År ældre end han var.

at det da var gået meget tilbage med flere af Skovene¹⁾. Storeholt og Lidenholt (norden for Hadsund) indførtes således slet ikke i Matriklen, »formedelst Skoufvene er moxen gandske forhugne og ruinerit«; Søndergårdsfang og Sundskoven, der 20 År før var sat til 500 Svins Olden, sættes nu kun til 192 Svins Olden; et Skovstykke ved Visborg, kaldet Pallisholt, som i Skjødet fra 1620 sættes til 50 Svins Olden, forekommer ikke senere, sålidt som man senere træffer på Skov i Strandkjær, Vejerlund, Højlund o. s. v.

Benzon købte efterhånden en Del Gods til Havnø, så at Gården i hans Tid fik et Tilliggende af omtrent 300 Tdr. H. Bøndergods foruden Tiender. Det var vist først ved Skiftet 1636 mellem Enevold Seefelds Sønner, at denne Gård blev tillagt et betydeligere Gods, og rimeligvis er det Visborggård, der ved hin Lejlighed har måttet afgive en Del af sit Gods, og navnlig det sønden Fjorden, thi både Åmølle, Hadsund Færgegård o. s. v. hørte tidligere under Visborggård.

Den ²¹/₄ 1675 købte Benzon Visborg og Skjellum Sognes Kongetiender (13 Tdr. Hartk.), og nogle År efter købte han samme Sognes Kirker med Kirketiender (13 Tdr. Hartk.) og jus patronatus af sin Broder, Niels Benzon til Vår, som var meddelt kgl. Skjøde derpå, dat. ¹²/₉ 1678. Det ny erhvervede var altså også noget, der i tidligere Tider havde tilhørt Visborggård²⁾, men som Seefelderne havde mistet for Gjæld, hvorefter Hans Lindenov (til Ivernæs?) var kommen i Besiddelse deraf.

Forpagteren på Overgård, Rasmus Nielsen, hvem disse Tiender nogle År havde været forundt af Hans Lindenov, før Benzon købte dem, førte senere Proces mod Benzon desangående, bl. a. fordi han mente sig berettiget til at kræve Tiende af Søndergårdes Inderster³⁾. Benzon påstod, at de vare fritagne for at svare Tiende, eftersom de ej besad noget Jord,

¹⁾ Ved første Matrikelsætning regnedes 24 Svins Olden på 1 Tde. Hartk.; 16 Læs alm. godt Hø regnedes til 1 Tde. H., og af ringeste Slags indtil 34 Læs; 24 Hoveders Græsning på bedste og 82 på middelmådig Græsning regnedes til 1 Tde. H.

²⁾ Birgitte Urne og hendes tvende Mænd, Jens Kås og Klavs Seefelds Navne med Årstallet 1672 findes på Visborg Kirkeklokke. (Klokken er af Fødsel en Jyde og er den ældste, der kjendes af de af Rudolf Melchior støbte Klokker. C. Nyrop: Danm. Kirkeklokker p. 120).

³⁾ o: de 20 Huse, der hørte under Havnø Hovedgårdstaxt.

men kun Hovedgårdens, dog havde de nok tidligere haft nogle Skifter ved Strandkjær, men herom hedder det nu, at denne Afgrøde havde Benzon enten selv eller ved sin Forpagter ladet bruge og indavle til Havnø Hovedgård, og havde ingen Tiende krævet deraf, og for slig en Tiendefrihed, som efter Recessen fulgte Hovedgården, var siden Hovedgårdstaxten efter kgl. Forordning taxeret foruden Bygninger til 45 Rdl. pr. Td. H. og Bøndergodset tilligemed Bygninger til 40 Rdl. pr. Td. H. Kontraparten mente på sin Side, at det aldrig skulde bevises, at noget af denne Jord var brugt eller indavlet til Hovedgården, »men Tid efter anden af Skovjord og Fædrift at være opbrudt og brugt af gemene Almue, og ifølge Enevold Seefelds Jordebog fra 1642 fremgik det, at de 18 Gadehuse ikke fandtes indskrevet under Hovedgårdstaxten, men siden blandt Bøndergodset for Gadehuspenge indført«. Underretten frikendte Indersterne fra at svare Tiende, men da Landstinget kom til det modsatte Resultat, indankede Benzon Sagen for Højesteret, som ved Dom af ^{25/7} 1679 stadfæstede Underrettsdommen. — At Tiderne dengang ikke vare gunstige, er bekjendt (kort efter kom tillige Kvægpest), og ses også af Rasmus Nielsens Indlæg, hvor han skriver, at sidste Års Tiende havde han ikke nydt en Skilling af, hvorfor han bl. a. nedlægger Påstand på, at Benzon skulde erstatte ham — »mig fattig Mand« — som han skriver — »al den Tiende, som hos hans Bønder resterer, eftersom en Del af dem skal være så forarmede, at de det ikke kan betale«; men denne Påstand blev dog heller ikke taget tilfølge, så »Mons. Peder Benzon« — som han dengang kun kaldes — vandt Sagen.

Da forrige Ejer (Peder Seefeld) havde ejet både Havnø og Dalsgård, havde han ikke taget det så nøje med hvad der hørte til den ene Gård og hvad til den anden, men da der var rigelig med Eng til Havnø, så havde han, da han forpantede Dalsgård bort til Niels Vinther, givet denne under sin Forpagtning, foruden Sundengen, Tykkenkjær, ikke alene Lamseng, Gammelbokjær og Havnø Enghave (alle beliggende mellem Hadsund Færge og Havnø Vejlbros), men endog Lille-rødeng (beliggende »østen Havnø og Busombæk«); og da de i de Tider på Havnø gjorde dem Villighed på Dalsgård — som det hedder — så havde Fr. Ejler Gjedde mens han var Forpagter af Dalsgård, også havt en Del af Havnø

Enge under sin Forpagtning. Ved Gårdenes påfølgende Salg og Adskillelse fra hinanden synes det imidlertid, som om Dalsgård beholdt nogle af disse Engstrækninger ved Hadsund, som forhen havde hørt til Havnø, og dette Forhold gav senere hen i Tiden Anledning til vidtløftig Proces mellem Gårdene. Havnø Tilliggende må også til andre Kanter være bleven noget forringet i Peder Seefelds Tid; således havde Gården »fra Arildstid« f. Ex. Andel i Ottiseng i Als Sogn, men herom hedder det nu: at siden den til adskillige Kreditorer i Gjældsbetaling var udlagt, havde Dalsgård sig samme Eng forbeholden; ligeledes må enkelte andre Fællesejendomme og Enemærker, som nævnes i de gl. Dokumenter som Gården tilhørende, allerede før Seefeldernes Tid være frakomne.

Det ses ikke, om Benzon har haft Processer med nogen af Nabogårdene; det nævnes kun, at Havnø og Dalsgårds Grænseskjel blev reguleret 1690, og »ved samtlige Dalsgårds Tjenere« (o: Fæstebønder) blev der opkastet Grøfter rundt omkring Lamseng, gennem Tykkenkjær og Gammelbokjær og videre ud til Fjorden. — Ligeledes nævnes en Rebningsforretning fra 1688 over Østre-Louenkjær mellem Als og Helberskov Bymænd af Overgård og Havnø Godser.

Benzon blev gift 1679 med Drude Foss, Datter af Biskop i Ålborg Dr. Mathias Foss til Hvidstødgård og Bodil Brochmann; men efter få Års Ægteskab døde hun ^{16/9} 1684 i Barselseng. Dernæst blev han 1688 gift med Margrethe Rantzau, Datter af Oberst Frands Rantzau til Estvadgård og Helle Urne.

I de første År boede Benzon mest i Ålborg, men fra 1688 havde han stadig sin Bopæl på Havnø og skrives stedse til denne Gård. Som Følge heraf må han også have forbedret Lokaliteterne der betydeligt siden Peder Seefelds Tid, thi denne Ejer var en hel Del rigere end den forrige: det var ikke for ingenting, at han både på fædrene og mødrene Side nedstammede fra rige Randers Borgmestre (Bedstefædrene vare nemlig henholdsvis Bent Hansen og Niels Jakobsen)¹⁾.

I nedennævnte latinske Program fra 1711 over hans Søn

¹⁾ Hans Fader, en Bonde i Simested, var vist af Erik Lykke d. y. til Skovgårds Bønder. Fru Kirsten Nielsdatter Rotfeld tog sig af Niels Jakobsen og satte ham i Ribe Skole; derefter blev han Erik Lykkes Kammertjener og blev tilsidst Borgm. i Randers og er Stamfader for adskillige såvel adelige som borgerlige Slægter (Hofm. Adelsm. II., 2 f.).

bliver »Virum Nobilissimum, Generosum & Consultissimum, Petrum Bendtzon in Havnø, S. M. Consiliorum Cancellarius« meget rosende omtalt, ligesom hans Frue, den dyderige, fortræffelige og hæderkronede Fru Drude Foss, fremhæves som en uforglemmelig Prydelse for Kvindekjønnen og et Mønster på alle Fuldkommenheder og Dyder. (Man kommer til at tænke på alle de »Soel-skinnende Dyder«, Magister Rosifengius tillægger den »Dyd-ædle Dydzirenhed« Fru Magdelone.)

Assessor Benzon blev senere tillige Kancelliråd, men noget Embede har han ikke beklædt, så han har ikke spillet nogen offentlig Rolle som Broderen; dog må han som Ejær af flere Godser og tillige en »højlærd« Mand have indtaget en ganske anselig Stilling. — Han skjænkede Kalken til Visborg Kirke, hvorpå står hans Navn og begge hans Fruers Navne og Våbner med Årstallet 1689 samt Indskriften: »Jesu Christi Guds Søns Blod Gjør os reene af alle Synder. Joh. I. V. 7.« Nedenfor står: IEHSVS. — Hans sidste Hustru døde 1699 (begr. ^{22/6}); han selv døde på Havnø ^{25/6} 1701 ¹) »meget hasteligen«, og er tilligemed begge sine Hustruer begravet i Visborg Kirke. Benzon blev kun 49 År gl., hans første Hustru næppe 25 År og hans sidste Hustru kun henved 35 År gl.; de døde således alle i deres bedste Alder.

I sit første Ægteskab havde Benzon en Søn, hvilken arvede Havnø efter ham; af andet Ægteskab havde han 3 Sønner og 4 Døtre. Af Døtrene blev en gift med Generalmajor Pouel Rosenørn til Katholm og Mejlgård ²), en anden med Generalmajor Peder Scavenius ³), og af Sønnerne blev en Oberst, en anden Oberstløjtnant og Ejere af Ågård og Hegnet, hvorimod den yngste Søn, Peder Benzon, ses at have været noget forrykt. 1724 ansøgte således begge de ovennævnte Svogre om at få ham sat i Forvaring og under Kuratel, da han var geråden i sær Liderlighed og på Grund af sit onde Forhold næsten havde forødt sine Arvemidler; i daglig Drukkenskab og Desperation overfaldt han voldelig Godtfolk, truede og undsagde dem på Liv og Helbred ³) o. s. v. —

¹) Farstrup og Laurids Axelsens Dagbøger, udg. af J. Becker.

²) Se Lengnicks Stamtavler over disse Familier.

³) Hübertz: Aktstykker vedk. Århus By og Stift III., Nr. 218. — Peder

Den ældste Søn, Niels Benzon, var født i Alborg ^{14/9} 1684. Efter at have fået Undervisning i Hjemmet af Mag. Klement Smidt, kom han kun 6 År gl. til en privat Informator i Viborg ved Navn Jakob Gilsted. Tre År efter sattes han i Huset hos Mag. Niels Schive, Rektor ved Viborg Skole, og forblev der indtil 1701. Derefter kom han på det ridderlige Akademi i Kbhvn., og efter at have været der i et Par År foretog han 1704—5 en Rejse gennem Tyskland, Frankrig og Holland og studerede bl. a. ved Lejdens Universitet (Nicolaus Benzon Hafnia-Danus 23¹) phil. stud. immatrikuleredes dersteds ^{8/9} 1704). Det hedder om ham, at han alle Steder vandt sine Læreres Yndest, da han var en begavet og meget flittig ung Mand, der navnlig var hengiven til philologiske og æsthetiske Studier. Han samlede ivrig på Bøger og udgav i Lejden anonymt en Fortegnelse over sin sjældne Samling, som omfattede omtrent 1000 Bind, og bestod væsentligst af nyere latinske Digtene. Hans Fortegnelse (Bibliotheca Poetica Nobilis cujusdam Dani, Lugd. Bat. 1704) gjorde megen Lykke i den lærde Verden og var allerede Året efter udsolgt. Han blev opfordret til at give et nyt Oplag, men han havde for Øjeblikket ingen Tid dertil. Kort efter sin Hjemkomst fra Udlandet stod hans Bryllup på Vosborg ^{22/7} 1705 med Alhed Magdalene Svanevedel, Datter af Generalmajor Frands Svanevedel († 1697), hvorefter det unge Par tog Bopæl på Havnø. Også i andre Retninger havde Benzon havt Lykken med sig: allerede ^{4/3} 1704 havde han således fået den så smukt lydende, men så lidet betydende Titel af Sekretær i det danske Kancelli, og ^{19/1} 1706 fik han Bestalling på tillige at være Kancelliråd; han er altså bleven påskjønned efter Fortjeneste også i denne Retning, thi Kancelliråder, der kun ere 21 År gl., træffer man ellers næppe let på.

Fra hans Tid findes her kun en Taxationsforretning over, hvor mange Svin de Gården underliggende Skove kunde føde på deres Olden. ^{9/10} 1708 fremkom således på Hindsted Herredsting, på højædle og velbårne Hr. Kancelliråd Niels

---

Benzon døde nogle og tredive År gl. og efterlod sig henved 4,000 Rdl. Søsteren, Fru Mette Benzon General Rosenørns, arvede 756 Rdl. efter ham, for hvilke hun oprettede Legat, se Hofm. Fund. III., 129.

¹) Han har altså gjort sig 3 År ældre end han var.

Benzon til Haunø, hans Vegne, Fuldmægtig Seigneur Otto Albrektsen Olsdorph sammesteds, som fremstillede nogle af samme Ret tidligere udnævnte Synsmænd, som tilstod, at de vare i de Skove og Skovparter, der var Havnø underlagt, og der synede, hvor mange Svin på deres Olden indeværende År kunde fodres, og efter at de nøje samme Skovparter havde efterset, syntes dem derpå kunde antages: »Nemblig Haunø Lund Tolf svin, Lovenkier fire svin, Budskov (beliggende ved Louenkjær) halfsiette svin, Veddum skov Tolf svin, Sundskoven sexten svin, Sundskov-hofued med tiuf halve Tj svin, Sønder- og Nørsindholdt sex svin, Trædholdt, Storholdt, Langholdt, Lilleholdt og Tranbærsholdt fem svin. Hvilken ommælte syen forskrevne mænd af Hiemlede wed æd efter Loven (Ligesom forskrefuit, efter det tall af svin, som før er mælt, paa dito Aasteder i denne Ringe Oldenbiurds tiid dette Aar at kunde fædes) at hafue forretted og afgjordt, det Retteste de synes Kunde« o. s. v. — Efter denne Taxation fremgår det altså, at dette År har været et yderligt ringe Oldenår; men det var meget variabelt fra det ene År til det andct.

Ellers findes intet fra hans Tid, da han i Modsætning til de andre Ejere af Gården ikke synes at have ført Processer; men hans Tilbøjelighed gik da også i anden Retning. Det er i så Henseende en karakteristisk lille Notise, Biskop i Ålborg Jens Bircherod har om ham i sin Dagbog under Dato 14/6 1707: »Kancelliråd Niels Bentzon af Havnø besøgte mig om Eftermiddagen, og forblev tilbords hos os om Aftenen. Han havde en skjøn cognitionem librorum (o: havde god Bogkundskaab), og holdte det for sin største plaisir, om lærde Sager at tale.« (Dgb. p. 519).

Benzon, hvis Bopæl var så afsides, var dog så lykkelig stillet, at han for at få denne sin Lyst til at tale om lærde Sager tilfredsstillet, hverken behøvede at rejse til de Høj lærde i Ålborg eller Viborg; men han behøvede i så Henseende kun at tage til Skjellum, hvor dengang den bekjendte Edvard Londemann var Præst. Det var ingenlunde tilfældigt, at Egnen på samme Tid havde sin lærdeste Herremand og lærdeste Præst, thi det sidste var en Følge af det første. Til Benzons Held var han selv Kirkepatron, og derfor havde han først og fremmest sørget for at få en lærd Mand kaldet til sin Sognepræst: samme År Benzon tog Bopæl på Havnø, blev

hans gode Ven og Åndsbeslægtede (som dengang var Kollega i Kbhvns. Skole) beskikket til Præst for Skjellum og Visborg Sogne. Man ser også her, hvor heldigt alt fejede sig for Benzon: ved Siden af alle sine andre Goder, havde han også den store Behagelighed, så at sige daglig at kunne have Omgang med denne dygtige Mand¹⁾, hvis hele Tilbøjelighed også gik i Retning af at beskæftige sig med lærde Sager; så i den Tid er der på Havnø bleven ført flere højlærde Diskurser, end ellers tilsammen vist lige fra Oldtiden og til vore Dage — måske når undtages den Tid, da Peder Benzon ejede Gården —: havde en Monsieur Montanus i de Tider forvildet sig til denne Egn, havde han snart fået at mærke, »at vi også havde Folk her på Bjerget«.

Den korte Tid, det blev Benzon forundt at bo her, var han mest optaget af lærde Sysler: at gøre nærmere Bekjendtskab med alle de mærkelige Skrifter, han havde i sin Bogsamling, kunde også give ham fuldt op at varetage. Iøvrigt var han også beskæftiget med literære Arbejder, og var således den bekjendte Frederik Rostgård behjælpelig med dennes store Ordbog, hvilken skulde være en Fortegnelse over alle de på den Tid i Skrift og Tale forekommende Ord og Talemåder i Danmark; men på Grund af Benzons snart påfølgende Sygdom og Død fik han kun Lejlighed til at gennemgå et enkelt Bogstav. Benzon havde også under Arbejde et andet større Værk, som han selv vilde udgive, nemlig et Digterlexikon, som skulde indeholde Digternes »vitas, dignitates, mores, scripta aliaque non vulgaria«. Dette Værk blev der dog ingen Lejlighed for ham til at fuldende; thi han faldt snart i en farlig Sygdom, og midt i Året 1709 måtte han tage til Kjøbenhavn for at underkaste sig en Operation. Hans gode Ven, Londemann, tilskriver ham i den Anledning et langt latinsk Kvad (Illustri Viro Dn. Nicolao Benzon, Cum e gravissimo morbo convalesceret a-d $\frac{1}{7}$ 1709) indeholdende de bedste Ønsker om, at han måtte vinde Sejr over sin Sygdom (Lungesvindst) og atter vende rask hjem.

Men hverken Londemanns gode Ønsker eller Lægernes Kunst kunde hjælpe Benzon: et halvt År efter at han havde

¹⁾ Han blev senere Professor ved Universitetet, Assessor i Højesteret, titul. Biskop og adlet med Navnet de Rosenkrone.

gjennemgaaet en smertefuld Operation, døde han, d. 30/12 1709, begravet og savnet af sin Familie og en Mængde gode Venner. Han opnåede således kun en Alder af 25 År og 3 Måneder.

I Anledning af denne unge Videnskabsmands Død udstedte Universitetet et latinsk Program over ham, betitlet: *Programma Regiæ Universitatis Havniensis in obitum Nobilissimi & Generosissimi Nicolai Benzoni, de Haunøe, S. R. M. Daniæ & Norvegiæ Consiliarii Cancellaria Danica Secretarii Regii, qui Obiit Havnix XXX Decemb. A° MDCCIX. Havnix 1711. (Fl., 90 Pag.)*.

Dette Skrift indeholder hans Levnetsbeskrivelse, og er forfattet af den lærde Theolog Søren Lintrup, Professor ved Universitetet og senere Biskop i Viborg. Som det var at vente af en Bog, fremkommen i en sådan Anledning og stammende fra den lærde Periode, er Stilen ikke så lidt udtværet med højtravende Talemåder og halvpoetiske Tirader, og som Følge deraf er Indholdet, trods Bogens anselige Antal Pagina, ikke synderligt rigt på virkelige Fakta. Til Benzons Forherligelse og tillige som tjenende til Prøve på Datidens Højlærdes Skrivemåde skal her anføres et Par Brudstykker af Skriftet. Efter at Benzoni med den største Berømmelse havde fuldendt sine Studeringer i Kjøbenhavn, var i en Alder af 19½ År, Kongen havde været så nådig at skjænke ham en Titel og Faderen havde efterladt ham et Gods, så manglede der ham kun et; — men om dette interessante Emne vil vi lade Programmet fortælle; i temmelig bunden Oversættelse lyder det omtrent således:

»Der stod dog tilbage, at han gav sig hen til sit ædle Hjertes nye Kjærlighed, der brændte med den kyskeste Ild. Indtil nu havde han, som man let kan tænke sig, delt som han var mellem Musernes snildrige Mysterier og Chariternes (o: Gratiernes) ædle olympiske Lege, endnu ikke havt Tid til at henvende sin Opmærksomhed på Nymfernes festlige Danse, delt som han var mellem Lyceet og Gymnasiet, endnu ikke havt Tid til at rette sine Bestræbelser mod Gynæceet (o: den Del af Grækernes og Romernes Boliger, hvor Kvinderne opholdt sig). Imidlertid blev han nu omsider i sin modne Alder stærkt optaget af Tanken om at forevige sin Husstand gennem Afkom, ligesom sit gode Navn og Rygte gennem Bøger, og han attræde at forbinde Venus' frugtbare Myrthe med Apollos lærde Laurbærtræ og i et varigt Ægteskab at forene Gratierne,

alle i en (Person) indførte på det til hans Genius indviede Leje, med Camenernes (o: Musernes) Kor, hvilket han i sit Hjem omfattede med hele sin Kjærlighed. — Trende henrivende Charitedøtre havde den højædle og velbyrdige Herre, Hermanus Franciscus von Schwanewedel, Chef for Livregimentet til Hest, han, der var som Lynet i den tidligere dansk-svenske Krig, som fornømmelig rasede i Skåne, han, hvis Navn er forevigtet i Fædrelandets Krøniker, ja, hvad mere er, i Verdenshistoriens Annaler, han, som i så mange sejrsmykkede, på Valpladsen tappert plukkede Laurbær og Trofær, i så mange fra Fjenden erobrede Våben, glørværdigen overlevede sin egen Aske¹⁾, i sin Tid ved sin Død efterladt sin Familie — tilligemed sin Søn, den eneste Arving til Faderens Heltesind²⁾, — som efter Opnåelsen af en Næstkommanderendes glimrende Hædersstilling, efter at have indlagt sig Fortjeneste ved heltemodige Vovestykker, i en ædel Ånd skred fremad gennem buslige Dyders ærefulde Spor til Krigerværdighedens (ordret: den med Krigerkappen beklædte Værdigheds) øverste Insignier. (NB. Pas på de tre Gratiedøtre, der stå og vente ovenfor.) Til den anden (o: næstældste) af hint Nymfekor³⁾, som dog ingenlunde var den anden i den største Rigdommens, Skjønhedens og Dydens Begavelse, men tvertimod i et lykkeligt Uddrag (o: på det skjønneste i sin Person) omfattede alle

-
- ¹⁾ Den dristige Partigænger Frands Svanevedel var blandt de Høvdinger, der i den skånske Krig førte deres Afdelinger med særlig Bravour. Han var dengang Chef for 1ste jyske Rytterregiment og udmærkede sig ved mange Lejligheder. På et Tog til Lund erobrede han 14 Kanoner, plyndrede Staden og vandt et stort Bytte. Fra Kong Karls Lejr bortsnappede han engang 100 med Levnetsmidler ladede Vogne og gjorde mange Fanger. Ved en anden Lejlighed kæmpede han mod den dobbelte Overmagt, men ødelagde aldeles den fjendtlige Afdeling. Han ejede senere Nørre- og Sønder-Vosborg, og er iøvrigt også bekjendt som Sortekunstner og Åndemaner. Jfr. Vaupell: Den danske Hærs Hist. I. Thieles Folkesagn I., 139. Bircherods Dgb. p. 199. Wegener: Abrahamstrup II., 216. Danske Hgde.: Vosborg.
- ²⁾ o: Kristian Svanevedel: faldt i ung Alder som Ritmester i Brabant.
- ³⁾ Ældste Datter, Edle Elisabeth Svanevedel, blev o 1) Major Hannibal Svanevedel, o 2) Etatsråd de Fogh til Ryomgård, jfr. Hofm. Fund. III., 163—5. Yngste Datter, Kathrine Margrethe Svanevedel, blev o Kaptajn Tønne Sehested til Sønder-Vosborg. Deres Bryllup stod på Havne ²⁵/₁₀ 1707. (Uddrag af Visborg Kirkebog i Geh. Ark.).

Venus'er og Gratier, den højædle og velbyrdige Skjoldmø¹⁾ Adelaidem Magdalenam von Schwanewedel, bejlede Bendtzonius under de heldigste Omstændigheder (egentlig Forvarslér) og trolovede sig med den uden Vanskelighed vundne — midt i Marts 1704, nogle få Dage efter at han var bleven udnævnt til kongelig Sekretær i Kancelliet —, idet hendes højædle og velbyrdige Moder, Fru Kristentia Dyre²⁾, understøttede ham i hans Forehavende, så Trolovelsen fejredes under hele Familiens bedste Lykønskninger og Glædesytringer.«

Iøvrigt tilføjes her i Original-Sproget et Brudstykke af Lovtalen over Helten selv³⁾:

Ita ergo porta dudum ex literis & virtutibus immortalitate, jam vero exuta etiam mortalitate, cælum repetut Illustris Bendtzonii genius. intempestivè quidem, si annos, quos vivendo interris exegit, atque usus publicos, quos promittebat, at tempestivè satis, si uberrimos præcocis sapientiæ proventus, atque innocentis vitæ rationes unicè congitemus. Ille quidem in stadio virtutisac sapientiæ ultra ætatis modulum progressus, in ipso vitæ apparatu plura molitus, quàm ab aliorum senio speraveris, atque adeo emeritæ in viridi juvena virtutis brabæa ante annos consecutus, cum spe publica & fortuna compendio transegit, in ipso juventutis vigore omnia ætatum humanarum spatia fato complexus, studiis supergressus, ætate juvenis, judicio Vir, eruditione Senex. Muse tamen amoeniores tantum sibi decus præcoci fato ereptum indignatæ, funeri ejus illacrimantur omnes, mortuo & ipsæ propemodum commorè paratæ. Ille quidem cælestianima & perenni nominis gloria Libitinam præterveçtus, morti præter ludribium sassasque spiritusexuvias nihil reliquit; Nobis vero & Musis elegantioribus gratam eruditionis memoriam, & mori nesciam virtutum rarissimarum famam transnisiit, non ignavo qvestu, nec epicediis aut supervacuis tumuli literatique lapidis honoribus, plebejorum duntaxat manium ornamentis, sed meritissimus literarum præconiis, commendatoque seris nepotibus exemplo recolendam.

¹⁾ Der står: *Illustrem & Generosam Viraginem*, ikke *Virginem*, som blot betyder Jomfru. Ved Faderen står *Per-Illustris & Generosus*, som også kunde sige: den højt berømmelige og velbyrdige; men da hans Hustru også tituleres med *Per-Illustris*, kan dette jo ikke være Meningen. — ²⁾ Hun døde på Vosborg ^{12/4} 1705.

³⁾ Der synes at være flere Fejl i Originalen.

Et cum justa supremi officii omnia cineribus Beati cumulatissime dudum persolverit privata superstitis familiæ pietas, postremum illud, sed maximum, genio æc nomini Bøndtzoniano etiamdum debet erudita Amicorum humanitas, ut vulgatis atque ex Bibliothecæ sepulcro qvasi excitatis magnæ mentis ingeniiqve præcocis foetibus, illustrem tanti conatus memoriam adversus ævi impotentiam maturè extendat. Interea dum optimi qvique suamet melioris genii pietate, ad rara magnæ Virtutis exempla jugi ruminatione veneranda, excitati, duratura in pectoribus cenotaphia Viri memoriæ stotuuat; Nos momenti Crispo obsecruri: Cum vita, qva fruimur, brevis sit, memoriam nostri qvam maximè longam (immò bonam) efficere studeamus.

Foruden dette latinske Program findes også en Ligtale over Benzon¹⁾, hvori han selvfølgelig også meget berømmes. »Det ypperlige Ingenium« — hedder det således — »og de mange andre gode Gaver, som den almægtige Gud så rigeligen havde begavet denne sal. Mand med, lode sig klarligen hos hannem endogså i hans spæde Ungdom tilsyne, at de med al Billighed forårsagede en hjertelig og utrolig stor Glæde hos hans sal. Fader, som ganske sikkert ventede, at han skulde opnå stor Fuldkommenhed i Lærdom og Forstand og ikke fattes Ære og Værdighed i Verden, om han måtte leve.« — I Viborg Skole gjorde han så god Fremgang, så Rektoren »deraf havde en utrolig Hjertens Glæde«, hvorfor Benzon »hos alle fornemme og lærde Folk forhvervede sig allerstørste Berømmelse med den mærkelige Fuldkommenhed i Lærdom, Forstand og Skikkelighed, som han allerede havde opnået, ihvorvel han endnu ikke havde fyldt sine sytten År«.

Derefter kom han altså på det ridderlige Akademi »for at øve sig i de Exercitier, som fornemme Standspersoner overalt pleje at lære, som er at ride en Hest efter Kunstens Regler, at fægte og forsvare sit Legeme med en Kårde og at danse skikkeligen. Og såsom den sal. Kancelliråd af den gode Gud så mildelig og rigelig var begavet, ej alene med Sindets og Lykkens Gaver, men endog med et højt, anseligt og meget veldannet Legeme, så var det hannem ganske let at lægge gode Fundamenter udi bemeldte adelige Exercitier og dennem

¹⁾ I Manuskript uden nogen Forfatter-Angivelse, Gl. kgl. Sml. Fol. Nr. 1076, nu trykt med enkelte Forkortelser i Personalhist. Tidssk. II. R. I.

i en Hast således at fatte, at hans Mestre over alt kunde være ham bekendte; hvorfor han ikke holdt det fornøden at blive længer udi samme Akademi end i to År.«

Efter dernæst at være bleven forlovet, — »og han i så Måde var bleven forvisset om denne yndige Jomfrus Venskab og Kjærlighed og tillige havde erholdt den Frihed og Tilladelse på nogen kort Tid at forlade hende for at besøge adskillige fornemme og lærde Mænd i fremmede Lande og Riger, som af deres berømmelige Skrifter vare ham bekendte . . .« —, fortælles der nærmere om hans Udenlandsrejse, strax efter hvilken hans Bryllup fandt Sted.

»Da han nu havde bragt sin dydige Brud og Ægtefælle hjem i sit eget Hus og i så Måder var kommen til Rolighed, og på sin Fædernegård Haunø havde fæstet sin Bopæl, lod han sig højliggen være angelegen vel at tage i Agt alt, hvis en flittig og fornuftig Husfader tilkommer, både på Gården og udenfore, med at reparere hvad som var brøstfældigt, med at forbedre sin egen Gård og Grund, at hjælpe og forsvare sine Bønder og Tjenere og ideligen ved alle Lejligheder at se på deres Gavn såvel som på sit eget, vel vidende, at en Husbond er vel faren, når hans Tjenere er velhavende, og tværtimod at fattige og forarmede Bønders Herskab må selv også fattes. . . . Den Tid, som han kunde spare fra sin Gård og underliggende Jordegods Administration, anvendte han på sine Studeringer og fandt deri så megen des større Glæde, som han ej alene korresponderede med adskillige lærde Mænd udenfor Fædernelandet, men endogså jævnlig fornøjede sit Sind med allehånde lærde Diskurser med den berømmelige lærde Mand Hr. Magister Eduard Londeman.«

Snart efter hedder det dog om Benzon, at han måtte fornemme, at hans Helbred stod på svage Fødder og at hans Legems Kræfter ingenlunde svarede til hans Sinds Ypperlighed. Allerede sidst i Året 1707 fik han en stærk Hoste, hvilken navnlig siden midt i August 1708 »med usædvanlig Sting lod sig føle, så at han måtte gå til Sengs derover: og ihvorvel han efter Medici Anordning lod sig årelade og i andre Måder brugte de Råd, som bleve forordnede, så måtte han dog fornemme, at hans Onde daglig tog til, som man siden haver fornummet at have havt sin Oprindelse i Lungen«. Benzon blev nu tilrådet at rejse til Hovedstaden, og hvor ugjerne end

hans Hustru tillod, at han uden hendes Følgeskab rejste dertil, så »såsom hendes små Børn havde deres Moders Tilsyn så højligten fornøden og det iligemåder var til fælles Bedste, at, når Manden var borte, da hans Ægtefælle blev tilstede på deres Herregård og med Betjentene og Godsets Administration havde Indseende, så lod hun sig overtale at blive tilbage, i Møning, at hun snart vilde formode at se sin Mand komme hjem igjen med en fuldkommen Sundhed; hvilken ønskelig Forandring hun med stor Længsel biede efter; men da hun måtte fornemme, at en Måned gik bort efter den anden og at hendes Mands Svaghed ikke vilde forlade hannem, resolverede hun at rejse til hannem, hvilken hendes Ankomst var hannem til største Fornøjelse, både for hendes egen Skyld og fordi hun bragte med sig hans ældste Søn, som var ham til stor Trøst og Glæde i hans Sygdom«. Videre hedder det: »Han nød og jævnligen mange fornemme og lærde Mænds Besøgelser i denne langvarige Sygdom, så vel af hans egen Slægt og Pårørende som af fremmede, som med deres lærde og fornøjelige Diskurser søgte at gjøre hannem Tiden kort. I det øvrige fornøjede han sit Sind, så tidt hans Svaghed det vilde tillade, med at læse i gode Bøger, såvel i gejstlige Bøger til sin Sjæls Trøst, så og undertiden i andre lærde Mænds Skrifter, og i adskillige gode Poeter, såvel af de gamle som af de nye Skribentere, som nærmest havde opnået de gamles Fuldkommenhed, hvorom den sal. Kancelliråd Benzon meget vel kunde dømme, såsom han selv var en ypperlig og lykkelig latinsk Poet, hvilket med hans Vers kan bevises, som i en og anden Lejlighed af hannem ere komponerede, hvoraf og en Del ere trykte.«

Hvad Benzons Endeligt angår, hedder det, at det var, »hvad det gejstlige angår, meget kristeligt, og hvad Legemet angår, således som et Lys går ud, som intet haver mere at tære på. Den 30 Decembris i det År 1709 var den sidste Dag, han levede i denne Verden, og nåede den dog ikke til Ende. Om Formiddagen var han bleven trøstet af Hr. Professor Worm med det saliggjørende Guds Ord og imod Aften Kl. 5 blev hans Legems Lys udslukt i hans elskelige Hustrus og Justitsråd Rostgårds Nærværelse, som ikke mindre i Døden end i hans levende Live vilde være hos hannem, og derfor beviste ham dette sidste Tegn af sit Venskab, at han lukte

hans Øjne.« Benzons Lig blev overført til hans Sognekirke; »hans Levnet varede kun stakket, men hans store Lærdom og mangfoldige Dyder skulle stedse ihukommes«.

Rostgård havde givet Benzon Løfte om at ordne hans Bo og navnlig sørge for, at hans Bogsamling blev solgt. I den Anledning foretog Rostgård en Rejse til Havnø¹⁾, hvor Londemann allerede havde havt travlt med at ordne Bøgerne. De bleve senere førte til Kjøbenhavn og solgtes ved Auktion i Rostgårds Hus på Kjøbmagergade ^{15/6} 1711; ifølge Fortegnelsen (Catalogus Librorum Nicolai Benzon de Haunøe. Haun. 1711) bestod Bogsamlingen af omtrent 4000 Bind. Hverken for Rostgård eller Londemann gik denne Sag af uden Ubehageligheder. Ved Gjennemsyn af Bøgerne savnede Rostgård nemlig en hel Række (alle Udgaver af Klassikerne »in usum Delphini«, ialt 49 Bind), hvilke viste sig at have funden Vej til Biskop Deichmann i Viborg. Disse Bøger bleve selvfølgelig krævede tilbage, men Biskoppen, der var bekendt for at rane Bøger (o: låne og aldrig tilbagelevere), »hvorved han samlede sig et ypperligt Bibliothek« — som Thestrup skriver²⁾ —, vilde heller ikke i dette Tilfælde tilbagelevere dem, så det førte kun til, at Rostgård efter en længere og temmelig skarp Brevvexling med Biskoppen kom alvorlig på Kant med ham. Londemanns Ubehageligheder bestod deri, at Justitsråd Sehested (gift med Benzons Enke) en tredive År efter at Bøgerne vare solgte, påstod, at Londemann stod i Gjæld til Benzons Arvinger for nogle Penge, han havde fået. Dette gav Anledning til Proces; thi Londemann påstod, at han ingen Penge havde fået, men kun 50 Digteres samlede Værker, der skulde være Honorar for det Arbejde, han havde havt med Benzons Bibliothek. Resultatet på Processen kjendes ikke³⁾.

Benzon havde i sit Ægteskab tre Børn, nemlig Herman Frands, f. ^{4/7} 1706 (døbt ^{7/7}), død 1733 udenlands, ugift,

1) Et Minde om denne Rejse må følgende Rim vistnok være:

»Om en arrig Kvinde.

Det er dog mærkeligt med Konen i Hadsund,
Som toer Tænder tidt; har dog en skiden Mund.«

(Rostgårds Versprotokol p. 362.)

2) Jy. Saml. II., 12. Kr. Bruun: Fr. Rostgård I., 270.

3) Bruun: Fr. Rostgård I., 156—57.

Drude Margrethe, f. 1707, død ung, og Peder Nikolai, f. $12/4$ 1709, der også døde i yngre Alder (som Løjtnant: »Militærdød«¹⁾). —

Kancelliråd Benzons Enke giftede sig nogle År efter (1712 el. 13)²⁾ med Major af Infanteriet Iver Nikolai

Sehested,

som således blev næste Ejer af Havnø. Da han var en Broder til den tidligere nævnte Kapt. Tønne Sehested, var det altså Broderens Svigerinde, han giftede sig med.

Major Sehested var født på Nøragergård 1679 og var en Søn af Axel Sehested³⁾ til Tim, Stovgård og Nøragergård († 1710) og Jytte, Datter af Kjeld Krag til Trudsholm og Sofie Krabbe.

Sehested, som ved dette Ægteskab kom til nogen Middel, købte kort efter også sin Fædrengård Nøragergård, hvilken hans Fader i sin Tid havde måttet sælge, »da han ej kunde bestå den for Armod«; men denne Gård solgte han nogle År efter igjen ligesom Havnø til Severin Benzon; — det synes ialtfald efter Thestrups Beretning⁴⁾ at fremgå, at Benzon også købte Nøragergård, men det passer dog næppe.

På Sehesteds Tid bestod Havnøs Tilliggende af følgende: Hovedgårdstaxt 51 Td. 4 Sk. 2 Fd. 1 Alb. H., deri be-

¹⁾ Peder Nikolai Benzon på Nøragergård fik $21/7$ 1727 Bevilling til at være sin egen Værge under Tilsyn af sin Stedfader, Major Sehested. Han blev gift, men havde ingen Børn (Benzons Stamt. i Geh. Ark.).

²⁾ Rimeligvis ere de viede i Visborg Kirke, men da Sognets ældre Kirkebøger brændte ved Skjellum Præstegårds Brand i Febr. 1863, kan denne Dato så lidt som flere i det foregående og efterfølgende manglende Datoer ikke oplyses. Nogle År før Branden havde Kapt. Lengnick af den daværende Sognepræst erholdt Uddrag af Kirkebøgerne, men dette Uddrag (nu i Geh. Ark.) er yderst ufuldstændigt. Af Peder Benzons Børn nævnes således kun: Mette, døbt $22/8$ 1694, Frederik Peder, døbt $27/8$ 1696, og Peder, døbt $24/8$ 1698. Af Niels Benzons Børn nævnes kun Herman; af Sehesteds Børn kun Axel. Præsten har uheldigvis ikke havt Interesse for Personalhistorie.

³⁾ Han nedstammede iøvrigt fra Lykkerne, nemlig gennem Fru Anne Lykke til Højris (Nielsdatter af Tanderup). Sidstnævnte var Moder til Fru Karen Sehested til Visborg, og derfor ses Lykkernes Våben også i et af Felterne i det Våben, der 1662 blev givet hendes Broder, Hannibal Sehested (T. Sehested: Hannibal Sehested p. 268).

⁴⁾ Se nærmere i Jy. Sml. I., 368 f., II., 69.

røget Havne Lund og halve Louenkjær, samt tvende Afbyggergårde i Søndergårde på 5 Tdr. H., Visborg Sogns Kongetiende 5 Td. H., do. do.'s Kirketiende 5 Td. H., Skjellum Sogns Kongetiende 8 Td. H., do. do.'s Kirketiende 8 Td. H., Øls¹⁾ Sogns Kongetiende 4 Td. H., samt jus patronatus til Visborg og Skjellum Sogne.

Bøndergodset udgjorde lidt over 300 Td. H. og var beliggende således:

Visborg Sogn: 17 Gårde tilsam. 40 Td. H.²⁾, svarede i Landgilde 70 Rdl., 4 Td. Rug, 12 Td. Byg og 16 Td. Havre²⁾; 12 Husmænd svarede 14 Rdl.²⁾.

Skjellum Sogn: 7 Gårde tilsam. 26 Td. H., sv. i Landg. 20 Rdl. og 18 Td. Byg; 15 Husmænd sv. 20 Rdl.

Als Sogn: 24 Gårde tilsam. 79 Td. H., sv. i Landg. 65 Rdl., 24 Otting Smør, 4 Td. Rug, 4 Td. Byg og 8 Td. Havre; 10 Husmænd sv. 8 Rdl.

Bælum Sogn: 2 Gårde tilsam. 20 Td. H., sv. i Landg. 15 Rdl. og 13 Td. Byg.

Sigersted Sogn: 1 Gård på 8¹/₂ Td. H., sv. i Landg. 5 Rdl. og 4 Td. Byg.

Ove Sogn: 2 Gårde tilsam. 4¹/₂ Td. H., sv. i Landg. 14 Rdl.

Rostrup Sogn: 3 Gårde tilsam. 7 Td. H., sv. i Landg. 20 Rdl.

Valsgård Sogn: 3 Gårde tilsam. 7 Td. H., sv. i Landg. 15 Rdl.; 2 Husmænd sv. 2 Rdl.

Vebbestrup Sogn: 3 Gårde tilsam. 10 Td. H., sv. i Landg. 22 Rdl.

Vindblæs Sogn: 20 Gårde tilsam. 105 Td. H., sv. i Landgilde 132 Rdl., 4 Td. Rug, 35 Td. Byg, 43 Td. Havre, 24 Høns, 5 Gæs, 6 Lam, 2¹/₂ Snese Æg og 12 Pund Smør; 4 Huse tilsam. 1¹/₂ Td. H., sv. 6 Rdl.

Skovskyld: Visborg By 2 Td. 3 Sk. 2 Alb. H., Vedum 5 Sk. 1 Fd. 1 Alb. H., Buddum 3 Sk. 2 Alb. H. — Ialt c. 385 Td. Hartkorn af alle Slags.

At de 20 Gadehuse, som tidligere vare under Hovedgårdstaxten, nu ere svundne ind til nogle enkelte Huse, der regnes til Godset, må antages at være en Følge af en Omforandring i Hovedgårdens Driftsmåde. Disse Huses Beboere må have været Folk, der ved Hjælp af Herskabets Trækdyr og Rød-

¹⁾ Ved Hobro. — ²⁾ Disse Talstørrelser ere selvfølgelig afrundede.

skaber have besørget Hovedgårdens Drift, hvorimod senere, da Gårdmandshoveriet blev mere almindeligt, har dette bevirket, at der til at drive Gården ikke har været så meget Brug for disse Husmænd.

Den Omdeling af Bøndergods, som tillodes ved D. L. 5. 10. 15, og som mest skete for at Hoveriet kunde blive ligelig fordelt, ses også forlængst at være gennemført her, så man kun undtagelsesvis træffer på den betydelige Forskjel i Bøndergårdenes Størrelse, som tidligere ikke var usædvanlig, og navnlig er Omdelingen af Halvgårdene i Visborg sket således, at de alle nøjagtig ere af samme Størrelse (lidt over 2 Td. H. hver).

Ovennævnte Landgilde har et mærkeligt moderne Præg, idet det altså for hele Godsets Vedkommende norden Fjorden ene består i Penge eller Korn; derimod ligner det sønden Fjorden mere det sædvanlige Landgilde fra den Tid, dog findes hverken nævnt Fødenød, Svin, Hår etc., således som f. Ex. i Overgårds Landgilde fra den Tid, hvor flere af Fæsterne — selv nordenfor Fjorden — måtte fodre $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ eller 1 stort Kreatur hver. Når der ved enkelte Lejligheder købtes Gods til Havnø, ses det også, at de gl. Afgifter strax er bleven forandret til rede Penge. Sehested købte således et Par Gårde (på c. 6 Td. H.) i Vebbestrup Sogn, der tilsammen svarede 2 Ørte Rug, 2 Ørte Byg, 2 Ørte Havre, 2 Svin og 3 Rdl. i Gjæsteri, men dette ombyttedes strax til en Afgift af 14 Rdl. 4 $\mathcal{K}$, og ganske det samme ses at være anvendt i alle andre Tilfælde, hvor der købtes Gods. — Mærkelig nok træffer man for Als Sogns Vedkommende ikke her på Afgift i hjemmebrændt Salt¹⁾, hvilket dog Bønderne her endnu langt senere (også efter 1750) fabrikerede på »Chymiske Viis«. Overgård, som ejede det meste af Als Sogn, fik på samme Tid fra en stor Del af Gårdene under sit Gods både i Als, Helberskov, Fruerlund og Hurup fra $\frac{1}{4}$ til 2 Ørte Saltsten i årligt Landgilde, ialt omtr. 40 Ørte. — Fisk træffer man heller ikke imellem Afgifterne, men dette må være en Følge af, at Havnø selv havde Fiskeri; derimod vil man for flere andre Gårdes Vedkommende, som ikke selv havde Fiskeri,

¹⁾ Da Fru Arenstorff til Havnø 1777 af Ejeren af Viffertsholm købte en Gård i Helberskov, nævnes der vel blandt denne Gårds Landgilde »1 Td. Bajsalt«, men dette betyder fransk Salt.

men Gods langs Fjorden, på samme Tid mellem deres Landgilde træffe på adskillige Poster, der lyde noget lignende som »1 Otting Ål eller anden god Fisk«; thi navnlig denne Artikel var der ingen Mangel på, skjøndt den tidligere Fiskerigdom i Fjorden allerede dengang var taget meget af.

Sehested førte også flere Processer mod Visborggårds Ejør, muligvis har det været de sædvanlige Ejendomstrætter om Andelen i Strandkjær etc.; men disse Stridigheder fik denne Gang en brat Afslutning på Grund af Sehesteds pludselige Salg af Havnø.

Den unge Enkefrue på Visborggård var nemlig bleven forlovet med Kancelliråd Benzon til Juellingelund, og denne, der således havde Udsigt til at komme i Besiddelse af Visborg, vilde af den Grund også gjerne have Havnø.

Sehested havde dog ikke tænkt på at afhænde Gården, men gik ind derpå, da Benzon var villig til at bløde lidt i Anledning af Gårdens Kjøb. Sehested ejede ikke på den Tid andre Gårde, »så han vidste sig ingen Lejlighed Gården med sit Gods at fraflytte«, og hvis han derfor ikke fik Sejlstrup eller en anden Gård kjøbt med det første, så måtte han foreløbig forbeholde sig at blive boende på Havnø, og hvis han ikke skulde få en anden Gård kjøbt inden St. Hansdag 1718, skulde Benzon overlade ham Havnø i Forpagtning indtil 1. Máj 1719 for en Afgift af 600 Rdl. Kroner (hver Rdl. Kr. = 96 β).

Ifølge Kjøbekontrakten, dat. $^{12}/_4$ 1718¹⁾, skulde Benzon udbetale 2000 Rdl., April næste År 10,000 Rdl., medens Resten kunde blive indestående mod 1ste Prioritet i Gården til 5 % p. a. Fremdeles skulde Benzon »udi Diskretiou« erlægge til Sælgeren 100 Species Dukater i Guld, og hvis Sehested fraflyttede Gården inden St. Hansdag, skulde han endvidere erlægge 20 Species Dukater i Guld til Sehesteds Frue. Endelig måtte Benzon udrede de Udgifter, følgende Post kunde medføre: »Ved dette Kjøbs Slutning er også på

1) Denne er dat. Viborg og undersk. og forseglet af Benzons Fætter, Assessor Peder Lasson til »Ryslet« (senere nobiliteret), Mons. Jesper Jespersen til Høgholt (O Johanne Kjærulf, Søster til Benzons Forlovede) og Mons. Henning Holm til Ruballegård (vist en Søn af Ejler Ejlersen Holm til Elkjær og Høgholt † 1706), og altså en Broder til Jesper Jespersens første Hustru.

begge Sider aftalt, at alle mellem Haunø og Visboregårds Ejere begyndte Processer og Stridigheder hermed vorder op- hævet, og jeg, Severin Benzon, påtager mig at fornøje og be- tale Nikolai i Visbore¹⁾ for hans Præentioner til velbårne Hr. Major Sehested, så den Proces vorder dermed ligeledes ophævet, så jeg derfor i alle Måder holder Major Sehested skadesløs.« Kjøbesummen blev sat til 25,000 Rdl. Kroner (hver Rdl. Kr. beregnet til 96 β), altså en temmelig høj Sum, som også viser, at Gods og Herligheder ikke vare så ringe på den Tid. Den afrundede Sum taler iøvrigt for, at Sehested også ved Beregningen af Kjøbesummen har ansat denne således, at hans Gevinst ved at sælge Gården har været en hel Del større end de 120 Species Dukater (= 60 Rosenobler σ : omtr. en 2400 Kroner i vore nuværende Penge), han skulde have i Diskretion. Desuden betingede Sehested sig at medtage alt det tærskede Korn, der fandtes, fri Vognleje til Fraflytning, ligesom han også forbeholdt sig at medtage Silkebetrækningen i den store Stue, alle Kakkellovne og Kjødler »uden aleneste en i Sten indmuret stor Kakkellovn i Kjøllen, som den Kjø- bende beholder«.

Med alle disse gode Sager flyttede Sehested så nogle Måneder efter til Ørslev Kloster, hvilken Gård (tilligemed Strandet?) han købte lidt efter Midten af Året 1718. Disse Gårde beholdt han kun i 5 År, da han igjen købte Nørager- gård (1723). Konjunkturerne bleve efterhaanden stærkt nedad- gående, og Sehesteds Forfatning blev så slet, så denne Gård²⁾ 1730 blev taget fra ham af Panthaveren, den tidligere nævnte Assessor E. Londemann. Derefter boede Sehested en kort Tid på Herregården Ødemark i Sjælland, som han også den- gang skal have ejet; men af denne sin betrængte Situation blev han atter hjulpen på Fode, idet han gennem formående Familieforbindelser fik udvirket en Bevilling, dat. ¹²/₁ 1731, til at være Landsdommer i Nørrejylland i Enevold Høegs Sted; — heldigvis for Majoreren af Infanteriet existerede der ingen juridisk Examen hertillands i de Tider, men måske

¹⁾ Måske Nikolai Steenholm, som 1720 blev beskikket til Birkedommer for Visborg Birk i afg. Anders Larsens Sted.

²⁾ Til Grynderup Kirke skjenkede han et Alterklæde af rødt Damask, hvorpå hans og Frues Navne med Årstallet 1731.

»han havde i sin Ungdom vel studeret, og udi Lybek var in jure informeret«, thi i modsat Fald havde det let kunnet komme til at knibe for ham, når den lærde jydsk »Tobias Prokurator« var fremkommen med sine Terminos og havde »hugget ham i Flanken nu med en utrubi, nu med en uti possidetis« etc.

Sehested, som et halvt År efter sin Udnævnelse havde ombyttet Majors Titlen med en Justitsråds do., avancerede efterhånden til øverste Landsdommer og Etatsråd og døde i denne Stilling i Viborg 1752, hvor han og hans ovennævnte Hustru († 1732) ere begravede i Domkirken i Kjeld Krags Familiebegravelse (D. Atl. IV., 621). I deres Ægteskab havde de en Datter, Jytte, født 1714, og en Søn, Axel, døbt ^{20/12} 1715; førstnævnte døde ugift 1773 og sidstnævnte døde ung, så den hønrivende Fru Adelhed Svanøvedel efterlod sig ingen Efterkommere i 2den Generation.

Hvad angår Navnene på hendes 5 Børn, ser man, at de netop fik de Familienavne, som de ifølge gl. Skik og Brug skulde have¹⁾. At Niels Benzon også gav sin Datter sin afd. Stedmoders Navn, vidner om, at han ikke har havt nogen »ond Stedmoder«; at han opkaldte Farbroderen, taler også fordelagtigt for denne, og det hedder da også, at da Niels

¹⁾ Det samme er iøvrigt også Tilfældet for de andre her nævnte Slægters Vedkommende. Kun er det mærkeligt, at man ikke finder, at nogen af Enevold Seefelds Sønner have opkaldt Faderen. I T. Lund: Danm. og Norges Hist. i Slutn. af d. 16de Årh. I., 7de Bog (Dagl. Liv, Fødsel og Død) siges det, at man i ældre Tid kun opkaldte Børnene efter afdøde Slægtninge, og når det derfor her foran p. 294 er udtalt, at en af Munk Jensens Sønner selv. havde Farfaderens Navn, kan dette altså næppe passe, thi Munk Jensens Sønner ere jo netop fødte, før Jens Madsen døde. At Enevold Seefeld ikke blev opkaldt, kan derfor mulig hidrøre fra, at hans Sønesønner alle ere fødte, før han døde.

Ved samme Lejlighed kan her bemærkes, at ved en Forglemelse er det i det foregående ikke bleven anført, at Enevold Seefeld — som det ses af Maleriet i Visborg Kirke — allerede i yngre Alder har fået sit højre Øje stukket ud (rimeligvis er det gået tabt på samme Måde, som Tyge Brahe mistede sin Næsetip), og da han således har været lidt Invalid, må man vist heri tildels søge Grunden til, at han ikke har spillet nogen mere fremtrædende Rolle, ikke har havt Forleninger etc.; thi de fleste større og mere ansete Jordegods-ejere vare dog ellers som oftest Lensmænd i de Tider.

Benzon havde mistet sin Fader, vilde hans Død vel have kommen ham langt mere utålelig for og været ham til en mærkelig Skade, dersom han ikke havde haft endda i Live sin Farbroder, som med sine kloge Råd og gode Administration mere var ham en Fader end en Formynder.

Benzon.

Severin Benzon, der var født $18/9$ 1691, var af en anden nyadelig Familie end de tidligere Benzoner til Havnø, men var iøvrigt af samme Slægt, idet han var en Søn af Assessor i Kommerce-Kollegiet Hans Sørensen Benzon († 1715), som var en Sønesønssøn af Hans Bentsen, Borgmester i Randers. Faderen ejede Sohngårdsholm, Juellingelund, Vester Ladegård og Kjellerup, Moderen var Elisabeth Lasson († 1711), Datter af Assessor Tøger Lasson til Rødslet etc. († 1689). Severin Benzon havde flere Sødskende, hvilke samtlige lode sig optage i Adelsstanden, og han som den ældste af Sønnerne blev samtidig ($19/2$ 1717) udnævnt til Kancelliråd.

Efter sin Fader arvede Benzon »den skjønne Gård« Juellingelund.¹⁾ og foruden denne og Havnø (hans Skjøde på denne Gård er dat. Viborg $2/4$ 1719) kom han nu også i Besiddelse af Visborg. $19/8$ 1718 fik han nemlig Bevilling til at indgå Ægteskab med Fru Anne Kjærulf til Visborggård, Kancelliråd Johannes Svanes Enke, uanset at Skiftet efter hendes afg. Mand ej var sluttet, men dog Boets Midler registreret. Hun havde da i tre År været Enke, idet hendes Mand døde først i August 1715 (begr. i Visborg Kirke d. 23. s. M., 39 År gl.), og d. 13. s. M. erholdt hun Bevilling til at sidde i uskiftet Bo. Hendes Svigermoder, Kirstine Schviertenberg, Enke efter Borgmester i Viborg Thomas Svane, ansøgte imidlertid om denne Bevillings Kassation, da hun frygtede, at hendes Børnebørns Fædreearv kunde forringes under Moderens Bestyrelse af Boet. Det lykkedes hende også at få udvirket en ny Bevilling lydende på Registrering m. m.; men dette var ikke efter Svigerdatterens Hoved, hvorfor hun nu

¹⁾ Bircherods Dagb. p. 416—17. — Denne Gård var vist iøvrigt Benzons bedste Ejendom, thi hans Fader havde betalt den med 30,000 Rdl.

fik sin Fader, Lavrids Kjærulf til Viffertsholm, og sin Svoger, Jesper Jespersen til Høgholt's Anbefaling og Indeståelse for, at Boet godt kunde betros hende, hvilket medførte, at hun igjen fik den begjærede Tilladelse.

Da denne unge Adelsmand giftede sig ind i den borgerlige Familie Kjærulf, havde dette tilfølge, at Lavrids Kjærulfs anden Svigersøn, Jesper Nielsen Jespersen ¹⁾, Stiftamtmandssønnen og Herren til Høgholt, Hvidstedgård, Nipstrup og Sejlstrup, selvfølgelig ikke vilde stå tilbage for Benzon, men lod sig nu også optage i Adelsstanden (^{21/10} 1718) og fik samtidig Kancelliråds Titel; og da Benzon senere blev udnævnt til tillige at være Hs. Majts. Justitsråd (^{8/10} 1723), og således atter fik Forspring for sin Svoger, så blev denne Fornøjelse kun af kort Varighed for ham, thi den anden erhvervede sig kort efter (^{26/1} 1724) en Bestalling, der endog overgik Benzons, thi han blev »virkelig Justitsråd«; Benzon fik således ikke noget for sine 3 Måneders Anciennitet, men har »udi alle Samkvemme« måttet finde sig i at sidde nedenfor Svogeren, hvad der også passede sig bedre end omvendt, da Hr. de Jespersen næsten var en Snøs År ældre end Benzon, og det var derfor ikke uden Grund, at førstnævnte vilde være »virkelig«.

Selv den gamle Svigerfader, der trods sin Rigdom hidtil havde nøjedes med at være slet og ret »Seig. Laurs Kierulf«, blev nu også adlet (^{11/4} 1724) og fik Kancellirådstitel, skjøndt han dengang var over Støvets Alder og ingen Sønner havde, der kunde tage Adelskabet i Arv; måske har det nærmest været for Døtrenes Skyld, for at de ligesom deres Mænd kunde blive adelige og få Våbnet malet på deres Karosser m. m. ²⁾.

¹⁾ Han var nok ellers en Sønneson af den tidligere nævnte Borgm. i Randers Jesper Lavridsen og Karen Nielsdatter:

²⁾ I Anledning af Kjærulfs Nobilitation sendte Kancellipræsident Rostgård et Aftryk af hans Jagtskilt til Mag. Londemann i Skjellum og skriver bl. a. (dat. ^{3/6} 1724): ». . . Ellers kunde denne liden aftryk tiene til modell til andre Jagtskildter, og til at male dend smukke frues paa Haunøe hendis Vaaben derefter paa hendis vogn, naar kun Skilderen observerer, at aftrykken er bagvendt, og at Ulven bør springe til dend Høire side af vaabenet. Ved hvilken Leilighed Jeg beder at formelde min respect til Velbemtø søde frue (o: Anne Kjærulf), og min tienstskyldige Hilsen saavel til Hr. Justitz Raad Benzon, som til de tvende velbyrdige Brødre« (o: Lavrids og Anders Kjærulf).
Bruun: Fr. Rostgård II., 146—48.

Benzon købte en Del Gods og Tiender til disse Gårde, og navnlig blev Havnøs Gods meget forøget. $24/3$ 1721 fik han kgl. Auktionsskjøde på en Del gl. Ryttergods i Falslev og Vindblæs Sogne, tilsammen 12 Gårde og 5 Huse, ialt 75 Td. H.; Kjøbesummen var 1550 Rdl. Samme Dato fik han kgl. Skjøde på tilkøbte Reluitionstiender, nemlig Visborg og Skjellum Sognes kgl. Anpart og Kirkens Anpart Tiender samt Kirkeskyld; Kronen havde nemlig ved det tidligere Skjøde fra 1678 forbeholdt sig Reluitionsretten, hvilken nu afstodes til Benzon til »ævindelig Arf og Eiendomb«. $12/7$ 1721 fik han Skjøde på to Gårde i Buddum, tilhørende Fru Anne Høg til Dalsgård, og $2/2$ 1722 fik han kgl. Auktionsskjøde på Sim Kirke med jus patronatus og $15\frac{1}{2}$ Td. H. Kirketiender, samt 6 Gårde i Vindblæs Sogn, tilsammen på 45 Td. H.; Kjøbesummen var 1100 Rdl. — På hans Tid havde Havnø således sit anseligste Tilliggende og udgjorde ialt over 500 Td. Hartkorn af alle Slags med jus patronatus til 3 Sogne. Som det ses, var den største Del af Godset beliggende sønden Fjorden.

Visborggård, der ifølge 1ste Matrikelsætning stod for 114 Td. 3 Sk. 2 Fd. H. Hovedgårdstaxt, hvortil kom Kårup Mølle, beliggende på Gårdens Mark, på c. $17\frac{1}{2}$ Td. H., stod senere, da Svane købte den (Skjøde dat. $18/2$ 1704), for 77 Td. 6 Sk. 3 Fd. H. Hovedgårdstaxt, og 202 Td. 3 Sk. 2 Fd. H. Bøndergods. Gården var i alle Retninger gået meget tilagters siden Jakob Seefelds Tid: Kirkerne var gået tabt, Godset splittet ad, så det nu kun var lige komplet, Bygningen ganske forfalden o. s. v. Kjøbesummen var dengang 14,018 Rdl. 5 K $7\frac{5}{9}$ β , nemlig 60 Rdl. for hver Td. H. af Hovedgården, 1250 Rdl. for sammes Bygninger (hvoriblandt altså Jakob Seefelds fordums så pragtfulde Slot med de 7 kobbærtækte Tårne!) og 40 Rdl. for hver Td. H. Bøndergods¹⁾. Svane, der var en Dattersøn af forrige Ejer af Gården, Kommerce-Assessor Henrik Jørgensen²⁾, havde tidligere havt Gårdens Avling og

¹⁾ Jvfr. Fru Mette Olufsdatter sal. Assessor Henrik Jørgensens Forskrivelse af $14/11$ 1702, kgl. konfirm. $10/3$ 1703 (Jy. Registre).

²⁾ Hans Børn kaldte sig med Familienavnet Schvictenberg, han selv skrev sig derimod aldrig anderledes end ovenfor. Hans Hustru, Mette Olufsdatter, var Datter af Mag. Ole Kristensen, Sognepræst i Viborg. Hofm. Fund. III., 275—280.

Græsning i Forpagtning for 460 Rdl. årlig Afgift¹⁾. — Til denne Gård købte Benzons også noget Bøndergods (dog kun et Par Gårde), samt Andel i Vive og Ove Sognes Konge-Korntiende og fik $\frac{24}{3}$ 1721 kgl. Auktionsskjøde på Fur Sogns Kongetiende.

Benzon, der altså ikke havde så lidt Gods dengang, købte nu også Mariager Kloster (kgl. Auktionsskjøde, dat. 17/11 1724). Gården stod for 34 Td. H. Hovedgårdstaxt og vist en 3—400 Td. H. Bøndergods; Købesummen var 14,000 Rdl., hvilket skal have været et Røverkøb. Thestrup skriver²⁾, at Benzons lod Klosterets Ladegård nedbryde tilligemed en Del af Borggården for at berige sig af de gl. Mursten, som han bortsolgte; men Thestrup tager her noget fejl, idet han antager, at Benzons ejede Klosteret siden 1718, hvorfor han overfører de tidligere Ejeres Bedrifter på Benzons Konto, thi disse var det, der rev det meste af Klosterets Hovedbygning ned for at sælge Stenene³⁾, hvorimod Benzons kun nedrev en Rest og ellers »fornyede og forbedrede« Gårdens Bygninger⁴⁾.

¹⁾ Tidligere havde en Svigersøn af Henrik Jørgensen, Assessor Bent Vinther (O Elisabeth Schvictenberg), havt Visborggård i Forpagtning på samme Vilkår; han døde 1703 (begr. i Gråbrødre Kirke i Viborg, jfr. Hofm. Fund. III., 249). Han var iøvrigt en Søn af den tidligere nævnte Rådmand Niels Andersen Vinther af Randers og Karen Axelsdatter, hvis ældste Søn, Axel Vinther († 1686, begr. i Visborg Kirke), ligeledes var Forpagter af Visborggård. En anden Svigersøn af Henrik Jørgensen var Etatsråd Oluf Krabbe (O Margrethe Schvictenberg), jfr. Personalhist. Tidssk. III., 72 f.

²⁾ Rinds Herreds Krønike, Manusk. p. 129 (i det store kgl. Bibliothek).

³⁾ H. Dahlerup: Mariager Bys og Klosters Hist. p. 61.

⁴⁾ Benzons lod herom indmure en Sten i Borggårdens Bygning med følgende Inskription (Pontoppidan: Marmora Danica II., 128):

»Anno 1724 er Den Velædle og Velbårne Herre, Hr. Severin Benzons, Herre til Haunøe etc. Gårde, Hans Kongl. Majests. Justits- og Cancellie-Råd, med sin elskelige, kiære Frue, Fru Anne Kierulf, Frue til Visborriggård, bleven Ejere af Mariager Closter och haver ladet denne Borgegård fornye og forbedre, samt Ladegården forflytte och af nye opbygge, såsom begge forhen deels af ælde vare forfaldne, deels de største gamle Huuse med deres Hvelvinger af forrige Beboere udi de År 1721 og 1722 nedbrudte. Hvilket på denne Steen til Efterkommernes Minde bliver antegnet.

Før denne Steen er tæret hen | Af ælde, skal ey Verdens Pen | Hr. Bentzøns Fliid forgiette, | At hand det gamle Closter-Skrog, | Der hand det under Bygning tog, | Så got og net opsætte. | Med Lade-gård, som her og stæer, | Alt dette skeede på et År | GUD give der-

På Havnø, som han havde udvalgt til sin Residens, og hvor han hele Tiden boede, hedder det¹⁾, at han og Hustru i Året 1724 meget forbedrede Gårdens Bygninger; men dette er tydelig nok en Forvexling med, at han nævnte År forbedrede Mariager Klosters Bygninger. Havnø Bygninger vare vistnok dengang i komplet Stand, så det er ikke sikkert, at han har bygget noget her; dog stammer måske Laden, den ældste Bygning på Gården, fra hans Tid; den er i alle Tilfælde opført af en Ejer, der ikke vilde have, at den skulde stå tilbage for Visborggårds, thi skjøndt Havnø altid har havt mindre Agerland, så byggedes dog Laden på 28 Gulve (56 Fag, 144¹/₂ Al. lang og 20³/₄ Al. bred)²⁾, ligesom Nabogårdens³⁾; men at nedbryde sine Lader og bygge dem større, skal, som bekendt, være et farligt Experiment (Lukas, 12 Kap. 18—20), hvorfor også Nemesis senere kom i Skikkelse af en Orkan, der blæste den søndre Del af Havnø Lade omkuld, hvorefter den, efter at være bleven restaureret, blev 4 Gulve mindre.

På Visborggård nedrev han en af Længerne af den gl. Hovedbygning, som det hedder, for at sælge Stenene, men der kan næppe lægges ham videre til Last herfor, thi ingen af de senere Ejere havde kunnet magte at vedligeholde denne vidtløftige Bygning, så den var allerede dengang meget forfalden. —

Som det fremgår af det tidligere, har der just ikke været nogen Mangel på Processer og Grænsestridigheder mellem disse Nabogårde, og under Benzons Ejertid brød det da atter løs igjen. Havde han ikke ejet begge Gårdene, havde det set

til Lykke. | Løb Avind kun din Pande mod | Hr. Bentzøns Ære-
Steen, hand loed | Her see et Mester-Stykke. | At Mandens Navn
berømmes bør, | Til denne Skrift af Kampen døer, | Af hver, som
dette læser, | Nid vil du bide, bryd din Tand, | Hr. Bentzøns Navn
og Huus har Stand, | Her er hans Ebenezer.« (3: Hjælpens Sten, jvfr.
Samuel I. Bog 7, 12.) — ¹⁾ D. Atl. V., 99. Hofm. Fund. III., 494.

²⁾ Ifølge Taxationsforretningen fra 1796.

³⁾ Ladernes Størrelse rettede sig dog i ældre Tid ikke alene efter Agerlandets Størrelse, men også efter Tienderne, idet disse mest modtoges in natura. Da der nu har været Tider, da der har været ikke så lidt Tiende til Havnø, og Visborggård ingen havde, er det muligen derfor, at Laderne vare af ens Størrelse. — Ifølge Sagnet skal denne Ladebygning på Havnø tidligere have stået på Visborggård, og dette er vist også rigtigt, da Bygningen ses at være opført af Materialier (Egetømmer og røde Mursten), der tidligere har været anvendt andet Steds.

galt ud for Visborgs Ejer; ikke alene havde han da fortsat alle Sehesteds Processer mod denne Gård, men uden Tvivl funden på endnu flere; nu havde han derimod ikke andre at kriges med end Dalsgård og Visborg Bymænd, men navnlig Dalsgård måtte så også holde for til Gavns; Ejeren af denne Gård har måttet sande det gl. Ord: »stridig Nabo er daglig Skjærsild«.

Denne Ejendomsproces har i sin Tid sat ikke så få Mennesker i Bevægelse, mer eller mindre, og navnlig givet Visborg Birk, Hindsted Herredsting, lidt at bestille, foruden hvad der faldt af til Bytinget i Mariager, Mariager Klosters Birk etc., og har desuden været et byrdefuldt Arbejde at have med at bestille for den Kommission, han senere fik udnævnt til at dømme i Sagen, thi Kommissions-Akten har udgjort ikke mindre end 1,311 Pagina. Denne Akt, der altså har indeholdt Kommissions-Vidisser af Adkomstdokumenter, Skjelbreve, Synsforretninger o. s. v., samt af det Utal Tingsvidner, der optoges ved ovennævnte Retter, findes ikke mere, men af hele dette fordums så kolossale Materiale haves nu kun en lille Rest af Tingsvidnerne tilbage.

Hvorom Sagen drejede sig, ses af en Bevilling, dat. ¹⁰/7 1722, hvori det hedder:

». . . . . eftersom Os Elskelig Severin Benzon til Haunø, Vores Kancelliråd, for Os allerunderdanigst haver andraget, hvorledes han højligen skal være forårsaget med Retten at søge Os Elskelig Fru Anna Høeg, afg. Kaptain Ove Gjeddes til Dalsgård, hans Efterleverske, angående en Eng, Sundengen kaldet, med andre flere Ejendomme, som han formener at være hans Gård Haunø frakommen og nu af bemeldte Frue som Dalsgårds Ejer bruges og besiddes, derhos allerunderdanigst anholdendes om tvende Kommissærer til at kjende og dømme på sådan dennem imellem værende Tvistighed med alt hvis deraf dependerer, samt på Åstederne at møde og de påankede Ejendomme at syne og dennem med Afridsningerne at konferere, så og med al Flid derhen se, at de rette Skjel imellem Dalsgård og Haunø Grunde efter Breve, Adkomster, Indførseler og andre Beviser, som kan findes, og ved endelig Dom imellem Parterne bekræftes« etc.

Ved at se de gl. Dokumenter igjennem, mente Benzon nemlig at have opdaget, at Dalsgård var i Besiddelse navnlig

af nogle Engstrækninger ved Fjorden østen for Hadsund, som ifølge de gl. Breves Udvisende mentes tidligere at have hørt til Haunø Ejendom, men hvis Afgrøde rigtignok nu i et halvt-hundrede År eller mere var indbjerget til Dalsgård. Forholdet var meget indviklet, da dette Vildrede tildels syntes at stamme fra den Tid, da Peder Seefeld ejede begge Gårde: ialtfald havde Dalsgård havt disse Engstrækninger i rolig Hævd i mangfoldige År, så det syntes noget dristigt af Benzon at begynde på denne Proces, hvorvel det dog heller ikke var, som Modparten udtrykker sig, »en uden al Raison hende påført Proces«.

De Oplysninger, disse Tingsvidner og Indlæg give, ere ikke fri for at være noget forvirrede, thi snart påstås fra Dalsgårds Side, at de omtvistede Ejendomme have tilhørt dem i over 50 År, snart i over 200 År, og som Følge deraf mente man, at det var overflødigt at undersøge, hvem Engene tilhørte ifølge de gl. Breve og Lavhævde.

Fra Dalsgårds Side vilde man således ikke indrømme, at Benzons gl. Dokumenter endnu stod ved Magt, hvad angik Dalsgård og Havnøs Skjel; thi disse gl. Pergamentsbreve »udi Catholiske Tider udstedt« — som Kontrapartens Fuldmægtig, Seig. Thøger Nørkjær, skriver — »formentes for mange År siden uefterrettelig og magtesløse, da de samme indvordede Gårde og Gods ere ved Sødskendeskifte vorden adskilt, så og ved Mageskifter og i Processer udlagt for Gjæld, hvorefter Dalsgård med Tilliggende af Ridemænd, efter Landstingsdom, udlagdes til sal. velb. Peder Seefelds Gjælds Afbetaling til sal. velb. Hr. Gehejmeråd Erik Krag og Arvinger til evindeligt Ejendom, og samme Indførsel ved Højesteretsdom konfirmeret; som ses og er bevisliggjort for mange År siden her i Retten (∴ Hindst. H.). af sal. Hr. Kancelliråd Peder Benzon selv, ved sin Tjener, som haver forevist Skjellet mellem Havnø og Dalsgårds Ejendomme, førend Landmålingen blev forrettet, så ses klarlig heraf, at den velb. sal. Herre haver i så Måde konfirmeret hans Formand, sal. Peder Seefeld til Havnø, hans udgivne Forpagtningskontrakt på Dalsgård, som udførlig melder, hvor Skjellet er og haver været af Arilds Tid, og som er bevist her i Retten ved Tingsvidne af Dato 27de Januar 1722, så formenes og påstås desårsag, at ermeldte gl. Breve ej kan anses.«

I et andet Indlæg fra Dalsgårds Side hedder det bl. a.: »Sundengen, Lamseng, Tykkenkjær, Gammelbogrøft, Kolbækssdam, med Eng og deri befindende gl. Agerland, hører til Dalsgård og dens Ejere og haver ligget dertil både før, under og efter Landmålingen og været anslagen og taxeret under Dalsgårds Hovedgårdstaxt. Alt, både Enge, Skov og Mark, intet undtagen, som nu ligger til Dalsgård, haver ligget således fra gl. Tid, siden sal. velb. Tyge Jensen og Fru Bodil Splidsdatter boede på Dalsgård, hvorefter Jakob Seefeld til Visborg arvede sin Farfader (1)¹⁾ og arvede Dalsgård og lod den forfølge til Lås, som højlovlig Ihukommelse Kong Frederik II.'s åbne Brev udviser, og lyder således: Vi Frederik II. o. s. v. gjøre alle vitterligt, at År 1570 den 15de Dag Juli på Vort Retterting²⁾ på Orsmarkegård³⁾ udi Vort Land Låland, nærværendes Os Elskelig Lauge Venstermand til Statager⁴⁾, Vor Mand og Tjener og Landsdommer udi Vort Land Låland og Falster, var skikket for Os Os Elskelig Jakob Seefeld til Visborg, Vor Mand og Tjener, med nogen Breve og Forfølgninger på noget Gods, han haver forfulgt til Lås; og først udi Retten fremlagde et Skiftebrev, under Dato 1548, indeholdende, at Enevold Jensen til Visborg skal have og beholde til Sødskendeskitte disse efterskrevne Gårde og Gods for hans Lod og Anpart efter hans Farfader (1), Tyge Jensen af Dalsgård, og efter hans Hustru, Fru »Buolde« Splidsdatter, som er først Dalsgård i Hindsted Herred beliggendes med al sin rette Tilliggelse og Ejendomme, som er Skov, Mark, Ager, Eng, Enemærke og Fællig, intet undtagen ved hvad Navn det nævnes kan« o. s. v. — »Deraf ses« — fortsætter Indlægget — »at Dalsgårds Skov, Mark, Ager, Eng, Enemærke og Fællig udi alt er indvordet for et frit Enemærke; så er og bevist, at den synede Eng, som pro og kontra er synet, af gl. Tid haver hørt til Dalsgård og endnu tilligger og aldrig været fra Dalsgård, mens Mand efter Mand følget Dalsgård, hvorimod velb. Kancelliråd Benzon aldrig endnu haver bevist eller for-

1) Tyge Jensen d. yngre var Enevold Jensens Broder og altså Jakob Seefelds Farbroder, se Stamtavlen her foran pag. 252.

2) I Indlægget står: »Værneting«.

3) o: Årsmark (el. Asamarke), nu Knuthenborg.

4) Nu Stamhuset Vennerslund i Stadager Sogn.

menes kan bevise, at samme Ejendomme haver været under Havnø Gårds Taxt og været separeret fra Dalsgård eller i nogen Mands Eje nogen Tid, som ej har ejet Dalsgård.«

I et senere Indlæg fra samme Side skrives: »På den Tid, Fru Anna Kåsdatter fik Lavhævd på Havnø, ejede velb. Tyge Jensen Dalsgård, som var en Seefeld, som hans Sønesøn (I), Enevold Jensen til Visborg, haver arvet efter hans Farfader (I), bemeldte Tyge Jensen. Så er og bevisliggjort her i Retten til Sagens Oplysning ved velb. Peder Seefelds sal. Frue, Fru Margrethe Rosenkrantz's Vidnes Attest, af Dato 13. Juni 1676, at sal. Peder Seefeld haver ladet gjøre af Dalsgårds tilhørende Ejendom den Vej, som nu kjøres af for Mageligheds Skyld, at føre Høet fra Sundengen, som ligger østen Vejen, langs Fjorden til Gammelbogrøfts Bæk, som går der om, og så udi Nord ungefær fra Fjorden til Sundskoven på nordre Side, samme Dalsgårds Engehø at føre til Dalsgård; mens Alvejen går over Bakken til Hadsunds Færge og ligger synlig for enhver, der kommer den Vej frem, og kommer ej den anden Vej ved, som henhører til Dalsgård, som formenes at enhver Retsindig kan se og vide. Hvilket alt velb. Kancelliråd Benzons Formænd og de, som han Gården have afkjøbt, samt mange flere, som det var bekjendt, kunde have berettet ham, og særdeles den kgl. Landmålingsforretning, hvorefter Dalsgård og Havnø hver har sin Matrikel, og hermed ladet sig nøje og ej med Proces hende som en Enke angribe.« —

Benzon påstod på sin Side, at hans Tingsvidner fra 1465, 1468, 1515, 1541 etc. vare af en sådan Kraft, at de talte for sig selv, og gjorde gjældende, at de endnu stod ved fuld Magt. Nogle af de gl. Dokumenter, han støttede sin Påstand på, kjendes dog ikke nu; men Hoveddokumenterne i denne Sag, nemlig de gl. Breve fra 1468 og 1477 etc., haves vel alle, men de synes jo ikke så lidt uklare, thi Skjellet angives kun deri at være »til den Bæk, som løber øster ved Hadsund . . .«, men denne Bæks Løb kunde selvfølgelig være bleven meget forandret i Tidernes Løb; Betegnelsen syntes i det hele mangelfuld, og det samme gjaldt tildels om hele Skjelstrækningen: man var f. Ex. ikke engang sikker på, hvad der forstodes ved »Lunddal« (o: Londal) m. m.

Af gl. Dokumenter, der fremlagdes fra Kontrapartens Side, findes her kun et, nemlig en Lavhævd på Dalsgård fra 1464

med Skjelstrækning, og da Dalsgårds Østgrænse er ensbetydende med Havnø og Visborggårds Vestgrænse, er det her af Interesse at anføre det ¹⁾:

»Alle Mænd, som dette Brev ser eller høre læse, hilse vi Nis Jensen, Foged til Hindsted Herredsting, Niels Ormsen af Kalbo, Skriver, Jens Madsen af Visborg, Ridder, Laurs Povel- sen, Anders Jepsen og Jens Persen i Ove, evindeligt med Gud og kundgjøre vi, at År efter Guds Byrd 1464, den Torsdag næst for Olaum, da var velbårne Mand Jens Thomassen af Dalsgård inden alle fire Stokke på Hindsted Herredsting, æsket og lovlig fik og fremledte et fuldtstanden Tingsvidne af otte tro Danemænd så som var Povel Nielsen i Rostrup, Bertel Hørby, Las Povelsen, Anders Jepsen og Jens Persen i Ove, Marqvar Troelsen, Nis Hansen og Kristen Persen ibd., disse for^{ne} otte Danemænd vonde på deres gode Tro, Sjæl og Sanden, at Jens Thomassen og hans Fader, Hr. Thomas Mogen- sen, hvis Sjæl Gud haver, de haver havt Dalsgård og Dals- gårds Fang ulast og ukjært i firsindstyve År, med al sin Tilliggelse, som dennem i Guds Sandhed fuldkommen var vitterligt; fra det Markskjel imellem Øster-Stevns og Vester- Stevns til Hepoldam og Fiskevadet, Dybvadskrog og Lille- Hylcke, item den Ejendom og Fang fra Hans Backes Odde i Vester, langs Sundet til Gammelbogrøft i Øster og Fjelbrovadet og derfra i Nord Helledesbæk op og Lundal op i Vester til Gåsetveden, som den Sten står norden ved den Vej, som løber fra Høugård til Visborg, som er ret Skjel imellem Visborg og Dalsgårds Skove, og aldrig de havde hørt derpå at være gjort nogen Last eller Klagemål i nogen Måder . . . « ²⁾

Denne Lavhævd synes noget tydeligere affattet end Jens

¹⁾ Såmeget mere som det næppe findes andre Steder end mellem her- værende Papirer. Meddeles her efter en Hindsted Herredstings Vidisse fra 1728.

²⁾ Den ²²/₁₁ 1436 fik Jes Thomsen af Dalsgård Tingsvidne ved Hindsted Herredsting, at Fru Merrit af Mølhavn (Skanderup S.) var på Tinget og skjødte ham Dalsgård og Dalsgårds Fang. (Geh. Ark., Voss. Reg.) Da både ovennævnte og dette Tingsvidne gjælder den samme Mand, Jens eller Jes Thamesen (Seefeld), kan man ikke få andet ud af det, end at denne »Fru Merrit« må have været hans Moder eller Stedmoder, og altså Enke efter Thomas Mogensen, Ridder. — En Fru Marine i Mølhavn (Skanderup S.) nævnes 1472. Æld. Ark. II., 46 og 47.

Madsens fra 1468; her får man dog at vide, at den famøse Bæk »østen ved Hadsund« var Gammelbogrøfts Bæk. Der synes dog ikke at have hersket nogen Uenighed om, at denne Bæk var Grænsen; men derimod påstod Benzon, at den Bæk, der nu bår dette Navn, var en ganske anden end den oprindelige, idet den, der nu kaldtes således, løb østen for Sundengen, hvorimod den oprindelige Bæk havde havt sit Løb ud i Fjorden på vestre Side af Sundengen og videre op igjennem et gl. Damsted, kaldet Sunddammen, hvilket nu forlængst var grot i Eng, og Bækken selv var bleven tilgrot »med Fleg og andet som et Veld og Røde«, og havde spredt sig over Engen, hvorefter den var bleven afgravet og omdannet til flere Render, som mentes at være lagt langt ind over Havnø Grund.

For at finde ud af den Skjelstrækning, disse gl. Breve anviste, afholdtes der adskillige Synsforretninger på Åstederne. Først optog Benzon et Syn ved 8 udmeldte Mænd, dernæst Kontraparten et Oversyn på 18 Mænd, og Benzon gjorde det så endnu bedre ved et nyt »Øverstesyn« på 38 Mænd; endelig kommer hertil Herredsfogdens Mægling-Synsforretning, Kommissærernes Synsforretninger, Afridsninger af Situationskårt¹⁾ og Optagelse af diverse Tingsvidner.

Benzon vilde nemlig ikke lade Fru Høegs Oversyn gjælde imod sig, da hun havde ladet Forretningen optage på en Tid, da han på Grund af lovligt Forfald ved Viborg Snapsting²⁾ og Landsting ikke havde kunnet være tilstede. Da han således »herudover fandt sig ganske fornærmet«, begjærede han nyt Oversyn afholdt, hvilket han også fik udvirket, skjøndt Kontrapartens Fuldmægtig, Sr. Nørkjær, protesterede og formentede, at eftersom der alt var afhjemlet pro og kontra Syn, skulde ej videre Syn tillades, som var stridende mod Loven³⁾, og desuden var han bange for, »at om der endnu flere Gange Synsmænd udmeldtes, da at komme til Forvildelse og ej så rigtig som sig bør blive foretaget«. Men skjøndt Fuldmægtigen protesterede af alle Kræfter »og var i Tanke, at Hr. Benzon skulde

¹⁾ Jfr. Frd. ³¹/₃ 1719 § 4. — Disse Kært findes uheldigvis ikke mere.

²⁾ De første Tingdage efter Jule- og Påskeferien kaldtes »Snapsting«, jfr. Kolderup-Rosenvinge: Gl. d. Domme III., 123. Om Snap- eller Drikting se iøvrigt J. Kinch: Ribe Bys Hist. II., 657, jfr. Jy. Sml. I., 66 f. — Omslagsterminen i Jylland begyndte dengang 11te Marts, jfr. D. L. 5. 14. 1, kfr. Frd^{ne} ²⁴/₂ 1730, ²⁰/₁₂ 1750, ²¹/₁ 1778 og ²²/₆ 1786.

³⁾ D. L. 1. 14. 3, kfr. D. L. 1. 13. 11, 12.

over det hele Land lade indstævne alle dem, som ved Sagen havde havt noget her i Retten (o: Hindsted H.) at foregive«, så udnævnte Dommeren dog 38 ny Synsmænd. Det var ikke enhver, der kunde bruges til denne vanskelige Forretning, men Benzon havde gjort et særligt Udvalg, bestående af »forfarne Mænd, der kunde give Forklaring om de fire Hjørner, Sønder, Nør, Øster og Vester«.

Den store Synsforretning afholdtes i Dagene 12—13 Juni 1722. Den første Dag stillede alle 38 Mand på Havnø Borggård, hvor da en af Benzons Fuldmægtige, Seig. Peder Hansen Steinfeldt, først oplæste de gl. Dokumenter for dem (ingen af dem kunde nemlig læse selv), hvilke bestod af følgende: »I. Et med 10 hængende Indsegle forsynet Pergaments Lavhævdsbrev af Hindsted Herredsting, dat. 1465, Torsdagen næst efter St. Povelsg. II. Sal. højlovlig Ihukommelse Kong Kristierns velforseglede Original Pergaments Låsebrev på Visborggård og Havnø med underliggende Enemærke, Gods og Ejendomme, af Dato 1477 næste Fredag efter St. Laurentii. III. En Landstings-Vidisse af Dato 15de Januari 1640, udi hvilken 3de Pergamentsbreve, enslydende¹⁾; hvilke Breve således indeholde, hvor Skjellet går og gå skal om samme Gårde og deres tilhørende Ejendomme.«

Derefter steg alle Mand igjen til Hest — de vare nemlig alle ridende, da de kom temmelig langvejs fra (Brøndum, Skjørping etc.), dels fordi de ikke måtte være »villige«, dels fordi det altså må have været vanskeligt at finde »forfarne« Mænd i den nærmeste Omegn, som ikke vare villige (o: af hans egne Bønder) — og med ovennævnte Fuldmægtig til Anfører og Tingskriveren til Referent, samt forsynede med de gl. Breve, Situationskært, Målestok, Kompas o. s. v., begav så hele Toget sig afsted, idet de først drog sønden om Lunden ud til Tagmarken.

Da denne Synsforretning indeholder en Del a Interesse i Henseende til Egnens Topografi, skal den her meddeles i noget forkortet Skikkelse²⁾:

¹⁾ Disse Breve angives ikke nærmere, men det må have været Vidisser af et af de ovennævnte gl. Dokumenter, thi Vidisser vare ellers uden Betydning i dette Tilfælde i Henhold til D. I. 5. 10. 2 (»Med Vidisser kan man Gods forsvare, men ej vinde Gods«).

²⁾ Forretningen er en Fortolkning af Låsebrevets Linier: . . . »oc serdelis tagmarken till friet enemerke, oc swo framdeles Dypershøfid op, ther(fra) synden om Hafnen øø« etc., smlg. Jy. Sml., X., 368.

». . . . efter Hr. Kancelliråd Benzons førte Syn, den 27. Marti sidst og førte Tingsvidne af 31. Marti næstefter, og efter Afridsning begyndte vi vor Forretning, hvor Tagmarken slipper, som er nordvest¹⁾ fra Haunøe, hvor vi gik og tog udi Øjesyn Linien ud til Dybshøfd, sydvest¹⁾ fra Haunøe Gård, dørfra (ø: fra Tagmarken) forfulgte vi sønden om Haunøe, stillede vores Gang med Fjorden op ad mod Hadsund, således at vi altid kunde have Dybshøfd udi Øjesyn, og først kom over Vejlbroen, hvor vi forfulgte Fjorden alt udi Sydvest over Søndergårds Græsning, kaldet Måen; fremdeles nedenunder Enghaven og Jens Madsens Eng, der bjerges til Haunøe, gik så oven på en »Bak«, kaldes Mølbæk, langs med Fjorden, alt sønder og vester over Gammelbokjær, ind til Sundengen vedtager, hvor der ved Enden af Gammelbokjær ligger en liden Høj, hvorpå står 3de Skovabiler (ø: Skovæbletræer); — og som Aftenen påkom, opsatte vi vores videre Forretning til om anden Dagen den 13de Juni, da vi atter igjen, udi vell. Hr. Kancelliråd Benzons egen Nærværelse, og ermeldte hans Fuldmægtig begyndte med vores Forretning ved de 3de Skovabiler, som vi endte iaftes, — hvor næst vedtager Sundengen, som vi forfulgte langs Fjorden i Længden i Vester og Bredden strækker sig i Nør og i Vester, op til Visborggård og Haunøe såkaldte By- og Sundskove; videre frem i samme Eng gik vi over 2de Rønder, som med sønder Ende løber ud i Fjorden, og begge har sit Udløb af en Bæk, som kommer norden af Skoven fra en gammel Mølle, og som kaldes Helledebæk²⁾, imod sydvest Ende af samme Sundeng, østen for Hadsund, blev os forevist et Damsted, kaldet Kolbæksdam, som vi med Afridsningen konfererede at have sit Udløb sønder på i Fjorden, hvilket Damsted synes efter de gl Breve i gammel Tid haver været en Ørredgård og Ørredspræng, thi vi samtlig øjen-

¹⁾ Da Dokumentet kun haves i Vidisse, må nordvest og sydvest her være Fejlæsning for nordøst og sydøst. — »Dybshøfd« er et nu ganske ukjendt Navn, hvorfor det er heldigt, at Navnet i sig selv indeholder noget til Oplysning om dets Beliggenhed. Navnet betegner nemlig, at det ligger på en fremspringende Del af Landet (høfd ø: Forbjerg) ved det dybe Vand, og da det både kan ses fra Tagmarken og fra Hadsund, så må Dybshøfd være det samme, som kaldes Havnø Hage, nu i Almh. kaldet Havnø Bro eller Havnø Udskibningssted.

²⁾ Kaldes også Hedeligsbæk eller i tidligere Tider Lundaisbæk.

synlig kunde skjønne, at dette Damsted må endelig have været i gamle Dage brugt til Fiskeri og Nytte, thi i sønder Ende af Dammen er endnu stående tilsyne 3de Egepæle og et Stykke liggende, hvor Kisten eller Udspringet må have været¹⁾, og derfra går en Rende og Udløb, som på begge Sider i gammel Tid har været opkast; samme Udløb i Fjorden er i Sønder 29 Favne og i Bredden for Dammen 3¹/₂ Favne. Noget østen for Kolbæksdam fandtes nogle Flager liggende, som bruges til Ålegård, og blev det berettet, at velb. Fru Anna Høeg til Dalsgård på begge Sider af Kolbæksdam lod sætte Ålegårde; derfra forfulgte vi Fjorden og kom over en Bæk, som med Røede²⁾ og Fleggræs³⁾ var begrot, hvilken Rende eller Bæk kom norden fra Skjellet og løb med sønder Ende i Fjorden, hvilken Rende og Bæk befindes efter Kompas og Afridsning at løbe østen for Hadsund, og befandtes, at samme Bæk og Rende er bleven meget forringet med sit Vandløb, idet den med Grøft og Gjørde er opkast, så af den Årsag går en Del af Vandet ned af Diget eller Grøften for Engen ned omkring Ladestedet i Fjorden, hvilket betager denne Bæks forrige fulde Vandløb; og da vi nu kom til denne Bæk og Rende, som løb over Hadsund Alfarvej og flød under Gjærdet . . . . .⁴⁾, forfulgte vi samme Rende langs op og kom til nordre Ende af Marken (den gl. Sunddam) . . . . .⁴⁾ og derfra i Nordvest op igjennem Dalen og Ellesigerne, hvor os udi en Sig⁵⁾ blev forevist en kantet Kampesten i samme Sig, som formentes at være en Skjelsten, derpå forfulgte vi samme Skjel langs op efter Låsebrevet og Lavhævden op igjennem Lunddal og lige Vester op til Gåsetveden, hvor vi midt i en Hulvej norden mellem Visborg og Højgård fandt en Kampesten liggende i Jorden, derfra forfulgte vi Vester-Sandal nord til det

¹⁾ Ørredgårde ere dannede lig en Fold af Hækker, i en spids Vinkel imod Strømmen, og med Arne ud til Siderne; for at modstå Isens Magt ere de overalt indhegnede med nedrammede Pæle; jvfr. nærmere Stadfeldt: Randers Beskrivelse p. 67.

²⁾ Rød, Rødde d. v. s. Mose eller sumpigt Krat.

³⁾ »Flæg« er et i ældre Tid alm. Udtryk for flere Moseplanter, navnlig Iris, Melde, Tidsel og fl. lign.

⁴⁾ Her forbigås nogle Linier med nærmere Detailler.

⁵⁾ »Sig« betyder Vandsamling. »Ellesigerne« betegner en fugtig Strækning (en Eng, hvor der er Kildevæld i Bunden) bevoxet med El.

Kjær, som hedder Vester-Halkjær, og så fremdeles tog i Øjesyn Kravelbækken¹⁾, som skal være Skjel mellem Haunø og Dalsgård Ejendom . . . . .

Datum Haunø den 13de Juni A° 1722.«

38 Underskrifter (d. v. s. kun Navnenes Forbogstaver).

Til at overvære denne Forretning var indstævnet Fru Høeg med hendes Lavværge, Otto Marsvin til Trudsholm, samt de 18 Synsmænd, der havde foretaget sidste Forretning; men da de 38 Mænds Forretning havde optaget to Dage, så insinueredes nu fra Kontrapartens Side, at dette skulde være sket for at forhindre Synsmændene fra forrige Forretning i at overvære denne. Istedetfor Lavværgeren, der på Grund af sin Svaghed ikke kunde komme tilstede, var mødt Admiral Knud Reedtz til Nørlund²⁾, hvilken tilligemed flere andre havde været på Åstedet og ventet den hele Dag (o: 12. Juni) indtil Kl. var halvgåen 8 om Eftermiddagen og havde sendt Bud til Havnø, men alt forgjæves, der kom ingen Synsmænd. Den næste Dag »tøvede« han der til efter Middag, men måtte så rejse bort med uforrettet Sag. Synsmændene vidnede derimod, at de sluttede Forretningen hen ad Aften, da de havde reden den hele Dag, så både de og Hestene vare hungrige. (Benzon synes således ikke at have ladet noget fra sit eget »overflødige Taffel« blive dem tildel).

Ifølge denne Synsforretning faldt altså de omstridte Ejendomme indenfor Havnø Territorium: Mændene indvorde nemlig al Ejendom langs Fjorden lige til Renden på vestre Side Sundengen; ligeledes mene de, at den fordums »Ørredgård i Vedel« skulde have ligget i den sydvestre Ende af Sundengen, d. v. s. nogle Skridt østen for Hadsund Færge. Men at der i Kolbæksdam tidligere havde været en Ørredgård under Havnø, vilde man selvfølgelig ikke gjerne indrømme fra Dalsgårds Side, og den Dag Synsmændene mødte for at afhjemle Forretningen ved Herredstinget, var derfor Fru Høegs Fuld-

¹⁾ Nu kaldet Fuglebækken. Denne Bæk, der er fjernet c. 7000 Alen fra Havnø nuværende Vestgrænse, har dog aldrig været Skjel mellem Havnø og Dalsgård, som det her angives i Synsforretningen: det rette er mellem Visborggård og Dalsgård; men da Vedkom. ejede begge Gårde, har man ikke taget det så nøje med hvilken af dem der nævnedes. — ²⁾ Se om ham Carstensen og Lütken: Tordenskjold.

mægtig, Seig. Nørkjær, mødt for at examinere Mændene. Han rettede nu en Række nærgående Spørgsmål til dem: om de vidste, om Dalen hed Luddal eller Linddal? om de gik lige i Vester, da de kom op ad Luddalen? om de vidste, hvor Gåsetveden var? hvad det var for nogle Skjelsten, de havde set? hvor de havde deres Videnskab fra, at Kolbæksdams gamle Damsted i gl. Tid havde været et Ørredspring? o. s. v. Han nåede dog kun til at få fire af Mændene examineret, thi imidlertid vare de andre 34 gået deres Vej, og hermed måtte Nørkjær — som det hedder — for denne Sinde lade sig nøje, indtil han ved lovligt Stævnevalg kunde få de 34 Synsmænd indstævnet for at få deres Sandheds-Vidne beskrevet.

Da Modparten således ikke havde overværet Synsforrettningens Optagelse, og Mændene havde forladt Retten uden at ville lade sig examinere af Fru Høegs Fuldmægtig, så blev der nedlagt Protest mod hele Forrettningens Lovlighed. Dette ledede til meget Vrøvleri og Vidtløftighed, hvad der iøvrigt altid var Tilfældet, da begge Parters Befuldmægtigede stadig protesterede, snart mod det ene og snart mod det andet. Hver Gang Benzon optager Vidneførsel, finder man således, at Fru Høegs Fuldmægtige, Nørkjær og Lang, stadig først vil påtage sig at bevise, at nogle af de Indstævnte først har fået Kald og Varsel efter at Solen er gået ned, eller at nogle tidligere førte Vidner ikke ere blevne indvarslet til at påhøre de ny Vidnesbyrd, at Sagen ikke er tydelig nok betegnet i Stævningen etc. etc.; der er altid mindst en 2—3 Ting ivejen med Stævningen, Forkyndelsen o. s. v., så var der »Udhalere« i det 17de Århundrede, gav de dem ikke noget efter i det 18de Århundrede! Ligeledes ankede man over, at Benzon optog Tingsvidner ved sit eget Birk og førte sine egne Tjenere som Vidner (et Sted kalder man hans Bønder for »Kancelliråds-Vidner«), ja protesterede endog mod Vidnesbyrd aflagte af Seig. Laurs Kjærulfs Tjenere, idet man også betegnede dem som villige Vidner, og mente at kunne fornemme, at de også vare »exercerede«. Benzon måtte derfor også skaffe Forstærkning med nogle Folk fra Ovegård og Lindenborgs Stavne, der vare fødte her i Eggen; så alle disse Chikanerier hjalp altsammen intet, thi han fortsatte Sagen med samme Energi, han havde begyndt den med. Fru Høeg skriver således i et Indlæg: »Velbårne Hr. Kancelliråd Benzon behager bestandig at blive

udi Forsæt fra et Ting til et andet at forfølge mig med Proces¹⁾, alt udi Agt at fravinde mig en af Alderstid over mange Mands Minde min Gård Dalsgård tilhørende allerbedste Eng, Sundengen kaldet, og tager sig Anledning alene af gl. Ejendoms Pergamentsbreve, som vrangeligen fra deres rette Mening om gammel indvordede Handel og Skjels Anvisning mellem Haunø og Dalsgård udtydes og fortolkes.«

Da begge Parter altså hver på sin Måde fortolkede de gl. Breve, så stemmede de forskellige pro og kontra Synsforretninger selvfølgelig ikke overens, idet der var adskillige Steder på den $\frac{1}{2}$ Mil lange Skjelstrækning, man var uenig om. Begge Parter bleve da enige om at afholde en fælles Konference-Synsforretning, og efter Indstilling til Amtet fik Herredsfogden, Seig. Kristian Dideriksen Schoustrup, høj Øvrigheds Ordre til at møde på Åstedet for at mægle mellem de tvende stridende Parter: han skulde konferere deres gjorde Afridsninger og undersøge, hvilke der kunde komme overens med de gl. Låsebreve og Åstedets Situation efter Kompas og alle fire Vinde, for derefter at træffe en retfærdig Kjendelse i begge Parters Disput.

Den 3. Juli samme År mødte da Herredsfogden på Åstedet tilligemed begge Parterne og en Del af Synsmændene fra de foregående Forretninger²⁾. Nu tog de dem altså allesammen igjen den sædvanlige Motion, »og gik (o: red) det retteste de vidste efter Hr. Kancelliråd Benzons Låsebreve og Afridsningerne og efter det hossatte Kompas af højædle og velbårne Hr. Admiral Reedtz«; — men Seig. Nørkjærs tidligere anførte Spådom om, at det kun førte til Forvildelse, når der flere Gange blev afholdt Synsforretninger, gik uheldigvis kun alt for godt i Opfyldelse, thi hele denne Forretning faldt ud til

¹⁾ Disse Ord må dog ikke tages aldeles bogstaveligt, thi Benzon kunde kun søge hende ved det i D. L. 1. 2. 18 nævnte Forum (i dette Tilf. altså Hindsted H.ting); en anden Ting er, at han var nødt til at stævne hende for de forskellige Retter, hvor han optog Tingsvidner ang. de omtvistede Ejendomme (D. L. 1. 4. 1), men det var altså kun for at påhøre Vidnesbyrd.

²⁾ Forretningen haves kun i Uddrag. — Selvfølgelig har Tingskriveren også været nærværende og rimeligvis også de 8 Ting- eller Stokkemænd. Åstedsforretninger, foretagne af Retten selv, omtales nemlig ikke i de da gjældende Love, men ere indførte gennem Praxis.

en fuldstændig Fiasko. Man kunde ikke blive enig om Fortolkningen af Lavhævderne, og da man endelig efter megen Disput nåede op gennem Fjellbrovadet til Lunddalen, og Admiralen efter Kompas skulde til at sætte Kursen lige i Vester til Gåsetveden, så påstod nogle ildesindede Personer fra Dalsgård, at Dalen hed Brunedal og at Lunddal lå ved Visborggårds Skovskifte; — men hvad Resultatet blev på det hele, får man bedst Underretning om ved en Indenretsstævning, dat. ¹⁵/₇ s. År, sålydende:

»Kgl. Maj^{ts} Birkedommer over Visborg Birk, Nikolai Mortensen Steenholm, gjør vitterligt, at for mig lader andrage velædle og velbårne Hr. Kancelliråd Benzon til Haunøe, hvorledes det skal have hændet sig næstafvigte 3die Juli på den Forretning på de Åsteder udi Visborg Sogn . . . (o. s. v.), har en Person af Dalsgårds Stavn, navnlig Peder Grevlund, og Kristen Lang, tjenende på Dalsgård, på denne ermeldte Forretning indfunden sig og begge konfunderet den ganske Forretning ved det, at de istedetfor det rette Grænseskjel, som af Alderstid efter Låsebrev og Lavhævde findes at være og endnu til den Dag idag holdes for ret og upåanket Skjel imellem Dalsgård og Haunøe Ejendom, har vrangelig og urettelig forevist, at Skjellet imellem Dalsgård og Haunøe skulde begynde fra Fjorden ved Gammelbogrøft og gå i en Grav og Gjærdested, som er kast om Sundengen og igjennem Fjellbrovad og Helledesbæk, og derfra langs vester op igjennem Visborggårds Skovskifte, hvor bemeldte Personer har angivet, at den i Låsebrevet omform^{te} Lunddal eller Linddal skulde ligge, over hvilken deres vrang Forevisning og Udsigende såvel Herredsfogden som begge de stridende Parter har måttet ophæve Forretningen, siden de efter sliig disse tvende Personers Angivende ikke kunde forenes om rette Skjel og Afridsningens Akkuratesse; til den Ende velb^{mt}o, velb. Hr. Kancelliråd Benzon finder sig beføjet til hans Rettes Erholdelse ved et lovligt Tingsvidne her af Retten af de fleste og ældste Visborg Sognemænd at gjøre bevislig, hvor det rette og gamle Skjel efter Låsebrev går, og at oplyse Vedkommende, hvor urettelig og falskelig I Peder Grevlund ved denne Forevisning haver faret vild. Thi stævnes I Peder Grevlund og Kristen Lang, tjenende på Dalsgård, alt omforskrevne at møde for mig udi Retten på Visborg Birketing

idag fjorten Dage, som er Onsdagen d. 29. Juli, til Vidnesbyrd at anhøre og Spørgsmål at svare, og endelig til samme Tid og Ting indstævnes og Eders velb. Principalinde, højædle og velb. Fru Anna Høeg til Dalsgård, med sin Lavvæрге, om hun her til eller derimod noget agter at lade svare . . . <

Ved samme Lejlighed indstævntes 38 af de ældste Visborg Sognemænd for deres Sandhed at vidne om ret Skjel mellem Dalsgård og Havnø. Seign. Nørkjær mødte og protesterede mod Kald og Varsel, og var selvfølgelig som sædvanlig af den Formening, at samme ej var lovsikkert; iøvrigt mødte hverken Lang eller Grevlund: sagtens har de godt vidst, at Dalen ikke hed Brunedal, så det var til ingen Nytte for dem at give Møde og påhøre Vidnesbyrd. — Ifølge den optagne Vidneførsel om det rette gl. Skjel vidnede nu de 38 Mænd bl. a.; at den Dal, der gik fra Helledesbæk og op til Egebrigtvæde, hed i den ene Ende Skøtgabet og i den anden Ende Sundskovshoved, og at den aldrig havde hedt hverken Linddal, Lunddal eller Brunedal, men at den rigtige Lunddal gik fra Gåsetveden langs Skjellet i Øster; om Helledesbæk vidnedes, at den aldrig havde været holdt for Skjel mellem Havnø og Dalsgård, men kun mellem Visborggård og Havnø Skove; om Gammelbogrøfts Bæk vidnedes, at den med sønder Ende løb over Hadsunds Alfarvej, men at den, istedetfor som nu at løbe i Grøften og Gjærdestedet tværs over Enden af Engen, i gl. Tid havde havt sin rette Gang vesten for Sundengen, »hvor den øjensynlig endnu kan ses som et Veld og Røde begrot, således at alt på den østre Side af samme Skjel hørte Havnø og Visborggård til, og det på vestre Side Dalsgård til Dybshøved¹⁾ ud af Fjorden«.

Det aflagde Vidnesbyrd syntes altså også i Benzons Favør, og allerede ifølge den første Synsforretning mente han da også så godt som at have Adkomst på de omstridte Ejendomme, hvorfor han, da Tiden nærmede sig at Engenes Afgrøde skulde indbjergeres, nedlagde Forbud imod, at Fru Høeg mere befattede sig med dem, hverken med at slå eller bjerge, forinden hun havde stillet ham en billig og fornøjelig Erstatning for samme Års Afgrøde efter uvillige Mænds Taxering. »Men« — skriver

¹⁾ Dette må dog være bleven helt misforstået ved Nedskrivningen; Meningen må have været: Havnø til Dybshøved og videre ud af Fjorden.

han — »lader Hun ej dette Tilbud være sig behageligt, erbyder jeg mig til at bjerge Engen til Haunøe dette År, og da om Sagen ved sidste Dom går mig imod, og Engen mig frakjendes, at svare velb. Frue efter Vurdering med rede Penge for indværende Års Afgrøde . . . .«; — han underskriver sig — »forblivende med al Konsideration, Højædle og Velbårne, Højtærede Frue, Deres aller skyldigste Tjener.

Haunøe d. 4de Juni 1722.

S. Benzon.«

Fru Høeg har herpå gjort følgende Påtegning: »Denne Beskikkelse er mig forkyndet, til Gjensvar, når jeg får rådført mig med min Lavværg, vil jeg lade Ham vide det.

Dalsgård d. 4de Juni 1722.

Sl. O. Gjeddes

A. Høeg.«

Men fra Dalsgård til Nørlund var ingen Springvej, og da Fru Høeg ikke som sal. Karen Nielsdatter kunde klare for sig selv, så blev Ventetiden for lang for en Mand med Benzons Energi, hvorfor han et Par Uger efter skriver til hende: »Såsom det ikke har behaget velbårne Frue at give mig noget positivt og efterretteligt Svar på min ankyndigede Beskikkelse af 4de hujus, så vorder ikke aleneste samme min Beskikkelse herved igjentaget, men jeg end ydermere finder mig forårsaget ved disse mine på ny 2de udskikkede at lade gjøre et lovligt Forbud, at velbårne Frue ikke befatter sig med Sundengen fra denne Dato hverken med at lade slå eller bjerge . . . .«

Da Lavværgen så endelig kom tilstede, blev Resultatet på Rådførselen naturligvis, at man kraftigst protesterede imod den Ulovlighed, at Benzon havde fattet Tanke at ville lade slå og indavle Engene til Havnø, endog han aldrig havde bevist den ringeste Ret eller Rettighed dertil, hvorimod Dalsgård i nogle hundrede År havde havt dem ulast og upåanket, og derfor anbefaledes det ham at lade sig Lovens 5. 5. 5 (Hævd) være efterrettelig. Benzon gav dog ikke fortabt; men da et Interlokutorie, der blev afsagt i denne Sag, gik ham imod, erklærede han, at han, sålænge Engbjergningen varede, vilde have sine Folk nede ved Engen, for at de kunde tælle, hvor mange Læs der herfra blev kjørt ind til Dalsgård, hvorefter han senere vilde have Erstatning for dette Kvantum, såfremt Engene ved endelig Dom blev ham tilkjendt.

Kort efter at denne Sag om Engbjergningen var bragt til

Afslutning, måtte Benzon optage Tingsvidne ved Herredstinget (Juli 1722), på Grund af, at de på Dalsgård havde opkastet en ulovlig Dæmning, som til største Skade havde hindret Vandets Løb fra Fjeldbrovad over Helledesbæk ud i Sundengen, og at de foruden samme Dæmning, havde hindret Vandets rette Løb og ledet det i en falsk Gang ned i en Grøft, som var kastet imellem Lamseng, Tykkenkjær og Gammelbokjær, hvormed formentes at være begået Falskhed for at forville de rette Skjel mellem Havnø og Dalsgård, foruden at der var handlet imod Lovens Pag. 816 (o: Skade på Dæmninger). I nogen Tid havde Benzons Folk således nogle Gange funden, at Dalsgårds Folk havde tilstoppet Bækkens rette Løb og ledet Vandet sommetider i en anden Rende, eller nogle Gange endog ladet det sprede sig ud over Kjæret, hvor Vandet havde samlet sig ind over Havnø Ejendom, så at man næppe kunde komme igjennem, foruden at Engene derved mistede deres Afrøde. En af Havnø Bønder havde også engang set, at Niels Markmand, Tjener til Dalsgård, havde været på Engen og tilstoppet Bækken, men såsnart sidstnævnte mærkede, at han blev iagttaget af en af Benzons Folk, var han skyndsomst reden bort igjen; — så det synes således, som om de på Dalsgård har moret dem med at drille Benzon lidt til Gjengjæld for hans Processer, og gjøre deres til, at Skjellet blev end mere forkvaklet end det allerede var iforvejen.

Nu blev Fru Høeg atter stævnet tilligemed Lavværgeren, samt Niels Markmand og andre af Dalsgårds Folk, og til at vidne i Sagen indkaldtes en Del Visborg Sognemænd. At Seig. Nørkjær mødte og protesterede, er næsten overflødig at bemærke; denne Gang var det dog i mildere Udtryk, idet han kun var af den Formening, at Kald og Varsel ikke var så lovformeligt, som ske burde; men han havde da heller ikke andet at anke over dennegang, end at Stævningsmændene ej havde nævnet ved Navn hvor de indvarslede for, ligesom heller ikke de Vidner vare indkaldte, som næst tilforn den 27. Januar vundet havde. — Iøvrigt fremkom selvfølgelig de Indstævnte fra Dalsgård med allehånde Udflugter, så Benzons Fuldmægtig kunde ingen Vegne komme med dem.

De Kommissærer, Benzon fik udnævnt, bestod af Etatsråd Mathias (de) Poulsen, Landsdommer i Nørrejylland, og Frederik Kjær til Børglum Kloster; fra Fru Høegs Side bestod de af

Admiral Knud Reedtz til Nørlund og S. C. Trane; til Sekretær valgte Kristian Foss¹⁾. Kommissionen, der altså nu tog fat, hvor de andre slap, gik meget grundigt tilværks, alle Adkomstdokumenter blev læst og påskrevet. Åstederne besigtiget o. s. v., ligeledes blev der ført Vidner for den. Kommissions-Akten er begyndt ²²/_s 1722; men selv efter den Tid førte Benzon Vidner også ved de ordinære Retter.

Ved et sådant Tingsvidnes Optagelse ved Mariager Klosters Birk angående Sundengen, var der forefalden forskjellige Ulovligheder, foruden at Benzon var bleven injurieret, og dette gav Anledning til et ganske snurrtigt Tingsvidnes Optagelse ved Mariager Byting.

Strax samme Dag dette var forefalden, udtog Benzon Stævning ved Mariager Byting, såsom han højlig var forårsaget at påanke Birkefogden til Mariager Klosters Birk, Jens Jensen Skjøt, boende i Hadstrup, og Seig. Thøger Pedersen Nørkjær af Mariager, deres ulovlige Omgang og Forhold mod ham selv og hans Fuldmægtig, Frands Iversen, ved Mariager Klosters Birks Ret, Fredagen den 5te Marts 1723. Dagen efter fandt han sig højlig befojet til sin tilbørlige Regres Søgelse, at udtage Stævning ved Hindsted Herredsting mod Ridefogden på Dalsgård, Kristen Lang, belangende hans og Thøger Nørkjærs ulovlige Forhold og Omgang ved Mariager Klosters Birketing, deres Selvrådighed for Retten og særdeles grove og ublu Kompartement; ligeledes indstævntes alle de 18 på ulovlig Måde førte Vidner, foruden Tingmændene²⁾, og »skjøndt man ikke skulde håbe, at slig ulovlig Omgang for Retten var med velb. Fru Anna Høeg til Dalsgårds Minde eller efter hendes Ordre«, så blev hun dog ligeledes stævnet tilligemed hendes Lavværge, »om Hun haver noget dertil at svare«. Til Justitsens Oplysning og hans Satisfaktions Erlangelse så han sig derefter nødsaget til at skrive til en Del »Højagtbare, Velfornemme og Højtærede Venner« (Mons. Jakob Jørgensen til Ballegård, Mons. Brasch, Fuldmægtig ved Hadsund Toldsted, og nogle Borgere i Mariager), som havde været nærværende ved Birketinget den Dag. og bad dem møde i Retten og vidne om, hvorledes Birkedommeren havde prostitueret sig i Retten

¹⁾ Forpagter på Vosnæsgård, »en god, fornuftig og lovkyndig Mand« (Fr. Rostgård I., 240). — ²⁾ o: de 8 Tingherere, der altid skulde være på Tinget, når Retten holdtes, jfr. D. L. 1. 7. 1, 2 og Frd. ⁴/_s 1690 § 5.

med mange grove og uforsvarlige Ord, og hvorledes han havde skjældet ham, hvorledes Kristen Lang ham meget ublulig for Retten havde tiltalt, og om de egentlig erindrede, hvad deres Ord vare.

De Indstævnte fra Dalsgård fremkom som sædvanlig med allehånde Formalitets Indsigelser. Kr. Lang vilde påtage sig at bevise, at to af Vidnerne først var stævnet efter Solnedgang (D. L. 1. 4. 2), ligeledes var der to tidligere førte Vidner, der ikke var bleven indvarslet (D. L. 1. 13. 12); på Fruen på Dalsgårds Vegne fremkom han derimod med en mere betydende Protest, idet Benzon, som havde så mange Ting i Hovedet, ikke havde erindret, at han også samme Dag havde indstævnet hende for Visborg Birk, hvorfor Kr. Lang højlig fandt sig beføjet til at give Mariager Byting tilkjende, hvorledes velb. Kancelliråd Benzon til Haunø havde ladet hans velb. Principalinde incitere til to forskjellige Ting på den samme Dag, Vidner ved begge Ting at anhøre og besvare, hvorfor han i kraftigste Måder protesterede mod Stævnemålet, som han forment ikke at være af nogen Kraft, men ganske lovstridigt (D. L. 1. 4. 5).

Byfogden resolverede dog, at de mødte Vidner måtte komme til at aflægge deres Vidnesbyrd. Både Nørkjær og Lang var tilstede, og Benzons Fuldmægtig, Seig. Iversen, var mødt med 15 Vidner, hvilke ved Ed med oprakte Fingre efter Loven vandt følgende:

Birkedommeren, Seig. Skjøt, sad den pågjældende Dag og betjente Retten ganske drukken og beskjenket med en Hue på Hovedet og en Tobakspibe i Munden, og foruden at smøge Tobak, drak han også Brændevin ved Retten. Der var ingen, der så, at Hr. Benzon og Fuldmægtig gjorde andet end hvad sømmeligt var for Retten, men al Ret var dem betagen, således strax da de begjærede at gjøre Spørgsmål til Stævningsmændene, blev det dem nægtet, og da de fremlagde deres Indlæg for Dommeren, »blev det skudt fra Retten«. Seig. Nørkjær sad hos Dommeren og i hans Sted regjerede Retten og gjorde, hvad han selv vilde; han rev Tingbogen tilside og imod alle Protester nægtede han Benzon at få nogen Tilførsel i den. Da Mændene bleve fremstillede til Afhjemling, kunde Dommeren ikke finde Vidneeden i sin Lovbog, men sad og opholdt Retten i et Kvarter med at kaste hid og did i Lov-

bogen, og endelig stod han på det sidste op og gav sig så til at oplæse den Ed, som — Dommerne sværge Kongen (!!), hvilket han dog næppe for Drukkenskab kunde udføre. På Grund af denne Fadæse bad Benzon de Tilstedeværende drage sig til Minde, hvorledes passeret var, og med det samme blev det opdaget, at Vidneeden slet ikke fandtes i Lovbogen, da nogle Blade vare udrevne; »men da Hr. Benzon og Fuldmægtig sig over sliig Rettens Omgængelse i ald Høflighed besværgede, sagde Birkedommeren i Ifver og stoed op mod Cancellie-Raad Benzon og sagde om æden af Loubogen, at det var Narverck og Kierlingslader« (!!)¹⁾. Benzon klagede sig herover retteløs »nogle Gange« og tilkjendegav, at han ved Mariager Bytings Betjente vilde have hans Lovbog arresteret og forseglet; men herover blev Birkedommeren så rasende, så han siger til Benzon: »Hvad skal Din Hunsfot forseyle min Loubog, det skal Diævelen forbyde!« — Da Ridefogden på Dalsgård, Kristen Lang, selvfølgelig tog Dommerens Parti og nu også anfaldt Benzon og Fuldmægtig med »mange grove og ublu Ord«, og sagde: »Visnæse sidder på Eders Næse!« så efter at Benzon havde sagt noget om, at hans Fuldmægtig (o: Frands Iversen) var en gl. forstandig Mand, hvorimod Kristen Lang kun var Dreng af sit Herskab, så sagde Kr. Lang: »Det er en Dreng, der sidder på Eders Næse, nu ved I, hvad jeg mener«, og beegnede Benzon og Fuldmægtig med endnu flere »u-bekvems Ord«, eller som nogle Vidner udtrykke sig: »brugte en slem Mund og adskillige unyttige Ord«, til hvilke »Herren (o: Benzon) tav ganske stille«; men om Kr. Lang hedder det, »at han blev Joe længer Joe grovere og langt slemmere«. Det endte dog med, at Dommeren tog Magten fra Nørkjær, således at han nu selv regjerede Retten og afsagde et Interlokutorie, hvilket skete »både udi Kancelliråd Benzons og Nørkjærs Absence, da de stod udi Mariager Klosters Borgegård og fra Retten var udvist«. Som det var at vente, gik denne Kjendelse Benzon imod, og Kr. Lang ytrer derfor også til ham: »Der fik I noget på Eders Næse!«

Ved dette den 24. Marts 1723 optagne Tingsvidne ved Mariager Byting forefaldt der mere af samme Slags Uskikke-

¹⁾ Denne Fremskridtsmand har altså kasseret Kristian d. 5tes Danske Lovs Ed næsten 120 År før Regjeringen, jfr. Frd. ²⁶/₁₀₀ 1842.

lighed for Retten, dog var det denne Gang navnlig Byfogden, det gik ud over, idet Sr. Nørkjær, som det hedder: »adviste et u-blu Forhold for Retten, hvorved han forgriber sig imod Lovens Pag. 100 Artk. 2 (o: Ulyd, Råben, Buldren og Banken på Tinge), idet han ikke aleneste med Undsigelser og Trusler opponerede mod Dommeren, mens endog med Skjælsord og Skjelmsnavne beegnede Retten og Dommerens Person — med videre hans Forhold«. Nørkjær¹⁾ havde nemlig gjort denne Råben og Buldren i Retten, fordi han vilde have, at Benzons Vidner skulde separeres, således at den ene ikke skulde høre, hvad den anden vandt, og det var også »anbefalet« af Retten at separere Vidnerne (D. L. 1. 13. 8); men såsnart de bleve vist ud ad Døren, gik de ind igjen og sagde, at de havde været ude, endog de gik strax ind igjen; derfor havde han ofte opponeret og givet tilkjende, at han ej på sin Principal, velb. Fru Anna Høegs Vegne, nød den Ret, han burde, og derfor havde han truet med Rettens Tvang og Loven, hvilket han formentehver havde fri Forlov til, når de befandt sig forurettet. At han havde reven Tingbogen tilside, kom af, at det var »en løs Beskikkelse, at Hr. Kancelliråd vilde have indfikket derudi«; og iøvrigt slutter han sit Forsvar med: »hvad sig angår, at jeg skulde have skjældet og truet Byfogden, så er det langt anderledes at skjælde sin egen Kammerat, thi Broder slår ikke vel« (1). Hans »egen Kammerat og Broder«, Byfogden Hans Peitersen, fandt dog, at dette var at besmykke sit Forhold, og agtede at bevise og godtgjøre, hvorledes han var bleven beegnet, og alt mod sig forøvet vilde han have sig reserveret, alt med lovlig Medfart, på det, at han efterdags i Fred kunde betjene sit Embede, som han af Kongen var betroet.

Dette Tingsvidne giver en ganske karakteristisk Belysning af, hvad der da kunde passere ved en Domstol²⁾ (Scenen

¹⁾ Sr. Tøger Pedersen Nørkjær var en forhenv. Herremand og havde 1685—90 været Medejer af Matstrup i Tyrsting S. og H. (Becker: Orion, Kvartalsk. II., 39 og 42). Han var besvogret med Tyge Jespersen til Matstrup, Stamfaderen til Faml. de Thygeson til Matstrup.

²⁾ Når undtages den Måde, hvorpå Sr. Skjød prostituerede sig, var den anden Uskikkelighed for Retten dog kun af temmelig dagligdags Beskaffenhed: Lovgiveren har jo også ikke alene tænkt sig Tilfælde som det, at en af Parterne selv regjerede Retten (»Hvo som på Tinge

kunde passende kaldes: Et Interiør fra et Birke-»Snapseting«), og når man var udsat for at blive beegnet som Benzon her blev, var det ikke underligt, at Standspersoner sjælden nedlod sig til at give personligt Møde¹⁾; om Benzon hedder det også kort før, at han hidtil aldrig selv var mødt i Retten, og han kom altså også tidsnok! Det væsentligste, der kom ud af Retsmødet den nævnte Dag, var, at han blev skjældet af Dommeren og Ridefogden; thi ingen af Vidnerne kom til at aflægge Ed, »uden et eneste Par Bønder, der oprakte sine Finger (sic) da æden oplæstes«; men da Sr. Skjød ikke kunde antage og beskikke dem til Dommerembede, kunde det kun lidt hjælpe, at de aflagde Ed efter Dommereden. — De, der fik mest Morskab ud af det, var nok »de Personer, der sad og ville forvirre ham« (»ham« = Birkedommeren); muligvis er det dem, der har reven Vidneeden ud af hans Lovbog og gjort andre Genistrøger og Spilopper; således hedder det, at der senere blev skaffet en anden Lovbog tilstede, »som strax blev afhentet igjen«; rimeligvis er det også disse Personer, der har forstukken den. Desuden gjorde de en sådan Ulyd i Retten, så at Sr. Skjød blev vred og sagde til dem: »og (o: åh), tie med det Kierlingsnak!«

Tingsvidnet er læst og påskrevet af Kommissionen ^{30/4} 1723; men hvad Resultatet blev på denne Sag, findes der intet om, så man kan kun henvise til Lovens 1. 13; 1. 5. 9 etc. Efter at Benzon næste År var bleven Ejer af Mariager Kloster, fik han ^{24/10} 1724 Bevilling til for sig og efterfølgende Ejere at nyde fri Birkeret til Gården med tilhørende Gods, og han er således bleven Seig. Skjøts Birkepatron, hvis denne da ikke har fået Løbepas før den Tid²⁾.

. . . . ikke vil give Platz og Rum for Retten«), men endog, at det kom til Slagsmål mellem Paterne (». . . . ingen må slippe Hovedsagen . . . . for Ord eller Gjerning, som Parterne imellem kunde falde i Rettergang«); men da Parternes sociale Stilling her var så forskjellig, at den ene kun var som Jørgen Hattemager mod Kong Salomon, synes det jo nok mærkeligt, at Kr. Lang turde beegne Benzon, som om han havde været — »hans egen Kammerat og Broder«.

¹⁾ »Fornemme Folk, som ikke pleje at søge Ting«, jfr. D. L. 1. 13. 4.

²⁾ Om Jens Skjød og de andre Birkefogder ved Klosteret, der ikke samtidig vare Byfogder, søger man forgjæves Oplysninger i H. Dahle-

Ved samme Tid optog Benzon Tingsvidner ved Hindsted Herredsting og havde her indstævnet 48 ældste Mænd, alle for deres Sandhed at sige og endelige Forklaring gjøre på en hel Del Spørgsmål angående de omstridte Ejendomme; ligeledes indkaldtes Modparten med 18 tidligere førte Vidner. Ved denne Løjlighed blev der da bl. a. vidnet: at der ligger ingen anden Eng og Ejendom imellem Sundskoven og Fjorden end Sundengen, hvilken Eng ligger imellem Sundskoven på nordre Side og Fjorden på søndre Side, samt med vestre Ende går til Hadsund Færgested og med østre Ende til Fjelbrovadet i Nør og til Gammelbokjær i Sønder, hvor Lunddalsbæk, eller som den nu kaldes Hedeligsbæk, nedflyder, og har al sin Tid og endnu det Navn af Sundengen alene; medens det øvrige Eng, som Dalsgårds Ejere for ungefær nogle og 30 År siden »af« Hedeligsbæk, der nu nedflyder fra Fjelbrovadet i Fjorden og er østen for Sundskoven og Lunddal, har ladet indkaste og omgrøfte, kaldes ved særdeles Navn, Sletten, Lamseng og Kjæret, Gammelbo- og Tykkenkjær. Om Hedeligsbæk vidnedes, at den kommer op af Skoven fra Sundskovshoved, hvor den har sit Udspring af et Veld, og al sin Tid havde den havt sit fri og uhindrede Løb fra Fjelbrovadet i Sønder mod Fjorden, igjennem Sundengen på den vestre Side og Lamseng med Gammelbokjær på den østre Side, hvor den i Kjæret har udspredd sig, til den på det sidste er kommen i Fjorden. Igjennem Engene gik 3de Render eller Grøfter til Fjorden, hvoraf Hedeligsbæk nedflød af den mellemste (vesten for Lamseng og Gammelbokjær), Gammelbogrøfts Bæk var den østreste, og Bækken, der kom fra den gl. Sunddam, var den vestreste. På Spørgsmålet: om de i Guds Sandhed kunde sige og vidste eller af nogen havde hørt sige, at Dalsgårds Ejere ejer eller har ejet nogen Skov, Gods eller Ejendom i Visborg Sogn, svares: det havde de aldrig vidst eller af nogen hørt sige. Da de derefter blev adspurgt, om Sundengen ligger i Visborg Sogn, svares: de vidste vel, at Visborg Sogn strakte sig til den gl. Sunddam og langs Bækken, hvor den løber over Vivevejen, men om Sundengen lå i Visborg Sogn eller i Vive Sogn, vidste

---

rups Mariager By og Klosters Hist. Om Byfogden Hans Peitersen se sam. Bogs p. 161. (Han nedlagde snart efter Embedet, da han ikke kunde subsistere derved; senere blev han Vognmand og Jordbruger.)

de ikke, da det ikke var dem vitterligt, om Visborg Sogn på det Sted gik til Fjorden eller om det var Vive Sogn.

Sagen sluttede med, at Kontrapartens Fuldmægtig, Kr. Lang, nedlagde kraftigst Protest mod Vidneførselen, og protesterede mod, at Tingsvidnet skulde have den i Lovens 1. 13. 28 hjemlede Retskraft (o: Tingsvidne er så stærkt, at intet derimod kan siges), idet han ankede over, »at Vidnerne vare førte på samme ulovlige Måde som idag fjorten Dag«; Kristen Lang fandt sig derfor beføjet til ej mere Vidnerne i en så important Sag at kvestionere, men sin Ret reserveret, såsom han sådan Omgjænge med Vidners Førelse siden agtede at bevisliggjøre, hvorefter han efter at have nedlagt denne Protest forlod Retten. — Seig. Frands Ivarsen fandt sig derfor beføjet over Kristen Langs gjorte uforsvarlige og ubevislige Beskyldninger; samt hastige Undvigelse her fra Retten, at reservere sig hans Påtale, da han efter Lovens Pag. 115 (o: 1. 13. 28) burde legimentere sin Beskyldning eller derfor som vedbørligt at undgjælde.

Som det fremgår alene af det her anførte, var det ikke lidt Vrøvleri, denne indviklede Sag førte med sig, og når f. Ex. den rige Fr. Kjær til Børglum Kloster i et Brev, dat. ²/₉ 1722, skriver til Fr. Rostgård: »Næst forløben Løverdags 8te Dag, da jeg stod færdig at rejse til Hafnø udi en Kommission imellem Kancelliråd Bentzøn og Fru Anne Høg på Dahlsgård . . .«, så har denne Rejse ikke just været nogen hel Fornøjelsestur for ham¹⁾.

Efter disse ny Tingsvidners Optagelse trådte da Kommissionen igjen sammen; men det lader ikke til, at Benzon fik ret meget ud af al sin Ulejlighed, thi deres Kjendelse, dat. ²⁹/₄ 1723, gik ham imod ialtfald i Hovedsagen. Kommissærerne synes væsentligst at have sat Skjellet efter nogle af Fru Høeg producerede Dokumenter, nemlig et Sandemandstog

¹⁾ Fornøjelsen kom bagefter! Da han kom hjem fra denne Rejse, fandt han nemlig et forseglede Futeral, som — ifølge hvad han skriver — befandtes at indeholde »kgl. allernådigste Nobilitations Patent, så Zierlig og Proper, at mine med mig seer det med hiertens fornøielse«. Han blev nemlig adlet ²⁴/₄ 1722. Tre År efter kasserede Kongen hans Adelspatent, men han blev atter adlet ³⁰/₁₂ 1735 og fik Navnet Kjærskjold. (Bruun: Fr. Rostgård II., 143 f.). Efter Sagnet gik han igjen efter sin Død og måtte manes ned, jfr. Thieles Folkesagn II., 165.

fra 1551 og et Granskningsbrev fra 1561, så at deres Forretning slutter med: » . . . al den Grund, som er østen for Gammelbokjærs Grøft, forbliver til Haunøe, og Lamseng, Tykkenkjær og Sundengen på den vestre Side Grøften forbliver til Dalsgård, hvilket fornævnte Skjel, som begge Parter i vores Hos- og Overværelse have vedtaget, bliver efterdags et fast og rigtigt Skjel imellem Haunøe og Dalsgård Ejendomme«.

Der er dog næppe Spørgsmål om, at Benzon havde Retten på sin Side, hvad angår, at disse Ejendomme ifølge de gl. Breve vare indvordede til Havnø, men Engene må senere være fragåede, og derfor var det også utvivlsomt Reglerne om Hævd, der her bragtes til Anvendelse.

Heldigere synes Benzon heller ikke at have været angående sine Stridigheder med Visborg Bymænd om Græsningen i Strandkjær; thi ved en Kommissions Forretning, begyndt ^{11/6} 1722 og sluttet ^{15/7} 1723, blev Havnøs formentlige Andel i Strandkjærs Græsning tilkjendt ovennævnte Bymænd. Sagen drejede sig iøvrigt også om Visborggårds Andel i Strandkjær.

Forøvrigt må Benzon have havt flere Ejendomsprocesser end de her nævnte¹⁾; således findes f. Ex. nogle af Havnø Adkomst-dokumenter påskrevet: »Læst udi Kommissionen i Viborg d. 16. Augusti 1723«, »Frømvist udi Kommissionen i Viborg d. 18. Januari 1724«; men hvortil dette sigter, vides ikke. Denne Sag kontra Dalsgård må dog have kostet ham en Del, thi den var ikke så lidt vidtløftig ved sine mange Synsforretninger, Vidneførseler etc. Benzon sparede ikke i nogen Retning, men førte en Mængde Vidner, så man får ved disse Tingsvidner en lille Fortegnelse over de fleste gl. Folk i Omegnen (der nævnes adskillige i Alderen 60—80 År, kun en på 90 År),

¹⁾ For ikke at tale om andre Slags Processer. I et af Tingsvidnerne hedder det f. Ex., at hans Fuldmægtig havde flere Sager på Tinget den samme Dag. I April 1722 havde han altså også Sager ved Lands-tinget; men når der sam. Sted nævnes »Viborg Snapsting«, menes dermed kun Snapstingsterminen. Denne begyndte nemlig ikke den- gang 11te Marts, som anf. p. 370 herforan, men derimod 2den April (vgl. Befal. ^{24/11} 1703), og da Fru Høegs Oversyn må være afholdt medio April, kan det altså passe, at Benzon ved den Tid var til Viborg Snapsting eller »Omslagstermin« (jfr. Nørrejylland's Themis 1805 p. 48—53 og M. R. Ursin: Stiftsstaden Viborg p. 264—7).

hvoraf nogle for over et halvt hundrede År siden havde tjent på Havnø hos sal. velb. Peder Seefeld og senere hos hans Efterleverske, Fru Margrethe Rosenkrantz, »som da boede på Havnø, medens hendes Svingersøn, velbårne Fr. Ejler Gjede, boede på Dalsgård«; men alle vare de enige om, at de omtvistede Ejendommens Afgrøde både af Korn og Eng, sålænge de kunde mindes, havde været indbjerget til Dalsgård, som altid havde havt dem i Ro og Fredelighed, og ingen befattede sig med dem fra Havnø; men om Dalsgård havde dem til Eje eller Leje, kunde de ikke sige; flere vidnede, at de i sal. velb. Peder Seefelds Tid havde været med til at bjerge Engene til Dalsgård, og sal. velb. Kirsten Seefeld havde givet dem »Øl og Mad« (d. v. s. havde givet dem Kosten)¹⁾.

Efter at Benzon var bleven Ejer af Mariager Kloster, fik han også der de gl. Dokumenter frem, hvorefter han afspærrede en Kjørevej sønden om Klosters Borgegård, hvilken han vilde have aflagt, grundende sin Påstand på et gl. Pergamentsbrev, hvori Nonnerne havde klaget, at de ved denne Kjørsel bleve foruroliget i deres Søvn og Andagt²⁾. I den Anledning havde han Stridigheder med Mariager Mænd, og ved en Bevilling, dat. ^{2/7} 1725, blev en Kommission udnævnt til at dømme i Sagen; men da Benzon snart efter døde, og hans Enke ikke vilde forfølge Sagen, blev Tvisten ikke endelig påkjendt. Hans tidlige Død blev ligeledes Årsag i, at man aldrig fik Besked om, hvorledes det hængte sammen med den grundmurede Løngang, der gik fra Klosteret og efter Sagnet helt ned til Færgestedet, og hvori der i Jernlænker skulde hænge Benradene af nogle Munke, som i sin Tid vare blevne klynget op på denne Måde på Grund af Ignorering af det 6te Bud. Benzon havde nemlig sat sig for at ville have denne underjordiske Gang opkastet og undersøgt, men Døden afkortede ham i dette Forsæt²⁾.

Benzon må have arvet ikke så lidt efter sin Fader, som var en rig Mand (Marmoralteret i Garnisonskirken i Kbhvn. er f. Ex. skjænket af ham); men skjønt Sønnen gjorde alt for at blive rig og skal have nedhugget Skovene for Føde og

¹⁾ I ældre Tid var det nemlig Skik, at Bønderne fik Kosten, når de vare til Hove, se C. Christensen: Agrarhist. Studier I. »Landmandsblade« 1887 p. 572. Wulff: Statist. Bidr. t. Ålb. Stifts Hist. p. 32, 33, 71 o. fl. St. — ²⁾ Rinds Herreds Krønike, Manuskriptets p. 130.

solgt Brænde og Tømmer for mange Penge, så viste Udgangen, hvad det blev for en Rigdom, han samlede sig; thi han holdt et galt Hus, førte stadig Processer, brød ned og byggede op igjen, holdt mange Håndværksfolk og et overflødigt Taffel. Ikke alene sin egen Formue satte han til, men også Svigerfaderens store Formue hjalp han på Gled; thi — som Thestrup skriver¹⁾ — Justitsråd Benzon på Havnø og Justitsråd Jespersen på Høgholt vidste noksom at give Lavrids Kjærulfs Penge Fødder at gå på, navnlig rejste der sig af deres Husholdning en Mængde Processer, som varede i mange År og tog så svært på Svigerfaderens Penge, »at man tilsidst ej kunde sige, hvor der var en Daler af hele Lavrids Kjærulfs Formue«. — Lidt af Svigerfaderens Penge blev dog tilbage, f. Ex. i den af ham på egen Bekostning oprettede Skole for Solbjerg Sogn; »thi som Gudsfrygt og sand Kundskab er al Vidoms Begyndelse og al Lyksaligheds Rod og må derfor af højeste Formuenhed indplantes i unge Menneskers Hjerte, Guds Navn til Ære og Tak for hans Velsignelser«, så havde han sammen med sin elskelige Frue, Fru Karen Gesman, stiftet denne Skole (¹⁴/₁ 1725, kgl. konfirm. ²⁶/₉ 1732) og legeret fornøden Kapital dertil, samt indsat Svigersønnerne til Exekutores, hvilke samtykke og underskrive: »Denne vores kjæreste, gode Svigerforældres sær berømmelige, kristelige og gudelige Intention til Guds Ære, Efterkommernes Minde og alle Guds Børn til efterfølgende Exempel«. — Benzon og Frue havde iøvrigt også sær berømmelige Fortjenester, således skjænkede de en Lysekroner til Mariager Kirke, restaurerede Prædikestolen og byggede et Pulpitur i samme Kirke.

Benzon døde allerede i Januar 1726²⁾, og skjøndt denne vindskibelige og energiske Mand således ikke engang blev 35 (?) År gl.³⁾ og kun i få År var Ejer af disse Ejendomme, så har han dog ved sin rastløse Foretagelsesånd alle Steder efterladt sig Spor i forskjellige Retninger. Han blev begravet i Vis-

¹⁾ Jy. Saml. II., 16, 34--35.

²⁾ Samme År døde på Havnø Søren Benzon, Studiosus, 57 År gl. (begr. i Visborg Kirke ²⁸/₉). Han var vist en Fætter til Benzon.

³⁾ Bezons Stamt. i Geh. Ark.; ifølge Uddrag af Kirkebogen var han 37 År gl. og begravedes 22 Januar. Da der ikke er udstedt nogen Begravelsesbevilling for ham, må han altså være død senest 3 Uger før, jfr. Frd. ⁷/₁₁ 1682 § 10, 2. membr.

borg Kirke, og ifølge Marmora Danica (p. 228) fandtes der en Inskription over ham, hvilken dog ikke anføres i ovennævnte Værk, idet der kun står: Sepultus hic Bentzonius S. R. M. Consiliarius Justitiæ nec non Laurentius Kiærulf de Wiffersholm cum Uxore Catharine Gesman Filio Jacobo Kiærulf Eqvitum Magistro, quorum Epitaphiis vernaculis adscribendis supersedemus.

Den ¹¹/₁ 1726 udstedtes der Bevilling til Benzon med Tilladelse til, at såfremt hans Hustru overlevede ham, måtte hun med fire af deres nærmeste Venners Råd og Tilsyn forblive hensiddende i uskiftet Bo med hendes umyndige Børn, sålænge hun forblev ugift. Enken forblev foreløbig i Besiddelse af Havnø og Visborggård, hvorimod Mariager Kloster solgtes kort efter Mandens Død til Landsdommer Mathias de Thestrup (Skjøde dat. ¹/₆ 1726); Juellingelund var vist allerede tidligere bortsolgt. — Tre År efter Mandens Død måtte hun dog gå fra Arv og Gjæld, og om denne hendes daværende fortvivlede Situation får man Underretning i efterstående Dokument. ¹³/₇ 1729 mødte således på Viborg Landsting velb. Fru Anne Kjærulf, sal. Justitsråd Severin Benzon til Haunø etc., hendes Ridefoged og Fuldmægtig, Sr. Niels Randrup, og fremlagde en Deklaration og Rekvisition i Retten af følgende Indhold ¹):

»Højædle og velbårne Hr. Landsdommere!

Ved en fra mine Svogre (sic), velb. Justitsråd Jespersen, og øvrige kommitterede Samfrønder som allernådigst beskikkede Direktører og Skifte-Kommissærer her i Boen efter min sal. Mand, afg. Justitsråd Bentzen, d. 23. April sidst overleverede Registrerings- og Likvidations-Forretning medfulgte, derudi moverede Bilag er mig bleven tilkjendegiven den hidtil uvidende og desto smerteligere uformodentlig store Vidtløftighed og uslukkelig Gjæld, som min sal. Mand skal have efterladt sig og sat mig med mine små umyndige Børn udi ²), og uagtet jeg ved min skriftlig Deklaration d. 25. Maj derefter ved da

¹) Godhedsfuldt tilsendt mig fra Hr. Overlærer Kinch, som har afskrevet det efter Ribe Råstueprotokol (Proklama læst ¹⁸/₆ 1729).

²) Hendes Søster på Høgholt gik det ikke bedre; thi da hendes Mand, Justitsr. og Assessor i Højesteret Jespersen, døde 1746, måtte hans Gårde sælges for Spotpris, så Enken og Børnene kom i stor Armod. Se nærmere herom Personalhist. Tidssk. VI., 212.

holdende extraordinær Landsting har tilkjendegivet både Arvs og Gjælds Fragåelse, som jeg i Kraft af allernådigste bevilgede Moderations-Tid udi Frd. 4. Martii 1690 havde ventet antagelig, som imod Forhåbning af D'Hr. Landsdommere til H. Majt^s egen og allerunderdanigst ansøgte Dispensation blev udsat. Item at jeg i Mangel af dessen allernådigst Bevilling der hos allerunderdanigst havde anholdt om kgl. allernåd. Kommissarium til 2de Kommissærier, som Opbud her i Boen kunde forrette efter Loven og dens Beløb med Gjælden likvidere og på forefaldende Tvistigheder mellem bemeldte Samfrænder, Kreditorerne og Boen at kjende og dømme, som da af D'Hr. Landsdommere ved Doms Afsigt er draget i Konsideration, så i Henseende, at samme aller underdanigst (sic) Dispensation og Kommissarie-Bevilling endnu ikke allerunderdanigst er erhholdet, skulde jeg itide, da jeg ikke finder mig den Tilstand Gjældens årlige Renter at kan (sic) erlægge, til Jævned mellem Kreditorerne herved for de velb. Herrer Landsdommere nærmere gjøre bekjendt, at jeg mit Gods og Midler eller rettere denne Stervbos Ejendomme og Effekter til dens og min sal. Mands og mine Kreditors Bedste efter Loven vil opbyde, som jeg forhen i Landstingets Justitsprotokol bevislig har ladet tilkjendegive, hvorpå til gunstige Eftersyn og Påtegning insinueres den i Loven påbudne rigtig Fortegnelse såvel på de mig bekjendtgjorte Kreditorer som over Boens tilhørende rørende og urørende Effekter, hvorefter jeg allertjenstligst beder, det måtte behage D'Hr. Landsdommere at beskikke mig tvende gode Mænd, som samme Opbud og Likvidation her i Boen efter Loven kunde forrette, ifald hans Majt ikke herudinden efter allerunderdanigst Vent (sic) allernådigst dispenserer, og dertil gjøres Forslag på Sr. Henrick Muhle til Serritslevgård og Prokurator Bertel Fedder i Horsens, som sig denne Umage ventelig påtager, hvem jeg vil formode dertil skriftlig bliver forordnet, og at Opbuddet til vedbørende Retters Ting efter Loven vorder forkyndet, hvorom anholder, som med megen Æstime hver højædle og velbårne Hr. Landsdommeres tjenstberedvilligste og skyldigste Tjenerinde Haunøe d. 11. Juli 1729. Sal. *Severin Bentzens Anna Kierull.*

Efter Begjæring som Lavvæрге underskriver jeg
*F. von Ahrensdorph.*¹⁾

¹⁾ o: Ejeren af Overgård. — På Navnenes Bogstavering kan her ikke

Ifølge heraf beskikke Landsdommerne de to foreslagne Mænd til at påtage sig dette »Opbud og Gjælds Likvidation«, såsnart de derom vorder anmodet.

Hendes Fader døde omtrent ved den Tid¹⁾, og Kreditorerne søgte nu at gjøre sig betalt i hendes Fædrearv, hvoraf der opstod en Mængde Processer, og det gik engang så vidt, at hendes Mands Broder, Thøger Benzon til Sohngårdsholm, vilde lade hende arrestere for Gjæld; men så flygtede hun til Fredericia, hvor hun tog Borgerskab, og paa Grund af det Privilegium angående jus asyli, der var givet denne By, fandt hun da her Sikkerhed for videre Forfølgelse i nogle År. Men Processerne vedbleve i flere År efter hendes Flugt, så man tilsidst mente, at der var trættet mere hen, end hendes Fader havde ejet, hvad der ikke vil sige lidt, thi hans Formue var anslået til ikke mindre end 160,000 Rdl. Senere tog hun hjem til sin Moder, der boede på Viffertsholm († 1739), og blev i Året 1746 optaget i Estvadgårds Kloster, til hvis Priorinde hun tre År efter blev udnævnt. I denne Stilling var hun til sin Død ²⁰/₂ 1759²⁾.

I sit Ægteskab med Svane havde hun 2—3 Børn (hvoriblandt Johannes, døbt ²⁸/₁₂ 1715), hvilke Benzon var bleven udnævnt til Værge for (¹⁶/₈ 1718), kort før han blev gift med hende, »da det var Morfaderen formedelst Alderdom og Svagheds Skyld umulig, slig Møje og Besvær sig at kunde påtage«. Hendes Børn med Benzon var følgende³⁾: Elisabeth, f. ²⁴/₁ 1719, † ²⁶/₂ 1786, gift med Major Hans Georg von Deden til

lægges Vægt, da Aktstykket kun meddeles efter Kopiers Kopier; i herværende Papirer skrive de stedse selv Navnene henholdsvis Benzon (se også Hofm. Fund. III., 551) og Arenstorff; »Kierull« og flere andre Ord i Dokumentet kan næppe heller have stået således i Originalen. (Denne er efter al Sandsynlighed forfattet af Lavværgeren.)

¹⁾ Enken, Fru Karen Gesmans Bevilling til at sidde i uskiftet Bo er dat. ¹/₈ 1729. En Bevilling ang. Lavrids Kjørulfs Ligs Bisættelse i Solbjerg Kirke er først dat. ¹⁰/₈ 1730. Jy. Reg. Nr. 27 p. 819 f. Han blev 80¹/₂ År gl., jfr. Mar. dan. II., 228; Hof. Fund. III., 521 f.

²⁾ Se J. Kinchs Artikel om Estvadgård i Jy. Saml. II. R., I., 86 f.

³⁾ Benzon var kommen for Skade at forsynde sig imod D. L. 3. 16. 12 1 membr. Til hans Undskyldning tjener dog bl. a., at han var — Adelsmand; thi sådanne fik ved Indgåelsen af deres Ægteskabsløfte (»Ja-Ord«) ikke den Påmindelse, som Præsten ellers ifølge D. L. 2. 8. 6 skulde give Trolovede.

Randrup, Kongstedlund og Voergård, † 1778; Lavrids Kjærulf, f. ^{15/1} 1720, † ^{4/5} 1759, Magister og Sognepræst i Hvidbjerg, gift med en Frk. de Paulsen fra Vår¹⁾; Jakob Kjærulf²⁾, døbt ^{24/6} 1722, † lille³⁾, og Hans, døbt ^{15/11} 1723, † 1725. Familiens Godsejertid var således atter forbi ialtfald på Mandslinien.

Det kan iøvrigt her bemærkes, at af de i det foregående nævnte Ejere af Havnø er Gehejmeråd Niels Benzon den eneste, der har efterladt sig en Mandslinie ned til Nutiden — fra ham nedstammer de fleste nulevende adelige Benzoner —; derimod have de i det følgende nævnte Ejere af Gården vistnok allesammen — på enkelte Undtagelser nær (Fru J. A. Arenstorff og Dinesen) — nulevende mandlige Descendenter.

v. Arenstorff.

Fra Fru Anne Kjærulfs Opbudsbo blev nu Havnø, Visborggård samt Mariager Klosters reserverede Gods i Året 1730 ved Auktion solgt til Etatsråd Frederik v. Arenstorff til Overgård; Kjøbesummen angives at have været 60,000 Rdl., men det må have været i Seddelpenge, altså c. 40,000 Rdl. dansk Kurant.

Arenstorff var en Søn af Generalløjtnant, Gehejmeråd,

-
- ¹⁾ Wibergs Præstehist. I., 710. — Den anden Arvetager af Morfaderens Navn, Lavrids Kjærulf de Jespersen, blev exam. jur., By- og Herredsskriver i Mariager og havde Titel af Kancellisekretær († 1778). V. Richter: Jur. Stat. p. 425. Dahlerup: Mariager By og Kl.'s Hist.
- ²⁾ Opkaldt efter sin Morbroder, den ovenfor nævnte Jacobo K., Equitum magistro (o: Ritmester), som døde 1721, kun 23 År gl. Den store Lysekrone i Visborg Kirke er en Gave fra ham, den bærer nemlig følgende Inskription: »Anno 1721 er denne Liuse Crone givet og foræred til Visborg Kirckens Cappel af Welbårne Hr. Ritmester Jacob Kiervll, som her findis nedsat og Begravet. Til en Christelig Efterminde.« Underneden står: J. K. V. F. J. K. V. M. og 2de Våbner.
- ³⁾ I Gjessing: Jubellærere I. nævnes såvel Severin Benzon som de andre Benzoner til Havnø på Stamt. over Biskop Jens Gjødese's Descendenter; Severin B. menes der at have havt en Søn, der blev Officer, hvad dog må være fejl, jfr. Benzons Stamt. i Geh. Ark.

Guvernør og hvid Ridder Frederik v. Arenstorff¹⁾ til Rosenow (i Sachsen), Overgård, Svanholm, Overøbjerg, Kindholm²⁾, Kar-mark, Haridslevgård, Skjerngård og Haslevgård og hans anden Hustru, Augusta Elisabeth v. Ruhmor, og var gift med Marie Antoinette Baronesse Liliencrone, Datter af Gehejmeråd Andreas Pauli Baron v. L.³⁾ til Store Hannerau i Holston, Mariager Kloster etc. og Isabella v. d. Viele.

Den ny Ejer havde i sine yngre Ar stået i Tjeneste som Kammerjunker hos Kristian V.⁴⁾, og blev siden i Nåde dimitteret med Etatsråds Karakter (¹³/₂ 1708). Siden 1710 havde han ejet Overgård, en meget betydelig Ejendom, der ifølge den Kjøbesum, han da havde givet for den, nemlig 49,000 Rdl., må have havt et Tilliggende som et Baroni og næsten været dobbelt så meget værd som Havnø på samme Tid. En stor Del af Overgårds Gods var beliggende på den modsatte Side Fjorden, nemlig i Als og Skjellum Sogne, ligeledes ejedes Als Kirke (som i ældre Tid hørte under Mariager Klosters Gods) med jus patronatus og Tiender, i alt hørte på denne Side af Fjorden omtrent en 300 Tdr. H. til denne Gård og var underlagt Overgårds Birketing. Foruden ovennævnte Ejendomme ejede Arenstorff også Refs, Overbjerg (?) og Haslevgård — som da var en ufri Hovedgård —, ialt ejede han 2342 Tdr. Hartkorn⁵⁾. Det var første og sidste Gang, at Overgård, Visborggård og Havnø vare forenede under en Ejer, men endnu er der bleven Spor tilbage, der vidner om dette Forhold. Arenstorff anlagde nemlig en Allé, der gik fra Overgård ned mod Fjorden, og som på den anden Side af Fjorden fortsattes til hans Ejendomme på denne Side; Alleen på søndre Side Fjorden findes endnu, hvorimod Alleen på den modsatte Side Fjorden snart efter nedlagdes, da Gårdene atter adskiltes; dog

¹⁾ Se om ham navnlig Bricka: Biogr. Lex. I., Adelsårbogen 1886 p. 19 og v. Krog: Hestgardens Hist. (Sidstnævnte Sted ere dog nogle Fejl, vedkom. hans Ægteskab og Begravelsessted, der må rettes efter foranst. Værker.) — ²⁾ En nedlagt Hgd. i Horns Herred (Trap III., 115).

³⁾ Lengnick: Stamt. Liliencrone. Dahlerup: Mariager By og Kl.'s Hist.

⁴⁾ Hofsproget var jo nærmest tysk, og da dette Sprog også var Arenstorffs Forældres og Hustrus Modersmål, er det ikke underligt, at han skriver dansk efter tysk Sammenstillingsmåde (se f. Ex. p. 492: » . . årlige Renter at kan erlægge«).

⁵⁾ Becker og Secher: Danske Hgde., Overgård.

kan man endnu på Havnø Enge og på Visborg Byenge finde Spor af, hvor Vejen har gået, idet der er bleven enkelte Trær tilbage, ligesom man også ved at grave på disse Steder er stødt på gamle Træstubbe.

Løvrigt var han måske ikke Eneejer af alle de ovennævnte Godser; hans ældre Broder, Kammerjunker Kristian v. A., gives nemlig følgende drabelige Titel: Hærr til Svanholm, Overbjerg, Pagterold, Visborg, Havnø og Refs¹⁾; men af den Suite Godser, Kammerjunkeren her nævnes til, ejede han dog kun Svanholm, Pagterold og Overbjerg, af Refsnæs kan han næppe engang have været Medejer, mindre endnu af Visborg og Havnø. Det Skjøde, der 1730 udstedtes på Visborg og Havnø, haves vel ikke her, men ifølge Fortegnelsen lyder det kun på Etatsråd Fr. v. A., så det må derfor meget betvivles, at Broderen selv skulde have nævnet sig til disse to Gårde; i alle Tilfælde var det uden Betydning, selv Etatsråden var kun nominel Ejer, thi i Virkeligheden var det Svogeren, Baron Liliencrone, der var den egentlige Ejer.

Disse mange Ejendomme vare nemlig mere, end Arenstorff kunde magte i pekuniær Henseende, og efter Købet af Visborg, Havnø og Refs blev hans Forfatning så slet, at han kun med yderste Nød undgik en fuldstændig Fallit. En Broder til hans Hustru hjalp ham dog, så det ikke kom til at gå så vidt. Efter at der nemlig 1734 var gjort Indførsel i Godserne, og disse udlagte til Kreditorerne, så overtog Kristian Frederik Baron Liliencrone de fleste Prioriteter, og Arenstorff holdt sig således med stor Vanskelighed fremdeles i Besiddelse af sine store Ejendomme, der altså omtrent svarede til et reglementeret Grevskab; men rigtignok vare flere af Godserne i mådelig Forfatning med en Mængde øde og forarmede Bøndergårde, af hvis Fæstere mange ikke engang kunde udrede kgl. Skatter, langt mindre Landgilde.

Det var nemlig dengang dårlige Tider, ikke alene med ringe Avl, men de uheldige Love, som dengang udkom, navnlig angående Landmilitzen, vare både til Skade for Jorddrot og Bonde, så Tilstanden var så elendig, som den ikke havde været i mange År. Om disse kritiske Tider giver navnlig Jørgen Bildes bekendte »Forslag om Jyllands slette Tilstands

¹⁾ Jvfr. Arenstorffernes Stamt. i Danm. Adels Årbog 1886 p. 17—24.

Forbedring« fra 1730¹⁾ god Underretning, og da dette Aktstykke bl. a. også berører disse Gårde, anføres her et Par Linier deraf. Forfatteren skriver således: »Vi seer på 5 à 6 Måneder, mig vitterligt, 5 Herre-Gårder Borte, hvis Eyere alle ere gåen i Armod, de ere: Lindberggård, Haunø, Visborggård, Nøragergård og Refs, alle bortagne næsten for halv Værd, og jeg frygter endnu idag et År, dobbelt så mange om ey flere at være borte.«

Når Gårdene altså ved den Tid måtte afhændes for næsten halv Værd, var det intet Under, at Fru Anne Kjærulf, Major Sehested og fl. bleve ruinerede; førstnævnte blev det endog så grundigt, at der i hendes Bo skal have været en Gjæld på over 120,000 Rdl.; men mærkeligere er det, at Etatsråd Arenstorff, som altså skulde have fået Gårdene for så godt Kjøb, allerede fire År efter var så godt som ruineret. Rigtignok indses det ikke, hvorledes det kan passe, at Havnø og Visborg 1730 solgtes for henved halv Værdi; vel vides det ikke, hvor meget Gods, der dengang hørte dertil²⁾, men da Kjøbesummen var 60,000 Rdl. Sedler, synes det jo tvertimod at være en temmelig høj Pris³⁾. Da Skjødet, som sagt, ikke haves, kan det uheldigvis ikke oplyses, hvorledes det hænger sammen hermed, men at Stiftamtmand Bildes Skildring er korrekt, er uden for al Tvivl.

Om disse dårlige Tider foreligger der også enkelte Vidnesbyrd herfra. Da Arenstorff købte disse Gårde, var der adskillige Landgilderestancer på Godset, og dette fortsattes for en stor Del i hans Ejertid. Således skriver kort efter hans Død f. Ex. samtlige Visborg Bymænd af Visborggård og Havnø Stavne: ». . . For en Del af os måtte den sal. Herre undertiden svare Hs. Maj.'s Skatter med videre, fremdeles haver han forstrakt os med Lån i Korn, når vi dertil trængte, og

¹⁾ Trykt i »Danske Saml. f. Hist. og Topogr.« IV., 194 f.

²⁾ Ifølge den herværende Fortegnelse udgjorde Hartk. ialt kun 660 Tdr., men da alene Havnø nogle År før udgjorde over 500 Tdr. H., må det vist være fejl, med mindre Fru Anne Kjærulf efter Mandens Død har bortsolgt en større Del af Godset.

³⁾ Grevskabet Løvenholm, bestående af Hgdene. Løvenholm, Demstrup, Sødringsholm og Skovgård med Gods og Tiender solgtes 1732--42 f. Ex. for 60,067 Rdl. d. K., og nogle År senere solgtes f. Ex. Baroierne Lindenberg og Høegholm, begge ialt for 86,600 Rdl. d. K.

kun af ganske få af os bekommet noget Landgilde; når hans Omgang nu var således mod os, burde han jo at have Vederlag efter Billighed, og desårsag overlod vi vort Herskab noget af vor Bys Græsning; dog kun i hans Levetid, hvorfor vi og af vores itzige Herskab, de Høj Respektive Arenstorffske Arvinger, efter den sal. Herres Død, blev Restancen for det og mere os eftergivet og vores Bys Græsning igjen forundt.«

Denne Skrivelse synes desuden at tale for, at Arenstorff ikke har været af de værste Bondeplagere, hvad der i dette Tilfælde havde så meget mere at sige, som hans egen økonomiske Forfatning var alt andet end heldig. Af det efterfølgende fremgår, at han holdt en »lybsk« Ridefoged på Havnø, som Bønderne »desværre« ikke rigtig syntes om; men ellers synes det lidet, der kan fremdrages herfra, at vidne fordelagtigt for Herskabet. I en Skrivelse til ovennævnte Bymænd fra ældste Arving, Frederik v. A., og Oberstløjtnant Henning v. A. (til Stovgård og Alsted) som Kurator for fraværende Arvinger, dat. Havnø ^{16/10} 1740, hedder det således: »Siden samtlige Visborg Bymænd af Visborggård og Havnø Stavne have anklaget og for os andraget, hvorledes deres forrige Herskab, nu sal. Hr. Etatsråd Arenstorff, dennem deres formentede fælles Fædrift skal have frataget og tillagt Havnø Hovedgård, i den Tid han samme selv behøede, som han (om så er) sluttelig haver været årsaget til, i Henseende til den store Restance, som moxen alle og de fleste af berørte Bymænd dels af Hs. kgl. Maj.'s Skatter og dels af Landgilde og anden Udgifter efter Jordebogen, både førend han Godset blev ejende og i den Tid han samme var ejende, sig haver pådraget. Da siden Visborg Bymænd ej skal finde ringeste Årsag dennem i nuværende og påfølgende Tider over deres Herskab at besværges ¹⁾, da såsnart de betaler de på Byen resterende kgl. Maj.'s Skatter og Kontributioner såvelsom den Restance af Landgilde, som de fleste sig haver pådraget, da skal deres fælles Fædrift

---

¹⁾ På en Tid, da de fleste Godsejere vare Bondeplagere, synes der jo nok at være Grund til at lægge Mærke til denne Sætning. — Baron Lilliencroner på Mariager Kloster betegnes (Dahlerup: Mariagers Hist.) som en streng og tyrannisk Jorddrot; men at Arenstorfferne — uagtet deres nære Familieforhold til denne — have været humanere overfor deres Bønder, tyder ovenstående dog på.

uværgelig dennem igjen vorde overladt . . . . Og for desmere at lade se, at sal. Hr. Etatsråd Arenstorffs Arvinger i ingen Måde søger at fornærme bemeldte Bymænd, så tillades dennem endnu, at de i tvende Åringer må nyde af hver Plov, som gjør Hoveri, fire Bæster, og af hver halve Plov tvende Bæster til fri Græsning . . . .«

Arenstorff beboede den første Tid Overgård; men da den store Hovedbygning efterhånden var bleven noget forfalden, og han ikke kunde overkomme at få den restaureret, og den store Hovedbygning på Visborggård ligeledes var meget forfalden og en halv Ruin, så flyttede han derfor til Havnø. Denne Gårds Lokalteter stod vel i Størrelse langt tilbage i Sammenligning med de andres; men til Gjengjæld var den største Del af Hovedbygningen af nyere Dato, ligesom Omgivelserne på Grund af, at Gården nu i lang Tid havde været beboet af store Herskaber, også vare indrettede herefter. Der fandtes dengang f. Ex. foruden tvende Haver til »Kål og Madurter« også »Herskabets Lysthave norden (?) for Gården, hvorudi findes Glashuset tilligemed Urantzeriet«; — Herlighed, som nu forlængst ere forsvundne; thi der, hvor den unge, berømte Hr. Benzon har vandret under grønne Træer med sin uden Vanskelighed vundne, forhenværende Skjoldmø, og der, hvor den anden unge og ikke mindre berømte Hr. Benzon har vandret med sin søde, smukke og elskelige Frue, der er nu så meget forandret, så man end ikke véd, hvor denne Haves Beliggenhed har været. (Mulig har det været vesten for Lunden, hvor man for adskillige År tilbage fandt Rester af en større Træbygning, som formentes at stamme fra et »Jagtslot« eller lign.)

»Kgl. Majt.s højt betroede Etatsråd Friderick von Arenstorff, Herre til Overgård, Visborggård, Havnø, Refs etc.«, døde ³/₁₁ 1739 (omkr. 60 År gl.) og er begravet i Udbyneder Kirke ¹).

¹) Hans Broder, den tidligere nævnte Kmjkr. Kr. v. A., blev ruineret og døde i Armod ²⁰/₁ 1747. Ifølge Ove Malling: »Store og gode Hndlgr.« blev han ruineret ikke ved Ødselhed eller Laster, men på Grund af, at han havde fået den Grille at ville have alle sine Marker indhegnet med Stengjærder. Den forarmede Mand, som næppe havde det allernødvendigste tilbage, fandt ingen Venner, end ikke blandt sin egen Familie. I denne Nød var det, at en Mand i Kbhvn. ved Navn Nyborg, oprindeligt en fattig Bondekarl, som Arenstorff i tidligere Tider

Hans Frue døde $\frac{9}{12}$ 1731¹⁾, og det var altså som Enkemand, at han den sidste Tid beboede Havnø.

Etatsrådets Arvinger, 3 Sønner og 1 Datter, hensad nu i et Par År med Ejendommene i Fællesskab, og i den Tid administreredes Godsene af ældste Søn, Frederik v. A., i Forbindelse med ovennævnte Oberstløjtnant Henning v. A. — Refs med underliggende Gods, ialt 300 Td. Hartk., solgtes dog, ligesom en Del af de andre Gårdes Bøndergods også solgtes for at tilfredsstille Kreditorerne.

De Arenstorffske Arvinger udbød $\frac{16}{4}$ 1740 ved Auktion Havnøs Avling og Græsning med Visborg Sogns Konge- og Kirke-Korntiende til Forpagtning på 3 År²⁾, hvilken blev tilslået den tidligere Ridefoged på Gården, Otto Gerhard Thorsen, som højstbydende med 461 Rdl. dansk grov Kurant årlig Afgift. Gårdens Marker ses da at have været inddelte i 10 Års Indtægter, hvoraf et besæedes med Byg, tvende med Rug og et med Havre og de øvrige 6 Års Afgrøde udlagdes til Forpagterens Forgodtbefindende, »deraf et eller to Års

---

havde ydet Hjælp, viste sin Taknemmelighed mod sin trængende Velgjører og gav ham Ophold hos sig så længe han levede og en hæderlig Begravelse efter hans Død. Jvfr. nærmere anf. Kilde.

Den store Glorie, Nyborg her sættes på, tilkommer ham dog næppe; det er ikke rimeligt, at Familien, altså navnlig Brodersønerne, som sad i ganske gode Omstændigheder, helt skulde have svigtet deres ruinerede Farbroder. Skulde Brodersønerne, der altså bedst måtte kjende Sammenhængen, have fortalt herom istedetfor Ove Malling (som kun kan have hørt Historien på 2den—3die Hånd), hvor meget var der da bleven tilbage af denne Nyborgs »store og gode Handling«?

¹⁾ En Bevilling, dat. $\frac{4}{1}$ 1732, tillod, at Etatsråd Fr. v. A. sin afg. Hustrus Ligs Begravelse 8 à 14 Dage over den sædvanlige Tid (∴ 3 Uger) måtte lade henstå. (Jy. Registre.)

²⁾ Treårige Forpagtninger vare dengang det almindelige på Grund af det såkaldte Trevangsbrug, hvilken gl. Driftsmåde brugtes næsten overalt i Landet ved den Tid, og bestod i, at Jorderne vare delte i Ind- og Udmarken; sidstnævnte henlå bestandig til Græsning, hvorimod førstnævnte var delt i Bygvangen (som tilsåedes med Byg og Blandsæd), Rugvangen (som tilsåedes med Vintersæd og Havre) og Fælleden (som brugtes til Græsning). Trevangsbruget medførte altså, at der medgik tre År forinden en fuldstændig Afgrøde var indvunden fra hele Gårdens dyrkede Areal. — Det holstenske Koppelbrug, som først senere blev alm., havde fra 7--11 eller flere Marker, 4 à 5 til Sæd, 1 til Brak og indtil 5 med Græs.

Indtægter at hegne til bare Hø, er det hannem og tilladt«. Sidste Efterår var der nedlagt lidt over 32 Td. Rug. Forpagteren skulde nyde fuldt Hoveri, og såfremt nogen skulde blive overhørig og forsømmelige, skulde de 1ste Gang pantes for 2 β , 2den Gang for 4 β og skete det 3die Gang, skulde de anmeldes for Herskabet eller for Gårdens Ridefoged, som de Brøsthøldne skulde afstraffe og tilrettevise (sagtens ved Hjælp af Træhesten).

Thorsens Forpagtningstid hengik for en stor Del med Stridigheder, dels med de Arenstorffske Arvinger og dels med Visborg Bymænd angående Andel i Græsningen i Strandkjær, hvilken han formente sig berettiget til som Forpagter af Havnø. Som det fremgår af det tidligere, havde dette Tvistens Æble gennem Århundreder affødt en Mængde Stridigheder, og under den af Justitsråd Benzon rejste Sag var denne Græsning bleven dømt at være Fællig for Visborggård og Visborg Bymænd af Visborggård og Havnø Stavne, derimod ikke for Havnø Hovedgård; men da Arenstorff på Grund af Bymændenes Landgilderestancer midlertidig havde tillagt Havnø Hovedgård en Anpart, blev dette Grunden til, at Stridighederne atter begyndte.

Seigneur Thorsen lod nu ved Kirkestævne aflyse og forbyde, at ingen måtte understå sig at lade nogen Slags Bæster eller Kreaturer græsse på det Stykke af Strandkjær, som sal. Hr. Etatsråd Arenstorff havde ladet indhegne til Havnø Hovedgård. — I den Anledning skrive Bymændene bl. a. til ham: »Det er os foresagt, at I var en Tysker af Geburt, mens havde ventet, at siden I haver været vores Ridefoged på 9 Års Tid, desværre! I da skullet lært at forstå vores danske Sprog og blevet det mægtig; I mener at have samme Rettighed som vores forrige Husbonde, men det er langt fra; thi den sal. Herre ejede os og I ikke; . . . det var os angelegen at vide, hvad I sidste Søndag ved Sogndegnen lod oplæse, siden vi ej samme forstod.« De fik derefter et nyt Forbud fra Forpagteren, og da de vare blevne meget forargede over at det andet var forkyndt dem ved Kirkestævne, så blev dette nu ved deres Grandelav oplæst for dem af deres hæderlige Sogndegn Troels Troelsen. Men efter at de som enfoldige af Bondestanden efter Forelæsningen samme havde begrebet og overvejet, svarer de bl. a.: »at den Skrivelse, de havde

fået tilsendt under hans Hånd, ej efter Bøggjæring var vidermeret og ventelig af Eder skreven på lybsk, for at I samme kan både fragå og tilstå«. — Bymændene, som i Begyndelsen altså optræde nok så kjækt, blive dog senere bange for Forpagteren, så de meget ydmygt skrive til ham: » . . . vi forser os til hans Godhed mod os, at I ikke på en ulovlig Måde overfalder vi stakkøls Bønder i denne dyre Tid med større Udgifter og andre Vidtløftigheder end vores årlige Tyngæ, der desuden falder os tung og besværlig nok. Hvorfor vi alle Tider skal og tillige med os formå vores Medtjenere til at elske og bede godt for Eder, som vores Pligt og Skyldighed udfordrer, og således forbliver — Velædle — Otto Thorsøn, Forpagter ved Haunø Hovedgård, vores Velynderes tjenligst beredvillige Tjenere — på samtlige Bymændenes Vegne af Visborggård og Havnø Stavne.« (Dat. Visborg ²⁹/₄ 1741.)

På samme Tid havde Forpagteren Proces med de andre Lodsejere i Strandkjær, nemlig de Arenstorffske Arvinger, hvilke havde stævnet ham for Hindsted Herredsting, for at bevise sin Adkomst til samme Græsning. Han påberåbte sig sin Forpagtningskontrakt, hvorefter han mente at have samme Ret som forrige Ejer. Thorsen og Kontrapartens Befuldmægtigede, nemlig Ridefogden på Havnø, Henning Peitersen, benyttede sig af denne gunstige Lejlighed til at hegle hinanden dygtig igjennem; førstnævnte skriver om Ridefogden, at han agerer som han lyster, og reserverer til Påtale i Fremtiden hans alt fremkomne kunstige Indsigelser, som og hvad han senere måtte finde på at opdigte og finde Behag i at chikanere ham med, »den artige Monsieurs Affekter viser sig ved hans fremlagde Historier, hvilke Misgeburter bedre var tjenlig til Bønkebreve, end at komme for Retten og honnette Folks Øjne«. — Efter at Sagen havde verseret i nogen Tid for Herredsretten uden at komme tilende, blev Forpagteren nu indstævnet for Overgårds Birk, »for« — som han skriver — »at hans Plagere, den på Havnø herskende Ridefoged kunde have friere Tumbleplads og formere Vidtløftighederne med diverse touschanteste og chikanteste Inkonvenienter«. Da han nu strax efter Nyår 1742 bliver indstævnet til at møde ved dette Birk, udbryder han: »Ny År — Ny Allarm! så befindes det da atter mig her på Havnø er givet tvende Varsler at møde ved Overgårds Birk, for at legitimere hvad Rettighed jeg

finder at have til Græsningen udi Strandkjær, item at høre Vidner og Adkomster, hvem samme Græsning egentlig tilhører, ja Dom (jeg tør sige vel en forunderlig) at lide til Erstatning« o. s. v.; han klager sig retteløs og protesterer »på alle optænkelige Måder« mod at møde ved dette ham uvedkommende Værneting, hvor han aldrig vil give Møde, idet det kun er lykkedes hans Plagere — som han kalder den ovennævnte Ridefoged — ved Hindsted Herredsting, at få dette Birketing kjendt for hans rette Forum, »under den Fortifikation, at en sig kaldede Sættedommer, navnlig Hans Frandsen, formentlig ikke andet turde end kjende Overgårds Birk for mit rette Forum«¹⁾. Da han ikke selv vil møde ved Birket, men kun sender sin Protest, skriver han fremdeles i Anledning af, at nogle af Visborg Bymænd vare indkaldte for Overgårds Birketing for at vidne i Sagen, at han håber dog, »at ingen rabulistiske Exsersitier vinder Applausom ved Overgårds Birketing, så at Vidnerne med frelst Samvittighed og uden Fortvivlelse kan nå over Saltvand og hjem igjen; thi de Synsmænd, der tages af Trælle, nødes ventelig til at gjøre det, de siden fortryde«.

Ridefogden kalder hans Protest for absurde Raisonnements uden noget Fundament, da han kun som sædvanlig mod Forum exciperer, og nedlægger bl. a. Påstand på, at han bliver ikkjendt Mulkt for disse nærgående og utilbørlige Beskyldninger og touchante Expressioner »ligesindede Ublu til Afsky«. Skjøndt Thorsens Sigtelser vare så grove som vel mulig, så tog kgl. Maj.'s Birkedommer til Overgård og Visborggårds Birker, Niels Mollerup, boende i Fuglsø, dog intet Hensyn til Ride-

---

1) Som bekjendt skete der dengang store Fauter ved Retternes Administration — »Birkernes Renomé er Alle bekjendt« —, ikke alene vare Dommerne i Reglen ulovkyndige (enkelte kunde endog hverken læse eller skrive), men mange dømte i Almindelighed efter som de fandt for godt. (Jvfr. Jørgen Bildes ovennævnte Aktstykke.) Hans Frandsen må nok også have dømt efter eget Godtbefindende, thi ellers kunde Overgårds Birketing ikke godt blive Thorsens Værneting. Sagen var på dette Stadium tildels gået over til at blive et Erstatningssøgsmål, da Thorsen ikke vilde betale den fulde Forpagtnings Afgift, når man forholdt ham Græsningen i Strandkjær; han kunde altså have været søgt efter D. L. 1. 2. 19, 2 membr., hvis Betingelsen »såfremt han personlig der findes« havde været tilstede; men denne Betingelse for Artiklens Anvendelse manglede akkurat.

fogdens Påstand i denne Retning, sålidt som til Thorsens Påstand — han havde nemlig nedlagt en lignende —, måske har Dommeren ment, at Ridefogdens Bænke-Breve ikke gav Thorsens Sigtelser noget efter, og da han ikke godt kunde pålægge Herskabets Fuldmægtig Mulkt, så fik det ene at ækvivalere med det andet. — Sagen gik ellers Forpagteren imod, han havde nedlagt Påstand på at få sin Afgift nedsat ifølge en Taxationsforretning, hvorved Strandkjærs Græsning vurderedes til »100 Stkr. Store Græs fæe og Bæster og ethvert Kreatur udi årlig Græs Leje anslagen for 4 $\frac{1}{2}$ danske«; men han fik intet for sin Ulejlighed, måtte tilmed betale Procesomkostninger, og skjøndt han stadig truede med at indanke Sagen for Kongen (o: Højesteret) som sidste og retfærdigste Dommer, ses han dog ikke at have appelleret, da det kom til Stykket. —

Omtrent midt i Året 1742 deltes Ejendommene mellem Etatsrådets tvende ældste Sønner¹⁾. Den ældste, Fr. v. Arenstorff, f. 1708 (senere Konferensråd, † 1762), overtog Overgård, og den næstældste, Andreas v. Arenstorff, overtog Visborggård, Havnø og Haslevgård, dog med en Gjæld på 45,842 Rdl., hvilket må have været disse Ejendommers fulde Værdi, thi nogen Arv efter Faderen blev der ikke tilovers²⁾.

Kaptajn Andreas v. Arenstorff, født $16\frac{1}{8}$ 1709, havde været i sachsisk Militærtjeneste og kom først hjem derfra ved den Tid. Da Visborggård var ganske forfalden og nu i mange År ikke havde været beboet af noget Herskab, tog Arenstorff ligeledes Bopæl på Havnø, men flyttede senere til Visborg, efter at han 1749 (?) havde fået denne Gårds Hovedbygning gjort beboelig ved at restaurere den gl. Hovedfløj, nedrive Tårnene og tvende af Fløjene, og istedetfor bygge nogle mindre Fløje, så Bygningen kom til at se ud som i Nutiden³⁾.

¹⁾ Den tredie Søn, Frantz Ludvig v. A., blev Generalmajor (f. 1718, † 1775).

²⁾ Datteren, Fru Anna Elisabeth v. A., (f. 1710, † 1754), der boede til Leje i Mariager, og var Enke efter Major G. A. v. Guldenehr (drukne nogle Måneder efter Brylluppet på en Rejse til Kbhvn.), havde også kun sin Pension (60 Rdl. årlig) at leve af, jvfr. Personalhist. Tidssk. VI, 77—79. Se ang. deres Begravelsessted: Jy. Saml., VI, 131.

³⁾ Denne Restaurering af Visborggård angives ellers at være sket 1756 (jfr. Becker: Dan. Hgde., »Visborggård«, og Galschiøt: Danm. i Skildringer og Billeder I, 192), men Arenstorff synes allerede 1749—50 at være flyttet til Visborg.; thi Oberst v. Deden beboede dengang Havnø.

Ved sin Overtagelse af Ejendommene var Broderen, den tidligere Administrator, i fuld Gang med Processer, således med Forpagteren på Havnø, og en anden kontra Løjtnant Høegh til Dalsgård og Mons. Mads Wilsberg til Stevnhoved; så Ridefoged Peitersen havde nok at bestille, hvorfor han også klager sig og skriver et Sted: »Det er tungt at leve daglig i Proces og Vidtløftighed, som af et Slags Trættekjære kan forårsages (og lader liden Frød) til Vidtløftighed og Penges Udgivelse«. Det sidstnævnte Søgsmål anlagdes mod de ovennævnte, fordi de havde begyndt at afkaste og opløje den rette Alvej mellem Visborg og Vive Byer, hvilket var de Arenstorffske Arvingers Bønder til Forhindring i deres fornødne Kjørsel til Kjøbstad og Mølle. Skjøndt denne Vej mentes at have været Alvej i nogle 100 År »og ventelig og forbliver indtil Verdens Ende«, så vilde Vedkommende dog nu have en af de andre Afveje gjort til Alvej, og havde derfor begyndt at afkaste Alvejens Grøfter og nedpløje Vejen; dog havde de sat Afvisere og »Vaermænd« ved den for den Vejfarende, »for at de deraf skulde lære det gl. Ordsprog, at de skulde frygte Gud og følge Landevejen«. Enkefruen på Dalsgård kjørte da også den Vej med sin »lugte« (ø: lukkede) Vogu. hvorimod Præsten i Vive, velærværdige Hr. Mathias Wagård, havde kjørt ad den gl. Alvej og vidnede, at hvis det ikke havde været ved Dagen, var han ikke kommen skadeløs derfra; men hans Vidnesbyrd om, at denne Vej var den rette Alvej, toge Sagvolderne ingen Notise af, eftersom det befandtes, at han efter sin aflagde Taksigelse af Prædikestolen d. 18. Juni sidst (1741) til den Dag kun havde været i Embedet i 8 År. — Først havde Fru Dorthea Gjedde til Dalsgård, sal. Niels Høegs, med Lavværge, Kapt. Fr. v. Lützow i Vive¹⁾, været stævnet, men hun fandt sig beføjet til kraftigst at protestere, og hun var da også lovlig undskyldt; i sin Protest, dat. ¹/₈ 1741, skriver hun nemlig: ». . . jeg har alt forfra udi Sommer overdraget min Gård Dalsgård og Gods med al dens Herlighed og Rettighed til min Fætter, Løjtnant Thyge Høegh, som alt tilforu for mange År siden til Arving af mig var udnævnt, og da min høje Alder og svagelige Helbred mer og mer tiltager, så fandt jeg det rådeligt for mig at opleve min

¹⁾ Senere Major, † ¹/₈ 1758, 54 År gl. (Lengnick: Stam. Lytzw).

øvrige Tid udi Rolighed, for at påkalde den treenige Gud og takke hannem for sine store og usigelige Velgjerninger, han indtil denne Tid haver bevist mig«¹⁾. — Løjtnant Høegh blev da stævnet, men Sagen ophævedes dog snart for hans Vedkommende, da han deklarerede, at han intet vilde foretage, der kunde være de Arenstorffske Arvinger til Præjudice. Derimod fortsattes Sagen i længere Tid mod Mons. Wilsberg, hvorfor Ridefoged Peitersen højlig beklager sig og beder Dommeren betænke, hvad Bekostninger, Tingsrejser og andre Udgifter hans Herskab derover er tilvoxet, da derover var skrevet så mange Ark Papir, ikke ringeste til nogen Nytte, men aleneste for Tiden at prolongere og Sagen til stor Bekostning og unødvendige Udgifter forbrugt med unyttigt Stævne-mål og andre fingerede Udflugter og Utidigheder. — Wilsberg kalder det på sin Side for et fingert, unyttigt og trættekjært Søgsmål og anser Mons. Peitersens Indlægge for bare Udflugter og touchante Expressioner, der kun tjente til Rettens Forvildelse og skulde ligesom gjøre Sagen sort for den velviseste Dommer. Begge Parter måler hinanden Skjæppen fuld, og eftersom Striden bliver hedere, får Wilsberg ikke engang Lov til at beholde dette Navn, men Peitersen kalder ham Mons. Mikkelsen, d. v. s. i Indlæggene, thi i Stævningerne tør han ikke andet end kalde ham for Wilsberg. Denne sidste føler sig meget indigneret over dette Navn og skriver: ». . . jeg kan ingeniunde forbigå at forestille Retten til Betragtning denne unge Mons. Peitersens touchante Expressioner i hans Indlæg, idet han finder Plaiser udi at forandre mit Navn, som jeg bær²⁾, og derimod lader mig høre min Faders Navn;

¹⁾ Denne gl. Dame var Datter af Fr. Ejler Gjedde til Dalsgård († 1705) og var altså en Datterdatter af Peder Seefeld. Hun blev gift (^{20/11} 1711) med Niels Høeg til Sastrup († før 1728), men Ægteskabet var barnløst. Ifølge en testamentarisk Disposition fra 1728 (Jy. Reg. Nr. 27 p. 384 f.) mellem hende og Fru Anne Høeg til Dalsgård (f. ^{1/10} 1664, † ^{18/9} 1731), kom Fru Dorthea Gjedde i Besiddelse af Dalsgård ved Fru Høegs Død; selv døde hun 1743. Løjt. (senere Major) T. Høegh (f. 1699, † ^{6/9} 1769), der tidligere havde havt Dalsgård i Forpagtning, var gift (^{9/4} 1734) med Ide Sofie Gjedde (f. ^{7/7} 1712, † ^{9/5} 1764), Datter af Kapt. Ove Gjedde til Dalsgård. Fru I. S. Gjedde var den sidste Seefeld-Descendent, der ejede Dalsgård. (Se bl. a. Personalhist. Tidssk. III., 277).

²⁾ I D. Atl. V., 29, har han fået sit »rette Navn«; der står om ham, at han sælger Favnebrænde.

hvad Årsag han haver dertil, kan jeg ikke begribe, med mindre han mokverer sig over, at jeg ikke haver givet ham hans Faders rette Navn, om det skal være Petersen for Peitersen, hvilket om så er, jeg erklærer og vil med Ed bekræfte, at jeg ikke har gjort det af nogen Ondskabs Grader eller af Malice¹⁾; skal det være, at den unge Karl har opspurgt min sal. Faders Navn, Michael, og deraf deriverer Mikkell, for derved at exersere sin Konduite, at skjælde mig og vise et Mesterstykke, eftersom han bruger slige Expressioner: Mikkelsens Art, Mikkelsens Nykker, Mikkelsen har ikke så god en Næse, ja tilmed kalder mig for et ublu Menneske og sætter mig i Klasse med slige Personer.« — Peitersen svarer derpå: » . . . jeg kan ikke begribe, hvorfor den gode Mikkelsen vil sætte udi Rette på mig, fordi jeg giver ham hans Faders Navn, da jeg kan forsikre, at jeg ej om ham har hørt noget ondt Rygte; men om Mons. Mikkelsen vilde betænke deres Løn, der ej vil være Faders Navn bekjendt, blev jeg vel for Irettesættelse befriet; ydermere kan jeg med Sandfærdighed alletider tilstå, at jeg helst er Mons. Mikkelsens Diskurs foruden, thi sådan Sladder gider jeg undertiden ikke hørt; vil han spørge hvorfor? da svares, fordi den, der gjerne vil vide Nyt, taler megen Løgn . . . .«; iøvrigt beder han ham at holde Styr på sin Pen, bliver stadig ved med at kalde ham Mons. Mikkelsen, og beskylder ham endog senere for, at han har udeladt nogle Bogstaver i en Kopi, så at der istedetfor »den trekantede Sten«, er kommen til at stå »den kantede Sten«. (Ovenstående som Prøve på, hvilken Skrivemåde man dengang tillod sig i Indlæg.)

Senere blev Sagen yderligere vidtøftiggjort derved, at nogle af Vive Bymænd også bleve indblandet deri på Grund af, at de havde sat 17 Plove igang på noget Hedejord, der formentes ikke at tilhøre dem. Blandt Medlemmerne af dette Komplot træffer man nok på en gl. Bekjendt, der i sin Tid ligesom »Konen i Hadsund«²⁾ og de andre ovennævnte Personer også udmærkede sig ved »en skiden Mund«, nemlig Kristen Lang, som — siden sin sidste hastige Undvigelse af

¹⁾ Holberg regner dog disse Navne for lige gode: når »Peer« (i »Jakob v. Thybo«) bliver en fornem Herre, vil han kalde sig Peter eller Peiter.

²⁾ Vist den samme Madame (Toldkontrollørens), som i Dahlerup: Mariagers Hist. omtales at have fremmede Guder.

Retten — nu var bleven velmeriteret og privilegeret Kromand i Vive. — Det endte dog med, at Arenstorff vandt Sagen, og Wilsberg måtte erlægge Bøde, betale Procesomkostninger »andre til Afsky« og udlægge Vejen som den var tidligere. Ligeledes gik Sagen Vive Bymænd imod.

Med Fru Lassen på Ovegård havde Arenstorff (som Ejer af Visborggård) også Proces, som førte til tvende Landstingsdomme af 1747 og 1751.

Da det nu var over en Menneskealder siden, at Skjellet blev fastsat mellem Arenstorffs Ejendomme og Dalsgård, så trængte det atter til at fornys, som Følge af den Tids noget primitive Måde at angive Skjelstrækninger på. Hvor der ikke fandtes naturlige Skjel som Vandløb el. lign., angaves Skjellet nemlig ved Sten eller nedrammede Pæle $\circ$: »Sten og Stabel« ¹⁾. Disse Skjelsten vare sjældnere af betydelig Størrelse, og da de således vare udsatte for dels in mala fide at blive forforykkede ²⁾, dels at blive forvexlede med andre, der ikke vare Skjelsten, satte man sommetider flere Sten sammen og en Pæl derved (»trebunden Sten og Stabel« $\circ$: tre forbundne Sten og en Pæl) og desuden anbragtes som det mest uforgængelige Kjendemærke Kul og Flint under Stenene. Således blive f. Ex. Mændene fra Synsforretningen 1722 ^{13/6} forespurgt, om de beså de Skjelsten, der angaves at være Skjel mellem Havnø og Dalsgård, og hvoraf de sluttede, at det var Skjelsten, om der da fandtes Kul eller Flint under dem? Hertil svares, at de havde ingen Ordre til at grave under Stenene for at se efter Kul og Flint. Under større Sten, der ikke så let lod sig flytte, anbragte man derimod næppe disse Kjendetegn. Ved ovennævnte Proces angående Visborg-Vivevejen, var der f. Ex. Strid om, hvorvidt en Sten, der i et Skjelbrev fra 1585

¹⁾ D. L. 5. 10. 8 m. fl. — At man i et enkelt Tilfælde skal have brugt en nedrammet Kobberpæl som Grænseskjel (Carlsen: Rønnebæksholm og Rønnebæk Sogn p. 195), er nok kun en Fabel.

²⁾ Vist en Forbrydelse, der ikke var hyppig, dels på Grund af den strænge Straf (D. L. 6. 18. 1) og dels måske også noget, fordi det var en alm. Overtro, at såfremt Vedkom. ikke fik sin Straf i levende Live, så fejlede det aldrig, at han kom til at gå igjen efter sin Død (Thiele: Folkesagn II., 124—8). I Mose Lov (5. 27. 17 og fl.) sættes endog denne Forbrydelse jævnsides med Afgudsdyrkelse, Manddrab og Blodskam.

og i en Landstingsdom fra 1698 nævntes som »den trekantede Sten«, var identisk med en nu forefundne Sten, af hvilken Grund den blev optaget, og nogle mente, at den ikke befandt sig efter Skjelstens Beskaffenhed, andre mente derimod, at man deraf mærkede deres Uvidenhed i slige Sager, thi under så store Sten fandtes ingen Kul eller Flint¹⁾. — I gl. Dokumenter finder man oftest, at Skjelsten betegnes som stående, og når man oftere i et og samme Dokument finder, at nogle af Stenene også »ligge«, lå det nærmest at antage, at det første Udtryk sigtede til mindre Sten (der altså vare stillede oprejst), og det sidste betegnede større Sten; men dette kan ikke forudsættes, skjøndt man rigtignok i et og samme Skjelbrev kan finde de mærkeligste Variationer mellem »liggende« og »stående« Sten imellem hinanden²⁾. I Låsebrevet 1477 ligger dog kun to af Stenene, hvorimod alle de andre »stå«; i Tingsvidnet 1468 er det derimod kun den første Sten, der ligger, nemlig den ved Gåsetveden; men at man ikke kan lægge mindste Vægt herpå, ses af Tingsvidnet 1464, som siger om den samme Sten, at den »står«; et fjerde Sted forekommer ligeledes: »den store Sten, som står på Gåsetveden«.

I Skovene angaves Skjellet ved at sætte Sten ved Træerne (som i Forliget 1515), ved at hugge Mærker i Træerne eller som oftest ved at indbrænde dem med et Mærke o: at »grime« (betyder egentlig at sværte) Træerne. Således hedder det f. Ex. i Skovskjellet mellem Havnø og Dalsgård fra 1723: » . . . indtil den hule Bøg, som stander Nord-Nordost fra Hadsund Toldhus³⁾, og fra Bøgen er Haunøegård Østen til Sønden, hvilken Bøg med H. D. blev grimet, derfra blev Skjellet sat Nordost til Norden, derfra lige ud Norden til Østen og Nord-Nordost til den fjerde Bøg, som og blev grimet

¹⁾ I samme Retning taler også f. Ex. et gl. Skjelbrev (Brasch: Vemmetoftes Hist. I., 101), hvori det hedder: »og således videre til en stor Sten, som ligger . . . , der satte de 1 Pæl og 3 Sten med Flint og Kul hos« (o: under). Ved denne store Sten anbragtes altså ingen Kul og Flint.

²⁾ Et træffende Exempel herpå findes i det Skjelbrev, der er meddelt i Ursin: Stiftst. Viborg p. 33–34, hvor 8 Sten »ligge« og 15 Sten »stå«, medens 7 Sten hverken betegnes som liggende eller stående.

³⁾ Egentlig Mariager Toldhus, som 1680–1780 var beliggende i Hadsund (Vindblæs Sogn).

. . . .«. Man måtte have noget Kjendskab til Styrmandskunsten for at finde ud af den Slags Skjelangivelser, hvorfor også en af de Mænd, der havde været med ved denne Forretnings Optagelse, på Forespørgsel, om han forstod Kompasset og vidste, hvor mange Streger der var fra Syd til Øst, fra Øst til o. s. v., svarede, at han vidste nok Syd og Nord, Øst og Vest, som var de fire Vinde, men hvad Stregerne angik, svarede han, at han ikke var nogen Styrmand. Heldigt var det da, at der mellem Kommissærerne fandtes en Admiral; og ovenanførte Brudstykke af Skjelstrækningen bærer da også Vidne om, at den Mand, der har dirigeret denne Forretning, har været særlig forfaren i Videnskaben om de fire Hjørner og deres Underafdelinger.

Den 6/9 1759 afholdtes igjen en ny Synsforretning på de samme Åsteder, og under Ledelse af begge Parter Fuldmægtige, henholdsvis Birkedommer Peitersen af Visborg og Ridefoged Ove Møller af Dalsgård, drog man ud for at forny det gl. Skjel, thi der var sket en Del Forandringer i de forløbne 36 År. — Forretningen begyndte ved Vestremølleå, derfra til Kravelbæk, hvilken fulgtes i Sønder til Halkjær og Kravelvåse, derfra gennem Rødsig og Halkjærstrøde til Dybdal, videre gennem Sanddalen over Gåsetveden til Østre-Linddal, »som og kaldes det mørke Linddal, hvorved dog ej findes den gl. Bøgestub (et tidligere Skjelmærke), som ventelig er forrådet«, derfra til Nordre-Linddal, midt gennem Sunddalen og videre gennem Bakken, hvor Renden løber over Vejen fra Visborg til Hadsund Færgested, derfra langs Sundengen i Nordøst til den vestre Ende af Fjellbrovadet, »efterdi de i Kommissærie-Forretningen med H. D. grimede Bøge nu ej findes«, så østen omkring Lamseng og Tykkenkjær langs ad Gammelbogrøft indtil den Banke, »hvor tre Skovabiler har stået på Havnø Grund« og så videre langs samme Grøft ud til Fjorden. — Den her fastsatte Skjelstrækning ratificeredes af begge Parter, uden at det kom til nogen Tvi-stigheder. —

Gårdenes Tilliggende var i Arenstorffs Tid vistnok ganske, som han havde fået det udlagt ved Skiftet (han ses hverken at have kjøbt eller bortsolgt Gods) og bestod af følgende Hartkorn:

Visborggård. Hovedgårdstaxt: 81 Td. 4 Skpr. 1 Fd., Skjellum Sogns Konge-Korn-Tiende 8 Td., Als Sogns Kirke-

Korn- og Kvæg-Tiende 22 Td., do. do.'s halve Konge-Korn-Tiende 5 Td. 4 Skpr., jus patronatus til Als Sogn, Bøndergods 302 Td. 2 Skpr. $\frac{1}{2}$ Alb., Skovskyld 14 Td. 6 Skpr. 2 Alb.; ialt 434 Td. « Skpr. 1 Fd. $2\frac{1}{2}$ Alb. Hartkorn.

Havnø. Hovedgårdstaxt: 50 Td. 6 Skpr. 2 Alb., Als Sogns halve Konge-Korn-Tiende 5 Td. 4 Skpr., Visborg Sogns Konge-Korn-Tiende 5 Td., do. Kirkes Korn- og Kvæg-Tiende 5 Td., Skjellum Sogns Kirkes Korn- og Kvæg-Tiende 8 Td., jus patronatus til Visborg og Skjellum Sogne, Bøndergods 265 Td. 7 Skpr. 3 Fd. $2\frac{1}{2}$ Alb., Skjellum Kirkejord 7 Skpr., Skovskyld 12 Td. 2 Skpr. 2 Fd., Møllenskyld 5 Td. 2 Skpr. 2 Fd.; ialt 358 Td. 6 Skpr. « Fd. $1\frac{1}{2}$ Alb. Hartkorn.

Den tidligere Hovedgård Haslevgård i Als Sogn havde ifølge 2den Matrikelsætning — iberegnet begge Møller, som hørte under Gårdens Taxt —: Ager 17 Td. H., Eng (et Stykke af Louenkjær) $12\frac{1}{2}$ Td. H. og Skov (Kraven Skov) til 14 Svins Olden. Oprindeligt udgjorde den flere Bøndergårde, hvilke hørte under Ovegårds Gods, og tilhørte således Viborg Bispestol indtil Reformationen, da de kom under Kronen. Biskop Jørgen Friis havde kort før ($20/6$ 1536)¹⁾ forlenet sin Broder, Hr. Kristiern Friis, med Ovegård²⁾ og underliggende Gods, blandt hvilket nævnes »Haslegård³⁾ i Alnes Sogn, de to Møller i Ofve og Alnes, dertil Fruerlund⁴⁾ Saltkjedel«. Senere da Hr. Jørgen Lykke til Overgård kom i Besiddelse af Ovegård (Ventebrev, dat. $2/6$ 1561, og kgl. Skjøde, dat. $12/10$ 1564), blev Haslevgård⁵⁾ henlagt under Overgård Gods, og da Fru Kristence Lykke (Frands Brokkenhus til Sebbeklosters Enke) ved Skjøde, dat. $21/8$ 1661⁶⁾, solgte Over-

1) Kgl. Konfirm., dat. $11/6$ 1542, jvfr. nærmere herom Erslev og Mollerup: Dan. Kancelliregistranter 1535—50 p. 230 og 469.

2) Heise: Faml. Rosenk. II., 284—8. Erslev: Len og Lensmænd p. 126.

3) I gl. Tid skrives Gården også »Halssze gaard« (f. Ex. Æld. Arkivreg. II., 284) og endnu på Vidensk. Selskabs Kært fra 1789 skrives den Halsegård. Navnet må hidrøre fra Hæssel (oldn. *hals*).

4) Måske kan der i dette Navn ligge en Antydning om, at Halsegård i ældste Tid har været en Sædegård.

5) Gården skal i Jørgen Lykkes Tid have været bortfæstet til den tyske Glaspuster Niels, hvilken tilligemed sin Søn blæste på Glastrompet for Frederik II., da han i sin Tid besøgte Overgård og Visborggård (Hist. Tidssk. V. R. I., 491).

6) Hun har altså endnu ikke deengang været forlovet med Chef for Hest-

gård¹⁾ til Kristoffer Gabel, bestod Haslevgård af 4 Bøndergårde, foruden Haslevgårds Møller. Gårdene svarede dengang i Landgilde tilsammen 4 Td. Rug, 4 Td. Byg, 1 Td. Smør, 2 Svin, 2 Lam, 2 Gæs, 4 Høns, 2 Snese Æg, 2 K Hår, 2 Rdl. Gjæsteri²⁾ og i Strandleje 3 Ørte Saltsten; Møllerne svarede 32 Td. Mel, 2 Svin, i Strandleje for 40 Favne Strand 2 Ørte Saltsten og i Engleje 2 Pund Smør (o: 1 Otting). General Arenstorff fik $\frac{1}{3}$ 1676 kgl. Bevilling til at oprette disse Gårde som en Ladegård under Overgård, og den ny Ladegård sattes i Hartkorn til c. 35 $\frac{1}{2}$ Td.³⁾; fra Nytår 1683 bevilgedes den Hovedgårdstaxt, dog uden Frihed, da den ifølge kgl. Ordre til Kammerkollegiet, dat. $\frac{26}{5}$ 1683, af sit hele Hartkorn skulde svare som Bondegods. Hovedgården (24 Td. 2 Skpr. 1 Fd. Hartk.) henregnedes under Overgårds Gods og kom til at svare samme Landgilde, som de 4 Bøndergårde tidligere, med Undtagelse af, at der nu svarede 12 Ørte Saltsten og istedetfor Hoveri svarede 25 Rdl. Arbejdspenge. Møllerne svarede 25 Td. Mel, 2 Rdl. for et Svin, 2 K 8 β i Strandleje⁴⁾ og 4 Rdl. 1 K i Smørpenge af Louenkjær Enge⁵⁾.

garden Fr. v. Arenstorff. I et Dokument, dat. $\frac{25}{9}$ 1661, taler Fr. v. Arenstorff »på sin Hustrus Vegne« (Bruun: Kaj Lykke p. 52); men Meningen må vist være: sin tilkom. Hustru, da de angives at være blevne gifte $\frac{4}{11}$ 1661 (se også Adelsårb. 1886 p. 19), hvilken Dato vist er rigtig, da den rimeligvis opr. stammer fra Mich. Henriksen: Ligpr. over Fru Kristence Lykke. Kbhvn. 1668. Føl.

- ¹⁾ Skjødet er in extenso optaget i »Jy. Registre« fra anf. År.
- ²⁾ Oprindelig forståedes ved »Gjæsteri«, at Fræsteren var pligtig at modtage sin Herre, hans Tjener og Heste som Gjæster nogle Dage af Året. Dette Pålæg afskaffedes senere, navnlig ved Kristian III.'s Reces, og ansattes istedetfor til en Pengeydelse, således at man ved 1ste Matrikelsættning regnede 2 K (32 β) Landgildepenge for svarende til 1 Td. Hartk. Samtidig ansattes følgende Ydelser for lige med hinanden og svarende til 1 Td. H., nemlig 1 Td. Rug, 1 Td. Byg, 1 Td. Boghvede, 2 Td. Havre, $\frac{1}{12}$ Td. Smør, $\frac{1}{2}$ Td. Salt, $\frac{1}{6}$ Td. Honning, $\frac{1}{4}$ Td. Ål, 3 Får, 6 Lam, 12 Gæs, 24 Høns, 24 Snese Æg, 1 Fodernød, 1 Skov-Sommer el. Græs Svin, $\frac{1}{3}$ fed Ko, $\frac{1}{4}$ Staldoxe, 4 Læs Hø. (Fodernød og fl. a. Ydelser afgjordes oftere med Penge.)
- ³⁾ Mere desang. anføres i Matriklen 1681 i Kongerigets Arkiv.
- ⁴⁾ 2 Ørte Saltsten synes således kun at sættes til en Værdi af 2 K 8 β , hvorefter altså 1 Ørte Salt kun bliver = 1 Skjæppe.
- ⁵⁾ Jvfr. Fru A. E. v. Ruhmørs Skjøde på Overgård, dat. $\frac{25}{9}$ 1710, til hendes Søn, Fr. v. Arenstorff. (Kopi af Skjødet findes hersteds.)

Denne Hovedgård nedlagdes dog atter omtr. 1752 og udskiftedes til 3 Bøndergårde, som henlagdes under Havnø Gods; hver af Gårdene kom til at stå for 8 Td. 3 Fd. Hartkorn, svarede i Landgilde 22 Rdl. hver og taxeredes 1764 hver til 324 Rdl. Haslevgårds Vandmølle stod samtidig for 3 Td. 1 Skp. 2 Fd. Hartk., Vejrmøllen for 2 Td. 1 Skp. Hartk. og svarede i Landgilde tilsammen 25 Td. Rugmel¹⁾.

Til Hovedgårdene hørte enkelte Privilegier. Til Visborggård havdes således siden Jakob Seefelds Tid Birketingsret, og til dette Ting svarede Havnø i Tidsrummet 1620—1675, men ellers har denne Gård stedse hørt under Hindstød Herredsting. Til Visborggård hørte også Ret til Krohold i Als, første (?) Bevilling til Johannes Svane, dat. 18/11 1704, og i Visborg, som er endnu ældre. Til Havnø hørte dengang kun Kroprivilegium i Helberskov. S. Benzon fik 18/9 1720 Bevilling til på sin Levetid at indrette og (lade) holde en Kro samme Sted og der falholde alle Slags »ædende« og drikkende Varer, samt selv brygge Øl og Brændevin; de følgende Bevillinger ere dat. 3/8 1731, 17/10 1742 etc., og Kroen hørte til Godset indtil først i dette Århundrede. På Grund af, at denne Kro var så tæt ved den anden i Als, var denne sidste nedlagt i næsten alle de År, Kroen i Helberskov holdtes ved Magt.

Tidligere havde Færgeprivilegiet ved Hadsund også hørt under disse Gårde. Færgegården hørte i ældre Tid under Dronningborg Gods indtil 1581, da Jakob Seefeld til Visborg købte den af Kronen; senere henlagdes den under Havnø Gods, vistnok ved Skiftet 1636. Efter Etatsråd Arenstorffs Død blev en Del af Overgård og Havnø Bøndergods mageskiftet, således at Havnø fik en Del af Overgårds Gods, navnlig i Als Sogn, hvorimod alt Havnø Gods sønden Fjorden dels kom under Overgård og dels bortsolgtes; til det sidste hørte vist Færgegården, hvilken senere (1780) var ejet af Toldkontrolløren i Hadsund, som både ejede Færge- og Kroprivilegiet samme Sted.

Fra gl. Tid har der også været Færgefart ved Havnø, som har en særlig heldig Beliggenhed i denne Retning, idet Fjorden her har sit smalleste Sted, c. en 400 Alen bredt (ved Hadsund er Afstanden over 500 Alen og ved Mariager Færge

¹⁾ 1 Tde. Landgildemel var 12 Lis[⊗] (Frdne. 1/5 1683 § 9 og 10/1 1698 § 12.)

4,600 Alen). Efter at Færgegården i Hadsund adskiltes fra Havnø, så Færgemanden dersteds selvfølgelig ikke velvilligt til Havnø Færge; men da førstnævntes Privilegium kun lød på Enoret indenfor 1 Mils Område, og Havnø Færge er 5—600 Alen over $\frac{1}{2}$ Mil derfra, kunde sidstnævntes Færgefart ikke forbydes, skjøndt den var generende nok for Hadsund Færgemand. Senere kom det da også til Stridigheder, så at Havnø Færgefart indskrænkedes, men i ældre Tider må der have været nogen Trafik her; i de gl. Fæstekontrakter for Færgemanden hedder det også: »bestyrer han Oversættelse over Fjorden med Færge og Kåg (d: fladbundet Båd), og når Færgen skal gå, nyder han fornøden Hjælp med Mandskab«; og efter at Visborggård og Havnø atter adskiltes, forbeholdtes førstnævnte Gårds Herskab og Domestikker Overfart med Havnø Færge og Kåg mod herfor og for Udskibningsretten ved Broen at betale Havnø Færgemands hele årlige Penge-løn, 12 Rdl.

Arenstorff stod mærkelig nok i mangfoldige År udenfor Rangforordningen: han nøjedes med den Kaptajns Titel, han havde fra Sachsen; men denne Titel benyttede han sig dog ikke selv af. Selv i den første Tid, da han boede på Havnø, skriver han sig kun »Herre til Havnø, Visborggård og Haslevgård«, og senere hen skriver han sig »Herre til Visborggård og Havnø«; derimod tituleres han af alle andre som »højædle og velbårne Hr. Kaptajn v. Arenstorff til« etc.; Kancelliet skriver derimod kun: »Hr. Andreas v. Arenstorff til Haunø«. Han synes ikke at have havt megen honnet Ambition (en velbyrdig Herre på c. 800 Td. Hartkorn kunde selvfølgelig let have fået en passende Titel): han fandt sig roligt i, at hans Nabo på Dalsgård var Major, og at hans Nabo på Havnø var Oberst, ikke at tale om, at hans Broder på Overgård var Konferensråd¹⁾, og det var først ved den Tid, da han blev gift med Generalsdatteren, at han kunde præsentere sig som »velbestalter Obrist af Kavalleriet«.

¹⁾ Det fornemste Herskab her i Omegnen boede dengang tilleje på Fuglsø (dengang Fæstegård under Overgård), nemlig Hs. Excell. forlv. Overhofmester Heuning Kristoffer v. Holstein og Hustru Karen de Jespersen af Høgholt (Personallhist. Tidssk. VI., 61). Egnens rigeste Mand var derimod mærkelig nok dengang en af Sognepræsterne, nemlig Hr. Niels Secher i Udby, som var en Mand på $1\frac{1}{2}$ Td. Guld.

Han var gift først med Sofia Maria von Schiebell, født i Sachsen ^{10/9} 1711 (en Søster til kgl. sachsisk General samt Krigs- og Kabinetminister A. B. C. v. Schiebell til Drebkau, Kaushe og Gobschow i Neder Lausitz)¹⁾. Med hende havde han følgende Børn: Marie Elisabeth, døbt ^{10/1} 1744; Andreas Wilhelm, døbt ^{6/1} 1745 og begr. ^{7/2} sam. År, og Frederik, født ^{10/10} 1745 og døbt d. 13. sam. M. Børnene ere fødte på Havnø og dobt i Visborg.

Om Fru v. Schiebell veed man endnu at fortælle i Egnen, og navnlig veed man, at hun i sine 5 sidste Løveår holdtes inde-spærret i et af Tårnværelserne på Visborggård. Angående Grunden hertil fortælles følgende. Medens Fruen foretog en Rejse til Sachsen for at besøge sin derværende Familie, var Arenstorff bleven for gode Venner med sine Børns Guvernante, en fransk Dame, i Almh. blot kaldet »Mamsellen«, og da Fruen nu vendte hjem fra Udlandet, havde han mere Lyst til at leve sammen med »Mamsellen« end med sin Hustru, hvorfor han for at blive sidstnævnte kvit, fandt på den Udvej at spærre hende inde, og lod udsprede, at hun var bleven sindssvag. I det vestre Tårnkammer fandt Arenstorff et bekvemt Fængsel til hende; dette Værelse lå nemlig dengang ganske afsides i Huset, idet den store Sal, der stoder op dertil, først i nyere Tid er istandgjort, men dengang henlå aldeles forfalden. Fruen måtte nu henleve sin Tid ganske afsondret fra Verden og andre Mennesker; Maden blev bragt hende gennem et Hul i Muren, og Opsynet havde streng Ordre til ikke at tale et Ord med hende. For yderligere at pine hende, lod Arenstorff Børnene pidske på Broen uden for Porten, således at hun fra sit Fængsels Vinduer ikke kunde undgå at se dette og høre deres Skrig; og det fortælles da også, at hun stod i Vinduet, vred sine Hænder og klagede sig ved at skulle se på dette Syn, uden selv at kunne gjøre noget for at afværge det. Fremdeles fortælles det, at Arenstorff sultede Sønnen (om det samme også gjælder for Datterens Vedkommende, forlyder der intet om),

¹⁾ Det var ved en testamentarisk Disposition, dat. 1779, at Excell. v. Schiebell oprettede de ovennævnte sachsiske Godser til et Fideikommiss nærmest til Fordel for sin Søstersøn, Kmhr. Fr. v. Arenstorffs Søner, Andreas v. A., f. 1763, † 1843, prøjsisk Oberstl., og Tuko v. A., f. 1770, † 1844, dansk Oberst, til Trudsholm og Dronningborg.

så at Bønderne, når de kom til Hove, måtte forbarne sig over ham og give ham af deres Madposer. — Fremdeles fortælles, at da Fruen lå på sit Yderste, kaldte hun Pigen, der havde passet hende, til sig og bad hende modtage en Erindring om sig, nemlig et Guldfingerbøl, hvilket var den eneste Værdigjenstand, man havde ladet hende beholde i Fængslet. Pigen tog imod Gaven og beholdt Fingerbølet, indtil hun mangø År efter gav det tilbage til den Arenstorffske Familie, samtidig med, at hun underrettede Familien om, hvorledes hun var kommen i Besiddelse deraf. Dette Guldfingerbøl ejes nu af Overgårds nuværende Besidder, Hofjægerm. Fr. v. Arenstorff. — Efter Fru v. Schiebells Død skal Arenstorff have fået Samvittighedsskrupler, så at han ophørte med Samlivet med sin Elskerinde; men for dog at have hende i Nærheden gav han hende Gården Traubærsholt ved Søndergårde til Bopæl. Senere — (efter at han var bleven gift 2den Gang?) — betalte han en Major (hvis Navn Sagnet ikke kjender) en Sum Penge for at gifte sig med »Mamsellen«, og hun og Majoren boede da senere i Mariager og skal være døde der. —

Hele denne Indespærrelsehistorie lyder ganske vist noget utrolig: på Forhånd skulde man snarest tro, at Sagnet overdrev, og at det hele indskrænkede sig til, at Fruen holdtes indespærret, simpelthen fordi hun var sindssvag; thi da selv Ulydighed eller Opsætsighed fra Hustruens Side næppe engang berettiger Manden til en ganske kortvarig Indespærrelse af Hustruen¹⁾, end sige da en årevis Indespærrelse uden Grund²⁾, så er det næsten utroligt, at Arenstorff kunde slippe godt fra en sådan åbenlys og grov Ulovlighed³⁾, tilmed da Hustruen var af så fornem Familie: skulde Loven have været anvendt ens overfor Store som for Små, vilde denne tyranniske Adfærd fra Arenstorffs Side have bragt ham »høj Straf« (D. L. 6. 5.

¹⁾ Jvfr. Scheel: Familieret p. 150 og Deuntzer: Familieret p. 106.

²⁾ Der har aldrig været talt om, at hun havde forsyndet sig i nogen-
somhelst Retning.

³⁾ Ugifte Kvinder og Enker var det derimod dengang i visse Tilfælde tilladt Fader eller Væрге at holde indespærrede i deres Livstid, uden at der behøvedes nogen Dømfældelse (D. L. 6. 13. 10, kfr. Frd. om Fængl. bedre Indr. $\frac{3}{4}$ 1793 Indledn.). Ligeledes kunde dengang Forældre i visse Tilfælde hensætte deres Børn i Tugthuset uden foregående Dom (Pl. $\frac{1}{4}$ 1741, kfr. Pl. $\frac{3}{4}$ 1771).

5. og 7). Ikke destomindre er det uden for al Tvivl, at Fruen ikke var sindssvag, men kun holdtes i Forvaring for at Arenstorff uforstyrret kunde leve sammen med »Mamsellen«; selv ifølge Oberst Arenstorffs Descendenters Forsikring »er det desværre kun alt for sandt«, at Fruen blev behandlet på denne Måde, trods det, at hun ikke var sindssvag.

Fru v. Schiebell døde på Visborg ¹⁰/₈ 1761 og blev begravet d. 17de sam. M. ¹). Men endnu mange År efter spøjte det slømt i det vestre Tårnkammer, hvor hun havde været »indmuret« og var udåndet. Værelset er nu indrettet til Gjæstekammer, men det er ikke alle, der skjøtter om at ligge der. Mulig har man i sin Tid glemt at lægge i den inde-spærrede Frues Kakkellovn, så det er derfor, at der nu er et lille kvindeligt Væsen, der til Straf herfor må »gå igjen« og lægge i Kakkellovnen. Værst til at spøge har dog »Mamsellen« været; men efter at hun blev nedmanet udenfor Visborggård (Stedet påvises endnu), har man ikke mærket noget til hende. Obersten spøger iøvrigt også selv i egen høje Person — han er let at kjende, da hans Portræt i Oliefarve haves på Gården — ²); for ikke længe siden observeredes han atter, men forsvandt pludselig, da han blev råbt an og nævnet ved sin Titel. Oberstens Gjenfærd er dog altså lettere at få Bugt med end »Mamsellens«, så man har hidtil ikke behovet at sagsøge ham ved Dørdom (Ret, sat ved Husets Dør) eller at anvende andre Fordrivelsesmidler ³).

Et halvt År efter sin første Hustrus Død giftede Arenstorff sig, ²⁶/₂ 1762⁴), med Johanne Augusta Dietrich, født

¹) På den Årstid var der næppe noget påfaldende i denne hurtige Begravelse.

²) På Visborgg. findes ligel. Portrætter af Fru v. Schiebell og »Mamsellen«.

³) Om Fremgangsmåden ved et sådant Søgsmål mod Gjengangere kan f. Ex. henvises til »Folkelæsning« 41 (1871) p. 59 f. — (Det var forøvrigt ikke alene mod Spøgelser, at man i ældre Tid anvendte Rettergang, men også mod andre Plager, f. Ex. Rotter. Rottestævnings Historierne fra Helberskov (Als Grandelav) og Lyø (Holstenhus Birketing) ere så ofte omtalte, at de her kun behøves at nævnes.)

⁴) Efter Datidens Forh. var der ikke noget mærkeligt i, at v. A. giftede sig ⁶/₂ Måned efter sin Hustrus Død. Frdne. ³/₈ 1737 og ¹⁴/₄ 1752 tillode Enkemænd at indgå nyt Ægteskab ¹/₂ År efter Hustruens Død (»ringe Folk« dog før den Tid); men man behøvede iøvrigt kun at erlægge det Gebyr, en kongelig Bevilling kostede, for at erholde kongelig Dispensation til at indgå nyt Ægteskab 3 Måneder efter Hustruens Død. I ældre Tid skulde Enkemanden dog i Ansøgningen anføre Grunde, hvorfor han ønskede at gifte sig

17/7 1733 i Flensborg, Datter af Generalmajor Johan Kristian von Dietrich (f. 23/11 1689) og Charlotte Amalie Søbøtker (f. 1697, † 4/9 1751), Datter af Justits- og Kammerråd samt Told- og Konsumtions-Direktor i Danmark Hans Jakob Søbøtker¹⁾ og Johanne Weinberg.

Oberst Andreas v. Arenstorff døde på Visborg 24/1 1764 og er tilligemed sin første Hustru bisat i Kapellet i Visborg Kirke, hvor de hvile i anselige Sandstenskister, hvorpå foruden Inskriptionerne er udhugget forskellige Sirater. — Dette Kapel, der er en Tilbygning til Kirken, synes iøvrigt at være opført af S. Benzon; i Kjøbekontrakten på Havnø fra 1718 omtales nemlig kun den adelige Seefeldske Familiebegravelse under Alteret, i 1721 er der derimod Tale om »Visborg Kirkens Kapel« (se p. 494 herforan), og det må derfor antages, at på den Tid mindst Justitsråd Benzons og Ritmester Kjærulfs Kister også have henstået i Kapellet.

Af første Ægteskab havde Oberst Arenstorff altså en Søn og en Datter, og da der ingen Børn var af andet Ægteskab, vare disse tilligemed Enken hans Arvinger²⁾.

inden den Tid, Loven tillod. I Ahnh. angive da de giftelystne Enkemænd, at deres Næringsdrift eller mange små Børn hurtigst mulig gjorde en Kone nødvendig for dem. Efter Midten af forrige Årh. behøvedes derimod ikke at anføres nogen Grund i Ansøgningen. — For Enker er der dog udstedt langt flere af den Slags Bevillinger, end for Enkemænd, en Følge af, at de først måtte gifte sig et År efter Mandens Død; men ved kgl. Dispensation kunde de dog altid få Lov til at gifte sig igjen efter 1/2 Års Eukestand, »såfremt hun ej efter hendes afg. Mand befindes frugtsommelig« — som det hedder.

1) Bircherod skriver i sin Dagbog, at Søbøtker 30/11 1701 uformodentlig arresteredes på Kbhvns. Toldbod »formedelst en og anden, ved hans Administration befunden Urigtighed«. Han løslodes først af Arresten ved Bevilling, dat. 5/5 1706; se iøvrigt mere om ham i C. Christensen: Hørsholms Hist. p. 263—4. I Lengnick: Stamt. Søbøtker kaldes han Justitsråd og »Toldforvalter« og var boende i Flensborg; men Toldforv. i denne By kan han dog næppe have været, thi efter at Kongen havde forvist ham fra Kongeriget, kan han vel næppe have givet ham et Embede i Hertugdømmet.

2) I dette Tilfælde, hvor der altså var Særkuldsbørn og ingen Fællesbørn, arvede Enken ingen Broderlod, men Boet blev ifølge den da gjældende Lov at dele således, at Enken fik Halvdelen af hele Boet, Sønnen Trediedelen og Datteren Sjettedelen (D. L. 5. 2. 20). Muligen har der dog været en kgl. konfirmeret Disposition, hvorved Børnene ere blevne stillede gunstigere, end Loven hjemlede.

Ifølge Oberstens Bestemmelse (måske ifølge Ægtepagt, indgået ved sit andet Ægteskab) skulde Enken og hans Søn hver have en af hans Gårde; men da de skulde have lige meget Hovedgårdstaxt hver, og da Visborggård havde større Hartkorn og var af mere Værdi end Havnø, så skulde der fratages så meget af Visborggårds Hovedgårds Taxts Ejendom og Hartkorn og tillægges Havnøgård Hovedgårds Taxts Ejendoms Hartkorn, at samme kunde agtes og anses af lige Værdi på begge Sider, så at den ene Gårds Ejendomme og Herlighed kunde ækivalere mod den andens.

Til dette Formåls Fremme blev der nedsat en Kommission, bestående af Krigs- og Landkommissær Søren Thøstrup til Viffertsholm, Birkedommer Peitersen i Visborg samt nogle Bønder, hvilke tillige skulde foretage Vurdering over Gårdene, deres Besætninger og Inventar, hvorefter Delingsforretningen, begyndt 27/6 1764 og sluttet 27/9 sam. År, fandt Sted.

Registreringsforretningen over Inventariet m. m. på Havnø kan dog ikke være fuldstændig; thi skjøndt Gården ikke var bortforpagtet, er det væsentligste, der nævnes på denne Gård, kun følgende: 18 Arbejdsheste¹⁾, vurderet fra 16 Rdl. til ned til 2 Rdl. pr. Stk.²⁾, ialt til 98 Rdl., 42 Lam à 2 ₤, 49 Får à 4 ₤ 8 β, 30 Beder à 1 Rdl., 3 Væddere à 4 ₤, 3 Søer med 13 Grise, 8 Rdl., 30 et og to årrings Svin à 10 ₤, 18 Sommer-Polde (Polte ∴ Grise), 6 Rdl., 13 to årrings Kvier à 4 Rdl. og — 1 Studnød, 4 Rdl.; — en noget ringe Besætning af Stude på en Studegård! I et Øxenhus fandtes 1 Vogn til Teglovn, 2 Rdl.; men Køer nævnes der ingen af, sålidt som Vogne, Avls-, Mejeri-, Bryggers-, Kjøkkenredskaber, Folkesenge etc. Fremdeles fandtes henved 500 Td. Sæd (Rug à 11 ₤ pr. Td., Byg à 7 ₤ og Havre à 4 ₤)³⁾, i Lader 15 Gulve utærsket Sæd, ved Teglovn 90,000 Mursten (4 Rdl. pr. 100), ved Ladestedet: 1 Færge, 6 Rdl., 1 Knubskib⁴⁾,

¹⁾ Desuden var der to Rideheste, hvoraf den ene tilhorte Løjtnant Poppendich på Visborggård og den anden Birkedommer Peitersen.

²⁾ Den alm. Pris for en 5—8årig Arbejdshest var dengang c. 12 Rdl.

³⁾ Ved samme Tid havde et Læs Hø (som dengang næppe kan regnes for mere end omkr. 32 Lpd., jfr. Frd. ^{28/7} 1784 § 5) en Værdi af 8 ₤.

⁴⁾ ∴ Fladbundet Fartøj d. s. s. Kåg. — Man har også Benævnelsen: Knubvogn, der egentlig betyder Blokvogn, men nok ellers var en ikke ualmindelig Benævnelse for enhver ubeslagen Arbejdsvogn.

2 Rdl., 1 gl. Skibsbåd, 1 ♂, nogle Åluser, Fiskeredskaber etc. — Det hele gjør således et meget bedrøveligt Indtryk, især da det meget må betvivles, om der i det hele taget har været enten Stude eller Køer på Gården: hele Besætningen af Hornkvæg må antages at være kreperet eller nedslået¹⁾ på Grund af Kvægpest. Denne Hypothese bliver da også til Vished (jfr. også Frd. ^{3/9} 1762), når man ser, hvad der fandtes i Visborggårds Øxenhus: i det ene noget gl. Tommer; i det andet 83 Stkr. tørrede Fæhuder à 2 ♂ (jfr. Frd. ^{29/7} 1745), 9 Stude, som har udstået den grasserende Sygdom, à 9 Rdl.²⁾ 1 Tyr udstået Sygdommen, 8 Rdl., 3 Køer ligeledes à 6 Rdl., 2 Stude, som ej have været syge, à 5 Rdl., 4 Køer, ej været syge, à 6 Rdl.; — det er hele Besætningen af Hornkvæg, der nævnes på denne Gård.

Det har således været alvorlige Tider, denne Ejer har oplevet, men vel næppe værre for ham end for de fleste andre i de Tider; thi Kvægpest rasede periodisk over hele Landet omtrent lige fra Midten af Århundredet til henimod 1780 og bortrev ialt omtr. 2^{1/2} Millioner Stk. Kvæg, så at der i mange Gårde og Landsbyer til Tider ikke fandtes et Kvæghovede³⁾. Men ikke alene dette, Høsten gav også et tarveligt Udbytte, navnlig i Årene 1752—60, så at man mange Steder næppe avlede 2 Fold (i forrige Århundrede var man ikke forventet med Udbyttet: man regnede nemlig 3 à 4 Fold for et sæd-

¹⁾ Snarere det første end det sidste; ialtfald brugte man næppe dengang at nedslå en Herregårds hele Besætning (se f. Ex. Sechusen: Optegn. om Lyngbygård p. 57). I Frd. ^{27/12} 1775 tales der også først om at nedslå friskt Kvæg.

²⁾ For fede Stude kunde dog i de Tider opnås en Pris af 30 Rdl. pr. Par.

³⁾ Man stod næsten-hjælpeløs overfor denne Pest, idet Prof. Abildgårds Medikamenter kun hjalp ved enkelte Lejligheder, hvor Kvæget var mildere angrebet. Bønderne vidste da ikke bedre end at tage deres Tilflugt til Overtroen, og den Tro var sine Steder dybt indgrot, at det syge Kvæg kunde blive helbredet, når man drev det hen over et Sted, hvor man havde begravet et levende Memmeske. Da de gl. Love, der fastsatte denne Straf for Kvinder, der bedrev Hor, ikke dengang var gjældende, skulde man synes, at Midlet var praktisk uigjennemførligt; men det fortælles, at man desuagtet vidste at hjælpe sig sine Steder, f. Ex. i Hjørlande (se Carstensens Beskr. af dette Sogn), hvor Bymændene købte et halvtvoxent Barn af en omvandrende Tiggerske og begravede det levende, hvorefter man drog det syge Kvæg hen over Barnets Grav!

vanligt Udbytte og 5 Fold betragtedes som en særlig god Høst). Kommer hertil den store Gjæld, hvormed han overtog Ejendommene, skulde man ikke formode, at hans Stilling havde været særlig glimrende. Når dog forskellige Ting tyde på, at han har siddet i ganske gode økonomiske Omstændigheder, må det antages, at det var hans første Ægteskab, der satte ham istand til overhovedet at kunne overtage Ejendommene og holde sig ved dem, og tilmed anvende en Del Bekostninger, f. Ex. ved Restaureringen af Visborggårds Hovedbygning, ligesom han også i den sidste Tid havde større Byggeføretagender isinde på samme Gårds Ladegård¹⁾, og desuden indlod sig i andre Entrepriser; således havde han f. Ex. i Årene 1761—63 forpagtet Mariager Bys Konsumtion for en årlig Afgift af 890 Rdl., hvilket han dog kun havde Tab af. — At Samtiden ligeledes har anset ham for at have haft noget på Kistebunden, fremgår af Sagnet, som fortæller, at da man efter hans Død kun fandt en Halvskilling i hans Pengekasse, så var det den almindelige Mening, at han et eller andet Sted måtte have nedgravet en Skat.

Registreringsforretningen over hans Efterladeskaber tyder da også for en Del på, at han i det hele levede som Grandseigneur og som det sig egnede og anstod for en Mand i hans Stilling σ : svarende omtrent til en Lensbarons.

Han holdt således en elegant Karet med et Forspand af 6 sorte Karethopper, Vognen vurderet til 200 Rdl., Hestene tilsammen til 126 Rdl. og Seletej med Tømmer med Messingbeslag til 6 Heste til 50 Rdl.; — Vognen var alene ligeså meget værd som en Fæstegård på 5 Td. Hartkorn²⁾. Men

¹⁾ Ifølge Registreringsforr. fandtes der nemlig der 130,000 Mursten (vurderet til 520 Rdl.). — Af Inskriptionen på Visborggårds Lade (F. v. A. H. L. 1768) ses det, at det har været denne Bygning, Oberst A. havde påtænkt at opføre.

²⁾ Da Arenstorff rangerede i 3die Rangklasse (Frd. ¹⁴/₁₀ 1746), havde han også Ret til at holde 1ste Sort Karosser, »ganske forgyldte« uden på og indeni betrukne med Damask eller Fløjel med Tilbehør af Guldfryndser etc., ligesom han også havde Ret til at give sine Lakaier »Liberi-Snorer med Guld eller Sølv udi« (Frd. ¹³/₃ 1683 §§ 16 og 18). — Ovennævnte Vurderingssum for hans Karet synes dog ikke at have været særlig høj, thi ifølge Frd. ⁹/₄ 1781 måtte ingen Karet, der indførtes her til Landet, taxeres ringere end til 400 Rdl., og ingen Chaise eller Diable ringere end til 250 Rdl.; dog var Taxten her

denne Ekvipage distancerede også langt de andre, han kunde stille op med, nemlig en gl. Karet til 40 Rdl., hvortil Seletøj med Tømmer til 6 Heste til 16 Rdl., en Chaise til 30 Rdl., dertil Seletøj med Tømmer med Messingbeslag til 4 Heste til 20 Rdl., en gl. Chaise til 4 Rdl., en Postvogn til 10 Rdl. (dertil et Sæt gl. Postheste tilsammen til 4 Rdl., Seletøj dertil 2 Rdl.), en gl. Jagtvogn til 4 Rdl., en gl. Kariol på 2 Hjul til 3 R . — Med Rideekvipering var han også ganske flot udstyret, således nævnes en rød Skarlagens Skabrak med Sølv Galoner samt dito Pistol Hylster til 20 Rdl., Bidsel med Sølv Beslag til 6 Rdl. 4 R og Sølv Sporer til 6 Rdl. 4 R ¹⁾. — Tager man Værdien af Hartkorn Fæstegods til Målestok, så bliver hans Gangklæders Vurderingssum = $2\frac{1}{2}$ Td. Hartk., hans Guldur omtr. = 1 Td. Hartk., hans Barberrekvisiter [1 Sølv Giskande med Barberfad (44 Lod = 22 Rdl.), 1 Sæbe Budike (13 Lod Sølv), 8 Rugeknive, 5 R] = $\frac{3}{4}$ Td. Hartk., hans Stok med Guldknep = $\frac{1}{2}$ Td. Hartk., og hans Sølv Røgtobaksdåse (25 Lod)²⁾ = $\frac{1}{3}$ Td. Hartk. — Der var adskillige Sager, man kunde stå sig ved at få til Vurderingspris, f. Ex. Ridehopper, 10—30 Rdl., bedste Sort Lædersadler, 3 Rdlr., Plids³⁾-Sadler, 1 Rdl. 2 R , Kuglebøsser, 2 Rdl., Flintebøsser, 4 Rdl., Hirschfænger med Sølvbeslag og Lædergehæng, 8 Rdl., Pistoler, 2 Rdl., Sølv Kårde med Portepé, 12 Rdl., Messing Munderings Kårder med Sølv Grøb, 1 Rdl. 2 R à 1 Rdl. pr. Stk. Foruden Våbensamling holdt han også Billard Sal, hvori fandtes et Billard med Tilbehør af Lam-

---

også sat så højt, så Frdgn. blev enstydig med Forbud mod Indførsel af Vogne, jfr. Frd. ^{20/1} 1783 § 14.

- 1) Med Sølvsager var han i det hele ganske godt forsynet i sit Hus, og man træffer på adskillige Ting af Sølv, som nu ere sjældne at træffe på af ædelt Metal, således var f. Ex. alle hans Lysestager af Sølv (Vægten står alle Steder in blanco).
- 2) Mærkelig nok savner man imellem hans Preciosa en Gjenstand, der for Standspersoner i de Tider var ligeså nødvendig som Guldur og Stok med Guldknep, nemlig — Guldsnustobaksdåsen. Der nævnes kun en Snusdåse af Ben til — 8 β . En sådan Dåse kan en Mand som v. A. ikke have gjort Brug af, så der har måske dog dengang været en og anden Mand, der ikke brugte Snustobak.
- 3) »Plids« betyder egentlig Slid, altså må Meningen være Folkesadler, eller da der ikke nævnes Forridersadler, må disse også falde ind under denne Betegnelse.

petter, ialt til 20 Rdl. I Vinkjældereren var just ingen Mangel på Fade og Flasker, men formentlig må man have drukket tæt til hans Begravelse, thi der var ikke en Dråbe at præsse ud af det hele. Bibliotheksværelse fandtes derimod ikke, idet hele Bogsamlingen kun bestod af følgende: Danske Lov, 1 Rdl. 2 K , Forordnings Bøger 1670—1741, 12 Rdl., Hybners Geografi 2den og 3die Tom., 1 Rdl., 1 tysk Lægebog, 1 K 8 β , 1 tysk Bibel, 3 K , nogle tyske Skrifter, 1 Rdl., desuden fandtes på Pulterkammeret: Biskop Trellunds Ligprædiken, 1 K 8 β , og en Del gl. latinske og franske Bøger, 3 K ¹⁾. — Hr. v. Arenstorff har således ikke været nogen stor Ynder af Literaturen, og navnlig ikke af dansk Literatur; Samlingen tæller kun en dansk Forfatter, nemlig Tychonius: Ligpr. over Biskop Trellund, men da denne Bog udkom 1737, må den stamme fra hans Faders Tid, og da det samme gjælder om Lovsamlingen — hvilken han ikke engang har brudt sig om at supplere med det senere udkomne —, og da Hybners Geografi var et tysk Værk (udkom vist i Hamborg?), viser det sig således, at Obersten næppe har givet 1 Skilling ud til danske Bøger, og meget tilovers for tysk Literatur har han da heller ikke havt, hvis han da overhovedet har havt noget, thi de tyske Bøger ere måske snarest Arvegods efter hans første Hustru. — Hvorlænge han opholdt sig i Sachsen — sin Farfaders Fædreland —, vides ikke; men han var i alle Tilfælde det danske Sprog fuldkommen mægtig strax da han kom hjem derfra, hvorom enkelte Skrivelser vidne, ligeledes skrev han oftere selv egenhændig sine Fæstebreve og lign. —

Ifølge Taxationsforretningerne over Hovedgårdene med tilhørende Gods og Herligheder ansattes de begge i Samling til en Værdi af 51,742 Rdl. 4 K 6 β . Men da Visborggårds Bygninger med Visborg Mølle vurderedes tre Gange højere end Havnøs Bygninger, nemlig til 6000 Rdl. mod 2000 Rdl., bestemtes det, at Visborgs Ejere skulde erlægge til Havnøs Ejere en Sum af 2000 Rdl., den Sum, der så kom til at differere mellem Gårdenes Vurderingssummer, mentes derimod at kunne

---

¹⁾ Hermed være det ikke sagt, at dette var alle de Bøger, der fandtes på Gården, thi selvfølgelig kan både Fruen og Børnene have havt deres private Bøger. Fruen havde iøvrigt et eget Værelse, hvis Indhold tilhørte hende privat, og hvori altså intet blev registreret.

ækvivalere mod Havnøs større Landgilde, hvilket udgjorde 846 Rdl., mod Visborggårds 767 Rdl.

I Delingsforretningen hedder det: » . . . således have vi efter bedste Skjønsmhed gjort Havnø Hovedgård lige med Visborggård Hovedgård på Enge og Skov; men som Visborggård Hovedgård haver mere Mark og Agerland end Havnø Hovedgård og følgelig større Udsæd, så haver Havnø derimod så meget desto bedre Græsning af Importence, som kan komme i Lighed med Visborggårds Mark til årlige Indtægter, hvorfor Havnø Hovedgård herefter ligesom Visborggård Hovedgård udi Hartkorn bliver at anføre«.

Hovedgårdstaxterne ansattes altså ens, Kirkerne og Tien-
derne blev byttede om, så Havnø fik Visborggårds og om-
vendt, hvorimod Bøndergodset forblev uforandret. Visborggård
kom til at bestå af c. 412 Td. Hartkorn af alle Slags, vurderet
tilligemed Bygninger ialt til 28,609 Rdl., og Havnø ansattes
ialt til en Værdi af 23,133 Rdl., hvilken Difference dog kom
til at ækvivalere på nedenstående Måde:

Havnø ansattes således ¹⁾ :	Hartkorn:				Taxation:
	Td.	Sk.	Fd.	Alb.	Rdl.
Gårdens fri Hovedgårdstaxt, Ager og Eug Bygningerne på Borge- og Ladegården med underliggende Teglbrænderi, Havnø Lade- sted og Adegårdsstade i Fjorden	66	4	1	2	3,328.
Als Kirke med jus patronatus & vocandi samt underliggende Kirke-Korn-Tiende og Kirke- Kvæg-Tiende og samme Kirkes halve Konge-Kvægtiende	»	»	»	»	2,000.
Als Sogns halve Konge-Korn-Tiende i hele Sognet undtagen i Als og Buddum Byer samt Murhuset	22	»	»	»	2,667.
Visborg Sogns Konge-Korn-Tiende	5	4	»	»	666.
Foruden de under Hovedgårdstaxten med- reguede Skove (Havnø Lund og Halv- parten af Louenkjær) tillagdes Gården følgende Skovparter:	5	»	»	»	1,250.

I. I Visborg Sogn: alle de få efter-
stående Træer, som findes mellem Mari-
ager Fjord og Dalsgårds Skjel og den
Skjelstrækning, der er fastsat fra Dals-
gårds Skjel i Linddalen og i Øster til Bred-

¹⁾ D. Atl. V. (1769) er ubekjendt med denne Deling og anfører derfor
begge Gårde med deres tidligere Hartkorn.

bæk; den halve Skovskylt af Byskoven og Sundskoven, bliver	5	5	2	2 ¹ / ₂ .	
II. Als Sogn: Østre-Louenkjær	»	3	»	2.	
Kraven Skov med Vasholtet	»	4	1	».	
Fruerlund Skov	1	1	2	1.	
Odde Skov	»	3	»	2.	
III. Skjellum Sogn: Parter af Veddum Holme, Parter af Veddum Våre og Parter af Lysholtet, tilsammen	3	1	2	2 ¹ / ₂ .	
Alle ovennævnte Skovparter tilsammen tax- eret til	»	»	»	»	2,000.
Møllenskyld (Haslevgårds Møller)	5	2	2	»	500.
Haslevgårds Lade	»	»	»	»	100.
Bøndergods	265	7	3	2 ¹ / ₂	10,000.
Tilsammen: 381					
	6	1	2 ¹ / ₂		23,133.
Visborggårds Ejer betaler til Havnøs Ejer, kontant					2,000.
De resterende 738 Rdl. ækvivalerer mod Havnøs større Land- gilde, er					738.
Halvdelen af den samlede Vurderingssum for begge Ejendomme, er					25,871.

Oberst Arenstorff havde endvidere bestemt, at hans Søn skulde have Fortrinsret til at vælge hvilken af Gårdene han vilde have, og da han valgte Visborg, fik Enkefruen altså Havnø. Da Skiftet er begyndt ²²/₂ 1764 og sluttet ²/₃ 1765, må hendes Ejertid altså regnes fra sidstnævnte Dato. Oberstinden vilde imidlertid også helst have havt Visborg, og havde ventet, at Stødsønnen, som dengang var Marineløjtnant, skulde have foretrukket Havnø på Grund af dens Beliggenhed ved Vandet, og af den Grund var det, at Gårdenes Kirker og Tiender var bleven byttet om, idet man antog det for givet, at det blev hende, der fik Visborg. Da dette altså ikke blev Tilfældet, fortælles det, at hun blev så fortrydelig herover, at hun aldrig mere vilde se Visborggård, hvilket hun også ifølge Sagnet skal have overholdt.

At de begge helst vilde have Visborg, kom vist navnlig af, at denne Gårds Hovedbygning var langt større, smukkere og i bedre Stand end Havnøs, hvis Hovedbygning og Ladebygninger nu vare i en mådelig Forfatning og havde måttet skjønne sig selv siden Severin Benzons Tid. Gården havde dog hele Tiden været beboet af Herskaber; thi da Arenstorff 1749 flyttede til Visborggård, overlod han Havnø til Bopæl for Oberst af Kavalleriet Klavs Jørgen von Deden til Drags-

gård og Voergård (Bælum S.), som netop ved samme Tid solgte sine Gårde. Oberst v. Deden (Søn af den tidl. nævnte H. O. v. D., f 1624, † 1704) døde på Havnø 1755 (begr. i Visborg Kirke ^{17/4}, 70 År gl.). Hans Enke var Kristiane Marie Baronesse Juell Rysensteen (Datter af Ove Henrik Baron J. R.); hun døde 1765, men har næppe de senere År boet på Havnø. Ifølge Registreringsforretningen fra 1764 fremgår det nemlig, at Hovedbygningen for en Del var forvandlet til Kornmagasin og Materialhus, hvori forefandtes 252 Td. Rug, 43 Td. Byg og 63 Td. Havre, foruden Brædder og Tagsten m. m., hvorfor Værelserne vare »møblerede« på følgende Måde:

I den store Sal 74 Td. Rug, i Gangen 15 Stkr. Brædder, i den anden Sal 57 Td. Rug, i et Kammer næst ved 39 Td. Rug, i et andet Kammer 13 Stkr. Brædder samt nogle gl. ubrugelige Materialier, i nok et Kammer 800 Stkr. Tagsten o. s. v. Fraset Ladefogdens Kammer på Ladegården og Husbestyrerindens do. på Borggården, nævnes der kun et møbleret Værelse (rimeligvis et Slags Kontor for Arenstorff, når han kom på Gården), hvori fandtes: en Jern-Bilæggerkakkellov, 4 Rdl. 2 $\mathcal{K}$, en Kanapé med Silkebetræk, 1 Rdl. 2 $\mathcal{K}$, 6 Stole med Ryslæders Sæder, tilsammen 2 Rdl. 3 $\mathcal{K}$, et Bord, 3 $\mathcal{K}$; — det var altså ikke meget hyggeligt for Enkefruen at flytte ind i denne Løjlighed!

Som Følge af Stedsonnens Valg af Visborggård var Forholdet næppe så helt godt inellem dem, og de Forretningsbreve, der findes at være vekslede mellem dem, synes også at tyde på, at de ikke have haft mere at gjøre med hinanden end nødvendigt; dog må Forholdet dengang vist have været bedre, end det senere synes at være blevet; således finder man, at hun benævner ham »elskelige Søn« og lign., ligesom han også skriver »hjerter Moder«; men disse Udtryk kan der muligens ikke lægges overvættets Vægt på, da dette nok kun var en på den Tid temmelig nødvendig Formalitet. Imellem Standspersoner spæredes der nemlig ikke i den Retning i de Tider; han underskriver sig i disse Breve f. Ex.: »... er jeg med største Soumission — Højædle og Velbårne Fru Obristinde Arenstorff, — Højst Elskelige, Kjære Moders, —¹⁾

¹⁾ Ved »Underdanigste« begynder først hans egenhændige Underskrift. Det »Højst Elskelige« etc. er altså kun en alm. Formular, der er skrevet af Fuldmægtigen. Det samme gjælder for Fruens Vedkommende.

Underdanigste¹⁾ Tjener og Søn — F. von Arenstorff.« Hun underskriver sig f. Ex.: » . . . forblivende med al Vedborlig Konsideration — Højædle og Velbårne Hr. Kaptajn von Arenstorff, — Højstærede Kjære Søn — Deres Moder — J. A. Arenstorff.« — Senere fremtræder Forholdet noget mere kjøligt, bl. a. på Grund af nogen Uenighed om nogle Skolers Reparation og nogle Vejes Vedligeholdelse, så nu blive disse Formaliteter ikke brugt, men ovenfor sættes kun »Pro Memoria« el. lign. og nedenfor sættes kun Navnet. Fruen skriver således i en »Erklæring« angående Skolernes Istandsættelse:

»På Hr. Kaptajn²⁾ v. Arenstorffs Pro Memoria angående Veddum Skole, på samme måde jeg herved melde, at min salig Mand, som var Ejere af Visborggård og Havnø, samt Visborg, Skjellum og Als Kirker, hvorunder Visborg, Veddum, Als og Helberskov Skoler er beliggende, var største Lodssejer i disse 3de Sogne, lod benævnte fire Skoler dels af ny opbygge og dels reparere; . . . thi blev så efter Hans Død med Skiftestretten imellem os holdet en lovlige Skifte- og Delingsforretning, så Skjellum og Visborg Kirker samt Visborg og Veddum Skoler blev først tillagt Visborggård, Havnø derimod Als Kirke, Helberskov og Als Skoler; men formedelst visse Årsager, som vel er Hannem bevidst, efter at Han havde først udvalgt sig Visborggård og hvad den var tildelt, blev Kirkerne igjen ombyttede, således at Havnø fik Visborg og Skjellum Kirker og Visborggård Als Kirke; men Skolerne forblev til hver Gård ligesom delt var første Gang, så Højbemeldte Hr. Kaptajn v. Arenstorff efter sit Bøndergodsets Hartkorn blev største Lodssejer i Visborg og Skjellum Sogne og jeg i Als Sogn . . . (m. m.). Da således Hr. Kaptajn v. Arenstorff har set sig

¹⁾ Af dette Ord gjorde man dengang et anderledes vidtudstrakt Brug end nu om Stunder; Godsforvaltere og andre Betjente vil man således stedse finde at underskrive sig »underdanigst« overfor Herskabet, selv om dette ikke var i Rangen. Når derfor Birkedommer Petersen, Inspektør Møller på Haslevgård og Fuldm. Poulsen på Visborg alle overfor »Obristinden« underskrive sig »underdanigst«, er dette noget selvfølgeligt, og meget andet er det heller ikke, når Stedsønnen overfor Moderen betjener sig af samme Udtryk.

²⁾ Fr. v. Arenstorff blev 1763 Sekondløjtn. i Marinen og blev 1765 dimit. som Premierløjtn., 1769 blev han karakt. Kaptajnløjtn. og 1778 Kammerherre. Allerede i en Alder af 33 År havde han således opnået en højere Titel end både hans Fader og Farfader havde havt.

fornærmet og ikke istand til at vedligeholde Skolerne i Vedum og Visborg, så har jeg som foranført funden fornøden at demonstrere derimod, og er jeg vist forsikret om, at siden min Stifsen udvalgte sig selv først, hvilken Hovedgård af Visborggård og Havnø Han vilde, Han da heller ikke nægter de 2de Skoler forsvarlig at vedligeholde . . . .

Haunøe den 25de Oktober 1777. *J. A. Arenstorff.*«

Når det hedder, at Oberstinden aldrig mere vilde se Visborggård, passer dette dog næppe; hendes Navn findes ialtfald fra År 1767 under et Dokument, dat. Visborggård, og Sønnens findes ligeledes på et fra samme År, dat. Havnø. I det sidste Brev, der her findes fra Sønnen, en Pro Memoria af 19/11 1777, underskriver han sig vel kun med Navn, men i Brevet forekommer dog et Sted »hjørte Moder«; der har derfor næppe nogen Tid været noget ligefrem Brud imellem dem; dog kan Sagnet derfor måske nok have Ret, når det siger, at da Kirken i Visborg var under Reparation i 1787, og Fruen altså blev nødt til at kjøre forbi Visborggård for at komme til Skjellum Kirke, så lod hun sig binde for Øjnene for ikke at se Gården. — Ovennævnte Årstal med hendes Navnetræk: J. A. v. A. D. findes med store Jernbogstaver udvendig på Tårnet af Visborg Kirke; hun ejede nemlig denne og Skjellum Kirker, som ovenstående Brev udviser, og Havnø har aldrig ejet Als Kirke uden på Papiret, thi Kirkernes Mageskifte fandt Sted, før Skiftet blev sluttet.

Da Lokaliteterne på Havnø, som det fremgår af det foranførte, vare meget mangelfulde, begyndte Fru Arenstorff derfor strax på Opførelsen af en ny Hovedbygning, dog lod hun det foreløbigt blive ved at opføre en af Fløjene: en høj 1 Etages Bygning, 13½ Al. bred og 60 Al. lang med Kviste og Gavlvinduer samt Kjælder under, ialt 28 Fag; men videre kom det uheldigvis hverken i hendes Tid eller senere med Fortsættelsen af denne Bygning. På Ladegården, hvis Bygninger alle dengang kun vare af Mur- og Bindingsværk, byggede hun en anelig (136 Al. lang) Hestestald (tillige indeholdende 2de Karet-Remiser, Kudske- og Karlekamre samt Hakkelselo) og en stor Kvægstald (Fæhus), hvorpå med Jernbogstaver stod: J. A. v. A. D. 1) og Årstallet 1783. Alle de ny Bygninger

1) Da Arenstorfferne i over 500 År har skrevet Navnet med »t« (Adels

vare af Grundmur og røde Sten (fra Havnø Teglværk); den sidstnævnte brændte ved Lynnedslag ^{19/7} 1880, ved hvilken Lejlighed Hestestalden og vel det meste af Gården var gået samme Vej, da Ilden greb meget hurtig om sig, som Følge af, at alle Loffer vare gulvede med Hø; men da det var i Høbjergningstiden og midt på Dagen, varede det ikke længe, før Flammerne — der kunde ses langt omkring — havde hidkaldt flere 100 Mennesker, og da Vindon tillige pludselig slog om, så blev Fru Arenstorffs Forbøn for Hestestaldens Bevarelse for denne Gang bønhørt; på en Sten i denne Bygning havde hun nemlig ladet sætte: »Gud bevare | dette Hus | fra Fald og Stød, | fra Ildens Glød, | fra fjendtlig Fare, | Vand og Knus. | J. A. v. A. 1777.« Men iøvrigt er det nok heller ikke skrevet i Skjæbnens Bog, at Gården skal lægges øde ved Ild; en gl. Spådom siger nemlig, at Havnø skal forgå ved Vand, — og passer dette, kan man jo nok sige: den brænder ej, der druknes skal!

Ifølge Jordebøgerne fra 1765 og 1775, hvilke, hvad Hartkornet angår, ere ganske enslydende, var Godset nu kun fordelt på 3 Sogne, nemlig Visborg Sogn med c. 36 Td. Hartk., Skjellum Sogn med c. 62 Td. Hartk. og Als Sogn med c. 168 Td. Hartk. Landgildet svarede alt i rede Penge på nær 57 Td. Byg og 25 Td. Rugmel. Ejendommen stod i alt for 373 Td. 4 Sk. 3 Fd. Hartkorn af alle Slags.

Som det fremgår af ovenstående Taxationsforretning over

Årb. 1886 p. 17), skal »v. A. D.« ikke sige: v. Arens-Dorff, men derimod v. Arenstorff (født) Dietrich. I hendes Signet ses også både hendes Mands og hendes eget Våben ved Siden af hinanden. Det Inventar, der udlagdes til hende ved Skiftet, blev i Fortegnelsen mrk. med A. D. eller alene med D. — På Oblatesken i Visborg Kirke er indridset: A. v. A. J. A. D., Årstallet 1764 samt begge Våbner. Her, hvor hendes Navn står ved Siden af Mandens, var det overflødig for hende at kalde sig både ved Mandens og hendes eget Navn; dette behøvedes kun, hvor hendes Navn stod alene. Disse Inskriptioner på Havnø Ladebygninger ere også alene Grunden til, at man endnu der kjendte hendes Navn, thi Traditionen har altid udlagt dette Monogram til: Johanne Augusta v. Arenstorff (født) »Didriksen«. — Heldigere synes det at have været, om Fruen havde sat J. A. D. v. A., men da hun i sit Signet satte Mandens Våben før sit eget, var Konsekvensen heraf, at sætte Bogstaverne i Monogrammet i samme Orden.

Ejendommen, ansattes Hovedgårdstaxten (uden Bygninger) til 50 Rdl. pr. Td. Hartk. og Bøndergodset med Bygninger til 40 Rdl. pr. Td. Hartk., altså omtrent det samme, som Hartkornet ansattes til 100 År tidligere; for Visborggårds Vedkommende endog lavere end 60 År før, og det samme må også gjælde for Havnøs Vedkommende, ifølge den Kjøbesum, der 1718 betaltes for Gården; men Skiftetaxationen, der skulde rette sig efter Forordnngn. om Jordegodsets Taxt $\frac{2}{3}$; 1693, kunde heller ikke angive den virkelige Værdi i Handel og Vandel, og ved et eventuelt Salg var Kjøbesummen sikkert gået en hel Del over Vurdering. Da Bøndergårdene (Hel- og Halvgårde) her til Godset mest vare på 2—5 Td. Hartk., finder man dem derfor taxerede fra c. 80 Rdl. til 200 Rdl. eller lidt derover; Huse med Jord taxeredes til c. 20—70 Rdl.; Huse uden Jord til højst 15—18 Rdl., men de flestes Vurderingssum gik langt lavere: der fandtes således 13 Huse, der taxeredes til 4 Rdl. og derunder pr. Stk., deraf endog 3 Huse (beboede) kun til — 1 Rdl. hver, men disse 1 Rdl.'s Huse opførtes heller ikke med noget Landgilde.

Kunde man således på den Tid finde Husmandssteder taxerede til nogle få Rdl. og Halvgårde til c. 80 Rdl., så kan man bedre forstå f. Ex. følgende. En af Oberstindens Bønder blev sigtet for i hendes Skove at have stjålet alle de Rafter¹⁾, han havde brugt ved Opførelsen af sit Våningshus; der anlagdes Sag mod ham (1769)²⁾, hvilken endte med, at han

¹⁾ Når det i Nationaltid. (1888) Nr. 4197 under »Hist. Liter.« hedder: »Rafter er vel næppe Bjælker, men snarere, hvad vi nu kalde Ragter, Spær eller Lægter«, så er Rafter jo en Benævnelse, der endnu bruges både her i Landet og i Sverig; ved Skovauktioner f. Ex. læser man: »Kjævler, Rafter, Spir, Lægter, Stænger, Remme, Dæler (=: Brædder), Stiber, Lejder (=: Leder), Ros, Stager« m. m. Heraf ses det tillige, at Rafter ikke er ganske det samme som Lægter; i Frd. $\frac{1}{8}$ 1742 § 5 skjælnes der også mellem »Raftte og Lægter«; ved førstnævnte forstås nemlig ubearbejdede, lange, lige Grene eller tynde Stammer, ved sidstnævnte forstås derimod bearbejdede do.

²⁾ Da Malefikanten var fra Odde, og da Sagen førtes ved Overgårds Birketing (Birkedommer Richard v. d. Hart), fremgår det heraf, at den tidligere nævnte Bevilling fra $\frac{2}{3}$; 1675 ikke dengang kan have stået ved Magt for alt Havnøs Gods Vedkom. Det Gods i Als Sogn, der tidligere havde hørt til Overgård, synes således at have svaret til Overgårds Birketing, også efterat det var bortsolgt fra denne Gård.

fandtes skyldig og dømtes til at betale Sagens Omkostninger og en Bøde, tilsammen 20 Rdl. Den høje Sum var begrundet ved, at han havde vidleftiggjort Sagen med mange Udflugter og desuden udskjældt »dem på Havnø« 3: Løjtn. v. Poppendich (som havde opbragt hans Vogn med Tyvekosterne), så at Akten blev så voluminøs, at den optager 150 Pagina; men da der intet var at erlange hos ham enten ved Udlæg eller på anden Måde, fik Fru Arenstorff Amtets Ordre til med det forderligste at besørge hans Afsendelse til Viborg Tugt- og Manufakturhus, for at han kunde aftjene Bøden samt de på hans Befordring medgaaede Omkostninger. Af Jordebogen ses, at hans Gård var på 2 Td. H., taxeret til 80 Rdl., og svarede i Landgilde 9 Rdl. 2 $\frac{1}{2}$; Bøden var altså så betydelig, at den udgjorde $\frac{1}{4}$ Del af hans Fæstegårds Værdi og beløb sig til over 2 Års Landgilde. —

Uagtet Oberstinden ved Mandens Død kun var 30 $\frac{1}{2}$ År gl., gjorde hun ingen Forandring, men forblev i enlig Stand, hvad der under disse Forhold var noget sjældent i de Tider, og hun beboede således som Enke Havnø i en Menneskealder. — Hendes Fader var 1749—58 General og Chef for Nørrejydske nationale Regiment¹⁾, og da disse tappre Hårpidske- og Knebelsbarts-Soldaters Samlingssted var i Hobro, må han vist have boet på en af Omegnens Herregårde, måske hos Baron Juel Rysensteen på Lundbæk; Datterens Bryllup med Arenstorff stod ialtfald der (Øster Hornum Kirke). I Registreringsforretningen over Visborggård fra 1764 forekommer: »Hr. General-Major von Dietrichs Værelser«²⁾; altså boede han senere hos Svigersønnen efter at have taget sin Afsked, og da hans Datter fik Havnø, flyttede han med hende dertil. Han døde på Havnø 1769 (begr. i Visborg Kirke $\frac{20}{4}$, 80 År gl.)³⁾. En Major Michael Mathias von Poppendich, som rime-

1) Jvfr. O. Vaupell: Den dan. Hærs Hist. II. — Disse Regimenter hørte ikke til den stående Hær (gevorbne Regimenter); Officererne vare stationerede omkring på Landet, navnlig på Herregårdene, og Mandskabet indkaldtes kun til Exercits visse Tider af Året. — En gl. rusten Bajonet, der fandtes her for få År siden, har vist henhørt til en af disse Soldaters Udrustning.

2) Han må have haft sit eget Møbement, thi der nævnes ikke andet i Værelserne end Kakkellovne.

3) Lengnick angiver, at han døde $\frac{20}{4}$ 1759. — I Kirkebogsudd. står

ligvis var Generalens Stedsøn og tidligere ligeledes havde boet på Visborggård (dengang Løjtn.), boede i mange År på Havnø; han døde der $\frac{25}{1}$ 1785, 66 År gl.¹⁾. Da de nationale Regimenter ophævedes 1767, kan han dog ikke i mange År have haft noget med Militærvæsenet at bestille, og det må derfor antages, at han har været en Slags Bestyrer af Ejendommen. Denne Major har nok ellers dengang været den eneste »Hane i Kurven« blandt Standspersonerne på Gården; derimod var der just ingen Mangel på det smukke Kjøen, idet Fruen havde flere af sine kvindelige Slægtninge boende hos sig. Således en Frk. Poppendich, der rimeligvis var Majorens Søster og som ligeledes tidligere havde boet på Visborggård²⁾. Ligeledes boede her Steddatteren, Frk. Marie Elisabeth v. Arenstorff, indtil hun blev gift med Lensbaron Kristian Frederik Juel til Rysensteen, Lundbæk og Pandum; deres Bryllup stod på Havnø $\frac{11}{3}$ 1769³⁾. Videre boede her i mangfoldige År

---

vel kun »Major Dietrich på Havnø«, men at »Major« her er Uenøagtighed for General-Major, er der dog ingen Tvivl om, thi ifølge Lengnick var v. Dietrich født 1689, hvilket netop stemmer med, at han 1769 var 80 År gl.

- 1) Jvfr. Jy. Efterr. 1785 Nr. 31. — Majorens Dødsdato er for såvidt værd at bemærke, som den viser, at Kirkebogsudd., foruden at være så højest ufuldstændigt, tillige har den slemme Skavank, at det ikke fuldtud er til at stole på, thi i dette står, at han begravedes — $\frac{10}{3}$ 1785!
- 2) Disse Poppendicher vare utvivlsom Fru Arenstorffs Halvsødskende: hendes Moders Børn af et tidligere Ægteskab. Et sådant Ægteskab kjendes vel ikke af Lengnick, men når henses til, at han selv skriver, at Stamtavlen er ufuldstændig, og når man tillige bemærker, at Fru Charlotte Amalie Søbøtke var i en Alder af c. 35—39 År, da hendes Døtre, Fru Arenstorff og Fru Poulsen, fødtes, og da L. ikke kjender flere end disse to Børn, taler dette for, at hun har været gift en Gang før. Hun var først trolovet med Lejtnant Frederik Kristian Dyssel, men denne Forlovelse hævedes atter (se en Bevill. i Jy. Reg., dat. $\frac{7}{3}$ 1718). Denne Lejtn. D. (en Broder til den bekendte Lejtn. Martin D., der 1716 adledes med Navnet Falkenskjold) døde (c. 1720?) i Stralsund som Kaptajn (Lengnick: Stamt. Dyssel, hvor hans Navn dog ikke kjendes).
- 3) Jvfr. Kirkebogsuddr.; i Adelsårb. 1886 står derimod $\frac{12}{4}$ 1768. Sidstnævnte Sted står ligeledes, at hun fødtes $\frac{12}{4}$ 1743, men denne Dato er næppe rigtig, hvis hun da ellers er døbt $\frac{10}{1}$ 1744, som der står i Kirkebogsuddr., thi Børnene bleve dengang i Reglen døbt inden 8 Dage efter Fødslen (Frd. $\frac{13}{3}$ 1683 III. § 1 og D. L. 2. 5. 6—9). — Hun døde allerede $\frac{7}{4}$ 1771.

Fru Arenstorffs eneste Søster, Fru Sofie Magdalene Poulsen (f. $\frac{1}{7}$ 1737), Enke efter Kaptajn og Regimentskvartermester Hans von Poulsen († $\frac{4}{10}$ 1764, kun 30 År gl.); hun havde således mistet sin Mand samme År som Fru Arenstorff, hvorefter hun boede hos denne, og da Gården solgtes efter Fru Arenstorffs Død, forbeholdt hun sig at blive boende på Havnø sin Livstid. Hun havde en Søn og en Datter, nemlig Kristian August v. Poulsen, der døde $\frac{7}{8}$ 1789 som Søkadet på Skibet »Indfødsretten«, og Kristine Charlotte Poulsen, som $\frac{17}{10}$ 1788 blev gift¹⁾ med Junker Severin Benzon v. Deden til Hejselt²⁾ (Dattersøn af Severin Benzon til Havnø). Fremdeles boede her i over 21 År en Kusine til Fru Arenstorff, Frk. Johanne Sofie Lohmann, født i Rends(el. Flens?)borg $\frac{4}{3}$ 1719, Datter af Major og Kommandant i Korsør Herman L. († 1742) og Johanne Søbøtke († 1729 i Rendsborg, 32 År gl.); hun havde i 40 År nydt Ophold og Forplejning dels hos General Dietrich og dels hos Fru Arenstorff. Frøkenen³⁾ døde på Havnø $\frac{24}{6}$ 1786 (begr. i Visborg Kirke $\frac{4}{7}$, 67 År gl.). En Tid boede her også Kmjkrinde Antoinette C. C. Benzon (Datter af Konferensråd Fr. v. Arenstorff til Overgård), gift med Ritmester (senere Oberstl.) Hans v. Benzon til Sohngårdsholm, Søn af Konferensråd Johannes B., † 1784 (Broder til S. Benzon til Havnø). Fru Benzon (f. 1756, † 1813) havde en Datter døbt i Visborg, nemlig Johanne Augusta Sofie B. (døbt $\frac{12}{5}$ 1791); Barnet var altså opkaldt efter Oberstinden (og mulig hendes Søster). Skjøndt Fru Benzon dengang havde været gift i 18 År med sin Mand, blev hun dog Året efter

¹⁾ I Kirkebogsudd. kaldes hun »Frk. Kr. Ch. de Poulsen til Haunø«.

²⁾ Ikke at forveksle med hans ældre Halvbroder, Severin Brønsdorf v. Deden til Kongstedlund († 1812).

³⁾ Skiftet efter hende findes her, og derefter kan Lengnick: Stamt. Søbøtke suppleres med, at Major Lohmann har været 2de Gange gift og efterlod mindst den ovennævnte og 2de andre Døtre, nemlig Frk. Charlotte Amalie L. og Fru Juliane Angenete Hortens (af 2det Ægteskab), der dengang var Enke efter en Krigsråd. Disse Halvsøstre, der begge 1786 boede i Rendsborg, arvede dog intet efter ovennævnte Frk. L., da hendes Bo var fuldstændig insolvent: Aktiva (hendes Efterladenskaber) vurderedes til 61 Rdl. 8 β; Passiva (et Gjælds-brev til Oberstinden) udgjorde 200 Rdl. Oberstinden frafaldt sin Fordring og betalte desuden hendes Begravelse; til Gjengjæld indsatte Skifteretten hende til Frøkenens — Universalarving.

(1792) separeret fra ham, så det har utvivlsomt været på Grund af dette Forhold, at hun søgte Tilflugtssted på Havnø. — Af andre, der opholdt sig hos Fru Arenstorff, kunne nævnes Jfr. Anne Kirstine Eitzmark (en Præstedatter)¹⁾, som ^{2/10} 1789 blev gift med Sognepræst til Gjerlev og Enslev Andreas Severin Rup, samt Jfr. Eleonore Elisabeth Hammer, som ^{22/11} 1793 blev gift med Birkedommer til Visborg Birk Frederik Petersen. — På de jyske Herregårde var der i hine Tider ikke meget med Sommergjæster fra Hovedstaden — af gode Grundel — men formodentlig har Fruen dog en og anden Gang haft Besøg af kbhvske. Slægtninge, hvøraf iøvrigt kun kjendes den Flensborgske Familie: Kontre-Admiral C. P. Flensborg var nemlig General Dietrichs Svoger²⁾. Af andre Slægtninge nævnes her kun en i Papirerne, nemlig en Krigskommissær Dietrich (1767).

Som man kan slutte af ovenstående (jvfr. også det følgende) stod Fru Arenstorff på venskabelig Fod både med Steddatteren og med Arenstorfferne på Overgård samt Juel Rysensteenerne, så det kan kun have været med Stedsønnen, at Forholdet muligen ikke var fuldtud godt, hvilket også stemmer med Sagnet, der kun véd, at hun var fornærmet på ham, fordi han ikke lod hende beholde Visborg. Nu kan man ganske vist også godt forstå, at det må have været ærgerligt for hende så hastigt at måtte forlade sit smukke Hjem på Visborg, for sammen med flere af sin Familie at flytte til de mådelige Lokalteter på Havnø — som foruden Bygningen rimeligvis også har strakt sig til Omgivelserne: Lysthaven har nok også dengang været »moxen øde og ruineret« —; men på den anden Side var det vel kun sin Ret, Stedsønnen benyttede sig af, så have de ikke havt andet Mellemværende end dette, synes det mærkeligt, at Uvenskabet kunde holde sig gennem en Årække: som man ser, lader hun ham endnu i 1777 høre, »at han udvalgte sig selv først, hvilken Hovedgård . . . han vilde«, så hun synes ikke at have følt sig rigtig tilpas på Havnø endnu dengang. Er det rigtigt, at Fruen endnu 1787 ikke vilde se Visborggård, så kunde hun i alle Tilfælde ikke undgå at se Ejeren, f. Ex. i Kirken. I gl. Dage måtte Visborg

¹⁾ Wiberg: Præstehistorie I., 436.

²⁾ Lengnick: Stamtavlerne Flensborg og Søbetker.

og Havnøs Ejere ind af samme Dør i Kirken (førstnævntes Stolestader vare nærmest Alteret og sidstnævntes i Tårnet); men senere lod en af Visborgs Ejere bygge et Pulpitur med egen Indgang udvendig fra, modsat Hovedindgangen i Våbenhuset, så efter den Tid behøvede Ejerne ikke at træffe sammen her. Pulpituret, der i Parenthes bemærket er alt andet end nogen Prydelse for Kirken — det er kun malede Brædder, uden nogensomhelst Forsiringer — er vist opført af Arenstorfferne (S. Benzon?), men uden Tvivl før denne Tid; det kunde jo nok tyde på, at det skrev sig fra en Tid, da Ejerne helst undgik hinanden, men var det bygget i den Anledning, måtte Sagnet dog nok vide Besked derom. Oberstinden behøvede således ikke at træffe sammen med Stedsønnen på dette Sted, men helt undgå at se ham kunde hun dog ikke. Det må dog bemærkes, at Sagnet kun siger, at hun ikke vilde se Visborggård, og deraf behøver ikke at følge, at hun heller ikke vilde se Stedsønnen. At Forholdet skulde have været et sådant, er også lidet rimeligt. Kmhr. Arenstorff, som ejede Visborg til sin Død ^{23/4} 1829 ¹⁾, har altid af Egnens Folk været omtalt på en særdeles rosende Måde; han var sin Stand og Stilling uagtet en jævn og ligefrem Mand, der var almindelig afholdt, og da man heller ikke véd andet end fordelagtigt om Oberstinden, så holder Sagnet her næppe fuldt ud Stik.

Men hvorledes det nu forholder sig hermed, så er det sikkert, at hvis Fruen ikke kom på Nabogården, så var der ingen i den nærmeste Omegn, hun kunde søge Omgang med. Efter Major Tyge Høeghs Død var Dalsgård nemlig bleven udstykket og det meste Gods bortsolgt; Gårdens Ejere, Mads Tygesen ²⁾ og Hustru Maren Nielsdatter var jævne Folk, der næppe var meget hævede over Bondestanden.

Overgård kan nemlig kun om Vinteren, når Fjorden er tillagt, regnes til den nærmeste Omegn, men ellers hører den til den fjernere, skjønndt der i lige Linie fra Havnø kun er

¹⁾ En trykt Ligprædiken over Kmhr. v. Arenstorff, forfattet af Sognepræst Wagård i Skjellum, findes i det store kgl. Bibliothek (Skriftet er ikke optaget i Erslevs Forfatter-Lexikon).

²⁾ Han havde tidligere havt Dalsgård i Forpagtning og fik Skjøde på Gården ^{9/16} 1769 (F. Hvass: Faml. Hvass I., 41). — I D. Atl. står: »Nuværende Ejer af Dalsgård er Niels Møller, som nu 1768 har fået kgl. Tilladelse ved Auktion at separere Gård og Gods.«

en Mil dertil. Fjorden er der over $\frac{1}{2}$ Mil bred, og er udfor Overgård på et langt Område meget grundt. Sejler man fra Havnø Bro i lige Linie derover imod, så kan man selv i en Kåg ikke komme Gården på en Fjerdingsvej nær; men da Fjordlejet her består af smuk fast Sandbund, er der forevrigt ikke noget ivejen for at fortsætte Turen — under Forudsætning af, at det er Sommerdage — ved at spadsere Resten af Vejen i det lave Vand; — men denne Rute kunde Oberstinden dog ikke godt benytte sig af! Heller ikke kan hun antages at have valgt at kjøre fra Havnø godt $\frac{1}{2}$ Mil mod Øst og så derfra fortsætte Rejsen pr. Båd; thi denne Vej er også noget besværlig, da man skal næsten ud af Fjorden for at kunne komme ind til Overgård. Derimod har Fruen sikkert ladet sig sætte over i Vogu med Havnø Færge og har da kjørt af en nedlagt Vej, der førte fra Fjorden til Aldersro og derfra videre af den nuværende Vej forbi Lystrup og ud på Hadsund-Randers Landevej, derfra videre omkring Vindblæs, Havndal og Fuglsø til Overgård. Denne Kjøretur må oftere være foretagen i de Tider, da der var Arenstorffer på alle tre Gårde; og når Visborggårds Herskab og Domestikker forbeholdtes Overfart med Havnø Færge, så har dette dengang vist været ligesåmeget for at komme til Overgård som for at komme til Randers og andre Steder sønden Fjorden. —

Fru Arenstorff døde 62 År gl.; og Søsteren bekendtgjør hendes Død således¹⁾: »At det behagede Livets og Dødens Herre den 25de Januarii Kl. 9 om Morgenen ved en rolig og

---

1) »Jy. Efterr.« 1796 Nr. 9. — Denne nu almindelige Måde at bekendtgjøre Dødsfald på var dengang ny; i »Adr. Kont. Efterr.« vil man først finde sådanne Avertissementer efter 1790. Før den Tid findes kun den Afdødes Navn på Bladets Dødsliste, således som man f. Ex. kan finde Oberst Arenstorffs Navn i »Adr. K. Efterr.« fra 1764; dog brugte man i dette Blad oftere at lade Ligkistepladens Inskription aftrykke, eller at forherlige den Hedengangne med Begravelsesvers (ofte stammende fra »Forråds-Skuffen Nr. 5«). I »Jy. Efterr.« og »Viborg Samler« hører det derimod til Undtagelserne at træffe på Sørgevers, og der skal særlig sørgelige Dødsfald til for at fremkalde sådanne, som f. Ex. da Kjøb- og Handelsmand Hr. Jakob Kjølørup i Ålborg (senere Justitsråd, til Visborggård, † 1831) efter at have været gift i 26 Dage mistede sin Hustru, Elisabeth Berlin, f. $\frac{2}{11}$ 1763, ∞ $\frac{3}{11}$ 1785, † $\frac{28}{11}$ 1785 (Datter af Jens B., Negotiant i Ålborg, jfr. A. H. Nielsen: Stamtavle Berlin).

salig Død at bortkalde min elskte og gode Søster, Fru Oberstinde v. Arenstorff, fød Dietrich, til Haunøe, skulle jeg ei efterlade at bekendtgjøre for vores Familie og Venner, hvis fuldkomne Deeltagelse i denne min ligeså billige som bittere Hiertesorg jeg gjør mig forsikkert uden skriftlig Bevidnelse.

Haunøe den 26de Januarii 1796. *Poulsen* ¹⁾.«

Når Fru Poulsen her kalder den Afdøde for sin »elskte og gode Søster«, så er dette åbenbart ikke tomme Ord, thi den afd. Søster havde hun og hendes Børn formodentlig ikke havt så lidt at takke for; men ikke alene hende, mange andre af Familien havde Fru Arenstorff havt Plads til, selv var hun jo nok en barnløs Enke, der kunde trænge til noget Selskab, men tildels i mange År at have alle disse Familiemedlemmer hos sig, viser dog, at hun både har været gjæstfri og omgjængelig, foruden at det vidner om et smukt Forhold mellem disse Slægtninge indbyrdes, et Forhold, som er alt andet end almindeligt, thi oftest kan sådanne Beslægtede ikke enes under samme Tag, og når derfor disse kunde komme ud af det sammen i så mange År, taler det til Ros for alle Parter og i særlig Grad for Fru Arenstorff. —

»Til Jorden må alle de Døde;
I Jorden er (—) Fred!«

Den Afdøde blev stedt til Hvile med vedbørlig Hønnør, nemlig først den 16de Februar, — altså 22 Dage efter hendes Død. Hun blev bisat i Kapellet ved Siden af sin Mand og dennes første Hustru; men nu findes dog kun de tvende sidstnævntes Kister i Kapellet. Dette hidrører fra, at Kapellet i Tidernes Løb blev noget overfyldt, og da Kisterne vare medtagne af den Fugtighed, hvorunder Kapellet lider og navnlig i tidligere Tider lod ²⁾, så endte det derfor med, at disse Kister

¹⁾ Da hendes afd. Mand ikke var nogen Søn af Jokum de Poulsen til Vår, var denne Familie Poulsen ikke adelig. I Lengnick: Stamtavle Søbøtker skrives de »von P.« og på Benzou: Stamt. v. Deden skrives Severin v. D.'s Hustru »de P.«, men her er »de« et senere overstreget af Kall Rasmussen. At de tidligere ere blevne ansete for adelige, er ikke så underligt, da de af deres Samtidige gjerne tituleredes med et »de«, se f. Ex. »Jy. Efterr.« 1796 Nr. 62 og fl. St.

²⁾ Da Kapellet vender mod Nord, bliver det ikke beskinnet af Solen, og da det tillige tidligere var afspærret fra Kirken med massive

for en Snøs År siden bleve — efter indhentet Samtykke fra Arenstorfferne og Lichtenbergerne — udflyttede, og ved en lille højtidelig Handling nedsatte udenfor på Kirkegården. Uheldigvis bleve Inskriptionspladerne ikke opbevarede, sålidt som der toges Afskrifter af dem. Disse Kister indeholdt Ligene af: Fru Arenstorff til Havnø, Kmhr. Fr. v. A. til Visborg ¹⁾ og hans 2den Hustru samt nogle Personer af den Kjellerupske Familie. Der blev dog ikke på Stedet efterladt noget synligt Minde om, hvor disse Kister nedsænkedes, så der finder således den Anomali Sted, at medens Oberst Arenstorff og hans 1ste Hustrus Kister prange i Kapellet, og måske i lange Tider vil komme til at henstå således, så kom hans 2den Hustru, hans Søn og dennes 2den Hustru forholdsvis kort efter deres Død til at hvile på Visborg Kirkegård (Gods-ejer Kjellerups Familiegravstod). Men skjøndt disse Standspersoner senere fik denne efter den Tids Synsmåde noget forsmædelige Behandlingsmåde, så have de forsåvidt ikke noget at beklage sig over, thi de ere dog slupne heldigere fra det end mange andre, der ere bisatte i Visborg Kirke. Det er nemlig gået her som så mange andre Steder, at Forpligtigelsen for Kirkeejeren til — som det i de herværende gl. Papirer hedder — »at lade de adelige Lig blive henstående urørt og udflyttet fra Ejer til Ejer« ingenlunde er overholdt.

I Kirken findes tvende Gravkamre, det ene under Alteret og det andet under det Arenstorffske Kapel. Det førstnævnte indeholder c. 25 Egetræskister med Jernbeslag og betrukne med Læder, men da den ene Kiste er stablet ovenpå den anden, kan man ikke komme til at læse de Inskriptioner, der må være derpå ²⁾, kun på nogle enkelte af Kisterne (Major Poppendichs ³⁾ og Frk. Lohmanns) kan Navnene læses. Igjen-

---

Trædøre, kunde Varmen fra Kirken, når denne var opvarmet, heller ikke trænge derind. For at afhjælpe sidstnævnte Mangel ere Trædørene i nyeste Tid fjernede og ombyttede med et Jærntrådsgitter.

¹⁾ Han blev $\text{O } 1$) ^{21/11} 1764, ... Seckmann; $\text{O } 2$) ^{14/5} 1766 (Budolfi Kirke i Ålborg), Hedevig Lassen fra Høstemark, f. 1740, † ^{28/10} 1812. (Af hendes Forældre findes Portrætter i Oliefarve på Visborggård.)

²⁾ I de ældste Kister findes næppe mere end Begyndelsesbogstaverne til Navnene.

³⁾ Hans Kiste står så uheldigt, at man ikke kan læse stort mere end hans eget og General Dietrichs Navn, men at sidstnævntes Navn

nem en Lem i Gulvet er Nedgangen til dette Kammer, men desuden findes også en hemmelig Nedgang dertil bag Alteret, hvilken ikke er større, end at en Mand lige kan komme der igjennem. Gravkammeret har derfor måske i ældre Tid også været beregnet på, at man her kunde søge et Skjulested under Krigstid eller lign. Eventualiteter¹⁾; men oprindeligt har Gravkammeret vistnok været en Krypte, hvori der i den katholske Tid har været afholdt Gudstjeneste og læst Sjælemesse²⁾, og denne Trappe, der er opført af hugne Kampesten, har da været Nedgangen for Præsten. Først efter Reformationen er Kryptkirken bleven forandret til Gravkammer, og som Følge deraf er Enevold Jensen (Seefeld) — den første lutherske Ejer af Visborg — den første, der er bleven bisat i dette Kammer.

Af Havnøs Ejere er det kun Enevold Seefeld med Hustru, Peder Seefeld med do., Jfr. Sofie Seefeld, Peder Benzon med 2de Hustruer, Niels Benzon og Severin Benzon, der have fået deres Hvilested i Kirken, og af Visborgs Ejere er der, foruden de p. 343 herforan nævnte Personer, næppe andre begravede her end Assessor Jørgensen (Schwichtenberg) med Hustru og Kancelliråd Joh. Svane; derimod hviler her mange

findes derpå, kan næppe være af anden Grund, end fordi han må have været Majorens Stedfader. »Højædle og velbårne Hr. Major von P.« har adeligt Våben på Kisten. Frk. L.'s Inskriptionsplade kan man derimod læse det meste af: der står ligesom på Major P.'s, at han døde hos Fru Oberstinde A. på Havnø; de andre Data, der kan læses, ere ovenfor meddelte.

- 1) At Kirkerne i Fejdetid sommetider af Folk har været brugt som Skjulesteder, er der fl. Ex. på, og adskillige har reddet Livet ved at holde sig skjult mellem Kirkens Hvælvinger og lign. Steder. Det er også bekjendt, at der i nogle Kirker findes hemmelige Gange og Småkamre (så store, at Mennesker kan opholde sig der) i Murene, rimeligvis beregnede på Gjemmesteder i Ufredstider (se f. Ex. om de såkaldte »Munkegange« i Storehedinge Kirke, i Berl. Tid. 1888, Nr. 129).
- 2) I den katholske Tid nøjedes man, som bekjendt, ikke alene med at sætte: orate pro eis (o: beder for dem!) på Ligstenene, men legerede også ofte Kapitaler eller Gods til Kirken, for at Præsten skulde holde Sjælemesse og på denne Måde forkorte de Afdødes Pine i Skjærsilden; og således har Præsten måske også fra dette Sted under Visborg Kirke holdt Bøn for de afdøde Visborg Ejere og deres Familie. — (Disse Krypster indrettedes fra først af til Erindring om de første Kristnes Forfølgelse, idet disse måtte holde deres Gudstjeneste på skjulte Steder.)

andre Personer, der have boet på Gårdene (Forpagter Axel Winther, Student Bønzon, Oberst v. Deden, General Dietrich, Major Gregers Høeg og hans Enke Edel Sofie Kås¹⁾ m. fl.), foruden en Del af Ejernes Børn, der ere døde i yngre Alder.

I Gravkammeret under Alteret (opr. Seefeldernes Familiebegravelse) er der enkelte af Ligene, der ligge åbenlyst tilskue, idet de yderste Kister ere ranede fra dem for mange År siden. Det hedder sig, at dette er forøvet af Håndværkere, der have arbejdet på Kirken, når den har været under Reparation; og dette er troligt nok, thi hvorledes skulde ellers nogen få Lejlighed til at komme ned i Gravkammeret og øve sådant Hærværk? Foruden at nogle af Kisterne ere stjålne, har man nemlig på et Par andre hugget løs med Øxer, sålænge til man har fået dem halvt massakrerede.

I Gravkammeret under Arenstorffernes Kapel er der dog ulige uhyggeligere, idet alle de derværende Lig — over en Snes Stykker — ere berøvede de ydre Kister, og da Lågene på de indre Kister ere løse eller helt mangle, så ligge Ligene nu tildels på »lit de parade«. Da således Inskriptionerne ere gået tabt tilligemed de ydre Kister, kan det ikke nogen Tid oplyses, hvad det er for Personer, der hvile i dette Kammer. Det er gådefuldt, hvorledes en sådan Skaudale har kunnet finde Sted: Kisterne ere sikkert berøvede dem for over 100 År siden, men hvorledes dette Kisterøveri en gros er gået for sig eller hvem det er udført af, vides der intet om, så meget mindre, som det kun er ganske enkelte i Egnen, der i det hele taget ved, at der skal findes et Gravkammer på dette Sted²⁾, men der er ingen, der har været der nede. — Ifølge et dunkelt Sagn skal Ligene i dette Gravkammer engang være blevne hidførte fra Mariager Kryptkirke; og at det forholder sig således, er næppe usandsynligt³⁾, thi alle disse Lig i begge Gravkamre synes at være for mange til, at de alene kan stamme fra Visborg og Havnø; Ligene må nemlig alle være af Adels-

¹⁾ De to sidstnævnte boede på Visborggård. Major G. Høeg døde $\frac{3}{4}$ (begr. $\frac{12}{4}$) 1793, 70 År gl.; hans Enke blev begr. $\frac{8}{3}$ 1801, 77 År gl. (Af disse Ægtefolk findes Portrætter i Oliefarve på Visborggård.)

²⁾ I Trap V., 284 anføres også kun den ene Begravelse under Alteret.

³⁾ Ved den Undersøgelse af Begravelserne i Mariager Kirke, der fandt Sted 1873, viste det sig ialtfald, at der ikke der fandtes Kister fra det 15de og 16de Århundrede (se Jy. Saml. V., 128).

personer eller fornemme Folk (Frd. 7/11 1682 § 5)¹⁾. Da nu de gl. smukt udskårne »Munkestole« med høje Rygge, Arm-lænere og Sæder til at slå op, der stå i Visborg Kirkens Kor, bestemt siges at være fra Mariager Kirke, så ere disse Lig muligen samtidig førte hertil pr. Skib, og for at lette Transporten og tillige for at få den betalt, har man da taget dem ud af de ydre Kister og rimeligvis solgt disse. Flytningen er da foretagen, fordi man ikke har været rigtig dristig ved at sætte dem i Jorden, fordi de til »ævig Tid« skulde stå i åben Begravelse, og for på en nogenlunde skikkelig Måde at blive af med dem, har man da flyttet dem. Dette har da været den letteste Måde at få Sagen ordnet på, thi for at begrave dem på Kirkegården, skulde man egentlig have Kancelliets Tilladelse²⁾, hvilken muligen kunde frembyde Vanskelighed at erholde, foruden at det vilde udhale Tiden. — Forholder det sig rigtigt med denne Hypothese, så ere Ligene måske hidførte af S. Benzon; han havde jo store Byggeforetagender for i Mariager, restaurerede desuden noget ved Kirken, og da han rimeligvis også har opført Visborg Kirkes Kapel og tillige altså indrettet denne underjordiske Begravelse, havde han Plads nok til Ligene. Muligvis har han da havt isinde senere at ville lade Ligene forsvinde udenfor på Kirkegården; men da han snart efter døde, have de Kisteløse, hvis Existens efterhånden glemtes, siden henstået bogstavelig i — »åben Begravelse« (uden noget Ansvar for de senere Kirkeejere, jfr. D. L. 2. 22. 35). — Forøvrigt synes det rimeligere at antage, at disse Lig ere fra en af Omegnens Kirker, Udbyneder, Solbjerg el. a. Excell. Fr. v. Arenstorff var først begravet i Petri Kirke i Kbhvn., men førtes senere til Udbyneder, og for at få indrettet denne Familiebegravelse i Udbyneder Kirke, kan man da i Etatsråd Arenstorffs Tid have flyttet de ældre

¹⁾ Denne og flere andre Frdngr., der gik ud på at indskrænke »Overdådighed«, overholdtes dog langt fra. Således ere Birkedommere, Ridefogder og lign. også sommetider nedsatte i åben Begravelse, og skjøndt kun de, der havde murede Grave, måtte have Kister af Eg, så er der dog også, kort efter at Frd. 1682 udkom, på Kirkegårdene nedsat Bønder i Egetræskister med Jerngrebe og Navn på Låget med fortinnede Søm, foruden andre Figurer (se f. Ex. Nødskov Timgårds Beskrivelse p. 175 og 187).

²⁾ Se f. Ex. en Kancelliresolution i Seehusen: Lyngbyg. p. 93.

Lig i denne Kirke til Visborg. I Solbjerg Kirke var der næppe nogen gl. adelig Begravelse, da Laurids Kjørulfs Familiebegravelse indrettedes der 1730¹⁾.

De Lig, der have fået Lov til at henstå urørte i deres Kister af Egeplanker, betrukne med hele Hæstehuder, ere utvivlsomt godt bevarede, tilmed da man i ældre Tid brugte at nedlægge de Lig, der skulde henstå i åben Begravelse, i Humle el. a. for at bevare dem det længst mulige (sommestider var endog den inderste Kiste af Tin). De andre Lig, hvem Kisterne ere berøvede, er Tiden derimod ikke sporløst gået hen over: man kan nok se på dem, at de ikke have henstået i Torneroses fortryllede Slot. Mumier er vel ellers en rettere Benævnelse for disse indtørrede Afdøde, thi meget andet end Skeletter med Hud på, er der ikke tilbage af dem, dog ere Negle og Brusksdele også tildels bevarede, ligesom Røster af Ligtøj; men adskillige have sat Næsen, Læberne m. m. til, idet Måren (eller måske Rotterne) har betragtet Mumierne som gefundenes Fressen, men dog snart har fået nok af den Kost. At Mumierne stamme fra en Tid, der er noget fjernet fra vor, ser man bl. a. på deres — Tænder; i vor Tid træffer man ikke let på så smukke Gebis, uden at de ere — forlorne!

Af det her anførte fremgår det, at sal. Oberstinden og de andre ovennævnte ikke tabte ved at komme til at ligge på Kirkegården; det var i alle Tilfælde en hel Del bedre end at være »bisat« på denne Måde i disse Visborgske Katakomber. Disse velbyrdige Afdøde, hvoraf flere i levende Live have ejet adskillige Godser, have mindst tænkt på, at senere Generationer ikke engang vilde unde dem at beholde deres Kiste. På Jakob Seefelds Gravsten læser man således:

»Du som paa min Contrafei mone see,
Forvndre dig icke, at ieg er leed,
Saa skøn som dv, var ieg i Lifve,
Lige som ieg er, skalt dv blifve.«

Han har dog kun tænkt sig, at det var hans Kontrafej — o: et på Gravstenen udhugget Dødningehoved — man fik at se, og ikke hans eget in natura. Rimeligvis hviler Jakob

¹⁾ Som anført p. 493 blev der udstedt en kgl. Bevilling desangående, men deri er ikke Tale om nogen Flytning af Lig til Visborg Kirke.

Seefeld dog i Ro og Fred, men da ingen Personsanseelse gjælder på dette Sted, så kunde Dronning Anna Kathrines Hofmester p. p. forsåvidt også godt være blandt de Kisteløse, og det samme kan også gjælde om hin Havnø-Ejer, »hvis store Lærdom og mangfoldige Dyder stedse skulle ihukommes«.

Kunne de Døde give deres Mening tilkjende, ville de formodentlig stemme for Ligbrænding; men når de Levende ikke kan sætte det igjennem hertillands, kan sagtens endnu mindre — de Døde. Kunne de ligesom den døde Ridder i Kæmpevisen stå op af Graven, så ville de vist sige som han:

»Sådan er der i sorten Jord,
I Graven hos mig,
Som i det sorteste Helvede:
Slå Kors for Dig!«

Det var i det hele ganske gode Tider i den Årrække, Fru Arenstorff ejede Gården, så hun efterlod uden Tvivl et temmelig solidt Bo til sine Arvinger. Hun havde efterladt Testamente, hvori var indsat nogle testamentariske Arvinger, således Baron Ove Juel til Rysensteen (hendes Steddattersøn), Junker Johannes Benzon i Nakskov (Søn af Kmjkrinde. B., f. Arenstorff) og mulig fl.¹⁾, samt indsat Sognepræsten, Hr. Wagård i Skjellum, og Junker Severin v. Deden til Hejselt til Exekutores. Disse lode nu ved Auktion, ^{17/s} 1796, bort sælge Fru Arenstorffs »betydelige Indbo og Besætning, bestående af ungefær 1300 Lod Sølv, . . . (m. m.), 20 Kakkellovne, 10 Bæster, hvoriblandt et Spand smukke sorte Hopper, 20 Køer, 20 Får, Svin, item Kareter, Chaiser, Jagtvogne, Post- og Arbejdsvogne, Kaner, Hestetøj, dels med Messing, Sadler med mange andre gode Sager, både ind- og udvendig (!), som vil blive alt for vidtløftig specielt at benævne, men på Auktionsstedet nærmere erfares«. I Bekjendtgjørelsen²⁾ nævnes også allehånde Gjenstande, henhørende til et elegant Møblement; i det hele taget skinner det tydeligt igjennem, at Fruen

¹⁾ Jeg kjender ikke Testamentets Indhold, men har kun anført, hvad der står desang. i »Jy. Efterr.« 1796 Nrne. 21, 62, 77 o. fl. (at gjøre Brug af »Jy. Reg.« fra et så nyt Tidspunkt, er næppe passende). Fru Arenstorff har også legeret en lille Sum, hvis årlige Renter uddeles til Fattige i Visborg og Skjellum Sogne.

²⁾ »Jy. Efterr.« 1796 Nr. 64.

har holdt et fint og standsmæssigt Hus, og som det synes, netop et sådant, der har stået i passende Forhold til hendes Stand og Stilling, til hvilke igjen hendes Indtægt har stået i passende Forhold. Da Gårdens Avling og Græsning dengang var bortforpagtet, må den ovennævnte Besætning have været hendes private; 10 Heste kan heller ikke have været for meget: mindst 2 - 3 Arbejdsheste måtte hun holde til Skovarbejde og andet Brug (Teglværkets f. Ex.) og Resten har så været Ride- og Karetheste. Mærkelig nok nævnes der af sidstnævnte Slags kun »et Spand«, hvilket i vor Tid jo egentlig kun betyder to Heste, men om man ikke i de Tider og under disse Forhold i daglig Tale ved et Karetspand mente et Sex- el. mindst et Firspand, er vel et Spørgsmål? Det synes næsten det rimeligste (et »Forspand« betegner kun et Antal Heste, der spændes for en Vogn og kan derfor egentlig ligeså godt være 3—4—6 som 2 Heste). Fruen må da også både have kjørt med 6 og 4 Heste; hun arvede nemlig Mandens flotte Ekvipage, og en sådan Karet kunde på de daværende slette Veje ikke trækkes af et mindre Antal. — Medens Herskaber ofte i ældre Tider holdt et urimeligt stort Tjenerskab, har hun dog næppe havt mere end en Tjener (foruden Kudsk), hvilket også synes at have været mere end tilstrækkeligt; i 1796 nævnes der således et Tjenerkammer i østre Fløj. — Efter disse Oplysninger kan man nogenlunde slutte sig til Indendørs-Forholdene på Gården i hendes Tid¹⁾. Lidt om de ydre Forhold nævnes senere, men Efterretningerne derom ere sparsomme, så det havde forsåvidt været heldigere om Gården var bleven solgt ved offentlig Auktion, thi så havde man i Aviserne fra den Tid dog kunnet få lidt Oplysninger i den Retning, som nu savnes.

På Fru Arenstorffs Arvingers Vegne overtog Severin v. Deden til Hejselt Boet, og han i Forening med sin Sviger-

¹⁾ Fru Arenstorff har dog havt det en Del flottere end f. Ex. Fru Elisa beth v. Deden, f. Benzon, på Randrup; vel havde hun akkurat de samme Slags Ekvipager som Fru v. A., men der var den Forskjel, at Fru v. D. kun havde en af hver Slags. Hendes Stedson, Løjtn. v. Deden, og hendes Søn, Severin v. Deden, solgte Randrup ved Auktion strax efter hendes Død (»Jy. Efterr.« 1786 Nr. 19, hvoraf det bl. a. fremgår, at Fru v. D. havde Randrup bortforpagtet for 1700 Rdl. årlig Afgift).

moder, Fru Poulsen, solgte nu på samtlige Arvingers Vegne Havnø Gård og Gods med alt Underliggende underhånden til Brødrene

Hillerup,

nømlig Kancelliråd Søren H. til Asdal og Niels Frederik H., Kjøbmand i Ålborg, hvis Skjøde er dat. ^{29/7} 1796.

Gården stod dengang for følgende Hartkorn:

Hovedgårdstaxt: 66 Td. 4 Skpr. 1 Fd. 2 Alb., Skovskylld 11 Td. 3 Skpr. 2 Fd. 1 Alb., Mølleskylld 5 Td. 2 Skpr. 2 Fd., Kongetiender 10 Td. 4 Skpr., Kirketiender 13 Td., Bøndergods 268 Td. 2 Fd. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. — Ejendommen var altså dengang ganske, som den var udlagt Fru Arenstorff ved Skiftet, kun havde hun forøget Godset med 1 Gård. Godset bestod af 82 Gårde og Halvgårde og 69 Huse, hvoraf 24 med Jord, hvis højeste Hartkorn var 1 Td. 4 Skpr. 2 Fd. 1 Alb. og laveste 1 Skpe. 1 Fd. 1 Alb. Belliggenheden var således: Visborg 11 Gårde og 7 Huse, Sindholt 1 G., Hadsund 2 G. og 6 H., Søndergårde 3 G. og 3 H., Veddum 16 G. og 8 H., Helberskov 22 G. og 16 H., Odde 3 G. og 11 H., Fruerlund 8 G. og 2 H., Hedegård 4 G., Haslevgård 3 G., Als 9 G. og 14 H., Hedehuset og Brohuset (begge i Als S.), og på selve Ejendommen var beliggende Færgehuset, Louenkjærhuset (ved Brødens Grøft) og Teglværket. Syv af Fæsterne vare Skovfogder, hvilke havde Bopæle henholdsvis i Havnø Færgehus, Louenkjærhuset, Brohuset, Fruerlund, Odde, Helberskov og Veddum.

De ny Ejere vare af de såkaldte Herregårdsslagtere, som på de Tider ofte tjente betydeligt ved at købe større Godser og så udstykke dem, bortsælge Godset, og mange Gange gik det også ud over Skovene.

Kort efter indgav de Ansøgning, dat. ^{7/11} 1796, om at erholde Tilladelse til at udstykke og sælge Havnø Bøndergods til Bønderne selv med Forbehold af, at Hovedgården ligefuldt beholdt sin Skattefrihed. Da der ikke i forrige Ejers Tid var truffen Bestemmelse om Hoveriets Aflesning, ansøgte de tillige om, at det med Hoveriets Bestemmelse måtte have Høstand indtil 1ste Maj 1797, da Gårdens Marker først skulde

opmåles, hvilket de vare begyndt med, men da Marker og Enge vare beliggende ved Skove, og såvel Sædemarken som Engene faldt meget irregulære formedelst Skov og Buskadser, vilde Opmålingen tage nogen Tid, såmeget mere som Marker og Enge faldt meget våde, ja Vandet ofte stod så højt over Engene, at man ikke kunde gå der, især ved Efterårstid. Heller ikke kunde de strax gjøre Forslag til Hoveriets Bestemmelse, da de endnu ikke kjendte Gårdens Ejendomme, eller på hvad Måde samme bedst lod sig drive, ligesom de heller ikke formodede, at Kommissærerne kunde bestemme sådant, forinden Hovedgårdens Marker vare opmålt, hvorfor de, såsnart Opmålingen var sluttet, enten vilde sælge Bønderne deres Gårde til Ejendom eller indgå Forening med dem om Hoveriet.

Rentekammeret kunde imidlertid ikke bevilge Bøndergodsets Salg, forinden Udskiftningen af Fællesskabet havde fundet Sted og Hoveriet var ordnet, ligesom Ejerne også først måtte forpligte sig til, foruden ved Udskiftningen at iagttage, at hver Mand tildeltes al sin Jord for sig selv uden noget Fællesskab med andre, også at udlægge samtlige Godsets Husmænd så megen Jord, som måtte anses fornøden til Underholdning for en Ko og nogle Får.

Samtidig med ovennævnte Ansøgning havde Hillerupperne også ansøgt Amtet om at få Hoveriets Omordning udsat til påfølgende År. De skrive i disse Ansøgninger bl. a.: »Havnø har i en lang Række af År været i en gl. Enkefrue, navnlig Obristinde v. Arenstorffs Besiddelse, hvis Betjente have været så uvirksomme, så at Gård og Gods ikke er udskiftet af Fællesskabet, mindre har der været søgt Forening eller Bestemmelse med Godsets Bønder om Hoveriet eller i det mindste indgivet Forslag desangående, ja vi have endog bragt i Erfaring, at den befalede Indberetning ej har fundet Sted, men alting ligger i samme Forfatning som for 100 År siden.« — Det sidste var vel nok temmelig meget sagt: det er ikke troeligt, at alle de Forordninger, der dengang udkom, ligefra den første Frdng. om Fællesskabets Ophævelse ^{8/3} 1760 til Frdng. om Hegn og Fred ^{29/10} 1794, her ikke skulde have efterladt sig det mindste Spor; men det viser sig dog altså, at Fru Arenstorff ikke har udvist nogensomhelst »Flid og Villighed« overfor de mange nyttige Landvæsens- Forbedringer, »som

Kongen i landsfaderlig Øjemed^e lod udgå, navnlig for at fremme det skadelige Jordfællesskabs Ophævelse.

Få Dage efter gjorde Ejerne Anmeldelse til Amtet om den i Als Sogn grasserende Sandflugt, som allerede havde gjort Skade på en Del af deres Bøndergods i Als By, Fruerlund, Odde og Helberskov¹⁾, hvorfor de befrygtede, at den vilde gribe videre om sig, dersom der ikke i Tide rådedes Bod derpå; de formodede, at Havne forrige Ejere eller Administratorer havde »ligesom så meget andet« også forsømt at gjøre behørig Indberetning herom²⁾.

Ovenstående var ikke det eneste, der var forsømt i Oberstindens Tid; skjøndt hun således havde opført flere ny kostbare Bygninger, så havde hun dog ikke brudt sig om at få dem assurerede. De ny Ejere fik nu ligeledes dette ordnet, og ved en optagen Taxationsforretning (³/₈ 1796) blev Bygningerne forsikrede i den alm. Brandkasse, Borggårdens Bygninger for 11,240 Rdl. og Ladegårdens Bygninger for 10,240 Rdl.; — Bygningerne alene blev altså nu ansat til næsten den Værdi, Gård og Gods var taxeret til for en Menneskealder siden! Gårdens Godsforvalter, Birkedommer Fr. Petersen, lod tilføre Forretningen, at Gården ikke før havde været assureret; hvilket dengang var noget temmelig enestående, da de fleste Herregårde — ifølge Anordn. ¹³/₁ 1761 § 20 — vare blevne brandforsikrede flere År før den Tid³⁾.

¹⁾ I Jordebogen fra 1765 omtales Mtkr. Nr. 1 og 2 i Helberskov som øde af Sandflugt.

²⁾ Frd. ¹⁹/₈ 1792 »befaler«, at man »bør« gjøre Indberetning om Sandflugt. Ordet »bør« lyder jo nok noget fakultativt, men når der står »befaler« foran, kan det dog ikke let misforstås.

³⁾ Ifølge Lunn: Knapstrup assureredes denne Gård kort efter ovenst. Anordn., ligesom adskillige andre Gårde assureredes i de nærmeste År derefter, hvilke efterhånden steg til »en sådan Mængde«, at Frdné. ²⁰/₈ 1792 adskilte Brandkassen i en for Kjøbstæderne og en for Landet. Men skjøndt Ildebrand forefaldt oftere på Landet end i Kjøbstæderne, var der dog ikke få Herremænd, der først forsikrede deres Gårde, efter at ovennævnte Adskillelse af Brandkassen var sket. Ifølge Seehusen: Lyngbyg. og Gjerdrup assureredes disse Gårde først 1792, og ifølge Repholtz: Baroniet Stampenborg assureredes Hovedgårdene derunder først 1793. Da de førstnævnte Gårde var ejet af Justitar. Qvistgård, en bekjendt virksom og dygtig Landmand, der var en af de 16 Mænd, hvoraf »den store Landbokommission« bestod, ser man heraf, at når Fru A. ikke havde Havne assureret endnu

Den af Oberstinden opførte vestre Fløj vurderedes til 5000 Rdl., østre Fløj (en 1 Etages grundmuret Bygning 12 $\frac{1}{2}$ Al. bred og 56 Al. lang på 21 Fag, tegltængt, med Kviste) til 3010 Rdl., Midterfløjen til 1200 Rdl.; af Bygningerne på Ladegården vurderedes Hestestalden til 2730 Rdl., Laden til 2460 Rdl., Fæhus til 2110 Rdl., Kostald til 1510 Rdl., Havrelade og Fåresti til 360 Rdl., Snedkerstue, Bødkerhus og Svinesti til 340 Rdl., Ladefogedhus til 150 Rdl., et do. til 150 Rdl. De tre Fløje på Hovedbygningen vare tilsammen 152 Al. lange, nogle Udbygninger, der lå øst og vest for Hovedbygningen, nemlig Bryggershus (vurd. til 520 Rdl.), Malthus (550 Rdl.), Mejerihus (700 Rdl.), Kjørnemølle¹⁾ (260 Rdl.) og Smedie & Kjølle (320 Rdl.) vare tilsammen 104 Al. lange, og Ladegårdens Bygninger vare tilsammen 629 Al. lange, foruden Brandmure (80 Rdl.) og en muret Indkjørselsport (30 Rdl.), tilsammen på 76 Alen Mur. Samtlige Bygninger og Brandmure på Gården dannede således en Længde, der kun manglede 39 Alen i $\frac{1}{3}$ Fjerdingsvej.

Under Fru Arenstorffs Ejertid har Gårdens Avling og Græsning vist mest været bortforpagtet, ialtfald hedder det ved hendes Død, at Gården var forpagtet til 1ste Maj 1797. Af ovenstående Vurderingsforretning fremgår det dog, at Gården kun havde Lokaliteter indrettede til Bopæl for én Familie, og da Ejerinden selv beboede Gården, kan Forpagteren ikke tillige have boet her. Rimeligvis har det derfor været en af Omegnens Herreremænd (Dalsgårds eller Viffertsholms Ejere), der har havt Avlingen og Græsningen i Forpagtning, og Fru Arenstorff har da havt Gårdens Folk på Kost.

Den, der ellers administrerede Ejendommen i hendes Tid, var den tidligere nævnte Henning Peitersen, som var Ridefoged (o: Godsforvalter) samtidig med at han c. 1758 afløste Niels Mollerup som Birkedommer for Visborg Birk, tillige var han Herredsskriver (ved Hindsted H. ?); han måtte altså have

---

1796, kan dette ikke regnes for hendes værste Forsømmelse. — Hvad Udskiftningen angår, påbegyndtes den de færreste Steder før efter 1785 og tilendbragtes flere Steder først nogle År ind i dette Årh., så det kan heller neppe i denne Retning siges, at Fru A. har været så langt tilbage for sin Tid.

¹⁾ I Originalen står fejlagtig »Kalkmølle«. Af Kjørnemøllen (en Hestemølle) findes endnu Ruiner.

adskillige Bestillinger, thi ingen af dem var af de store; Visborg Birk udgjorde dengang næppe andet end Gård og Gods¹⁾. I 1740 omtales han som »en ung Person, der da til Gården og Egnen var ankommen«; han var Ridefoged til c. 1775. Efter ham var der en Ridefoged ved Navn Søren Wammen²⁾, som i mange År gjorde Tjeneste ved denne Ejendom; senere var han Fæster på Godset og levede ind i dette Århundrede³⁾. Hans Afløser var Fr. Petersen af Fjellevadgård, som tillige var Birkedommer ved Visborg Birk (rimeligvis var han en Søn af den forrige Birkedommer) og var den første af Ridefogderne, der kaldtes Godsforvalter. Han gjorde også Tjeneste i Hilleruppernes Tid og blev den sidste Godsforvalter ved Havnø, og da Visborg Birk snart efter nedlagdes, blev han også den sidste Birkedommer for Visborg Birk.

Under Hillerupperne, som ikke beboede Gården, var Havnø ligeledes bortforpagtet. Fra 1ste Maj 1797 forpagtede Lavrids Kristensen Schmidt fra Vrandruphovgård Gårdens Avling og Græsning samt Visborg Konge-Kirke-Korntiende tilligemed Skjellum Kirke-Korntiende på 6 År for en årlig Afgift af

¹⁾ Tingstuen på Visborgg. var 1764 udstyret på følgende Måde: 1 Jern-Bilæggerkakkellovn, 4 Rdl., 1 lang rødt Fyrrebord, 4 ¶, 1 do. Bænk (o: »Tingstokken«), 1 ¶; — mindre kunde det ikke godt være; men forevrigt var der nok ikke mere andre Steder (smlg. f. Ex. Røpholtz: Stampenborg p. 104).

²⁾ I Aviserne fra de Tider træffer man oftere på Fuldmægtigenes Navn, navnlig når de indkalde Arvinger efter afd. Fæstere på Godset, og således træffer man også gennem en lang Årrække på den ovennævnte Fuldmægtigs Navn. Som man kan tænke sig, har man i daglig Tale benævnt Fru Arenstorff blot som »Fru Oberstinden«, og Fuldmægtigen har været så vant til at kalde hende således, at man endog kan træffe på Bekjendtgørelser, hvori han kun skriver: »På mit (S. T.) Herskab, Frue Obristindens Vegne, som Fuldmægtig, S. Wammen« (f. Ex. Jy. Efterr., Juni 1785). — For ham har der kun existeret en Obristinde, hvorfor han har forglemt at føje Navnet til! — På Dalsgård udsteder Ejeren, E. Vium, selv disse Proklama. — På Visborggård bekjendtgøres Proklama af Fuldm. Poulsen på sit (S. T.) Herskab, Hr. Kammerherr v. Arenstorffs Vegne. — (Som Apropos kan her anføres, at der i de Tider på Visborggård var en Huslærer la Cour, der kom sørgelig afdage derved, at Hesten styrtede med ham, jfr. Fr. Barfods Stamtavle: La Cour p. 9.)

³⁾ Mulig er han identisk med den Søren Wammen, som ejede Grunde ved Viborg og desang. havde Proces ved Landstinget (Nørrejyll. Themis 1805).

1700 Rdl., foruden visse Præstationer, nemlig Græsning og Foder til nogle Heste og Køer til Fru Poulsens, Forvalterens og Teglværkets Brug. Sidste Efterår var sået 70 Td. Rug. Forpagteren skulde nyde Hoveri af de Bønder, som ifølge Hoveri-Kommissionens Kjendelse endnu vare forpligtede til at forrette sådant.

Ansøgningen om at få Hoveriets Omordning udsat, var nemlig ikke bleven bevilget, men Godsets Bønder måtte møde for den kgl. Hoveri-Kommission i Ålborg i November og December 1797, hvor der da blev truffen Bestemmelse om den Pengeafgift, de skulde svare istedetfor Hoveri, hvorefter dette for de fleste af Bøndernes Vedkommende skulde ophøre 1ste Maj 1797. Kancelliråd Hillerup, som selv ved Sygdom havde været forhindret i at overvære Foreningen, fandt sig imidlertid højlig beføjet til for Rentekammeret at påanke Amtmandens og Kommissærernes Forhold desangående. Han ankede over Amtmandens besynderlige og imod alle Love, Ret og Billighed stridende Forhold og hans ganske ulovlige Påtegning på Hoveriforeningen, tilligemed den derpå grundede, af Kommissionen iværksatte Forhandling om en ubetydelig Pengeafgift istedetfor Hoveri, hvilken var alt for lavt ansat, fordi hans Broder og Mødejer af Gården, Kbmd. Hillerup i Ålborg, med hvem Foreningen var indgået, ikke havde noget Kjendskab til disse Forhold, hvorfor han androg om, at denne Forretning vordede ganske og aldeles tilsidesat, da det af alle kgl. Forordninger vedkommende Hoveriet tydelig fremgik, at det var Majestæters Vilje, at ingen af hans Undersætter skulde fornærmes, hvad enten han var Bonde eller Jorddrot. Derhos androg han om, at den Forening, han tidligere havde indgået med nogle af Godsets Bønder om Hoveriet, fremdeles måtte blive i Kraft, såmeget mere som Bønderne, der havde indgået samme, ikke havde en halv Fjerdingsvej til Hovedgården eller dens Marker, så Lokalteterne kunde ikke være bedre nogetsteds, og den halve Del af Visborg By, som tilhørte Visborggård, havde tre Gange så langt til Hove og dog forrettede mere Hoveri, end det var begjært af Havnø Bønder i samme By.

Da det ikke var ualmindeligt, at den kgl. Hoveri-Kommissions Foreninger med Hovbønderne bleve påankede af Jordrotterne, så kunde Rentekammeret foreløbig ikke overkomme at resolve i de enkelte Tilfælde; som Følge heraf udgik

Plakaten ⁸/₄ 1797, hvorefter Hoveriet for dette Gods' Vedkommende vedblev til 1ste Maj 1798. Et Par År derefter erholdtes ved kgl. Resolution, dat. ¹⁶/₄ 1800, Tilladelse til at afhænde Bøndergodset fra Havnø med Forbehold af fri Hovedgårdstaxtes Rettigheder, og i Løbet af de nærmest påfølgende År blev nu alt Godset bortsolgt; ligeledes solgtes Visborg og Skjellum Kirker og sidstnævnte Sogns Kirke-Korntiende. Havnø har således kun ejet disse Kirker fra 1679—1800, men ellers have de stedse hørt under Visborggård.

Kancelliråd Hillerup var gift med Ingeborg Margrethe Hillerup (Datter af Præst i St. Darum Thomas Hillerup, en Bondesøn fra Hillerup); han blev senere Ejer af Bramstrup på Fyen, fik Justitsråds Titel og døde ¹/₃ 1829¹). — Kjøbmand Hillerup var gift med Elisabeth Dyssel Jespersen²); han købte 1803 Børglum Kloster, blev siden Justitsråd og døde 1819³). — Brødrene vare dog kun i Besiddelse af Havnø i få År, da de solgte Gården til Grev Konrad Georg

Reventlow,

Hs. Maj's Kammerherre, Kommandør i Sæetaten, til Grevskabet Sandberg-Reventlow i Sundeved i Slesvig⁴).

Da hverken hans Skjøde eller Hilleruppernes Skjøde fra 1796 have her, kan Kjøbesummerne m. m. ikke anføres (Pl. ²²/₂ 1779 befaler nemlig, at Kjøbesummerne skal nævnes i Skjøder) og da der desuden så godt som ingen Papirer findes fra dette Tidsrum, kan Oplysningerne kun blive derefter. Når det f. Ex. i det senere Skjøde fra 1816 hedder, »at Hovedgården eller dens Jorder ingensinde må drives ved Hoveri af Bønder, som bruge Gårde«, vides det ikke, hvorfra denne Bestemmelse stammer; i Skjødet fra 1802 står der intet derom. — I Grevens korte Ejertid var Gården forpagtet af ovennævnte L. K. Schmidt og administreredes af Kaptajn i Landeværnet

¹) Hans Søn var Digteren og Oversætteren Frederik Kristian Hillerup (Erslev: Forfatter Lexikon I., 656).

²) Havde mange Børn, jvfr. Lengnicks Uddr. af Budolfi Kirkeb. (Geh. Ark.)

³) Dan. Hgde.: Børglum Kl. H. Bruun: Gl. dan. Minder III., 171.

⁴) Se Trap: Slesvig II., 377. — Grev K. G. Reventlow († 1815) var en Broder til den bekjendte Bondeven Statsminister Grev K. D. F. Reventl.

og Landvæsenskommissær Andreas Møller af Gudumlund, hvilken på sin Principals Vegne havde nogle Stridigheder med Forpagteren, hvorom findes en Voldgiftskjendelse af $11/8$ 1802. — Alt Godset var ikke bortsolgt i Grevens Tid, men da han atter afhændede Gården, beholdt han selv Resten af Godset og solgte det efterhånden til Bønderne selv eller til Omegnens Godsejere. Thyge Thygesen til Randrup og Dalsgård ¹⁾ købte c. $30\frac{1}{2}$ Td. Bøndergods og 4 Td. Skovskylld og lagde det under Dalsgård. Kmhr. Arenstorff købte bl. a. Haslevgård, hvor en af hans Sønner en Tid boede ²⁾, ligeledes skal Major Tuko v. Arenstorff til Trudsholm have købt noget Gods (i Als Sogn) og mulig fl. andre.

Havnø Hovedgård skyldsattes for 65 Td. 6 Skpr. 2 Fd. $2\frac{5}{12}$ Alb. Hartkorn + Tiende, nemlig:

Hovedgårdstaxt Ager og Eng. . . 64 Td. 7 Skpr. 2 Fd. « Alb. ³⁾.

Bøndergods. . . . . « — « — 3 — $\frac{5}{12}$ — ⁴⁾.

Skovskylld . . . . . « — 6 — 1 — 2 — ⁵⁾.

Visborg Sogns Konge-Korntiende 5 — « — « — « — .

¹⁾ Sen af Mads Thygesen til Dalsgård og Maren Nielsdatter. Efter Mads Thygesens Død giftede hun sig (før 1785) med Edvard Vium, som derefter ejede Dalsgård, indtil han ved Skjøde, dat. $29/6$ 1792, overdrog Gården til sin Stedsøn, ovennævnte Thyge Thygesen. Dalsgård havde dengang c. 23 Td. Hovedgårdstaxt, c. 11 Td. Skovskylld og c. 57 Td. Bøndergods. T. Thygesen blev senere ved Giftermaal Ejer af Randrup (hvor han så tog Bopæl) og købte senere også Høstemark og Ny Vrå. Han døde $13/1$ 1842. Efter ham og hans Svigersøn Lund, Dalsgårds følgende Ejer, har Lystgården Thygeslund sit Navn. Om T. Thygesen se F. Hvass: Faml. Hvass I, 41 f.

²⁾ Efter ham beboedes Haslevgård af Kaptajn Kristian Lassen, f. på Høstemark $13/10$ 1772, † i Ålborg $15/11$ 1850; O Else Margrethe Haugård, f. i Als Præstegård $14/6$ 1786, † i Haslevgårds Mølle $12/2$ 1822 (jvfr. Ligstenen på Als Kirkegård). Derefter beboedes Haslevgård i en Del År af Kmhr. de Lichtenberg, senere Stamhusbesidder til Bidstrup (en Svigersøn af Kmhr. Arenstorff til Visborg). På Als Kirkegård findes en Ligsten over hans 3 Sønner, nemlig Gerhard de L., f. $7/6$ 1832, † $21/6$ 1832, Gerhard de L., f. $1/4$ 1837, † $6/1$ 1838, og Hans Henrik de L., f. $20/2$ 1839, † $23/2$ 1839.

³⁾ Af Hovedgårdstaxten var nemlig fragået 1 Td. 4 Skpr. 3 Fd. 2 Alb. Hl., som var henlagt under Brohuset ved Buddum.

⁴⁾ Lidt ufri Jord ved Louenkjær, som endnu hører til Gården.

⁵⁾ Nemlig Kraven Skov ved Haslevgård og »de endnu (c: 1802) i Fruerlund stående Træer«.

På Grevens Vegne solgte ovennævnte Administrator Gården til Ratie Mathias

Lorentzen

fra Hólsten for en Kjøbesum af 74,000 Rdl.; Kjøbekontrakt, dat. ¹⁶/₁ 1802, og Skjøde, dat. ²/₆ 1802.

I Kjøbet var indbefattet lidt over 1000 Rdl. for Inventar, hvoriblandt nævnes en Galease. I ældre Tid havde Gården nemlig sit eget Skib, vist navnlig til Stude- og Brændetransport til Kjøbenhavn. 1764 omtales også en indhegnet Plads ved Ladestedet, hvor Gårdens Skib havde Vinterleje ¹⁾, ligesom de gl. Fæstekontrakter for Færgemanden bl. a. lyde på: »passer han Fartøjet med Pumpning og videre, når det ved Broen er liggende og Skibsfolket er derfra«. Skibet, der nok var gammelt, skal i Lorentzens Tid være gået tilbunds strax vesten for Havnø Bro, hvor man endnu, når Vandet er klart, kan se Rester af et Vrag i Dybet, men ellers er det meste af Tømmeret efterhånden bjerget.

Havnø Teglværk, der synes at være anlagt af Justitsråd Benzon, blev i denne Ejers Tid nedlagt, det var beliggende sønden for Lunden (er angivet på Vidensk. Selsk. Kårt); der har næppe der været drevet så ringe en Virksomhed, og endnu for en 20—30 År siden opløjedes der på dette Sted Murbrokker i tusindevis, ligesom der også endnu opløjes en Del.

I 1808 var der Indkvartering på Gården af spanske Ryttere, hvilke her have indhugget sig et lille Minde, idet de, formodentlig af Mangel på andet Brug for deres Våben her i Landet, have moret sig med deres Sabler at gennemhugge flere af Stolperne i Laden, så de ere hel hullede: et Bevis for, at disse Sabler have været skarpe som Knive, — hvilket dog ikke Svenskerne, men derimod deres daværende Allierede, Franskmandene, senere fik at føle på deres Rygstykker.

Lorentzen beboede Havnø, og da Forpagtningen udløb 1803, drev han selv Gården. — Hans Ejertid falder ind i den Periode, der til alle Tider har været Landmandens bedste,

¹⁾ I Delingsforr. fra 1764 forbeholdtes der også Visborggårds Ejer fornøden Plads ved Havnø Bro til Vinterleje for et Skib, såfremt han senere skulde blive tilbunds at ville holde et sådant.

ikke blot var Høsten god, men Kornpriserne vare på Grund af Krigen og den store Udførsel tillige særdeles høje: 1 Td. Rug stod i en Værdi af 14 Rdl. d. K., og når til Sammenligning anføres, at en god Hest på samme Tid kostede 30 Rdl., en Trækstud 10 Rdl. og en Ko 7 Rdl., så fremgår det bedst heraf, hvor urimelig høj Kornprisen var (1 Td. Rug = 14 Rdl. = 2 Køer). Som Følge af disse Kornpriser steg Landejendommene også i disse År til langt over deres Værdi, og da Lorentzen først i Januar 1810 solgte Gården, var Kjøbesummen således stegen til 130,000 Rdl. dansk Kurant¹⁾; dog må her også tages i Betragtning, at Kurantsedlerne da vare sunkne ikke lidet i Værdi.

Havnø var næppe den eneste Gård, Lorentzen ejede ved samme Tid; allerede ³/₈ 1803 udbød han således Hals Sogns halve Kirketiende og hele Kongetiende til Auktion, hvilket tyder på, at han også dengang var Ejer af eller ialtfald Interessent i den store Vrå Hovedgård i Aistrup Sogn i Vensyssel. Denne Gård ejede han senere i Forening med Thyge Thygesen til Randrup og Dalsgård; Ejendommen, der bestyredes af Lorentzen, deltes i Gl. Vrå og Ny Vrå, hvoraf Lorentzen beholdt Gl. Vrå, og Thygesen fik Ny Vrå. Ved Skjøde, dat. ²¹/₈ 1811, solgte Lorentzen til T. Thygesen Hals Nørreskov på 900 Td. Land.

Lorentzen, der var en Søn af P. A. Lorentzen til Schønhagen, blev gift ²⁶/₇ 1806 (Visborg Kirke) med Jfr. Dorthea Marie Jensen fra Havnø; de havde mindst en Datter døbt i Visborg (Dorthea Lovise, døbt ²²/₈ 1809). —

At være Ejer af en Landejendom i de Tider, betragtedes som noget særlig attråelsesværdigt, og man finder derfor også adskillige Forretningsfolk fra Byerne, der nu vilde forsøge deres Lykke som Landmænd. En sådan Mand træffer man i Havnø følgende Ejer, som var en københavnsk Grosserer ved Navn Jens

Lund.

Da han som det synes mest benævnes »af København«,

¹⁾ Grosserer Lunds Skjøde findes heller ikke mellem de herværende Papirer, men Kjøbesummen kjendes fra Aviserne fra den Tid.

må han nærmest have havt sin Bopæl der, og har kun til Tider beboet Gården, hvilken han nok ellers selv drev ved Hjælp af Ladefoged.

Lunds Hustru — som mere stadigt opholdt sig på Havne tilligemed sine mange Børn — hed Anne Marie Kathrine¹⁾ Hostrup og var Datter af Brygger Hostrup i Kjøbenhavn og Hustru, f. Holm²⁾, som anden Gang var gift med kgl. og Universitetsbogtrykker Direktør J. N. C. Schultz.

I de År, Lund var Ejer, var Høsten også i det hele god, ligesom Kornpriserne også vare temmelig høje³⁾, men Statens Pengevæsen var, som bekjendt, i en for Handel og Vandel aldeles ødelæggende Tilstand. Kurant Sedlerne faldt efterhånden meget betydeligt i Værdi: allerede 1807 stod deres Kurs kun i 153 og faldt de følgende År yderligere, 1808 til 190, 1809 til 388 indtil man i Slutningen af 1812 måtte betale en Specie med 20 Rdl. d. K. Den sørgelig berømte Bankerotforordning^{18/1} 1813 bestemte, at Seddelpengene kun skulde indløses for $\frac{1}{10}$ af deres oprindelige Værdi, foruden at Ejendomsbesidderen ved Rigsbankshæftelsen blev røvet $\frac{1}{6}$ af sin Ejendoms Værdi. Kurantsedlerne bleve imidlertid først indløste i Slutningen af Året 1813, men forinden havde flere Omstændigheder bevirket, at Kursen faldt enormt, sommetider endog 1000 % ad Gangen, og gik tilsidst ned til at noteres i 14,000 i Slutningen af 1813, så at der altså gik 140 Rdl. Kurantsedler eller 23 Rigsbankdalersedler på en Sølvspecie. Det er i disse Tider, at man i Aviserne kan læse f. Ex.: »på Auktionen blev alt betalt med de nu sædvanlige høje Priser, en Vinervogn betaltes med 20,000 Rdl., en Ridehest med 10,000 Rdl.«, etc. Priserne vare dog altså ikke særlig høje, da Vedkommende i Virkeligheden kun gav c. 78 Rdl. Sølv-

¹⁾ Hendes Navne skrev sig fra hendes Mormoder, Anne Marie Bjerregård, og dennes Søster, Kathrine B., gift med Brygger Jens Hostrup i Kbhvn., en Farbroder til ovennævnte Brygger H.

²⁾ Datter af cand. theol. Niels Holm, Gjæstgiveri-Forpagter i Kbhvn., og Anne Marie Bjerregård, Datter af Niels Nielsen B. til Nørre Vinkel ved Lemvig, † 1733 (se om Faml. Bjerregård Jy. Saml. IV., 260—9).

³⁾ 1814 fik Landmanden for 1 Td. Hvede 40 Rdl., 1 Td. Rug 30 Rdl., 1 Td. Byg 20 Rdl., 1 Td. Havre 15 Rdl., 1 Td. Ærter 30 Rdl., 1 Td. Kartofler 15 Rdl. (»Rdl.« betyder her Rdl. dansk Kurant, hvilke dengang kun gjaldt 1 Rigsbank $\frac{1}{2}$ Navne Værdi).

værdi for Hesten og det dobbelte for Vognen. — Det var først mange År efter, at Sedlerne noteredes al pari; 1814 varierede Kursen mellem 200—536; de følgende År steg den, 1815 til 633, 1816 til 690, hvorefter den atter faldt, 1817 til 510, 1818 til 325, 1819 til 248, 1820 til 264, o. s. fr.¹⁾. — Da Rigsbanken i 1818 blev forandret til Nationalbank, kom Landejendomsbesidderne på samme Måde til at hæfte med 1 % af deres Værdi, og desuden skulde de med 6¹/₂ % årlig forrente et Beløb af 5 % af deres Værdi (her svarede Renten med 260 Rbd. rede Sølv årlig), sålænge til alle Rigsbanksedler vare indløste; men det således ydede Rentebeløb skulde afdrages dem i deres Grundskatter, så at det i Realiteten var Finantserne, der forrentede de ⁵/₆ af Landejendommenes oprindelige Hæftelse til Rigsbanken, og kun et Udlæg, som Landejendomsbesidderne gjorde ved at forrente samme.

Siden Århundredets Begyndelse vare desuden Skatterne stegne overordentligt, Jordafgiften var i den Tid bleven forhøjet 10³/₄ Gange og alle andre Skatter forhøjet til mindst ¹/₂ Gang mere end tidligere. — Følgende Tal viser de Beløb, der ifølge Havnø Skatte-Kvittansbog er erlagt på Amtstuen i Lunds Tid: 1810: 594 Rdl.; 1811: 910 Rdl.; 1812: 2262 Rdl.; 1813: 1965 Rbd.; 1814: 3359 Rbd.; 1815: 2774 Rbd.; 1816: 2232 Rbd.; 1817: 2491 Rbd. — Der fandt således en betydelig Difference Sted imellem disse Års Skatteafgifter, ikke blot nominel på Grund af Svingninger i Kursen, men også reel på Grund af Forhøjelsen og ny Skatters Pålæg. — Anslår man Hartkornet til dengang at have en Værdi af 8—900 Rdl. pr. Td., vil det heraf fremgå, at alene Amtstueskatterne vare så betydelige for disse År, at de betragtet som Rente endog nåede en større årlig Sum, end Hartkornets Værdi havde²⁾. — De enkelte Skatte-Poster ere meget afvigende for disse År; her anføres f. Ex. Areal skatten: 1810: Kvartals Areal skat 45 Rdl. 42 β, ¹³/₈ Forhøjelse deraf 73 Rdl. 81 β; 1811: Areal skatten for 1ste Halvår 119 Rdl. 27 β, do.

¹⁾ Se M. L. Nathanson: Danm. National- og Statshusholdning (1844).

²⁾ Jævnfør hermed Kr. Rothe: Forklaring over de direkte Skatter 1802—18 (Kbhvn. 1849), hvor det også siges, at Skatterne på den Tid løb op til en årlig Sum, der som Rente betragtet »var mange Gange større end Hartkornets Værdi«.

for 2det Halvår 554 Rdl. 25 β ; 1812: Arealsskat, oprindelig 90 Rdl. 84 β , Forhøjelserne deraf 1859 Rdl. 73 β ; 1813: Arealsskat af Jorden 911 Rbd. 28 β og af Tienden 42 Rbd. 70 β ; 1814: Areal- og Tiendeskat 2188 Rbd. 50 β ; 1815: Arealsskat 1851 Rbd. 88 β ; 1816: Arealsskat 1241 Rbd. 4 $\mathcal{L}$; 1817: Arealsskat 1508 Rbd. —

I Årene 1814—15 kom det til Tvistigheder med Færgemanden i Hadsund angående Havnø Færgesfart, og efter at der forgjæves var prøvet Forlig, henvendte Færgemanden sig til General-Postdirektionen som hans Foresatte, for at denne skulde skaffe ham hans forment Ret. Lund vilde nødig indlade sig i Proces med ham, hvorvel han ikke troede, at om det kom til Sag, Havnø kunde tabe sin i Århundreder upåankede havte Rettighed til at overføre; Hensigten var ingenlunde at fortrædige Færgemanden, og han vilde med Fornøjelse renoncere på at overføre virkelig Rejsende, hvoraf der desuden ingen kom, men på den anden Side vilde han heller ikke fortrædige af Færgemanden i sin Ret, ikke for sin egen Skyld, men for Egnens Beboere, som det blev en sand Ubillighed imod, og han troede heller ikke, at det kunde være Privilegiets Ånd, at den ene Nabo skulde rejse flere Mil for at komme til den anden, der boede overfor på den anden Side Fjorden. For Havnø selv var Sagen næsten af ingen Værd, da den altid beholdt sin Frihed til at føre frem og tilbage, hvad der vedkom Gården. — Efter at begge Parter havde forelagt Sagen for ovennævnte Direktion, blev Resultatet, at Havnø ikke måtte kræve Betaling for at overføre Rejsende eller Egnens Folk; thi selvfølgelig kunde det ikke forbydes at overføre, hvad der angik Gården, og vilde de godvillig færgø andre over, blev det en Privatsag¹⁾. —

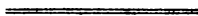
Grosserer Lund ejede foruden denne Ejendom også en Halvdel i Lynderupgård samt havde Forretning i Hovedstaden; 1814 købte han desuden Sukkerraffinaderiet i Norgesgade, daværende Mtkl. Nr. 194, og rimeligvis var det på Grund heraf, at han nu forpagtede Havnø bort.

¹⁾ Om det nuværende Færgeprivilegium for Hadsund samt mere derhen vedrørende se et Par Piecer af F. Hvass: »En Bro ved Hadsund eller Forbedring af Færgeforholdene« (Randers 1886), samt: »Billigere Planer til en Bro ved Hadsund eller Forbedring af Færgeforholdene« (Randers 1887).

Ved Kontrakt, dat. ²⁹/₁ 1815, forpagtede Kristen Kjeldsen (med Kr. Dinesen til Volstrup som Kavtionist) fra 1ste Maj at regne Gårdens Avling og Græsning, Visborg Sogns Konge-Korntiende, samt det Gården tilhørende Fiskeri i Fjorden for et Tidsrum af 4 År mod en årlig Afgift af 5,333 Rbd. 2 $\frac{1}{2}$ Navne Værdi samt visse Præstationer, nemlig fri Station for den Funktionær, der havde Overtilsyn med Skovene, fri Station til den Mand, Lund holdt til Skovarbejde, Foder og Græsning til de to Heste, Lund holdt til Skovarbejde (disse Heste såvelsom Karlen måtte Forpagteren dog benytte, når der ikke var Brug for dem i Skoven), og endelig fri Græsning til de tre Skovfogders Kreaturer. At Pengene dengang rakte vidt, ser man af, at disse Præstationer kun ansattes til at have en Pengeværdi af 250 Rbd. Navne Værdi. — Udsæden var 25 Td. Rug og Vårsæden var anslået til 30—40 Td. Byg og 70—80 Td. Havre.

Forpagtningen kom dog kun til at vare 18 Måneder, thi imidlertid havde Grosserer Lund bestemt sig til at sælge Gården til Forpagteren og hans Kavtionist. — Og heldigt var det for Lund, at han allerede dengang afhændede Gården, thi havde han ventet dermed nogle få År endnu, var hans Tab ved Havnø blevet endnu langt større end det blev. Nu gik det derimod — som vi i det følgende skulle se — for den overvejende Del ud over Kjøberne.

(Sluttes i næste Bind.)

Bidrag til Kolding kommunale Skolers Historie.

Af Skoleinspecteur, cand. theol. Theodor Siersted.

1. Collins Skoler og den første »danske« Skole. 1772—1805.

Ved Fundats af 14de Maj 1772 skjænkede Christian Collin (Forvalter paa Stamhuset Fusingø ved Randers, død 1786) adskillige Kapitaler til Bødeste for Kolding By; deriblandt en ikke ubetydelig Sum til Skolevæsenets Fremme. En Del af denne skulde anvendes til Oprettelsen af: 1) en fri Skole, i hvilken 40 til 50 Børn af fattige Forældre skulde undervises i »Christendom, Læsning, Skrivning, Regning og noget af Geometrien«, og 2) en Haandgjerningsskole for fattige Pige-børn, som i et Antal af c. 20 skulde nyde Undervisning i et treaarigt Kursus.

Den første af disse Skoler: »Den Collinske Læseskole« eller »Den frie danske Skole«, som den kaldtes, oprettedes i Aaret 1777 og styredes nu i mange Aar af Lærer Andreas Becker (f. 1753, tiltraadt Embedet $\frac{7}{8}$ 1777), medens Haandgjerningsskolen først synes at være traadt i Virksomhed 1788.

Det turde være berettiget i disse to Skoler at se den første ordnede Begyndelse til Kolding Bys nu saa vel udviklede kommunale Skolevæsen, da de tidligere Skoleholderes Undervisning nærmest synes at have haft en privat Karakter, om den end ingenlunde stod uden Kontrol og Tilsyn fra Byens Autoriteter, der meddelte Tilladelsen til at holde Skole. Af saadanne »Skoleholdere« og deres »adjuncti« omtaler J. J.

Fyhn i »Efterretninger om Kjøbstaden Kolding« p. 162. Niels Mikkelsen, ansat 1595, Johannes Harboe¹⁾, Peder Olsen omtr. 1756 og hans adjunctus Mads Jensen Wraae. Listen kunde vistnok forøges; vi kunde nævne Lorents Bogbinder, der paa egen Haand »vovede at holde Skole«, og som i den Anledning blev »anklaget« d. 20/9 1731, og »en afdancket Rytter nafnlig Matthias Busk«, hvis Ansøgning om at blive Skoleholder 10 Aar senere blev afslaaet. Det har imidlertid efter vort Skjøn kun liden Interesse i dette lille Arbejde at fremdrage disse Navne, da den Gjerning, til hvilken de ere knyttede, næppe er fremtraadt under andre Former i Kolding end i de øvrige danske Kjøbstæder²⁾, og da en Fremstilling heraf ligger udenfor den specielle Opgave, vi her have stillet os.

Idet vi derfor opgive videre Undersøgelser om Skolerne for Collins Tid, skulle vi først vende os til de to, der bære hans Navn.

»Læse- Skrive- og Reigneskolen« havde Lokale i Lærer Beckers Hus paa Adelgade³⁾. Den gamle, mørke Bindingsværks Gaard med de mange smaa Vinduer og med fremspringende første Etage stod endnu til 1884, da den nedbrødes for at give Plads til en mere tidssvarende Bygning.

Synderlig godt har Lokalet saaledes ikke været; men Dattiden var i denne Retning ikke forvænt⁴⁾. Hvad Skolens

¹⁾ Ansat 16/1 1726, død 17/2 1753.

Th. S.

²⁾ Christian d. 3dies Kirkeordinants af 14/6 1539 bestemmer, at »Vdi huer Kjøbstæd skal vere aleniste een [Latin-]Schole, oc alle hine andre puge Scholer, som her oc der holdis, skulle affeggis«; dog skal Øvrigheden sørge for »Scriffuere Scholer, som mand dennem kalder for Dreng oc Piger oc andre, de der ikke due til at lære Latine«. Forbudet mod Pogeskoler gjentages i Christian d. 5tes danske Lov 2—18—18, og Almueskolen fristede en over al Maade kummerlig Tilværelse. Frederik d. 4des og Christian d. 6tes Bestræbelser for at hidføre en bedre Tilstand paa dette Omraade kom ikke i nogen synderlig Grad Kolding By tilgode, da den som bekjendt ikke hørte til de Kjøbstæder, i hvilke Latinskolerne bleve nedlagte og Borger-skoler oprettede.

³⁾ Nr. 230; nu Kjøbmand Fr. Neckelmanns Ejendom.

⁴⁾ Sognepræst i Kolding 1803—13 P. Raaschou skriver i Anledning af en Skolevisitats den 17/1 1805: »Skolelærer Becker har nu henlevet de fleste af Dagens Timer i 25 à 26 Aar i denne Skole, hvis Atmosfære jeg næppe kunde udholde disse Par Timer; gid han dog snart maatte komme til at drage en renere Aande paa en fordelagtigere Post!«

daglige Arbejde angaar, da er dens Reglement af ²⁴/₁₀ 1780 desværre gaaet tabt, men en i Kolding Raadstuearkiv opbevaret Fortegnelse over Skolens »under Skoleholder Beckers Forvaring og Ansvar beroende« Bibliothek gives os et ret godt Indblik i dens Forhold, hvorfor vi her hidsatte Listen. Der fandtes:

»1 dansk Bibel, 1 Atlas med 25 Landkort i rødt Bind, 1 nye do. med 20 Kort og broget Bind, Hübners fuldstændige Universal Geographie i 4re Tomer, Zophens Universal Historie, Hoffmanns Fundatzer i 3 Tomer, Neue Schule Officin, 1 Messing Cirkel, 1 Jærn Papirsax, Supplement til de 4re jyske Stifters Foundationer, i fransk Bind, Den naturlige Theologie og (sic!) en Indledning til den aabenbarede ved Ove Guldberg, P. Fr. Suhms Historie over Danmark og Norge samt Holsten i 2 Udtoge, Den almindelige Verdenshistorie ved Abraham Kall, Den christelige Religions Hovedlærdomme ved Benj. Georg Sporon.«

Heller ikke Inventarielisten i Haandgjerningsskolen, som bestyredes af Jomfru Ane Jacobsen (fra ²/₅ 1788 til ¹²/₅ 1824), er uden Interesse. Den omfatter følgende Gjenstande: »1 stort sortbrun malet Skab med Laas og Nøgler afdelt i adskillige Rum, 6 brunmalede Træ Stole, 2 do. Bænke, 6 Spinderokke, 6 Blaarspydder, samt Rokkebreve, 2 Hægler og 1 Hæglestaal, 2 Haspetræer og 2 Jærn Haspepinde, 1 Opstander Garnvinder, 2 Par fine og 1 Par grove Karter, 1 Slagbord, 5 Fodskamler, 1 Tøyekurv (hvori den kartede Uld lagdes?), 10 Par Strikkepinde og 10 Saxe.«

Det ses altsaa, at Undervisningen, for hvilken Planen approberedes den 2den Maj 1788, foruden Strikning og Syning tillige omfattede Spinden og Karten, hvilke sidste Haandarbejder dog bortfaldt i Begyndelsen af dette Aarhundrede, omtrent 1805.

Saavidt det kan skjønnes, have baade Lærer Becker og Jfr. Jacobsen troligt gjort deres Pligt, men det er alligevel klart, at disse Skoler, som tilmed begge vare bestemte for den fattige Befolkning, ikke kunde fyldestgjøre de Krav, som den mere velhavende Borgerstand maatte stille til en dansk Skole. De Forældre, der ikke kunde eller ikke vilde holde deres Børn i Latinskolen, vare henviste til enten at holde privat Informator eller at sende dem som betalende Elever til den

Collinske Skole, hvis hele Undervisningsplan bar det gammel-dags Præg. Intet Under derfor, at de Klager, som den gamle Pastor Bakke (1746—67) havde istemt over Ungdommens mangelfulde Oplysning¹⁾, vedbleve at lyde, og at Trangen til endnu en dansk Skole blev stærkere og stærkere.

For at afhjælpe denne fremkom Kolding Kirke- og Skoleinspektion, der bestod af Sognepræsten Carsten Volquartz (1770—1803), Borgmester Justitsraad Diechmann samt Raadmændene H. J. Bang og K. Bruun, i Aaret 1792 med et Forslag til det kgl. danske Kancelli om, at der foruden »den frie Skole« maatte blive oprettet »en dansk Skole« i Kolding samt ansat en duelig Lærer ved samme. Skoledirektionen — Stiftamtmand Hellfried og Biskop Middelboe — anbefalede Sagen, der da ogsaa under $\frac{21}{4}$ 1792 opnaaede Kancelliets Approbation, efter at den saakaldte »store Skolekommission« under $\frac{24}{3}$ s. A. havde afgivet sin Betænkning over Forslaget.

Det bifaldtes, »at Skolelønnen for ethvert Barn maatte bestemmes saaledes:

- »a) de, som alene lære at læse, ugentlig . . . . 2 β,
- »b) de, som tillige lære at skrive . . . . . 4 β,
- »c) de, som lære at regne . . . . . 6 β,«

fordi disse Skolepenge »stemmer overens med den Skole Taxt, som i Almindelighed finder Sted«. Kancelliet ønsker dog oplyst, om disse Skolepenge kunde udgjøre en tilstrækkelig Løn for en duelig Lærer, som selv skulde bekoste et Skolelokale, og slutter med Hensyn hertil saaledes: »Ønskeligt var det for Resten, om der uden Bekostning for Læreren kunde forskaffes et rummeligt Skolehus eller Stue. Ligesom det ogsaa var godt, om der i Byen var en eller anden Kirkebetjent, hvis Embede, om ikke strax saa dog i Tiden, kunde

¹⁾ I Skrivelse af $\frac{7}{6}$ 1748 til Borgmester og Raad: ». . . jeg kan med Sandhed af Hiertet forsikre, at jeg med Væmodighed og tit med grædende Taarer for Herren har beklaget dend ynkværdige og beklagelige Tilstand, som de mange unge Børn her i Byen findes udi, da de fleste aldrig søge nogen Skole, men voxer op som vilde Hedninger . . .« Skrivelsen raader forøvrigt til, at Skoleholder Harboe skal »antage en dygtig og duelig Karl til Hielp« for at der kan vedblive at være »een eeneste Hovet Skoel« saaledes som »det stedse haver været her fra ældgamle Tider«. (Sammes Brev af $\frac{29}{3}$ 1753; smlign. Fyhns Antagelse om to Hovedskoler, anf. Skr. p. 161.)

forbindes med Skolelærerens og dennes Vilkaar paa saadan Maade forbedres.«

D. 18. Juni publiceredes Kancelliskrivelsen for Skoleinspektionen, som derpaa under 25. Oktober 1792 udnævnte Peder Jürgensen af Maustrup i Haderslev Amt (født $\frac{1}{6}$ 1769) til at være »dansk Skole-Lærer her i Colding« med den Forpligtelse »selv for egen Regning at forskaffe sig et rummeligt Skoleværelse paa et beqvemt Sted her i Byen«.

Kancelliets Ønske blev saaledes ikke helt opfyldt; Jürgensen maatte selv skaffe Lokale og fik et saadant i en Gaard paa Vestergade, som endnu bærer Navnet »Jürgensens Gaard«. Derimod toges Kancelliets anden Henstilling til Følge, idet ved første Vakance — da Klokker L. Wisbech døde d. 30. Septbr. 1809 — Chordegne- og Klokkereembedet forenedes med Skolelærerembedet.

Hermed ere Hovedtrækkene givne af Skoleforholdene i Kolding i Slutningen af forrige Aarhundrede og i Begyndelsen af dette. De to danske Skoler bestode jævnsides, saa omtrent med samme Undervisning, og Afstanden mellem dem har næppe været synderlig stor; idetmindste ses det af en Skrivelse af $\frac{21}{10}$ 1805 fra Kolding Kirke- og Skoleinspektion til Organisten Rasmussen, at han, »da den latinske Skoles Discipulos Sangopvarnting efter kgl. Placat af 22de Marts 1805 ophører til 1ste October førstk.«, indtil videre »skal paatage sig Sangens Bestyrelse med de foreslagne 15 Subjecter af begge danske Skoler«, medens begge Lærerne ugevis skulde føre Tilsyn med vedkommende »Subjecters« Opførsel i Kirken.

Vi afslutte Skildringen af disse Skoleforhold med et Par Ord om en aarlig tilbagevendende Mærkedag, som havde en vis Betydning for Skolerne, og som endnu vækker fornøjelige Minder hos ikke saa faa ældre i Kolding. Det var St. Thomædag, den 21. December. Lærernes Løn var kun ringe; Becker havde i fast Løn 100 Rdl. Sølv, og Jürgensen lønnedes hovedsagelig ved de ovenanførte tarvelige Skolepenge¹⁾. For at

¹⁾ Foruden disse oppebar han 2 β ugentlig af ethvert skolepligtigt Barn; herfra var dog ifølge den ovenfor citerede Kancelliskrivelse af $\frac{21}{4}$ 1792 undtaget de Militære, Latinskolens Elever, Eleverne i Collins Skole samt *tillæls* de privat underviste Børn — hvad der unægtelig maatte reducere *denne* Indtægt meget betydeligt!

hjælpe herpaa sendte Forældrene den nævnte Dag deres Børn til Skole med Gaver efter Evne: Penge, Lys eller lign. Til Gjengjæld fik Børnene et pynteligt udstyret skriftligt Vidnesbyrd om deres Forhold i Skolen, hvilket pudsigt nok betegnedes ved en eller anden Titel eller Rang. Derpaa serveredes Mjød og Kage, og under Leg og Lystighed endte Aarets sidste Skoledag. Denne Skik holdt sig et godt Stykke ind i vort Aarhundrede. (Se mere herom hos Fyhn anf. Skr. p. 164 ff.)

2. *Borgerskolens første Decennium 1805—1815.*

I August Maaned 1805 gjæstedes Kolding af Præsidenten for det kongelige danske Kancelli¹⁾, Kammerherre Kaas, der dengang vistnok foretog en Slags Inspectionsrejse for at undersøge visse Kjøbstæders Skoleforhold og andre »offentlige Tings Tilstand«, som nedenstaaende Skrivelse udtrykker sig. Kort Tid iforvejen havde han besøgt Ringkjøbing og dør ladet tilføre Raadstueprotocollen en Opfordring til Skoleinspektionen til »uopholdelig at indkomme med Forslag til en ny Skolebygning« samt udtalt som sin Formening, at Kirkegaarden frembød god Plads til dens Opførelse²⁾.

En lignende Anskuelse maa han her have fremsat; thi allerede d. 28. August s. A. indsendte Skoleinspektionen i Kolding — Pastor Raaschou, Borgmester Diechmann og Raadmand Abell — til Kirke- og Skoledirectionen i Ribe følgende Skrivelse, som vi hidsætte in extenso:

»Længe har det været vores Ønske at kunne see en forbedret Indretning ved Skolevæsenet tilveiebragt her i Byen »og i Forbindelse dermed, som høist nødvendigt, at erholde »en Skolebygning, hvorudi Skole-Ungdommen afdeelt i forskiellige Klasser kunde nyde Underviisning i særskildte Værelser. Denne Hovedmangel i en Kjøbstæd som *Colding* har »ikke undgaaet Herr Kammerherre og *Cancelli-Præsident Kaas'*

¹⁾ Det vil erindres, at Skolevæsenet vedblivende sorterede under Kancelliet, skjøndt den under 22. Maj 1789 nedsatte »Commission for det danske Skolevæsen« havde foreslaaet Oprettelsen af et Generaldirectorat for hele Skolevæsenet. Jvfr. L. Koch: Den danske Landsbykoles Historie til 1848 p. 61.

²⁾ Dr. P. N. Frost: Beskrivelse over Kjøbstaden Ringkjøbing. 1817. p. 150 f.

»Opmærksomhed, da han d. 10de d. M. undersøgte Byens
 »offentlige Tings Tilstand, og med os udfandt det Stød, hvor
 »de fornødne Skole- eller Læse-Værelser, samt Værelser til
 »Underviisning i et eller andet nyttigt Haand Arbejde til Af-
 »vexling med Skole Underviisningen, med nogen Tilbygning
 »beqvemmelig kunne indrettes, nemlig i *Colding Kirkes* nordre
 »Kapel, som gandske er overflødig til Brug som Kirke, saasom
 »den øvrige Kirke¹⁾ er meere end tilstrækkelig for Menig-
 »heden. Skulde Menigheden i Fremtiden faae anseelig Til-
 »væxt, vilde der dog, i saa Tilfælde, ved Pulpiturer og andre
 »Indretninger kunne anskaffes det fornødne Rum.

»Til Udførelse af den vigtige og nødvendige Forbedring
 »i *Colding-Skolevæsen* have vi anmodet Herr Byg-Inspecteur
 »(sic!) *Krciser* at forfatte [vedlagte] Tegning og Overslag til
 »de fornødne Læse- og nyttig Haand-Gjernings-Værelses Ind-
 »retning i Kirkens nordre Kapel med den dertil behøvende
 »Tilbygning, hvori tillige kan blive et Par Kamre²⁾ for den
 »ene af Lærerne, som maatte boe ved Skolen, for at besøge
 »Skolens *Oeconomie* og have det nødvendig behøvende Tilsyn
 »med Værelserne, samt efter *Cancellie-Præsidentens* Ønske
 »anbragt et Bade-Værelse.

»Om den høje *Directions* høigunstige Biefald til foran-
 »førtes Udførelse og formaaende allerunderdanigst Forestilling
 »til allernaadigst *Approbatation* bede vi underdanigst, og at det
 »høigunstigst maatte bevirkes, at den forventende *Licitation*
 »kunde holdes saa snart mueligt, at *Entrepreneuren* kunde
 »sættes i Stand til at tilveiebringe Materialierne, førend Skibs-
 »farten ophører, hvilket vilde have een, ikke ubetydelig, Ind-
 »flydelse paa *Licitations* Summens Nedsættelse.

»Vi ønske Skole-Væsenet *organiseret* omtrent i Lighed
 »med den Indretning som for *Slagelse* allernaadigst er *appro-*
 »beret, og hvorom vi nærmere for den høje *Direction* skal
 »nedlægge Forslag. Planen for Slagelse, som ved Kongl.

¹⁾ I det Udkast til Skrivelsen, som findes i Kolding Raadstuearkiv, er her tilføjet i Marginen: »især efter Nutidens Maade at søge Kirken paa« — hvilken spydige Bemærkning dog atter er strøgen.

²⁾ Værelserne bleve ganske vist indrettede, men ingen af Lærerne kom til at bo der, et af dem blev senere benyttet til Bibliothek, et andet til Brændselsrum.

»Resolution af 20de September 1799 er alt confirmeret, findes »i Egeria første Aargangs fjerde Hæfte Pag. 320¹⁾. Hvad »angaaer Tilveiebringelsen af den fornødne Summa til Skole

¹⁾ Skoleinspectionens Forslag er vistnok gaaet tabt; i det mindste har jeg trods al Søgen i Arkiverne ikke kunnet finde det, men dets væsentligste Indhold maa — ifølge »Egeria« l. l. — have været følgende:

Skolen skulde omfatte en »Læseskole« og en »Arbejdsskole«.

I *Læseskolen* vare Børnene delte i tre Klasser og undervistes i Læsning, Skrivning og Regning. Religionsundervisningen opfattes som Præstens Embedspligt (anf. Skr. p. 321), og Bifag som Historie Geografi og Naturkundskab vare den egentlige Skole uvedkommende. Planen haaber dog, at der kan findes »ædle og menneskekjærlige Mænd«, som uden Betaling ville undervise deri 1 à 2 Timer om Ugen udenfor den egentlige Skoletid.

Læseplanen var følgende:

Fra Paaske til Mikkelsdag:

7¹/₂—9¹/₂ 3. Kl. Læsning. 2. Kl. Skrivning og Regning.

10¹/₂—11¹/₂ 1. Kl. a Læsning. 1. Kl. b Skrivning og Regning.

1¹/₂—3¹/₂ 3. Kl. Skrivning og Regning. 2. Kl. Læsning.

4—5 1. Kl. a Skrivning og Regning. 1. Kl. b Læsning.

Fra *Mikkelsdag til Paaske* samme Plan, kun laa Timerne henholdsvis saaledes: 8¹/₂—10¹/₂, 11—12, 1—3, 3—4. Onsdag og Lørdag Eftm. holdtes ingen Skole. Der behøvedes saaledes kun 2 Klasseværelser og 2 Lærere: en til at undervise i »Læsning«, hvormed forbandtes Øvelser i at gjengive det læste, som Eleverne grundigt maatte tilegne sig, samt en Skrive- og Regnelærer. Under Skrivning horte dengang tillige Retskrivning, og i Regning var Reguladetri med Brøk Skolens Maal.

Arbejdsskolen skulde være en Haandgjerningsskole ikke blot for Piger, men ogsaa for Drengene, der skulde beskæftiges 1 Time daglig i smaa Værksteder (jvfr. Rektor Bergs Bestræbelser i samme Retning i vore Dage); ja, Planen for Slagelse har endog en Passus om en almindelig offentlig Arbejdsstue, hvor ikke blot Børn, men ogsaa andre kunde ty hen og finde »Varme, Materialier og Redskaber for ved Spindere og andet passende Arbejde at fortjene saa meget til deres Underholdning, som deres Legemskræfter tillade« (Egeria p. 337 f.) — altsaa et Nationalværksted en miniature og det 50 Aar før Louis Blanc!

Jeg betvivler dog meget, at man har optaget Arbejdsskolen i denne Udstrækning i det koldingensiske Forslag; man havde jo den Collinske Haandgjerningsskole, og man har sikkert indskrænket sig til at sørge for det til en saadan Undervisning fornødne Lokale for det Tilfældes Skyld, at Tiden engang skulde fordre den.

Forevrigt har hele denne Plan — om den overhovedet er bleven benyttet — kun havt en meget kort Levetid, thi allerede ²/₃ 1811 fremkommer en ny.

»Værelsernes Indretning og Opførelse, da vil samme kunne
 »tilveiebringes deels ved frivilligt Sømmenskud, deels ved Laan
 »af offentlige Midler med *successiv* Afbetaling. I Henseende
 »til de aarlige Lønninger og Udgivter, da vil alt det, som
 »ikke paa anden Maade kan tilveiebringes, lignedes paa Ind-
 »vaanerne efter enhvers Tilstand og Leilighed, saaledes som
 »Reglementet af 5te Julii 1803 fastsetter i Henseende til de
 »Udgivter, som Fattigvæsenet kræver, om hvilket alt vi lige-
 »ledes skal fremkomme med vores underdanige Indstilling til
 »den høie *Direction*, men har derefter ikke vildet udsætte
 »denne vores underdanige Forestilling angaaende Skolebygning
 »af foranførte Aarsag.

»Med den forhaabende allerhøieste Resolution forvente vi
 »os den vedlagte Tegning med Overslag tilbagesendt.

»*Colding* Kirke- og Skole-*Inspection*

»den 28de *August* 1805.«

Efter den omtalte Tegning skulde Kapellet lukkes ind mod Kirken ved en Mur, som skulde opføres i en Afstand af 15 Alen fra dets nordre Gavl. Det herved indvundne Rum, der altsaa var 15 Alen langt, havde en Bredde af henved 11 Alen og en Højde, fra Gulvet til Foden af det hvælvede Loft, af c. $9\frac{3}{4}$ Alen. Gulvet laa imidlertid saa dybt under den Kapellet omgivende Kirkegaards Niveau, at det blev nødvendigt at hæve det ved Fyld. For nu alligevel at kunne fastholde en Højde af c. 5 Alen i hver af de to Etager, der skulde indrettes, foreslog Bygmester Stobberup, da han det følgende Aar kritisk gennemgik Kreiser's Tegning, at beholde Hvælvingen selv som Loft, i Stedet for at afspærre den ved et fladt Bræddeloft som først paatænkt.

Nederste Etage deltes i to ligestore Klasseværelser adskilte ved en Mur gennem Rummets hele Længde, medens øverste Etage udgjorde et stort, hvælvet Rum. Adgangen fandt Sted gennem den omtalte Tilbygning, fra hvilken Døre førte ind gennem Kapellets Gavl. Tilbygningen, i hvilken foruden Trappen de i Skoleinspectionens Skrivelse omtalte Kamre fik Plads, skulde have samme Murhøjde som Kapellet, men ikke saa højt Tag, ej heller saa stor Udstrækning i Længde og Bredde.

Overslaget lød paa 2323 Rdl.

Allerede d. 31. August indsendte *Directionen* Skrivelsen

til Kancelliet, men Svaret kom ikke »førend Skibsfarten ophører«. Først d. 7de Juni næste Aar faldt Kancelliets Resolution, som under $\frac{14}{6}$ 1806 meddeltes Inspectionen: Man havde intet at erindre mod den hele Plan, og et offentligt Laan kunde stiftes mod Tilbagebetaling i 28 Aar med 6 % p. a.

I Ventetiden havde Inspectionen (under $\frac{21}{9}$ 1805) tilskrevet executores testamenti i det Collinske Bo, Etatsraad de Thygesen til Byholm og Forvalter Damgaard, for at erhverve deres Samtykke til Fusionen af de to bestaaende Skoler under Navnet »Kolding almindelige og Collins frie Skole«; senere — $\frac{11}{5}$ 1807 — foreslaaes Navnet »Kolding og Collins forenede Skoler«; intet af disse Navne blev dog almindeligt. Den nye Skole blev kaldt Borgerskolen og kaldes i Almindelighed saa endnu, skjøndt det ikke længere er dens officielle Navn.

Vel var Sagen saaledes sikkret ved Kancelliets Resolution, men alligevel havde Skoleinspectionen paa Byens Vegne adskillige Bryderier, inden den naaede at faa Bygningen indrettet — Bryderier, som vi ikke kunne undlade at dvæle lidt nærmere ved, da de forekomme os at kaste et ret karakteristisk Lys over Datidens Forhold.

Den første Licitationsforretning afholdtes d. 28. August 1806 paa Kolding Raadhus, hvor Snedkermestrene N. Becker og Søren Hansen samt Murmestrene Jens Poulsen og Jacob Pedersen gjorde det laveste Bud: 2050 Rdl. Dette vilde Directionen imidlertid ikke antage, men ønskede i Skrivelse af $\frac{10}{9}$ ny Licitation. En saadan bekjendtgjordes da ogsaa meget ombyggeligt baade i Fredericia og Vejle foruden i Ribe og Kolding, men gav, da den afholdtes d. 24. Septbr., det ubehagelige Resultat, at det laveste Bud nu blev 310 Rdl. højere end forrige Gang, — hvad Inspectionen ikke undlod strax at tilmælde sine høje Foresatte.

I denne Knibe henvendte Directionen sig til Bygmester Stobberup, som under 12. December afgav sin ovenfor omtalte Betænkning over den Kreiserske Tegning og tilbød selv at overtage Arbejdet for en Sum af 2000 Rdl. Med denne Trunf paa Haanden lykkedes det endelig Directionen at formaa ovennævnte Haandværksmestre til at overtage Arbejdet for 2000 Rdl., hvorom Erklæring afgaves d. 27. December 1806 med den Forpligtelse, at Bygningen skulde være færdig »til Michellii Tiid 1807«.

Næppe var dette i Orden, før Pengesorger indfandt sig; man stode i Henhold til Kancelliets Resolution paa et Laan af offentlige Midler og henvendte sig d. 17/1 1807 til Skole-directionen for af Ribe Stiftsmidler at laane en Kapital af 1500 Rdl. førstkommende Snapsting. Directionen svarede imidlertid d. 21/1, at man ikke til den Tid havde nogen disponibel Kapital og tilføjede, at Inspectionen ikke engang havde kunnet faa Laanet, om den endog havde andraget derom »til den rette Tid, nemlig sidstafvigte 11te December« — end sige da nu en hel Maaned for sent! Man henviste Laansøgerne til Kolding Kirke »som den nærmeste til at udrede den til Skolen behøvende Kapital«.

Allerede tre Dage efter kommer Inspectionens Svar paa denne »højgunstige« Skrivelse: Ansøgningen om Laanet havde man ikke kunnet indsende, før dettes Størrelse var blevet bestemt ved Directionens Approbation paa »den sidst passerede Licitations Forretning«, og den udfærdigedes først den 3/1 1807. Efter saaledes at have retfærdiggjort sig i dette Spørgsmaal, meddelte Inspectionen, at Kolding Kirke heller ikke havde disponibel Kapital til førstkommende Snapsting og »beder underdanigst, at den høje Direction ved dens formaaende Foranstaltning af offentlige Midler [vil] tilvejebringe et *interimistisk* Laan af 1500 Rdl.«, som Kolding Kirke saa skal tilbagebetale til Snapstinget næste Aar.

Heller ikke herpaa kunde Directionen indlade sig; den »formener, at den respective Skoleinspection burde, inden den foranstaltede Licitation over den nye Skolebygning blev afholdt, have forvisset sig om, at ogsaa den til Bygningen behøvende Pengesum til rette Tid kunde erholdes«. Man motiverer yderligere, hvorfor Stiftsmidlerne ikke kunne afse Pengene — Ribe Skole skal istandsættes og Veerst Præstegaard bygges op —, man vedlægger endog en Erklæring fra Stiftskassereren og — Skrivelsen er dateret 31/1 — henholder sig forøvrigt »til vor Skrivelse af 21de hujus«.

Heldigvis er der i Kolding Raadstuearkiv opbevaret nogle gamle Kladder og Kopier, der give Oplysning om, hvorledes den virksomme og ufortrødne Skoleinspection fandt ud af denne vanskelige Stilling, i hvilken alle Døre syntes at lukke sig for den. Man laante af Kæmnerkassen, hvad denne kunde

afse »indtil Snapstinget 1808«, og det var 542 Rdl. 4 g 6 β ¹⁾; de øvrige fornødne Pengesummer udbetalte Justitsraad Diechmann af sin egen Lomme forskudsvis til samme Termin, og endelig traadte Borgerskabet, det være sagt til dets Ære, til med frivillige Gaver, som tilsidst løb op til 1000 Rdl. 1 g , en efter Byens Forhold og Pengenes Værdi meget betydelig Sum.

Arbejdet paa Bygningen begyndte derefter i Foraaret 1807. De i Kapellets aabne Begravelser²⁾ henstaaende Kister bleve ifølge kgl. Forordning af $22\frac{1}{2}$ 1805 nedsatte i Kirkegaarden; Skillemuren mellem Skolen og Kirken opførtes og Døbefonten flyttedes hen foran den. Arbejdet skred rask fremad og fuldendtes mod Slutningen af Aaret til den i Kontrakten fastsatte Tid.

Som naturligt var, ønskede Inspectionen at indvie den Bygning, som havde kostet den saa megen Besvær, paa højtidelig Maade med Tale og Sang. Den tilskrev derfor d. $18\frac{1}{11}$ den residerende Kapellan Garnæs³⁾ saaledes:

»Med Erkjendtlighed og Taknemmelighed erindre vi D. V.'s Godhed ved den særdeles hældigen forfattede Sang i Anledning af den nye Kirkegaards⁴⁾ Indvielse i forrige Aar. Nu da den nye Skolebygning i næste Maaned skal indvies, hvorved vi haabe at se Stiftets Øvrighed nærværende, tiltage vi os den Frihed atter allertjenstskyldigst at anmode D. V. at ville bevise os den Godhed at forfatte 2de Kantater til dette Emne, nemlig een før og een efter Talen — o. s. v.«

Han efterkom Ønsket og Borgmesteren sender »vor Gar-

¹⁾ I Kongeriget's Arkiv har jeg fundet følgende Oplysninger om, hvorledes det gik med denne Gjæld. Obligationen blev udstedt d. $27\frac{1}{6}$ 1807. Beløbet skulde tilbagebetales af »Skolekassen«, som først blev oprettet i Juni 1816. D. $13\frac{1}{12}$ 1817 gjorde man Forslag om at tilbagebetale Summen i Løbet af 5 Aar, hvad der under $21\frac{1}{3}$ 1818 approberedes af Kancelliet. Da man imidlertid heller ikke nu saa sig istand til at betale, bortfaldt endelig Gjælden ved Kancelliets Resolution af $23\frac{1}{6}$ 1821.

²⁾ Ifølge Fyhn auf. Skr. p. 73 tilhørte disse Begravelser Familierne Barner, Laugesen og From.

³⁾ Jens Johan Garnæs, f. i Bergen $28\frac{1}{6}$ 1772; residerende Kapellan i Kolding $13\frac{1}{4}$ 1804— $16\frac{1}{7}$ 1813; derefter Sognepræst sammesteds til sin Død $14\frac{1}{2}$ 1817.

⁴⁾ Den nye Kirkegaard, der anlagdes efter kgl. Forordn. af $23\frac{1}{2}$ 1805, indviedes d. 26. Septbr. 1806.

næs' skønne Sang« til sine Kolleger i Inspectionen med den Bemærkning: »den fortjener at trykkes og uddeles blandt Menigheden«¹⁾.

Højtideligheden skulde finde Sted d. 28. December Kl. 7 Eftm., og den ⁹/₁₂ indbød man Skoledirectionen til at overvære den; Inspectionen udtalte sin Frygt for, at Aarstiden skulde hindre Biskop Middelboe²⁾ i at møde, men haabede vist at nyde Æren af Stiftsbefalingsmandens høje Nærværelse, »da Session her i Byen samme Dag skal holdes, hvorved Herr Kammerherren er overværende«. Man sendte Kantaten og indstillede »om Indgangsbilletterne (henved 150 i Tallet) maatte uddeles til Skolens Bedste, saaledes at de betaltes med 2 g eller hvad mere enhver ville give«. Directionen finder Sangen »meget skøn«, og takker, men »hvad den paa Billetterne til denne Højtidelighed ansatte Pris angaaer, formene vi det mindre passende, at derfor betales noget, da de ventelig kun kjøbes af *honoratiories*, som altid pleje have frie Adgang til slige Højtideligheder — ellers kunde det staae til enhver, som modtager Billet, om han vil og hvormeget han derfor ville give, naar Billetten tilstilles Dem [ham]«.

Inspectionen greb med Glæde den saaledes anviste Udvej, og Juleaften omsendtes i Byen en Liste med følgende Paa-
togning:

»Herved give vi os den Ære at tilstille Dhr. *Honoratiories* [sic!] og Skolens Velgjørere Indgangsbilletter til Skolens højtidelige Indvielse d. 28de d. M. om Aftenen Kl. 7, hvorved enhver behagelig ville autegne om og hvad de goddædigen ved denne højtidelige Anledning vil give til Skolens Bedste.«

»Dhr. Honoratiories og Velgjørere« tegnede sig pligt-skyldigst, og der indkom paa denne Maade 90 Rdl. 5 g 4 β .

¹⁾ Den blev ogsaa trykt! I sit tidt anførte Skrift (Suppl. pag. 10) aftrykker Fyhn en Sang, som han antager for den her omhandlede Kantate. Den er muligvis nok af Garnæs, den er baade »skøn« og »hædigen forfattet«, men det er næppe den ved Indvielsen afsungne. Derimod har jeg liggende for mig en Kantate i to Afdelinger, som bærer Titlen »Sange ved den nye danske Skolebygningens Indvielse i Kolding 1807«, og som utvivlsomt er den rette. Den røber flittigt Studium af Datidens til Borgerheld sigtende Poesi, men er forøvrigt uden Interesse.

²⁾ Han var født d. ²²/₉ 1731 og altsaa 76 Aar gl., han døde ¹/₁₂ 1811.

Ved Indvielsen holdtes Taler af Pastor Raaschou og Borgmester Diechmann, og Latinskolens Disciple udførte Sangene¹⁾.

Det lader sig ikke betvivle, at Talerne bare Præget af festlig Glæde — og dog blandede der sig i Festens Harmoni forstyrrende Toner; de kom fra Bygningens Entreprenører, der klagede saaledes:

»S. T. Høj Gunstige Hrr. *Inspecteurer*
for Kolding Kirke og Skole!

Det er bekjendt, at der i Overslaget paa den ny Skoletilbygning findes kun ansadt 350 Tagsteen, og dertil er medgaaet 900 Tagsteen mere à 15 K er . . . . 22 Rdl. 3 K , hvilket Synsmændene og tilkjendegav i deres Forretning, at vise sig tydelig, foruden Kalk til underskillen og Arbejde; og da Kiøbmanden affordre os Betaling, af fornævnte Summa, med Ret, saa bør vi ikke derfra undslaae os. Men da vi har stræbt efter at fortjene lidet til os, Familie og Folk at nære, saa er dog samme saare liden, især skulle vi nu tabe dette til, gaae vi mere tilbage end frem, og kommer nærmere til Armod. Vi bede Gunstige Hrr. *Inspecteurer*, ved Deres formaaende Bistand, at forhielpe os til den anførte Sum 22 Rdl. 3 K , allerhelst forud ikke kunde skjønnes eller sees, at saamange Tagsteen ville medgaae, og haabe gunstig *Resolution* til Bønhørelse.

Kolding den 11. December 1807.

Ærbødigst

(de 4 Navne).

Skjøndt Synsmændene — to af Byens Murmestre — vedlagde deres Erklæring og til Evidens godtgjorde, at der virkelig laa »et quantum af 1200 stykker Tagsteen« paa Skolens Tag, lukkede dog den forsigtige Inspection for Byens Pengeskasse og vilde ikke anbefale Sagen til Directionen, hvorfor Mestrene næppe have faaet de 22 Rdl. 3 K .

Medens Bygningen var under Opførelse, havde Inspectionen imidlertid ikke ligget paa den lade Side. Et detailleret Overslag over Skolens ordinære aarlige Driftsomkostninger samt Forslag om Bestemmelsen af de dertil nødvendige Indtægtskilder var allerede under $\frac{14}{3}$ 1807 indsendt til kgl. Approbation, ligesom ogsaa en Liste over det fornødne Inven-

¹⁾ Fyhn anf. Skr. pag. 162.

tar omhyggeligt var udarbejdet. Vi skulle se lidt nærmere paa dette Skolens første Budget.

Udgiften var følgende:

Lønninger til 2 Over- og 1 Underlærer	750 Rdl.
Forrentning af Laan	60 —
Brændsel og Lys	50 —
Anskaffelser af Bøger	20 —
Skrivematerialier m. m.	20 —
Rengjøring og Inventariets Vedligeholdelse	20 —

ialt 920 Rdl.

Hvad Indtægten angaar, da havde man i fast Indtægt af det Collinske Legat	100 Rdl.
af Kirken	20 —
af Helts og Pelts Legat	5 —

De øvrige 795 Rdl. foreslaas udredede saaledes:

Paalignet Skoleskat	200 Rdl.
Kæmnerkassen i aarligt Bidrag	40 —
Fattiggassen	40 —
Kirken (foruden ovenanførte)	20 —
Grundtaxten	45 —

samt af det nedlagte Præsteembede ved Hospitalet¹⁾, eller af Fonden ad pios usus 450 Rdl., fra hvilken Sum der dog ved den gamle Klokkers Død vilde blive at drage hans Embedsindtægt, stor 250 Rdl.

Inventarielisten frembyder kun liden særlig Interesse; den var meget komplet; der mangler hverken Gardiner eller Lyseaxe, hverken Fyrtøj eller Lygter. To »Skambænke« skulde anskaffes til Skræk og Advarsel. To Skoleborde »til de Børn, som ere befængte med Uslæt« og et »Langt-Kar til Badning for usunde Børn« skulde fyldestgjøre Skolehygiejnens Fordringer.

For saa vidt var alt godt, men Inventaret blev foreløbig ikke anskaffet, og Skolen traadte foreløbig ikke i Virksomhed, — den alvorlige Tid, der med Aaret 1808 oprandt for Byen, lagde uoverstigelige Hindringer i Vejen derfor.

I Anledning af Krigserklæringen mod Sverig d. 29/2 1808 sendte Napoleon en fransk Hærafdeling, der dog mest bestod

¹⁾ Nedlagt efter Pastor J. E. L. Luplaus Forflyttelse til Tostrup og Roum d. 12/11 1806.

af Spaniere, under Bernadottes Kommando op i Danmark. Den naaede allerede i Marts Maaned til Kolding, hvor Bernadotte opslog sit Hovedkvarter paa Slottet. Her stod det dog ikke længe; thi de kuldkære Sydboer fyrede for stærkt i Kaminerne, og Natten mellem d. 29. og 30. Marts gik Slottet op i Flamme. I Travlheden under Redningsarbejdet blev ethvert ledigt Rum taget i Brug, saaledes ogsaa den nye Skole, der fyldtes med alleslags Sager fra den gamle Kongeborg.

Da den betydelige Indkvartering nu stillede store Krav til Borgerne og bl. a. lagde Beslag paa Hospitalets Bygninger, paalagde Stiftsovrigheden i Skrivelse af 9de April 1808 Kirke- og Skoleinspectionen »at overlevere Skolebygningens samtlige Værelser, saavel i første som anden Etage til Hospitalsforstander Smidt, som er beordret at modtage dem og deri at etablere Lemmerne, saa længe Colding Bye betiener sig af Hospitals Bygningerne sammesteds til Brug for Indkvarteringen o. s. v.«

Kun modstræbende efterkom Inspectionen denne Ordre, og det er næsten rørende at se, med hvilken Uvilje den offerer sin kjære Skole for de Krav, Forholdene stillede. Nedenstaaende Linier, der ere henkastede paa Foden af nævnte Directionsskrivelse, viser dette:

»Lemmerne fik ikke mere end 2den Etage . . . i Juni
»Maaned flyttede de ud i deres lovlige og egne Bolig igjen.«

Men derved kom man af Asken og i Ilden, thi nu
»fik de Franske Underværelserne til deres Oplag af Huder
»etc.« og »D. 7de September maatte *alle* Skoleværelserne
»indrømmes til omtrent et Halvhundrede fangne Spanske
»Officierer med Præster, Doctorer etc., som havde gjort et
»Slags Oprør i Siælland ved Edens Aflæggelse til den nye
»Spanske Konge Joseph Napoléon.«

»Længere hen ved Jule Tider (1808) blev Skoleværelserne, oven som neden, fyldte med Magazin-Rug.«

Først i Sommeren 1810 bleve Værelserne ryddeliggjorte; til liden Nytte, thi

»I October samme Aar (1810) blev atter lagt Magazin-korn ind i Skolerne. Med hvis Ordre og Foranstaltning blev mig ikke bekendtgjort.«

»I Efteraaret 1811 requirerede Amtsforvalteren Skolebygningen igjen til Magazin Korn. Jeg gjorde Forestilling

»derimod, da det var muligt, Skolen kunde tages i Brug
 »Føraaret dernæst til sin Bestemmelse, men et Par Post-
 »dage efter kom der Ordre fra Amtmanden til Magistraten,
 »at Bygningen skulde aabnes til Korn-Oplag.«

Under alt dette bleve Tiderne stedse dyrere, og Byen saa sig ikke istand til at bekoste Inventar til Skolen. Dette angives i en Skrivelse af ²⁵/₂ 1812 til Directionen udtrykkelig som Grunden til, at Skolen endnu ikke var tagen i Brug.

Disse uheldige økonomiske Vilkaar førte højst naturligt til, at man slog ind paa den Vej, Kancelliet i sin Tid anbefalende havde anvist, at forene kirkelige Embeder med Lærergjæringen ¹). D. ⁶/₃ 1811 udstedtes et interimistisk Reglement for det danske Skolevæsen i Kolding, ifølge hvilket Degne- og Klokkerembedet gaves til den ene af Lærerne, og Rescriptet af ⁵/₁₁ 1813 paalagde den residerende Kapellan, der tillige var Sognepræst i Alminde, at læse 18 Timer ugentlig i Borger-skolen, naar denne begyndte sin Virksomhed ²).

¹) Det kan vel ikke betvivles, at denne Foranstaltning i sin Tid gjorde god Nytte, dels fordi der i Almindelighed tilførtes Skolen en kundskabsrig Lærer paa en Tid, da særligt uddannede Lærere endnu vare sjældne, og dels fordi Lærernes hele sociale og økonomiske Stilling nok kunde behøve et saadant Rygstød, men dog vare Skyggesiderne herved ikke faa, og den nyere Tid har derfor med fuld Ret atter skilt disse Embeder fra Skolen. Jvfr. Anordn. ²⁹/₇ 1814 f. K. § 10 og Lov af ⁸/₃ 56 § 14.

²) Samtidig hermed fritoges han for Aftensangstjenesten, som hidtil havde fundet Sted hver Søndag i Tiden fra Paaske til Mikkelsdag.

Regnskab

over

det jyske historisk-topografiske Selskabs Indtægter og Udgifter i Aaret 1887.

Indtægt.

1. Kassebeholdning fra forrige Aar	Kr.	88.	88.
2. Restancer		144.	«.
3. Medlemsbidrag:			
308 Kvitt. à 4 Kr.	1232	Kr.	
1 — 10 —	10	—	
		1242.	«.
4. Renter af Indskrivningsbevis		8.	«.
5. Konverteringsgodtgjørelse		3.	50.
6. Til gode hos M. M. Schultz		515.	16.
		<u>i alt Indtægt Kr. 2001. 54.</u>	

Udgift.

1. Honorar til Forfatterne	Kr.	286.	50.
2. Rosenørn: Grev Gert og N. Ebb. VII. og VIII. H.		379.	75.
3. Wulff: Stat. Bidrag til Aalborg Stifts Historie			
1—2 H.		248.	«.
4. Bogh. Schultz for Exemplarer af »Samlingerne«		403.	«.
		<u>Kr. 1317. 25.</u>	

Transport Kr. 1317. 25.

5. Bestyrelsesomkostninger:

1. Bogbinder Asmussen.....	Kr. 7. 60.	
2. Aalborg Stiftsbogtrykkeri	20. ¢.	
3. Typograf Olsen	10. ¢.	
4. Porto.....	10. 5.	
5. Bogh. Schultz's Regning	16. 25.	
		63. 90.
6. Rabat.....		173. 25.
7. Saldo hos Boghandler Schultz		5. 51.
8. Indsat i Aalborg Sparekasse.....		300. ¢.
		i alt Udgift Kr. 1859. 91.
		Indtægten var — 2001. 54.
		Kassebeholdning 1. Jan. 1888 Kr. 141. 63.

Aalborg den 25de September 1888.

D. H. Wulff.

Ovenstaaende Regnskab tilligemed samtlige tilhørende Bilag har jeg gennemgaaet og intet fundet at bemærke ved samme.

København 30. Spth. 1888.

A. G. Juel.

Foranstaaende Regnskab approberes.

Aalborg, den 15. Oktober 1888.

L. K. Kier.

Meddelelse fra Bestyrelsen.

Den 16de September d. A. afgik Overlærer J. Kinch i Ribe ved Døden. Lige fra Selskabets Stiftelse 1865 havde han været Medlem af Bestyrelsen og stedse med stor Indsigt, Iver og Velvilje udført sine Pligter som saadan, hvorfor Bestyrelsen beklager i ham at have mistet en lige saa kyndig som nidkjær og virksom Fælle. Som Forfatter har han til de jydsk Samlinger leveret ikke faa større og mindre Bidrag, ligesom hans udførlige og nøjagtige Værker »Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen« og »Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Enevoldsmagten« ere udkomne med Selskabets Understøttelse og omdelte til Medlemmerne. — I Begyndelsen af næste Hefte haaber Bestyrelsen at kunne levere en Udsigt over hans vigtigste Livsforhold samt de ved hans Jordefærd holdte Ligtaler i Forbindelse med de endnu utrykte Afhandlinger, han havde indsendt før sin sidste Sygdom.

Allerede i dette Foraar maatte Hr. Kinch paa Grund af Svagelighed opgive sin Stilling som Medlem af Bestyrelsen, og i hans Sted indtraadte da Suppleanten Hr. Pastor V. Bang i Bækbølling pr. Holsted.

Register til anden Række første Bind.

Ved D. H. Wulff.

- Aag, Karen, Frue, 24.
 Aalborg 297. St. Karens Gilde 265.
 Frue Kloster 266. 290.
 Aasendrup 124.
 Abel, Hans Jacobsen, Præst i Mariager, Provst 406. Iver Hansen, Præst i Asferg 403.
 Abildgaard, Kirsten, g. m. Palle Rosenkrantz 345.
 Agger 115.
 Ahlefeldt, Bendix, Visborggaard og Havne Stamtavle. Bendix, v., 321.
 323. Henneke, Hovedsmand paa Kielerhus 203.
 Akkeleje, Anna Kathr., til Stubbergaard 27. Knud Gabrielsen, Landsdommer i Halland 27. Mikkel Pedersen, Borgmester i Odense 146.
 Albæk 437.
 Alling Kloster 40. 195.
 Als Kro 513.
 Altan, Diderik von, Kramboddreng i Viborg 106.
 Andersen, N., Raadmand i Viborg 110. Niels, til Visborggaard 264, Visborgg. og Havne Stamtavle. Niels, Hører i Aalborg 370. Peder Visborggaard og Havne Stamtavle. Povl, Borgmester i Aalborg 153. 242. Stig, til Bjørnholm, Visborggaard og Havne Stamt.
 Andst Herred 1 ff.
- Andst og Gjesten 9.
 Anne Mikkelsd., g. m. N. Clementsen 173 ff. 181.
 Archenschock, W. Stagemejer, Majorinde, Priorinde i Estvadgaard 108.
 Arenfeldt, Mette, Frue 103.
 Arenstorff, Andreas, Kaptajn, til Visborggaard, Havne m. m. 504. Andreas Vilhelm 515. Anna E., g. m. G. A. Guldenøhr 504. Frantz Ludvig, Generalmajor 504. Frederik, † som Barn 515. Frederik, v., Etatsraad, til Overgaard m. m. 194 ff. Frederik, Generallejtant, til Rosenow 495. 499. Marie Elisabeth 515. 532. Tuko, Oberst, til Trudsholm 515. 552.
 Arktander, Just, Kjøbmand i Viborg 425.
 Asferg, Søren Pedersen, Præst i Spentrup 401.
- Balslev, Marie C., g. m. Steen Jørgensen 367.
 Bang, Jens Olesen, Postmester i Fredericia og Middelfart 425. Oluf 171. V., Præst, Bækboiling Præstegaard 578.
 Banner, Anders, til Gjessingholm 314.

322. Anne Niels., g. m. P. Skram
 229. Erik, Lensmand paa Kalø
 161. 308; til Asdal, Marsk 321.
 Karine, g. m. Gregers Ulfstand
 322. Magdalene, g. m. Iver Krabbe
 321. 328.
- Barsbøl, Lauge Andersen, Præst i
 Hjarup 7.
- Bartholin, Kristoffer, til Bajlungaard,
 Landsdommer 432.
- Bartolomei, H., Tolder i Aalborg 239.
- Basse, Jesper Nielsen 212 (Stam-
 tavlen).
- Bendtsen, Hans, Borgmester i Ran-
 ders 460.
- Benzon, Antoinette C. C., Kammer-
 junkerinde 533. Drude Margr. 454.
 Elisabeth, g. m. H. G. v. Deden
 493. 544. Hans, til Skjersø 85.
 Hans, v., Oberstl., til Sohngaards-
 holm 533. Hans Sørensen, Asses-
 sor 460. Herman Frands 453.
 Jacob og Hans 494. J. S., Sekre-
 tær, til Estvadgaard 85. Johan-
 nes, Konferensraad 533. Johannes,
 Junker, i Næskov 543. Laurids
 Kj., Mag., Præst i Hvidbjerg 494.
 Mette, g. m. P. Rosenørn 442—3.
 Niels, Dr. med., til Vaar 356. 435.
 438. Niels, Kancelliraad, til Havnø
 444 ff. 539. Niels Nielsen 435 ff.
 Peder, til Havnø 438 ff. 539. Pe-
 der Nicolai, Løjtnant, 454. Seve-
 rin, til Havnø 454. 460. 539. Seve-
 rin, Justitsraad, til Visborggaard
 86. Søren, studiosus 490. 540.
 Thøger, til Sohngaardsholm 493.
- Bering, Frants, Landstingshører 432.
- Bhie, H. Pedersen, Mag., Rektor i
 Ribe 134.
- Bijber, Povl 322.
- Bilde (Bildt), Anders, til Søgaard
 298; til Vindumvergaard 333.
 Anne, g. m. J. Nielsen Rotfeld
 319. Axel 284. Bent 237. Peder,
 Rigsraad, til Svanholm 345. Pe-
 der, Væbner 150. Mogens 179.
 Sofie, g. m. J. Seefeld Visborg-
 gaard og Havnø Stamtavle. 329.
 334—5.
- Bille, Anna, g. m. Sten Gjø 321.
 Eske, Lensmand paa Hagenskov
 251. Hans og Torbern, Rigsraa-
 der 145. Regitze, g. m. P. Gylden
 stjerne 207.
- Bing, Anders, Rigsraad 321.
- Birgitte Jensd., N. Clementssøns
 Frille 174—5. Knudsd., g. m. Chr.
 Christensen 232.
- Bistrup, Chr. Christensen, Præst i
 Sæby 64.
- Bjerrregaard, Anne Marie, g. m. cand.
 theol. N. Holm 555. Kathrine, g.
 m. Brygger J. Hostrup 555. Niels
 Nielsen, til Nørre Vinkel 555.
- Bjørn, Anders Jacobsen, til Stenalt
 228. 272. Erik Johansen, Lens-
 mand paa Skive 237. Inger 286.
 Visborggaard og Havnø Stamtavle.
 Jacob Andersen, til Voergaard 228.
 291. Klavs Eriksen, til Lunds-
 gaard 237.
- Blaabjerg, Jes, Borgmester i Holste-
 bro 204.
- Blankenfeldt, J., i Berlyn 238.
- Blicher, Familien 108. St. Stensen
 108.
- Blik, Erik, Kaptajn, til Sønderbeeg
 212 (Stamtavlen).
- Bloch, Jens, Mag., i Viborg 106.
- Bo Mogensen Posse, Biskop 37.
 »Boldøden« 28.
- Bomøve, Peder Nielsen, til Votborge
 215.
- Bonde, Peder 155.
- Bording Præstekald 29.
- Bornemann, H., Biskop i Aalborg 434.
- Brade, Lage, til Krogholm 320.
- Brasch, Fuldmægtig ved Hadsund
 Toldsted 481. Jens Jensen, Præst
 i Kousted 402. Peder Jensen,
 Præst i Kousted 402.
- Brahe, Otto, til Knudstrup 316. 318.
 Sofie, g. m. Jørgen Lunge 328.
- Bregenholt 297.
- Broballe, J. Jensen, Birkeskriver 114.

- Brock, Eske 330. 336—7. Lave, til Gl. Estrup 298.
- Brockenhus, Birgitte, g. m. Jacob Ulfeld 283. Frans 283. 511. Johan, til Buderupholm 331. Lavrids 283. 291. Mikkel 282-3. Visborggaard og Havne Stamtavle. Peder 151—2. Rigborg 335.
- Bruun, Jacob Pedersen, Hører i Aalborg 369 ff.
- Bryske, Ejler, Lensmand paa Aalborg 171. 179. 249. 251. Gert, til Asdal 332. Kirstine Klavsd., g. m. 1) Ebbe Strangesen, 2) H. Ahlefeldt 203. Otte 251.
- Brændevinsbrænding 101—2.
- Brøndorf, A., Pedersen, til Estvadgaard 83 ff.
- Buch, Hans Jacobsen, Domprovst i Roskilde 426. Jens, Præst i Hjarup, Provst 1.
- Bugge, Niels Visborggaard og Havne Stamtavle.
- Bøistrup, Kirsten Ottesd., g. m. N. Munk 236.
- Belle, Mads Eriksen, Rigsraad 145.
- Børial, Morten 159. 246.
- Calnein, H. E.,** Stiftamtmand i Ribe 138.
- Christensen, Jens, Kannik i Viborg 150.
- Christiernsen, Niels, til Kjølbysgaard 151.
- Clemendsson, Jørgen 174. Niels, Rigsraad, til Avnsbjerg 143 ff. Kirsten og Anne, hans Døtre 174. Apollone 175. Dorete 175. 180. Rasmus 157. 175 ff. 250.
- Collin, Christian, Forvalter paa Fusingø 559.
- Daa, Hilleborg, g. m. Enevold Lykke** Visborggaard og Havne Stamtavle. 334—5. 344. Jesper 294—5. Visborgg. og Havne Stamt. Ove Ovesen 38. Oluf, til Ravnstrup 334.
- Dan, Abel, g. m. Albr. Skeel 225.
- Deden, H. G., til Randrup m. m. 493. H. O., v., til Dragsgaard 351. Kl. J., Oberst, til Dragsg. 525—6. 540. Severin Benzon, til Hejselt 533. 543—4. Severin Brønsdorff, til Kongstedlund 533.
- Deichmann, Biskop 453.
- Dideriksen, O., Borgmester i Viborg 235.
- Dietrich, Johan Kristian, Generalmajor 518. 531. 540. Johanne Augusta, g. m. A. Arenstorff 517 ff.
- Drefeld, Gjerd Nielsen, Lensmand paa Hindsgavl 251.
- Due, Bonde 166. 182.
- Dyre, Frands 180. Karine Klavsd., g. m. Chr. Steen 232. Kristentia, g. m. Generalmajor Fr. Svanevedel 449.
- Dyrnæs, Dynnes 32.
- Dyssel, Fr. Kr., Løjtnant 532. Martin, Løjtnant 532.
- Dyster, Lauritz Jensen, Præst i Glenstrup 404.
- »Derdom« 517.
- Ejsing Præstekald 23.**
- Eleonore Kirstine, g. m. K. Ulfeld 283.
- Elufsen, Eluf, Ridder 33. 36.
- Em Kloster 44.
- Eriksen, Christen, Præst i Viborg 108. Hans, Præst i Moshjerg, Provst 18.
- Eskilsen, Niels, til Skaregaard og Glomstrup, og Niels, til Filshave 210.
- Essenbæk Kloster 40.
- Estvad og Rønbjerg Sognekald 28.
- Estvadgaard 82 ff.
- Etzmark, Anne K., g. m. A. S. Rup 534.
- Evendorph, Morten Henriksen, Hospitalsforstander i Ribe 137.
- Eysen, Jens, til Skovgaard 215.
- Falkenskjold (før M. Dyssel) 532.**

- Fasti, Bodil Splidsd., g. m. Tyge Jensen Visborgg. og Havne Stamt. Christen Iversen 205. Iver Christensen, i Ørregaard 157. 187. Thomas, til Vennergaard 205.
- Fedder, B., Prokurator i Horsens 492.
- Ferslev, Kammerraad, til Friisholt 42.
- Finkenov, Henrik Jensen 215. Krabbe 214.
- Fleming, Herman, Domprovst i Aarhus 164. 190. Inger, paa Møllrup 172. Karen Hermansd., g. m. A. Skeel 225.
- Flensborg, C. P., Kontreadmiral 534.
- Flintesten, Anders Ottesen 148.
- Flæp, Jep 347.
- Fløndersø Mølle 87.
- Fog, Gregers, Mr., Rektor i Ribe 141.
- Foss, Drude, g. m. P. Benzon 442. Kristian, Forpagter paa Vosnæsgaard 481.
- Friede, P. Bertelson, Præst i Lejrskov 112.
- Friedlieb, Ide K., g. m. N. Lachmann 394.
- Friis, Anna, g. m. 1) Jens (Jacob) Munk, 2) Thord Roed, 3) Jesper Daa 294. Visborggaard og Havne Stamtavle. Anna Kathrine, g. m. Tønne Juul 22. Barbara, g. m. Jørgen Seefeld 341. 343. Visborgg. og Havne Stamt. Chr., Greve 87. Christen, til Bekmark 216. Dortehea, g. m. Oluf Daa 334. Eline, g. m. M. Th. Kaas 180. Iver, til Oxholm 342. Jørgen, Præst i Sevel 26. Karen, g. m. Knud Seefeld 339. Visborgg. og Havne Stamt. Kristian, til Kragerup 341. Kristiern, til Ovegaard 308. Niels, Electus til Viborg 151. Oluf 151. Oluf, Lensmand paa Kalø 153.
- Friiser, de Skaktavl 148.
- Furreby 128.
- Fusingø 437.
- Gaardbo Sø 384 ff.
- Gabel, Kristoffer, til Overgaard 512.
- Galskjøt, Ingeborg, g. m. Mogens Juel 279. Thomas, til Kartofte 278. Thomas Jensen, til Hvidstedgaard 278.
- Galt, Anne Pedersd., g. m. Anders Bing 320. Peder Ebbesen 181. 300. 320.
- Garnæs, Jens Johan, Præst i Kolding 570.
- Gerike Degn, Landsdommer 152.
- Gersdorff, Caspar, til Hindsels 400. Caspar Christoph og Nicolaus 400. Peter, v., til Søbygaard 400.
- Gesman, Karen, g. m. L. Kjerulf 490—1. 493.
- Ginding Herred 19 ff.
- Ginnerup, nu Fusingø 292.
- Gisselfeld 437.
- Gjedde, Dortehea, g. m. N. Høeg 505 —6. Frederik Ejler, til Dalsgaard 346. 437. 506. Ide Sofie, g. m. T. Høegh 506. Ove, til Dalsgaard 465. 506.
- Gjæsteri 512.
- Gjø, Falk, til Skjersø 328. Karen, g. m. 1) Erik Andersen Banner, 2) Niels Høeg 321. Mogens, til Gunderslevholm 322. Sten, til Engelstad 321.
- Gjødesen, E. og S., til Rask 233. Maren, til Rask, g. m. N. Glambek 233.
- Gjøe, Margrethe Falksd., g. m. E. Lykke Visborgg. og Havne Stamt. Glambek, Klavs, Lensmand paa Skanderborg 233. N., til Svenstrup 233.
- Glob, Anders, Mester 239. Mette, g. m. N. Sørensen Juul 218. Niels, Biskop 205.
- Glud, Friderica Lov., g. m. J. S. Benzon 85. Kirsten, g. m. H. Benzon 85.
- Godov, Sidsel Andersd., g. m. P. Henriksen 228.
- Graversen, Kristen, Præst i Haderup 21.
- Gregersen, Hans (Hvid), Præst i Sevel 27.

- Griis, Niels, til Hjelund 175. 180.
 Grubbe, Hilleborg 335. Sivert 335.
 Grummesen, Klavs, Præst i Bording
 eller Bordbjerg 29.
 Grynderup Kirke 458.
 Grøn, Slægten 205. Christen 205.
 Erik 205. 221. Jens og Christen
 216. Jep, til Ryberg 205. 221.
 Niels og Peder 203. 205.
 Guldenøhr, G. A., v., Major 504.
 Gyldenstjerne, Abraham Eriksen 295.
 297. Elsebe Olufsd., g. m. Bonde
 Due 166. Gert Pedersen, Bisp i
 Børglum 224. Henrik Knudsen
 240. Inger, af Stensballegaard 24.
 Kathrine, g. m. Str. Strangesen 283.
 Knud, Mester, Forstander i Ring
 Kloster 174. Niels Eriksen 24.
 Oluf Pedersen, til Estvadgaard
 188. Peder Nielsen, til Tim 207.
 Torbern Pedersen, til Tim 207. 212.
 Günther, Greve af Barby 321 ff.
 Gyrstinge, Oluf Mortensen 164. 190.
 287.
 Gøye, Birgitte 295. Mogens 157.
 161. 175. 178—80. 216.
- Haderup Præstekald 21—2.**
 Hadsund 258. Færgen 513. 557.
 Hagenstrup Mølle 36.
 Hagsholm 41.
 Hammer, E. E., g. m. Birkedommer
 Fr. Petersen 534.
 Hans, Konge, dør i Aalborg 155.
 Hansen, Fedder, Borgmester i Ska-
 gen 382—3. Jens, Mester, Kan-
 nik i Viborg 181.
 Harboe, Joh., Skoleholder i Kolding
 560.
 Harbou, Christen 167. 172. 174. 180
 —3. 212. Erik Persen 189. Jens
 Pedersen 212. Niels, til Restrup
 183.
 Harridslevgaard 437.
 Hase, Aage 262. Visborggaard og
 Havnø Stamtavle. Palle Jensen,
 Ridder 33.
- Haslevgaard 316. 511.
 Hauch, M. C., Priorinde i Estvad-
 gaard 103.
 Haugaard, Else Margrethe, g. m.
 Kaptajn Lassen 552.
 Havnø 252 ff.
 Hegelund, Anne, g. m. L. Nielsen
 108. Christen Pedersen 108. Ja-
 cob Pedersen 106. Jens, Borg-
 mester i Ribe 106. Jørgen Søren-
 sen, Byfoged i Viborg 109. Knud,
 i Rødding 212 (Stamtavlen). Mar-
 grethe, g. m. 1) J. Pedersen Skri-
 ver, 2) N. Andersen, Raadmand i
 Viborg 110. Peder Christensen,
 Borgmester i Viborg 106. 235. P.
 Jensen, Biskop i Ribe 106. Peder
 Trane 107.
 Heim, J. M., Løjtnant 85. 87.
 Helberskov Kro 513.
 Hemmed, Iver Gregersen, Provst 212
 (Stamtavlen).
 Hemmichsen, Jep, af Assens 257.
 Henriksen, Chr., Bartskjær i Viborg
 107. Jens (Hvas) 240. N., til
 Gjerholm 240. Povl, til Tybjerg-
 gaard 228.
 Hesselbjerg 43.
 Hillerup, Fred. Kr., Digter 551. Inge-
 borg Margrethe, g. m. S. Hillerup
 551. Niels Frederik, Kjøbmand i
 Aalborg 545; til Børglum Kloster
 551. Søren, Kancelliraad, til As-
 dal 545. Thomas, Præst i St. Da-
 rum 551.
 Hirtsholmen 16 ff.
 Hjarup og Vamdrup 7.
 Hjul, Tøgen 184. 186 ff.
 Hoe, Anders, Præst i Verst 13.
 Holbekgaard 437.
 Holck, Chr., til Højgaard, Høveds-
 mand paa Hald 109. Hans, til
 Barritskov 319.
 Holm, Ejler, til Elkjær 457. H., til
 Ruballegaard 457.
 Holst, Sophia, g. m. A. P. Brøn-
 dorf 83.
 Holstein, H. K., Overhofmester 514.

- Hostrup, Anne Marie Kathrine, g. m. Jens Lund 555. Jens, Brygger i Kjøbenhavn 555.
 Hoveriafløsning 101. 550.
 Humble, Kr. Rubecksen, Præst i Vrejlev 81.
 Hungstrup o: Gjessinggaard 279.
 Hvas, Christen, til Kaas 226. Erik 193. 223. Jens, til Kaas 226. Kristen og Just, til Kaas 307. Lauritz, til Ormstrup 33. 37. Thore 193. 223—4.
 Hvass, Morten, Borgmester i Viborg 109.
 Hvedeax, Mattis Jensen, Landsdommer paa Langeland 146.
 Hvid, Christiern, Mr., Rentemester 205. Mads, Præst i Estvad 21. 28.
 Hvide, Anders Ofvesen, til Bjørnholm 262.
 Hvitkop, Johan 162.
 Hoeg, Anna, g. m. Niels Jensen Rotfeld 319. 321. Anne, g. m. Ove Gjedde til Dalsgaard 465. Gregers, Major 540. Jost, til Katholm 88. Kirsten, g. m. P. Lykke 283. 298. Visborggaard og Havne Stamtavle. Mikkel Eskildsen 184. 186—7. Mogens, til Kjærgaardsholm 343. Niels, til Eskjær 319. 321; til Dalsgaard 505 ff. Peder, Rigsraad 298.
 Høegh, Thyge, til Dalsgaard 505—6.
 Høg, Niels 178. 251.
 Høgsted 73 ff.
- Ibsen, Niels (Gyldenstjerne), til Asdorp 36.
 Illensborg 34.
 Inger Knudsd., til Tridie og Holmgaard, g. m. E. Blik 212 (Stamtavlen).
 »Isæt-Hus« (Isterad) 30.
 Iversen, Jens, Lange, Biskop 40. Peder, Dr. med., Provincialmedicus og Kantor i Viborg 110.
- Jacobsen, Anders, paa Stenalt 265. Cordt, Byfoged i Holstebro 99.
 Jensen, Anders, Præst i Bording 29. Bertel, Præst i Skjellum 330. Christen, Herredsfoged i Fjends Herred 171. Eluf 37. Enevold, til Visborggaard Visborgg. og Havne Stamt. Hans, Præst i Haderup 21. Kristen, Præst i Haderup 21. Kristen, Præst i Sael 25. Lavrids (Holst), Præst i Estvad 28. Mads (Medelfart), Biskop i Skaane 212 (Stamtavlen). Mads, af Visborg 264. 283. Visborggaard og Havne Stamt. Munk, til Visborg 267. 272. 274. Palle (Hase?), Ridder 33. Palne, af Støvringgaard Visborgg. og Havne Stamt. Peder, Præst i Ejsing 23. Søren (Bjerregaard), Præst i Ejsing 23. Tyge, til Dalsgaard 271—2. 292. Visborggaard og Havne Stamtavle.
 Jespersen, Elisabeth Dyssel, g. m. N. F. Hillerup 551. Jesper, til Høgholt 457. 461. 490—1. Lavrids Kj., Byskriver i Mariager 494. Niels, prakt. Læge i Aalborg 373. Tyge, til Matstrup 484.
 Johansen, Villads (Borchsenius), Præst i Sevel 27.
 Jon, Abbed i Essenbæk 235.
 Jonsen, Torben 264.
 Juel, Anne, g. m. Knud Sten 216. Anne, g. m. Jens Thomsen Sehested 215. Axel, til Villestrup 310. 317. Bertel 216. Birgitte, g. m. Oberstløjtnant P. Rantzau 81. Dorte, g. m. Chr. Grøn 216. Dorte, g. m. Chr. Fasti 205. Ejler, i Kokholm 216. Ellen, g. m. Chr. Stygge 199. Ellen, g. m. Erik Kaas Mogensen 279. Hartvig 226; til Palsgaard 307. Hartvig, Biskop i Ribe 154. Hartvig, til Estrup 310. 316. Herman, til Aabjerg 330. Ide, g. m. Lave Saltensee 300; g. m. 1) Lave Ibsen, 2) Oluf Munk 324. Iver 216; til Astrup 225; til Lyk-

- kesholm 330. Jens, til Astrup 310. Jens Iversen 215. Johanne, g. m. Chr. Stenfeld 216. Kirsten Nielsd., g. m. O. Munk 236. Kirsten, g. m. Søren Skeel 215. Kjeld Iversen, til Astrup 225. Mads 216. Malte 184. 217; til Holmgaard 215. Markvard, Prior i Hundslund 216; til Bækmark 232. Mogens, til Knivholt 279. Niels Ejlersen 208. Ove, Baron til Rysensteen 543. P., Oberst, til Vrejlevkloster 81. Palle, til Pallesborg 345. Visborggaard og Havne Stamtavle. Thomas 226; til Estrup 310; Iversen 147. 241.
- Juel** Ryssensteen, Krist. Fred., Lensbaron 532. Kristiane Marie, g. m. K. J. v. Deden 526.
- Juellingelund** 460. 491.
- Jul, Iver**, til Villestrup 400. Karen, g. m. 1) Marqvard Rodsten, 2) Hugo v. Lützwow 401. Malte, til Gjessinggaard 399.
- Juul**, Mogens, til Søbygaard, Landsdommer i Viborg 109. Niels Sørensen, til Hedegaard 218. Søren i Hedegaard 150. 160. 218. Tønne, til Taarupgaard 22.
- Jürgensen**, Peder, Skolelærer i Kolding 563.
- Jönsen**, Niels (Jeppisøn, Sebbesøn), af Laastrup Visborgg. og Havne Stamtavle. Palne, af Støvring, Marsk 262. Visborgg. og Havne Stamt. Torben Visborggaard og Havne Stamtavle.
- Jørgensen**, Henrik, til Visborggaard 462—3. 539. Jakob, til Ballegaard 481. Knud (Kolding), Præst i Sevel 27. Steen, til Avnsbjerg 367.
- Kaas**, Anne, g. m. E. Lykke 300. 324. Visborgg. og Havne Stamt. Anne, g. m. Iver Lykke 331. Bertel, til Nørgaard 300. Bjørn 229; til Staarupgaard 316. 325. Edel Sofie, g. m. Major Gr. Høeg 540.
- Erik, til Baggessvogn 328—9; Biskop 187. 228. 251. 291. Herman, til Skovsgaard 331. Inger Jensd., g. m. P. Nielsen Bomøve 215. Jens 270; til Staarupgaard 291. Klavs, til Øland 342. Magdalene, Jfr. 331. Mogens, til Brendur 331; til Støvringgaard 333; Thomsen, til Damsgaard 180. 193. Niels, til Taarupgaard 228.
- Karen Eriksd., til Ullerupgaard 172.
- Kall**, Jens Johansen, Præst i Glenstrup 404.
- Kartofofte**, nu Tidemansholm 278.
- Kierulf**, Anna, g. m. Justitsraad S. Benzon 86. 103. 460. Johanne, g. m. Jesper Jespersen 457.
- Kinch**, J., Overlærer i Ribe 578.
- Kirsten** Mogensd., g. m. Fr. Dyre 180.
- Kjeld Ovesen**, Kantor i Viborg 216.
- Kjeldsen**, Enevold, Præst i Sael 25.
- Kristen, først Forpagter, siden Ejer af Havne 558. Mikkel, Præst i Hjarup 7.
- Kjællinghøl** 34.
- Kjær** (Kjærskjold), Fr., til Børglum Kloster 480. 487.
- Kjærulf**, Anna, g. m. S. Benzon 491.
- Lavrids, til Wiffertsh. 461. 490—3.
- Kjægegaard**, Gl. 437.
- Kjøkkenmødding** 254—5.
- Knud**, Biskop i Viborg 205.
- Knudsen**, Henrik, til Rødding 212 (Stamt.). Knud 212 (Stamt.). Knud Kristensen, Præst i Ejsing, Provst 23. Kristen, Præst i Ejsing, Provst 23. Maren Knudsd., g. m. J. Nielsen Basse 212 (Stamt.). Søren, til Tridie 212 (Stamtavlen). Torluf, Skibschef 212 (Stamtavlen). Torluf, til Næsbygaard 212 (Stamt.).
- Kolding Skole** 5. 7. 9. 12. 15. Skoler 559 ff.
- Kolin**, Henrik, v., Kjøbmand i Kolding 106.
- Kollerupgaard** 266.
- Kraas**, Lauridz Nielsen, Hører i Aalborg 371.

- Krabbe, Anne, g. m. Axel Wiffert 323. Anne, til Stenalt 144. Anne, g. m. Erik Kaas 328. Christen, til Damsgaard 222. Christiern, i Kokholm 216. Dorthea, g. m. 1) Bendix Ahlefeld 321, 2) E. Lykke Visborggaard og Havne Stamtavle. 321. 329. Gregers, til Thorstedlund 343, Kongstedlund 437. Helvig, g. m. Oberst P. Juel 81. Helvig og Karine 323. Iver, til Østergaard 310. 321. Karen, g. m. N. Skeel 322. Karen, g. m. Falk Gjø 328. Oluf, Etatsraad 463. Peder, i Holme 171. 237. Peder, i Kokholm 216. Sofie, g. m. Kjeld Krag 454. Thomas, til Herpinggaard 222. Tyge 161.
- Krafse, N., af Skovsbo 281.
- Krag, Erik 438—9. Erik, til Bidstrup 310. Erik, Gehejmerraad, til Bramminge 356. 358. 466. Henrik, til Trinderup 212 (Stamtavlen). Jytte, g. m. A. Sehested 454. Kjeld, til Trudsholm 351. 454. Niels, til Kjællingbjerg 212 (Stamtavlen). Niels, til Trudsholm 343.
- Kragelund, N. Nielsen, Præst i Varde 114. N. Pedersen, Mag., Præst i Lejrskov, Provst 112.
- Kraw, Henrik 323.
- Kristensen, Holger, Kapellan i Sael 25. Jakob, Præst i Bording 29. Jens (Ølby), Præst i Haderup 21. Mads, Præst i Sael 25. Ole, Mag., Præst i Viborg 462. Søren (Gjødstrup), Præst i Sevel 27.
- Kristiensen, Niels, af Kjelby Visborggaard og Havne Stamtavle.
- Kruppen, Claus, Ridder 43. Jep, Lensmand paa Kalø, Mag. og Ærkedegn i Viborg 53. 230. Jørgen, til Skotterup 230. Otto 298. 310. Stygge og Otto 230.
- Kruse, Anne, Jfr. 330. Christoffer Enevoldsen, til Vingegaard 213. 292. Marine, Jfr., 330. Mogens, til Balle 330. Peder, til Balle 312.
- Tyge, Rigsraad 296. Visborggaard og Havne Stamtavle. Tyge, til Stenalt 342.
- Kvægpest 520.
- Lachmann, Jørgen, Mag., Præst i Guddum 393. N., Præst i Vesterørslev 393 ff.
- Lange, Anne Klavsd., g. m. Strange Nielsen 203. Erik, til Engelsholm 316. Jens Iversen, Biskop i Aarhus 151. Visborggaard og Havne Stamtavle. Karen Nielsd., g. m. Kj. Juel 225. Marine, g. m. Malte Juel 215. Niels Gundesen 147. 166. 171. 182. Niels Thomesen 215. Peder, til Votborge 215. Thomas Nielsen 154. 251.
- Langelef, Hedevig M., g. m. J. Olesen Bang 425.
- Langlouf, Henrik 37.
- Lassen, Hedevig, g. m. Kammerherre Fr. v. Arenstorff 538. Kristian, Kaptajn 552. Peder, Raadmand i Viborg 174. 180.
- Lasson, Elisabeth, g. m. Hans Benzon 460. Peder, Lic. jur. 356. Peder, til Rødslet 457. Tøger, til Rødslet 460.
- Lassøn, Anders, Raadmand i Viborg 209.
- Lavesen, Jens, til Kollerup 284. Visborggaard og Havne Stamtavle. Johannes, til Kollerup 264.
- Lavridsen, Bertel, Præst i Sevel, Provst 26. Hans, Præst i Tørslev 405. Iver, Byfoged i Viborg 109. Jesper, Borgmester i Randers 352. 461. Peder, Præst i Estvad 28.
- Laxmand, Povl 162. 203.
- Leirskov og Jordrup 2.
- Lendi, Niels, Rigsraad Visborggaard og Havne Stamtavle.
- Leth, Lars Jensen, Herredsfoged 41.
- Leve, holstensk Adelslægt 147. Lovens og Jonge 148.
- Libert, Oluf 180. 183.

- Lichtenberg, de, Kammerherre, til Bidstrup 552.
- Lilienkrone, Andreas P., Gehejmeraad, til St. Hannerau 495. Kristian Frederik 496. M. A., g. m. Fr. Arenstorff 495.
- Linde, Niels, til Nygaarden 24.
- Lindenberg, Frantz, Præst i Hatting 397.
- Lindenov, Hans (til Ivernæs?) 440. Hans, til Gavne 337.
- Lintrup, Birgitte, g. m. H. J. Buch 426. Søren, Biskop i Viborg 426. 447.
- Lohmann, Charlotte Am., Frøken 533. 539. Herman, Major og Kommandant i Korsør 533. Johanne Sofie, Frøken, paa Havne 533. Juliane Angenete Hortens 533.
- Londemann, E., Præst i Skjellum 445 ff. 453. 458.
- Lorentzen, P. A., til Schønhagen 554. R. M., til Havne 553.
- Luberth, Chr., Borgmester i Viborg 211.
- Lund, Jens, til Havne 554.
- Lundthinggaard 39.
- Lunov, Ingeborg 270. Jesper 270. 278. 288. Visborggaard og Havne Stamtavle. 306. Lars 286. 306. Las, Forstander i Ring Kloster 152. 236. 271. 306. Otte 270—1.
- Lykke, Slægten 165. Anna, g. m. Knud Ulfeld 400. Anne, til Højris 454. Anne, g. m. Palle Juel Visborggaard og Havne Stamtavle. Anne, g. m. tykke Ludvig Munk Visborggaard og Havne Stamtavle. Anne, g. m. 1) Anders Bilde, 2) Otte Krumpen 298. Anne, g. m. Markvard Skernov 291. Axel, til Eskjær 328. Ejler 181—2; til Torp 328. Erik 271. 282—3. 290. 298—9. 320. Visborgg. og Havne Stamt. Erik, til Skovgaard 321; til Torp 321. Hans, til Havne 281. 283 ff. Visborgg. og Havne Stamt. Hans, til Krabbesholm 328. Ivar 280. Visborgg. og Havne Stamt. 329. 330. Iver, til Eskjær 328. 332. Jachim 179. Jens Pedersen, Præst i Tvede 399. Johanne, til Ballumgaard 328. Jørgen, til Overgaard m. m. 298. 310. Karen 270. Kirsten, g. m. Ludvig Munk 283. Kristence, g. m. Frands Brokkenhus 511. Kristoffer, til Stadsgaard 284. Kristoffer, til Grinderslevkloster 330. Mogens, til Hessel 328. 331. Niels, til Skovsbo 284. 331. Peder 37. 291. 296. Visborgg. og Havne Stamt.; til Stadsgaard 281. 283. 287. Valdemar, til Grinderslev 333.
- Lützow, Hugo v., Etatsraad 400. Kirstine, g. m. Knud Ulfeld 400.
- Løvenbalk, Erik Eriksen 184. 186. 223. Gert Eriksen 165. 191. 224. Gjertrud Eriksdatter 165. Karen Eriksd. 165. Las Mogensen 151. Pernille Eriksd. 165. Sofie Eriksd. 165. 190; g. m. Lyder Olsen 228.
- Madsen, Jens, Præst i Sael 25. Jens (Udsøn), til Visborgg. og Havne 257. 264. 283. Visborgg. og Havne Stamtavle.
- Magnessøn, Thames, Ridder, til Dalsgaard 271.
- Mandrup, Niels, til Barritskov 262—3.
- Margrete Mogensd., g. m. R. Clementssøn 179.
- Mariager Kloster 213. 267—8. 463. 489. 491. Kirke 540.
- Markmand, Hans Pedersen, Præst i Nykjøbing 149. Jens Nielsen, Præst paa Klavsholm 149. Niels Pedersen, Konventsbroder i Dueholm Kloster 149.
- Marquardsøn, Søren, til Holmgaard 212 (Stamtavlen).
- Marsvin, Ellen, g. m. L. Munk 283. Margrethe, g. m. J. Urne 359. Otto, til Trudsholm 474. P., Borgmester i Odense 146. P., Etats-

- raad, Landsdommer, til Trudsholm 87.
- Merrit, Frue, af Mølhave 469.
- Mette Ovesd., Nonne i Ring Kloster 231.
- Meyer, Johan, Kartograf 341.
- Mikkel Nielsen, Prior i Korsbrødre Kloster i Viborg 214.
- Mikkelsen, Niels, Skoleholder i Kolding 560. Povl, Provst i Tvillum Kloster 39.
- Mikkelstrup 44.
- Mogensen, Hans, Præst i Haderup 21. Niels, til Ørnhoved 212 (Stamtavlen). Thomas, til Dalsgaard 469.
- Moldrup, Christopher Jacobsen, Hører i Aalborg 371. Mette Marie, g. m. Kancelliraad Kruse, Priorinde i Estvadgaard 103.
- Moltbek, Anne Pedersd., g. m. Provst N. P. Kragelund 113.
- Monsen, Jeppe, Præst i Starkjær 39.
- Muhle, Henrik, til Serritslevgaard 492.
- Mule, Hans, Borgmester i Odense 146.
- Munck, Ellen Jensd., g. m. Hans Lykke 282—3. 287. Ludvig, til Kvistrup 324. Oluf, til Kleitrup 324. Peder, til Estvadgaard 28.
- Munk, Slægten 260 ff. Abel, g. m. L. Lunov 236. Anders 151. 187; til Brusgaard 269. 272. Anne, g. m. L. Seefeld 236. Bendit 300—1. Dorthea, g. m. M. Gabrielsen Akkeleje 27. Else Christensd. 400. Frederik 212 (Stamtavlen). Gjertrud Andersd., g. m. J. Hvas 226. Ingeborg, g. m. Jens Iversen Juel 215. Jakob, til Visborg 294. Visborggaard og Havne Stamtavle. Jens, til Alstrup 293. Jens, til Visborg 294. Kirstine, g. m. Kr. IV. 283. Kirstine Christensd., til Gjessinggaard 400. Lavrids, til Hungstrup 213. Lavrids, til Kovstrup 213. Tykke Ludvig, til Kvistrup Visborggaard og Havne Stamtavle. 324. Ludvig, til Nør-
- lund 283. Ludvig, til Palsgaard 283. Maren 270. Mette, g. m. 1) Jep Axelsen Thott, 2) Iver Andersen Skjernov 269. Mikkel Due 193. Mogens, Rigsraad 296. 324. Niels 213; til Brusgaard 273; til Gjessinggaard 236. 243. 279; til Halkjær 236; til Hungstrup 279. 286. Visborgg. og Havne Stamt. Oluf, udv. Biskop Visborgg. og Havne Stamt.; til Volstrup 317. 324. Otte, til Gjessinggaard 236. 243. 279. Per, Borger i Viborg 225.
- Mus, Erik 33.
- Muus, Anne Lavridsd., g. m. A. Jakobsen Bjørn 228. 272.
- Meinichen, Oversekretær 422 ff. Helena Elisabeth, g. m. J. Olesen Bang 425. Henrich, Sekretær 423.
- Møller, Andreas, Kaptajn i Landeværnet og Landvæsenskommissær, af Gudumlund 552.
- Natmandens Barns Daab 95.
- Nielsen, Anders, til Visborg 263. Visborggaard og Havne Stamtavle. Erik (Brun), Præst i Estvad 28. Eskild (Banner eller Høeg), til Lyngholm 210. Iver, Kapellan i Sevel 26. Jens, til Restrup 151. Visborggaard og Havne Stamtavle. Jens, Præst i Kundby 397. Jens (Ytthe) 263; af Laastrup Visborgg. og Havne Stamt. Kristen (Brun), Præst i Estvad 28. Kristiern, af Kjelby 263. Visborgg. og Havne Stamt. Niels, af Kjelby Visborgg. og Havne Stamt. Peder, Præst i Asferg, Provst 403. Peder, Præst i Hjardemaal 429. 432 ff. Staffen 147. Strange, Lensmand paa Ørum, Rigsraad 203. Søren, Præst i Verst 12—3.
- Nygaarden i Ejsing Sogn 24.
- Nøragergaard 454. 458.
- Nørkjær 87.
- Nørkjær, T. Pedersen, til Matstrup 484.

- Olsen**, Peder, Skoleholder i Kolding 560.
- Overgaard** 495.
- Ovesen**, Jacob (Reventlov), til Vinge-
gaard 213. Jens, af Groæløt 273.
Ove »Då« 267.
- Oxe**, Johanne 323. Niels Knudsen,
Præst i Tvede 399. Peder 322.
Pernille, g. m. Otto Rud 322.
- Palle**, Marsk 262.
- Pallesen**, Niels 37.
- Palliszen**, Johannes Visborggaard og
Havnø Stamtavle.
- Palnesen**, Jesse 262. Jens, af Skjø-
strup Visborgg. og Havnø Stamt.;
af Støvring 262. Visborggaard og
Havnø Stamt. Ode og Edel Pal-
nesd. Visborgg. og Havnø Stamt.
Torben Visborgg. og Havnø Stamt.
- Parsbjerg**, Else, g. m. Lars Ulfeld
345. Manderup 41. 336. Oluf, til
Jernit 343. Werner, til Sandby-
gaard 337.
- Peder**, Abbed i Allingkloster 214.
- Pedersen**, Jens, Provst i Tvilum
Kloster 39. Knud (Hørdum), Præst
i Ejsing 23. Kristen (Nørkjær),
Præst i Sael, Provst 25. Mads
(Juel), Præst i Estvad 28. Niels,
Præst i Spentrup 401. Peder,
Præst i Viborg 108.
- Peitersen**, Henning, Birkedommer i
Visborg 519. 534. 548.
- Petersen**, Fr., Godsforvalter paa
Havnø 549.
- Petz**, Maren Lavridsd., g. m. P.
Krabbe 237.
- Podebusk**, Gissel Henningsd., g. m.
O. Tagesøn 213. Gissel Pred-
bjørnsd. 215. Predbjørn 154. 165.
179. 245.
- Pogvisk**, Agathe, g. m. Enevold Jen-
sen Visborggaard og Havnø Stam-
tavle. 310. 315. Hans, til Fresten-
burg 315. Magdalene 323.
- Poppendich**, Løjtnant, paa Visborg-
gaard 519. M. M., Major, 531.
538—9.
- Pors**, Jens, Raadmand i Viborg 211.
243.
- Poulsen**, Hans, v., Kaptajn og Regi-
mentskvartermester 533. Kristian
August, Søkadet 533. Kristine
Charlotte, g. m. S. B. v. Deden 533.
M. de, Etatsraad, Landsdommer
480. Sofie Magdalene, g. m. Hans
v. Poulsen 533.
- Povlsen**, Jep, Væbner 257.
- Præsternes Kaldelse** 395. 406 Anm.
- Qvist**, Anders Iversen, Præst i Tørs-
lev 405.
- Raasted**, Kirsten Ebbesd., g. m. K.
Skram 281.
- Rafvad**, Enevold Jensen 287.
- Randrup** 437.
- Rani**, Familien 284. Anne Ranisd.,
g. m. Sorte Jens Lavesen Vis-
borggaard og Havnø Stamtavle.
- Rantzau**, Elisabeth Sofie, g. m. H.
Lindenov 337. F. C., Oberstløjtnant,
til Estvadgaard 83. 442.
Margrethe, g. m. P. Benzou 442.
P., Oberstløjtnant, til Havrholt 81.
- Rask**, Iver se J. Sørensen.
- Rasmussen**, Jakob (Juel), Præst i
Estvad 28. Søren (Malmø), Præst
i Ejsing 23.
- Ratlow**, Kr., Gehejmerraad 358.
- Ravensberg**, Albret Jepsen 251.
Klavs Eriksen (Slippeslot) 237.
- Rediger**, Marie E., g. m. J. Olesen
Bang 425.
- Redtz**, Knud, Admiral, til Nørlund
474. Margr., Frue, til Stubber-
gaard 27.
- »Rejseprædiken« 22.
- Rekhals**, Karen Ottesd., g. m. S.
Gjødesen 233.
- Rekkenberg**, Kirsten, g. m. P. Høeg
298.
- Restrup** i Rind Herred 166.

- Rettich, Anna M. E., g. m. J. Olesen Bang 425.
- Reventlov, Anne Knudsd., g. m. Chr. Skram 229; g. m. P. Lykke 297. Visborggaard og Havnø Stamtavle. Knud Joachimson, til Søbo 297. Konrad Georg, Kherre., Greve, til Grevskabet Sandberg-Reventlov og Havnø 551.
- Rod, Maren, g. m. Jesper Lunov 288.
- Rodsteen, Erik, til Lerbæk, Landsdommer 432. Niels Markvardsen, til Lengsholm 300.
- Roed, Thord, Lensmand paa Bergenshus 295. Visborggaard og Havnø Stamtavle.
- Rosenggaard, Karen, g. m. Erik Nielsen Rotfeld 237.
- Rosenkrantz, Anna, g. m. Kristoffer Lykke 330. Begge Eriksd., g. m. A. Skeel 225. Berge, til Ørup 345. Erik Nielsen, Dr. 147. 366. Erik Nielsen, til Bratskov 277. Erik Ottesen 205; Ridder 151. Folmer 316. I., Baron, til Villestrup 103. Ide, g. m. Hugo v. Lützwow 401. Iver, til Rosenholm 85. Johanne Nielsd., g. m. H. Lykke Visborgg. og Havnø Stamt. 314 ff. Jørgen, til Kjeldgaard 401. Kirsten Nielsd., g. m. E. Lykke Visborggaard og Havnø Stamtavle. Kristence, g. m. Bjørn Kaas 329. Kristoffer, til Lynderupgaard 310. Kristoffer Nielsen, til Skjern 328. Lene Ludvigsd., g. m. Th. Juel 226. Margrete, g. m. Hans Holck 319. Margrethe, g. m. Peder Seefeld Visborgg. og Havnø Stamt. Mette, g. m. P. Oxe 322. 345. Mette Nielsd., g. m. Erik Banner 321. Mette Timmesd., g. m. Chr. Skram 229. Mogens, til Stubbergaard 27. N., Generallejtant, til Holbekgaard 356. 358. Niels Jensen, til Bratskov 319. Niels Timmesen, til Stensballegaard 24. Otte Nielsen 147. Palle, til Ørup 345.
- Sophie, g. m. J. Seefeld Visborgg. og Havnø Stamt. Verner, Etatsraad, Amtmand, til Krabbesholm 86. 103. Vibeke, g. m. Erik Krag 356; til Havnø og Dalsgaard 435 ff.
- Rosenrod, Maren 277.
- Rosenspar, Oluf, til Skarolt 336.
- Rosenørn, P., Generalmajor, til Katholm 443—4.
- Rostgaard, Fr., 452—3. 461.
- Rostgaards Ordbog 446.
- Rostrup, Gunde, til Staarupgaard 328. Knud, Væbner 160. Las, Væbner 291.
- Rotfeld, Thale, g. m. N. Tornekrannds 277.
- Rud, Erik 310. Otto, til Møgelkjær 322. Peder, til Vognserup 397.
- Rudgaard i Nørager Sogn 284.
- Ruhmor, A. E. v., g. m. Fr. Arenstorff 495.
- Rup, A. S., Præst i Gjerlev 534.
- Ruud, Jørgen Namesen, Justitsraad, i Kjøbenhavn 394.
- Ruumand, Mag. 81.
- Rød, Lars, i Hindsels 184.
- Sael, Præstekald 25.
- Saltensee, Lave Jepsen, til Staarupgaard 300. 324. Mette, g. m. B. Kaas 300. 324.
- Saltkogereri 348.
- Sandberg, Chr. Andersen, Landsdommer 160.
- Sandby, Helene, g. m. J. Olesen Bang 425. Sophie, g. m. J. Olesen Bang 425.
- Sandflugt 547.
- Scavenius, P., Generalmajor 443.
- Schack, Dorteia Sofie, g. m. Kr. Ratlow 359.
- Scharffenberg, Kaptajn 86.
- Schiebel, A. B. C., sachsisk General 515. Sofia Maria, g. m. A. Arenstorff 515.
- Schinkel, Landsdommer 87.
- Schmidt, Catharina Fr. 103. J. E. E., Generalkrigskommissær 103.

- Lavrids Kristensen, Forpagter paa Havne 549.
- Schoustrup, K. Dideriksen, Herredsfoged 476.
- Schultz, J. N. C., Universitetsbogtrykker 555.
- Schvictenberg, Elisabeth, g. m. Assessor B. Vinther 463. Kirstine, g. m. Th. Svane 460. Margrethe, g. m. O. Krabbe 463.
- Schyum, Kr., Ridefoged paa Estvadgaard 96.
- Sebbesen, Niels 261—2. 266. Visborggaard og Havne Stamtavle.
- Secher, Slægten 141 ff. Niels, Præst i Udby 514.
- Seefeld, Agathe, g. m. 1) N. Skram, 2) W. Parsberg 337. Anne, g. m. J. P. Harbou 212. Anne Jensd., g. m. Jøns Madsen Visborggaard og Havne Stamtavle. Birgitte, g. m. Bjørn Kaas 329. Dorthea, g. m. Mogens Kaas 331. Dorthea Sophie, g. m. Generalmajor Schack 357—9. Enevold Visborggaard og Havne Stamt. 332. 334 ff. 539; til Kjellerup 406. Esge 335. Hannibal Visborgg. og Havne Stamt. Hans, til Sostrup 337. Ingeborg, g. m. 1) Palle Rantzau, 2) Etatsraad Braes 357. Iver, til Mølggaard 342. Jacob, til Ovegaard 339; til Randrup og Ovegaard 342. Visborgg. og Havne Stamt.; til Visborggaard Visborgg. og Havne Stamt. 329. 334. Jakob, Hofnar 335. Jens Thamesen s. Thamesen. Jens Tygesen, til Dalsgaard 276. Julien (Jøllin) Jensd., g. m. Las Lunov 152. 270 ff. 279. 286. Visborgg. og Havne Stamt. Jørgen, til Næs 345. 360. 391; til Visborg 339. 341. Visborggaard og Havne Stamt. Kirsten, g. m. F. E. Gjedde 346. Knud, til Dalsgaard 339. Visborgg. og Havne Stamt.; til Dalsgaard og Oxholm 342. Klaus 359. Kristen, til Stenalt 360.
- Kristen, Klavs og Lavrids 349. Lavrids 236. Maren 359. Mogens 360. Oluf Visborggaard og Havne Stamt. Oluf, Jacob og Georg, indskr. ved Lejdens Univ. 341. Peder, til Havne 339. 539. Visborgg. og Havne Stamt. Sofie, g. m. H. Lindenov 337. Visborgg. og Havne Stamt. Tyge Jensen, Væbner 150—1. 287. Visborgg. og Havne Stamt.; til Dalsgaard 277. Ulrik 351. Ulrik, Christen, Klavs og Lavrids 357. Wiffert, til Wiffertsholm 359.
- Seest Sogn 5.
- Sehested, Axel, til Tim 454. Iver Nikolai, Major, til Havne 454 ff. Karen, g. m. Jørgen Seefeld Visborggaard og Havne Stamt. 454. Tønne, Kaptajn, til Sønder-Vosborg 448. 454.
- Seiling, Jens, Præst i Tørring 394. Margrete, g. m. N. Lachmann 394.
- Senius, Jakob, Byskriver i Holstebro 98.
- Sevel Præstekald 26—7.
- Silkeborg 33. 38.
- Simon, Domprovst i Viborg 150.
- Skade, Niels Klavsen, Biskop i Aarhus 161. 195. Niels Madsen 238. Rasmus 238.
- Skadeland, Jørgen 247. Niels 187. 191 ff. 247. Lavrids 213. Thomas 159. 213. 246—7.
- Skanderup 13.
- Skarpenberg, Johan 205. 243. 245.
- Skeel, Albert 151. 166. 193. 225. Anders, til Hegnet 225. Anders, Lars, Søren og Niels 166. 182. Berte, g. m. General Rosenkrantz 358. Dorothe 323. Herman 183. Ingeborg, til Voergaard 328. Iver Jensen, til Padbjerg 220. Niels, til Nygaard 322. Per Iversen 220.
- Skjellum Præstegaards Brand 454.
- Skjelsten 508 ff.
- Skjernov, Dorthe Iversd., g. m. S. Junl 218. Iver 269. Markvard,

- til Meilgaard 291. Niels Markvardsen, til Meilgaard 300.
- Skjøt, J. Jensen, Birkefoged i Mariager 481 ff.
- Skovgaard, Hans 175. Jens Jensen 186 ff.
- Skovgaard »Skoff« 298.
- Skram, Christiern, til Urup 229. Erik, til Hastrup 310; til Tjele 301. Hartvig 181. Johanne Ovesd., g. m. 1) Bertel Juul, 2) Jens Grøn 216. Karen, g. m. L. Brockenhus 283. Kirsten, g. m. H. Lykke 281. Kristen, til Matstrup 281. Niels, til Urup 337. Ove 179. Peder, til Voldbjerg m. m. 229.
- Skriver, Niels, Landstingshører i Viborg 150.
- Smit, Th., Borgmester i Ringkjøbing 202.
- Solbjerg Skole 490.
- Sommer, Kristiern, til Ginnerup 292.
- Spanioler paa Havnø 553.
- Spend, Anders, til Rammegaard 188. Christen, Mogens og Splid 206. Eline Mogensd., g. m. Th. Fasti 205. Jens, til Rammegaard 215.
- Splid, Bodil, g. m. I. Sørensen til Rask 233.
- Stacken, Anna, g. m. H. Povisk 315.
- Stampe, Else, g. m. N. Krag 212 (Stamtavlen). Henrik 158.
- Starkjær 34 ff.
- Steen, Christen, til Hovedstrup 232. Knud, til Skovbygaard 232. Knud og Christen, til Strandbygaard 216.
- Steenholm, N. Mortensen, Birkedommer 451. 477.
- Steensen, Steen de, Etatsraad 367.
- Stegelman, Jakob 128—9.
- Sten, Karen, Frue 270.
- Stenfeld, Christen 216. Kirstine, g. m. Ejler Juel 216.
- Stigsen, Ofve 262. Visborggaard og Havnø Stamtavle.
- Storm, Asser, i Rude 230. Mikkel, af Aagaard 239.
- Strangesen, Ebbe, 164. 167. 203.
- Klavs 158. 167. 203. Strange Pedersen 283.
- Stridshamre 108.
- Stub, Niels, Borger i Oslo 180. Peder, Borgmester i Viborg 214.
- Stubbergaard 27.
- Stubberkloster 188.
- Stygge, Christen, til Randrup 199. Hans, til Holbekgaard 310. Peder, Forstander i Dueholm Kloster 200. Peder, til Hevringholm 200. Søren, til Søgaard 199. Ulrik, Biskop i Aarhus 33. 38.
- Stærkjær o: Starkjær 35.
- Svan, Morten, Væbner 265.
- Svane, Joh., Kancelliraad 460. 493. 539. Thomas, Borgmester i Viborg 460.
- Svanevedel, Alhed Magd., g. m. N. Benzou 444. 449. Edle E., g. m. 1) Major Hannibal Svanevedel, 2) Etatsraad de Fogh 448. Herman Fr., Generalmajor, til Nørre-Vosborg 448. Kathrine Margr., g. m. T. Sehested 448. Kristian, Ritmester 448.
- Sæby 61 ff.
- Søbøtker, Charlotte Amalie, g. m. J. K. v. Dietrich 518. Hans Jakob, Justitsraad og Tolddirektør 518. Johanne, g. m. H. Lohmann 533.
- Søren, Abbed i Øm Kloster 190.
- Sørensen, Iver, til Rask 233. Knud, til Tridie, og Christen, til Tridie 212 (Stamtavlen). Niels (Skads), Præst i Bording 29.
- Tagesøn, Henrik 218. Ove (Reventlow), til Vingegaard 213.
- Tange 34.
- Tavle (Taulon), Jens Bertillsøn, Tolder 114. Vibeke, g. m. P. B. Triede 114.
- Teilmann, Chr., Justitsraad, Amtmand, til Endrupholm 86. 97.
- Thomesen, Jens Seefeld, til Dalsgaard 271. 283. 469.

- Thestrup, M. de, Landsdommer 491.
 Søren, Krigskommissær, til Vifertsholm 519.
 Thomesen, Hans, Præst i København 323.
 Thommesen, Niels Visborggaard og Havnø Stamtavle.
 Thore, Frue, g. m. Laurits Hvas 33.
 Thorsen, O. G., Forpagter paa Havnø 500 ff.
 Thott, Aage Andersen, Rigsraad 145.
 Axel Jepsen 150. 269. Eline Jepsd., g. m. Jørg. Krumpen 230.
 Jep Axelsen 269.
 Thygesen, Mads, til Dalsgaard 552.
 Thyge, til Randrup og Dalsgaard 552.
 Thygeslund 552.
 Tinhus, Anne, g. m. Fr. Brockenhus 283.
 Tise 124 ff.
 Toft By (i Agger), bortskyllet af Havet 117—8.
 Torbensen, Tuko Visborggaard og Havnø Stamtavle.
 Tordenstjerne, Niels Svendsen 155.
 Torlufsen, Knud. Skibsløjtnant 212 (Stamtavlen). Margrete, g. m. Biskop Mads Jensen (Medelfart) 212 (Stamtavlen).
 Tornekrands, Slægten 263. Dorte Nielsd., g. m. N. Markvardsen Skjernov 300. Erik Nielsen 297. 300. Maren Eriksd., g. m. Hartvig Juel 310. Mikkel Nielsen 280. 300. 315. Niels Christiernsen, i Kyø 151. 277. Visborggaard og Havnø Stamtavle.
 Tott, Heinrich, til Boltinggaard 401. 403.
 Tramp, A. Fr., Greve, til Krabbesholm 88.
 Trandum Kirke, nedbrudt 22.
 Trane, Niels, Byfoged i Viborg 107. P. Jensen, Raadmand i Viborg 106. 235.
 Trappaud, Konferensraadinde 103.
 Tridie 212 (Stamtavlen).
 Tvilum Kloster 39. 40.
 Tvis Kloster 190.
 Tychonius, Chr. Lassen, Stiftsprovst i Viborg 422 ff.
 Tygesen, Hagen 36. Jens, til Dalsgaard 292. Klement 150. Las, Præst i Sael 25. Mads, til Dalsgaard 534.
 Udskiftning 101.
 Udsøn, Gjertrud Svendsd., g. m. 1) Jens Ovesen, 2) N. Munck 273.
 Jens Lavesen, af Kollerupgaard Visborggaard og Havnø Stamtavle.
 Kirsten Torbernsd., g. m. Chr. Steen 232. Karen, g. m. Mads Jensen 283.
 Ulfeldt, Anne, g. m. Caspar Gersdorff 400. Ebbe Andersen 153.
 Jacob, Kansler 283. Knud 400.
 Korfits 283. Lars 345. Mette, Frue, og Maren, Jomfru, til Stubbergaard 27. Mette Lavridsd., g. m. 1) Kj. Axelsen (Thott), 2) Erik Eriksen Løvenbalk 223. Mogens Jacobsen 400.
 Ulfstand, Gregers, til Estrup 322. Mette 323.
 Urne, Axel, til Kjellerup 405. Birgitte, g. m. 1) Jens Kaas, 2) Kl. Seefeld 359. 440. Jørgen, til Alslev 359; til Søgaard 235. Klavs, Provst i Aarhus 235. Lage, Biskop i Roskilde 235. Margrete, g. m. Knud Reventlow 298.
 Wagård, Præst i Skjellum 543.
 Valkendorff, Kristine, g. m. Kaptajn Scharffenberg 86.
 »Valtersen«, Baltzer 310.
 Wammen, Søren, Ridefoged paa Havnø 549.
 Vedel, Lauge Andersen, Præst i Ribe 7. 10.
 Vejerlund 311.

- Weinberg, Johanne, g. m. H. J. Søbetker 518.
- Weiss, Rebeca A., g. m. Løjtnant A. Sehested, Priorinde i Estvadgaard 103.
- Vendelboe, Peder 347.
- Werner, Hylleborg, g. m. J. Olesen Bang 425.
- Verst og Bække 12.
- Wessenberg, Ludv., Landinspektør 102.
- Vesteni, Eggert Lavridsen, af Østergaard 40. 229. Erik 238. Karen Lavridsd., g. m. I. Juel 225. Mette Eggertsd: 229.
- Viele, I. v. d., g. m. A. P. Lilien-crone 495.
- Wiffert, Anne (Mette) Jonsd., g. m. Markvard Juel 216. 232. Axel, til Axelvold 323. Baltzer Maltisen 310. Dorthe Maltisd., g. m. Peder Kruse 312. Malte Lavridsen 166. 310. Mogens Jensen 278.
- Villadsen, Niels, Præst i Sevel 26.
- Wilsberg, Mads, til Stevnhoved 505 ff.
- Wincke, Hans, Mester 250.
- Vind, Biritte 323.
- Vinderupgaard i Sael Sogn 25.
- Wingard, Mogens Mogensen, Mag., Rektor i Aalborg 369 ff.
- Vinther, Axel, Forpagter af Visborggaard 463. Bent, Assessor 463. N. Andersen, Raadmand i Randers 346. 352 ff. 463.
- Visborggaard 256 ff. 462. 464.
- Visborg Kirke 518. 538.
- Viskum, Jens, Borger i Viborg 107 ff.
- Vitsen, Peder, Konrektor i Aalborg 370.
- Vium, Edvard, til Dalsgaard 552.
- Vognsen, Jens Pedersen, til Boller 278. Visborgg. og Havne Stamt.
- Voigt, Kammerraad i Holstebro 97 ff.
- Worm, Jørgen Ernst 323.
- Wraae, Mads Jensen, Skoleholder i Kolding 560.
- Vraa, Gl. og Ny 554.
- Vrensted 124 ff.
- Væbner, Karen Pedersd., g. m. Kl. Strangesen 203.
- Ørslev Kloster 453.
- Øsles 131.

